

સાધનામયનાં અંતરેમાંથી

‘રૂપ’ નથી

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણી દર દરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

દોમ્તી

અને

દુવાલ

કેમ્બ્રિક

અને

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

મિલ

નવજીવન મિલ

(કલકત્તા)

કાશિયાવાડમાં

પૂજા વપરાતું

છાપેલું કાપડ

પ્રાપ્યલિન

અને

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

પ્રાચીન કલામાં ઉત્તરચિહ્નો તથા આયુધોઃ આપણાં પ્રાચીન વિશેષ તથા શિલ્પોમાં મૂર્તિઓના હાથમાં અમુક વસ્તુઓ આયુધો આપેલાં હોય છે. એ બધાં હરતચિહ્નો પાછળ અમુક સંકેત રહેલા હોય છે, આ હાથે એવાં કેટલાંક સર્વસામાન્ય પ્રતીકોના આપણે છે, એનાં નામ, તેના પર લખેલા કથાંક મુજબ આ પ્રમાણે છે: ૧ માથા, ૨ ફળ, ૩ શાપ, ૪-૫ કમળ, ૬ કમળ, ૭-૮ અક્ષ (તલવાર), ૯ પાશ, ૧૦ બાંધો, ૧૧-૧૨ કમળ, ૧૩ આગ્રદંત્રી (આંગાની લુપ્ત), ૧૪ હાથી, ૧૫ કાલ, ૧૬ કપોત, ૧૭ ૧૮ પુરતક, ૧૯ શાપ, ૨૦ ધંધ, ૨૧ પાશ, ૨૨ બીણ, ૨૩ જાળ, ૨૪ આગ્રદંત્રી, ૨૫ બાંધો, ૨૬ પાણ, ૨૭ જાળ, ૨૮ પશુ, ૨૯ વિશ્વ, ૩૦ જાળ, ૩૧ કમળ, ૩૨ ફળ, ૩૩ કમળ. (નોંધ: બી સમસ્તક નગણ મંત્રાદિ આપણે એનાં નામો આપેલાં છે.)

કોણ ?

કોણ રે આવી વ્હે મથું ?
મળી માન ગીમાંએલી પાન જાપાને દલી મથું.
કોણ રે આવી વ્હે મથું ?

પાંખણગીરી આપણે યેલી
દેમ તે નામ લાયે,
સોણચેરીરી, પાંખને જેવી
દૂર ને જતા લાયે,
મળવાસી આ મળના ખાસી કોણ રે આવી દે મથું ?
કોણ રે આવી વ્હે મથું ?

આજુગાજુના કોણ આજે તો
જાંજ ના એને જાયે,
જાડવા એ તો દિશિદિશ્તો-
પારના મેતુ નાંખે,
મળખાગામી ગામને કોણ જાના જાનારી લે મથું.
કોણ રે આવી વ્હે મથું ?
પિતાકિન્દ દાદેવર

અનકારણે

આનકારણે આજ આફે મળ મેલું મેલું થાય ?
મથું વ્હેવા જોગ મળાંજું તેમ એ વ્હેલુ થાય ?

મારે આપર રિગત ફરે
તો અડગ ધોને જાય,
(ને) નેજાપાથી નો નીર છરે
તો દગી દગી ન્દાય;
વજીલેયાંને વ્દાલ કરે ને જુનને એ ના વ્દાય !
આ કારણે આજ આફે મળ મેલું મેલું થાય ?

લોકની ભાષા મી ય કામી તે
નિજના એ ના માય,
(ને) કાનની જાયા એકા વીધો કે
મરેજી મુગવા થાય;
કપાલેવળે ના મોતરે એને યેર એ પેલું વ્દાય ?
આ કારણે આજ આફે મળ મેલું મેલું થાય ?
નિરજત જામત

બંધનજનિત શક્તિ

જાળીયા રેર છે ના, લાલિ નિશાના ય મળત પચ્ચેરો
અધુન નેર ધરે એ નિજ રજાસલોહીએ રેર જોડે,
ને જોડે કે દરે છે સ્વપ્ન નર મોઠો એક કપાલ, ત્યારે
અન્યારે છે એક એક જુગાસા—જાના તવા મરીતો.
મિથકાન અજિયાર

આવતી કાલનાં નાગરિકોનું ગાનિક
જાન્યુઆરી
૧૯૪૬

ગોઠ

ગિરિજા

જીવનું મું દીધે નામરે કરીને અનકારણે,
નિતાને વેશવા-રમણીનિગત નેવા-કુટુંબી:
નિદાવ્યને આપે મલકારિત ધિનુ નમનામી
કયા આજેનું મું મુઠુ કવનમા ચેપડનની.
મઠુ મું આંખોની કરી નિશાની અટ્ટેમુઠ,
વળાને જાણેટ મુરજીયોની કૃષ વજુને:
મરી પાણુરો રિશ કલમની થઈ દુઠા
મઠુ છે નુ પાછો મરતી પર મારી નનકરી
નથી રેપશીતા તે મિજુ લક મારે મું મરુડ !
કુ મું તારને મરતી મૂંડી જને મળાનુ !
અદિ દુનંધી પાલનસનુદ માર મું મળને !
લયે એક રેશા વિરિમુક કૂં મળને !
દરે મારે દેશા, મુંજુ થા છે થેલ મરતી,
પદાઈ કિમતી, વિહીન પજુ મળાનુ કા દીપ,
કિન્દુતાત મારી

વીર્યવાનને

અનુદર

માનની કાળે દીવાલે વચ્ચે પૂજા નિધ આ
નરી કાલ કમાયે કે છતાનુનિધિ મું
રોજ, લાય, ત્રવ, પ્રમિલા, લલિત ને વચ્ચે,
રોજ, ગાલો ને ગોઠ, વિશાલ કે જડું પડું
પરતુ એ લખા વચ્ચે એક અનુજ રજાને
મારે એ કાપને, ધન્ય માનવાર કરી જોને
દસાથી નિજને છેડી, મળાને મળેને રવ,
તદને અન્યે કરે, જાવતી પ્રધરણ,
પાવેજો, પાવેજો, જાવતે અનુકૂળ જોને
આગેની જોળાને ને એ પાસે રેરેરેરે
કરે ને મિજીની રજા માનવે લવડીને
રિધ તે નાનુ અનિ રજા નરેરેરે
અસીકે દરે

એ

કે રાજ્યના નવાબ અમેરિકાથી એક ગોડા સેના આજ્ઞા હવા. તેમાં રેડિયો-સેટ વગેરે રેક સગવડ હતી. અને બીજા અલગથી એ દાની કે તે જમીન પર ચાલતી ને પાછી વેર પછત્તી રાકતી? મોટરની કિંમત પચ્ચેસો ન હતી? કેવળ ૩૬,૦૦૦ રૂપિયા?

પરંતુ રાજ્યમાં આવ્યા પછી નવાબને ખરી મુશ્કેલીનું આન થયું. રાજ્યનારમાં એક પણ પાત્રી સડક ન હતી? મોટર આસે ક્યાં? આગ-અનવાગ પછાદરનથી એક વિચિત્ર રતિ હોય છે. હોટો કહેવા લાગ્યા: "આ મોટર તો અવાવમાં જ ત્યાં કરશે." આ વાત નવાબના કાન સુધી પહોંચી. ગ્રુસેસે તો ખુલ્લેઆમ પછાદરનનાં કાન ત્યાં કરે-હતી છતાં પકડી શકાય છે? રાજ્યની આવક એટલી ન હતી કે રેલવે સ્ટેશનથી રાજધાની સુધી પાત્રી સડક બનાવડાવી શકે. એટલે દારીને નવાબે મોટરને રેલવે સ્ટેશનની નજીક આજ્ઞા કરાવી કે દારી સુધી; અને હોટો રિસક પછી રિસ્ટોરી એક એન્ટ આજ્ઞા. તેની સાથે હોટો ચર્ચગયા, નવાબે ત્રીસ હજારની મોટર આખીસ હબરમાં વેચી નાખી.

આજ્ઞા સમાજના પછાદરની રિયલિ નવાબ જેથી છે. આપણે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં જોઈએ, "નહીએ કે આસપાસના સમાજને આપણને જ્ઞાનજનની આપતો. આપણી એક જ નિષાર જ વેદા નથી થતો કે જ્યાં સુધી પ્રાચી સમાજનું સુખી નહિ થાય ત્યાં સુધી હું સુખી નહિ થઈ શકું.

બીજા એક જ્ઞાની ખરી બનેલી વાત છે. એક દિવસ તેણે પરમાં મરેલા હરદ પડેલા નેણે, માથે બોપિયાવડે તેની પૂંછડી પકડી બારીમાંથી બહાર રસ્તા ઉપર ફેંકી દીધા. એ ત્યોથી પસાર થતા એક ઘાસા જોવાસગ ઉપર પડ્યો. માથે તો મુકશાથી છટા થયેને ચીમૂનથી એ વળત એ જ્યાંને સાઈ હતી ને બીજ વળત રેતાન હતું. બસ, તેણે સમજી લીધું કે માનું કંઈએ પડું થઈ ગયું છે. પણ ખરીતીતે તો તેણે આમ પોતાના ધરની સફાઈ કરીને શહેરને જ નહિ પણ આખા દેશને પણ અસ્વચ્છ બનાવી દેવાનું કાનું કરી નાખ્યો હતો.

પેલા હરદ પડેલા હતા. તે નંદુ સાદા કોણાચામના શરીર પર ચડ્યાં. તે ત્યોથી રાજધાનીથી ગઈને જુનાઈનવાલા ગયાં. જુનાઈનવાલામાંથી એ રોમ કંઈવાં જ શહેરમાં

ફેલાયો. પ્રાંતનારમાં સંકટ આવી પડ્યું. તે એટલે સુધી કે છેલ્લે એ જ્ઞાનું થર પણ બચ્યા ન પાડ્યું. પેલા અને તેનો પરિવાર પ્લેગની કપડમાંથી આવી ગયાં. આ વાત બહુની છે, પણ સત્ય છે.

આ ગદાસંકટના શ્રોત્રેણે એ જ્ઞાની થયા તેને એ સમયર સમાજનો વિચાર હોત, અને એ પણ બગર હોત કે પ્લેગના ઉકારને બાળી નાખતો એ જ ધર્મ છે, તો તે તેને શરીરમાં ન ફેંકત અને પ્લેગ પ્રાંતનારમાં ન ફેલાત. જ્ઞાના પરમાં જ્ઞાનનાં સપ્નાં નંદુ ગરી નંદ. પરંતુ જ્ઞાના મનમાં વ્યક્તિગત સ્વચ્છતાનો જ્ઞાન હતો; તેને સામાજિક સ્વચ્છતાની ચિંતા ન હતી. "શરીર બહે ગરી થઈ નય, પણ માનું થર સાઈ રહેવું નેણે" એ તેની રતિ હતી; પરિણામ શું આપ્યું? ગરી પણ ગરી થઈ, (પર તો એને ગંદ થયું જ.) શહેર અને પ્રાંત પણ ગંદા થયાં.

કેટલાક કાર્ય કરતાં પહેલાં વિચારવું નેણે કે, આ કાર્યની અસર બાકીના સમાજ ઉપર કેવી પડશે? સમાજને ગરિ વાતકે તો ગરિ થાય ને એ સમાજને દાનિ પડેલો છે નહિ? હું પણ સમાજનું એક અંગ દેવાથી અને પણ પરિણામે દુઃસ્વાન જ મળે.

એ જ રીતે ધર્મ-વિષયમાં જે જનસામાજીયની ધારણા હઈ વિચિત્ર છે. કેટલાક અધિના પહેલાં વાદોમાં આજ્ઞાવેદિ વિશાલ હતી રાજાઓ બાજીમાં ડેરા ઉરિમાઈલ-ખાંના કેટલાક પીડિત માણસો આવ્યા હતા. વિદ્યાલયના ધાસના મેદાનમાં એક સાથી બેઠી હતી. તેની કપડાં એજના ફેંમાં હતાં. મુખ પર એક વિશેષ પ્રહારનું જ હતું. આસપાસ લોકોની મેઠની હતી. તેને તે ઉપદેશ આપી પેલી હતી: "આપણે જ્યાં જોવાનાં નાં ધર્મ-કર્મ કરીએ છીએ, પરંતુ એકનાતેના નિષાર નથી કરતા કે સીનો મળીને પણ. કોઈ ધર્મ છે. એ ધર્મ બહી જવાથી આજે આપણી આ દુર્દશા થઈ છે. હું નથી જાણું કે તમને આ જ્ઞાનમાં આવે છે કે નહિ. હું તો મારી બીજ સારીરીતે સમજું છું. ડેરા ઉરિમાઈલખાંની નજીક પદારૂપમાં મેં એક મોટી આગ્રમ રચાઈ હતી. હવેનો રિપિયાં મોના ઉપર ખર્ચ થયો હતો. અનેક સાધુ-સાધ્વી ત્યાં રહેતાં. પણ કોણને એ જ્ઞાન હતું ને આજ્ઞા કે આની રચના પછાદરનું કરતો નેણે. હું પણ એ વખતે જોવાય્યા-

સમાજેડી રહી. એ વિચાર ન મારો સમાજ બનવાન નહિ હોય તે. આ યોગાબ્યાસ જેના કામને ને. ધર્મોપાદાન કરવાનો પ્રયત્ન કરો, સમાજધર્મની વચવાન કરી એવું કહ્યું આવે આપણે સી ભોગથી રહ્યાં મારી યોગસાધના, આક્રમ-સાંતિ બાળનકીર્તન સર્વ ધૂનમાં ગાતી ગયાં. આ લોકોનાં આંખમાંથી આંખમાંથી - આક્યાં. હોટો એકબીજાની સાથે મેઈડ ફા કેટલાક "ધર્મિયો" કહે છે: "આ દુનિયા આણું તો આદ્યા જ કરવાનું. એને આજે પરશોક તો સંભળવા નેણે ને?" પણ માણસો આ લોકોનાં સજ્જ નથી થયાં પરશોકમાં કેમ સજ્જના પ્રાપ્ત કરશે?

આ લોકમાં સજ્જતા પ્રાપ્ત કરવી એ અર્થ એ નથી કે એમાં સારી રીતે રહે એકા કરી હોય, બેચાર દુઃખાન્યને સજ્જ તેવાર કરી હોય, યુવ-યુવતીના વિવાદ સમાં લાખિ રૂપિયા અર્થો નાખના. પરંતુ એ લોકમાં સજ્જતા ને અર્થ એ છે કે, સમાજના દિતને ગરિ નિષ્કામ કરાવેલ. આ જ બીનું નામ છે "સામાજિક બાવના." આ જ રાષ્ટ્રીય કાર્ય છે; એ કાર્ય ઉપરી પણ છે કેમ કે સમાજ ઉપરનું જ એક સ્વચ્છ છે એને સમાજના નાનામાં નાના અને ગરીબ માં ખરીબ લોકોમાં ભગવાન દેખાય છે એટલાનપણ ખુબી થયાં, તેણે આત્માનું કાનું લીધું ને પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી લીધી એ રાષ્ટ્રધર્મ જ સર્વથી ઉચ્ચ ધર્મકંતેભવ છે એ વગર સમાજ આગળ નહિ જઈ શકે. અન્ય સમાજ આગળ નથી જઈ શકે. એ સમાજની કોઈપણ વ્યક્તિ પણ દમનિત થઈ શકતી રાકતી.

આપણે આપણી આગલી પ્રામાણિકપણે ને આગભરે લીધી છે ને તે જ પ્રામાણિકતાવા આગભરે આપણે તેને કાવની રેકેડ. આપણે એવાં કામ કરી બતાવીએ કે આ બી દુનિયાને હવેનું ખરે કે આ સાચક લોકો છે. —મોંધી

અનંત લક્ષ્મણ કાન્હેરે

‘સ્વાતંત્ર્યના રાહીદાર’ની અવિરતતા

[૧૩]

બાળમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિએ જોર પકડ્યું તે પહેલાં ગદાસાહ્યમાં યુવાનોમાં ક્રાંતિની ભાવના ફેલાવા માટેથી રાજને ગુપ્ત મંડલોની સ્થાપના થયેલી. ૧૯૭૭ના આફકર બળુએ એ ખર્ચેલાવને પહેલા પક્ષકો કરી દિંદવાના સાંત નભોમંડળમાં એ ‘વિજયલાલ મથાની’ બૂચો ત્યારથી જ ગદાસાહ્યના જુવાનોમાં ક્રાંતિને નવો પુનઃ જાગે શરૂ થયેલો. આજ, ક્રાંતિનાં એ બી યુવાનોનાં ગતમાં વચાયાં તેને ઉછરવાનું તે તેના નિકાસ કરવાનું કામ પડ્યું ‘કાળ’ પત્રના સમયે તેની શિવરામ મદાદેવ પરાંજપેની કચેરીએ. તે કાળે હો-૦ ટિલકના ‘કેસરી’ કરતાં પણ ‘કાળ’ વધુ નિર્ભયતાથી સ્વાતંત્ર્યવાદ તથા ક્રાંતિવાદનો પુરસ્કાર કર્યો. નાનાનાના સુધારાની પાછળ શક્તિ ચેડકી ન દેતાં સંપૂર્ણ રાજકીય સ્વાતંત્ર્યના પ્રાપ્તિની જ વાપણ કરવી જોઈએ એવી પરાંજપેની નિષ્ઠાસરસીએ પણ યુવાનેને આકર્ષ્યા હતા. એ રીતે આકર્ષણલક્ષી યોગ્યતાની સુશાષ મેધાને કારણે નાશિકમાં રહેતા વિનાયક કામોદર આવરકર એ જાહેર આવૃત્તા હતા. નાશિકમાં તેમણે તેજસ્વી યુવકોનું એક નવું જોયાર કરીને પોતાની એ સ્વાતંત્ર્યવાદીના પ્રચાર કરવા મોકલ્યો. તેમને લાગ્યું કે હિંદને હાલના સમયમાં સ્વાતંત્ર્ય મેળવી આવવું જોઈય તે સમયે ક્રાંતિ સિવાય બીજો ઉપાય નહોતો. પણ સરસા ક્રાંતિ એ કંઈ કમતાત નહોતી એ પહેલાં તે યુવાનેને તૈયાર કરવા જોઈએ અને તે માટે ગુપ્ત મંડળો સ્થાપનાં જોઈએ તથા રાજાઓ બીજા કર્યાં જોઈએ. પોતાના ખાસ શિક્ષાનત મિત્રોમાં આ ગુપ્ત મંડળ સ્થાપનાની તેમણે માત કરી અને મિત્રોએ તેને સંમતિ આપતાં ૧૯૮૬ની નવેમ્બરમાં ગદાસાહ્યમાં પહેલી ક્રાંતિકારી ગુપ્ત સંસ્થાનો નામથી નાખ્યો. એ સંસ્થાનું નામ ‘રાષ્ટ્રમંત્રક સમૂહ’ રાખવામાં આવ્યું અને તેનો સંકેતિક રાજક ‘રામહરિ’ નક્કી થયો.

આ ગુપ્ત મંડળની સ્થાપના થયા પછી તેને વિસ્તૃત બનાવવા માં નવાના નિર્ધારણ માણેલીની કારની કરવાનું કારણમાં આવ્યું. એ માટે નેમાથી યુનહા હુવતીની પસંદગી કરી રાજકીય કામ એક પ્રકાર અને વ્યાપક મંડળની જરૂર લાગી. આથી ઈ. ૧૯૦૦ની નવમ્બરની પહેલીએ ‘ગિતમેળા’ નામની એક પ્રકાર સંસ્થા સ્થાપવામાં આવી. આજ ‘ગિતમેળા’ એ ખરી રીતે તો ‘રાષ્ટ્રમંત્રક સમૂહ’ની પુરવઠી રીતે કાર્ય કરાવી શાખા જ નથી. ‘ગિતમેળા’ શા સિવિલ કાર્યકરો શરૂ કરનારા આવ્યા. ૬૨ આપાડિયે તેની કમાઓ લાગા હાથો. તેમાં સહયોગે દેશની પરિસ્થિતિનું તથા બીજા બાળેતોનું જ્ઞાન મળે એ હિંદી બાળ્યાને અપાતાં. સામાન્ય બાળે એ આચરણ હાન વિદ્યાર્થીઓને ન મળતું એ આ અવારિક દેશમાં ખરી રહેતું. એ સિવાય કોઈ સહયની યોજામાં જોવી રાનગર્યાદા નક્કી કરવા ફરકે ૨૦-૨૫ નિશિષ્ટ યુવકોમાં વાંચનાં જ મેળવે એવા નિયમ કરવામાં આવ્યો. બીજા ‘ગિતમેળા’ માટે હિંદી ટિલકે શરૂ કરેલા સિનવેરલ્ડસ અને મેલોરલ્ડસ ખૂબ મોટા બાળકોમાં કલ્પનાથી બેળવાવા લાગ્યા. તેમાં સ્વાતંત્ર્યની સાળનાથી મેળવતાં ‘આખોળે’ થતાં તથા દેશભક્ષિની સમર એતે અપાતાં. સાથે સાથે સમાજસેવાનાં કાર્યો પણ ‘ગિતમેળા’એ ઉપાડ્યાં. ૧૯૦૦ની પ્રથમ નાશિકમાં થયેલા પ્લેગ વખતે રાજને સમાજનામાં લઈ જઈ તેના અંત્યનિમિત્ત નિષ્ઠ કાર્ય પણ એ મંડળે કર્યું.

ધીમેધીમે આ ‘ગિતમેળા’ની સાખાઓ આસપાસનાં ગામોમાં પણ સ્થાપના લાગી, અને ૧૯૦૪ સુધીમાં તે ગદાસાહ્ય ધણીખરાં મહત્વનાં સ્થાનો તેણે બનાવી લીધાં. આ બધી સાખાઓમાં એકસૂત્રતા જળવાઈ રહે તે માટે સર્વ સાખાનાં પ્રતિનિધિઓની એક સંઘા ૧૯૦૪માં નાશિકમાં સ્થાપનામાં આવી. એમાં ધ વાચકાદને અંતે તેનું નામ જઈદીને ‘અભિનવ ભારત’ રાખવા આવ્યું. એમ બંધાવની ક્રાંતિકારી અવળગના બી સ્થાપનાનું તેને પોષણ આપી તેનું સમર્થન કરવાનું કાર્ય ત્યાંના ‘યુગતર સંઘ’ આદિ પત્રોએ કર્યું તેમ ગદાસાહ્યમાં ‘વિદ્યારી’ પત્રે કરે છે. ૧૯૦૬ના સરકારસિમ સાખાએ જાહેર કરેલી સિવાલ સિવિલ મેળનીને સાવરકર ઉલ્લંઘ ગયા ત્યાં પણ તેમણે ‘અભિનવ ભારત’ની સાખા સ્થાપી. તેમાં લાલા હરદયાળ, સેનાપતિ બાપ મનલાલ ધોંગરા ઉલ્લાદિ મુખ્ય હતા. તેના તરફથી ઉલ્લંઘનાં બંદે કાર્યકરો થતા ખરા, પણ તેનું મુખ્ય કાર્ય હિંદમાં રાજાઓ પહેલાં આડવાનું હવ તે માટે બાળ બનાવવાની વિદ્યા શરૂખવા હેતુમત્ત તથા હોતીલાલ ત્રાપાને પારીસ મોકલવામાં આવ્યા. ૬૨ સિવિલ ક્રાંતિકારો પારીસથી ‘બાળ દેશમંડલ’ મેળવી ઉલ્લંઘ આવ્યા. બ્રિટિશ સરકારની ચક્રેર નજર ચૂકીને બેને હિંદ પણ આવો પહેલેમ્બે ને બાળ વિદ્યાદેશમાં ફેલાવીદીધી. તે પછી સેનાપતિ ક્રાંતિકારી અવળગ એક સૂત્રમાં પરાંજવા ૧૯૦૮ના ગામોમાં સેનાપતિ માપટ તથા લાલ હરદયાળને પણ હિંદ મોકલવામાં આવ્યા. ગદાસાહ્ય સુધસાહ્ય સિવ એ સિવિલખમ પિલેયે પણ જુવાનોમાં નવજીત સાખા જાહેર પ્રચાર કરતા હતા. સરકારને પણ આ બધી ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિની જાંખ આવી મઈદોળને તે પણ તેને કમી નાખવા હિંદીદેશમાં ૧૯૦૮ના અરસામાં ‘ઈન્ડિયા હાઉસ’માં રસોડયા તરીકે એ સૂત્રોનું નામની યુવકની રસોડિયા આવ્યા. સાવરકરે તેને ધીમેધીમે વિદ્યાર્થીમાં લીધો. તે ‘અભિનવ ભારત’નાં ધણું કામે કરેતાં વિવિધ રચને મોકલાવી ગુપ્ત પત્રિકાઓ ઉપર નામો લખતાં તથા તેને જીવીલ્લી પોટર ઓફિસમાં નાખી આવવી ઉલ્લાદિ કામે તેને સેંપાલાં ને ‘બાળ મેન્યુઅલ’ પારીસથી લાવવામાં આવ્યું હવ તેની સાઈલોરલ્ડસ ગરીબ કરપ દેડકી નક્કી આ સૂત્રોનું તથા બીજા એ ગામુસ પારીસ કરાવીને તે ૨૦ પાનાની ચોપડી રવાન માગે પણ હિંદમાં વિવિધ રચને મોકલવામાં આવી હતી.

પરંતુ રાજાઓ પોટરથી હિંદ મોકલતાં અસકય હોવાથી હિંદ જવા નીકળતા દરેક હિંદી સાથે તે મોકલાતા. એ રીતે પંતળના કાપ મુખ્ય પ્રધાન સર સિકર હયાતખાન સાથે પણ પિરતોહા-કાપર તથા કાંતિહાસી પત્રિકાઓ આદિ સાહિબ મોકલાએ. પણ પિરતોહાનો સૌથી મોટો અને માલત્યોને નમ્બો તે સૂત્રોનું સાથે રવાના થયેલો. પારીસમાં ખાસ ગામુમે પોટરોને ૨૨ જાડનિંબ પિરતોહા તથા કાપરસોની પેટીને ખરીદીને ઉલ્લંઘ લાવી રાખેલી. પણ આ ફરકેટ સાહિબ સરકારના હાથમાં પકડાયા વચર લેવીરીને મોકલ્યું એ એક મોટો કમડો હોને, કાપર બંધાવમાં બારી-દ્રના ‘યુગતર’ પત્રે બાળની ને ધમધમતી જોવાની દીધેલી તથા જુદ હેડનમાં જ માનસલાં ને ધડામ કરેલા તેથી બ્રિટિશ સરકારે હવે ખૂબ જ નવજીત બની હતી. આખરે સૂત્રોનું ને આ કામ

માટે તેવાર કરવામાં આવ્યો. તેની બેઠમાં તબિયાતની નીચે એક ખાસ ચોર ખાનું રાખવામાં આવેલું આથી આખી બેઠ ખાલી કરવામાં આવે તો પશુ તબિયાતે ચોરીને પિસ્તોલો નબર ન પડે. ૧૯૦૬ની ત્રીજી માસે ઇસલિયન રીગર દ્વારા ચતુર્થ મુંબઈ પહેલિયો. દરમિયાનમાં ઇસ્લામી દિલ્લતરફ પિસ્તોલો મોઝાઈ રજાની માહિતી દિલ્લતી પોલિસને મળી ગઈ હતી. હોવાથી તેઓ કડકરીતે રોકની પુરવટી થતા હતા. ચોરી તે ચતુર્થની પશુ નબરની લેવાઈ. પશુ પોલીસને પેલી પિસ્તોલો નબર નહિ તે ચતુર્થે દેખાવે મુંબઈ બતરીને તે પિસ્તોલો સૂચના પ્રમાણે મોઝાઈ રજા પહેલાંથી દીધી. નીશિકામાંની 'અબિનવ બારતની' પ્રવૃત્તિને મળમાંથી ઉઠેલી નાખવા માટે ૧૯૦૭ના ડિસેમ્બરમાં સરકારે કલકત્તા તરીકે નેકસનની નિમજીક કરી હતી. નેકસનને મારાઠી અને સંસ્કૃત બાપા સારી

સમોપાધાન માવ છે. નાશિકમાં આવે નેકસનને બે વરસ હોવાથી તથા અસંતોષ કરે મળેલો હોવાથી દલે નેકસનની મુંબઈ બતરી થઈ હતી. પોતાની પનાની તેણે મુંબઈ રજાના કરી દીધી હતી તે પોતે પશુ નાતાલની રજામાં મુંબઈ નબરો દેના.

પરંતુ 'અબિનવ બારતની' સભ્યો એને જના દે તેમ નહોતા નેકસનના અત્યાચાર તથા ગણેશ યાવરકરને તેણે અપાવેલી કડક શિક્ષાને કારણે તેઓ એવા ખળખળા બહેલા કે તેમણે નેકસનનું પદ કરવાને નિર્ણય કરી તે કાર્ય અંતર કરમણ કાન્હેરે નામના અને વર્ણના એક નવજવાનને સોંપ્યું. આ પહેલાં કાન્હેરેના પેપની પરીક્ષા કરવા માટે તેને સમગ્રતા દીવાની સીમાનીને પકડવાનું કહેવાય આવેલું અને કાન્હેરેએ જરા થે મકડયા વગર તે પકડીને પોતાના ખખીરને પરચે આપેલો. કાન્હેરે અચાક જોરખાખાર પોતાના

ત્રણ વર્ષ સુધી 'કુમાર' ભેટ

તમારી રસવૃત્તિ અને વિવેચનશક્તિને ઉત્તેજતી

એક નવી ધનામી હરીફાઈ

બે વર્ષ તથા એક વર્ષના લખાવનામાં બીજા બે વધારાનાં ધનામી

૩૦૦મા અંકમાં તમને શું ગમ્યું અને તે શા માટે?

'કુમાર'ના ૩૦૦મા અંક નેહને પ્રસન્ન થયેલા એક સદ્ભાષી મિત્રે બે અંકમાં આવેલી સર્વ કૃતિઓ પૈકા-એરસેકે ચિત્રો, કાવ્યો, વાર્તાઓ, લેખો આદિમાંથી-કઈ કૃતિ પોતાને સૌથી શ્રેષ્ઠ લાગી અને તે શા માટે, એ વિષય પર અભિપ્રાય લખી મોકલતા તુ 'કુમાર'ના આદર્શ માટે પોતા તરફથી તમારું ધનામી આપવાને પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે, જેની વિગતો નીચે મુજબ છે:

- (૧) 'કુમાર'ના ૩૦૦મા અંકમાં આવેલી સર્વ કૃતિઓ-ચિત્ર, કાવ્ય, વાર્તા, લેખ આદિ પૈકી જે શ્રેષ્ઠ પોતાને સર્વશ્રેષ્ઠ લાગી હોય તે ગમે તે 'એક' કૃતિ વિષયેના એ અભિપ્રાય દેના નેહળે.
- (૨) બાક થેનાર 'કુમાર'ના ૧૯૪૬ના પૂરા વર્ષના આદર્શ હોવા નેહળે, અને પોતાના લખાણની નીચે પોતાના પરાનામ-સરનામા સાથે પોતાને આદર્શનું જ અવરુચ સજોડી દેના નેહળે.
- (૩) લખાણ દંતુ અને ૧૦૦ શબ્દોથી વધારે લાંબું દરમિયાન ન હોઈ નેહળે; નહિતર ૧૬ શ્લોકો.
- (૪) તારીખ ૧લી માર્ચ ૧૯૪૬ પહેલાં લખાણ 'કુમાર'ના તેમજ સરનામે પહોંચી નહિ નેહળે.
- (૫) નિર્ણાયકો તરીકે શ્રી મુનીલાલ વર્માના સાદ (સદવંતી 'પ્રત્યક્ષ'), શ્રી કમ્પાઈસર જેવી (તેવી 'સંસ્કૃતિ') અને 'કુમાર'ના તેમજ રહેશે.
- (૬) સર્વથી શ્રેષ્ઠ હોતર મોકલનારને 'કુમાર' તમા વરસ સુધી, બીજા વર્ષને આવનારને 'કુમાર' બે વર્ષ સુધી અને ત્રીજા આવનારને એક વર્ષ સુધી 'કુમાર' ભેટ મોકલારો.
- (૭) આ ભેટની મુદત ૯. ૧૯૫૦ના નવ-સુઆરીથી અગ્રારો અને તે 'કુમાર'ના અંકો સિવાય બીજા કોઈ પણ રૂપમાં આપવામાં નહિ આવે.

આવંતી હોવાથી તે સ્થળમાં 'પંડિત નેકસન' તરીકે ઓળખાતો. તેણે ૧૯૪૩૫૪થી મીડી બોલી બોલીને અંદરખાનેથી કડક લખાણ લેવાની નીતિ અપનાવ્યાર કરી. સૌ પહેલાં તેણે સ્વેચ્છા સામરકરને રાજકોટી કવિતા પ્રકટ કરવા માટે રૂપ ધનામીને અંદરખાન મોકલી દીધા. પછી દરેક સાળામાં બાપેલી 'અબિનવ બારતની' સાળા ઉઠેલી કાઠના નસસો તથા પોલિસોને નીમી દીધા. આગ ૧૫-૨૦ મહિના કડક હાથે કામ લીધા પછી નેકસનને વિધાસ બેઠકા કે જે હેલુ માટે પોતાની નિમજીક થઈ હતી તે ગળે મથા છે. જે દિવસે તેનું બન થઈ તે નહિવસે એણે તેણે હુદ્દાર કાઠના હતા કે તેનું નાશિક આવ્યો ત્યારે સરકાર અને લોકો વચ્ચે જે બેઠકો હતી તે નબર થઈ હોવાથી તથા બેઠકામાં મન સાફ થયાં દેવાથી મને

માગને ત્યાં રહેતો હતો અને આદેસ રૂકામાં બજુતો હતો. તે સંધી તે સાધારણ બાંધાનું હતું, પશુ દેખાવ આકર્ષક ને રજાના રંગીલો હતો. છતાં તેની સાદસિક રૂતિ તથા સદનશીલતા માટે 'અબિનવ બારતની' વર્તુળમાં તે નબરોમાં તે ૧૯૦૦ના સપ્ટેમ્બર માં તેણે નાશિક માગીને પિસ્તોલ અગ્રામવાની રીત રીમી લીધી તથા સરકારી કચેરીમાં જઈ નેકસનને બેઠક પશુ આપ્યો.

નેકસન નાશિક જોડીને જનાને હોવાથી તેને માનપત્રો આપવામાં કાર્યકરો નાશિકમાં થતા લાગતા હતા. તે વખતે રિફોર્મ નાટકસંજન નાશિક આવેલું હોઈ તેનો 'સારકા' ખેલ તે કાણે ખૂબ નબરોમાં હતો. તે નાટક મુખવાર તા. ૨૨-૨૩-૧૯૦૬ના રોજ હતો. પશુ નેકસનની ખાસ વિનિયતી તે સમજવારે રાખવામાં આવ્યો.

પૌલ રિશાર

ન્યૂયાર્ક અને વ્યોન્

ન્યૂ

યોર્કમાં એક શુંકવને સહિ પાંચ વાગે બાઈ દરિ ગોવિલ્લોના ટેલિફોનગ્રામોએ કે સન-રવિ માટે એગની સાથે 'માન્ડ ન્યૂ' નામના આગામીમાં એમને ઘેર આજવાના છે. સાથેસાથે એ પણ સમાચાર આપ્યા કે એ વખતે શ્રી પૌલ રિશાર પણ સનને રવિ બન્ને દિવસો અમારી સાથે જ રહેશે. આ બંનેરે મારા મનમાં કદાચનાને મુગમર રચે અને બહાનું વર્ષોની દબાએલી રમુતિ આપોઆપ ઉપસી આવે.

પૌલ રિશારને પહેલાં જોયા હતા હૈ. ૧૯૨૧ની અમદાવાદની કોંગ્રેસમાં હું મળ્યો ત્યારે એ શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ સાથે વાતો કરતા હતા. સફેદ ડાંગોરિયન વસ્ત્રો, લાંબા વાળ અને દાદીમુઠા અને આજોની સાત તેજસ્વિતા એ બધું જોતા મને પ્રથમ તો રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની જ ભ્રાતિ યદુ. ઇંગ્લિન્ડ આટલું બધું સોન્ય અભિયાને આશ્ચર્ય પમાડે એક હલ જે તો સરોજિનીદેવીને પણ પહેલી વાર જ જોયા, અરથ એ વખતે મારી આંખો વિગાસણમાં પડી હતી. સરોજિનીદેવીનું આર લાવવન જેવું કે પૌલ રિશારની સાત તેજસ્વી પ્રતિભાને નગન કરેલું એ તાર્કાલિક તો સૂચ્યું પણ નહિ. અણપડ જુવાનની જેમ હું તો સૌંદર્યનાં અને રસરસોને માત્ર નિષ્ઠ જ રહ્યો હતો.

પછી તો પૌલ રિશાર, જેન તપસવી શ્રી કેસર વિજયભાઈ મહારાજને મળ્યા આખા ત્યારે એમના વધુ પરિચયમાં આવવાને લાગ મળ્યો. પૌલ રિશારનું ત્યારે એવું આશ્ચર્ય હતું. પહેલું એમનું પોતાનું વ્યક્તિત્વ જ અસામાન્ય હતું. એમની તેજસ્વી, સૂઝને જે વંચળ પ્રજા આજના એ એવો રેવર વિદ્યાર કરતી અને એમની આલેખિતતા મમે તેવા દંડજ હૃદયને પણ ભક્તજન બનાવી દે એટલી સમર્થ અને નીમ હતી. બીજું આકર્ષણ એમો શ્રી અર્ચિદે પારો દેરાકર નવ રહીને નેનાં સાથે સાથે 'આર્થ'નું સંચારન કરીને પોલીસથી પણ પૂર્ણધામનું રક્ષણ લઇને કદાચ આખા દુરો એવી માન્યતા હતી. આ ઉપરાંત તે વખતે એમનાં પત્ની, શ્રીમતી મીરા રિશારે પણ શ્રી અર્ચિદેની પૂર્ણધામની સાધના રવીકારી હતી. વળી એવી આંખ પણ આવી હતી કે એ પતિ પત્ની વચ્ચે સાધના બિંધે બહુજન ગતએદ વચાથી હરે બાને જણાં કામ્ય માટે છતાં યવાનાં હતા. આમ એમના નામની આસપાસ કોટુપ્રિયતાનો એક એવો વ્યવસ્થા વર્તિતજોયો હતો કે એને કારણે એમનું વ્યક્તિત્વ રહસ્યમય ને રંગદર્શી બની ગયું હતું.

એટલે એમની બધી વાતવિત વખતે, ચર્ચાઓ વખતે કે ધ્યાન વખતે જો નિજાસુની મુગ્ધ શક્તિથી એમના અકિતલની પ્રતિભાગીતો. મને પણ એમનું આકર્ષણ બહુ જ શુદ્ધ હતું, એટલે વડોદરાથી એમની સાથે કાચ્ય અને કાચેસરને પ્રવાસ પણ માથે લીધો. આજે આ અનુભવોને પા સદી જેટલો સમય વધે છે, છતાં મારી રમુતિના દગલા વિચિત્રોને જે રમક જેવું છું કે મારા સગમ માનસ ઉપર એમની અસર એક મનોહરથી મરમીની હતી. એમણે જ મારા અંતરનાં કમાડ ઉઘાડીને એમાં શ્રી અર્ચિદે વિષેની નિજાસારોથી હતી. એમાંથી જ આખરે એમને ઓડ લીધો અને હું શ્રી અર્ચિદેની લખનદહિના હૈંક પ્રસાદ પામેલો, મારે માન મીરા રિશાર જે તે વખતે એક રેન્ડ સાધક સમાવી હતાં તેમણે મારા પૌરિચેરીનિવાસ દમ્પ્યાન ગાતાનું પાવનકારી રચાન લીધું. મારા હવનમાં આવેલા એ અતિ સુચક સમયરંગનો વચા શ્રી પૌલ રિશારને છે.

પૌલ રિશાર હૈ. ૧૯૨૨માં (રમ્ય - શ્રી રિશારકે રચા)

આજ, મારા મતકાળનાં રમારોગી પોટલી લઈને હું એ વારની વરસાદ વરસની સંધ્યાએ 'માન્ડ ન્યૂ' પહોંચ્યો. ન્યૂ યૉર્ક માન્ડ ન્યૂ લગભગ પેરેકે માઇલ દુરો, ન્યૉર્ક યૉરિગટન પુલ પર્યંને જતી બસનો એ આખો ય રસ્તો બહુ જ રમાગીય છે. કનીચાવી નાખનારા ન્યૂ યૉર્કના બેચકર ક્રડપત્રમાં અને ધર્મા વાતાવરણમાંથી પુલ જોણીને ન્યારે આ બસ ન્યૂ ન્યૉર્ક રેલ લદમાં યદને હડસનને કિનારેકિનારે ચાલી ન્યથ છે ત્યારે જે અને નિર્મલતાને માટે મન તલસી રહું હોય છે તેનો જ સાક્ષાચ છે. છુત્ત આકાર નીરખવા કેવાએકી મારી દહિની ન્યેવતા ન્યૂ યૉર્કના આકારી મહેલોને અહીં સદંતર અમાર ને માકે દેખું દરખાડેલું વિચરમાન્ડ આમથી સદંતર આગળ તો પતી હડસન વિશાળ પટ ધારણ કરીને જાણે સાગરની સખી હો મરે છે. આ માનની સરિતાને હું જરા દહિ બરીને નીકા નીરજું ત્યાં તો દરિ ગોવિલ્લોના સફેદ મહેલ આવી પહોંચ્યો.

ટકરી ઉપર જામેશો આ સફેદ મહેલ કંઈ દરિ ગોવિલ્લોના પોત નથી. દરિ તો અહીં રવનન તરીકે રહે છે એટલું જ. એના મા તે એ વાસુદેવ બહાઈયે. એમનું લાડનું નામ તો પંડિત આર અને એ જ નામે એ આખા અમેરિકામાં વિખ્યાત છે. હિંદનાં કાલિકાતોમાંના એક શ્રી ખુદીરામ જોષના સાથીદાર આ વડોદરામાં પોતની સમાધી સર્વ પહેલાં અમેરિકાનારી આપ્યા. આજે તો એ અમેરિકન નાગરિક છે. પ્રાણાયામના આચાર્ય છે,

પરિવરન રા-
પુરુષો અને
રક્ષારી શ્રીમ
ના મિત્ર છે,
શુ સૌથી વધુ
એ એમ
રક્ષા આપતા
હોઈએનું મોહ
સાચા સન છે
અને વિશેષ
સારમાં જોઈ
ખવતી રક્ષા
એટલી રીતમાં
હોઈએના છ
નથી ક્યા છે
આ સફેદ
હોઈના બાળી
ના આર છે
પરશમી પર
દલીલુદા સ્ત્રી
હોઈને બેઠા છે
રક્ષા રહી જ-
તે એને છેક
અને પછે પા-
રે રહેલી કિ-
તેનાથી ચક્ર
કળાઈ જાય
બાળી છે તા
જોના વિનાના

વૈષ્ણવ જન

આત્મ આત્મીયું આત્મજન કૌનું મહાભાવું પ્રિય ભાવું

વૈષ્ણવ જન તો તેને કહીએ, જે પીડે પ્રસાદ મણુ રે
પર હુએ ઉપકાર કરે તો એ મન અભિમાન ન બાળે રે
સકળ સોકમાં સહુને વદે, નિહા ન કરે કુની રે
બોધ કાષ્ટ યન નિશ્ચલ રાખે, ધન ધન જનની તેની રે
સમદષ્ટિ ને તૃષ્ણાયાગી, પર સી જેને માત રે
નિહવા ઘડી અસત્ય ન બોલે, પર ધન મન પ્રાટે હાથ રે
મોહ માયા વ્યાપે નહિ જેને, હઠવેશોય જતાં જનમાં રે
રામનામ શું તાળી રે યાગી, સકળ તીરથ તેના તનમાં રે
મણસાલીને કપટરહિત છે, કામ કાષ્ટ નિવાયો રે
ભલિ નરસેયા તેનું દરશન કરતાં કુળે એકતિર તાણી રે

ગયા જનુઆરીમાં મરેલા મહાત્મા છતાં દેવનિયમ પછી ફેબ્રુઆરીના રોજકામાં વૈષ્ણવ જન નું મેઘનું પ્રિય જનન
ઉપરના રૂપમાં છાવેલું તે વાચકોમાં ખૂબ હાલેલું રાઈ નીચેલું તે પરથી મહાત્મા છ તથા નરસિંહ મહેતાના રે કાને સાથ
અમે ઉપરના ગાપના પોરત કાંઈ પ્રકટ કરેવા તેની ખૂબ આતવણી માનવતાની કમલ આદર્શ પ્રોત્સાહન એ જનનના કાંઈ
સખ્યાયાદ નહોતી અનેકાએ પોતાના મેહો સખીઓ, જિરાંત તથા બાળકોમાં વહેંચી અને આપુંક સાંવનનિક સરધાઓ
તથા શાળાઓએ તો પોતાના સકોર તથા વિદ્યાર્થીઓ દેકને મોટી સખ્યામાં વહેંચી મહાત્મા છના આગામી પ્રથમ સેવ
ત્સરીએ બોરી તેને પ્રચાર થાય તથા સખ્યાના, શાળાઓ આદિ તેને છાપી વહેંચી મોકે એ સર્વથા કચિત મધુરી આ
હોઈશી અગ્રી પહેલેથી જ તેની કિમત પણ અત્યંત મારફતર રાખે છે એ કોડકરન મંત્રી જ આના પોરતે જોઈ જુઓ

પ્રથમ નિરકુશ આમશાખા ચક્રની એકવતા પછી ઉપર ચાલતા
દારીને ટપાઈ રહી છે એ ચાલારને વેધતો હરિને અવાજ આંચો
છાળાને આપો, પોતા વિશાર સ્થારના તમારી વાટ જુઓ છે એવો
પોત વિશાર હાથ મેળવવા આદર્શના અરુણ મળવાળામાં આપો
જોઈ શાળા તદન જુદું જ રેવરેષ દેહ તો એ જ, પછુ કોનો વાટ જ
જુદો હોઈએ છેલ્લી દળના કાંઈ પાટનમાં સંજન વધને જહ
જુદો ખૂબીથી બાધેલી રંગીન રાઈની પોટની ઉપર જુદી રહેલા વિષુક
જે આગળ આકાશીને જનત નરદેહ હોય છે એ જ અભિજ્ઞાનુ નાક,
જે સાળ કાળ નાના વાળ, સફેદ ભરાવદાર મૂઝા અને ચગકની
જે પોરત આપો એ જ હુક મોહક અવાજ રેવરેશા નેજોલા જુદી
જેવા, કલિ જેવા અને કહક આસાગાન્યતાની છાપ પાટનાર પોત
જે વિશાર, અને આને સોમ્ય સંજન ને તદન સામાન્યતાને પડશે
જે તંનાર પોત વિશાર પછુ મણુસથી એણું કહ મહાકાળના અવાજ
જે જનવાનુ તો એને વર્તમાનમાં જ ને એટલું હું અહીં કાલ છેડીને
જે મહાત્મા છના બોરી આંચો

પછી તો સાથે જમ્યા અને આખી રાત મુકતેજો કરી હરિ જો

વિવ તો મહરતે હારીને સુદ મધ્ય પશ્ચિમ તાસદિપ, મ્વા અને
વિવરુદ્ધીને એમનો જ્યવત જ કાસ [વંની નિચારમાં સાથેની જે
મુની મહોબ્બત, પૂર્વ અને પશ્ચિમની સરકારિના વિવેકમર્તો સ
ગમ્ય, ધર્મરે એ વ્યક્તિ નથી રજુ સત્ત્વ છે એ સિદ્ધાંતના પોચા
ઉપર રચાએલી આખી ચિંતનધારા મને આ માન્યતાનું પ્રતિપાદન
કરવા મધ્યની સૂચ્ય બુદ્ધિ, એ બધું અતુલ્ય રીને બાહ્ય મેવરે જવવા
એવા પોત વિશાર અતર રેવરે તો હતા એવા જ લાગ્યા બુદ્ધિના
વર્તેવર્તી મનોહરની મેધાર્તિ, મરમી થવા મથતા જવનના અતુલ્ય રી
લોડને સપર્ષમાંથી સ્વપાદિતા સંભવવાની મેધ અતર મેરણીની આપી
મેધતા હૃદય રાતિ માટે આકાશપાતાળ એક કરુણ પેરે તો કરવાની
ચુરદ સેવતા આ બુદ્ધિના બાહ્યે મારા અતરમાં પડેલા શ્રી અર્તવિં
વિવેના પ્રિયને પછુ છેડી જોવા ને નિહાસા એમણે પા સહી પડેલા
વા રી હની તેમાંથી એમણે આરંધા બોરી રી નેઈ મેગની ને મગા હની
તે જ મારી અહા હતી

આ અદ્ભૂત પૂર્વક મારા અત કરણે આસ દેહા મુક્યો પોત વિશાર
ત્યારે હતા તેવા જ આને છે કિશનમિહ આચડા

મિત્રાહાર વિષે ચીની કહેવતો

ખાવમાં ભેગ વધુ વાનિઓ તેમ જવામાં વધુ ઓછાની જરૂર રહેવાની
મારી વાળીમાં નેટલો ઓછા કાર, એટલે મારી ઉમરને કાર અને ઓછા લાભ છે
આપણે કુદર્થી, એટલી રે દત્તારથી મરેલાઓની નોંધ લઈએ છીએ, પણ મિત્રાહારની જોડાથી મરેલાઓની નોંધ નથી લેતા

કાષ્ઠનો ધોડો

ગુજરાતના ધરધરના ખજાના સંગી

આખાકલ્પદેવનસામાન્યને રસ અને પ્રત્યેક આપતી

રાજા વિક્રમની વીરતા અને ચાતુરીની લક્ષ્મી વાર્તાઓ પર શ્રી રવિશંકર રાવળે એવાં
૪૬૬૫નાતેષક ચિત્રો આલેખીને તૈયાર કરેલી અનેત્રય આજામાંની એક વાનગી.

પરુઃખલેજન ગદારામ વિક્રમ માગસર શુદ્ધ ચાવનું ગત
હતી, આઠાણીને દાન આપી, સાથે કોઈ પણ વેપક ન લેતાં
પાસેના એક શિવમંદિરમાં એકાંતમાં ધ્યાન કરવા ગયા.

દેવાલયમાં પ્રવેશ કરતાં જુએ છે તે કોઈ માનવી કાંઈમા ખડમ
ઈ શિવના વાણુ કપર કાળપૂલ ગાટ મરતક કાપવા તેયાર થઈ
હો છે રાજાએ ઝડપ કરી તેને કાપ પકડી લીધો અને એસ કરવાનું
તારણ પૂછ્યું. પેલા માણસે કહ્યું : 'માહ, વૃદ્ધારે રરતે ન્હ. ગને
પાક કામ કરવા છે. લોકા વિક્રમને પરુઃખલોન કહે છે, પણ તે
મહી આવનાહિ અને મારુડુપા જાંને નહિ; એટલે હવે રાકર પારો
ગવ આપી સુખી પાઈ હું અને આવતે ભવ પાઈયું થશે.'

એટલે રાજાએ વ્રત કહ્યું : 'ભાઈ, વૃદ્ધારી આ હક ઢલે ઇચી દે.
જે રાજા વિક્રમ જુ અને મને તારી વાત કહે. તારું ડુપા નહિ ન્હય
તો હું અને તું બંને આઈ સાથે કાળપૂલ કીતી વાત

આપી પ્રસાદ થશે માણસ પોતાની વાત કહેવા લાગ્યોઃ
'હું કોનેજનો આઠાણુ હું મારે યેર એકવાર એક સાધુ આળ્યો.
જે સીતિગિદુ રાજેશ્વર તરફ દક્ષિણમાં મરુવાર કરીને દેરા છે, ત્યા
કોઝીનું રાજ છે તેની વાત કરી. એ સીતેમાળા બહુ અભિગાન છે. કોઈ
કુષ્મનું ત્યાં સાથવત કરી. સીતેને તેમાળાપર અધિકાર એકલે છે.
સીતેમાં વ્રદુમ્બરી કરીને એક ઈ છે તે પશ્ચિમીસ્તરપ છે, પણ કોઈ
કુષ્મને કાઢેદીનથી. તેથી તેનાં માતાપિતાએ કહ્યું કે પુત્રકપલતિ સાથે
તે રાજાનું કીડી નથી. ગાટ વને પોતાને કીડી લાગે તેવા પતિ મેળવ
ખાન કરી છે એ પરથી તેણે ધરનાં ચાર તેણુ આગળ ચાર પડકા
ખાંખા. ને શરત કરી કે પડકારે તેણેએ કોઈ વાણુલાવોળ્યો. પુત્રક
લાવીને જીએ રહે અને આવકાર પામે તો એ નારીને વરુ નહિ તેા
વંચાર થતાં તેને પકડી તેનું નાક ચીંધી બહાર કાઢી મૂકે.

જેમની આ વાત સંભળી એ નિઃશ્વર થઈ કે હું હજુ જુવાન
છું, ગાટ દક્ષિણ દેશની આ નારીને પરણી લાડ. એમ નિચારી હું
વાં ગયો. તેના ચારે તોરણે આગળ ચાર પંખી હતાં : એક પર
પાપટ, બીજી વરુ મેના, ત્રીજી વરુ શ્રોત અને ચોથીએ દેવ.

હું તેને પારણે નહીં જીએ રહ્યો, પણ મને કોઈએ આવકાર આપ્યો
હિં. આખી રાત જોગ જીએ રહ્યો ને છેવટે સવારે નાક કાપી કાઢી
રૂપ્યો. હવે હું ડોકાંને શું મોં દેખાડું, ગાટ આત્મકલ્પના કરી રહ્યો છું

રાજાએ કહ્યું : 'ધીરજ. ધર આજા, હું ત્યાં નહીં, તે સીતેનાં મર્ચ કલારી-
પર ગાટ લઈ આજા. જુ આઈ દેકાઈ ન્હ.'

બીજે દિવસે રાજાએના બેઠાબેઠાં કરી વિક્રમરાજા મળવાર ગયા.
તેને નાજુ મર્ચ કે એ સી પુરોષા પર બહુ જુલમ જુલદે છે. આપી
વેકમો વિચાર્યું કે તેને હુક્મીથી વસા કરવા પડશે.

ધીરજે તેને ઈન્દુમતીને પારણે જીએ રહ્યો, પણ કોઈ બે
ખી સાથે પોણું નહિ રાજાએ તે લેવાનું રેમણુ કહ્યું એટલે તે
તજર થયો. રાજાએ તેને સુચના આપી તે પ્રગણે તેણે પડેલો
પાપટમાં પ્રવેશ લીધો અને બોલ્યો : 'પધારો, પધારો, વિક્રમરાજા.'

અહીં વગને કોઈ જોળખઈ નથી, નહિ તેા ૧૪૩૨ વમને ખૂલ આજ-
ખાન આપત; પરંતુ આપ આઈ આસન લઈ બેસો અને વાત કરો.'

રાજાએ કહ્યું : 'પાનદારીની રીત જોવી છે કે ત્યાં આવકાર મળે
ત્યાં ન જાવાય; પરંતુ અહીં કોઈ જોલાવત નથી, ધરમાથી કોઈ બોલે
તો હું બેસુ.' પાસે એક કાસી હતી તેણે તે સામજી એટલે બેઠાર નહીં
બાઈને કહ્યું કે કોઈ અદ્યુત પુત્રક આળ્યો છે. તેનું અપમાન ન કરો
અને તેની વાતો કેવી છે તે સાલજો. તે પરથી બાઈએ ભાવથી સમ
કરી બેસવા કહ્યું અને કાસીએ પડેલો ઇચી રાતની પહેલા તોરણે
જેસાડ્યો રાજાએ પોપટને કહ્યું : 'બીજું કોઈ ન બોલે તેણુ તારે
વાતમાં કોંકારો દેવા.' પોપટે હા કહી એટલે રાજાએ વાત માંડી :

કોણમા કેરણપાટલુ નાગનું નમર છે. ત્યાંમા રાજા કપુરસિદ્ધ
બહુ ધાર્મિક ને પવિત્ર પુત્રક હતો. તેને પચાસ વર્ષ થયાં છતાં પુત્ર
થયો નહોતો, એટલે તેણે વંદિતો અને વિદ્વાનેને પૂછીને શિવજીનું
પૂજનચર્ચન કહ્યું; તેથી મિત્ર પ્રસન્ન થયા ને ના માસે તેની રાણીએ
અતિ રવરપવાન પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે માત વર્ષેના થયો ત્યાર
તેને બાળપણ ને નિશાળે મૂક્યો ત્યાં તેને એક સુતારના પુત્ર સાથે
ગૈરી થઈ બંને કાઠો દેવ બોધી પ્રીતિથી તેના સાથે કસ્ટા ને ભણુતા
એકમેકને ઇડે જ નહિ. શબ્દને આ મળવ નહોત, એટલે કમળીવાર તેને
કુર કરના કહેવા. પણ કુંવરે પ્રતિજ્ઞા કરી કે કોઈ પોતાના વિરોધેદાન
કરશે તો પોતે છત્ર આપશે. આથી કોઈના તેને કમુ કહ્યું નહિ
પણ સુતારને પુત્ર સમન્યો કે પોતે પોતાની વિદ્યા વધારવાને પર
દેશ નહીં જઈશો. આથી કુંવર પાસે તેણે રાજ માગી ને કહ્યું કે 'હું પર-
દેશથી નવાનવા કુંવરો રક્ષી લાવીશ.' કુંવરે કહ્યું : 'બહુ; પણ મારે
ગાટ કોઈ અજબ યોગ લેતો આવજ'

સુતાર ભાગે પથ કરી દૂર સાગરપાર એક ગદાન વિષ્ણુમાં
સિંહપોને ત્યાં નહીં રહ્યો ને આઠ વર્ષ સુખી ગુઝરી રોવા કરી અનેક
અનેક પ્રકારના હુજાર અને કારીગરી શીખી. અને ગુરુને પશુ રોવે
ખૂળ કાળેથી આપી ત્યારે ગુરુએ કહ્યું : 'બાન, વૃદ્ધને કિંદાવિલિ-
મા કુશળ થયો છે માટે યેર ન્હ.' તે વખતે સુતારે કહ્યું : 'મારા મામ-
નો રાજપુત મારો મિત્ર છે. તેણે કોઈ અજબ કસપતની યોગ મેળવી
છે, તે મળે તો ન માકે જાવનુ રોકો' ગુરુએ કહ્યું : 'તારી ઈચ્છા હું
પૂર્ણ કરીશ.' એમ કહી તેણે પોતાના ધરના બોપરમાથી એક
કાષ્ઠને ઘોડા કલ્પ્યો અને તેને કહ્યું : 'આ બધી ચાલને ગોડો
આકાશમાં વડે છે અને એમ દોરી ચાલવો તેમ ન્હય છે.' ઘોડાનું
પેદ બોલી સુતારે બધા સખા મિત્ર નામી કીધા અને ગુરુને પ્રભાગ
કરી દેરા તરફ સંચર્યો તેના કુટુંબનાં વાણુએ તેને જોઈ ખૂબ રાજ
થયા. બાલના કુંવરને બળર પડી એટલે તે કમગથી તેને મળ્યો
આળ્યો અને મિત્રો બેડી પડકાર અને સાથે જેમની વતિ થયો.
કુંવરે જણ્યું : 'મારા માટે વૃદ્ધ વાંચ્યો છે' ત્યારે સુતારે કહ્યું કે
'હું એક કાષ્ઠને આકાશમાંથી અથ લાવ્યો છું. (અનુ. પૃ. ૫૨૫)

સાથે, ખડક સમૂહમાંથી નીકળતી ધાતુઓ વગેરે પણ દરેકની છે:
 (૩) દિલ્હી ખડકવર્ગ { ઇટર ઝેનાઇટ, (અગરજ, ઝેનોનીટ); ઝેરન-
 નડાઈ ૩૦,૦૦૦ ફીટ { પુરા ઝેનાઇટ(અગરજ); અદ્દવર ફ્લાઈટ, ઇટર,
 (૨) સયાશિખા ખડકવર્ગ { સયાશિખા ઝૂલું પાણીને આરસ (મકાન-
 ખાના આરસ પત્થર); રોનલ સેફ્ટ; ઝોડ-
 વાડ સીટર (અગરજ)
 (૧) આરવલી ખડકવર્ગ { ક્લીફર્ડ, નાઈસ વગેરે (તાંબુ, સીસું, નિકલ,
 ઝેનાઇટ); પાંચનેર ખડકસમૂહ (ચીની પુરા-
 ના લીથો આરસ, ઝોનઝીરો પારા, લાથ-
 નડાઈ ૧૦,૦૦૦ ફીટ { રહેલ પત્થર.

મેંચન્ડરફોર્ડ(કપાર્ડ્સ)ની રંગો(રંગો)માંથી સોડનું મળી આવે છે. આ રંગો બંગમદાલ નિર્લેષો, સંજોડા વિસ્તારને ઊંચાઈએથી પ્રદેશમાં રહેકાણે પ્રસરી છે. ખાસ કરી કાંદોની આનુબાલ્ય ધણી છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુ
 આ પરિવર્તનો પછી આરવલી પર્વતની પૂર્વ દિશાના પાણી વેરા વિસ્તાર કંપર સામર ફરી થયેલી. આ સામરના અસ્તિત્વ દરમ્યાન લાંબો વર્ષ સુધી બુર્બર્ના કાંઈજ કુપદોષ ન થયા, કેટલે તેના પા-
 માં બુર્બ નીચી પોતનાળા ખડકો બધાયા. આ ખડકો જુગીના ડાળની બમ્મીથી શોર્ટ રૂપાંતર પામી 'બિન્ય-વેલુ' પાપાલુ બની આ ખડકની નડાઈ ૧૪,૦૦૦ ફુટ જેટલી છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુ કેમ મુખ્યને ગુલામી, આઠાલાલને અમુક ંસો દલકો રાખેલીકો દોષ છે. બારીકો બારીક રચાપત્થ અને ઠાકરપણા માટે આ બિન્ય-વેલુ પાપાલુની એકના દિશમાં બીજે પત્થર નથી, એનો મુખ્ય વિસ્તારવિસ્તાર ગાય દિશનો મળતોની પૂર્વે આવેલો કુંદરખંડ અને પૂર્વ રેલુપતાનાના કેટલાક વિસ્તારો છે. આ કારણે જો પ્રદેશમાં કિલ્લા પ્રાચીન રચાપત્થના રચનામાં કિલ્લા નાખતો મળી આવે છે, બારદુત, સામી, મેસનપર, ખનુસો, કોડન, ધમનાર, કંદેસોર વગેરે કિલ્લા પ્રાચીન રચાપત્થમાં કિલ્લા પ્રખ્યાત રચોઆ બિન્ય-વેલુ પાપાલુના પ્રદેશમાં આવેલા છે.

જો પાપાલુનો કોઈ વિસ્તાર ગુજરાતમાં તેવા ગાયવાડ સાથે મળતા સીમામાં પર આવેલો છે અદો તે 'મહાબ્ધી પાપાલુ' તરીકે ઓળખાય છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુની રચના પૂરી થવા આગળે ઢી એટલામાં, આગળી આકારે ૪૫ ફોટ વર્ષ પૂર્વે, ફરી ભરતબંદની બાગ દવાયમાત બની, ધમનીકોષ પર ધરતીકોષ થવા કાળ્યાને આપણે આરવલી વધુ જોયો થયેલ નહોતે કે આરવલીના કલ્યાન માટે ન આ બુર્બર્ના

અનુભવિત લશકરોના બુર્બર્ના વધુકોષે લશકરોના ઓરકોષો પર તેને ભરતશાસ્ત્રીઓ તર (Fault) રહે છે આવી દુરોગી ભૂગ-
 નના ને દેહી પર છે તે કીકીબીલથી બાગાનીયા થઈ ના કુંદરો અને બોલિયા રચાય છે. નર્મદા અને તાપ્તીની બોલિયા તથા બિન્યાચલ, સાતપુડા, સલાદિ વગેરે પર્વતોની રચના આવી ન રીતે થઈ છે.

[હવેના હવતામાં મોડવાના સેન્ડ તથા તેમાં દિ- અને ગુજરાતનું રચાત નિર્દેશની ટપીકન આવશે.]

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફની વાર્ષિક વાલ્મીકીય સમીક્ષા

વાલ્મીકીય સમીક્ષાને રોજપનામાં આવી છે: સ્વતંત્ર ગ્રંથગ્રામ માટે-શ્રી રામચંદ્રસાહેબ શુક્લ, નૂતન શાસ્ત્રી, એલિટરિયન, અમરાવાદ-૬ અને સહિતેત વાલ્મીકીય માટે-શ્રી નરસિંહ ચ. શાહ, ૧૬ પ્રોવિનસ, એલિટરિયન, અમરાવાદ-૬, શ્રી શેખરપ્રકાશને સાહિત્ય સમાગી આમંત્રણ પૂર્વક વિનિત છે કે તેમના તરફથી પ્રજ્ઞા થતાં પ્રકાશનો પ્રકટ થાય કે તરત જ વપર ન્યૂનિયેલ સરનામાં પ્રમાણે તે તે વિશાળના સમીક્ષાને મોકલી તેમાં આજારી કરશે, એથી સમીક્ષાને સમીક્ષાના કાર્યમાં સરળતા થાય.

૧૨ (નં-ગુમારી ૧૯૪૬)

૬૫૨૧૦ થવા ન હોયો પણ આરવલીની રચના હવે પૂરી થઈ હતી. આ બનાવની સાથે દિલી દીપકદેવની રચનાનું એક પ્રકારનું પુર્ણ થાય છે. આ પ્રદેશના આંતરેણ ધરતીકોષની આ દેહી પરંપરા દહી. ૪૫ ફોટ વર્ષ પૂર્વેના ને બનાવનાથી ગોઠીને અત્યાર સુધી તે પછી દિલી દીપકદેવ અચળ રહ્યો છે. ત્યારથી આજ સુધી ધરતી-કોષએ તેને ફરી દલાવેલ નથી અને ત્યારથી તેનો મેટિડા બામ બુઝિ તરીકે ન રહેલો અંગ્રો છે. માત્ર ફરિયાની સપાટી જાયાનીથી થયા ક્યારે પરિણમી તેના કોડર પ્રદેશના મધ્ય ભાગમાં રહેલ સામ નલ ને રચનાના ફેરફાર થયા છે, પણ તે ચિરંજીવી રહ્યા નથી..

આ બધા વખત દરમ્યાન પૂર્વની પટપર પ્રાણીઓનું અસ્તિ-
 ત્વ દલ પ્રકટનું ન હતું. એ કે બિન્ય-વેલુ પાપાલુની રચનાના બનાવનામાં કાઠકાં વગરનાં પ્રાણીઓ અસ્તિત્વમાં આવી ત્યાં દો-
 વાનું મનાય છે, પણ તે મના આરવલી પર ૪૫૨૧૦ દલ પરમાશા નથી.

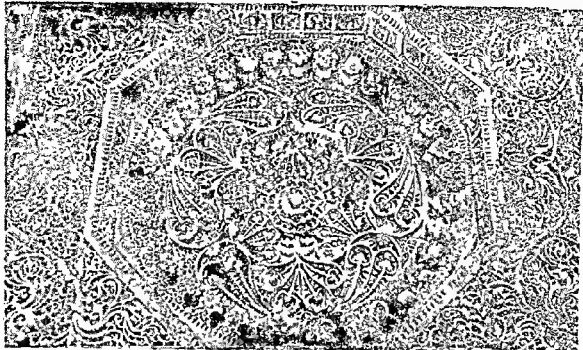
છવનની ઉવા

પણ હવે હંનકદેવની ઉવા પ્રકટ છેને એ કપાના રંગના પ્રકાશમાં દેખાય છે કે દીપકદેવથી દિલ, કે સળાં આપણા ગુજરાતને પણ સખાવેશ થઈ નેતો છે, અગાતી એમે મોડવાના સેન્ડને એક પ્રદેશ છે, આ પ્રદેશ પર ક્યાંય ફરિયાની નિશાની દેખાતી નથી. ફરિયા તેા હવે અગાતી એમ કોની કતરે નેતો રહ્યો છે. આ ફરિયા તે રેપીસ એ આપણે જાણી ચુક્યા છીએ. આપણે દિગાલ્ય-પ્રદેશ આ સામ-
 માં દલ કુંદરો પદોષ છે અદેસ. આશામાં, કારગીર, કારગર, અ-
 પાનિરના, બહુચિરતાન વગેરે બધા દલ પાણીમાં પ્રમાવ છે. એ સમુદ્રમાં જળના હવે છવન નેતો છે ને કાઠના કાઠો છે. પદોષાં પરિયા અને બીજે જળપરો અસ્તિત્વમાં આવે છે ને સામરની અંરની દુનિયાનું રમ્ય કાઈક આનું બની રહે છે:

રોજપના મુખમાં પૂરી પર પ્રવર્તી જળસુષ્કિ

મુગો પછી મુગો નીવતા બધ છે અને સમયની કમ સાથે છવનનગત પણ આમે કદમ માંડી રહ્યું છે. (વગર)

ગુજરાતની સુરિત્તમ જાહોજાહીના શ્રેષ્ઠ કાળનાં શિલ્પકલાપરંપરાના એનમૂન પણ ગિરમાર અવશેષો વડે દર્શાવેલા વિજયનગરના મહારાજાનાં ભવ્ય ખંડેરોની કચ્છા યાદ આપતું ગુજરાતનું એક સહીનું અદ્યતનથી પાટનગર

ચાંપાનેર

૬ વે દેવકાંચને મૂળને પાછા હતિદાસ તરફ જઈએ. સુવર્ણ મહમૂદ બેગરા નવા ચાંપાનેરને ખૂબ ચાહુવારે છે તે તે ગુજરાતનું એક સુદર શહેર બની રહે છે. એનો રાજમહે અમદાવાદના બદ્દરતાં વધુ મજબૂત ને સુદર બને છે. અને એનું નામ 'જહાનપનાહ' (નગરને આશરું) આપાય છે. જ્યાં પરિજીત વગેરે મહારાજાઓ સુદર બંધાય છે કે ગુજરાતના મુસલમાન સમયનાં મહારાજાઓ સૌથી જીતક મહારાજાની સુકાય એના તેનાં બાંધકામ થાય છે. એનું વર્ણન આગળ કરીશું. કિલ્લો વધારે મજબૂત બને છે અને હિલ્લો સર્વથી પહેલો તોપથી સુરક્ષિત કિલ્લો પાનાગદનો બને છે. ચઢમૂદ બેગરા પછી એનો સંસ્કારી પુત્ર મુજફ્ફર હલીમ ગાદીએ આવે છે. એનો સમય ચાંપાનેરનો સંપૂર્ણ રાજ્યાહારો સમય છે. ચાંપાનેરની આસપાસ નવી ભતના બાગબીચા બને છે. હાલેલ ચાંપાનેરનું પદ બની રહે છે. હાલ કે હાલનામના સુતારે એક ખુસાસાની કારીગર પાસેથી બગીચાની કલા શીખી લઈ બાદશાહને તાલુબ કરી દેતો. એ કપરથી એ બાગનું નામ બાદશાહે બાગે હાલુલ પાટલુ મુજફ્ફર પછી તેનો પુત્ર સિકદર સુલતાન થયો, પણ એનું ચાંપાનેરમાં ખૂબ વધું. એ અને એના બે બાઈઓ બાગે હાલુલનાં દફન થયા છે. તેમની કબરો આજે હાલુલનાં છે.

બહાદુરશાહને નસાદી હુમાયૂંએ ચાંપાનેર છાંયું

સિકદર પછી એનો ભાઈ બહાદુરશાહ ગુજરાતને પ્રતાપી બાદશાહ હતો. પણ એ હતાખબિયો ને અવિચારી હતો. એણે મુઘલ બાદશાહ હુમાયૂં સાથે થેર વધાર્યું અને હુમાયૂંએ માળવામાંથી ચાંપાનેર આવીને પાનાગદનો કિલ્લો લીધો. બહાદુર નાસતો નાસતો ચાંપાનેરથી ખસાત થઈ વહાણમાં ડીખ જતો રહ્યો. દેવકાંચ ખસત પહેલાં બહાદુરશાહે ઢીપથી એક ઘણી ચોક્કી તોપ પાનાગદના કિલ્લા માટે લીધી હતી. તેનું નામ 'બહાદુરશાહી' હતું, પણ હુમાયૂંની ચઢાઈ ને થેરા ખસતે કો કિલ્લો કપર થઈ રાખી નહોતી. આ વખતે પાનાગદનો કિલ્લો ઇખ્તિયારખાન અને રાજ નરસિંહદેવ—જેમને બહાદુરશાહે ખાનગદાનનો ઉલ્લાખ આપ્યો હતો તેમના તાબામાં હતો. બહાદુરશાહનો તોપખાનાનો નિષ્ણાત રૂમીખાન નામે અગતી કૂટીને હુમાયૂંને મળેલા. એણે કિલ્લાની નીચે પડેલી બહાદુરશાહી તોપ પરચ્છત કરી તેના ન ગેળાથી કિલ્લાનો દરવાજો તોડી પાડ્યો. પણ પછી કિલ્લા પરથી ફિરંગીખાન નાગના તોપથી એ એક ગોળો એવો છાંદયો કે બહાદુરશાહી તોપની અંદર જઈને એણે તોગને તોડી નાખી. રાજ નરસિંહદેવ આ વખતે મારણ પામ્યો, અને સગે અનાજ લેવા જતા બેગરા રાખીએ પકડાતા કિલ્લામાં જવાનો કપો રરતો

૧ : રાત્રીજય તીર્થોદારપ્રબંધમાં આ બાદશાહનાં ન્યાય અને કંઈકેમનાં વળાણ કરેલાં છે. ૨ : ગિરાતે સિકદરી ૩ : બહાદુરશાહનો રાજ્યાધિષેઠ ચાંપાનેરમાં બિંદા સંવત ૧૫૮૩ના વાદ્રપદ સુદ બીજ ને ગુરુવારે થયો હતો એમ રાત્રીજય તીર્થોદારપ્રબંધમાં લખેલું છે (નવસુઆરી ૧૮૪૯) ૧૪

દુઃખાચૂના સરકરે ભણી લીધો. દુઃખાચૂ પોતે યોદ્ધાગણજો સાથે ખીસા
 દોડીને કિલ્લા ઉપર અધરો હતો. એમ પશુ હલવાય છે. હલવાય
 છે કે ચાંપાનેરના કિલ્લા એ સમાધાન આવે. ફુસ્તર હલવાનો કે
 ઉપરથી એક ટોસી પત્થર ગળાકાંતે તે પે નીચેના લકડરને ધાલુ
 નીકળી નબ. હુઝાચૂએ પ્રગણામાં કિલ્લો સહેલાણી લીધો એનું
 કારણ એ કે ગુજરાતની તોણી ન ગુજરાતના કિલ્લા સાથે વપરાઈ
 અને બહાદુરસાહેબે બીજી બીજાના વ્યવસ્થાકરી રહેવા નહિ. બહાદુર-
 સાહેબે કિંગની ખાતરી પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા. છતાં દુઃખાચૂના
 હાથમાં પશુ યોદ્ધા ખલનો આવ્યો.

પડતીને ઇતિહાસ

બહાદુરસાહેબના મરણથી ન ચાંપાનેર-પાવાગઢની પડતીને
 ત્રીજે એક રાત થયો. પાટનગરની કચેરીએ અગાધવાદ પાછો અઈ.
 ગાળવા ઉપર ગુજરાતની સવાને લીધે અને બન્ને રેવાની હઈ ઉપર
 એનું રવાના હોવાને લીધે ચાંપાનેર-પાવાગઢનું મદત્ત ઘડી બાળવા
 મુશ્કેલ સત્તામાં જોડો પ્રાપ્ત બન્યું અને કોઈ યોદ્ધા બીજી વેપારમાં
 ચાંપાનેર પાસેથી જતો નહોતો તેથી મુશ્કેલ સત્તા ભગતા પહેલાં-
 ન આ રચનજનસંતિ ચોટી થઈ ને મદત્ત ઘડી મળુ અને પડતી
 અઈ. મુશ્કેલ ગુજરાતનો ચાંપાનેર આજ એક બિલ્લો હતો
 બહાદુરના સમયમાં દુઃખાચૂના પુસ્તકપાતાના દરોશા મળુના
 સિંહરે બીસતે સિંહરી નામે ગુજરાતનો એક ઇતિહાસ લખ્યો
 એ ઇતિહાસકારના પિતા દુઃખાચૂ સાથે ઉપયુક્ત બનાવેલો
 હોઈ હતા. તે સિંહર પોતે પશુ ગુજરાતના અભિરૂ અને સંતોમાં
 વખતવાળો હતો. એણે સોમશી સુદના ચંત્રસાતમા અ ગુજરાત-
 ની રચતર મુસલમાન સલ્તનતના ઉત્પત્તિના ખાતમાં અને અકબરની
 સત્તાની શરૂઆતમાં ચાંપાનેરની થઈગયેલી રાત્રીનું વર્ણન કર્યું છે તે
 જેવા નહોતું છે. સિંહર લખે છે કે : મુલતાને 'અલ્લા પનાહ' કાઢ બંધારી
 પોતે શહેર વસાવ્યું ને આગરિય, વઝીરેશાહ અને વાલીબાજીયાચીની-
 ઈમારતો બંધાઈ. શહેરની આસપાસ બાગ અને વાડીઓ હાથે. અનેક
 નૌતર્વાં ફળ ત્યાં થતાં એનું લખાણ નહ્યું તેણે કર્યું છે મુખકના અદ
 થતાં અને ઈમારતમાં લોક મુખકનું લોકું વાપરતા. અગાધવાદને
 વિકાસે પાડે (સુંદરતામાં) એનું ચાંપાનેર શહેર થયું. ત્યાંના કુતબામ
 નેહ નેનારાના મનની દિલગીરી જતી રહે. આ વર્ણન કરીને પછી
 કહે છે કે : 'મુખકાનઅહંકાર' કાળ્ય ચાંપાનેરની મુ આ રિયત કે
 અંધારે તે પાથ તથા વરતું રહેલાં પશુ થઈ પડ્યું છે. ત્યાંની ઈમારતો
 આવારે ખંડેર થઈ પડી છે, ત્યાંના રહેવાસીઓ નાજદક જવા છે.
 ત્યાંનું પાણી ડેર નેતું થઈ ગયું છે અને આગેવાનકા અકબરીના ભદ-
 નાગથી સંક્રિતો નાશ કરે છે. સુરોક્ષિત પાકીઓમાં કાંટા ભગ્યા
 છે અને હસતા બગીચાનાં બગસ થઈ ગયાં છે. મુખકનાં વસોનું
 નામનિશાન નથી. ખરે કરાને સતીકમાં લખેનું કળીખૂત થયું છે કે :
 'પ્રધાની કીર્તિવંતીમાં કુપાવંત મુખ સિમાય કુનિયાની રેકે ચીઅ
 આવારે ફના થયો.' ઈ. સ. ૧૬૧૧માં અવારે સિંહરે ઇતિહાસ લખ્યો
 ત્યારે આ રિયત હતી. એટલે આશરે પોણી સદીમાં ન આ શહેરની
 રિયત બગડી ચૂકી હતી. એ વખતે તે મુશ્કેલ પ્રાંતનું એ બિલ્લકનું
 ગમક હઈ. છતાં વેપાર અને રાજધાની જમાવી રિયત હઈ પડતી

બગડી. એમ કહે છે કે આસપાસનાં બગડોમાં હાથી હતા અને
 બહાદુરના સમયમાં ઉડ હાથી પાડાએલા. મુશ્કેલ પાસેથી મારા
 સરદાર લખાલ કાગમરોના ભાઈ કમ્બાએ પાવાગઢ લઈ લીધો
 અને એમાં રહીને એ ગુજરાતમાં લટ કરતો. એ પછી ઈ. સ. ૧૮૧૩
 સુધી સિમ્હિયાને પાવાગઢને કબજે મળ્યા. એ પછી બ્રિટિશના
 હાથમાં તે આવ્યો. તેમણે ચાંપાનેરની ફરી વસાવવા પ્રયત્ન કર્યો,
 પણ તેમાં સફળતા ન મળી અને પરિણામે ચાંપાનેર આજ સુધી
 ખંડેરનું શહેર રહ્યું છે. આજ એક નાનું શામડું પાવાગઢમાં મારે
 વસી રહ્યું છે. ફરી વસાવવામાં મળેલી નિષ્ફળતા અને એની આશ્ચર્ય
 રિયત જેવાં માતાના સામગ્રી વાત રાતથા માનીએ તે પાશુ
 બંધે ચાંપાનેર સાંપિત જમી દોષ કોનું ભાન થાય છે.

ચાંપાનેર-પાવાગઢના ઇતિહાસને આ કમ્બાએ લખે. અને એ રચન
 અને એના ઇતિહાસ એક સર્વોચ્ચ મહાદાસ બનાવે છે તેની
 આશ્ચર્ય રિયતનું વર્ણન કરીએ. આશ્ચર્ય રિયતનું વર્ણન મહેલ
 એનાં ખંડેરનું, એની અવતારનું, પડતીપડતી રહેલા એના મહાદા
 ફર્યનું, એના ઉપર રહેલાં કાશિયા માતાનું, અને એ બધાંની સમાય
 સુંદરતાનું વર્ણન. આજે ગુજરાતને એનું દરથ એમાં રહેલા બધા
 રસો ઉત્પન્ન કરે એનું છે. એની સમાયતામાં એના જેવુંબળ્ય અને
 સુંદર ગુજરાતમાં તો આજે એકે રવાન નથી. એના ઇતિહાસને કડપી
 ચડતી પડતી ભેઈ એની બીલે રવાનેના ઇતિહાસમાં નથી. એનાં
 ખંડેરમાં ને અવતારમાં લાલિય વર્ણન છે તે પશુ બીજે કયાંય નથી.

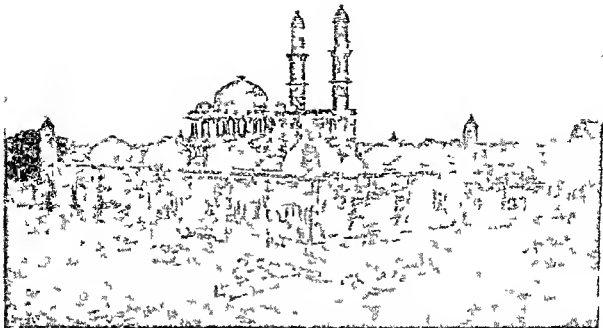
‘બાગે હાલુલે’—હાસોહાસ

ચાંપાનેર જના મારે રેલને બદલે દાહોથી નુંખપાડા જની
 સડકને રસ્તે જવું વધારે સારું છે. ચાંપાનેરની હઈ દાહોથી શરૂ
 થાય છે અને પાવાગઢને દેખાર રથ તેમાં જાય લામે છે. આમજુ
 જેણું તેમ દાહોલ પોતે ન ચાંપાનેરનું પકે અને બગડીમાં હઈ. મુશ્કે
 લાન સિંહર અને એના બે ભાઈઓની કબજેનો રોમે દાહોમાં છે.
 આ રોમે ગુજરાતના રોલમાં જીતમ બાંધણીનો ગમ્યાય તેના છે.
 બીલ રોલમાં પાડાની બાંધણીને લીધે સુંદર છતાં નીચા લામે છે,
 અવારે ગુજરાત સલ્તનતના પાછલા ભાગમાં બુંધામિલા રોલમાં
 કમનાની બાધણીને લીધે જશ્યા લામે છે અને આશરેને લીધે સુંદર
 પશુ લામે છે. અમદાવાદમાં મોર અજુ દરાબનો રોમે સારો પશુ એ
 ભલતો અને મહેમદાવાદ પાસે સેલદ મુખારનો રોમે પશુ એ ન
 ભલતો છે. દાહોલનો સિંહરો રોમે એ ભલતો છતાં વધારે ખુલ્લું
 અને વધારે અંદારવાળો છે. હાલ એના ઉપરનો ધુમટ પૂડી મગેલો
 છે અને આસપાસ બગસ છે. દાહોલમાં સાત પૂડી મગ
 દેવડા નામે એક બેઠવાળો રૂનો પશુ મહેમદાવાદના ભમરિયા
 રૂવાને હાંકે ગળતો છે તે જેવા જેવા છે. પહેલાં એના ઉપર ધુમટ
 હશે ત્યારે કાળ્ય છે. બાગે હાલુલના મધ્ય ભાગમાં એ દોષ એમ
 સંભવ છે. હાલ એ રૂનો ખેતરોમાં વેચાડ પડેલો છે.

આજનું ચાંપાનેર અને તેનાં ખંડેર

દાહોલથી બે માઈલ આત્તા ચાંપાનેરના બહાદુરોના દરવાજે
 આવે છે અને એમ પાસે જઈએ તેમ પાવાગઢની મનોહરતાં વખડી
 નબ છે. એટલે એક ઉપરમાં આલતા દોષએ મેળ લામે છે. અવતાર

જ આ વર્ણન વળસને અકબરી કરતાં સિંહરીમાં વિચતથી આવેનું છે. દુઃખાચૂના સમયના વર્ણન મારે સિંહરી હાંકે વધારે વિચત મોહકરો
 આપે છે એમ લામે છે. પ મુખર રસ-મુલ્ક સેલદ અલ્લાહની જુખારી આ મળાણે હતા એમ ગિરાતે સિંહરી લખે છે અને નીચેને છે
 કે દુઃખાચૂનું નસીબ સાઈ હવું તેથી ન તે છત મેળવી શક્યો. ૬: મીરાતે અકબરી. ૭: આજરના વખતમાં પશુ ચાંપાનેરનાં ફળ વખતનાં.
 ત્યાં ખગર મગેરે મુશ્કેલી પડાઈ પશુ થતા એમ આજને અકબરીના કર્તા અજુલ ફત્તલ લખે છે. ૮: સરદાર પાવાગઢે એકાદર તોડાની પશુ
 માં જામા મરિયદ વસે તોપ ફોડીને એક ગિનારને નુકસાન કર્યું છે (પંથમહાલ એકીઅર).

આપાનેરની આ જુમા મસ્જિદ ગુજરાતના મુસ્લિમ સ્થાપત્યના રમણસુરતક સમી છે અમદાવાદની જુમા મસ્જિદ વિશાળ છે ને હિંદુ મસ્જિદોની ઢબે માળ બાધીને પ્રકાશ નાવવાની રીત એમ છે, પણ આપાનેરની આ જુમા મસ્જિદમાં તે તે રીત સખૂ દેખાએ પહેલાથી છે કપરાત, મસ્જિદની સ્થાપત્ય આ છાંયેની હાથકાર છે તેને પચાસ શામિન આગે છે (પાટા શીદામ કદે)

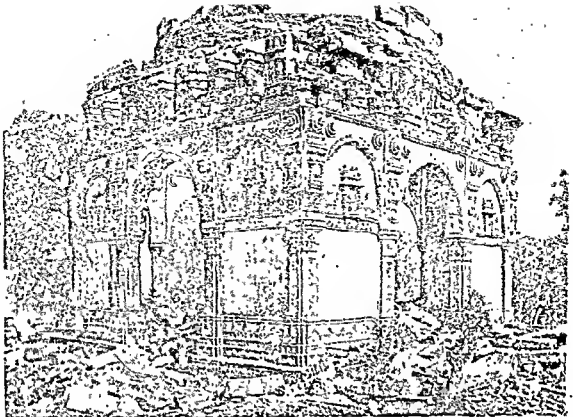
પામ ખડેરો નવર પકે છે તમગા શાદ ને વચ્ચે દુરદુર મસ્જિદોના મિતરા ડોઢિયા કરના દેખાય છે જમ ને જાલુ લાવામંદી કરો વધુ ને વધુ બંધ વાગી નય છે એની કાંઈ રમણુત આ પાનેરના મેદની હીનાને મુસલમાનોને સમગરે ની કાઈ કાઈ જગ્યાએ દેખાય છે જાકી રમણુત આ પાનેરનું કાઠ દેખાત નથી ને જહારના દર વાલથી એમદ માર્ફવ ચાલ્યા પણ આ પાનેરો ગદરને બધા પનાહ પિંચે આને છે એની કોઈ ગમવત કોંતો અને સંદ અ દસંચ દરવાજો આને પણ એતા રામાય લાગે ને આ કિરો એ ગમદાવાદ ને સદના કિ વાની પે મહેરને દરવાજાદ છે દરવાજામાં ચેસવા રામગદને વચ્ચે મસ્જિદ ગમી છે એને મહેર કી મસ્જિદ કહે છે, પણ ખરીરીતે આમદાવાદના ગુજરાત નજ સામે રામકુટુબ ને ને મસ્જિદ ટોલી છે એ તલતની આ પણ રામકુટુબની મસ્જિદ છે આ લખચોરમ કિલ્લાની વચ્ચે માકી છે અને એ ની સામે ખીજે સંચ આ દસંચ દરવાજા પહેલા દરવાજા ને બાજુબંદ છે એ દરવાજા ને જહાર આ પાનેર મહેરની ખરી મસ્જિદ જુમામસ્જિદ છે ને ગુજરાતના મુસલમાન સમયના મકાનામાં સર્વોચ્ચ અણાય છે ને હોવાથી એવું જુડ વર્ણન કરીશુ એ જાલુથી આપાનેર મહેર ના આજુના રવે રોડને બવાય છે જુમામસ્જિદ સામેથી વચ્ચે આ પાનેરનું કિરો અને એની બાજુ કોમેતા તવામદ એ ને રોડુ તેા બંધ વાગે છે હેલુદયા એ સામે ગમેદ બાવ કલંદા કરે છે

પ્રાત મવ મધ્યાહ્ન અને સાયકાને આ દરની મનોદરતા જુડી જુડી દેખાય છે સાલ એ ભવાન વાગે છે આ ને મેરને કોઠ પણ ગુજરાતી કોમીભાવ મરી બ્રતકાળના મોરખમાં ને તેા આમરે નથી આસ લસ દુર સુખી આપાનેરના ખડેરો મોઢા વિસ્તારમાં ખડેવા છે વાવે તમાવે, લાધાએ ભોંત, મસ્જિદના રોખનો ઉરેર દેખાય છે અને એવાળીલ હજારો ભગવમાં સવા એવા ખડેવા દરે આખા આપાનેર માટે મરકારનું પુરાતત્વખાત એક ખાસ સાખા ખાસે તેા જ આપાનેરની ખરી ભવ્યતાને ખ્યાલ આવી રહે

જુમામસ્જિદ

આપાનેર ને જુમા મસ્જિદ ગુજરાત ના મુસલમાન સ્થાપત્યના એક અત્યલના રમણસુરતક એની છે અમદાવાદના અનેક સુકર મ સિંદો છે આની જુમામસ્જિદ વિશાળ છે પણ આપાનેર ને જુમા મસ્જિદમાં એના બાધનાશીંગ એમ ને બની કવા વા રી નાખી છે એના સમિસ્તર વર્ણન માટે તેા જુહો સચિત લેખ જોઇએ ગુજરાતના હિંદુ મસ્જિદોની માવ બાધીને પ્રકાશ વાવવાની રીત અમદાવાદની જુમામસ્જિદમાં દેખાય છે તે આ કોરોમાં સુ દે કવાએ પહેલાથી ને મસ્જિદના મિતારા અખા બનીગો ને ગોખ અનુ ભ મરીથી રીવાયા છે એના આગલાને કોઠ અને રોડદારરો નમુને તેા ગુજરાતમરમાં આટલો સુકર કોઈ નાગે ને (જુ ને ૫ ૬ ૬૮ પરંતુચિત્ર) મદમદ ગેમકોએ બલે ગમદાવાદ ને સ્થાપત્ય ને બુરો

૬ રમણુત આ પાનેર પાંતની કાંઈ એને અડગીને હલ ગા રસ્તે આવતા દસળજુ તમાવ અને પુન નીર માટે શી રમણુત વચતવાદ દેશાવંત બવામદ નું પરતક અગર પચાસદાદ ગેમીગાર એવું જુડ અમદાવાદ ને જુમામસ્જિદ કરતા આ મસ્જિદ કદમાં યોગી છે

નુર રવાનાપુર અને કાકુલ શિકરવાળા પાવાનેરના કાલ બહાર નવસમા આવેલા આ છબી દોઝે (પશુ પિત્રા ૪, ૧૬૫)

મુખારી માંપાનેરને અગાધાવાદથી પણ થતી નવ તેનું કસવા ધાંજું શાય એમ આ મરિનને લેખને લાગે છે. ^{૧૧} 'શરેશી મરિન' અને 'નગીના મરિન' પ્રમાણમાં સારી છે. ^{૧૨} કાકુલી બહાર નવસમા એક છબી દોઝે છે. એના ચાલવાની કાલરથી એની તો ઝીખી અને મેખાનું છે કે એના રાત્રે અગાધાવાદમાં પણ નેવાગા આવતો નથી એના માંભરાની કારીગરીને અગાધાવાદની સીદી સેવદની મરિનની બારીક કાલરથીવાળી નવનિખ્યાત નળાંબોની કારીગરી સાથે વિવેચના ચરણપર છે (જુઓ કપરનું તથા ૪, ૧૬ પરનાં ચિત્રો). ^{૧૩}

પાવાગઢ અને એના ઉપરનાં ખંડેરા

દને પાવાગઢ ઉપર ચડવા માંડ્યો. પાવાગઢ ઉપર કેટલાંક તળાવો બહુ મુંદર છે. એમાં પહેલું હીના તળાવ નવસમા દેખાય છે. ત્રવે એક ખંડર છે તેને હીના મહેલ કહે છે. આપણે દરમ પહોં મનેાદર છે. ચડતાંચડતાં પાછળ નવર દરનાં નીચે માંપાનેરનું દરમ પળી અનેકવિધ ભાવ નળાંબે છે. એમાં ચડ્યો તેમ મુલરાતના આ એક વખતના સર્વોચ્ચ કિલ્લાની મળખત દીવાલો અને દરવાજાઓ આવતા નવ છે. કિલ્લાના રક્ષણ માટે આ દરવાજાઓ અને પુર-

એના દેવાયે તોરણો પ્રાણ અર્પણ કર્યાં દરો એ લાગણી રોમાંચ કમળને છે 'અરા', 'હુદિયો', 'ભાણાધળ' વગેરે દરવાજાઓ એક એકની ઉપર આવતા નવ છે, અને કિલ્લાના ભાષાની કિલ્લિમિત્ર ક્રિયાંના બતાવે છે. ઉપર સદનસાદના દરવાજા પછી પાવાગઢની મંચમાં આવ્યા છે અને ત્યાં કાંઈક મેલાન જેવું છે. અહીં સિંધિયા અને અધેનના સમયની લકાણવળને આ દરવાજાની ઉપર ચઢેલા તેમ જ બંદુકના મારાનાં ચિહ્નો આને પણ દેખાય છે. એક પછી એક લગભગના કાલની અને દરવાજાઓની લેખોએ એવી, નીચેના ભાગ સરુને હાય નવ તો ઉપરના ભાગમાં રહેલું પેરાએલું સરકર સફળતાથી સામનો કરી શકે એવી આખાં કિલ્લાની રચના છે. ભવાનનાં આટલાં વિષુત સાધનોવાળો કિલ્લો મુલરાતમાં બીજે નથી.

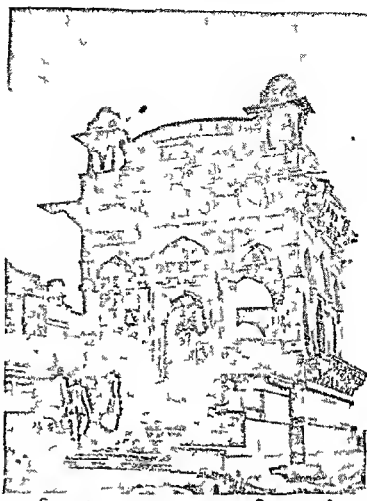
પાવાગઢની મંચમાં માધી ઢવેલીનું રથાન મરાઠાઓએ બધાનેલું છે. મારાન ઉપે સામાન્ય છે, પણ પાવાગઢની અનેકવિધ મનોહરતાને પૂરો રવાદ લેવા માધીમાં રહેલું પડે. રહેવા માટે એ જગ્યા શાય અને કમળ છે. એની પાછળ તેલ જેવા રંગનું તેલિયું તળાવ છે. એક ખાતુ આવરા ઢવેલીના મહેલના નામે એલખાતું,

૧૧ : કલાવિનેશક પર્સી બાકન આ પ્રમાણે માને છે. પણ સર મેન માર્સે આ મરિનનાં વખાલુ ઠરવા છતાં કીકા પણ કહે છે અને એના મિનારાઓ દેખાવ જગાડી નાખે છે એમ કહે છે. કર નવ માર્સે મરિનને ઉપે મિનારા હોય તે કીક ગણે છે, આ એક મતલબો વિવચ છે. વગેરેના ભાગ લેવાથી મિનારા કાંઈ ખરાબ નથી લાગતા ૧૨ : નગીના મરિન દોળા પધારની છે. ૧૩ : વગેરેશ લખે છે કે મુશીબની સમજી અને વેંવિચમાં અગાધાવાદની બળીઓને બાદ કરતાં, આ મારવાખાલોની તોફાંઓએ એનું સિદ્ધ બીજે બાળે નવ.

જાણી પીણ કપર હટી રહી હોય એવું ક્યાંયયાવાણ
મહાન છે ખરી રીતે જાણે તે જો માન પેલિયા જ
છે એકવાર એકાદ મહેલનો શામલરો એના બિલ
કિત નામ અને ઉપયોગ કહેવાય છે પણ એવાથી ને
ખીણુ દેખાય છે તે ખૂબ જાણી અને ધણી જાણવાનક
દેખાય છે એ ખીણુમાં વિશ્વાસિની નહીં મૂક છે
ખીણુ ખાણુ છુલ પાન ને નાગર દેવેલી' નામ ના
રયાન છે જરા કાર જરા મગલ કોઠાર છે પણ તેમાં
જેના ધારતે જાનાજ અને રાણી ભરવાની યાવળ છે
એ કપર ચટતા નકાવ ધોતો કારે આવ છેને જાવાવની
ખીણુ એમીએ મઠ યાય છે રાણી ખાણુ બદલાવિયુ
શિખર મ્તાય છે અને એને છેડે બદલાવિયુ તાતુ મહિર
કાલિમાના મહિર તરફ ૧૬ ફેર રીને ઉછું છે ૧૫ બદ
વાલિ જતા રસ્તામાં બોયરા અને મહેલના મેરો
આને છે અને ખીણુ જાણી રવ દેખાય છે ૧૬
અ ખીણુ યુવધારે જાણી જતા વિશ્વાસિનીના મુલકથી
ખીણુ જેટલી જાણવાનક સાચી નથી આખી ૧૭
પણુ કોઠ કસા કપર જાગે એવા મહેલ છે માન
પતાઈ સાવળનો મદત મ્દે છે ૧૮

મવચી કીચુ શિખર

આ શિ ૧૨ પરથી માગ ફરીને કાર ચ તુસક
કરતી રાણા દરવાજા આવવા માટે છે અને રમજ
મટે આ કિલ્લામાં જેટલી આધારી મરી હશે એના
ખાવા મ્દારે છે મમલ કોઠારના દરવાજા ૧૭
જેવો ખીણુ જામ હોય માગ કીચુ ખીણુ રસાર મરી
ખીણુ ઘણા શિ ૧૨૬ રજુ છે આ ખીણુ ૧૨
દેખાવાઈના ખીણુ નેવાય એવા ખૂબ હતો દાન
૧૨૬ પરથી ખીણુ પુરાણ મયા જી છે ને ૧૩ ખીણુ ચી
મરી છે આ પૂર એમી સેતા હુમયો મ્દાર લદકરને
આગળ જતુ ધણુ જ મુરતિય અને ને આરતુ લદકરને
જેની જાવાવ એટલી જાણી જાવાવ છે આ જાવાવ
તાજ દરવાજા મુલક દરવાજાને અને છેડે દરવાજાનાને દરવાજા
આવે છે પાવાગદ ના જાવા દરવાજા કામનવાજા મુલકમાન દળ
ના છે છતા આ કારના ગિજારમાં કિં દળના દરવાજા પણ છે
અહીં પર્વત હી ની સપાઈ અને મેદાન આવે છે જેવડા જાવાવ
વળતે ૧૨૬૨ અહીં જાવાવ હો અને રાન વ રેના મહેલો પણ
અહીં હોતે અહીં છાનિયુ નામે તજાવ છે અને તેની માગળ જતા
સિ ૧૨૬૨ એવું ધિયુ તજાવ આવે છે તાતજાવ સાવાવડના સરોવર
સિ ૧૨૬૨ તમેગીમાં છે અને તજાવોવાજા સરાહીના આ ગિ ૧૨૬
મહમદ મેમદાએ મીવિયા ગિજાર નામ આવે છે ઉક જાગા ગિ ૧૨
કપર પહેલા રસ્તા વિકટ હશે ગેમ સમલર છે દાવા ને ૨૨૬
એમીયા છે તે ગદાદલ સિધિયાવા વાલિયા છે દુધિયા તજાવની
જામ્યા જાનેના છણીવાર થતો મહિર છે જે સમને અહીં
જેન મહિર હશે અને મુલકમાન સમયમાં તે વડન જામી હોય
હિ કયાયા કોય એમ રામે છે ધિયા તજાવ આવળો જાવા ને

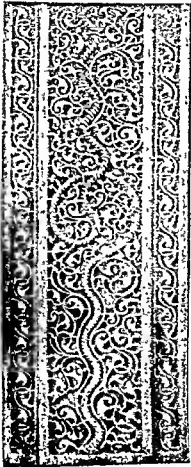

જાગ્યામિજન પ્રવેશનર ૧૭ ભરચક છતા સપ્રમાણ નિવ્ય સમુચારથી આવ્યત
ગોદાગણુ કુતુ છે ગજરાતભરમાં તેને જોડો નથી (કાઠો મર્દવાવ દુધિયા)

દેખાવ આવ્યત રમજ મે છે જેવડા શિખર કપર પાવાવાજી મા
કાનિયુ મહિર છે મહિર નાનું ને શાનું છે મહિરમાં વણુ મુતિયા
છે એક તરફ મહાકાસિની આખી મુતિ ખીણુ ખાણુ બહુચરમાતા
ની આખી અને વચ્ચે પાવાગદ ની મહિરમાં મલિકાનું મુખ છે
મહિર ની કપર સદનશાહ રીરુ રયાન છે આ રયાન શા કારણથી
થતુ એ માટે આધારમત મહિરની મગની નથી કલ્યા કહે છે કે
પતાઈ કપર જેવે ભરાયના માતાજી બગિયા વિતરતા હતા ન્યારે
સામુ સદનશાહે આપના ૧૨૬ ગેકુ થાય જાહાર રહુ ૧૭ કોઠ
માને છે કે મુલકમાનો મહિરને બધું ન હશે માટે કિં જાણે આ
વાવ પાણુ હશે સદનશાહ નામના કોઠ મુલકમાન સાધુનો પાવા
અદ સાથે સળપ દોય એટલુ તેા લાગે છે સદનશાહનો દરવાજા ને
જોગના પથના કંઈરુ રયાન પણ છે પરતુ આ દરવાજાનો હણ
ચોગ છુ રાજો મધો નથી ૧૮ અહીં આ રાજો અગ કાર કીટ પરની
જાવાજી આ રીને જી ને

૧૪ મગજ અને નવનજા નાગના મેકેડા રો હુમટ ની જાવાજી રાજા પાવાગદ કાર છે અને મુલકમાન સમયના છે ૧૫ દતક્યા કહે છે
૧૬ બદલાવિ ક વિલા દેવી સાથે રીસામાં તેથી જાનેના મુખ હલમી રિસામાં છે ૧૬ આ આખા ને શિખર કપર એક માત્ર ખીણુ ધણુ મહેલો
ને મહાનો દોલ નો સમય છે ૧૭૬૨ ગાંધી ખરેખર ખૂબ છે ૧૭ દતક્યા મમે તે કહે જમુ કાવિની મુતિ પાન રમજામાં ૧૭ એમ્યા મુખવાજી
૧૮ એમ શ્રી રમુલસાલ વ દેસાઈના મુલકમાં મુખ છે તે ખરુ છે ૧૮ સદનશાહના શિખરનું જાવા વગદશામાં છે એમ કહેવાય છે

મંદિરની ઉપરની અગ્રાણીમાંથી ચારે બાજુનું દરય અત્યંત રમણીય લાગે છે. છેક વડાદરા સુધીનાં મેદાનો ઉપર દષ્ટિ પડે છે. નીચે કિલ્લાનાં રથાનો અને છેક ચાંપાનેરનાં ખંડેરોને આસપાસની વનરૂપતિ ભેજ સરી રતો અને માન્યો થાક ભિલવી નમ છે. ભાવિક લોકો દુધિયાના કંડા પાણીમાં સ્નાન કરી, બુખ્યે પેટે ચઢાણનો થાક સહન કરી, માતાજીનાં દર્શન કર્યા વિના કાંઈ પણ ખાતા નથી. પ્રાચીન રથોનાં ભૈતિદ્વાસિક દર્શનો કોષ્ઠ ન ધરાવતા માણસને પણ, નીચેનાં ખંડેરો અને સારી ભેતભિતાં છેક ઉપર આવેલી રથાપત્ય સ્વરૂપે પરધરમાં રૂતેલી મહાસરસ્વતી, પર્વતશ્રેણ ઉપર રથસ્થની અધિષ્ઠાત્રી મહાકાલિ, અને ચારે બાજુએ વ્યાપ્ત વનશી રૂપે-કુદરત સ્વરૂપે રહેલી મહાલક્ષ્મી,

એમ આલસકિનાં ત્રણે રથરૂપે ભેતાં અંતઃકરણ ખુલ્લુ પડેલ થાય છે. અને આમજ કલ્પેજિવા મહાકાળ્યના અનેક રસો ઉપરાંત મનમાં ભક્તિશાસન પણ ઉત્પન્ન કરે છે. ભક્તિ કેમ ન ઉત્પન્ન ? ક્યાં આપણાં અંધારા પરમાં નાનાં મોખમાં રહેલી ટપ્પણી આંતરબાહ્યે નાની દેવભૂતિએ ને ક્યાં આપણાં કુંડર વિસાળ રથમાં રહેલી ભગવાનની શક્તિનું અને અનંતકાવનું બાન કરાવતી દેવતા ભૂતિ અંતઃકરણ ભલે સંકુચિતતામાંથી કદારતાને અનુભવ કરે છે, અણુમાંથી મહાનને અનુભવ કરે છે અને અણુ તથા મહાનની એકતા તરફ દ્રષ્ટ નમ છે.

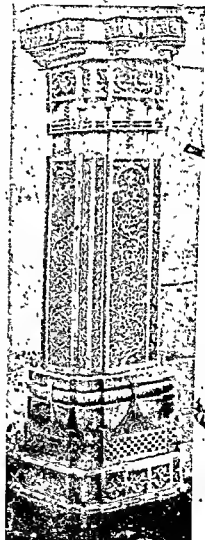
આમ યુગ્મસતનાં આ મહાન 'ખંડેરોના શહેર'ની રમણીયતા સર્વેતોમુખી છે એનાં કંબોજીમાં દંડ પણ બોદકામ કરીને સંસાધન કરવાની ભર છે. ઘણાં પ્રાચીન શહેરોની બાજુમાં આજે નવાં રથાન ઉત્પન્ન થયાં છે. પણ ચાંપાનેરની રિધિ દરિયાના 'ભ્રમણકા મહારાજ્ય' વિશ્વવનગરના ખંડેરો નેની છે. ભેકે વિશ્વવનગરનાં ખંડેરોમાં અને એના ઈતિહાસમાં ચાંપાનેર-પાવાગઢ નેટલી વિવિધતા નથી. એનેના નાસા આપણી લશ્કરી અભ્યવસ્થાનું બાન કરાવે છે. એનેનું પુનરુત્થાવ ન થયું તેનાં કારણો એને કોઈ વેપારી મહામાયે ઉપર નથી એ ન છે.

યુગ્મસતની રસતૃત્તિને એ શબ્દ

યુગ્મસતીએ ધનના ધનેર કહેવાય છે. કોમને કમાવા સિવાય બીજા કાંઈ પડતી નથી, એટલે એ માત્ર પાતાને નફો આપતી મોઝની બહેરાત કરે છે બીજા કોઈ વસ્તુ માટે એમને બહેરાત કરવાની ટેવ નથી આવી આપણાં કેટલાં આખી દુનિયામાં પાયા એવાં રથોનાની દિલના બીજાં રથોના નેટલી પ્રસિદ્ધિ નથી અમલવાદનું સોદર્ય એની પૂજા, પૂજી અને વણિકૃતિમાં દમગેજું છે. વિરનાર અને આણુની પ્રસિદ્ધિ પણ દરિયાનાં રથોના અને દિલ્લીનાં રથોના નેટલી થઈ નથી. ખુલ્લું ખડતું ચાંપાનેર તે છેક યુવાઈ ચયું છે. ચાંપાનેર અને પાવાગઢ ઉપર માઓના રથાન પાસે અને એક દુધિયા તથાવ આમજ એમ કોઈ સમવટવાળાં, આપાપીવાનાં સાધનવાળાં રથોના બંધાય તે સહિક માણુરોની સહેલગાદ ટૃત્તિને વસેભન મળે. પશ્ચિમની જે સહેલગાદ ટૃત્તિ વધે તે કોમાંથી સાદ-સિંચોને નફો પણ મેળવવાનો સંભવ ખરો

પશ્ચિમના લોકોએ તેો આવી સહેલગાદની રસતૃત્તિને વેપારીકૃતિ સાથે જોડ કરી છે. એવું આપણે ત્યાં કેમ ન થાય ? યુગ્મસતીએમાં આવી રસતૃત્તિ બનશે ? આ લેખ માત્ર ચાંપાનેર-પાવાગઢનાં વર્ણન માટે નથી લખાયો. રથજની ભૈતિદ્વાસિક ચર્ચા એનાં સોદર્યનો કલ્પેજાતમાં એના મહત્વનું સમગ્રતામાં ફરીત કરાવવા માટે એ લખાયો. એથી વર્ણન પણ ભરેલી રથોનાનાં ન કર્યાં. રથોનાના વિગતવાર વર્ણન માટે તેો પ્રસિદ્ધ નવતકથાકાર શ્રી રણભાગ વસંતવાગ દેસાઈની 'પાવાગઢ' નામે પુરિતકા ને મુંબઈ ગેઝેટીઆરના 'મંથમહાદ'માં એજ ઉત્સુકોએ લેવો.

રત્નમણિવાવ ભીમરાવ

નૃત્યનાં વિશેષ સ્થાનકો

આપણા પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર તથા તેની અનુગતિ નૃત્યાદિકળાઓના પરિચય આપતી લેખમાળા [૨૯]

★
લેખક
ચૌગોન્દ
મિયદશી

આપણાં ભારતીય નૃત્યોમાં આવતી હાથની સુદાઓ પાછળ જે ઝોતેરા રહેલા છે તેના આદ્ય શા હોય છે તે તથા તેમાંના ઊભા રહેવાનાં, બેસવાનાં તથા હાથ-પગની સ્થિતિનાં આસને તેમજ સ્થાનકો કેમ થોળ્યા તે સમજાવવા જે સચિત્ર અને સમગ્ર કંપયોગી હપતાઓ આ માળામાં અગ્રાડ આવી ગયા તેને અનુસંધાને આ હપતામાં ખીલ વિશેષ સ્થાનકો સમજાવ્યા છે.

વિષમસૂચિ સ્થાનક

નૃત્યમાં વિવિધ રથો પ્રયોજાતાં 'વેપમ્-વમ્' આદિ જે સ્થાનો નાટ્યશાસ્ત્રમાં દર્શાવેલાં છે તે આપણે આગળ જોઈ ગયા હોજો. પરંતુ એ કંપરંત અન્ય શાસ્ત્રોમાં 'પલ્લુ ખીલ' કેટલાંક સ્થાનકો આપેલાં છે, જેમકે 'સમીત રત્ના-કર'માં આમાં ત્રેવીસ સ્થાનકો વર્ણવેલા છે તે સ્વરજરીતે દર્શાવેલાં હોવાથી સહેવાઈથી સમજી શકાય તેવા છે તે આ પ્રમાણે છે: (૧) સ્વસ્તિકમ્ (૨) વર્ધમાનમ્ (૩) નદીપત્તમ્ (૪) સહનમ્ (૫) સમપાદમ્ (૬) એકપાદમ્ (૭) પૃષ્ઠોપાનતલમ્ (૮) ગતુરસ્તમ્ (૯) પાણ્ડુવિષ્કમ્ (૧૦) પાણ્ડુપાર્શ્વગતમ્ (૧૧) એક પાર્શ્વગતમ્ (૧૨) એક ન્યુનગતમ્ (૧૩) પરાવૃત્તમ્ (૧૪) સમ-સૂચિ (૧૫) વિષમસૂચિ (૧૬) ખંડસૂચિ (૧૭) બ્રાહ્મમ્ (૧૮) વે-પ્લુપમ્ (૧૯) રીવમ્ (૨૦) માકડમ્ (૨૧) હર્ગાશનમ્ (૨૨) ના-ગર્જનમ્ (૨૩) રૂપમાસનમ્.

આમાં સમસૂચિ, વિષમસૂચિ, ખંડસૂચિ, માકડમ્, હર્ગાશનમ્, રૂપમાસનમ્ વગેરેનાં સ્થાનકો એ આસને છે અને માકડનાં સ્થાનકો છે તે પાણ્ડુવિષ્કમ્, પાણ્ડુપાર્શ્વગતમ્, એકપાર્શ્વગતમ્ વગેરે સ્થાનકોની રચના સ્પષ્ટરીતે સમજી શકાય તેવી નથી સ્થાનકોનાં લક્ષણો નીચે મુજબ છે, જેમાંનાં કેટલાકનાં ચિત્રો આપ્યાં છે:

સ્વસ્તિકમ્: જમણા પગને ડાબી તરફ અને ડાબા પગને જમણી તરફ રાખવા અર્થાત્ જનને પગને cross કરવા. પગ સહેજ નમીલા તથા એકબીજાને સ્પર્શીને હોવા જોઈએ.

વર્ધમાનમ્: જનને પગની પાની એકબીજાને અડકી રાખીને ફૂળા બિઠક દિશામાં રાખવા તે એટલેકે જમણા પગની ફૂળા જમણી તરફ ને ડાબા પગની ફૂળા ડાબી તરફ રહે તેમ ઊભા રહેવું તે નદીપત્તમ્: ઉપરના જ સ્થાનમાં જનને પગને છ થી પાર

આગળને અંતરે રાખી ઊભા રહેવું તે.

સહનમ્: જનને પગને ત્રેકાંગિય રાખી, જનનેના અગ્રણ તથા પૃષ્ઠ એકબીજાને અંતરે તેમ ઊભા રહેવું તે.

સમપાદમ્: જનને પગ એક વેંતને અંતરે સમાન રીતે રાખવા તે આ સ્થાન વેપ્લુપ આદિ સ્થાનો સાથે આગળ આવી ગયું છે એકપાદમ્: સમપાદમાં એક પગ ઉંચો હોયો તે પૃષ્ઠોપાનતલમ્: એક પગ સીધો ને પાછળ બીજો પગ પાની ઊભી કરી રણા પર સ્થિત રાખવો તે. અર્થાત્ એક પગે પાછળ ઢેકી રેવો તે ચતુરશ્રમ્: નદીપત્તમાં જનને પગ અંકાર આગળ ફર રહે તે.

પાણ્ડુવિષ્કમ્: એક પગની પાનીને બીજા પગનાં અગ્રકાને સ્પર્શી શાય તેમ ઊભા રહેવું તે

પાણ્ડુપાર્શ્વગતમ્: ડાબો પગ મીધો રાખી, જમણા પગની પાની ડાબા પગ તરફ રહે તેમ તેને આડે રાખી ઊભા રહેવું તે. એક પાર્શ્વગતમ્: ઉપરના સ્થાનકમાં જમણો પગ ઊભી રીતે-અર્થાત્ જમણા પગની પાની જમણી તરફ રહે તેમ ઊભા રહેવું તે એકન્યુનગતમ્: એક પગ સીધો રાખી બીજો પગ જાનુગાં વાર આંગળ ફર થઈ જુમાથી સહેજ વળેલો રાખવો તે.

પરાવૃત્તમ્: ડાબા પગની પાની પાસે જમણા પગનો અગ્રકો અને જમણા પગની પાની પાસે ડાબા પગની કનિષ્ઠિકા (ટયરી આડળી) રહે તેમ—પગ અવગરણ રાખી ઊભા રહેવું તે.

સ્વસ્તિકમ્

વર્ધમાનમ્

નદીપત્તમ્

સહનમ્

પરાવૃત્તમ્

ચાક્રમ

કુમ્ભાસનમ

નાભાંધનમ

સમસ્તચિત્ર : પાની તથા બેધ જમીનને રપરો તેમ જાને પમ માસા લાંબા રાખવા તે.

વિષમસ્તચિત્ર : સમસ્તચિત્રને એક પમ પાછળ દેખાવવા તે. અર્ધાનિ એક પમ આગળ અને એક પમ પાછળ દેખાવાને એકરૂપ તે.

અંકસ્તચિત્ર : ઉપરના આસનને એક પમ સંકેતથી લેવામાં આવે તો પમ સંકેતથી લેવા તે જણાવે નથી; પરંતુ આસનની ઓળખના પમ જાણી લેવા તે વધુ પ્રમાણભૂત જણાય છે.

બાહ્યમ : એક પમ સંકેતથી રાખી, બીજા પમ પાછળ પીક વડે, પૂરતું સમાન રહે તેમ જાળવવા તે.

પેલુપમ : આ રચના આગળ એક બચા જીએ.

રૂપમાસનમ

બાહ્યમ

રૂપમ : હાથો પમ સરખો રાખી જાણી પમ પૂરતું રૂપો આગળ લાંબો કરી સટેન વગેરેથી રાખવા તે. આગળ ટેકેવાથી લેવા તે 'વેરાપમ' અને આ રચના એક જ જણાય છે. 'નકસા'ના વિશ્વવિખ્યાત પ્રાચીન શિક્ષકમાં આ રચના યોગ્યેષુ દેખાય છે. માહત્તમ : હાથો પમ આગળ લેવાથી રાખી જાણી પમ તેના પૂરતું જમીનને અંદે તેમ પાછળ રાખવા તે.

કુમ્ભાસનમ : જમણા પમનો પૂરતું તથા બહારની પૂરી જમીનને અંદે તેમ કોપર લેતી હાથો મગ લેવા રાખવા તે.

નાભાંધનમ : હાથો પમના સાથન પર જાણી જમીનને રૂપમાસનમ અને પૂરતું જમીનને રૂપમાસનમ તે હાથો દેખાવાથી લેવા તે.

વિસતૃત : નાભાંધનમ 'ભુમિ' તથા આગળ નેપથ્યેષુ લેવા તે. આમાંના રૂપો રચના તેમ જ આસનને કરજોમાં પૂરતું યોગ્યેષુ લેવામાં આવે છે નેપથ્યે.

રવિતમ : આ રચના રવિતમ, અર્ધ રવિતમ, વક્ર રવિતમ, પૂર્ણ રવિતમ વગેરે રવિતમ કરજોમાં યોગ્યેષુ છે.

વર્ષમાનમ : આ રચના તથા પૂર્ણપૂરતમ, રવિતમ પૂરતમ, વિન્નમ તથા બીજાં થઈ કરજોમાં યોગ્યેષુ છે.

સંકલનમ : સમસ્તપમ તથા લીનમ એ બે કરજોમાં યોગ્યેષુ છે. નવાવતેષુ અર્ધવિદ્યમ, અર્ધરવિતમ, અર્ધપૂર્ણપૂરતમ, રવિતમ વર્ષમાં યોગ્યેષુ છે.

ચતુરશ્ચરમ : ચંદ્રચરનિતમ, રવિતમ, હરિતમ, રવિતમ, રવિતમ વગેરે કરજોમાં યોગ્યેષુ છે.

આકાશમ : પૂર્ણવિતમમાં યોગ્યેષુ છે. આ જ પ્રકારે બીજાં રચનામાં પમ જાણ કરજોમાં યોગ્યેષુ છે. ઉપરના રચનામાં ઉપર જણાવેલાં કરજો સાથે સરખાવી લેવાય તે સમજ સારામાં વધુ સરળતા થશે.

(આકાશ)

અઘના

'ગદના'ને અર્ધ જમીનના રૂપોથી લેવામાં આવેલાં આ પૂર્ણ નામ વેદો કાળ માટે નામજી. બેધ નથી. હિમાલયની બોલોમાં એવા પ્રવેશ રૂપો કરી કે જેમનાં નામ જમીન જણાય નથી; પરંતુ એનાં અર્થમાં તારા જેવા તેમજની હોવા વડેના કરી પમ જાણવનતને દબા તેનાં રસન વર્ષો નથી; ઉપર જાણે આમાંનાં બોલો અર્થમાં તારા વડે કે જે એક દુર્ગમ વડે પમ જણાવા નથી. અઘનાનો અર્થ જમીનને સાદિતી દેવા એવો કરી કરતો નથી. હું નિરોધ જાનતો નહીં છું. પીરધારે જમીન થઈ છે એવું બેધ લાગે છે તે અઘના જ વતો દેખા છે.

અને ગુરુ

ફોટોગ્રાફી : હરીશંકરનું પરિણામ

પ હેલ્થ ઇનામ મેડક ઓનું ઉનામું 'વડાદાર' - કંચનરાય આમીને (અમદાવાદ); નીલું ઇનામ: 'એક્ટે એક' - સુમનભાઈ શેક (ગિર્વાનમ હાલ્ડી); નોંધપાત્ર: (૧) 'બાળ-નર' - લક્ષ્મીચંદ મેધાળી (મુંબઈ); (૨) 'દેવદેવ' - દોરચં - વંસરાજ કાપડિયા (મુંબઈ).

આવખતે પદોક્તી પામેલાં વિજેતા રાજાશવનના પ્રસંગોમાંથી પણ કેવી રીતે રસાયણ ચિત્ર ઝડપી સકાય તેનાં ઉદાહરણ રૂપ છે. ઓનું ઉનામું છતનારભાઈ કિનરાય આમીનનું 'વડાદાર' રમણ અને આકર્ષક વિષય છે. બાળકના સાથમાંથી નીચીલુલા નાંદરાની ક્રિયા નેટલી સદાજ ને રવાનાવિક છે, તેટલી સદાજ રીતે ફોટોગ્રાફ સુરક્ષિત નથી. રાખા પ્રકારને જરૂરે સીધા પ્રકારમાં અને જરા નીચી, આકૃતિઓ આખી આવે તે રીતે લેવાયો હોત તો વધુ આકર્ષક થાય જાત. આવા પ્રસંગે નીચીલુલા કોણથી વિચારપૂર્વક ચારણાંચ રજેપ લઈને, આખી સારી તકનો પૂરો લાભ લેવા ભેટીને. વજી, ચિત્રમાં ગમણે આવી બચેલાં આરો પટી દુપટ્ટ રૂપ છે.

ધરને ખુલ્લે 'એક્ટે એક' સુંદરમાંથી ન બનેલાં વાળાના નીલું ઇનામ જેવનાર સુમનભાઈ શેકના ચિત્રમાં તેની એકની ટળ અને મેંના સાથ લાક્ષણિક બેઠકાં છે, પદનું આ ચિત્રમાં પણ નેટલી રવાનાવિક્તા પાખમાં છે તેટલી રવાનાવિક રીતે ચિત્રાવેલન થઈ

સકળું નથી. દેશરાનો કોણ બળાના માથા નાટક વરા કોચેથી લેવાયો દોઈ ગાઉ વધારેપડતું મોટું જણાવ છે. ઉપરાંત, ભીંતમાં જમણા હાથે આપતો કોચો કાપો પટી નડતર રૂપ છે. પણ સોથી કદરૂપા તે લાગે છે ને લાખા પથ, જે આપણી દષ્ટિને ચિત્રની બહાર ખેંચી લય છે ખુલ્લામાંથી સર પડતું અડધું કાઢ પણ ચિત્રે આમ દુખવાળું જમણાથ ત્યારે એટલો ભાગ ખૂણી તથા સાવધાની થી વિચારપૂર્વક નેટરી કાઢીને આ ખાખી રાખા સકાય. આ ચિત્રમાં મૂલ્ય ચિત્તના નીચેના ભાગમાંથી લક્ષ્ય ગત દેવ પટી કાપી નાખવાથી ચિત્રમાં ભેનારની દષ્ટિ ક્ષિત રમણે ક્ષિત બનશે.

નોંધપાત્ર ચિત્રોમાં ભાઈ લક્ષ્મીચંદ મેધાળીનાં 'બાળ-નર' ચિત્રમાં પ્રકૃતવિષય સારો અડાપો છે. દશિયામાં બાળકને સમતોલ રાખી રખાડતા પુરુષ અને બાળક બંનેના ક્ષય અને ક્ષિતરખા બાનંદ અને ગતિ છે. પાછળથી બાળકે ખૂંચતા મકાનના કાગળે જાલે સારી ભીંત કે ખાલી આકારો દોત અને એરપોઝર ખાખીવાળું ન દોત તે ચિત્ર છનામને સાવક બની રહેત.

ભાઈ દોસરાજના 'નિરોધ દારચ'માં વિષય, મોડવળી કે વિધાર, માં નબીવતા નથી. દારચને અનુરૂપ પ્રકારો દોત તે ચિત્ર રીખી આવત. એરપોઝર ને ટેકનીક જોવાનર છે. ફરીદામ લાડ

અભરખ

આજની આંદોલિક સંસ્કૃતિમાં અગત્યનો ફાળો આપતું અભરખ ખનિજ જેની ઉપાસમાં ઉચી ભવ્યતા હિંદ સમૃદ્ધ છે, અને જેની દુનિયાભરની ૭૦ ટકા ખપત એકદમ દિલ પૂરી પાડે છે.

અ

અભરખ કોણે નહિ એવું હોય? કાચ જેવા પારદર્શક સ્વચ્છતા તેના હુકમ બાળકોને ખૂબ પ્રિય હોય છે તે તેનાં ગરમ પાત્રની આંખે તે ચક્રાવી બાલકો રમે છે. આકર્ષક સાંતળાની દુકાનેથી બાળકોને એ મળી રહે છે. અભરખ ખનિજ પદાર્થ છે તે તેના જેવા પદાર્થ બનાવવાનાં મનુષ્યોના પ્રયત્નો લગભગ અટકી રહ્યા છે. અભરખની કેટલીય ભવિષ્યની નીચે છે, તેમાં ત્રણ મુખ્ય છે:

(૧) સફેદ અભરખ-મુરેકોવાઈટ. આ ભવ્ય અભરખ એકદમ ગોળિયમ અને પોલિસિયમની સાથે સિલિકોન તથા ઓક્સિજનનું વિષમ સંયોજન થવાથી પેદા થયેલ પદાર્થ છે. એટલે કે અભરખ એ ધરતીના પેદાશમાં પેદા થયેલો વિષમ સિલિકેટ છે. ભૂના વખતમાં તેને કપચીમ મુરેકોલી(સિલિકા)માં બારીના કાચ તરીકે કરવામાં આવતો તે પરથી તેનું નામ મુરેકોવાઈટ પડ્યું. આપણે ત્યાં બિદાર, મદ્રાસ ને સેલ્ફિશમાં તેના થર આવેલા છે. ઉત્તરમાં ત્રીસ વરસથી આખી દુનિયાની ભરતીઆતનો ૭૦ ટકા ભાગ દિલ્લા આ થર ન પુરે પાડે છે. અમેરિકામાં આ ભવ્ય નીચે છે પુષ્કળ પ્રમાણમાં, પણ તેનાં પડ બરાબર જમડાં નથી, એટલે તેનો યાત્ર થોડો એક કાગમાં આવે છે ને જાણીને ભાગ જીતે એટલે તેના બનાવવાના વાપરનામાં આવે છે. આ અભરખના સામાન્ય સ્ફટિકો એકાં બે ટુકડી ગાંડીને એકાં ફૂટ કરતાં હોય છે. તેની ભારતે એટલે ટુકડી હોય છે. એકે કાંઈવાર અસાધારણ સ્ફટિક ભરી આવે છે. એવાવા ભારત ફૂટ બાસનો અખંડ મુરેકોવાઈટ સ્ફટિક ભરી આવેલા હોય. અમેરિકામાં એકવાર બે ટુકડાના બે ટુકડાના એક સ્ફટિક બનાવેલા હોતાં. ભોપાળે અખંડ પડ બીજાં તે સારી ભવિષ્ય અભરખ મળ્યા છે ને તેમાંથી લગભગ એક હજારના ભાગ એટલાં ભારતે પડ નીકળી રાકે છે. એમ જોવાનીમાં પાનાં એક પછી એક બીજાં તેમ આ પડ નીકળે છે, એટલે અભરખના સ્ફટિકને 'અભરખની શોપીંગ' કહેવામાં આવે છે.

(૨) કરળાના રંગવાળો અભરખ-ફ્લોરોવાઈટ. આ ભવ્યમાં એકદમ ગોળિયમ, પોલિસિયમ એમ સિયમ સિલિકેટ છે. તે ક્રેડામાંથી નીકળે છે ને ત્યાં આખી દુનિયાની માગણીને પહોંચી રાકે એટલું જરૂરિયાત થાય છે. એકે જેવા ક્રેડામાં માગણીને આ ખનિજની બાજબમાં અગત્યનું સ્થાન મેળવે છે. ફ્લોરોવાઈટને એક હજાર ટીમી સેન્ટીમીટર સુધી તથાવતમાં આવે તે પછી ગરમી તેના પર કાંઈ અસર થતી નથી. મુરેકોવાઈટ યાત્ર-પર ૫૦ ટીમી સુધી નીકળે છે. આથી મુરેકોવાઈટના કરતાં તેની કિંમત હજારો ગુણી રહે છે. રશિયામાં પણ ફ્લોરોવાઈટ નીકળે છે.

(૩) કાળું ચાકું અભરખ-બીયાડાઈટ. પ્રક્રમી બે ભવિષ્ય અભરખમાં આવેલાં તેવાં ઉપરનાં આ ભવિષ્ય અભરખમાં લોહ દોય છે. બીયાડાઈટનાં પડ ભાગે નીકળે છે તેથી તેનો જુઓ ન વિશેષ ઉપયોગમાં આવે છે. બીજા ભવિષ્ય બીયાડાઈટ વધુ નીચે વપરાય છે, અને તેને કપચીમ ઉપરનાં ભાગે, રબર, મકાનનાં બાંધકામ વગેરેમાં પાક પદાર્થ તરીકે પણ દેવામાં થાય છે.

વેળા
દે. નરસિંહ મુ. શાહ, એમ. એસ. સી. પોલિ. ઇ.

ઉદ્યોગમાં અભરખ વિવિધ ઉપયોગમાં લેવાય છે : મુરેકોવાઈટના પતરાંની ૯૦ ટકા પેદાશ બીજીનાં કાંચમાં વપરાય છે. એક ભવ્ય ન અભરખ આ કાગમાં આવે છે. ટેલિફોન, રાવને ધરિયતન સાધકો (Commutators) અને બીજીનાં વડે ગરમી પેદા કરવાનાં સાધનો હોય છે. વગેરેની બનાવટમાં અભરખની આસપાસ તાર નિટવામાં આવે છે કેમકે તેના પર ગરમીની અસર એકદમ ઓછી થાય છે. વગેરે બીજીનાં પ્રવાહના વદન સામે તેની અવરોધ (Resistance) ખૂબ છે. ઉત્તરમાં બીજીનાં કાંચમાં અભરખનું સ્થાન ત્રાંબા એટલું ન મળવાનું બન્યું છે. ઉત્તરમાં થોડાં વર્ષોમાં અભરખનો ઉપયોગ રશિયા, મેક્સિકો અને એફ્રિકેના રાષ્ટ્રોમાં બનાવટમાં પુષ્કળ વપરાય છે. આમ, આધુનિક સંસ્કૃતિમાં અભરખનો ફાળો નોંધણી નથી, અને તેની અવરોધમાં વાપરી રાકાં જેવા બીજે પદાર્થે દહા સુધી બનાવી રાકાં નથી. રબર, સ્ક્રામી અને બહીમાં જેવા માટે ભારીજોનાં માટે મુકાબમાં આવતાં પારદર્શક પતરાં તથા ન ફૂટે એવી રીવાની માંથી એક પછી અભરખ માંથી બને છે. અભરખ રશિયામાં પણ છે : રબરની માફક તે વજે છે અને પાકું મૂળ રશિયામાં આવી ભવ્ય છે.

એકાં ચાકું જુઓના અભરખ ૧૦ ટકા વિશાલતામાં ભીતે જુઓ થવા કાંચમાં, ૭ ટકા રંગમાં ને ૧ ટકા અભરખ-કાંચમાં વપરાય છે. પરકાણ બીજ ઉપયોગમાં, ૧૩ ટકા રશિયાનાં જુઓ નીકળે છે કાંચ આવે છે. તેમાંથી બનાવતી પરકાંમાં આકાશનાં પછી બને છે. હોંડીનાં કાંચમાં અમક આ પવા માટે પછી વપરાય છે.

અભરખના સ્ફટિક અભરખના આવેલાં દેવામાં તે કાંચના મુરેકોવાઈટ છે. મુરેકોવાઈટ કરતાં ફ્લોરોવાઈટમાં વિશેષ મુરેકોવાઈટ હોય છે.

૧૯૩૫માં અભરખની ભવિષ્ય ભવિષ્ય દુનિયામાં વપરાય ૩૫ હજાર ટન હતું. એમાં ૫૦ ટકા અમેરિકાનાં, ૧૩ ટકા રશિયાનાં, ૨૦ ટકા હિંદુસ્તાનનાં અને બીજીનાં રશિયા આફ્રિકા, ઈંગ્લેન્ડ ને માગાન-રકરને વિરોધ દોતા. ૧૯૩૭માં આ ભવિષ્ય ૫૦ હજાર ટન સુધી પહોંચ્યું હતું. તેમાં મુરેકોવાઈટ અભરખની પડેલીની દુનિયાની ૯૦ ટકા માગણી હિંદુસ્તાનને એકકાં પૂરી પાડી હતી. હિંદમાં આ ભવિષ્ય બીજી કાંચ મળ્યું ને રાજ આવે છે.

હાલે હાલમાં અભરખની બનાવટી અભરખ નીચે આપેલી રીતે પ્રયોગશાળામાં થેવા કરેલું : નિશાઈ કરેલી રીત, માત્રાજોનાં ગોસા-હા, પોલિસિયમ પોલિસિયમ કોસાઈટ ને સિલિકા ફ્લોરોવાઈટ મેક્સિકોનાં અભરખમાંથી, મુકાબની જાંબે કરીના કાંચમાં અભરખ કાંચમાં આવેલું મુકાબને કોસાઈટ ૧૯૩૦-૧૯૦૦ની કમળાને અમક કરવામાં આવેલું અભરખ અભરખ જેવા પદાર્થ બનાવી રાકાં, પાંચ તે એકાં પાયા પર મુકાબમાં જાણી નથી.

હીની નેમ અભરખ પછી માનવીને કુદરતની નીચે છે. અભરખનાં પેદાશમાં ને અમક બનેા આ પદાર્થો પેદા કરે છે તેની બીજીનાં દહા માગણ નિશાપથી થઈ રાકી નથી એ ખાસ નોંધવા જેવું છે.

કાષ્ઠને ઘોડો (અનુસંધાન ૫. ૧૦૫ ચાંદુ) તે તમારે માટે છે; પરંતુ તમે કાષ્ઠ સવારે બહારની વાડીમાં એકાંતે આવ્યા તો ત્યાં એની ખૂબી બતાવું.' કુંવરને તો બહુ લાલભેલી લાગી હતી, એટલે બીજા દિવસે સવારે વહેલો લેડી સુતારને ધેર ગયા. તે બંને બિંદો સાથે આઘ્યા. કુંવર પોતાના ધોડા પર હતો. સુતારે કાષ્ઠને અથડાવ્યો. વાડીમાં જઈ કુંવર પાંદડાં ધોડાની કાશમાં નહેડે ખૂબ ખુશ થઈ ગયા અને આમતેજ દેશી બોલ્યા. 'પછી સુતારને કહે' ખૂબ ખુશ થઈ પહેરી છે; હું તારા પત્ની પહેરી તારે ઘોડે બેસું.' વત્સે બહારી કુંવર પૂછ્યો. ઘોડે ચડ્યો અને બંને નગર તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં કુંવરે પોતાની દેવરી નજા બેસી બેઠી, એટલે ઘોડા આકાશમાં ચડ્યો અને દૂરદૂર બેઠી ગયા. સુતારને યુવતી તો ચિંતાથી જાણે નહેડે રહો એવામાં ગોઠું થવાથી રાતના સેવકો કુંવરને શોધવા આવ્યા. તેણે સુતારને કુંવરના નેશમાં બેસાડે અને કુંવર ત્યાં વહેતો, એટલે માન્યું કે તેણે કુંવરને ધાત કર્યો છે. કાષ્ઠના ધોડાની વાત કાઢી બાની નહિ. રાત્રીએ તેને કેશમાં નાખ્યા ને શાળીએ ચડાવી દેવાનું કરાવ્યું. ચિંકામની વાત આટલે પહોંચી ત્યાં એક પહોર ગયા અને પેપટ કાઢી ગયા. હોંકારો કરી થયાં એકદે રાત્રીના વાત કરતો આવ્યો ગયો. પછુ તરત લેલક મેનામાં પ્રવેશ્યો એટલે તે બોલી: 'રાત્રી, વાત આજણ થકાવો. કુંવર ક્યાં ગયા? કુંવરનું હવે શું થયું?' બ્રહ્મર બધી દાસીઓ અને સીંકો વાતમાં ધીન થઈ ગઈ હતી, તે ખુબુ બોલી હતી: 'હા હા, વાતો આજણ થકાવો.' ઇન્દુજતીને પછુ રસ લાગ્યો હતો. તેણે કહેવાડાં છું કે બીન તોરખ નીચે આવ્યા અને વાતો ચલાવે. તેણે બીજે પડકારે છેડાવી લઈ ત્યાં રાત્રીને આસન આપ્યું. પછી રાત્રી વાતો આજણ કહેવા માંડી:

તેણે રાત્રી આજણ વાતમાં કહી કે 'હું પરદેશથી કુંવર માટે સંચાવાળો ઘોડો લાવ્યો હતો. તે પર કુંવર હાક કરી બેઠા ને જતાયો જ નોંધ્યો. હજી હું બાંધતો નથી કે તે ક્યાં હતો. પછુ હું સાચું કહ્યું છું કે જ્યાં હતો ત્યાં તે જવાહર હતો ને જરૂર પાછા આવ્યો.' રાત્રી કહે: 'તેની આત્મ કેમ થાય છે તે પાછો આવે ત્યાં સુધી તને કાશરજમાં ન જાવો.' બીજી તરફ કુંવરને ઘોડા બેઠો હતો: કનડપુર નાગના નગરે જાતે. કુંવર બાળ તરસથી દેશન થઈ ગયા હતા. મુંદરગ્રામ ને વાડી નહેડે તે ખુશ થયા અને વાડીની વાડીમાં જ ગઈ ગયા. એવામાં ત્યાં માલખુ આવ્યો. તે મુંદર બની સલ્લોને રાત્રીકુંવરને નહેડે આપાદે પામી. તેને યુવતી નહેડતો, એટલે તેણે તેને હેતથી નજાડયો ને કાણુ છે તે પૂછ્યું. કુંવરે જવાબ આપ્યો: 'આપણા ઘોડા આપણા ઘોડામાં માન્યું છું.' માલખે કહ્યું: 'તમે મારા યુવતીને હું તમારી ગાતા. મારે ધેર આવો.'

એ રીતે કુંવર નિરાંત પામ્યો. માલખે રાત્રી રાત્રીજાને કુંવરનાર આપવા જતી અને રોજ રાત્રીકુંવરનીના ડગની વાત કરતી. તે પરથી કુંવરને તેને નગરે લેવાનું મન થયું, પણ તેને ગહેવના નજા કાણુ છે એટલે તેણે કૂલની એક કાંચળી બનાવી તેમાં પોતાની અંતિ ધોડાની બીંદો ઘોડાની અને માલખની સાથે ફેંકી. કુંવરનીએ તે કૂલેરી તે જખતે બીંદોનું દળાણુ થતાં તેને ઢાલે થઈ. આમાં કૂલનીના નગર પરદેશનાર કોઈ રાત્રીજાને જ હશે એમ તેણે માન્યું ને માલખને તે વિષે ખાતરીમાં પડ્યું. ત્યારે માલખે કહ્યું કે એવો રાત્રીજા યુવતી છે તેની નીક છે. એવે કુંવરની સોજન આપી પૂછ્યું ત્યારે સાચું કહ્યું કે આ કાશરજીએ કોશરખુ યુવતી માંગી આપ્યો હતો. એ પરથી રાત્રીકુંવરનીએ કુંવરને જાણના ઈચ્છા થઈ, તેણે એક ચિઠ્ઠી લાઠમાં નાખી માલખને આપીને કહ્યું કે આ રાત્રીકુંવરને આપજો. તે ચિઠ્ઠી રાત્રીકુંવરને ગઈ. તેમાં કુંવરની બજામાં એકાંતે રેશન બતાવ્યું હતું

કે રાત્રીકુંવરની પાંચળી વાડીમાં એક એકાંતે બેઠી છે ત્યાં હું એકલો મળીશ. પરંતુ ત્યાં ચાલતું મુંદર છે; જતાં તમે રાત્રીજાના છે તો આવજો. કુંવરની પામે તો કાષ્ઠને ઘોડો હતો. એટલે રાત્રે તે બેઠો ત્યાં ગયા અને કુંવરનીને મળ્યા. કુંવર તેને બેઠે અને વાતો કરીને તેના પર મુશ્કેલી થઈ તે માંધવે લગ્નથી બંને પરદેશમાં. પણ આ વાત બધા વખત સુધી છપી રહી રહી નહિ બેગ લાગ્યું; એટલે એક એવારી સતે કુંવરનીએ બાંધકારને રસ્તોનું પોઠાનું બાંધી લીધું અને બંને જાણ એ નગર છેડા આકાશમાંથી ચાલી નીકળ્યાં. દૂર ગયા પછી એક એકાંતે જવામાં તે જવામાં કુંવરનીએ એક યુગમાં બેસી, રાત્રીકુંવર કંઈ બેસી નહોતી રોક્યામાં અથડાવ નીકળ્યા અને એક કાંચળુ આજણ વાડી વાસે જાતે, પાછા વળતાં જંગલમાં મોટી આવા લાગી તેથી ઘોડાની દોરીઓ સળગી ગઈ અને તે હેકે પડ્યો. ત્યાં યુગમાં કુંવરની ઘોડીવારે બાળકને જન્મ થયો. તે પછી તેને વિલાપ કરતી બેઠી. એવામાં રાત્રે વનશિવાળ આવ્યા બાળકને લપાડી મળ્યું.

અર્ધા સુધી વાત આવી ત્યાં મેનાને હોંકારો બંધ થયા એટલે તરત વેતાળ મોરમાં જેસીને બોલ્યા: 'રાત્રી, મેના સુઈ ગઈ, પણ હું તેના બચું છું. આ રસિક વાત આપ પૂરી કરો.' પછી બાળકું, બાળકુંનું મુંધરો, એ બાળકા સીંકો બો. પણ બાળકી થઈ હતી, એટલે આટલો થી તેમણે કહ્યું કે 'આપ અર્ધા રીતે તોરખ નીચે ચાલી બેસો અને વાત પૂરી કરો.' મોરે હોંકારો આઠ કર્યા અને વાતો આજણ ચાલી:

અર્ધા ઉપરથી નીચે પરદેશ રાત્રીકુંવર એક નદીમાં પડ્યો. ત્યાં એક મોટા મચ્છ તેને પેટમાં સમાવી લીધો. અર્ધમાતે તે મચ્છ એક આરવાની ભજના સપડાયો, તેણે તેને કોઈમ ચોરી ને રાત્રીકુંવરને બચાવી લીધો. તે આરવાને ધંધે વહાણુ વહાડો હતો. તેણે કુંવરને પોતાની પાસે રાખીને તેને વહાણુની પેવારી બનાવ્યો.

પાછળ યુગમાં શરી અમેઝી પંક્તી રાત્રીકુંવર પોતાનું બાળક જનશિવાળ લઈ ગયા તે બેઠા ગાંડા ને બી બની રાત્રીજા મેડિયનુર નામના નગરમાં પહોંચી. ત્યાં ગામ બહાર એક કાંચળુ વસતી હતી. સૌકો તેનાથી ડરતા હતા તેથી તેને ત્યાં એકલો પસાવી હતી. તેણે રાત્રીકુંવરનીને આશરો આપ્યો. ત્યાં તેણે પોતાનું તમામ રાકણુ જમાવ્યું અને સુખગા રહેવા લાગ્યા. ઘોરે વખતે કાણુ મરી ગઈ એટલે તેની બધી સંપત્તિ કુંવરનીના હાથમાં આવી, તેથી તેણે એક મુંદર વાડીની વચ્ચે એક મહેલ બંધાવ્યા અને તેમાં ખુબ વેશવધી રહેવા લાગ્યા.

તેના બાળકને લગ્ન બાગલ શિવાળ ગોચિત એક ગાયને રાત્રી સિદ્ધરે ચડ્યો હતો: તેની નગરે પડ્યું ને કાચ પામીને તે બાળકને પડતો બેઠો નહોતો. આને કાચો બાળકે એક અગ્રુપ રાત્રી આનંદ પામ્યો ને તેને પ્રજ્ઞાએ આપેલો બાળક સમજ પોતાના નગરમાં લઈ જઈ પોતાનો યુવતી કરી ઉઠેરી મોટા કર્યો. તે મોટા જીવન થયા, તેવામાં તેના બાળક પિતા-રાત્રી જીવ પામતાં તેને રાત્રીપાટ મળ્યું. તેણે દને પરણ્યા ધાણુ અને પગમગતી સી રોષાવા થયાં વારે વારે સુખ તેને દરવા લાગ્યો. એવામાં ગામની વાડીને રાત્રીકુંવરની નગરે પડી. તેનું રૂપ નહેડે તે મોઢ પડ્યો અને નહેડે કહ્યું કે મેં ને સી બેઠા છે તેને જ હું પરદેશ માટે તેને જલકી નાંખુ કરો.

રાત્રીકુંવર તે બખર પડેલ ત્યારે તેણે કહેવાડાંનું કે એક પતિ સોજ વધે પહેલાં અને રજામાં છેડી ગયા છે. તે છવે છે કે જ્યો છે તેની મને બખર નથી, માટે તમે તો વિચાર કરો.' રાત્રીએ કહેવાડાંનું કે 'રાત્રીની ગરજ વિરુદ્ધ ફેંકી ના ન પડાય. સોજ વધેથી ને મથો તે જવતો હોય ન નહિ; માટે તમે નહિ માનો તો નેરજીવમથી તમને મારા ગહેવમાં લાવીશ.'

રાખીએ જેવું કે દરેક વાદ્યવાનું નથી એટલે માન માન રાધે રાખના મહેલમાં ગઈ અને પોતાનો ખંડ રાખથી રાખની વાદ્ય જેવી બેઠી. આવીં બેાર હોંકારો દેનાં એટલી મથા, ફેરવે રાખને વાત બંધ કરી. પણ આદર બાદ ને તેની રાખીએને દરેક વાત પરી સાંભળવાની તાલાવેલી લાગી હતી. નેવામાં દેલ ગોઠી બેઠી. 'ધન્ય છે રાખ તમારી વાળી તમે ખુશીથી દરે આગળના તોરખમાં આવો.' તે કોઈકે ગોઠી ત્યાં તો પાછાના હુકમથી ફાસીઆએ પડદા ઊઠાડી લાગ્યે અને દરે રોની સામે જઈને બેસીને રાખની વાત આગળ સલાવી:

રોની વાદ્ય જેવી ખંડમાં બેઠી હતી ત્યાં તો રાખ આવ્યો. બેમાંથી કોઈ કોઈને જોઈપણ નથી; પણ બારણા આગળ માથ ને વાદ્યરૂં વાત કરી રહ્યાં હતાં તે રાખને સાંભળી. માથે હાથ કે 'આજે મહાપાપ થવાનું છે.' વાદ્યરૂં કહે પૂછ્યું કે 'મા, શું કહે છે?' માથે હાથ કે 'માને પચ્ચનુંદારી પાપી રાખ દરે ફોપીપણ જીઆવશે અને પૂછી રસતાળ જશે.' આ સાંભળી રાખ વિચાર કરતો તરત પાછો વળી ગયો અને રત્નમાતા પાસે જઈને પૂછ્યું કે 'મારી ખરી માતા કણ?' બંદે કહે કે મારા જન્મ ક્યાં ને ક્યાં થયો? સાચું નહિ કહે તો હું આપના દયા કરું.' તેથી રાખીએ તેને સાચી દર્શાવત હતી.

પછી તે રાખજીને મંદિરે ગયો. તેજો સાગસાગમાં જળનાં જ કુંવરીને તેના પર માના જેવું વદાલ દ્રુષ્ટું અને તેની છાનીએથી દુષ દ્રુષ્ટું. એટલે કુંવરે શરમથી પ્રજાગ કરી સાચો વાત પૂછી. તે પરથી જગલમાં તેનો પતિ ઊઠી ગયો અને બાળકને સિયાળ લઈ ગયો. જે બધી તેણે વાત કરી આથી રાખને બધું પશ્ચાત્તાપ થયો ને પોતાનું પાપ કેમ કરી હતી તેનો ખુલાસો પડિતોને પૂછ્યો. તેમણે રાખને જ

હાથ કે 'આંર અતિ શીમી રત્નો બુધરી તે દાન કરાવી આ માપ નય.' એમાંથી ચરદેશી આપનાં વદાંભિમાં એક શી મંત વેપારી માર રત્નો લઈ રાખસાગમાં આવ્યો. તેનું કેપ ને ખાનદાની જેવ સાલએ પાસે બેસાડ્યો અને પૂછ્યું કે 'દેખાવ પચીપતો વેપારી લાગતા નથી. આવી તમે કણ છે તે બંદે બંદે કહે.' રાખની લાગણી જેવ તેણે હાથ કે 'હું એક રાખનો પુત્ર છું. અકરમાને હું મારી સ્ત્રીથી વનમાં વિખટ્ટ પડી ગયો. એ સ્ત્રી ક્યાં દરો તે બળુનો નથી. મને એક આરિ-થાએ આસરો આપો તેથી હું દરે વદાંભિમાં વેપારી થયો છું.'

આ સાંભળી બુધવા કુમાર સગાઈ ગયો અને પોતાની મૈત. તેનું પડદું દેહને કાઢ્યું. તેણે દુરત પોતાના પતિને જોઈને કહ્યું: મેં હાથ કે 'એ તારો ખરો પિતા છે. એથી રાખકુમારે વેપારીને ખંદર ગોઠાવી પ્રજાગ કર્યાં, ને માતાપિતાને પુત્ર ભેમાં થઈ બધું સુખ પામ્યાં. પછી રાખને પોતાના સુદાર મિત્રની ચિંતા હતી. એટલે કેટલાક રસાયો લઈ પિતાના નગરમાં ગયો. જ્યાં માતાપિતા તેને સ્ત્રીપુત્ર સહિત છવતો મેડ બહુ આનંદ પામ્યાં અને દુરત સુવાસને લાગ્યુંદમાંથી મુજ કરી તેડાવ્યો. બેને મિત્રો દર્બરી બેઠી પડ્યાં.

પોતા પરી થઈ એટલે રસમાં લીન બનેલી ઇન્દુગામીએ આગળ આપી રાખને ચરણે પડી હાથ કે 'હો પરંતુ મનજન રાખ, હું આપના ચરણની દારી છું. મારું સર્વન આપને સોંપું છું.'

વિક્રમ કહે: 'તમે થમ્મા પુરુષોને દુઃખી કર્યાં છે; દરે હું જોનાના આલખને તમારો દાખ સોંપું છું. માટે મારી સાથે માસો.' કોમ કહી વિક્રમ તેને પેલા મંદિરમાં આલખ દતો ત્યાં લાવ્યા અને તે સ્ત્રીપુત્ર મુપિ થયા એટલું ધન ને બગિઆપી તેમને સુખી કર્યાં.

'આપણી વનસ્પતિ'નો રડમો હપતો

સંખેશ્વર

લેખક: પ્રો. જયંતીલાલ દે. એલ. એલ. એલ. એસ. સી.

મ નેહરુ કાલને પીળાં ફૂલો આપતી આ વનસ્પતિ હિંદુઓમાં 'સંખેશ્વર' નામે પણ સારીરીતે બળપીતી છે તેને સંસ્કૃતમાં 'રતનગંધી', 'સિંધેશ્વર' ને 'કૃષ્ણચૂડ', હિંદીમાં 'યુલતેરા', ગુજરાતીમાં 'સાંકર' ને અંગ્રેજીમાં 'Peacock flower' કહે છે. તેનું શાસ્ત્રીય નામ 'સીસાઇપીનીઆ પલ્કેરીમા' (Caesalpinia pulcherrima swartz). એનું મૂળ ઉપરિરિયાન અમેરિકા, વેસ્ટ ઇન્ડીઝ અને બાળાંડોઝ ટાપુઓ. હિંદુઓમાં બધે તે બાગબનીઆગમાં હામડવામાં આવે છે.

સંખેશ્વરનું રક્ષ મધ્યમ કદનું થાય છે ને તેની શાખાઓ પર દ્વાલકાવા થોડા કંડા હોય છે. તેનાં પાન દાંડીયાળાં, સંયુક્ત અને ટીચીર નાનાં. પાનનાં બેડકાંના બનેયાં હોય છે. તેને લગભગ બારે માસ રપચુંદર ફૂલો આવે છે. તે હાલ અખર પીળાં ને શાળા-જોની ટાંચે સમૂહમાં હોય છે. આ રક્ષ ગિંથી વર્ગની વનસ્પતિ કોઈ તેની રીત

લગભગ, સાકડી ન પાતળ હોય છે અને તેમાં કપીટ બીજ હોય છે. સંખેશ્વરનો કપયોજ તોમજા હાવા-રક્ષ લરીકે મૂળ બળપીતો છે તેનાં પાન, ફૂલ અને બીજનો કપયોજ દા મારે વળુ થાય છે. આયુર્વેદમાં તે ત્રિદોષ, પાત, ચાંદા તેમજ ગાંઠ ઉપર આસરકારક કામ આવે છે. હિંદી ચોનમાં આ વનસ્પતિ રાજિવર્ષક

અને ઉત્તેજક ગુણ હોય છે. તેના મૂળનો કપયોજ હોસેલામાં કરતામાં આવે છે અને તેનાં પાન-ના હડાઓ આત્વજનક ગળાય છે. કિલિપાછન ટાપુઓમાં તેની પાન રેયક અને ઉત્તેજક તથા તેની છાત સુશિમાળ ને આત્વજનક ગળાય છે. તેમાં ફૂલને ક-કાળો તાર ઉતારવામાં તથા ખાંડી, દમ અને ચેંદ્રીઆ ઉપર આપનામાં આવે છે.

નિરૂપિત મળતા આઠ સામગ્રી પચીસ વર્ષ બે તો ચોલ્લી એક નાની વહેરની એવા વિખાસ, પચ્ચીસ માનવ-આયુષ્યના માપથી તો પા સંગેના મળખટ એક પેટી જેટલા નાળે ગળાય, ને ચોટીની અવધળા પેટીના વિચાર વધણે ને પરિરિચિત્તો નહીં પ્રવૃત્તિ અને પહોંચા આવી નથી હોય. 'કુમાર'નો પહેલો અન્નબદાર પડવાને પચ્ચીસ વર્ષ થયા એ પચ્ચીસી દરમ્યાન પ્રવલ્લજવને જાના પક્ષગતતા પ્રગટિ એવા તેનો મુન્ન-ભવે ખ્યાલ આવે, તેમજ આજની પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાની ભાવનાઓ તથા તેને નિર્દેશતા સાધનો એવા હલો એ ભાવના ગમે એ હેતુથી આ તાનકોટ વિભાગ સહ કર્યો છે તેમા દર મહિને, બારબાર પચ્ચીસ વરસ પહેલાના ને તે માસના 'કુમાર'ના નામના વાતાવરણનો ખ્યાલ તમા તેની મામતી પેઠી એકાન્તે મનુષ્યો આપણ કરવાની ચોલ્લી છે એથી આ પચ્ચીસી દરમ્યાન નવા થયેલા વાચકને ધંધ ને કાઈ કનુલવચેર સામગ્રી સાપડવા કપરાત, માથોસાથ ન્હાના વાચકને પણ એ માળખેટમા ટોચિયુ કરવાનો રચનાગદ મારો

ઈ ૧૯૨૪ના બન્નુમારીમાં (પાપ ૧૯૦૦ની પૂનમે) બદાર પડેલા 'કુમાર'ની પહેલી બેક અગ્રહાવાદમા સારગુરુના આતેવા નવજીવન મુદ્રણાવચયા છપાચે ને રાયચુરમા બ્રહ્મજ્ઞાની પોષમા અન્નવેલા શી નચિસકર રાવજના મહાનગાંધી બદાર પડયો જેમે તે પડેલા 'માર' પોતાનું બ્લોક યેનાવવાનું ખાત તો દેવકીરાણીએ-એટલેકે ૧૯૦૬ના ટિમ્બરબની ૨૦મી તારીખ ને ગવવાવારે ગરુ કરી વ્યુચ્યુ હલ, (જેતે ને નાન) પણ કુમાર કાચલિયેના યાપવાન દિન રેવનીપણી મળ્યા છે) ત્યાજ્ઞુપીઠી બદાર પડેલા બધા સામયિકોમા તત્તન એવોના ધ્યેય ને ભાવનાઓથી પ્રમદેલા 'કુમાર' કનુલવ ને આમા નગાડેલા ગિન્ન-લસ, 'માધુરી' આદિ તેના વિભાગો વિશિષ્ટનેલાશ્લિષ્ઠિ કંદતા એલુઅ બુદ્ધિશિલ્પિ તેનું હાં હલ, જેના પછેના ગેરિસવાના વિજગા એવ બેકસહકષ્પ ને સાહકમાકાકારી નવી પેટીનુ ભાવપ્રતીક આપે-યુ હલ, અને એ વચારથી 'કુમાર' ગમ્યાનુ સમ્પાદનથી રચી રહ્યુ છે

પચ્ચીસ પાનાના પ્રાંતના કાલ્ય (જે શી દેસાજી પચ્ચમાર નિષ-ગિત વખતો) પછી 'ગિલ્લપુર'માં તની રાયમા સાથે નિકટભાવની ન વાતો કરતા તેની પહેલા ન અગ્રી વાતની હતો

'કાનની બુધ્યા આજે વેટી પડી એથી તમે નિરાશ થઈ કા ગ્રેહા હલ એક મેરી તમ ખાઈ છે, 'આવની કાલ' તમારી છે 'આજ'ની તે કુદર પુતી છે પણ એ મુકર 'આવની કાલ'નું દર્શન સ્વેષા આઠ આજ' તમારે મહુ વિચાર દેક, નિઃશયથી ને સ્વયમથી માનવી પડશે'

આજ પચ્ચીસ વરસ મુખી 'કુમાર'નુ જે અખટ અથ રહ્યુ છે તે 'હવનચરિત્ર' નો અગ્રી મુકમ્યાત પહેલા અકમા એક ટિહાદિય બુજારી નરસનજાસ મૂળજના વિરગમ્યાએથી પાણુ ન 'કુમાર'નુ બીજુ ન અખરિત અથ તેના કલામિત્રોના, તેમજ પહેલા અકમા 'અકજી'નુ રગચિત્ર ને દેવવાદના મંદિરોના, ગુગલિજ્યાત સિલ્પ-દર્શનથી મગાલી શી નિમુખન આગના કુદરતકામ 'સિસળો' કપરાત કવિ ખબરસાનુ પેરક કહ્યેમધન-ભવ્ય હલ જેની રાકની સુ યીટીઆ આ અકના ઉલવા પાનાને મથાણે ફવારી છે

'માધુરી' વિભાગમા અથેકી વિલિધ વાનગીમા 'આદિત્ય'ના તરી રવ મહુભાઈ કટાવાળાએ કમરેક વિદ્યાર્થીઅવેનનમા પોતની પ્રત્નને કહ્યોથીને કહેવાં શ્રેતચાહક વચનો તો આજે એ 'વારવા નેવા સાર્યો છે છવનગા આપણે માટે વેતક સમવસુ હોય, કોડા કટૂળનુ જરજપોષણ સ્વજમા આપણે વખત જતે' હોય ને બીજુ કામ માપજીથી થત ન હોય, એટી સિયતિમા કદ રચે રહ્યે પણ માપણે મોમ આપણે 'તેમાનુ ખાવન ફરીએ તો તેથી જે દેસનમા નરક રાય મારામા મારી પાક કટારનાર ખેલત, અલ્પથી નહનાર

વકીવ, નરીમોને મદદપ વનાર કાકાર, એઓ મું દુનિયાની ચોખ તેવા જાન્યે છે? લોકમેવાના દેખીતા મોઝોં ૧૨ આપણાથી પ્રચાલુ ન થાય ને નિરાશ થયાનુ કારણુ નથી દેકે માણુ અર્થે રોષેવા કાર્યમા મગ્યો રહે તો તે દુનિયાને કપકારક રોષા જાન્યે છે. મળે તેટલુ ચિતક છવન આપણે માણતા હોઈએ ભતિયારને માટે થોડી પણ મળવા વિના ન રહે મોરસદનીનુ ફન સુખનુ ભય તેગ તેની ધીટી સુખાસ પછળી નય છે, કેવો દુર પડી ન હોતો હોય તો તેનો પમસદ વધારે થવાય છે, તેટી રીતે નામ મળુપ્પ પર કામનુ બારણુ વધારે તેમ તેનુ વ્યભિત્ત વધારે પ્રકારો ને વિકસે છે'

હને ઉલ્ટે એ અકમા એક વાગેલી બેક રહ્યુમાની તારવળી ફવારીને આ પરિચય પૂરા કરીએ

પોડાનું બેધન
પહેલાં પોડા આજની જેમ માણસનો પ્રમાણ ન હતો બીકમા તે અમજાવની બીચા ઠી રહેતા તેના મુખમા ફોજનુ ચાકકુ ન હલ, પીક ૧૨ કાઈ સવાર ન હલ કે કાનીએ માટીનુ અસર ન હલ એ-વખત બીકમા છેડે અને કઈ કાણુ કાણુ દેખાયુ તે કાન ડભા કરીને જોવા લાગ્યે. ધારીને જુએ છે તો મળા કુનાર જેનુ એ કહક ચાલે છે અને હજ્યે હલ્યે બીક તરફ વધી રહ્યુ છે. હને થોડો મળાયે હલ તેમજુ જોર કરીને તે બીકને સંગા છેડે હોટી મચે ત્યા પાસની એથેલ પાધને જોઈ રહ્યો

પૈથી કામે કુનાર જેનો હામી હતો સુદર મામતી બરેલુ બીક જોએ તેના હરખાને પાર રહ્યો નહિ તેણે બીકમાં ન પામે તો નાખ્યે થોડો મુરેકે મીમા આથી પડ્યાં થોડો સેક કલાક બધને લીમે તેની કાનીઆથી પડવર પડશે તો ન હતો અને વિજાળ પેડાનો હાથી છપ્પનિયા કાળની પેટે પીધાનર્ પીધા મરી નહને બીકને હલ્યે બીક કયે જતો હતો એ તનાથી ફોહુ મળ ન હલ આ રોજનુ દુઃખ કેમ અજાય ર દાથીનુ કાસજ પાઈ પણ કપાય મહલુ તો જોઈએ ન પોડાએ વિચાર્યું? આ જુઝુ એકામી તો જાની જેને નહિ નકાય કોમની કાદ મેળવની નેઈએ ધાગ ન ખાઈ રહે ગોપુ મોઈ શોવતુ જોઈએ સિદ્ધ પાસે નહ, પણ એની સામે જવાને પન મમ ડાખે? મદદ માંગવા નહ ન મને ન ફાડી જાય તો? હ, માણુ ન લીક પાસ મે ખાઈ સકનાર નથી, એટલે મારુ બીક સલીસલાવત ન છે અને મારી નત પણ તેટથી ન સલી-સલાવત છે, કાણુ, મને વારવા કરવા આપરો ત્યારે ફોટીને ચોના હાથમાથી છડકતુ મુ મુરકેલ છે'

માણુસ પહ્યુ ચતુર પ્રામી છે ગેમ તે ભણ્તો હતો ખજ ન દોસ (બન્નુમયરી ૧૯૫૬) ૧૬

પ્રતિ બુદ્ધિ વડે માણસ હાથી જેવા બળવાન પ્રાણીને મારશે એમ નબળાનાર ધોડાએ એટલું ન બળવું કે એ જ બુદ્ધિ વડે માણસ થારે તો તેને પણ મારી શકે. અનબળાન એટલી અક્ષત કયાંથી દોડાવી શકે? ધોડો માણસને સારજુ ખેંચે.

ધોડાએ આવીને માણસના પગમાં લાખી પડીને તખરકાર કર્યા અને મહાદેવે કહે પોતાના આવવાનું કારણ નિવેદન કર્યું: 'માણસ કાઠા, અત્યારે એને એક તગારો જ આધાર છે. એ તેમ કહે, 'પણ મારે આટલું મોક કામ કરી આપો. તમારી પાઠ હું કરી નહિ બેઠું.'

ધોડાએ તે બખતે માણસની આંખ તપાસીને જોઈ જોત તે તોમાં 'કીક લામ આગે છે' એવી વૃત્ત્યાબંધરેલી જ્વલિ તે કોઢી સકયો હોત. પણ અનબળાને અક્ષત ન હોય.

માણસે કહ્યું 'તારા જેવા સુંદર પ્રાણીનું કામ કેણું ન કરે? પણ તું બળે છે તે હું તો સાવ નાનો છું. મારાથી લગભગ દોઢી પણ સમર્થ નથી. તારા જેવી હાથી કેવડા જળદોડી એનું જળ કેટલું કે છતાં હું કહું તેમ વંદે કરે તો મને જોડે છે કે હું તને મદદ કરી સજીય.'

ધોડાએ કબજ કર્યું, 'જેમ કહેશો તેમ કરીશ, મારે માટે કરવું છે ને? કયાં તમારું કામ છે?' ધોડાએ મોંમાં આંખો આપી, એટલે હવે માણસ હળવે હળવે એનો વેગેલા જલવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. એણે કહ્યું, 'એ તારી પીઠ પર બેસવા દે.' ધોડો કહે, 'પ્રસીધી.'

'મારે હવે તારી બખતે જ એ તને બખત પર તેટલા મારે તારા મોંમાં લગામ નાખવા દે.' ધોડો કહે, 'કબજ.'

'મારે લગભગ કે પીંચું માલતું છે તે વ સગળે તે મારે તારાં પડખાંમાં લોખંડી એકીએ મારવા દે.' મરજી ધોડાએ કહ્યું, 'બલે તેમ.' કબજાત ધક બહી. ધોડા ઉપર થયીને માણસ હાથીને ઢરાવવા લાગ્યો. યુદ્ધમાં સુદ્ધિમાન માણસે ધોડાનો પાંચનો પાંચનો.

માણસે એ બીડામાં જ રહ્યો. ધોડાના મોંમાં લગામ કામચઢવી.

માણસ હવે આન જ્યો, કાલ જ્યો, એમ ધોડો દહાડા ત્રણેતો હતો. પણ પેલાની તો જવાની કાનત જ્યાં જ જણાતી ન હતી. એક દિવસ ધોડાએ કહ્યું, 'માણસ કામ, આ જગ્યામાં તો હું તમારું કબજ નહિ ફેરી શકું. પણ મારી ખાતર હવે તમારે તમારાં જેરીછાકરોને વિચાર ખગવાની જરૂર નથી. હવે તો હું મારે ફેરી લઉં છું.'

પરંપરાથી માણસે બોલ્યો, 'તને એને એકડો મૂકીને મારાથી કેમ જવાપ? જેરીછાકરોને તો હું અહીં સાથે જ તેડી લાનનાર છું. તે મારું સારજુ લીધું તો મારે તને પૂરી મદદ કરવી એ મારો ધર્મ છે. તું તારા પોતાના જ જોર વડે એકઠો રહેવા નેટલા દેશીઆર વઈ ન, ત્યાર પછી જ હું અહીંથી ખસી શકું.'

ધોડાને કાળજે હવે કડકો ધોડો. ધોડા દિવસ રહીને એણે કરતાં કરતાં... 'મારી છશમાં ખાંડ પડ્યું છે. મારા મોંમાંથી આ લગામ... ડોળા કાઢીને મોટા પાંટો તાણીને માણસ બોલ્યો. 'ફિર-માર છે તને, નિમકદરામાં તારે માટે મેં મારાં પગપર કાઢ્યાં. છવનું જોખમ એકીને મેં ધોડા જેવા મોટા બળવાન પ્રાણી સાથે યુદ્ધ કર્યું, અને આંટલી એક લગામ પણ તારાથી નથી ખમણતી? આવા નિમકદરાઓને બેરોશો રો? કહાંવાળી લગામ પહેરાવવા બચવું વં પાંચેલાં માલવાની જ નથી.'

ધોડાએ ધકીકે કહ્યો માર્યા. લગામના કાંઠાથી તાળવું કુદી નવું વર્ણ, આણકના ફટકાથી પીઠ ઝોડાજ નવી હતી. એકીના ધાધી પડખાંની ધાધાજ નવાં વર્ણ. તેના કહડા બધા મુકાબ મથા.

ધોડાને આજની ધકી સુધી છુટકારો થયો નથી. સ્વતંત્રતા શું એ હવે તો એને થાકે પણ નથી શકું.

અભિપ્રાયપુરાણ
માણસને થયું કે ધોડો દેવે સ્વતંત્રતા બની મથો છે. પછી જેમ કુળી અચ્છેલો સૂરજ સાત પૂરી થયા પછી જેવા વચર રહેતો નથી, તેમ જ સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ પણ ફેરી બેગ્યા વચર રહેતો નથી. થયું વચસ માણસની સેવા કર્યા પછી ધોડાએ તેણે કે પોતે એકઠાએ જ સ્વતંત્રતા ઓઈ નથી ધોડાની સેવા પર આધાર રાખીને માણસ પણ પરાવલબી થયો હતો. ધોડાએ વિચાર્યું, 'વહાંદારીથી સેવા કરે તોયે યોડાની એકીને મોડી તો આવી જ ની કે કાંઠાવાળા હાથે પણ પોતાનું કામ કર્યા ન કરે છે, અતું દુઃખ સહન કરવા કરવું મરવું બદલે?' કંઈચરનો સ્વભાવ નિશ્ચિત છે એ મરવાને તૈયાર થાય છે તેને છત્રવાનો માર્યું તે તરત જ ખાતરી છે કે.

હવે માણસના ધ્યાનમાં ન આવે એની એક યુક્તિ ધોડાને સૂઝી મળતાં કંઈક નિશ્ચય કરી તે નીરાતે સૂઝ મથો. એક દિવસે તેણે માણસે આપેલું કાસ ખાવાની ના પાડી. માણસ જમરાયો, આવાર સુધી ધોડાને લાગવું વર્ણ કે પોતાને માટે જ તે ધાસ ખાય છે. ધોડા ધાસ ખાધ એમાં માણસનું પણ દિન રહેલું છે, એ વાત તે રાતે તેના ધ્યાનમાં આવી. માણસ કોયે બસયો. ધોડા ઉપર છંદ કરીને તેણે સવારી કરી. માણસે વિચાર કર્યો, 'આને એનો હાથ કાઢવો જોઈએ, એટલે એની મોંયે ધાસ નથી.' ધોડા ધાકીને લોખંડી વધુની ને પેર આવ્યો. માણસે એની આગળ ધાસ નીડ્યું. પણ હરિના કસમ. ધોડા ધાસ ખાય તો માણસે મૂંઝાણો: 'હવે શું થશે? ધોડાને આધારે મેં આટલી પ્રજ્ઞા નિરતારી છે એના વચર તેને કુંડો પહેલો વધુ? જીને દિવસે એણે માણસ લઈને ધોડાને કંઠેરી નાખ્યો. ધોડાને થયું: 'લગામકાંદા ફરી કાંત વચી માણસને ફરી ખાઈ? નહીં. ધોડા વિચાર્યો: 'પૂર્ત માણસ આગળ મારી શક્તિ થાકે એમ નથી, તો પછી શક્તિ નકામી વાપરીને કીણુ વર્ણ જવું શા કામનું?' ધોડાએ મગા ખાધી અને મૂંઝે મોટે માર ખાઈ રહ્યો. હવે ધોડાને નવો કપાલ સૂઝયો: 'મારા પોતાના જગ્યા મારે હું પગ ન હલાવું તો આ નવિગ માણસને લઈ જવા માટે તો શાને ન હલાવું?'

જીને દિવસે માણસે છન કર્યું, લગામ ધોડાની અને ધોડા ઉપર સવાર થયો. 'હય હય, હય હય. કેમ? ધોડો કેમ નથી ચાલતો?' 'કહાળ ફટ!' માણસનો અનાજ થયો, પણ બચે. પતાળની માંકે ધોડો લોકો જ રહ્યો. માણસે વિચાર થયો: 'મારાં પાંચી ધોડો મરી જ્યો તો ધોડા કરતાં માંકે જ નુકસાન પથારે થશે.' કંઈકેરી વાપરીને માણસે મિઠબેન જણાવ્યું. 'તને મોડી નાખી અને ધોડાના બગમાં એ ફોરું નાંધીને સવાર થયો.

ધોડાએ પણ વિચાર કર્યો, 'થયું એ ધણુ થયું. હવે તો આપણે ચાલી શકીએ.' ધોડો બધા રસ્તા બળતો જ હતો. ક્યારે ક્યાં જવાનું હોય છે એ પણ એના ધ્યાનમાં હતું. એટલે માણસ અને ધોડો સુળેપી રહેવા લાગ્યા પણ નહિ. મરીને સજ્જન થયેલી સ્વતંત્રતા આટલાથી કેમ સંતેપ મારે? ધોડાને દોરડું પણ અસહ્ય થઈ પડ્યું. નવું દોરડું કાઢીને નવું દોરડું નાંધવા માણસ આંખો ત્યારે ધોડાએ ફરી પોતાનું રૂપ પ્રકાર્યું. માણસે પીંચારે લાવારીપી દોરડું થે કાઢી નાખ્યું. હવે તો ધોડાની કપાળા ધાય ત્યારે જ તે માણસને લઈ નવ્ય ને મારમાં ન આવે ત્યારે યોડાની ના પાડે આવી અનિશ્ચિત સેવાથી માણસ કંઠાલ્યો. પીંગેમીને તેણે પોતાની પ્રજ્ઞા તેઓ કરી. તે સંવાનની બચેને ધોડાને પણ પોતાનું બીડ મળ્યું. એ રિશ્તિ પહેલાં હતી તે રિશ્તિ ઉપર બંને આભવા. પણ બંનેના અનુસરમાં કેટલો કંઠેરી થયો હતો!

હતાચેય ખાલકૂળ કાંઠેલકર

કઈ દેવતા વસુધૈવકુટુંબકમ
કૃષ્ણ પૂજી નમનના બધા
હારોને માનવમુક્તિની કોમ્પા-
ર્સિય ઇસરાનું દેવતાં કૃષ્ણ-
સાક્ષીને માથે બિલ દેવતા
સનુષ્ઠની લાગણીઓ આદિનું
પ્રતીબિંબ પડીઆના ઇવ-
નમાં આવશે કપાને આ કહી
પ્રમાન ન કરતા. એમાં સમ-
મમ ન્યાય પડીઆના બધા
દારને પડીઆની જ હિલ્લે
હકેવણ પરદનુ. એટલા પરના
કોમનુષ્યમગ્રીને પડીપયઈ
જતા હતા. પરિચયે, પડી-

ચરિત્ર પૂજા માનુષ્યની આટલું જ. કેવળનાથ આવી કૃપાળતા
આનિસાધી ન હોવા કૃતો આવા મુશળા દારસ હતા કે જ્યારે પડી
આને જાણવા જોગબદા માટે પડીપય થતું પડવું હતું, એમની સં-
તાદાસ્યતાનું કેવળા બમનમની મધ્યવિનાથી સમિધિરસ એ
સાધના કરવી પડતી

કૃષ્ણસાક્ષિ એમની સિદ્ધિનાં પુરસ્કા લાખ્યાં નથી કે લાખ્યે
કર્યા નથી. એમનું ઇવન તેા 'પુરોદનુ મીનું વ્યાપકાનું મિત્વાનું
છિન્ન સંશય' જેવું હતું. એવા આપમગ્રી સિદ્ધ એમને કેટલા મળ્યા
હશે, એ તેા કહી શકેલું નથી. પણ એમના યુગ્મેથી આદિ-
કેમના કંઈપર સાકં જેવું મોટું વંદ્યાર્થ રહેલું. એવા રાજવંશી
હતા, વિદ્યામુગ્ધો અને પણ એમાં મધાન પામીને ઓરવ અનુભવતા
પરદેશી યુગ્મજ પડીતરવિદો પણ એમનેા પડીપ્રમ ભેદ મુલ્ય થક
જતા. છતાં કૃષ્ણસાક્ષીની સિદ્ધિની વધાર્યે આંખી એમના સારુપ-
ત્ર પદમન્દવ વિના ખીલ શકેને મઈ દશે કે કમ કે સિદ્ધિ છે.

કૃષ્ણસાક્ષીને પોતાનું મિથ્યા ઓરવ કે અભિમાન પાનું ન હક
એમની બેપરવાઈમાં એકથેવાનની જડતા કે વિશ્વાભિમાનીની કે
હુલા ન હવી. રાજવંશીઓને કેમને આપમગ્રી પાછા પાગલ થ
એમનો ધર્મદે અવિનય કારણબલ ન હતો; પરંતુ મોનાની કપાલ-
નાની એક પણ વળુ વેરકથા, નિર્મલ તથ તે એ લાકડાં કરી કડક
નહિ. એટલે કે કોઈને મળતા નહિ-મળવાના પ્રયત્નને કૃષ્ણ પળ
આપતાં નહિ એ જ હેતુથી એમના જેવા આપમગ્રિય પુરુષને પોતા-
ની વેદતા કે વિવેકજતાની ચર્ચા અન્ય સાથે કરવાનું અગત્ય હતું.
એમને થતા આનંદની માપાથી કે કોઈને સંચિત રાખતા નહિ
તેમને પડીતરવા કડક સંકેપની પોતાની સૂચવમો અને મનોમાન
પણ એ કક્ષાએ જ અનુભવતા. આરવી સરીની આવી અધારી
સના અને તપસ્યા દારા કંઈથી સિદ્ધિ અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિને એમ
પાડું હોત તેા ૨૫-૫૦ પ્રથમ પડિતના મધ્યમાના એ સદેશ લખી
લખાવી સાચા હોત. પરદેશીમાં જન્મવા હોત અથવા આપમગ્રિય
રના ન જે નીન સિદ્ધિ પામેલા થયોહોમી હોત તેા દેશ પર-
શની પેઠી સામંતપડીઆના સમાનિત સત્ય થઈ સાધ્યા હોત પણ
એમના નિષેદીક ઇવનમાં આમાંના ક્યાને રથાન ન હતું એક પરિ-
મિત વતુલમાં પોતાના ઇવનની શોરમ દેશપીને એ મહાપ્રધાન કરી
મથા. હુલસેતે એમના જ્ઞાનને લાભ ન પડીતો—એ કૃષ્ણના અનિ-
ત્વના રાજની પળુ એ સંચિત રહ્યું. 'અનુસત પ્રકૃતિ એકદમ' જેથી
કોણ દેશપીનું રાજાન્ય સત્યપદ કૃષ્ણસાક્ષિને કૃષ્ણને, તે કેવળ
એ સંચેતને ઓરવસાક જેવીકે પૂરવ જ કારણ કૃષ્ણસાક્ષિનું કે
મમે ઇવન-નલેલ વિશ્વાભાસની માટે મુશ્કતા સામાન હતું. પડીએ
પ્રત્યેક કૃષ્ણસાક્ષીને આવી પ્રેમ, આવી મુગતા, આટલી કપાસના,
આટલી અકરપ્રવાના વિચાર માગની સફરથીનું મરદત શક્તિ નરે
આશરથી એમની આજગ નથી પડે છે.

અનુસતનું પરમ દુઃસમ છે કે પ્રકૃતિ-વિજ્ઞાનના જેમાં છેઃકુ
ત્રણ વર્ષમાં એણે જે મહાન વિમુક્તિના ગુમાની છે. પદેશ, પ્રો-
તિદાસિક અવરેશવિદ્ થી રિમગ; ખીલ આ પડીતરવિદ્ મ
કૃષ્ણસાક્ષિ, બંનેએ સમગ્ર ઇવન સુલસેતના સાંગેશવ-નહુમા હોયમ
હતાં બંનેએ ૪૦-૫૦ વર્ષના સતત પ્રયત્ન દારા અનુસતની પ્રકૃતિને
કપાસના કરી દીધી. બંનેનાં અવિતર ને સિદ્ધિવેધથી અનુસત રત
અનુભવ હતું. એમનાં અવસાનથી અનુસતની સમૃદ્ધિના અંત્યના
જે બુદ્ધિ પાસી પડી મથા. એમનાં રથાન વિનાર માટે તેા કોઈ નથી
પાકે રહેતે પાત. —હરિનારાયણ આચાર્ય (અનુસત સમીક્ષા)

એની અને એમની વચ્ચે વિમોહ પ્રકારની એકતા-એકરૂપતા આવી
મઈ દેવતા. એટલે જ મમે એવું દર અને દરોર પડી પણ એમના
સદાસમા મુકોમગ બની જત, આત્મેત બુદ્ધીત અને બાહ્યજ
પડી આમના સાન્નિધ્યમા સાંત અને વિશ્વરત થક જત આપમ
કરણના, મોહારા, માર્ગ અને નિર્દેશના પ્રેમમાલ નરે કે પડીઓને
કરેરતા. પાણી, પાણી, રીપરતા, મીઠાપરતા, અને પડીઓ પણ
કેમને વસવતી થ જતા આમના સદાસમા આવાનાર પડીને
પ્રથમ મિલને જ કૃષ્ણવાય પ્રથમ એવો અનિરંગનીય લાવ થતો કે
કોઈ આક્રમ્ય બધનથી બચાવ એ સદાસાજ માટે એમનું બની મેસા.
કૃષ્ણસાક્ષીના પ્રથમ દરેને એમના આવા લોકોતર પડીપ્રેમની સદેન
પ્રતીતિ ન થવી વાલ્લ કઈને એ કોરો અને જડ લાગત, પરંતુ મર્મ-
જને તેા એમનું હકવ પડીપ્રેમથી લેલાલ છેવું જ અનુભવાત

શુભ મધ્યની સિદ્ધિ અર્થે મરી રીતનસા પણ પડવા છે. એનું
જેને જ્ઞાન નથી એવાઓને તેા આ વાળુ આતિથયોદ્ધિમર્મું સાચશે
પરંતુ કૃષ્ણસાક્ષિ જેવા લોકોતર પડીપાવકના પરિચય માટે આપમગ્રી
લાધા થે પૂરની સદાયક નથી એમની પ્રચલ ઉપાસનાના પરિચય
અર્થે અતિથયોદ્ધિને આધાર લીધા વિના કદાચ નથી એમની
સાક્ષી, ઉપાસના નેટકા લોકોતર હતા એટલાજ એમના બલિદાન
અને ત્યાગ અનન્યસાધારણ હતા એમના ઇવનમાં મમાનશીલ
વ્યક્તિનાં સિવાય અન્યને ન્યાય ન હતું એટલે જ જમને મગવા
રાજગદારાજઓને પણ યાચના કરવી પડતી અને કંઈકિત એવી
વાચનાઓનાં અડવીનાર પણ થતો છતાં કોઈક અંગેથી પાખ-
વર્ણી અચ્છી કે ક્યાદને માટે એમના દાર સદેવ કપાડા રહેતા.

ક્યાસોવના આવા ઇવનનું મુદ્યાકન કરવાનું સરજ નથી એ
માથે તે ચાહવા એ માનેના પરાસી સિવાયનાને કદાચ એમની
ઇવનપ્રમુદ્ધિ અને પ્રક્રિયા સહેલે સમાજય એવા નથી. નેતરવા
જ આદિસ અને આતેમને લદને એમણે પડીઇવનના પરિચય અર્થે
સમમે ઇવનનું લક્ષિદાન આપ્યું, એ પ્રયત્ન એ કેટલા અણે સિદ્ધ :થી
રથા. આ તેાં એ બલે જ અહી કદાચ કારણ કે એવી વિતિત્ત્વા અને
તપસ્યા તથા ઉપાસના વિના એવા જ્ઞાનનો અધિકાર દુષ્કર છે.
પડીઓનાં આગરેદાન કરીને કે એમને પામસાંમા એવીકે રાખીને
એમના પરિચયે કરવાનું તેા સરજ છે. પરંતુ કૃષ્ણસાક્ષીને 'પરિચય'
ક્યાં એવા પરિચયની જાખી પણ એ માનેતો પડીતર છે કારણ આએ
તેા પડીઓને આપમગ્રી કોટી વડદામાં કે પડીમુદ્ગમાં જન્મે એ-
મને લેવાનું નામ બલુપાં અને એમના નાગ્યાનથી અનિહિત મઈ

૧૬મી સદીના પ્રથમ અર્ધ(ચૈત્યર્ધ)માં બ્રિટિશ સંસ્કૃતવત્તી ૧૮૪૬ દિવસમાં નેપાળ પછી તેણે ભારતીય પ્રજાના પ્રાચીન વારસાનાં જળમૂળો ની ઉમેરવા માંડ્યાં. આથી સુધી અખંડ રહેલા ભારતના સનાતન યાદૃષ્ટિક સ્તોત હવે દશે દિશાથી દુમલા થવા લાગ્યા. હિંદુ ધર્મ પણ પડતીના છેલ્લા પગથારે નળિને બોલો. પશ્ચિમી સંસ્કૃતિની અવધિત ભરારે આઠાં આગળ આજ સુધી અણનગ રહેલા ભારતીય સંસ્કૃતિને મથાળા દારી નરો છે મું બેતા હું પીકો થયો. ૧૪મીના એ કાળમાં રાજ સમયોદનરાજના ને- ૨૦૧ ની જે પુનર્નયતિને ન્યાય આપ્યો ત્યારે બંધામગાદિને ને- ૨૦૧ ૧૫ કૅશવચંદ્ર રોનના આઠો સગાળે, કતરમાં સ્થાપી દયાનંદ પ્રરવતીના આર્ય સગાને તમા દક્ષિણમાં ચીઆસરિક્ત સોસા- ૨૦૧ ૨૦૧ એ માથાત્ય સંસ્કૃતિના એ ગડાપૂરને ખાખી રાખ્યું. પણ એ- ૨૦૧ ૨૦૧ માધુંથી તથા અખવચના એ કાળમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનું પુન- ૨૦૧ ૨૦૧ ર્ધન, તથા વેશ્વરુછરુજ યદ્ય ગણેલા તેના આધ્યાત્મિક બળનું સં- ૨૦૧ ૨૦૧ કલનનું મહત્ત્વનું કાર્ય કર્યું સ્વાગીત રામકૃષ્ણ પરાંરસ તથા તેમના ૨૦૧ ૨૦૧ નેત્વની સિખ્ય વિવેકાનંદે, સ્વામી શ્રી રામકૃષ્ણે તો સર્વ ધર્મોનું ૨૦૧ ૨૦૧ સ્વસ્થ આચરણ કરી પોતાને લાલેલા આંતર્યામિક એકુલનો અ- ૨૦૧ ૨૦૧ વેર ભાષવણ કરી અને તે વડા હપનિપદતા આત્માનું પુનર્નિ- ૨૦૧ ૨૦૧ ર્ધન કર્યું. ઈ. ૧૮૮૬માં રામકૃષ્ણે દેહત્યાગ કર્યા પછી તેમના અધરા ૨૦૧ ૨૦૧ હિન્દુ કાર્યને પૂર્ણ કરવાની ઉમ્મગથી તથા બદ્ધનનિદિતા બદ્ધન ૨૦૧ ૨૦૧ મુર્ખીયનું સ્વય આપણમાં લાવી ભારતનું પુનર્નિર્માણ કરવા માટે ૨૦૧ ૨૦૧ આમી વિવેકાનંદે રામકૃષ્ણ આશ્રમની સ્થાપના કરી. આશ્રમના ૨૦૧ ૨૦૧ કૅશવ તરીકે તેમણે એ આદર્શી કાર્યો કર્યાં (૧) રામકૃષ્ણના હપનનમાંથી ૨૦૧ ૨૦૧ ર્ધાપાન કરીને જગતની બની રાધે તેની દેવતા કરવા સંસ્વારની ૨૦૧ ૨૦૧ ઉદ્દેશનો બહાર પાડવા અને (૨) ભતિ કે ધોળો બેઠાવા વિષય ૨૦૧ ૨૦૧ ધાર્મિક તેમજ સેવાનાં પરોપકારી કાર્યો કરવાં. પાછળથી ઈ ૧૮૯૭ ૨૦૧ ૨૦૧ માં બીલ હેદશની પ્રાપ્તિ માટે તેમણે 'રામકૃષ્ણ મિશન એસોસી- ૨૦૧ ૨૦૧ એશન' નામની સંસ્થાની સ્થાપના કરી ને ૧૯૦૯થી 'રામકૃષ્ણ ૨૦૧ ૨૦૧ મિશન' તરીકે સંસ્કૃતિ થઈ; અને પ્રથમ હેદશની પૂર્તિ માટે ઈ. ૨૦૧ ૨૦૧ ૧૮૯૭માં તેમણે 'રામકૃષ્ણ મઠ'ની સ્થાપના કરી. બેનું કેન્દ્ર ૨૦૧ ૨૦૧ મંગાળગાં, હાવરા નિલ્લામાં બેલુક મુકામી રાખ્યું.

રામકૃષ્ણ મિશને પોતાની હપકૃતિ હેદશ પાર પાડવાના સક્રિય ૨૦૧ ૨૦૧ હાંકમાં તરીકે આધ્યાત્મવિદ્યાને અભ્યાસ કરવાના કાર્યભારે; સાહિત્ય ૨૦૧ ૨૦૧ નેશન તથા હેતુને- ૨૦૧ ૨૦૧ ગતતા અભ્યાસનું કાર્ય લેવા; તે માટે સેવક ૨૦૧ ૨૦૧ ગણો લાવીને આ પી તેમણે નેતેરેકાંઈમાં શિક્ષણ પ્રચાર ૨૦૧ ૨૦૧ કર્યું; વિદ્યાલયો, કોલેજો, અનાયાલયો, ઓપલાલયો, દુકાન ખી- ૨૦૧ ૨૦૧ તેને સહન આપતી સંસ્થાઓ આદિનું સ્થાપન, સંચાલન તથા ૨૦૧ ૨૦૧ લાલન કરવું; પોતાની આદર્શપૂર્તિ માટે વર્તમાનપત્રો, સામયિકો ૨૦૧ ૨૦૧ તા પુસ્તકો બહાર પાડવા આદિ અનેક પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી. પો- ૨૦૧ ૨૦૧ તા મુખ્ય કેન્દ્ર બેલુકમાં સંસ્વારનીઓ આશ્રમ, એક પુરતકાલય ૨૦૧ ૨૦૧ સોસાલ, અધિવિદ્યા તથા ધર્મો આપવાલય ચલાવવા હવરાત ૨૦૧ ૨૦૧ રાજ એક રેસિડેન્સિયલ કોલેજ તથા યંત્રવિદ્યાની શાળા પણ ચ- ૨૦૧ ૨૦૧ લે છે. બેલુક પ્રકાશ એ પ્રધાન કેન્દ્રની ઉપરેખ નીચે ૧૯૪૫માં ૨૦૧ ૨૦૧ રતમાં ૪૧ મિશનનાં કેન્દ્રો, ૧૯ માં તેમજ મિશનનાં સંકલિત ૨૦૧ ૨૦૧ રી તથાક કર્ગનનાં કેન્દ્રો આલતાં હતાં. આ હવરાત અમેરિકામાં ૨૦૧ ૨૦૧ રી, સોશિયલ પંતયા ચલદશ, અલાવા, ક્રીડ, મેરિસિપ્સ, ૨૦૧ ૨૦૧ રા, કાન્સ તથા આલેનિડનામા પણ એક એક કેન્દ્ર ચલાવે છે. ૨૦૧ ૨૦૧ ૬૧ ઓપલાલયોમાં ૧૫ લાખ રાનીઓની સારવાર થયો.

હિંદુ ધર્મમાં આકાશની સ્થિતિ પર રચાયેલું છે. તેથી તેની મહત્ત્વની આપણે આકાશનો અભ્યાસ કરવા હવરાત વખત, દિશાઓ વગેરે અવધારની હપરાઓ બાળતો નળી રાજો બેજો.

એ પછી તારાશ્રી મહત્ત્વની રાત્રે વખત કેમ બાળવો તેની રીત અર્ધો જોઈએ. આપણા મહિનાઓનાં નામ નક્કીને હપરથી પડયાં છે. નક્કીને એટલે તારાશ્રીનાં જાણમાં તે આ પ્રમાણે છે: ફુલકા હપરથી કારતક, મુરશીય હપરથી માગસર, મુખ્ય હપરથી વૈશાખ, મધ્યા હપરથી માઘ, હિતસ કાલ્કીની હપરથી કાલગુ, ચિત્રા હપરથી ચેત્ર, વિશાખા હપરથી વૈશાખ, નૃગા હપરથી નેક, પૂર્વાષાઢા હપર- ૨૦૧ ૨૦૧ થી અષાઢ, અષાઢ હપરથી શ્રાવણ, પૂર્વાષાઢા હપરથી ભાદરવ, ને અશ્વિન હપરથી આસો.

હવે કે મહિના માટે ને નક્કર આપ્યું છે તે નક્કર તે મહિ- ૨૦૧ ૨૦૧ નામાં દમેશમાં સાને બેજે અને સવારે આપ્યો. એક નક્કર બોલવા કે આપવા માટે લગભગ એક કલાક લાગે આ હપરથી બેજતું કે આપણું નક્કર જોઈને વખત નળી રાજાય છે. અપવા કોઈ નળીનું નક્કર આકાશમાં કપે રેકાણે છે તે જોઈને પણ વખત નળી રાજાય છે.

એક દાખલો લઈએ. માગસર મહિનામાં મુગ એટલે હરણ મુખ્ય નક્કર છે. સંકેતે તે પૂર્વ દિશામાં બેજે છે, પછી બેજે આપે છે. મહરાતે તે માથા હવર આવે છે અને સવારે તે પશ્ચિમમાં આપે ન્ય છે. આ હપરથી રાતમાં ગમે ત્યારે તેને જોઈને વખત નળી રાજાય છે. બેત્રવાથી માથે આપતા સુધી છે કલાક લાગે છે. અને ત્યાર પછી આપવા સુધીમાં બીન છે કલાક લાગે છે. એ દિશાને વખતને બેત્રવા કરી લેવા. પશ્ચિમાં હરેને સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તના સમયો આપવામાં આવે છે તેની પછી ન્દરે હોય તે હપરથી કરવા.

એક બીને દાખલો લઈએ માગસર મહિનામાં રાત્રે બેજીને જોયું ૨૦૧ ૨૦૧ તે મથાના તારા પૂર્વમાં બેજતા કેખાય તે વખત રેકેશી હરે ? આપણે હવર જોયું કે માગસર મહિનામાં હરણના તારા દિવસ આપ્યો બેજે છે. મુગરોઈ પી માંડીને મથા એ પાંચથું નક્કર છે. (મુગરોઈ ચણવું નેક) કલાકના એક નક્કરના દિશાને પાંચ નક્કર ૨૦૧ ૨૦૧ રાઈ પાંચ કલાક લાગે; તેથી ચુપસ્તિ પછી પાંચ કલાક લાગે છે.

મહા તમગરી

ન્યૂ યૉર્ક રાહેરના મેયર ૮૦ લાખ લોકો પર રાખ્ય ચકાને છે, ૨૦૧ ૨૦૧ ને ઘણું યે મહારાજની બસતિ કરતાં પણ વધારે છે. ન્યૂ યૉર્કમાં આપેલું નડની રાજનાની કલિન કરતાં યેવધારે (૫૦૦૦) આપરિસો ૨૦૧ ૨૦૧ વસે છે, સવારે પેટેરેકાનાં હરતાં યે વધારે (૨૦૦૫) યદ્દી વસે ૨૦૧ ૨૦૧ છે, અને રોગ નેટલા ૧(૧૦,૯૫,૦૦૦) ઈલિયનો રહે છે. આ હવરાત ૨૦૧ ૨૦૧ ત્યા ૪૧૨૦૦૦ પોલ, ૫૩૦૦૦ એક, ૫૪૦૦૦ નોર્વેનિયન, ૫૩૦૦૦ ૨૦૧ ૨૦૧ ઓક ને ૫ લાખ હબેસી રહે છે મેયરના તાબા હેળ ૧૦૦૦ પો- ૨૦૧ ૨૦૧ લિસો, ૧૧૦૦૦ બેલાલાના ને ૧,૨૦,૦૦૦ મુનિસિપલ નેકોરો છે.

એક ને દિશામાં ન્યૂ યૉર્ક ૧ હબર અગળનું બેલન પાછી વાપરે ૨૦૧ ૨૦૧ છે, ૨૩૫૦૦ ટન અનાની આવાત કરે છે, અને રોજના ૮૦૦૦ ટન ૨૦૧ ૨૦૧ કચરા બહાર નાખી છે. શિયાળામાં તેને બે કોરા નેલન બાળવા- ૨૦૧ ૨૦૧ ના તેવની ન્દર પડે છે. તેની રડક માર્કલ લાંબી નળીન અંદર- ૨૦૧ ૨૦૧ ની અને નળીની બેજે બાંધી રેલવેમાં રોજના ૬૦ લાખ લોકો ૨૦૧ ૨૦૧ મુસાફરી કરે છે અને ૫ લાખ લોકો નળીન પર્વાં વાહનોને હપ- ૨૦૧ ૨૦૧ થાય કરે છે. ન્યૂ યૉર્કની આજીવાજીમાં પરાંમાંથી ૪ લાખ લોકો ૨૦૧ ૨૦૧ ત્યાં આવે છે. રાતરિવસ હર અરથી મિનિટે એક ટ્રેન તેના રેટસન- ૨૦૧ ૨૦૧ માં દાખલ થાય છે. (દાખ)

વાસી ગિપ્ઝાલ જાનારાજીએ કાઠવાર ઉપરાધરપરી કાઠા બિલકીના યોગ થઇ પડી મૃત્યુ પાગતા આપણે સાંજજીએ બીએ. આના કારણુપ જોરાકમાં ગેરોળી કે તેની અધાર પડી હોવાનું મનાય છે. પણ વરતુતઃ જોરાક ન જોરી બની ગયેલો દોઈ એ અવલેખ આડા-બિલકી થતાં હોય છે. ગેરોળી પડેલા જોરાક આવાથી કંઈ હાનિ થતી નથી; તેઓ જે અધારથી કાઠના બન ચયાના પુરાવા નથી.

દુધ ને તેની બનાવટો-ખાસ કરીને વાસી બાસુલી-ખાસા આવા 'અત્તવિષ'ના યોગ થઈ પડે છે. આ યોગ બાએ ગરમીના વિવેસોમાં બને છે. આમથી રાતે બનાવી રાખેલા બાસુલી કે જોરાક એ ગરમ રથેલે રહે તો તે થોડાક કલાકમાં જોરી બની ન્ય છે.

અત્તને આગ જોરી બનાવનાર સર્વેઆપી સામાન્ય 'રટેડીયોફોસ' નામના અણુઓ છે. એ આપણાં તાક, ગળાં, ગામડી ને સર્વે રથેલે જોટલી અણુપરીસે વસતાં હોય છે કે તે ન અત્તને વિષયક કી મુકે છે એ માનવામાં ન આવે. પણ ઈ. ૧૯૩૦માં શિક્ષોના ડૉ. ઇ. એમ. ડેકે તેમને ન જોરાકમાં ઝેર ઉત્પન્ન કરનાર વરીકે સમયુક્ત 'પહડી પાટમાં' છે. એમણે સાબિત કર્યું છે કે પકવેલા જોરાકને ગરમ રથેલમાં રાખવામાં કે ઢાંણી મૂકવામાં આવે તો આ અણુઓ પાંચ કલાકમાં તો તેમાં અવલેખ વિષ સાદા કરે છે રાત્રી દુધ અણુઓને વસવાડું ને વધવાનું ઉત્તમ ઉપાય છે. આવા દુધમાં બે આ અણુઓએ વિષ ઉત્પન્ન કર્યું હોય તો પછી તેને શવે તેટલું ગરમ કરવામાં આવે તોપણ તે વિષયુક્ત થઇ નથી. વળી આગ જોરી બનેલા જોરાકને કાઈ ખાસ પ્રકારની ગંધ કે રસાદ દોતાં નથી, કે જેથી માનવીને આધા પહેલાં કોઈ પ્રકારની સંકા પછા થાય.

જોટલે જોરાકને ઉનાબાના વિવેસોમાં ચૂકા પાસે કે ગરમ અણુએ રાખવો ના જોઈએ. દુધ અને તેની બનાવટમાં ખાલોની જેટલે તળેલો જોરાક (અનિયાં, મુઝિયાં, જોડેલા વગેરે) પણ રટેડી-લોઈકસની અસરથી ઝેરયુક્ત બને છે. વળી જોરાક ગરમ હોય તો તેને ઢાંણીને રાખી મૂકવો ના જોઈએ. એમ કરવાથી અણુઓને ઝેર ઉત્પન્ન કરવાનું મુશ્કેલ પડે છે.

જોરાક ઉપરાંત ખૂબ પાછા ગયેલાં કે કહેવાતાં ફોલે પણ વિષ-ભર્યા બની ન્ય છે. આ વિષ ઉત્પન્ન કરનાર એન્ટ્રાઈડિસ અને ગાઈનર નામના અણુઓ હોય છે. આ અણુઓ ગરમીમાં ગળજી, ચીડ, દુધ, દુધની બનાવટો વગેરેમાં ઝેર પેદા કરે છે. આવા જોરાકથી થતી જોરી અસરોમાં ચૂકા આવીને થતા પાણી જેવા પાતળા કાઠા, વારંવાર બિલકી ને કાંચેલા જેવાં ચિલ્દા થાય છે. પશ્ચિમી દેશકાશ-માં કોનેટાઈમ (Pionine) 'ફૂલ પોઈઝનિંગ' દેહવામાં આવે છે.

અત્તવિષમાં લયાનક 'બાટુલીનીસ' નામે ઝેર છે. કબાળામાં આવતાં ફોલે કે માંસમાં એય. બાટુલીનીસ અણુઓની પ્રક્રિયાથી એ ઝેર પેદા થાય છે. આ થીએ ફરીથી રાંધ્યા વિના ખવાય તો ઝેરની અસર થાય છે. ફરીને ફેર આવવા, આંખે દેખાડું એય થયું, અને કાંઈ જીતરું બંધ થયું, સંતીરનું કુંડું પડ્યું વગેરે દેખાડે તેથી ધાય છે. આ ઝેરથી પીંડાદ દરીએ આસો પછવાસ બંધ થવાથી ખરલ પાગે છે.

ઝેરામાં બાટુલીનીસ ઝેર હળાદળ મણાય છે. અમે રિહાના અવ-વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ તેને શુદ્ધ રૂપે એકઠું કર્યું છે. એક અધોળ જેટલું તત્તન સફેદ, સોપા આકારના પાસા જેવા દેખાવનું એ ઝેર, ચાર મણ વળનાના તંદુરસ્ત એવા બીસ કરેડ માણસોને એ સપાટે આવી નાંખે એવું કાલિત હોય છે. વીસત પ્રમાણમાં આનું વળનાના હળાદળ ઝેર હજુ સુધી નેપથમાં આનું નથી.—ડૉ. સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

આ માસ (બન્યુરમારી) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ વિક્ટોરિયા હિંદની મહારાણી તરીકે બહેર થઈ, ૧૮૭૩
- તા. ૪ સુરત સહેરને બરખીબૂત કરી નાખનારી બીવલુ આમ, ૧૯૧૧.
- તા. ૭ પાણીપતમાં દુશ્મની સમી મરાઠાઓની હાર, ૧૭૬૧.
- તા. ૮ દુશ્મનું ચોરખાન પાસેથી ચુનારને કિલ્લો લીધો, ૧૫૩૮
- તા. ૧૨ રંગેથી સંચારી સ્વામી વિરહાનંદને નજા, ૧૮૬૩.
- તા. ૧૭ બેનમિન, ડાંબિનને નજા, ૧૭૧૧.
- તા. ૧૬ અંગ્રેજોએ મેડન બળે લીધુ, ૧૮૩૬.
- તા. ૨૪ કલકત્તા યુનિવર્સિટીની રચાવના, ૧૮૫૭.
- તા. ૨૬ શીતળની રસીના સીધક એડમ્સ નેનરનું અવસાન, ૧૮૨૩
- તા. ૨૮ મુંબાઈમાં કૅમેસની પહેલી બેઠક ભરાઈ, ૧૮૮૫.

આ માસની વ્યક્તિચિત્ર

આચાર્ય આનંદશંકર મુવ

જેમની પ્રગટ વિદ્વત્તાએ ગુજ

રાતને દિશ્વરમાં બીરવ અપાણું ને

અભિનવ સંસ્કારમંત્રિ, પ્રજ્ઞાસાન-

મંત્રિ આચાર્ય આનંદશંકર મુવને

નજા અગદાવામાં વડનારા તમા

કુટુંબમાં ઈ. ૧૮૬૬ની રરમી મૃત્યુ-

આવીએ થયો હતો. સંસ્કારી ને શ્રી

મંત્રિ વિતાએ તેમને લાડ ને કોડમી ઉઠ્યાં. નાનપણથી ન ગરમ તરા

મથુર વ્યક્તિત્વવાળો એ તેમની બાળકે અલ્યાસમાં મોઝેર ૧૬

મુંબાઇ યુનિવર્સિટીની ડૉક્ટરીની પરીક્ષા બીએ નંબર પાસ કરી, ને

બખ્ખા આ આદિ નાખાકિત વિશિષ્ટ પંડિતો પાસે થેર સંસ્કૃત ઇન્ડે

સાન મેળવી તે અગદાવાની ગુજરાત કૉલેજમાંથી ઇ. ૧૮૬૨માં

એમ.એ. અને પછી એલએલ. બી થયા. તરત ને કૉલેજના એમલા

સંસ્કૃતના પ્રોફેસર નિજામવાળાં એ અણુએ નિમાયા, અને ૧૯૧૧

સુધી એ પદે રહીને પોતાની કામી વિદ્વત્તા, અંગ્રેજ તથા સંસ્કૃ

તરના અદ્યુષ્ટપ્રભુત્વ તથા અપાર વારંવારથી એ આખી પીઠીના

વિદ્યાર્થીઓમાં આદરો શિક્ષાગ્રુ તરીકે પૂનનીય બની ગયા ને મુંબાઈ

પ્રાંતની મહારાજાઓમાં સમાયે અધ્યાપક તરીકે નામના મેળવી.

૧૭-૧૮ની વયે એમણે સાહિત્યપ્રવૃત્તિ આરંભી, અને પાછળથી

સ્વાસ્થરવર્ચ ગણિતશાસ્ત્રના અગ્રણી સાથે એટલા નિકટના પરિચયમાં

આવ્યા કે ગણિતશાસ્ત્રના અગ્રણી સાથે એમણે 'સુરતના' માસિક ચારે

વર્ષે ચલાવ્યું. તે પછી ૧૮૭૨માં નવા યુગની ભાવનાને અદ્યુષ્ટ

'વસન્ત' શરૂ કરીને તેમની કલમ વડે એને ગુજરાતની ભાવનાઓ

તથા સંસ્કારિતાનું પ્રતિનિધિ એવું ઉત્તમ માસિક બનાવ્યું ને ૪૦

વર્ષની એની કારકિર્દીમાં ગુજરાતનું બૌદ્ધિક અવન કે દ્વારો ધર્યું.

એમની આ વિદ્વત્તા ને જ્ઞાનસાધનાથી ગાંધીજી હાલિયુ ગાદિકા-

માં હતા ત્યારથી એમના પ્રતિ આકર્ષિત, ને પછી તો નિકટ પહોં

થયેથી એટલા મુખ્ય થયેલા કે ૧૯૩૭માં માલવીપછીએ બનારસ હિંદુ

વિશ્વવિદ્યાલયમાં કોઈ સમયે ને વિદ્વાન કેળવણીકારની આગળી ફરી

ત્યારે આંધીજીએ એમનું નામ સ્થાપ્યું. બનારસમાં કૉલેજના આચાર્ય

તથા વિશ્વવિદ્યાલયના કેપ્ટનપતિ તરીકે ૧૭ વરસ સુધી કામ કરી,

કોટાકીમાંથી પસાર થતા એ સંસ્કરણનાં તેમને વ્યવસ્થિત કરીને પોતાની

વિદ્યાત, શીતળવા મેરાશી તે ને અખિલ હિંદના માકિતપુષ્કળ થયા.

આંધી ૧૯૩૬માં નિવૃત્તિ લઈ અમદાવાદ આવી રહી પછી તેમની

તળિયત નરમ થતી ગઈ, ને ઇ. ૧૯૪૧ની ખમી એપ્રિલે દેહ ઊડ્યો.

હાથ ભેડી ના બેઠો દે સાથ હાથ ભેડી ના બેઠો
કરનું હરિને હાથ ખરું, પણ માથ શું શ્રમ નહિ લેવો?

નિ અપરવાર

આમગમી એક વાર ગાંધીજીના શરીર પરની આદરમા સાપ ચડેલો તે વેળા તેમની સાથે ચાલતા કરતા રાવજીભાઈએ તેમને રિયર રહેવાનું કહી સફાઈથી સાપને આદરમા લપેટી લઈ દૂર દે કી હોમિયો એ ખાત તો નબળી છે પ્રસંગે તમારા મનના શું થયું હવે? એમ કહતા ગાંધીજીએ કહેલું 'સાલુભર તો હું મહારાષ્ટ્રી, પણ એ સાલુભર ન પછી કાઈ જન વાગ્યું પછી અને વિચાર આવવા લાગ્યા કે ૧ સાપ મને કરડશે તો સોને એ જ કહીશ કોને મારશે નહિ સામાન્યરિતે તો ચાઈ માપને લેવા તમે અધા તેને મારવા તત્પર થઈ રહો છો, અને મેં તમને કહ્યું એમ કરવા ક્યાં નથી, પણ એ સાપ મને કરડે તેને મેં અશ્વચાન ન જાયું એમ એ'

કહેવોતોના અર્થ. 'માનને આધારે દોઢકુ રહે' એક મુખ્ય કે સાદી પ્રતિભા પાછળ બીજી બીજી પ્રતિભા આદરમા કરે થા આદર તમા હાથ પાથે તે કાપવા આ કહેવન પુરાય છે તેને મળતી બીજી કહેવતો પાછળ બીજી પાછી બીજી 'ચૂડા મા ફડા સમાય' વગેરે

અનેકાઈ શબ્દ ખાતર=ખેતર મુખા-રવા સાથે તેના નખાતા હાથ, હાથ વગેરે પહોંચી, મોરે લીંટમ્મા પાંદલ બાક, ચોરી, ચાકરી કે બરફાક, તરફારી, વારતે કે માટે

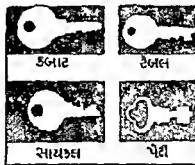
૧ થી ૨૪ સુધીના આકાને નીચે પ્રમાણે ગણકગણા ચાર હંદરમા ગોઠવવાથી પ્રત્યેક જીભી હાસનો સરવાળો ૫૦ ન આવે છે

૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૨૪	૨૩	૨૨	૨૧	૨૦	૧૯
૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦

બીજાના યોગ થા પર રાત્રે સુતી વેળા કુપની સાઈ ગણવાથી યોગ પરના બીજા, હાથ વગેરે મળી ૫૦ આસરી સુવાયગ બને છે
સુહિના મળ્યાત અને મોટાગા મોટા કાગધો પ્રણીતો ફળાદારી છે હા ત હાથી, જીરાફ, અરિસો, હિંપોપેટમસ, ગેંડા વગેરે
આચાર સુધી ૨૩ ભંતની દારબન દિશા આચાર કરવામા આવી છે

હલનનુ સુપ્રસિદ્ધ બિમ ભેન ધરિયાળ ૧૮૫૨મા વેશાર કરવામા આવેલું, પણ તેનો ધટ ૧૮૫૮મા બનાવાયોહો ને ધટનું વળન ૭૫૬ થયું છે એ વિરાળ ધટ સાથે બીન ૪ નાના ધટ પણ વાગે છે એ ધરિયાળનો ગિનારી (રાવર) જમીનથી ૩૨૦ ફૂટ કાચો હોઈ તમા પહેલવા માટે ૨૨૨ મથિયાઈ છે ધરિયાળના વચનો બ્યાસ ૨૩ ફૂટ છે, ને મિ નિટના બે આઠા વચ્ચે એકેક ફૂટનું અવર છે ફરેક આમ્ડાની જાનાઈ જમ્બે ફૂટ અને ગિ-નિટના કાંધનું વળન ૨૦૦ રતલ છે એ માંટો વરસમા લગભગ ૧૦૦ માઈલની મુશાફરી કરે છે તેના ૧૩ ફૂટ લાંબા લાંબકનું વળન ૬૮૫ રોર થાય છે અધ્યાસિયામા પ્રજુ વ-ખત નીજલિક મોટરથી તેને ચાલી અપાય છે, તે પહેલા જે માણસોને અધ્યાસિયામા બે વખત ચાલી આવતા ૮ ફાકા તમા ૬ ૧૮૬૧મા ધરિયાળમા મ્હક મોટાહો ચતા સામટા ૧૦૦ ટોરો પડવા હતા અને આ એક વિશિષ્ટ અકસ્માત હતો, કાશુ જાણર તે જ વખતે રાખી વિદેશિયાના પતિ પ્રિન્સ ક્રોન્સોર્ટ મુચુરોવા પર પડેલા હતા

જેસુમાનિયમથી માસને લાકડા સુધી અને રેડિયમથી માસે રેશમ સુધી લગભગ ૧૦૦ કરતા થે વધારે વસ્તુઓ વિજાનની બાબતમા વપરાય છે

ફેટોમાફીના અથવા સાદા કાચ પર ઉપર મુજબની ધરની વિનિષ આવાજોના બાબતિયો લઈ, તેની નીચે તે રાખી છે તે લખી રાખવાથી બે લાચ થશે એક તો કુડા માથી ભેઈલી ચાલી તે તે છાયાચિત્ર રાખે મેળવશે જલથી મોટી સહાયો, ને બીજું, કાઈ ચાલી એવાઈ જતા તેના આ છાયાચિત્ર પરથી નવી ચાલી સુચવવાથી બનાવી શકાયો

કલાકલિષ્ઠા મયા અકમા
પણવેળા પૂનાના શ્રી ડી જી કોલકર ના કલાત્મક સુશીમાના રમજ પેશનો એક વધુ નમૂનો, જેમા ફેરલે થેરિસવારનુ આધા-નન કોઈઈને 'કુમાર' ના પ્રતીકની સાદ આપશે

સળેખમ યુવા કેટલાક માણસો તે દૂર કરવા નાકમા બાનરમા મળતી દવાઓના ડીપા નાખે છે આથી લાભ થવાને બદલે હાનિ જ થાય છે કાશુ એ દવાથી શ્વસન-માર્ગનું સરકાક આવજાયુ દૂર મળે સળેખમાના અતિસુક્રમા જુલોને હુમલો કરતી સારી પેટે ફાંચે છે હજી સુધી સળેખમા પર તો કોઈ દવા જી શોધાઈ નથી આરામ, મરના વાતા વણુ, જીનાં ખીણુ અને માનની પતિથી જ તે નરમ પડે છે

માસમા ભરી રાખેલું મીઠું જલદી બ-ખડવ ન હોય તો તેમા બે રીંગણ મૂકી રાખાએ, જમણી આપરી

હલનની 'રફ' માંથી ચોરીએન્ટલ એન્ક આફ્રિકન રેડીયમ'મા ૨૩ આફ્રિકન લાખાઓ, ૬ રીમેટિક લાખાઓ, ૨૮ હોડો મુશરિયન લાખાઓ, ૪ ક્રિપ્ટિયન લાખા, ૧૩ કોની-તિયોટન લાખા, ૬ કુર્સો મોગોલિયન લાખા, ૩ ઓસ્ટ્રોલેસિયન લાખા અને બીજા અગ-ણિત લાખાઓ સીખવામા આવે છે

એલાસ્કાનો દરિયાકાંઠો એટલો લાંબો છે કે આખી પૃથ્વીના પરિધો ફરી વળી રહે!

અધમાખી ઉપ કેમ મારે છે ?
મધમાખીઓમા પણ અચુક ભંતો છે તેમની 'કામગીરી' મધમાખી જ ઉપે છે પણ તેઓયારે ખૂબ હેરાન થાયદાહોમ અથવા ખાસ કરીને મધપૂડાનું રક્ષણ કરવાનું હોય છે ત્યારે જ ઉપે છે તે ને ઉપા થાય છે તેમા ખાસ હેર નથી હોવ, પણ તે એક પ્રકારનો માંદો માટો હોય છે, ને ઉપા મારવા જ તેના શરીરમાંથી વડી જઈ આવજા શરીરમા પેસી ભય છે ખુબી તો એ છે કે ઉપા પછી એ માંદો મોટીનામા જ મરી નહીં એક બાજુ હુરરે મધપૂડાના રક્ષણ માટે મરી ફીટવાની ઉત્કે ભાવના મધમાખીમા મૂકી છે.
(જાન્યુઆરી ૧૯૬૬) ૩૨

મારા આલ્પમનું એક પાનું

કોઈ ફોટોગ્રાફના આલ્પમનું પાનું સાથે સૂચન વ્યવસ્થામાં મુજબ
અંકગણના વાપરવામાં આવે છે.
એ વર્તન સાચી અને સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકાય
તેથી એ
પહેલાં વાપર તે કેળવેલી ફોલો વિષય અભ્યાસ પહેલ
બીજા પાનું-કેળવેલી વિષય.

એવાઈડ
ફોટોગ્રાફિક્સ
લિમિટેડ

વેપારીઓને ખાસ લાભ

વેપારી ભાવ માટે લખો

સોન એજન્ટ

શાહ પ્લેડીંગ સીન્ડિકેટ

સ્થાપના ગિરિદાસ, ગણેશચોક, અમદાવાદ
રજિસ્ટર્ડ સરેયા રજીસ્ટ્રાર, ગણેશચોક, કોલન હાથ સામે
ગાંધીગામ એજન્ટ તથા રજિસ્ટર્ડ નોટરી પબ્લિક છે

વેપારીઓને !:

તમારા માલની સોયએજન્સી (વિચારણા એજન્ટ)

આપના ઇન્ચિત હો તે પત્રવ્યવહાર કરો:

શાહ પ્લેડીંગ સીન્ડિકેટ

સ્થાપના ગિરિદાસ, ગણેશચોક, અમદાવાદ

IMPORTANT

(I. Press Publicity & Printing

(II. Stationery (II. Blocks

(III. Designs (IV. Cinema Slides

For all your inquiries

Please refer to

SHAH PUBLICITY SERVICE

Rupawala Building Maneckchowk

AHMEDABAD

સ્વતંત્ર ભારતમાં આયુર્વેદ રીસર્ચની નૂતન શોધ

લીંગના ઉપયોગી તત્વોમાંથી બનાવેલું છે. તેમાંથી થોડાક કણો લઈ, તેમાં બેથી ત્રણ ટીપા પાણી નાખવાથી
માથાના જોડા મુલામળ તાંબે અને સુખાદિ દૂધ-ચેસ્ટ તેવાર થઈ બાક છે તે દાંતને સ્વચ્છ રાખે છે,
પાચોશિયાને જઠમૂળથી નાશ કરે છે, દાંતના દુઃખાવા, દાંતમાંથી પડતું લોહી, પરુ વગેરે
તાર્કસિક અપકારથી દાંતને ચોતીની માફક ચળકતા અને મજબૂત બનાવે છે તથા થાસને
કર્મીય રહિત રાખે છે. નીમકણ બીજા ધણા રોગો ઉપર વપરાય છે, તેમજ ખીટ દવાઓ પણ છે.
દેશની ભાવી માતાઓ ચોતાનાં બાળકોને દરરોજ નીમકણ વાપરવાની લલામણ કરે છે.

નિરવિરત સચિપત્ર માટે લખો:

આયુર્વેદ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ - નીમકુંજ - ઉદયપુર

તા ૬ નીમકુંજ ૧ ઓસ, ૨ ઓસ, ૪ ઓસ બાટલીમાં દરેક બાળકના રોગો અને દવાના વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે
અને આયુર્વેદ રીસર્ચ નીમકુંજ

નિઘાર્થીઓ, વેપારીઓ, વડીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નખખાં-સખખાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અબક, કેસર, કરતૂરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંખમાંમાંથી જન્મવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૦૧ રતલના પાંદના ૧૦-૧૫

૦૨ " " ૧૫-૩૦

૧ " " ૩૦-૪૫

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પ્રદે છે,

કારખાનું:

સયાનીરોડ

મુબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

કુડાન:

મુબાઈ-૨

અમદાવાદના એજન્ટ - લોગીલાલ પ્રધસં - ગાંધીરોડ

મુબાઈ-૨

લાંબા સમયથી જે નહોતી મળતી તે
સૌ. હંસા બહેન મહેના કૃત

નિષ્પાત

બાલવાર્તાવલિ

પાંચમી આવૃત્તિ

એવી ચાર આવૃત્તિઓ ખરી મળે

એ જ એની લોકપ્રિયતા બતાવે છે.

વાંચતાં શીખતાં નાનાં બાળકો હોંશે-
હોંશે વાંચે તેવી, મોટાં બીજાંમાં,
આપણી જાણીતી શિશુકથાઓ

ચાર રંગીન ચિત્રો તથા ૩૧ સ્પષ્ટ ઉદાહર-
દાર સાદાં ચિત્રો સાથે પાકા પૃષ્ઠમાં

કિંમત બે રૂપિયા - પોસ્ટેજ ભુલું

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - અમદાવાદ

ચિત્રકાર જુનું દેરાઈ ચાવિત્રા

ચિંત્રાવલિઓ

ચિંત્રાવલિઓ અને છાંયાચિત્રો, લઘુચિત્રો અને વ્રતચિત્રો
શુભચિત્રો ને દરશચિત્રોના ચિત્રકૃષ્ટો: સુચિત્ર
કચાર કાર્યાલય લિમિટેડ - અમદાવાદ

ઈસ્વીસન ૧૯૪૯

સં. ૨૦૦૫ની

સાલમાં

તમારા માલની

જાહેરાત

કેવા માટે છેલ્લી દળના

આકર્ષક ડીઝાઇનવાળા

મંનીપર્સ
નોટકેસ

વર્ગે

તમારી કંપનીની સાનેરી

અક્ષરોમાં જાહેરાત છપાવ-

વાની તમારા માલકેને કાય-

મની યાદગીરી તરીકે આપે

★

વધુ માટે જાણેજ લખો યા મળે

સ્વામી અધર્સ

[વિધવ શુદ્ધ ડીરો]

તરી અને અભિનિ દુકાન

અમનપરી પ્રિઝાઇવાળાની આજુબાજુ

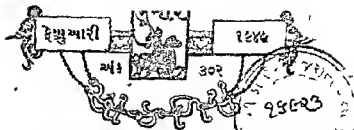
અમદાવાદ

તા ૬

આમાટે ત્યાં લેધર ગુરુજી વચાંગ

નવત્ત સીધરિંગ કામ વાળગી

પ્રિમ્તે કરી આપવામાં આવે છે

ચિત્ર

સિવામંદીનુ પ્રાચીન શિલ્પ (રેખાકન) સવિતાચિત્ર નાણાકીની કોઈ
સરેશ (પણેરગી) અમદાવાદ અધિવાસી અમલો
ગિરનાર પરથી નિહાયદર્ય (ફોટો) શ્રીદામ ભટ્ટ પાછલા પ્રકાશ

કાવ્યો

દે મુખા લખ્ખાવિં સાનેન્દ સાહ ૩૪
ગીત ગોવંદ મહેન્દ દને ૩૪
નયન અંધ નિરન્ન વગત ૩૪

અરિત્ર

મોલાના અમુલ ક્લામ આગ્રા ૩૫

વાર્તા

કોવેરાના વતુ શામગીસ આલમિયા ૩૮

લેખો

સાંસ્કૃતિક મુનપૈઠના (ગાન) દનેવાલા મુનપૈ ૩૭
ત્રીસ શિલ્પા છવનર્મ વિજ્ઞાન ૨૨ નરસિંહ મુ. સાહ ૩૦
શુભસત્તનુ સર્વન ૩ અમૃતવાલ મ પદ્મા ૪૧
પરીક્ષા અને કામુવાની કળા શિવપ્રસાદ મિત્રે ૪૪
ચિત્રો [આપણી વનસ્પતિ ૨૪] અમલીવાલ દે ગોઝા ૪૭
પન્થિક રૂઢ ૪૮
ગામ ભગ પ્રાચીન તાકપસાહ ૩૦ ચોમન્દ પ્રિયદર્શી ૫૨
ગેટિસબર્ગ આખ્યાનકિનની રંગારક શિક્ષિ (દ બૅકરેના સમઘ) ૫૩
રાષ્ટ્રવિધિ યાદવરાજકોર્મો ફેશનમ કા સાસી ૫૬

વિભાગો

નુબરાલી સાધના સોમદા [ચિત્રગોષ્ઠ] ૩૩
ફોટોગ્રાફી હરીશ્વ શ્રીદામ ભટ્ટ ૫૧
પરગીસ વરસ પદેલા ૫૪
પત્રગિત વિભાગ ૫૮
મધુકરી [અજામ અધિવાસી વર્મિયુલાઈટ, મેપરમ ૫૦] ૬૦
ગીધ [માસમાસના પખી ૩૭] ૬૦
આ માસ છતિદાસગાંધિપ્રિયોમ ગોપાળના હવિરેસકુખ ૬૩
ઉપજી પાન ૬૪

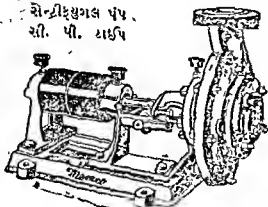
ચાલકોને

કામ આર્થિક કારણે આ ચોરો ન થયો હોય તો 'કુશાર' દર મારાની ૧૫મી
વારીએ જાહેર પદે છે, એણે તે અરસામાં આ ન મળે તો તરત તેની ફરિયાદ
કરી અદર્યાએ ગુમ થયેલા અંગેની ફરિયાદોને, અગ્રાની પાસે નહોતો હોય છે
ત્યાં મુખી તો પદેથી વળવાનો કામ પ્રથમ કરીએ છીએ પરંતુ એવા ગુમ
થયેલા હોઈપણ અંગે બરખામ કરી આપવાનું કૈશુ અધન આમરે માથે રહેતો નથી

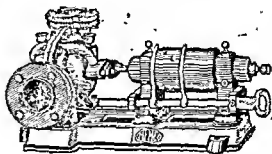
કુશાર કાર્યાલય (લિમિટેડ) તરફથી તબી, મુદ્દકર્તે પ્રકાશક બચુભાઈ ચોપરભાઈ રાવત
દ્વરે પ્રકાશનવાન કુશાર પ્રિન્ટર, કુશાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ
વાર્ષિક લાખખમ ૭૫ ૫૨૨૨૫૦૧૧ પત્રિકા મુદ્દક નહિવા બાર આખ
અદેરખખના સોલ એન્ટ વેસસે રાખપ્રિન્ટર પન્થિકાઈડી કપની
ફોનિક્સ પ્રિન્ટ, મોબી ફોન, અમદાવાદ

દુકાન સામે ઝઝૂમવા કૂવાઓ ઉપર
પાણી માટે સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપો ગોઠવો !

સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ
સી. પી. ટાઈપ

સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ
એચ. ટાઈપ

ખેડૂતોને ખાસ લાભો :: 'મેન્કો' માર્કેડ અચૂક તપાસો

અમારા સરખાતીમાં 'મેન્કો' માર્કેડ સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ દરેક સાર્વજનિક દરિયા બનાવટને ટકારે માટે તેવા ભેગા ભાવમાં દરેકને પાયાય તેવા બને છે. તે સાથે ઝેરી આપવામાં આવે છે. તેમજ ખેડૂતોને ૧૬ ગલિના સુધી સી રીપરિંગ સર્વિસ આપવામાં આવે છે. તે સિવાય અમારે ત્યાં પાણી, પટ્ટીઓ, લેવ, ફિલિંગ મશીન પુશીંગ, પેટરોલ, કુટવોલ્વ વગેરે તેવાર ચીજોમાંથી મળે છે. આવ અને વધુ વિગત માટે કૌશલ્ય મેળવો.

મોડર્ન એન્જનીયરિંગ એન્ડ મોલ્ડિંગ કું.

સી. રમ
ચીફ્ટા રોડ

તારનું સરનામું
HELICAL

શાહપુર મિત્ર કંપાઉન્ડ
અમદાવાદ

એરો

કાળા ભલકાથી, ગોલક વાળને માટે ★ મેકીફેટેડ બ્રાહ્મી મશીનની ગરમી દૂર કરી દેડક આપે છે. મગજને પ્રકુલિત બનાવવા ★ કુલ્ટર હેર ઓઈલ ★ સેન્ટેડ હેર ઓઈલ (સુગંધી માટે) દરેક સંસ્કારી કુટુંબોમાં વસાવવા યોગ્ય છે.

આજે જ એક બાહલી બજારમાંથી ખરીદી ખાત્રી કરો.

અનુકંપચરણ :

★ એરો લેબોરેટરીઝ (ઇન્ડિયા) ★

૫૩૩, નવા દરવાજા, રીલીફ રોડ,
અમદાવાદ

રેડીક્રિસ્ટા-એમ. એંબાલાલતી કું. રીલીફ રોડ, સાત જુવન, પાદશાયની પોળ પાસે, અમદાવાદ

વિજયનગરનાં એકામીશી

‘જૂના જમી’

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના મુઝાય છે

અમારી ગ્રૂપ મિલો

આ મુઝવણ દૂર કરવા જનતા પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

દોમૂતી

કેમ્પ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

સોરાબદમાં

પોપલિન

પૂર્ણ વપસાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ

ફેબ્રુઆરી
૧૯૪૯

હે મુઘ્ધ ! લલ્લમમયિ !

• વિશ્ર •

હે મુઘ્ધ ! લલ્લમમયિ ! બીરુ હે સખિ !
રેણ ન તોરે નયને પ્રવેશ
કીધો ત્યહો પાંપણુ દાર મત્તર
શે અંધ કીધો ? હર માહરું આરે
રહી ગયું બીતર, ને ઘાહર હું
હું કુમ્મ, હું કેવલ ચન્નચેષ.

સાચેક એ દાર ફરી ઉઘાડશે !
રહી ગયું અંદર તે લઈ લઈ.
કદાચ હું ત્યાં રિશર ચેવરી નહ
એની ન સંકા મનમાંદિ ધારશે.

કદાચ વાતામન કોઈ જુલથી
ને હોય ખુલ્લું... સુખની પરિકમા
કરી લઉ... ત્યાંદિ કેપોલની કને
આહો રલા આખર સુખ લેમણી !

હે મુઘ્ધ ! લલ્લમમયિ ! બીરુ હે સખિ !
અયોય શું છળના ત્યાં મને દીધું !
ને ત્યાં પરિચનમાંદિ, નેતથી
નિગેષમાં ને હરી લીધ તેહને—
રે તાહમ સૌરભસિકા પ્રાણુના
માધુર્યથી પૂર્ણ કરી—ધરી દીધું !

રાજેન્દ્ર શાહ

ગીત એકાદું

ગીતની પ્રીત દઈ કરી પાગલ
નય છે ક્યાં મારા મનના સ્વામી !
નય છે ક્યાં ? તારા સર વિના
મારા હરની દુનિયા સાવ નકામી.

કામ ચૂક્યાં, પરચાર ચૂક્યાં, ચૂકી
લાજ, ન લાળી આપરજની કાળી;
એક જ ગીતની પ્રીતને કારણે
પ્રાણ ન હાય રલા, વગાળાળી.

આજ હવે ભારે કાષ્ટ ન રાખ્યું
તું નય છે ત્યારે આ દૂરની વાર;
પ્રીત ન દે, લાયે સાથ ન લે,
પણ મેલ તું ગીત એકાદું આ વાર.

ગીત એકાદું, ના કાષ્ટ બીજું, બસ
હરની દુનિયા ને અનવાધે,
રાતમાં કાળા ને ગજબી ગોલે કે
એકદા કહ્યું તું કામણુ કાળે.

મકેન્દ્ર દવે

નયન અંધ !

હાય રે, નયન અંધ !

પાપણુની પેલી પારથી કોણે દાર કીધા છે અંધ !
હાય રે, નયન અંધ !

અંતરની આકાશને જોવી
ખહારની રંગીન કાયા,
નેતવારાના તેજથી ધોવી
ધોર અંધારની ઝાયા;
(ત્યારે)કાળજીપેશ વાળણ પૂંકે મૂરો તારક છંદ !
હાય રે, નયન અંધ !

કોણે રે મારે મોખવે બાંધે
કેમ પ્રકાશને પ્રાણ ?
નિજથી નિજનો સંગ બાંધે
તે રહી ન ખહારની જાણ !
(એવી)સતદલોની પાખડીઓના બધમાં ઝૂરે અંધ !
હાય રે, નયન અંધ !

નિવેજન ભથત

વિદ્વાન સાહિત્યકાર અને કવિ

કુમાર ને આજના મોક્ષાના અલુપ્ત ક્ષમા આજીવ, પોતાની જીવનથી મેળાના સમકાસ બાદકાળથી જ નેમણે બતાવ્યા માટેના અને વધે પડેલાંમાં તેના દિલ્લા સાહિત્ય તેમના સંસ્કારણના ક્ષેત્રમાં તેમણે ધણું મદદરતું રચાઈ પ્રાપ્ત કરેલું.

એવા આ સમિત્રાણી વિદ્વાનનો જન્મ એક નામી અને વિદ્વાની અખંડ ક્ષાસના કરનાર મુસલમાન કુટુંબના થયો હતો. તેમના એક પૂર્વજ શેખ જગમુદ્દીન દહેવરી, મુવલ મહેમુદશાહ અકબરના વખતમાં મોટા સંવર્ણક થઈ ગયા. તેમના લખેલા એક ગ્રન્થ તે આજે પણ મુસ્લિમ ધર્મવેત્તાઓમાં પ્રમાણભૂત ગણાય છે. તેમના અનેક શિષ્યોમાં અકબરના બાળનો પણ સમાવેશ મળે. અકબરે તેમને ક્રિયાય ધર્મશાસ્ત્રી, વડી મુદ્દેસાના આચાર્ય નીમવાની ઈચ્છા બતાવેલી, પણ નિરાટંગરી અને નિરપ્રદ એવા એ શેખ સાહેબે તેની આદરપૂર્વક ની પાછી. તેમના બીજા એક પૂર્વજ શેખ સરામુદ્દીન તેમની વિદ્વાનને કારણે વડા ન્યાયાધીશ નિમ્નાએલા. મોલાનાના કાદા તે મુધવ બાદશાહના 'રુક્ન-ઉલ-ગદર-સીન' (વિદ્વાન રત્ન) થવાનું મારા પામ્યા હતા.

મોલાનાના પિતા, મદમદ જાદીન પણ મોટા વિદ્વાન, શ્રેષ્ઠ પુરુષ અને સૂફી હતા. પોતાના સંચયિત આચારનિયાર, કંઠક સાદાઈ ને ચિત્તનશીલ રચનાવને કારણે તેમના તેમના પૂર્વજ શેખ જગમુદ્દીનની યાદ દેવકાવતા. તે કિસ્મીમાં રહેલા છતાં તેમના શિષ્યો-સ્નેહમાં મુદ્દિનનો પણ દત્તા-નુસ્તાલ કાઠિયાવાડથી માંડી છેક કલકત્તા સુધી ફરતોની સંખ્યામાં હતા. ૧૮૫૭ના ફાકલુ જિંદગ વખતે તેમને છપ બંધાવવા દિલ્લી ઠાકીને મુંજાઈ થઈ ગયા. સાથે જ નહીં રહેલું તેમની વિદ્વાની પ્રયાતિ સાંખ્યીને તુલિતાવના સુતતાન અગદૃષ્ટ મચ્છે તેમને ઇસ્તિસ્લા આપવાનું આમત્રણ આપેલું. ઇસ્તિસ્લા નજરે પાછા તે મક્કા સાથેના મયા ન્યામાં 'આબે અમેદા' નામની પ્રખ્યાત નરે બંધાવવા તેમણે ૧૧ લાખ રૂપિયા મક્કા ફરી આવેલા. મક્કામાં તેમણે શેખ મહમદ અલી વેલી નામના એક વિદ્વાન આલિમનાં પુત્રો સાથે લગ્ન કર્યાં આમ, મુસલમાનોમાં ધણી કિયા ગણાતા શેખ કુળમાં જન્મેલા આવાલિમને ત્યાં મોલાના અલુપ્તકાળ આજના જન્મ થઈ ૧૮૮૮માં, મક્કા જેવા પવિત્ર રમણે મળે. તેમનું તે વખતનું મૂળ નામ તે આઘાદ અલુપ્ત કક્ષમ કુનિ-ચત્ત હતું. આજાદ એ તે તેમણે પાછળથી ધારણ કરેલું તખલ્લુસ હતું.

મોલાના આજાદના બાળપણનાં દસ વર્ષો શામ એ આરબરતાનની પાક ભૂમિ પર ભીર્યાં. આખરે ૧૮૮૮માં તેમના પિતા, એક સિપ્પના અતિશય આગ્રહને વસ થઈને મક્કેની કલકત્તા આવ્યા અને ત્યાં કામગીરી વચકાદ કર્યા. મોલાના સાહેબની મુદ્દત્તવા અરજી દેવાથી તેમનું નામ તેમને ધણું સાદું હતું જ, અને પિતા પાસેથી 'ફક' પછી તે જોખેલા. એટલે જ્યારે તે કલકત્તે રહેવા આવ્યા ત્યારે આ બંને બાબા પર તેમને કીકીક કાળુ હતો. કલકત્તામાં ફક નિરાણમાં તેમનું અવરસિત કિશ્તિય ધણેલું નહિ. પિતા પાસેથી તેમની પિતાના વિદ્વાન મિત્રો પાસેથી તેમને 'પરદ સિલ્સુ' મળી રહેલું અને તે મેધાવિન કુમારે પણ કોઈ અન્ય કલકત્તા તથા હુલિ-મત્તાથી કાલવતાર પીવા માંડ્યા. 'દરો નિજામી' નામના અરબી અને ફારસીના અભ્યાસક્રમ ને પૂરી કરતાં વધુ વિદ્યાર્થીને પણ 'સાધારણ'ની ૧૦ વર્ષ માય તે એગણે જન્મવેળાં પૂરી ફરીને સર્વે

૧૧ લેવેલાં ઇ. ૧૯૦૪માં એક જગી સભા બાઈ ટવી. એક અલ્ખીતા પત્રના તંત્રી ધર્મ અને સુહિદા મેનક' હપર જ્યાના આપવા આપવાના હતા. સહેરના મોટામોટા પ્રતિષ્ઠિત ના તથા મહાકવિ મદમદ કીખાદ, નામકિત લેખક નાજોર કમલ તથા અલ્ખીતા કવિ હાલી આદિ વિદ્વાનો પણ તે સભામાં આવ્યા હતા. પણ મેકેએ તે વિદ્વાન તંત્રીને જોયા નહોતા. માત્ર માં તેમના કામકાદાર અભ્યાસક્રમ લેખો વાંચીને તેમની વિદ્વાતા પર તેના મુગ્ધ બન્યા હતા તે તંત્રી મેકે હરી અને કેના હરી તે વિશે વિધિ બલતની અટકી. થી હતી. ત્યાં તે સભાને વખત થતાં બધાના આશ્ચર્ય થયો ૧૫-૬ વર્ષનો એક તેજસ્વી કુમાર બાપ્પાના આપવા ઠોકો થયા. જેને દલ્લ મુખને દેરે પણ કૂચો નથી એવા એક કોઈરે. આવા વિદ્વાન કોતાવર્ષ આમજ આટલા કલ્પ વિષય ઉપર બાપજી આપવાની હિંમત કરે એવી દરખના તેમણે રચને પણ નહિ આપી હોય. પેલા પ્રખ્યાત છાપાને તંત્રી તે આ જ કોઈરે છે એમ જ્યારે કોઈરે રહેલા વિદ્વાનો તથા અલ્ખીઓએ જલ્દય ત્યારે તેમના આશ્ચર્યને સીમા રહી નહિ. અને તે તેજસ્વી કુમારે ત્યારે આત્મવિશ્વાસથી બાપ્પાનાનો પ્રારંભ કરી પોતાની વિદ્વાના સમકાસ બાપજીના બતાવ્યા માંકયા ત્યારે તે અલ્ખીવર્ષ મોરલીના નાંદે સાપ ડોકે તેમ ડોકવા લાગ્યા. બાપજી નું યતાં જ સોજેતાળીઓના પ્રચંડ અડગદટ્ટી તેને વધારી લીધે. સભામાં જોડેલા લોકોને લાગ્યું કે આ કુમાર આખજ જ્યાં દિલ્લે મુસલમાનોમાં જન્મ અમરયાન લેશે. તે સભામાં આવેલા પ્રખ્યાત મદમદ કવિ હાલી તે જોડી બેઠ્યા, 'અંદા બાદ મધે બાપ્પકના હોય; પણ તેનું મારતક તે કોઈ નિતારણીય સુલુનું છે.'

નાની વયે જ પોતાની માદ વિદ્વાતા, કુશાલ લેખિકા તથા તેજસ્વી લખાણથી વિદ્વાનોમાં આમ મનનું રચાને મેળવનાર એ

तेजस्वी पत्रकार • तत्त्वदर्शी धर्मशूरे अने राष्ट्रवादी राजपुरुष

यकित करी दीया, तेगनी को कुशीची वयणां तेगना पर मुज्य संरक्षार तेगना पिताना न पेटेता. पितानी साक्षाई, मुलायय स्वभाय तथा आभार तेगनीसां छितरी आवेदेता. छे. पिताना पिता विषे तेगने कहे छे: 'मास पिताने कोडांत बहुत अगदो. तेगना छंयने सिध्दे दत्ता अने राल कोभने गजना घेर आवता. अगारा घरगां रहेछी करछी बहुत सादी दती. ईनिचरगां केक अगद सिपाय पीलुं छे त गये. गेता पर नानामेला सहुं गजना आपासामेलेसल. गेगां अनेक नगमिया तथा छीप सुवतानना बंगले पलु होय.'

मौलाना अबुल कलाम आझाद

आग पिताना पासेथी अबुल कलामने साक्षाई, निरुत्पन्न-यशुता तथा कर्मांतप्रिय स्वभावने कीमती वारसो गजये. पलु तेगनी ज्ञाननी व्युप गेनी प्रभार अने सर्वेवानी दती के डेवल धरें-श खने आभ्यास करी विद्वान के धर्गेवेतानुं छवत पितानवनां तेगने रस परे तेग नहोते. तेगले अनेक पुरवका वाचनं अने वत-मान पने. दोरा अक्षरना नगनती विविध प्रवृत्तिने संकेप साधे. ते काये माछी रहेता केवलाय प्रभो घरेना वादविवादगां तेगले सक्षिय रस होना गांउयो. आ चिराय वाचन अने तहरेपक्षीं अव-बोहनने परिचामे तेगनाभां रहेछे क्षेमक तथा पत्रकारने आगत नदी छेप्यो. नखे नगनी न पत्रकार नग्या न होय केनी कुशयता अने प्रविशायी तेगले १४ वर्षगी अल्प वय न दिखानु-रिहाहुं' (सत्यनी वाणी) नामनुं 'परेहुं पत्र कइयुं, को पत्रनां पानां पर मौलाना साहेबनी कलमी न को नदिरिवात तथा अर्ध-अशीस्ता दोहरना लागी ते लेख विद्वाने सुझा भुस यई गथा कोई पलु विषय तेगने भाटे अगमय नहोते, अने के के विषय पर ते दाय अल्पनाता तेना पर समर्थरीते ते निरर्थकथारी पिताना विषय नखायत. प्रेक्षा प्रसिद्ध लेखनेना पुरवका नी सभावेयन पलु तेगनी नीदरवादी हरेता. तेअनुं आ पत्र दोकानां कोठनुं प्रतिष्ठा पायुं के छे. १९०७गां अंगुलगने छिगायते ईरवाम नागनी बाहोर-नी सरयावे पेटाने त्यों वाचिक व्याख्यान आपवा ते पत्रवा तेरी रीके तेगने आगंजल आभे,गे सखामां मोहानामे के छाप पाडेली मुजयान आ खेगनी सङगां न हई छे.

कविता पर तो आ यहेदो न तेगले सङ्गरीने दाप अजभावीने नामना भोजवेती. आस कविताने गाई न तेगले 'नेरनी आबज' नामनुं पत्र कइयुं, 'नेगां हईना वीजता कवितानां कल्यो कषातां. मुसायरा तथा कवितानी मेककमां पलु ते आगणपडतो भागवेला. पाठपूर्ति पर नदीध कल्य करवानी तेगनी दधेरी अल्प दती नादिरयन नामना हईना अनेक बोधव्य कवि तो गानी न सक्त नखे के आ कोरै गेताही मेककथारी पिताना न कल्यो रई करेता. दोरे. तेगने वाचत के कोई पुरवकांथी तईअ करीने ते कल्यो भावतो होना मोहयो. कोक वगत केनी परीक्षा हेरना सखाभां तेगने विषा राखीने तेगले कहुं, 'मुसायराभा तो तेम हीछीआ. पर हीछीआ गजअओ नखे नहो; पलु आगे आनी नखे. 'माद न हो, राद न हो, आभाद न हो.' को वरखुनी पाठपूर्ति करे नहो' मौलानाके तरत न पितानी हमेयनी अहाथी लीछी पर हीछी केवना गांउनां नादिरयान तो सडक रई यथा अने दक्षिण-गां आथी मेकपा, 'सुलान अस्सा' के ठाकराने दुं लेलाय भावतो नने ते नर अस्सा नदिया हिनोते प्रवृत्ति नहोते

पलु आथी शोदीधगी सिध्दी गेगने सतोष न हतो. ध्रुविता अने विषयनां भासिगे तेगने गन विरोधनां साधने; दत्ता तेगने तो प्रभर विद्वान अने अछ शेषक गचना कोड हता. तेगना पितानी पलु गेताना पुनने प्रभग पेंछिना निदान जनापवानी अनादीसा दती. पलु अंगेछ टणनी डेगणगी व्यापयानी विरुद्ध ते दोनाथी तेगले छे १९०७गा छनिमगा हादिसा (होरा)ना प्रभारत जव-अ-अदार विषयविवादयगां आरजोने कथ्य अकपास करवा तेगने थोडक्या. त्यां के वरस तेगले गनगुहक अकपास करीने छाथी थोडक्या भास करी अने केव १९ वर्षगी वये आरथी तथा हादरी भाग उपरात हस्ताग धर्गे अने ईरानसाखगां ते पाठवत तथा त्याथी ईरक, सीरिया अने ईरागा यड न्यारे ते हिंद पाछा ईयां एयारे हिंदगां अगदभने कारले कोक नगी न अश्रुति आनी छती पर मोरना बासती गे वडतया हरी पडवा मुवाव अबुल कलाम छे दिख गनगनी रहु छु. तेगने केरहाक हाकिमारीमे साथे संयथ अंधाये अने थोडीस पलु तेगनी यावज अथरा लागी.

पलु १९०८गां तेगना पिताना मृत्यु पाव्या. ने मोहानामे भावुं दोट तो पिताने पयवे थाली ते पलु पिताने राउ करेया पयना गुड जगी राडमा होत अने आगाजाननी भाडक कोक समर्थ धार्मिक नेला तरीके अथाति मेजगी राकत. पलु तेगना गनगा तो पीछ न वात रभी रई छती. एउदागानुं आनी बील्लु डेम गने, मुसवतगान हागनी स्थिति डेम सुधरे, हेरानी आआली वहेली डेम आस यय के न विचारो. तेगने आपता. कोक डेकांति ते हाथे छे: 'कुट्टेण, डेवखणी, सगान अने वातावरणे अने ने वारयो आथी दतो तेनाथी अतोप गानीने गेसी रहेवोने गें पदेवे दिवसीय न छन्नार कयो. ईदिरुननां अंधता गने राडगी न देशी न राडगां; ते ज्ञाननी विज्ञासमे कोईपलु डेनगा भारो साथ न डेउडयो.' पिवा तरङ्गी के धार्मिक संरक्षार तथा आजीनताना वारयो तेगने नखी दतो तेना पर आजीनता उपात स्वयमेने तेगले इक सडकथ ईयां अने पितानी कार्यसक्ति गे दिशामां वहेनी करी.

ते काये हिंदना मुस्लिम सगाननी स्थिति छक विमिश्र अने हेरने दानिकरक दती. के सगानना पछातपछा तथा अज्ञानने नास करी, तेगने विद्वान अने धर्मसाखनी नद्री धरेवगाथी लदार कहीने पश्चिमांनी डेगणगी तथा विज्ञानना कलमवज प्रकाशगां सा-पवानी ईवकाथी सर डेयड अकदमे १८८०गां अलीगढगां मुस्लिम युनिवर्सिटी स्थापेथी अने ते दारा आधुनिक ज्ञान-विज्ञान तथा नवविज्ञान प्रसार करवा कोइयो. गने १८८५गां कोसिमरी २२ पना

સાંસ્કારિક પુનર્ધટના

સાંસ્કારિક પુનર્ધટના (Renaissance) ત્યારે થાય છે ત્યારે જીવનની નવી ઉપા બરે છે; નવાં તેનેની થોદિની માનનીઓને મુખ્ય કરે છે; નવા, ગધુર રંગે ઉલ્લાસ પ્રેરે છે; અંધકારના જોગા બેઠવાને દેખાં તલસે છે; કઠી ગચેલાં વારિ નવે વેગે ધસે છે; સંસ્કાર નવે તાલે નાચતાં શીળે છે.

ગુપ્ત કાળમાં જોવી પુનર્ધટના થઈ હતી. એની કલા કાલિદાસે, આનંદાના કલાકારોએ ને ભાગવતકારે ભૂતિમાન કરી હતી.

૧૫મી સદીમાં યુરોપમાં પુનર્ધટના થઈ હતી એનો સાહિત્યરસમાં કોનો. લીઆનાર્ડો-દા-વિન્ચી ને શેક્ષપિયર પણ એ જ સંસ્કારનાં પુષ્પોગા. એમણે જીવનનાં જાન નવે ઉલ્લાસે આપ્યાં.

તેજ કાળે ભારતમાં ભારતીય ને જાણી સંસ્કૃતિનો સંપર્ક થયો. તેઓથી ભક્તિયુગનું સાહિત્ય પ્રગટ્યું. એના આત્માને ચંદ્રીદાસ ને વિદ્યાપતિ, નરસિંહ ને મીરા, અને સાહિત્યરસની જાણીદારી સમ્પદેદ આપ્યો.

એાગળીસમી સદીમાં એવો જ ઉપકાળ આપણે ફરી ભારતમાં જોયો. યુરોપીય અને સંસ્કૃતિઓનો ત્યારે જ સંપર્ક થયો. િંથી પુનર્ધટના પ્રગટી. બેંગિશ્વરદે અહો પાખાથે તેને સર્જનાત્મક સાહિત્યમાં ઝીલી. 'વિપ્રવૃક્ષ', 'કૃષ્ણકાંતનું વિજ', 'કુર્મીસનન્દિની'

'દેવી ચોખરાળી' અને 'આનંદમઝ' એ બધા આપણી પુનર્ધટનાની સીમાપ્રત્યેકો.

જુનસદીમાં પુનર્ધટના સરખાી ડાહ્યા કરવા લાગી. નર્મદે એ પુનર્ધટનાનો આત્મા વિદ્યુતરૂપે એવો; એની પ્રાર્થિક રૂપૂક્ષ રચિતતા અમે ચીરીછીપી ચાખતા. પુનર્ધટનાનું વિવેચનસાર રજાપનાર નરસિંહરાવ બદારવિદ્યા યનાતા. 'બદ્રબદ્ર' ને 'હૃદયત્રિપુટિ' વંચાય ખરાં, પણ શરમાતાં સરમાતાં.

સરસ્વતીચંદ્રને પદોલે લાગ પુનર્ધટનાનું આપણું નવીન પુખ્ત: એમાં અવનવા અનુભવ કરવાની ને સરસ્વતાનાં દર્શન કરવાની કાંઈકા પંક્તિએ પંક્તિએ જોડે છે. બીન ભાગમાં ગુણસુંદરીના સર્જનમાં ગોવર્ધનરામ નરી સરસ્વતાના દર્શન કરે છે, પણ પુનર્ધટના ના ડહોળાયેલા પાણીમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી, બેંગિશ નવા જીવનનાં મુખ્ય વિદો આલેખે ને 'વદેમાવરમ્' રથે, 'આનંદમઝ' ના સાધુઓ સહૃદે દેશોહારના નવા ગંગે આપે. ત્યારે ગોવર્ધનરામને કછળેતો આપણા ભૂતી પ્રભુવિદ્યાને સોને રસે અને ધંપટસવ ચીતરી શોભામય રિખડની વિરૂંબના કરે. નરસિંહરાવ, બાલારામ, જયવંતરાવ, દાનત અને કલાગીતા કાળોમાં નવા ઉલ્લાસનાં દર્શન થાય છે. આ બધા કાળે નિર્બળ વાતાવરણવાળી ભક્તિમાં જન્મ્યા હોત તો

સરસ્વતાનું એમનું દર્શન વધારે અદ્ભુત પુનર્ધટનાની સર્જનતાની હે દિવ્યોદય કે એક અધીરતાથી નવસર્જકી રોષે છે, બ માનવહૃદયને વિશ્વનું કેન્દ્ર માને છે. પુનર્ધટનાનો ઉલ્લાસમાં ધૂષ્ટ ને આત્મોન્મદીય દોષ છે; ભૂતી પ્રભુવિદ્યાઓ તેડે છે ને નવીના ચીલા પાડે છે. કળીરની માફક 'દાખમે' કુંડા બમકને સોટા' લઈ એ વારે દિશાની નજીવી ચોતાની માની વિહરે છે.

ચંદ્રીદાસને જીણી ધોળજીના પ્રેમને વેદગંગ માને છે. મીરા 'ગિરધર નાગર'ને ચોતાના પ્રભુવેદોથી પૂજે છે. તુલસીદાસ 'સીયારામ'ના એકાકાર પાછળ રહેવા જતી, 'વાલમીકી રામાયણમાં અનેડી ભમક સંજો, ભૂતી રમણીયતાને નવી બનાવે છે.

ત્યારે રસોએ જાતો કપનો લખ્યો, અરે એ 'સંદોહ આંદ્ર વર્ડર' લખ્યું. બાપરે 'ચાહદ હૈરાહ' લખ્યું, ત્યારે એ આત્મોન્મદિત સર્જકોએ ચોતાનાં આંકડોથી અનંત કાળ ગળાવ્યો. એમાં ધૂષ્ટતા હતી, આત્મગમ આત્માનો અદ્ભૂતમાવ હતો.

આમાં સર્જનો હતીની માફક માનવતાના ધરો ઉપરનીયે કરે છે, અને તેમાં રહેલી જીવંતતા ઉત્તેજે છે તથા સરસ્વતાને નવો ફાલ અપ્પણવાની તેમાં સંકિત છે. (૧૭મા સાહિત્યસંમેલનના અધ્યક્ષપદેથી)

કર્તૃયાસક મુનશી

યત્તાં, સરકારની એકનીતિને પરિણામે, તેમણે મુસલમાનો કાંમેલમાં આંધાજ ન જાય તે ગાંઠે પ્રયાત કરવા માંડ્યો અને મુસલમાનોનાં મન બીજી દિશાએ વાળવા સુરિયમ કેળવળી પરિશદે ભરી સાર કરી. ધીમેધીમે આ 'અગ્રીમક વિચારસરણી' વાળા લોકો સરકારની ભાગલ નીતાના થધુ જોગ બનતા ગયા અને અલગ કોમી ઓળિંગિયનની ગામગુસ્તી અગ્ર, ગુસ્સાગ્ર લગાવવા સિવાય રાજકીય દષ્ટિને બદલે પ્રતાપધાની માનસ પેદા થવા લાગ્યું. મીરાના આજાદ હૈકમાં આત્મા ત્યારે આ રિચિદિ હતી. તેમણે એવું કે હૈકમાં આત્મારે, બી બુદ્ધાબુદ્ધા પ્રવાહો વહે છે. એક બાબત રવદેશક્રિતની ધગસવાળા આજાદી પરત સર્વ કોમના હિંદીઓ હતા, એજા રવદેશ પ્રેમની વેદી પર નિબંધરતે બલિહાન આપી રહ્યા હતા; બીજી વેદક સર્વ પ્રદારની રાજકીય લડતથી બચવા રહેવાનો નિશ્ચય કરી રહેલા મુસલમાનો હતા, એજા દેશની બીજ બધી કોમોથી અલગ પડી નજ સરકારના હાથમાં રપી જઈ વફાદારીનાં સૂત્રો પોષારતા હતા. ચોતાના સહધર્મીઓને આવા એકનક ભાગ બળવાત્મક જેઠ તેમણે ચોતાની કોમના માનસમાં પરિવર્તન કરવાનો દંઢ સંકલ્પ કર્યો

રૂપ (ક્રિષ્ણાણી. ૧૬૪૯)

ચોતાને આ હેતુ પાર પાડવા માટે તેમણે 'અલ દિલાહ' (જીન્ના વંદ) નામનું સાપ્તાહિક હાલુએ તે વખતે તેમની કામ કેળવર વર્ષની હતી. નેકે એકઠી કુચરે પણ મુસ્લિમ જન્મે તેમરે. મીરાના (આપણા અંગેવાન) વરીકે તેો રેખી ઘણાં જ હતા. ૧૯૧૨ની ૨લી મને ભવારે 'અલ દિલાહ'નો પ્રથમ એક પ્રક્ટ થયો ત્યારે ક્રિષ્ણાણી અગ્રમાં એક અગ્રજાગિરવાળા નવો, અને આપણી વિચારસરણીના પાયામાં જ કંઈ હાથ નથી ને' એમ સમગ્રેત મુસ્લિમ જન્મેને તેણે ઝંબીરપણે વિચાર કરતું કરી મુક્યું. મુસલમાનોની રાજદારી પીછેહઠ અને સંકુચિત કોમવાદ સામે મીરાનાએ સાર કરેલી આ નેહાદને લોકો તરફથી સારો એવો જવાબ મળ્યો. ૭ મહિનામાં જ 'અલ દિલાહ'ની નકલ સંખ્યા ૧૬,૦૦૦ પર પહોંચી. જેનું વાર્ષિક વાળમ્ ૩૧. ૧૨ હતું અને જેના પેટાં ભાગના વાચકો સુલિમ હતા તે વખતે આ દેશવાસી નાનોરનો ન બાળ્યો. માત્ર સમ્બદારી બાળતમાં જ નહિ, પણ સામાજિક અને ધાર્મિક બાળતમાં પણ તેમણે મળ્યા કાંતિકારી વિચારો રખે કરવા માંડ્યાં. ૧૯૧૩માં અર્ધાધ્યાનાં રખાણો વેળા 'ગોવધ કરવાનો અમર

દંક છે એથી તે આશ્વર્ય લખે પોતા તે કુરંગનાન્તરે ચોક્કસ નથી
 એવા રત્ન કરેલી મત એટલે તે આપના દત્તે કે તેમના ગરગ
 મિત દક્ષીન અનુભવપાન પાન તેમના પર છેડાઈ પડેલા 'અવ
 દિવાલ'ના લેખેના વિચાર એવા હોડા અને પ્રોટ દત્તા તથા તેની
 ઉર્ધ્વ આપા એવા શિષ્ટ, સુકારી અને ચમત્કાર દત્તી કે લોકોમાં તેના
 અસ્થાન માટે આસ મળેલા રવાના 'અવ દિવાલ'ની આવી વધતી
 જતી લોકપ્રિયતા દિગ્ગિ અગ્રહ પ્રત્યે વમદારી ધરાવતા તથા સાં-
 હડા વિચારના વૃત્તવાગી મુશ્કિલ મેતાલોથી કેમ સદન વાચક તેમણે
 તેની સામે વિરોધ મઠ કર્યો કેટલાકે તે મોહાના આશ્રાને ખૂન
 કરવાની પાલ ધમકી આપી પણ મોહાના તે નીડરપણે ચોતાના
 વિચારો જ્યાંથી ગતા હતા ધીમેધીમે કેળવણેવા વર્ષે પર એ
 મને પ્રભાવ એવા તે વખતે લાગે કે એનીગદ વિચારમરણના
 આગેવાનોને ચોતાની નીલિ કાલ્પનાની ફરજ પડી 'અવ દિવાલ'ને
 મઠ થરે માલ છે મહિના થયા હશે ત્યાં મુશ્કિલ લીએ ચોતાનુ
 મ્યેલ ને 'વિદિશા સરકાર પ્રત્યે વમદારી અને મુશ્કિલમાનોની હક
 પ્રાપ્તિ' ઘટ તેને પાડે દિલેને માટે અનુકૂળ મર્યાદાપાત્રિ' એક
 નેમ

પણ 'અવ દિવાલ' શોધે કમ એ ખીલી ડાઘ દોષ તે
 પહેલા મહાશયના કાળમાં મુદ્ધ પરિસ્થિતિ તથા કનકર રામદાસી
 પતાવરણ પર વિદારક પ્રકારના નાખતા ને માહિતીથી ખીલીખીચ
 કરેલા લેખ મોહાના લખતા હતા તેને કારણે મત દિવાલ નવીન
 પણ પરદેશમાં થ તેને પ્રભાવ પડના લાગે ને કાળમાં માધીય
 અચેત રામ્ય સામે સદમર કરી તે અગવ પ્રત્યે વમદારી નહર
 કરી એકોને તેમ કરવાના કપરેશ આપતા હતા, તે કાળે મોહાના
 સદેવે સરમર સામે વિરોધને બનવા ચોતાના પત માર્કેત પોકા
 યેવા તે સમયે તે 'અવ દિવાલ'ની નકલસંખ્યાને આકરે રૂપ ૦૦૦
 પર પહેલેથી આમ, કર્ડ પતકારવામાં તથા મુશ્કિલી રાખતા કર
 નાર 'અવ દિવાલે માધીયના 'નવજનન'ની જેમ વિશાળ ન સમુદ્ર
 ડાય પર અસર પહેલાડવા માટે પરિણામની રવા કયાં નિવાસ
 ચોતાને લાગતી મિત્રસાજોને વિખેની હક તી વાતો રમક રીતે હદે-
 વાની તેમની હિંમત લેઈ અલ્પાદાવાદનુ સરકારમુક્તી પત 'પાયા-
 નિયત'તે એક મહત્તી ડાઘ કે 'કવચમાં નર્મોનેના પક્ષકાર' નામે
 એમ અમરેલ લખીને મોહાના પર નર્મોત પક્ષ લાની જાણી આરોપ
 મિત્રસાજના માટે જુઓ આગળ પાન ૪૦ના બીજા દોનમને હેરે)

૩૦૦મા અંકમાં તમને શું ગમ્યું ?

દાનુઆરી આખા મને કરેલી એ ધનાગી દરિયામાં નાખતમા
 અનેક વાચકો ન ની માગતી આવી છે કે કે વસા નાખતમા
 વાગીને નિર્ભય નાખતમા માટે તમે માંગ મળતી મુત દૂધી છે, તેથી એ
 મુતમત વધારે મી ૧૬૧ી માર્કેને મરકે ૧૫મી એપ્રિલ મળ
 વામાં આવી કે, જોથી ૫ દેશમાં મારકા પણ તેને નાખ લખ લે

જેમુ મળુ છે એમ નવારે શકા આવી લખે
 હોડા ન કરવાનુ કરામ્યુ શીયાશા પરકા
 પતાવતમા લખ જવાય એ કાળેને મમ્યુ નહિ
 ચાતની મળ આવી મળે ને કાળે સરકારમા
 મેક વાર મળવેસેવા લખે એક એકમુલવસ
 ારી કાપકા સામે કાળનુ મારકુ નહિ કમક
 ને લખ મળુ કુટુબાને માલમે સામા
 ળીની સેવામાં હાજર રહેવા લાગ્યા
 મકુ કાંઈ વાણુ આમ્યુ નથી એમ સી રહેતા

અમુક કાળી માત્ર રાક રમકકુલ હતા, જ્યાંયુધા કાળ નાવક
 ત્યાં મુખી એ રમકકા વરેશુની રમી મળવ નહિ પણ હવે નવારે
 કાળી સામળી ન મકે તેટલે જ મે રહેવા મળા ત્યારે તેની નાનીમોટી
 નમળાઈજા અને વિચિત્રતાવનના આમા પાવામાં ને તેની મળક
 હડાવવામાં કવારક કવારક મોટીસાએ પણ લાગ લીતા એ રીતે
 ડાઘ રવાન પ્રાપ્ત થયાં પછી કાળીની કપરોગિતા, ળી રવાનિય મળ
 અમુક કાળીની નાનીમોટી સેવા કરવાને જાહાને દિવસમા બો-
 ળામાં જોણુ એક વાર તે દેકે જ નીકે માણે તેમની મુલાકાત
 લઈ આવવ મને નીને આવીને થાને કેવુ મારક હવુ તેની વાત જો
 ચાર વાર દરવ અમુક કાળીને પણ ળીને માણે આમા પછી વધારે
 માતિ મળવા લાગી હોકરાજાના ખમ વસાદા સામળવા નહિ, જે
 હાનુવત ખમત, નેજતા આપીને વિવસ કાળે ને કાંઈક રા આવી નમ્ય
 એક જુનામાં કાળીનો ખાલેથી રહેતા તેના પર મારકુ સમાપિ
 ળાવેલુ રહેલ ખીલે જુલે અમુક મહીના દેવાને નામો મેળવેને તેની
 સામે એક નાનકડી મારી દત્તી કાતે અમુક મહી મારકામાં મેક કે
 સુવા દોષ અને કા કાંઈક સામે કાતી પર એમી પૂના કરતા દોષ.
 રીકેરમા કોયેશ કાતી નીકરમા કોસ વધવા લાગ્યા એટલે સ
 રકારે સખત પગલા લીધાં કોસેશ થવા દોષ તેને તુલ્ય ખસેગને
 કાલિકા દવાખાને સહેરથી દૂર રાખવા, એ પછમુ જેને કોસેશ થાય
 તેને તે સખત લાગવ

કાળી પરકાખળ તેથી રાગ સામે દેકી કીકર નીકી રાકેર મોટલે કાળી
 દવાખાનેથી પાડા આવરો એવી આશા કાળેને રાજકાર નહોતી
 પરતુ ચીલેદિ ખખર આન્યા કે કાળીને મોતીસ હડાકી મ મળુ
 આશા છે ને સાંલે તેમને પાછા વેર મુખી નમે એમ કાલેરે મળુ
 છે અને ખરખરે સાંલે એમુલવસ અમુક કાળીને પાછી મુખી માલ
 કાળીને ચીલે મળવ લઈ નહરે પચારી પર મેસાયા કાળીએ
 સામેલા જાણુમાં નાલર કરી 'દોષ દોષ' મારા દેવ મારા દેવ
 ક્યા મળા મ' કાળીએ મેળાકમા મળે પૂલુ
 'દેવાને તે પોદેશિયા પરજાનનેકમા પાળીયા મેળા રાખ્યા
 છે કાલતરને દુકગ દનેા દમગુ સાક કીને મેકાની કાંઈ' કાંઈએ
 જવાલ લીધી
 કાળીએ નાદવાની આદર એવી કીને વધારે મેળાકમા નવારે
 'પૂજુ' અને મારક મારક ક્યા મ' આ મારક મારક નહિ
 'આવામાં તે મેસાના નુ દોષ, તેથી કાલતરના દુકમથી
 અને નાની નાખ્યુ આ માલુ એથી મરમ છે'
 'દુર્ગે, એ એ' અમુક કાળીએ એ કાંઈક ન વધવાર દતો
 અજાળ અને તુલસીપત્ર માટે રોડરોડ થક પડી
 આજી દોષેશ નાદવામાં કોયેરાવા નુ વપસત તેમા મીની
 લીધે લીકર રપિયા નેટો પલ દતી
 શામળ લ. આલમિયા
 (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮) ૧૮

श्री रा.

માનવ-મનને મોહ પમાડતા લોખંડ ને કોલસાના ટુકડાં

લેખક : ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ એમ. એસસી., પીએચ. ડ.

મનુષ્યનો હોવા પ્રત્યેનો મોદ્દ અતિ પ્રાચીન છે. આ મોદ્દ મનુષ્યનતને કેવી રીતે લાગુ પડે? એ એક કોયડો છે.

અરતા તારા (microns) ની રચના તમામ સત્તાં મોલ્યુમ પરે છે કે તેમાં અન્ય તત્વોની સાથે લોહ પશુ હોય છે. તેની કમ્પ્યુતા અતિ-સાય હોય છે. પશુ ન્યારે તે ખરે છે ત્યારે ઠંડો પડતો નય છે, એટલે નળીન પર આવતાં તે લોહના દુકાડ રૂપે ગળી આવે છે. મુખ્યત્વે લોહવાળા સીણા સીણા અરતા તારા આકાશમાંથી નળીન પર સતત પડવા ન કરે છે. હીરાની મૂળ વાપતિ પરત્વે કેટલાકનું માનવું એવું છે કે હીરા અરતા તારાની રચિમાં પૂરેથી પર આવે છે. દૂકામાં, હીરા માનવીને ખેંચે છે તેથી બચવાની.

દીરાની ખાણોમાં જ્વાળામુખીય પાઈપો (volcanic pipes) તરીકે ઓળખાતા અમુક ખાડા હોય છે. આ ખાડા જંગી ખરતા તારાઓના પુષ્ટીની સ્ત્રાવણી સાથેના અનુગાઠી ઉત્પન્ન થયા હોવાનું માનવામાં આવે છે. તારો જેટલો જંગી તેટલું વધારે મોટું છે; અને તેટલો જો તારો તેની મૂળ અવસ્થાના (ખંડિત થયા વિના) નર્મી ઊતરી નય છે. નાના તારા સ્ત્રાવણ પર પડતાં જ્યાં વર્ષ ૭ થી ૧૦ જેટલાં તેઓના દીરા જમીનની સપાટી પર ચારીક રૂપે ફાટી નય છે. આ અનુમાન એકે વિચિત્ર માત્રે છે: છતાં પુરાવા ને છે કે તારાઓની દીરા ઉત્પન્ન થવાનું અનુમાન સાચું છે.

અધોદિશામાં આવીશોના પાંચે પાંચે ગાઢલના નિરતારમાં એક
પ્રકૃત્ત પદોલે સગાડ સોત્રાન આવેલું છે, અરતા તારામાંથી બનેલા
લોહના ભગવત એકો દબર ગદ્દા ત્યાં પથરાયેલા પડ્યા છે. તેનાં
વચન એક ઔચથી અધધા રત સુધી છે. બેરતરીય માળમાં કોણ
વેળે આ એકાન ઉપર અરતા તારાની કૃષિ થઈ દોવી નેહલે.
ગૈરલેકે આ ગદ્દા અરતા તારાએના હૃદયોએ છે.

આ પ્રેક્ષાની મધ્યાંધ્યાએ જંબી ખાડો છે તેનો બાસ થોળા માથાજ નેટરો અને ઉડાજ ૧૦૦ ફૂટ આશરે છે! તેનો આકાર ત્રણ-ચામુખી પહાડનો જેવો છે. કોઈ જગનનાર લોકોનો દુરોચિત જાણીન પર અધ્યાઈને પડે અને તે સપાટી નીચે સમાજ જતાં જેવો ખાડો ખરે એવી તરફનો એ છે. આ લોકોના કંઠાને તપાસતાં માલખ પડચું કે લોક કરતાં જે કઠણ કોઈ વસ્તુ તેમાં રહેલી છે, અને પૂરી તપાસ પછી માલખ પડચું કે તેમાં અકાલગીર મોજ કિનાર-ચાળા પાર-કાળા પછી હીસા હીસા આવેલા છે!

આ વિગ્રહચક્રરથે શોભે સાચો પુરવાર થઈ છે. ઉપરાંત, કાર્બન શિલિસાઈદ નામના પદાર્થના લીલા પટકામી સ્ટ્રિકો ખજૂ તેમાંથી મળી આવ્યા છે. આ પુરવાર કરે છે કે આ લોહ કોર્ડેસમથે અતિશય હજીવતાંએ લોડું એરેઈઝે. વખત જતાં હજીવતાં જોણી થતી ગઈ. વાતાવરણની અસરને લીધે લોહું તેને કાઠ માથે છે. ખજૂ અરે રહેલાં દીરા પર કોઈ અસર થતી નથી. કોઈએ તેના પર લાંબા સમય સુધી જગતની સપાટી પર બીડેલાં અસર નહિ થવાથી તે પેતાની દિશ્વતનાં પદ્ધતા રહે છે અથવા તો આસપાસ પદાર્થો નથી છે.

આગળના અનાવ નથી એ તો કુદરતની લીલા દર્શી. પણ એ સુનિ-
 દિત છે કે આપણી પૃથ્વીનાં પડોળી રચનામાં અને તારા-સમૂહોની
 રચનામાં કોઈ દફાવત નથી રહેદૂરેકેજા થતેપૃથ્વસમૂહ કરતાં માલુમ
 પડે છે કે તારા અને પૃથ્વીનાં પડોળા તરતે સરખાં છે.

લોહને સખત કાળમાં તે પુષ્પાદિ દવાઓમાં સામાન્ય (ર) રીધતિ પુષ્પોની સવાઈ નીચે કાઢવામાં પવતે છે) કાઢે તે—કાળને તેમાં આંતર નીચે એને તે હીરા રૂપે પરિવર્તન પામે છે. અખતરાએ-થી પુરવાર થયું છે કે રસાયનશાસ્ત્રે આ રીતે ઉપવાર કરેલા હીરાની અને ખાખુરમાંથી બેરી કાઢેલા હીરાની કૃત્તિ સરખા પ્રકારની છે.

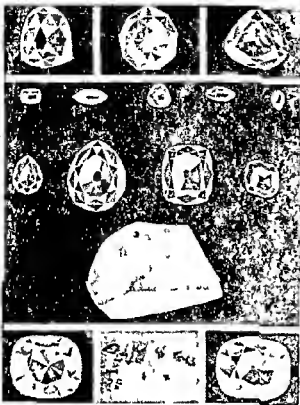
કો સપાઠ છે જ્યાંથી હીરા નરે છે તે જગ્યાઓ તે પૈકા કયેક નથી. જમીનમાં પુષ્કળ હડાણમાં આપાદ હવામાંથી તેની કાપલિયક દેખી નેહીએ. ત્યાંથી સપાટી પર આવતાં જે ખાખાવાથી બોદી કાઢતાં કટલાક હીરા ફરે છે તે પશુ અપાદ હવામાં જ અગિતાત પડ્યે છે. મોટે ભાગે હીરા અખંડ પાસાદાર સ્ફટિક રૂપે નહીં પણ સ્ફટિક વલ્લતાં યથાતા દુકાડ રૂપે થાય છે. અમુક હાથે આપોઆપ દુકાડાઓ બેઠા થતીને પ્રેમવાળાથી આપો સ્ફટિક પાડે છે.

હીરાની સીધી વિષયાત આજો ફક્ત આફ્રિકામાં જિઅર્થમાં
 છે, જ્યાંના હીરા દુનિયાભરમાં જાય છે. સારા ત્રણ ગાઇડના વિસ્તાર
 માં ત્યાં ખાંચ આજો આવેલી છે. દિલ્લામાં ગોલ્ડનહાઇ ને પત્તાની
 હીરાની આજો જાળીની છે, પણ આજે તેમની અત્યંત ઘડી મળે છે.
 આજે તે દુનિયાના ૯૬ ટકા હીરા આફ્રિકા પૂરા પાડે છે.

આ ખાણોની મુખ અધિકૃતિગિત ગોળ છે હંભગોળ હોય છે તે કી સીધી જોડી નય છે. જોડાઈ પુખ્ત હોય છે. જો જોડાઈ વધતી નય છે તેમ તેવું વર્તુલ સ્કાંડે થતું નય છે. અને કી 'ન્યાના-મુખીના ગળા' (volcanic necks) ખોલી પડાયેલા માલુમ પડે છે.

૧૯૦૩ના ક્રિસ્ટોફોની ખાણોમાં ૧૬૦૦ ફૂટની જોડાઈ સુધી ખો- દાખુ થયું હતું તેથી અર્ધ પૂળ, કાદવ તે કયરો હોય છે. તે કાળા શાદી જેવા, અર્ધ વન, પરસેની તીવ્રતા કોયરો કોય, કોયરો તે કયોડા લઈને લ્વાં સખત માગ કરી રજા હોય છે.

હીરા ભેગ યોદ્ધા તેને મૂલ્યવધારે, અને એવા હીરા બદ્ધ અ-
સામાન્ય ખજૂનાથી, ખજૂ એક ઓસ (૧૫૫૪ ઈર્કેટ)ના હીરા તે
કિંગડમમાં અનેકવાર મળી આવે છે. ૧૩૩૭ થી ૧૪૪૪નો (૩૦૪
ઈર્કેટ) "કુલિવન ડને" નામે દુનિયાનો યોદ્ધાગંગોટિ હીરા ખજૂ અહીંથી
જ મળ્યો હશે. અને આ દો આખા રશિયાને એક જ માત્ર એ
બીજો લાગ હજી મળી આવ્યો નથી. આ હીરા ૧૯૦૫માં, ગણ
આનંદ હતો. ખાસા પડયા પહેલાં તેને ૧૪૪૪ દોડ, હીરા કપર હવે
અને બારફના ગેણા ભેગવાણતો હતો (જુદો સામેનાં ખાને કિરોન)

દેલ્હી નગરપાલિકા દીશ

મથાલે ડાની ગાલુથી: (૧) હિંદની મેગલન ડાની ખાલુને
મોલોર હોરો—છ ૧૮૬૨માં ઢને તે ૧૩માં, ૧૦૬ કૌંડ વળ-
નમાં; (૨) દુનિયાની સોળી સમુદ્ર દક્ષિણ આફ્રિકાની પિલ
સિની હીરાની ખાલુમાં નીચેલા થોડા હીરા—પહેલે પાંચા
ખિનાનો, કે જે નીચે છે તે ૧૩માં (૩) હિંદની આફ્રિકામાં
આરેન્ડ રીટરમાં આવેલી નેમરોન્ડેસીની ખાલુમાંથી
મળેલા જ્વનામાં 'એન્ડ્રેસસીયર' હીરા, કેનું વળન, પહેલે
પાંચમાં અઠાસ રૂબા કૌંડ દરે વચ્ચે: દુનિયાનો થોડામાં
મેટો હીરા 'કુલિનન'—ને ની નીચેયો તે સમયના, પહેલે પાં-
ચા ખિનાનો ૧૩માં; ને તેની નીચે, તેને હાથે તેમાંથી
બતાવેલા નવ જુદા-જુદા હીરા. નીચેની ગાલુથી: (૧)
૮૬૫૪ કૌંડનો 'નારેસક' હીરા, કે હાલ અમેરિકામાં છે;
(૨) આફ્રિકાના સાદી કુકુઅને ૧૩૩૬૬ કૌંડ વળનનો 'એન્ડ્રી'
અથવા કૌંડેન્ડાઇન હીરા; (૩) યુરોપના ઇનિલ્ડાસિયસિય ૫૩
કૌંડનો 'સેન્ડી' હીરા, કે હાલિંગે વચ્ચેની, કાન્ગોના લુપ
૧૨માં, ડાન્ડેની સાળી ઇલિસગેયે મગરેને હાથ ફરેલા

કિમ્બાલ્એ દુનિયાને લગત ૧૦૦૦ દીર્ઘ આયુષી જેવાની
 ળિંગત લઈ પહેલાના બે ને ૪૦ કરોડ રૂપિયા થાય અને બાકીની
 બધી રોડત સાચવવા માત્ર ૫૦૦૦૦૦૦ રૂ. લઈ ની પેટી બંધ થાય
 એટલે જ્યાંથી આ રોડત નીકળે છે ત્યાંના માણસોને કાપવાના બ
 બનમાં રહેવું પડે એ બધું આશ્ચર્યમારું લાગતું નથી

હીરા રાજાનામાં વપરાય છે એ તો સૌ જાણે છે. રાજા મહા-
રાજાના મુદ્રો તે ચોરાઓ છે. ધનાઢ્ય લોકે હીરાના વાપરનાનો

આનંદ મણિએ છે પણ મનુષ્યની પુજા સતોત્રના માટે થતા હીરાના આ સામાન્ય ઉપયોગ ઉપરાંત વિજ્ઞાનના આ ક્ષેત્રમાં હીરા બીજા પણ કેટલાક અગત્યના આવે છે. હીરા સૌથી મજબૂત ને સુધારનો રસો લાકડાનો ઊંચ કાંટે છે તેમ હીરા કાચ જેવી સખત વસ્તુને પણ ઊભી થકે છે એટલે એ સખત ચીજોને કાપવા માટે હીરાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ડેન્ટલ (dental) નામની ધાતુ તે આ બાબતમાં હીરા કરતાં વધુ મજબૂત છે. આ ધાતુના પતર માં કાણું પાડવા હીરાની સમીપી મિનિટના ૫૦૦૦ આસપાસી વજન વિશ્વ અને સત સત ફેરવવામાં આવેલી, છતાં કોઈ જ અસર ન થઈ. આમાં હીરાને નુકસાન પહોંચ્યું કે ડેન્ટલને ફેર દબાવવાનો રીઝ પ્રકાર રહ્યો છે.

દિવંગા હીરા નદીઓની રેત ને કાપના ગદી અને છે, તે તેને ખાખી પડેલા રત્નખાખા આવે છે આમ દક્ષિણ આફ્રિકાના હીરા કરતા દિવંગા હીરાની કંપોઝિટ સ્ટ્રીક લાગે છે. આ ઉપરાંત બાકોદ, ખાખાના, ન્યુ સાઉથ વેસ્ટ અને આસકાનખાથી પણ હીરા નીકળે છે.

દીરાની કિંમત પહેલે પાટયા પછી જ બચાવ છે. પહેલે પાટ
વાની પાખ બચાવે છે. પહેલે કુમળતા પહેલાં ન પડી હોય તો દીરાની
મિલકત થકી બચાવ છે. દીરાની જ મારવાળી છત્રી વડે પ્રથમ દીરાની
અગ્રિમતા દાખવાઈ આવે છે તે પછી ધરતીધરની જોતા પર પહેલ
પાટયામાં આવે છે આ કાગળ માટેની મસલ્લિ ક ર દીરાની જ બચાવ
તે તે જ લખાડવામાં આવે છે. કારણકે તે સિવાય બીજે કોઈ વધારે
દીરા પર અમર કરી શકતો નથી. આ કાગળ માટે અન્યથા (સિન્ડ્રો-
યગ) બહુ પાટા છે. હોલ નંબી રાખવામાં આમરદારીમાં પણ
આ કાગળના કુમળ કાઠીગરો છે. (ગાદી)

[illegible]

એ નવરોડે દરમ્યાન પણ તેમનું મલિકામાં જવાનું વધા તથા પ્રવાસ કરાવતું નિયમિત ચાલતું નવરોડેના એ વખતના નવરા ન ભેગી વહેતા સાહિયારની સમૃદ્ધિમાં અમુક કમેરો કરતું 'તમ-કિં' નામનું બનીવું પ્રગટ તેમણે સમજ્યું એકાં કે તેા હવનાના સમગ્રણે જ; પણ તે એવા કાળમાં તથા અકારણ્યું કે તેમી સજિયાં કે કેઈ સાદિનિયો તે હતા મળ મળ્યાં છે પણ તેમની નમત એટલી છે કે ૩૦૦ પાતાના એ પ્રકારના પાતાના નિયે તે તેમણે એક જ પ્રકારના પાતાનું કે કુસને સારી ૫૨ તેમણે જે જનિષ્ઠાત લીકા લઈ છે તેને રાકેનો બાસ પણ આ નવરોડે દરમ્યાન લીકા બેસે.

(આવાને પૃષ્ઠે ૩)

(પ્રેમચાત્રી ૧૯૪૬) ૪૦

ગુજરાતનું સર્જન

લેખક : અમૃતલાલ વં. પંડ્યા : ★

ઈન્ડિયન ઓવ આર્કીઓલોજી - વલ્લભ વિદ્યાનગર - આલંડ

આ

પણ દીપકદીપ પ્રદેશને દબે સાગરજળના આ-
કમણનો ભય રહ્યો નહોતો. દિગ્માવરને પણ શરમાવે તેવો અશાપ્લવી
દીપકદીપ દિવને રાંસો કાપતો ને ગુજરાતની કાચને આવરતો
ઝાંડવાના ખેડ પર દર મુખી પથરાયેલો નન્દે પડતો હતો.
ગુજરાતને આગેલો એના એક ખૂણમાં સાતપુકાની પંચતગાહ અ-
શાપ્લવીના બાજકની જેમ શેણી રહી હતી. પર્વ પાટની પંચતગાહ
પણ જરા આપે આપે નન્દે પડતી હતી. વપરથી ધોધમાર વરસાદ
પડતો હતો ને તેના પરિણામે નદીઓ વહી ચાલી હતી. અને પછી
આપણા આ પ્રદેશ ઝાંડવાના ઝેંડની આગેલું પણ ટપતપ નન્દે પડે
વતરપતિઓ ઊભી નીકળી ધરો. પણ અસ્તેસ, અજમાનાના
તેની ને આપે સાક્ષી પૂરત તેવી બધા ભૂસ્તરીય પ્રમાણે
ધોવાઈ ધોવાઈને નદીઓમાં મળ્યાં ને નદીઓએ તેમને
ના ગઈયા નાખી દીધા. આપણે ઝાંડજી નહીં મળીએ જીએ
જીએ વર્ષે મુખી પાણી ને મોસમની આસરથી આસરથી વગેરે
પર્વતો અને આપણા ઝાંડવાના ઝેંડની કાચ પસાયા કરી,
પરિણામે પર્વતોની જાયાહ અને બીજી પરિણામો ધરતા રહ્યાં
પરંતુ લાખો વર્ષના જમાનાના આ યુગોનો ઇતિહાસ આપણી
દે આવેલા ટીપીસ સાગરને તળિયે તેના પટોમાં ખડકો અને
સિલેનોની કાચામાં લખાતો રહ્યો એ આપે દિગ્માવરનાં પટોમાં
લેખ્યા મળે છે. પણ ગુજરાત સાથે એ ઇતિહાસને સંબંધ ન હો-
વાથી આપણે તેની નોંધ લેવી નથી.

હવે વોસ્ટ્રે ઈસ્ટ વર્ષ પહેલાંના જમાનામાં આપણે આપેને બધા
પ્રદેશો જીએ. એક આશ્ચર્યકારક દૃશ્ય નન્દે પડે છે. ચારે બાજુ
જરૂર જરૂર ડેપાઝ ડે આજના ક્રિસ્ટાલની જેમ સિલિસ
અશાપ્લવી અશ્વધી લખાઈ ગયે છે. જાતના દિશામાંથી સોલર વેબ
વેપસી આવેલી છે તે પણ અશ્વધી ડંકાયેલી છે. આ બધું કાચ
આપણા જ પ્રદેશને આવર્યો નહોતો. આખા ઝાંડવાના ઝેંડ પર
આ એક જ દૃશ્ય નન્દે પડતું હતું. નજીકે કે જરૂર મુખને પ્રદેશ ન
હોય. આ દિગ્માવરનાં અસ્તિત્વનાં ચિહ્નો ગુજરાતને આપણે
અશાપ્લવીમાં ગલાણી ખડક રૂપે મળી આવે છે; સોલર વેબમાં ય
છે; આરટ્રોલિયામાં એ મોન્ટેડ છે; દક્ષિણ આફ્રિકામાં એ એકો તોટો
નથી, અને દક્ષિણ અમેરિકા એમનાની બહાવ નથી. એટલે જ જમન
ભૂસ્તરશાસ્ત્રી બંધાર કહે છે કે દિગ્માવર પળતે આ જગ્યા પ્રદેશો
પરરેપર સંભાષણ રહ્યા હોવા એટલે, ને દક્ષિણ દુન એટલેકે હાલ
ન્યાં એન્ડોસ્ટિક ભૂખંડ આવેલા છે. ત્યાં જે પ્રદેશો રહ્યા હશે.

પણ રમે લેખક કે ન્યાં માનવત્વ નન્દી, રહ્યોને મોટી
પેલોસોફી ને દિગ્માવર

હિંદના આજના નકશામાં ગુજરાતનો જેવો પાટ છે તેવું તેનું અસ્તિત્વ જ ન
હતું. હિંદનો પાટ જુદો હતો ને સૌરાષ્ટ્ર તેમજ તે દિશા હતો. પૃથ્વીના ટોડ
અખજ વર્ષના આપણનાં ગુજરાતની એ સર્જનક્રિયા કેવી રીતે થઈ અને
ગુજરાતનું કવેવર કેવી રીતે તથા શાનું શાનું પડાયું તે ભૂસ્તરશાસ્ત્રી અત્યંત
વસમય કિયાની મહત્વની કહી કહેતા સરળરીતે સમજાવતી ઉપયોગી લેખખાળા

વાર હતી. એ તો આજની માત્ર દરેકે લાખ વર્ષ પહેલાં થયેલો.
આ બંને દિગ્માવર જુદાજુદા નામથી ઓળખાય છે. પહેલા પર્મિયન
દિગ્માવર (Permian Ice Age) અને બીજા માનવત્વની કાચાનો-
વાળો પ્લીસ્ટોસીન દિગ્માવર (Pleistocene Ice Age) કહેવાય છે.

ઝાંડવાના ઝેંડ આજ નન્દે મુખપ્રદેશના જેવો બની રહેલો તે
વખતે હિંદની કતારે આવેલા સાગરમાં જુદા જ પ્રકારના બનાવો
બનવા લાગ્યા. સાગરને તળિયે કદનાં ટાંકડા, મંડાયા, તળિયામાં
ચીરાડા પડ્યા ને તેમાંથી આગે બહુકા લાગ્યાં. એ જગ્યાઓની
માથી કાચનો પ્રલેપ વરસાદ પડવા લાગ્યો ને તેથી આ સાગર-
ના કટલાક ભાગે પુરાયા. આ પુરાણથી ઝાંડવાના ઝેંડ અને અશા-
વેન્ડ એકબીજા સાથે ઘોડા વિસ્તારમાં સમાયા. આ બધાં જાતો-
રના પ્રદેશમાં બનેલો છે. ભગલામુખીઓ એ મોટાલા આ કાચ (લાવા-
રસ)થી ને પછી કાચાવા તેનાથી કાચની રના પીરપેલસ પર્વતોની કાચા
ધરાઈ છે. તેથી આ ખડક પેલસ ટ્રેપ (Pangal trap) કહેવાય છે.

જમાનો જતાં દરેક પક્ષના લાખે, ઝાંડવાના ઝેંડ પર પચ-
સાષથી વિમનદીઓ એમળવા માંડી. ગુજરાતને આંગેલે અશાપ્લવી
પરના બરફની સફેદ ચાદર ઊતરી ચઈ. બાફે એમળતાં બધે પાણી.
પાણી ઘડ રહ્યું ને તેનાં મોટાંપોટાં સરોવરો બરાયા. દબે એમળે
બીજી નીચર્યાં. ખૂબ ગીચ એમળે. આને તેની મેતી તે પર્વપણ
લાગી કે એક નેમસ સુકાઈ ને તેના અપરોધે પર બીજી બીજી નીકળ્યું.
ને વરસાદ તથા નદીઓ એ જમનનાં જાગીયોને સરોવરોમાં જમ-
સમાધિ આપી દેતા. હિંદના ગરબ અને પર્વ ભાગમાં સરોવર ખૂબ
મોટાં ને ઘોડાં હતાં ને તેમાં જમનના અવરોધો ખડકાર્થે જતા હતા.
એ જમાનાની દુનિયાનું કદમ આ નીચે આપ્યું છે.

એવો પક્ષ પરીને પૃથ્વીતળમાં દખાતો નર્મી કાચાતરે તેના કાચનાના
પર કેમ બન્યા તે કાચવર્ણ દરેક

આધાર રૂપ લેખાતી કો પદ્ધતિમાં વિશ્વ
મેળવવાની રીત તાણી લેવી જરૂરી છે.

પરીક્ષા

અને ભણવાની કળા

વાચનું કેવી રીતે ? ... કપારે વાંચવું ? ... યાંત્રતા
યાક કેમ લાગે છે ? ... રાગજ્યુસકિંગ કેમ કેમ કેળવવી ?
કનિતા કેમ યાદ રાખવી ? ... પુનઃચોગ કેમ કરવું ?
... પ્રથમથી કેમ લખવા ? ... મૌખિક પરીક્ષા
વળતે કેમ વર્તવું ? ... વગેરે મગાનવત્તા આ તેજ
પરીક્ષાઓનજીક આવે છે ત્યારે ઉપયોગી જણાયે.

લેખક

૬૦. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

કે જીવણીના પાયાતરી કે સીકસાએલી પરીક્ષાની કપરી કસો-
ડીમાંથી દરેકને વિદ્યાર્થીજીવનમાં પમાર થવું પડે છે. આ
સરીનું સાક્ષ્યિક શિક્ષક ધર્મ પડેલી આ પરીક્ષાની સંકેતાત કઈ
આજ્ઞાલની નથી, પણ ન્હાના યુવની છે. માનવની જીવની અરસા-
માં સક્રિયની રમપમાં યોડા ક્રમે સિધાર પાડનાર માણસ યાદાક
ને વિન્યવી ગણાતો દશે. મદાસારતમાં કલેક્ષણ છે કે કોણ યુકતે પો-
વાના વિદ્યાર્થીઓની યત્નવિધાની પરીક્ષા આડની ડાબીમાં પરી સં-
ભાડી કરી બરી અને તેમાં કેમ અર્જુન જ કેનેદમંદ નીવડયો દેવે.

ગુણમાં તો વિદ્યાર્થીમાં અવ્યવન, નિરીક્ષણ અને શેઠકમનું
માપ કાઢવા પરીક્ષા યોગ્યઈ દશે. પણ કાલની પરીક્ષાની પદ્ધતિથી
વિદ્યાર્થીની સક્રિયનું સુ માપ નીકળત નથી પરીક્ષાની આજ્ઞાની એ
પદ્ધતિમાં વિદ્યાર્થીની વિશિષ્ટતા તરફ કમું ધ્યાન આપાદ નથી.

પરીક્ષાના આજ્ઞા સંવર્ણી વિદ્યાર્થી, જાનની કમજા સ્વછરે
માત્ર માર્ક મેળવવાનું ક્યેય રાખી ક્યેય છે આથી તેને ખરી માન-
સિક કેળવણી મળતી નથી. પરીક્ષાના રિવજોમા વિદ્યાર્થી કેસીક
કેસીકતો જોખણપડી કરી વચબની સગાડી વગર તકની રાખે છે,
પણ પરીક્ષા પાછી તે સદાને માટે કુશલઈ જાય છે. પ્રે કૈસર આ-
ઈન્દ્રાઈન છે કે આજ્ઞાની પરીક્ષામાં વિમારકમિંગ જલસાની
નથી, પણ રેગરજ્યુસકિંગ જ કેળવવા છે રેગરજ્યુસકિંગ અને કુલિંગ
માદ રોષણ છે એ અર્ક. પણ રેગરજ્યુસકિંગ એ જ જીવન નથી.

પરીક્ષામા સદેવાઈથી વિન્યવી થવા વિદ્યાર્થીને પરીક્ષા પૂરતા જ
જાણ્યાસકમના વર્તુલમા જકડાઈ રહેવું પડે છે; જાનની કુલેગા
નિદરજાનું અને બીજી પ્રશ્નિકામાં કોડકાનું તેને માટે નિષિદ્ધ
બને છે. વળ, પરીક્ષાની દેવાદોળીમાં રાતમપરતમ રવાના રેગર અને
યાના કસાજ પીને કોળીની સક્રિય આખી, માનસિક પાણીજ્યેસાઈ
અધ્યાત્મ માનસિક તથા સક્રિયિક પરિશ્રમ પણ ઉઠાવેલા પડે છે.

આમા, પરીક્ષા એ જગી લગા છે એ વાત તો ખરી; પણ જ્યા
સુધી જીવણીની પદ્ધતિમાં ફેર ન થાય, અને વિદ્યાર્થીના જીવનકાયાન
માટે કોઈનવી પદ્ધતિ નકોત ન થાય, કે ટાં. એવાડની આજ્ઞાતી મુજબ
ચંચલાવા પરીક્ષાઆ ન થાય, ત્યાં સુધી સિધિય સંકરનથામા વિદ્યાર-
થીઆને અધ્યાસરત કરવા પરીક્ષાની રીતે રહેવાની. એટલે
જ્યાંસુધી પરીક્ષાની પ્રમાણપુષ્ક વગર જીવનસાધકમને આધાર છે,
ત્યાંસુધી પરીક્ષામાં વિન્યવ રાજતણી થયે તે વખતું જરૂરી છે.

પરીક્ષામાં સક્રિયતા મેળવવા માટે વિદ્યાર્થીએ જીવનવાની કળા
સિદ્ધ કરતી જેઠકે એ કળાના મુખ્ય મુદ્દા જેઠકાં: પહેલું તો બાપા
નિશારનું વાલન સાધા છે, એટલે સોપરમા તો વિદ્યાર્થીને અજ્ઞાસની
વાણા સારીરીતે અવગતી દોની જેઠકે અટુક જેઠકાં, બેસકલની
કલેડો ને કલેડો વાકયરજના અધ્યાસને રોષપાત લેવામા રોડોના
જોગ્ય વપરાસની ખૂબી માલુ રીખવી જેઠકે અને વિચારોને રુપાટ
રીતે રાખનવથા માટે લખવની કલા પણ કેળવવી જેઠકે. આ
કપરાંત અતિ મદદગની બાળત સવાર્ય લેખનની છે. લખાલની

સુપદ્ધતોને મેળખાઈએ આઈસી કો કાઈકે પાતાતી કરી લેવો જેઠકે.
બીએ મુદ્દા વાચન: વાગન વિશે તો કલું કહી લખવા, વિષયને
અજુબ, તેને સમાજના અને સામગ્રીને યાદ રાખવા પાછું જરૂરી છે.
પણ વાંચવાનીય રજા છે, જે તે બહુ યોડાએ કેગી દોષ છે કાઈ
પણ વિષય વાંચવાની સકમતા કરતાં પહેલાં તે વિષય વચને આપતે
કું અને ફરતુ લખીયા હીઆ, તેમા કોઈ ગિનિદ મુધી રાખા નિશાર
કરેલા. વાચની વગરે નોષ લેતા જરૂર કે મદદગની જ્યાંએ નિશા-
નીમા કહી લે છે એ બોડું નથી; પણ રેગરે કોવી કોડીમા રોરવા-
મા થે કરો અર્થ નથી. ખરીરીતે તો કાઈ જાળવા આનુદધાન
કે પૂર્તિ કયે લખાનુ વાચ ત્યાં કોડીમા રોરી કાંચિવામાં તેગી નોષ
કરવી. વાંચની વચને એ નોષા કોડી દોષ તે નોધીમા પણ તે
વિષયના બીજા પુરતકો વાચીને કપોરે કરેલા જેઠકે અને તેને
માલિનીથી સમજૂ કરવી જેઠકા. આથી નોષ પુનર્વચન અને પરીક્ષા
વચને અમુકમા સાધન થઈ પડે છે.

વાચન દરમ્યાન કોડીકોડી વારે જોવાની, એ વેગમાં મળું દોષ તે
યાદ કરી જવાની રૂપ પાડવી કરતી બીજા રિવરો તે વિષય આમજ
વાચતાં પહેલા પાછુ વાંચેલું અને તેગી નોષ પ્રથમા માગી જર્વા.
પરમપુરતક ઉપરાત તે વિષયમાં બીજાં પુરતકો વાચતાં એ
અતિ અમવનું છે. બીજા પુરતકો વાંચવાથી માલિની, વગરની રમ-
આત અને સમાવડી વચને દ્રારા આપતેા વિષય બહુ સરળ બની
નવ છે. પ્રથમ તો, અધ્યાસના વિષયનું રવરૂપી લેખા એકવાર
પાડપુરતકો પડેલેથી કયેયે સુધી આંબ નીકે કાડી જર્વા અને
તેને લખતા બીજાં પુરતકો દોષ તે તે પણ જેઠકે જ્યા આ પછી
પાડપુરતકોનુ નિયમજાલ અવ્યવન રહે કરવું. અધ્યાસ દરમ્યાન
તેને લખતી માદેસિની કે નોકસ અને વાંસીકો વાંચવા કિતાવક
કોઈથી વિષય રાખાજેના સદલેલા થાય છે અને અવગતની બાળતો
કપર ધ્યાન રેગિદત થાય છે.

વાંચવા માટે ખાસ વખત કરેલા સારો તેગી સલાહ આપતી
યોગ્ય નથી. જેનું ક્યેય સતત વિદ્યાર્થીવાસનું છે તેને તો બરો સગય
અનુકૂળ દોષ છે, પણ એક કહી રાખાય કે જ્યારે પ્રેરજા બને ત્યારે
વાંચવું, વાંચવાની વખત થયો છે માટે જોખાઈમાં માણુ ધાલીને ગેસડું
તેના કરતાં અલવાસ કરવાની લીધ કલેકા દેઢખે ત્યારે વાંચવા
જેસડું તે કરતા છે. અને આલે રામયે વાંચવાથી વિષય સહેવાઈથી
સમજાય છે અને ક્રમ વાદ પણ રહી જાય છે. છતાં મનને રૂપ પાડવા

રચીની સાવાના વિરાળ ભોજનચક્રમાં જાણ વિદ્યાર્થીની ગેલસાથે બેસીને જ ભોજન વેળે કુખારછવન પીવિનાત અથેલનવન થા
દાય જાતનસ મુનરેઈક મા આ રચીની સાવાને જ મગાર કરી છે એમ આ જ ભોજનચક્રનું વર્ણન આવે છે

અંગ્રેજ પ્રબલુ ચારિત્ર્ય ઘડનારી ઇંગ્લંડની એ-અનેાખી માળાપ્રણાલિ

‘પબ્લિક સ્કૂલ’

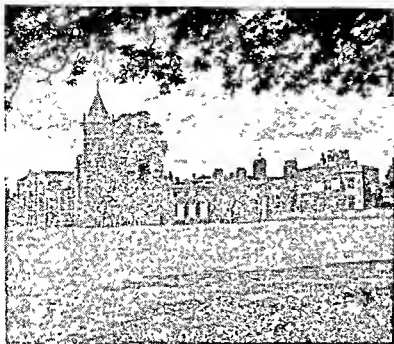
આ પશુ શોષક શાલિકા તરીકે વર્ણવે
આપણને આકારા હતા, અને એ કારણે આ-
પણે એમને આખી લોકત પશુ આપી પરતુ
એ કારણે પશુ પ્રભે તરીકેના ગેના અમુક
ઉપદેશ શુદ્ધિની તે આપીલ પશુ પ્રશસા
કરતા, અને પ્રભ તરીકે ન ગેના એ શુદ્ધિ
તે નિરવર અનુનણીય રહેશે. આપણે જ
મદા શુદ્ધિ તે ગમે ત્યાંથી મદકુ કરીને
પણ તે અમેજના હોય કે રસિયનના, ન
પાનના હોય કે જર્મનના પ્રતિવાદ પ્રભ
સદા સારથાઈ હોય છે

એ શુદ્ધિએ ઇંગ્લંડને જગતની મહાપ્રભ

જોશા રચન આપણુ એ શુદ્ધિને ત્યાંની
પ્રજ્વના હાડગા ઉત્તરનાર અમુક લાક્ષણિક
પ્રણાલિ પ્રણે એ સરથાગી એ દેશમાં છે
તેમાં ‘પબ્લિક સ્કૂલ’ એક અગત્યનું યથા
ધરાવે છે ઇંગ્લંડની ‘પબ્લિક સ્કૂલ’ ત્યાં
ની આજ પી ને આપણી જ સરથા છે, અને
તેના વિશિષ્ટમણી કારણે હનિયાતરમા તે
આજર અને અનુકરણપાત્ર ગણાય છે “સમ
નામરિમના ઉછેર અને યલતરની એ કોઠા
ભાગિ ગણાય છે ઇંગ્લંડને તેના મેલ મુલ્ય
દીકો ને રાજ્યકરે, ગેનાની ગે ને સ હિ-
ત્વકારો, બ્યાપારચીરો અને સાહસજેડો,

સરોધકો ને કલારત્રાઓ છવતના મેકે
ગેક મંવતા ઉપદેશ નરતો ને ‘પબ્લિક
સ્કૂલ’ને આપ્યા છે ને ગોનિયન પી કરાવે
હી નિલયતમક કુપદેશ મારનાર ‘વોલનું
બુલ ક્રેલ’ અને હોરોના મેશન પર એમણે
હવે એ અમેજ પ્રભની છાતી કુવાવનાર
ગીરવનામ્યની પાછળ એ પબ્લિક-સ્કૂલની
પ્રણાલિ જ છોળી છે અમેજ પ્રભનું વાપ
બિલ અગીર યલનાર ને નિદાપારો છીન
ઓ હોરો, વિન્ચેસ્ટર અને રચીના શુદ્ધ
અચાર સાથે જ અમેજ ગામચાતુ મેા ગીર
થી પુવકે છે અને ગણક આપરથી નમ છે

(ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૫) ૪૮

પ્રાચીન 'પાલિકા'ની વિશાળ પ્રજાતિ ધરવામાં આવત્યોના ત્રણે પુરાણી રસ્તાની સ્થાના નીચે આજથી ૧૫૫ વર્ષે પર શોધાયેલી અને એ 'રસ્તા'ના જ નામથી જ નાનારો ધર ગયેલી કુરબાની રમત રમવા વિદ્યાર્થીઓ.

એ સોમો રાસીની માથા સોથી વધી અને પ્રખ્યાત છે આજથી સગમત ૪૦૦ વ. ૨૨૫૫ દ. ૧ ૧૬૭માં બૈરેન્સ શેરિફ નામના એક માધ્યમી રસ્તા રામના બાપો માટે ને કહેલી પણ તેને ખરી ખ્યાતિ આપાવતુ આજને ૪૭૫ નો ૪. ૧૮૦૦ પછી મળ્યું એનો ખરેખર છે. કૌભાસ આને કહે નામના ત્યાના દરખાસને છે ૧૮૨૩ થી ૧૮૨૪ મુખીની પોતાની ૧૪ વરખાની કારકિર્દીમાં તેણે એ મળાની મક્કા ખાતે તે બદલી નાખી ને એમાં અદ્દુલ પરિખામ આજ્યા કે માજાગામને માટે તે નમુના કેપ બની રલી અને તેના ૨૫ પેલા શોખળ ટહેરબરમા શિક્ષણ માટે આદર્મ કેપ મનાવા લાગ્યાં.

પાલિકા-૧૭૫માં તેમના કુમારોનાં છવ- નાનુ નામનુ ૧૮૧૨ માય છે એમા રહેતા પિતાની માટે જ બનાવના સર્વજનવારમા બગેને છવનાના મુખ્ય શ્રેયભાવતરીકેમા- પોને તેમના કુમારવાળી જ કુમદા બેલ- દિલી અને કુમ્મ આપનામના કેવલમામા આજે છે ને તેને સરવ તથા પ્રામાણિકતાના આશ્રી બનાવવા માટે આસ કાળજરખાય છે એના મુજબ ત્યાંની રમતગમતોની પ્રજા- ક્રિયા નમાય છે. પ્રત્યેક બાળક ત્યાંની જ પોતાની 'ભત' કરતાં પોતાની 'કુકરી'ને માટે પરિશ્રમ અને ઓરવ શેતાં રીજે છે.

પાલિકા-૨૭૫માં નિશ્ચયનાં છવન- વ્યવહાર એવી રીતે શોધ્યે હોય છે કે ભલે મહેનતનું ઓરવ અને પરિશ્રમનો ગદિમા કુમારો વચ્ચે જ ને નામારો પાછ નય છે તેની સાથેસાથે 'કોક્કાલી'નુ મિશ્રણ એમાથી આપોના પ ને નામારો સાથે કહે છે; આમા નિકળય બહારીનું બ નતમ્મોશોનેનામરી કે તાલીમ ત્યાંની જ તેને મનવા મઠ માય છે.

આનબીમની મરીના રાખ આવામાં ૮ મ્મકમા વચ્ચેનુ રમવાવા સાથે કલોમોના કારખાનાં ને પેનારે પિયગરા લાગ્યાં. પણ એ જે રીતનમા માવ નેશ કમાવાની પશ્ચિકજન જ હોવી એ ગમવે મેમ્દિયવ વડાદે નામના એક તીના આમના પાદરીને તેણે કે મરીમને મુમના એ વેપારીનો મે મુખ્યમ બર્મના ને છવનાનાં કોચો મુકેરા બાળકમા નહિ આરે મેા દેનાનું પ્રભુજન કમળી જરો ધર્મજનના પાયા પર રચા- એલી કમ્મ મેલક આમના તથા પિયમસિની માનવન પ્રજાપિમના મારામુ પર લે સિસમ આપવામા આપશે તેો જ પ્રભુ બાવવાન બ- નરો ને પવનિમાન વેકશાલી વાંગરી સમ્મો.

૧૮૨૧, પિન્કેન્ટર, રસ્તા વુએરે માજાના-

નૃત્યમાં યતા અંગાક્રિયાને 'અંગ ભંગ' કહે છે. આપણે તેમાં ગયા તે વિવિધ કાર્યો, રચનાકે. વગેરે શરીર-રચનાઓ (Postures) તથા નૃત્યમાં યતાં વિવિધ અવનો આ અંગ ભંગ કહેવાય છે. નૃત્યની સુદૃશતાને આધાર અંગ ભંગોની સુદૃશતા પર રહેલો હોવાથી નૃત્યમાં અંગ-ભંગનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. પગનાં અવનો આગળથી નૃત્ય આગલી યતાનું ધણી વખત માની લેવામાં આવે છે; પરંતુ નૃત્ય એ સ્પર્શિત શરીરની કલા હોવાથી પગ ચિવાયનાં બીજાં અંગો પણ તેની સાથે જ સંકળાઓ છે. આથી તેમાં પગની સાથે બીજાં અંગોના અવનોની અપેક્ષા પણ રહે જ છે.

અન્ય કળાઓની જેમ નૃત્ય પુણુ સૌંદર્યને આનિષ્કાર હોવાથી વાવણ્ય એ તેનું મુખ્ય અંગ છે. નૃત્યના અવનોમાંથી ન્યારે ૩૫ કે વાવણ્ય કહે છે ત્યારે જ તે રસારવાદ કરાવી શકે છે. અને કળાની કિશલ રસારવાદ કરાવી શકવાની તેની શક્તિ હપરથી જ અંકારી હોવાથી રસારવાદમાં જ તેની ખરી સિદ્ધિ સમાજી છે. આ ચિ-દ્ધિને આધાર અંગ-ભંગ કહેવાય રહેલો છે; કારણકે નેગાંથી એ સિદ્ધિ કહાવે છે તે રસાનુભવ તથા હાવણ્યનું ખરૂં મૂલ અંગ-ભંગમાં જ રહેલું છે. જે આમ અંગ-ભંગથી હાવણ્ય, હાવણ્યથી રસાનુભવ, ને

રસાનુભવથી સિદ્ધિ કહાવે છે. સંસ્કૃતમાં 'સુદૃશ' માટે 'ભંગી' શબ્દ યોજાય છે, તે આ 'અંગ' વપરી જ યોજાયો હશે એમ લાગે છે, કારણકે નૃત્યની જેમ સિદ્ધિમાં પણ ચોક્કસતા જાણવા માટે આ ભંગો યોજાય છે. આમ, રમખીયતાને વાદક મનોસા આ ભંગ ધીમે-ધીમે સુદૃશતાના પર્ચાય મળકે તરીકે વપરાતો થયો હોય તો નવાઈ નહિ. નાટ્યશાસ્ત્રમાં અંગ-ભંગોને કહેવા કરીને નથી, પણ 'માન-સાર'માં તેનું અર્થ વિવરણ કરેલું છે તે આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના જણાવેલા છે: (૧) અ-ભંગ (૨) સંગ ભંગ (૩) ત્રિ-ભંગ. અને (૪) અતિ-અંગ તેની સમજ આ પ્રમાણે છે:

અ-ભંગ-સોહવપૂર્ણ સરળ-સમાન-રેવાસાનિક ભંગ. કશા મ-રોડ વગર સોહવપૂર્ણને સીધા બીલા રહેલું તેને અ-ભંગ કહે છે. પ્રાચીન સિદ્ધિમાં વિષ્ણુની મૂર્તિઓમાં આ ભંગ યોજાઈ હોવામાં આવે છે. (જુઓ નીચે ચિત્ર) કેટલાક સદાજ ભંગને અન્ધન ગણે છે. અમ-ભંગ-સૌંદર્યપૂર્ણ રુપમાણુ સદાજભંગ સર્વ આપના સ-પ્રમાણુ તથા વધુ કે ઓછા નહિ તેના સમાન ભંગને સમ-ભંગ કહે છે.

ત્રિ-ભંગ-સુખ, શરીર તથા પગ, એ ત્રણે અંગોના તણ મરોડ વાળા ભંગને ત્રિ ભંગ કહે છે. તે સ્ત્રી-સદાજ હોવાથી ઘણીખરી પ્રાચીન

પ્રાચીન સિદ્ધિપદ્ધતિઓમાં 'અંગ ભંગ'ના ત્રણદરજા: કાબી જાન્યુરી (૧) અ-ભંગ; (૨) સદાજ-ભંગ; (૩) ત્રિ-ભંગ

સો-શિષ્ટપાદિઓ વિનંતમાં જ એવા મળે છે.

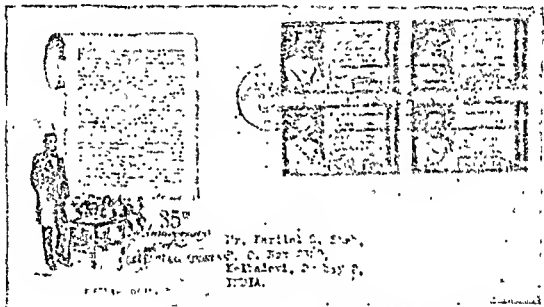
અતિ-અંતઃ-આચંતિક કોમલવાણિક ક્ષેત્ર-અંતઃ અતિશયતાવાળા વંત્રને અતિ-અંતઃ હો છે. તે તાંત્રમાં ચોક્કસ દોવાથી નહીં જાની મુદિતોમાં ચોક્કસ એવામાં આવે છે.

અંતઃ-સૌષ્ટવઃ અંતઃ-અંતઃના હાવપથને આધાર અંતઃસૌષ્ટવ પર રહે છે. અંતઃની સપ્ર-માણતાને અંતઃસૌષ્ટવ હો છે નુત્ય, એ સરીરને લગતી કથા દોવાથી સારીરિક સૌષ્ટવ તેના પાયા રૂપ છે; કારણ કે સૌષ્ટવમાં જ સૌંદર્ય રહેલું છે. અંતઃની સપ્રમાણતા વગર નુત્યનાં ચલનમાં આપણું એકદં રૂપ અર્થો શક્ય નહિ હોય તે દેવપદા વગરનું કે મોટા જાણે. આથી સંગીત માટે નેટલી અનિવાર્યતા સારા કંઠના છે તેટલી જ અનિવાર્યતા નુત્ય માટે સપ્રમાણ સરીરની છે. તે સિવાય આ વિષયને સોજ તે પંચના પ્રવાસ-સોજ એવા છે. છતાં હજી છે કે પ્રવાસથી કાંઈ પણ વસ્તુ સાધ્ય થઈ શકે છે, અર્થાત્ પ્રવાસ કે સાધનાથી સરીરસૌષ્ટવ પણ અમુક અંગે જરૂર સાધી શકાય છે.

અંતઃસૌષ્ટવ એ તે નુત્યમાં જરૂરી બાજુ સૌંદર્ય થયું. આ ઉપરાંત તેમાં આંતરિક સૌંદર્ય પણ જરૂરી હોય છે. તે સિવાય ક્યાકાર પોતાનો આત્મિકાર મનોરમરૂપે પ્રગટ કરી શકે નહિ. આ આંતરિક સૌંદર્ય કોઈના હૃદયમાં પડેલું જ હોય છે, પણ તે સુખ દર્શાવી દોય છે. તે ભક્ત થઈ જાય તેથી તાલીમ પણ ક્યાકારને જરૂરી હોય છે. (ચાલ)

અતિ-અંતઃનું કંઠાકરણઃ નટ્યાત્મની મુદિ

અંગેરિશમે વાનવરમા કાદેલી નવી રિફિક્ટા તથા તેનું કાર્યકર કપર (કો દરિયાક બેરના સંપ્રદાયો) સિદ્ધનના ગેરિસખર્જ-અધ્યાપનાની રમારક

જમતાના બધા દેશો કોઈએ અંગેરિશ કાલ સોધી પણ 'ફરે-કે-કપર' કાદે છે. [ફરે-કે-કપર કોઈકે કાંઈ વિશિષ્ટ પ્રસંગના સમાજમાં કાદેલી રિફિક્ટા એ વિષયો બધાર પર તે પહેલે જ વિચરે, તે રિફિક્ટા વાપરીને પોરક કરવા માટે ખાસ વેષાર કરવામાં આવતું પાડીએ] એવું કોઈ તાલું ફરે-કે-કપર અધિકારી નવેખરે, વિદ્યને કોવા પચાત ગેરિસખર્જના આપ્યાનની તપની વાણિક નવેલીની રમુવિમાં તેણે કાદેલું છે તે કપર આપ્યું છે. વૈશિષ્ઠ્યની ડો માઈલ પર આવેલા એ ગેરિસખર્જ પાસે છે. ૧૮૬૩ની ૧-૩ જુલાઈએ અંગેરિશન કલિ હાસનું સોધી નિર્ભવાતીકે યુધ ખેડાયું, એમાં જુલાઈને નાજક કરવાની આવનાથી રસિણ પ્રતિતા સામે હલતા ઉપરપંદીઓએ નવેલા વિજય એવની એ પાથી પ્રમાની અંગેરિશમાંથી નહીં સરી

એ યુધમાં યકોલી અંબાર ખુપરીને કારણે એ યુધઅંગિને સમીપ કરવતાનતરીકે અંગેરિશ સનાં, મુતારામાંના સમાજમાં સિદ્ધિ ૧૮૬૩ ની ચોથી નવેખરે ત્યાં એ યુધમાં આવ્યું રહ્યું તે અંગેરિશ અધિકારીઓમાં રનયમ ગણાય છે. એ અધ્યાપનાના અમાર સમરે એ કોઈકે કોઈકાદી માનવીને નિહાળે રમે છે તે, એ પ્રસંગે કાદેલી રિફિક્ટા પર, કોઈ બાનુ સિદ્ધિની ડાલિ અને બીજા બાનુ અધ્યાપની મથાલ નમ્યની તકરીમાં આવેલા છે કે: "That Government of the people, by the people and for the people shall not perish from the earth." કપર કપર કાદેલી બાનુ સિદ્ધિના ચિત્રને પાછે એ અધ્યાપનાનો આખો ફરો અસરકારક કાર્યના કોલિયાની આપણિમાં હવાદેશે છે.

પરચીક વર્ષ પૂરેલાં

અંક - ૨ માહ ૧૯૮૦ (૧૫. ૧૯૨૪)

પહેલાં જ આપણી ન્હાનાં લોકકથા કાળો આપવાની શરૂઆત
જેસલ તોરવની કપાથી કરેલી, તે રીતે આ અગાધાના, જદ
પણની માધાવાવ' માટે આપણે આપનાર વીર સુવત્તા બંધ
કરુ કાળને વિચારિત કરતા મુખવિવધી અંકોના ઉપાડ થાય છે
મિત્રદસ' પછી છવન રિચર, એ વિશાનને 'પે. ગેક નાની ચાલી,
જુ કાળો, એ મુખ્ય સાગ્રાએ છે દાવના છેલા પાના'ના બીજ
પ 'હીસો મેમો' નામે ફેરાઓ રી અને 'આ માસ ઇતિહાસના'
મામે વિભાગની બીજરે રાકચાત પચુ આ જ અકથી થઈ હતી
'મેઝા માણસો નાના હતા ત્યારે જ નામથી એક ગ્રંથ સપા-
દેત થઈ શકે એ ઇરાદાથી 'કુમાર'ના પ્રારંભની જ એક લેખમાના
પ્રકર કરી શકેલી તેનો આજ આ અગ્રા રવીન્દ્રનાથની 'છવન
મૃતિ'માના કુમારકાળના માર્ગો આદેશોને ફાઈ હતો તેમા
મે મુગા વધના નિર્દોષ સાદાઈ છવનના રસમય હજીનોએકાં જે
જાવમય વિનંતિ છે તેની એક જાનથી તપાસેગોના રહેક

વિનંતિ છ
સોજમે
રમે

"મારા મોઝા બા
દના તની તમા નીચે
'મારતી'નામે માસિ
કાદવાનો વિચાર
ભ્યાતિદાદાએ કર્યા
હું તે વેળા સોજ પર્
નોજ હતો, પણ તની
મડળમાં સામેલ થઈ
ગયા ગિયિલ બા-
પાના વખાચેવી વ્દ-
ની વૈખવ હિતિઓ
મને જુદું મગની હો
વારીએ દબના થોડા
કાળે લગ્નગમે મેં
પલ્લવ કર્યા અપ્રમ
માણ પારોથી મેં સા

સમયુ હવે કે અમેજ નાલમ્પિ ચેટ્ટન આ રીતે લખતો અને લોકો
એ કાળોને ખરેખર ન્હાના માનીને ઉત્તરયા પણ હતા અને પછુ
મારા અનુકરણકાળે આવી કોઈ રીતે જહાર પાટવાને રાજીજ
મારા એક મિત્રને જે એક વાર કહ્યું કે જાનુસિંહ નામે એક ન્હાના
વૈખવ કવિના કેટલાક કાળો આદિ બલકામાના પુરેકાલકથામાંથી
માને આળ્યા છે, તેગાના કેટલાક મેં લગી કીધા છે એજ ન્હી મેં
મારી અનુકરણમા બનાવેલી થોડી કવિતાઓ વાચે સજવાની એ
સાલગીને એમા જાન પર જુદું જોડી અસર થવું પણ પછી મેં મારી
માખેશી જતાનીને એમાની આપતી કરી દીધી છે એ કાળેયોતે કર્તા
તો હું જ હતો! જાનુસિંહ'મા જાનુ મેટને રવિ
પછુ જુથુ આજબ વાત તો એ થઈ કે જાનુસિંહના એ કાળો

'મારતી'મા જહાર પડતા હતા ત્યારે હું નિમિષકાત આજેજ જાગીમા
હતા તેમજી જાગીમા જીવકાળેંગી અમેજ દુકા કાળો સાથે સરખા
મગી કરી એક પુરેકા વપ્તુ તેમા જાનુસિંહની કવિતાને એજુ રચાન
દાખવાનીનો સાથે આપવામા આગ્યુ હવે કે દાવાના કેહાં દિવધી
તેને પહોચી રાજ્ય નહીં! એ પુરેકામા જાનુ કરેલી નવી વિચાર
પદ્ધતિ માટે તેમને ડાહ્યરની પદ્ધતિ મગી

'મારતી'મા બીજુ વર્ષ રાક થયુ ત્યારે હું મારા બાઈ મેટે અમ
દાવાદ ગયો ત્યાં મારા બાઈ જહાર નીમાયા હતા અમદાવાદમા
જહારને રહેવાનો જાગીમા રાહીમાજમા છે તે અસજ જાહાર હોને
રહેવાનુ રચન હવે તે નિશાન અમારીની ક્લીતની તમેગીમા સા
ખરમીનુ પાતણ વહેજ રેગીના કિનાસગી એક જ જાનુસિંહને વહેજ
મારા બાઈ વૈખ કચેરીમા જતા, મેટને ધરમા હુ એકનો રહેતો
ત્યા જાગેરની સાતિ જહારના ફેરનથી ભર થતી તે વિશાળ ધરના
ખાલી એરડાઓમા કોઈ વિવરણ પ્રકરને કુટલવ મારા મનમા
રચા જરુ એક મેઝા મોરડામા એક મોખસી હતો, તેમા અમેજ
કવિ રનિસનના કાળેમાની મોડા અકેરે ઊપેલી સચિત આજુતિ
હતી વિશાળ રાહીમાજમા જેહુ તે પુરેકા પણ મુજુ હવે અમે હું
પણ વચસાચે તેનાં મિત્રો લેખા કરમામા ખખત માંગતો તે નાખન
જહારનુ ફેરન ઢોચ એજુ જાગુત તે ભગનાના મેડા કપર મારી
એકાત મોરડી હતી, અને ત્યાં મારી સોજાનીમા માત્ર મધમાળો
જ હતી રાતના સતત અજ રમો પણ હું ત્યાં જ સર્જી રહેતો વળી
નિશાળ વાદનીમા અમારોમા ફેરા મારમા એ પણ મારા મનમા
એક વિચિત ફાકો હતો એ પ્રમાણે ફેરા ફેરતા રેતા સાખરમી
તરફ મેહને મારા કાળો મોટોના રામ મેં વસદ કર્યા હતા

સામાજિક નવચિંતાએ કાળમા મામેમાગ નીકળતા રચમસેવક
મડલોને લલેજા દીને સાચા રચમસેવકની એ અંકની મિત્રદસમા
જે નિર્દેશ કર્યું છે તે આજ પણ એજુ જ કથરોજી જ 'સેવા જ
કરવાની હજર-તીર હોંછા, એ રચમસેવકનુ મુખ્ય લક્ષણુ પણ
રચમસેવકે તો પણ ગુણ જેવવાની જરૂર છે પાવરના જેવી દહના,
અસીમ પુરમાર્થ, ગમે તેજુ માટે કામ મેહને પણ દિમત નહિ
દાવવાની અડગતા, મુગે મોટે રાનિતીથી કામ મેંરેજે જવાનો ખત
અને ક્યા જે પાછા પગ ન કરવા જેટલી નીડરતા. પણ આ મધમાથી થે
કાકે અમલવાના ગુણ તે પ્રાવિધ અને નમાસે અને નમાસે મોડી
સરમ તો મુકવી જ મેહને રચમસેવક મેટને હંજકામા હવકુ કામ
પણ કરી શકે તેમા જાનુર કોઈની પણ સરસાઈ કે હરીનાઈના વિચાર
સરખો રચમસેવકના મનમા ન આવે

ઉચિત રોજામ્પિય સાથે આ મગેમાધક મુજાક એમા આવેહ
આખમતો રાક પૂછે 'મારુ ક્યાં દવે કરશે તે કાણુ'
મુગી જગત સી રજુ રમ્પમા સા વિન સમાન જાનીને મીન,
મુલિમન્દીપ હતો રમરમતો, કહે વિનયથી મેગી દાવ
'મુખે રિધાઓ, કાર્ય જનનીસા યમારમ્પિ એ હું દિનનાપ

પણ સોળી આગળપડતો બ્રેનતો, એના પચસી પહેલાનું એકની
 'કુમાર' તેનો 'માધુકરી' વિભાગ શરૂ થયો છે, મદારાપ્ટની 'માધુ-
 કરી'ની પ્રથા વિશેના હતો. એ હુંનાવીને આ નવીયે હતાંથી છે:
 માધુકરી

મદારાપ્ટમાં એક અદ્યુત સાવિત્રિક સંસ્થા છે. ગરીબ વિદ્યાર્થી-
 ઓને ભણવાની સગવડ માટે એ પ્રથા ત્યાં ત્યાં કાળથી ચાલતી
 આવેલી છે. આ સુંદર પ્રથાનો લાભ ફક્ત બાહ્યુત ઉદ્દેશજનો જ લઈ
 શકે છે એટલી તેમાં ખામી છે. પણ 'માધુકરી' એટલે શું ?
 એક આગડાનો ડોકરો દસ વરસનો થયો. એના મનમાં ધણું કે
 ભણીએ તો જ આગણી ઉદ્ધાર થાય. શહેરમાં જઈ બેચાર વરસો
 રહેવા માટે તપાસ કરી, મૃત્યુ નજીક તો મળી નહિ. ડોકરો સીધો
 મૃત્યુ ગાંધિદરમાં, અને ત્યાં પોતાની પચસી પાચસી, બીજે દિવસે
 મળતેકે નહાયેઈ નિલક કદ નિશાળમાં સાક્ષી પાસે ગયાં.

બખુતનું નવો કરીને દસ માથો ડોકરો શુક્રે પાસેથી આવ્યો.
 હાથપગ ધોઈ પીતામ્બર પહેરીને હાથમાં ડોળી પકડીને બહાર
 નીકળ્યો. એ હાથ મોરસ લુગડાના બળ્લો હેડાની માંઠ નાળેલી અને
 વચ્ચે થાળી મૂકેલી ડોળી એક હાથમાં અને બીજા હાથમાં અંદરથી
 કલાઈ કરેલા એક લોટી, (જે લોટીને મદારાપ્ટના લેણી સીધી રહે છે.)
 આટલું સાદિય લઈને પોતામાં એક બાપના આગળ ઘેસી રહીને
 તેણે પગપે ને સ્થૂંચ આવનારની પુકાર થયો: 'ઠક મવતિ મિયાં દેડિ'.
 તરત જ મોડું પીતામ્બર પહેરીને એક એ જ બહાર આવ્યા અને પૂછ્યું,
 'અરે ડોકરો ! હું કોઈક નવો છું. હું ક્યાંથી આવ્યો ? અને કેને
 ત્યાં ભણે છે ?' પ્રશ્નોમાં તિરસ્કાર બીજકુલ નહિ; અને સહાનુભૂતિ
 પણ નહિ તે તો. ડોકરોના બેળવની નેણમાં, ડોકરોને હુંકમા પણ
 નિખાળસ નવાળ આવ્યા, એટલે હાકું અંદર પડે અને મૂંઝવે બાત,
 રોડકાને એક નાને કહ્યો અને એકને કહ્યો ખાડી લાગે ડોકરોને
 રોડકા ઉપર ધીના એકને ધીના તો હોય જ.

તમે કહેશો કે કેટલી લંબુસાઈ ! હા, લંબુસાઈ તો ખરી; પણ
 આવા પાંચસ દોઝાના રોજ માધુકરી માટે તો આવે જ, અને
 ધરતી કાઠુ બપોને ચોરૂંચોડું આપે, આટલું લીધું અને મૃત્યુ ડોકરો
 ખીતીને ત્યાં. ત્યાં પણ અવા જ સવાઈ અને જવાળ, ત્યાંથી પણ
 એને એટલું જ મળ્યું. ખાડી હાળને બદલે અહીં શાક હળું. ત્રીજે વેર
 મૃત્યુ. ત્યાંની કાઠુજા હતું. 'હજી રોડકાં વેચાર મઈ નથી પણ એ
 નેણતો હોય તો ધોરો મોળ આપું.' ડોકરો પાંચ વર ફર્યા એટલે
 તેને એ રોક પૂરક આવવાનું મળ્યું મળ્યું. કલારે આવ્યોને જ મળ્યું, હજી
 એમાથી કેટલાક રોડકાના કહ્યા, મોળ અને શાક તેણે સંજમને ચાટે
 કેળના પંડકા ઉપર નુદા રાખી દીધા. બાકીનું ખાઈ, ચાળા કાઠ્યા,
 એ જ ધાણમાં સાંજનું આવવાનું મૂકી ડોળી બીટી પર ટાંચી દીધી.
 ફરી બપોરે સમુપા મૃત્યુ. ત્યાં કેટલાક ડોકરોના સાથે રોડકી કરી.
 મદારાપ્ટમાં આવી માધુકરી માગી ખાઈ અખમાનબરફું ગમ્યાનું
 નથી. ગરીબઈ એ કાઈ પાત્ર નથી; આળસ પાપ છે. ડોકરો કોઈ
 એક વર કેવર આધાર રાખતો નથી, રોડકો તેથી એને પવતર થઈ
 પડે અને ધણે વખત પણ ગુમાવતો પડે. જવાળો, બખુતનો,
 નિસાણે જવાળો વખત ત્યાં ન સચવાય માટે જ એ પાંદડસ ધર
 ફરે. બતબતનું આવવાનું એને મળે છે, બપોલે કે કો સાથે એને આજ-
 આજ થાય છે, અને સોળી વિશેષ ને એ કે નેરવાને ત્યાંથી એ
 આવવાનું લઈ આવે છે તેટલાની એના પર દેખરેખ રહે છે. આ બધા

લેણની માવા મેળની કેમગરી માધુકરી ગુમાવતી એ એના આગ્રિ
 ને હલોય વર છે. ડોકરો માટે પડે તો એમાથી રોક ને કાઈ તેની
 સારવારનો કરે જ. પણ માધુકરી માગતો ડોકરો માટે પડે જ શાને ?
 ત્રીજે દિવસે રાત હતી. ડોકરો નવા કરેલા મિત્રોને ત્યાં ગયો.
 ત્યાં તેને જેટલી મૃત્યુ આપીએ અખમાન. ડોકરોનું ભૂતવર દીક
 વાહનું પણ એને આકરણ કર્યું દીક આવડે નહિ. હવે શું રહેવું ? વેચે
 દેશપાટેને મળુપત દે. દેશપાર છે. એ રોજ અરથો કલાક આપમે
 તેને મેહિનામાં હું દેશપર થઈ નહી. ડોકરો મૃત્યુ મળવતે ત્યાં,
 અને કહે, 'મળુપત, હું તારે ત્યાં રોજ દેશપરને માટે ફૂલ અને તુલસી
 આવી આપીશ. મેનું જ આકરણ બહુભીરો ?' મળુપતે કહ્યું, 'મુશીયો.'
 એ મલીનામાં ડોકરો વ્યાકરણમાં દોશિયાર થયો. એક દિવસે
 મળુપતના હાથના ડોકરોના પૂછ્યું, 'તમે દેશપર આવડે છે ?' તેણે
 કહ્યું, 'ના, હું તો ફક્ત રોકો ને રોડકાના સરખો જ. 'ડોઝા'એ
 કહ્યું, 'ત્યારે આગળ મળુપતને પુકડેડું મળુ પવા રાખાઉ શાકો
 આવે છે એની પાસે હું પણ આવતીને બખુતે.' ડોકરો મનમાં વિચારવા
 લાગ્યો: ડોકરો દોશિયાર લાગે છે. એ મલીનામાં વ્યાકરણ શીખી
 મળે. મળુપત સાથે વેદબખુતો તો મળુપત પણ ખુબી અભ્યાસ કરે.

ધીમે ધીમે ડોકરોનું શરીર, એનું મળુપત, એનું આગ્રિય અને
 શ્રીતિ મળવાનું થયું. એના આગ્રિય ને દોશિયારની બેઠ મળુપતના
 હાથએ હતું, 'મંદિરમાં રહે છે એના કરતાં અમારે ત્યાં આવીને રહે,
 જગ અને રોજ સમારસાન પૂલ કર.' ડોકરો કહે તમારે ત્યાં જગ-
 વાનું બહુ મોડું થાય છે, માટે હું તો માધુકરી માગીને જ ખાઈશ.
 તમારે ત્યાં હું દેશપર કરીશ. તેને બદલે તમો મને પહેડુવામાં કપમાં
 અને લાવ્યેશીના ચાર આના આપશો તો દીક થશે.'

ધણું વરસ આવી રીતે થઈ મૃત્યુ. હવે ડોકરો શહેરના એકબ
 ડોકરોને અગ્રિત ભણાવે છે, તેમાંથી એને દસબાર રૂપિયા મળે છે.
 છતાં એણે માધુકરી તો ધોવી જ નહિ. માધુકરી તો બાળપણથી દેવી
 છે હસતવરસ પળી તે ડોકરો મળુપત સાથે કોયેજમાં મૃત્યુ. ત્યાંની
 રેસિડેન્સી (ઘાતલય)માં સાંત કમળ છે. ત્યાં પણ મળુપતની આગ-
 વાણીને લીધે બધી કમળમાં એને 'વાર' મળ્યા. 'વાર' એટલે એક-
 બાકીમાં એક એક કમળમાં એક એક દિવસ મૃત્યુ જગવાની છૂટ.
 આ રીતે દરેક કમળમાં મલીનામાં તે ચાર દિવસ મૃત્યુ જમે છે.
 તેથી તે કંઈ કોઈ ખાસ અભિનય આશિયારો નથી. આશિયારની
 સ્થળમાં તે આગળપડતો સામ લે છે, પ્રતિસ્પર્ધાનોતો તે સખત
 વિરોધ કરે છે અને પોતાના મત વિષે અભિમાન ધરાવે છે. ડોક-
 રોએને બખુતીને મેળવેલા પેસાથી એણે પ્રથમ સંજની શી આપી.
 સવાંત પરીક્ષામાં એના નેબર ત્રીજે આવવાથી એને હામરૂતિ
 (રફાંતરસા) મળી. ધીમે ધીમે તે પ્રખ્યાત વિદ્વાન બની ગયો.
 આને એને સારો પમાર મળે છે. એને ત્યાં જમુ વિદ્યાર્થીઓ રહે
 છે અને દસ વિદ્યાર્થીઓને રોજ માધુકરી મળે છે.

મારા એક વિદ્યાર્થીને આ જ રીતે જાણેલા, ને ત્યાં જ આગરી હાઈ-
 સ્કુલના હેડમાસ્ટર થયા. જે તલેશીમાં તેઓ માધુકરીની ખાડી હાળ
 લેતા તેમાં રૂપિયા બરીબરીને તેમણે હાન આપ્યાં. ધરમાં તે બહુ જ
 લંબુસાઈથી રહેતા એટલા માટે પંડાશીઓ તેમની નિંદા કરતા. પણ
 જ્યારે તેઓ ગુજરી મૃત્યુ ત્યારે તેમણે પોતાની નિંદાની કમળી
 પોણા લાખ રૂપિયાં સિલ્કાના હાંપને આપી દીધી.
 અહાપર્યં હું તેમને પ્રભુમ કહું છું.

હિં

કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

ઢાઈપરાઈટરોમાં

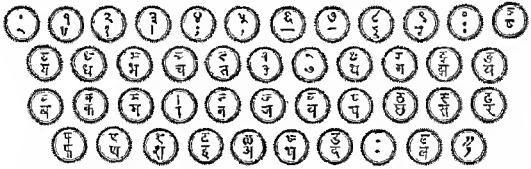
હિંદની સામંતોએ ચોક્કસમાં 'હિંદુસ્તાની શીક્ષણિ' અને 'અર્ધમાસિક હિંદી ટાઈપગ્રાફર પર્લિટ' માટે આજ આસરના વિગતો નીચે છે તેજે તરફથી પાસે આ વિષયમાં અભિપ્રાય માગ્યા છે એમાં જે 'ઢાઈપરાઈટર પર્લિટ' વિશે સૂચનાઓ માગ્યા છે. દરજ્જાએ વર્ષે કેવળે એ વિશે અર્થ કરેલી, પરંતુ પરાંરેની પુસ્તકો નીચે આવા વિષયોને ચક્રવર્તુ સ્થાન મળ્યું નહોતું આને કેશની સામંતોએ કોઈકસાએ ન જો પ્રકાશ પાડી લીધો છે એ જોરની વાત છે.

સુદ્રાસરસાચ (છાપનાની બીજાના શાસ્ત્ર—typography)ની દૃષ્ટિએ એતા આખી બાબતી હિંદિયામાં છાપકામ ચારે લગભગ ૬૦૦ જેટલા બીજાની નકરે પરે છે કેમકે સુદ્રાસરસાચ લાખવાની દૃષ્ટિથી પ્રેસાર્થને આ દિશામાં બીજાની સંખ્યા વધતી જ રહી છે પણ આસરસુનાની દૃષ્ટિએ કો સખ્યાવધારે બહુ અતુલ્ય થયો, એ બધાં માટે અક્ષરોના આભારોના આના ખૂબ વધતા જાય છે ન્યારે અક્ષરે અક્ષરે માત્ર ૨૧ હોવાથી તેમાં પુષ્કળ સાધર અતુલ્યવાય છે,—તેમાં કેમકે જ ને આજ કોની નાનીગોઠી જે માળા દોવા છતાં, કોથી અંધેશ બીધો કે કવચાનું ખૂબ સરળ છે, ન્યારે નામરી (મરાઠી-હિંદી) તથા ગુજરાતી અક્ષરે મોડલવામાં આ સરસતા નથી અંધેશ બીજાં આજે સરસાચી (typesetting) માત્ર એક જ માળની છે, ન્યારે આખી આ હિંદિયામાં (અખદરેલી અક્ષર-બીજા બનાવવા છતાં) વચકમ પણ માળની અક્ષરોને સખી જેટલી પરે છે; આ, મુખ્ય અક્ષરોને માળ વચકે; તેના કેવર માળા, ગોઠ, રેડ વધરેલી બીજે; અને બીજે તેની નીચે વચક, ક્રમકાર વધરેલી સુદ્રાસાચ જ આ વિધિ છે, તે ઢાઈપરાઈટરની આખીઆની સખ્યા તે ખૂબ મજબૂતી

અર્થમાં જ હોય છે; કોથી તેમાં આ વખ માળની અક્ષરોને સખી ખૂબ મુજબી રહી છે અને બધે તેમજી સરજના લાખવાને પ્રયત્ન છતાં એથી દિર્ઘતિને કહ્યું સુધી ઢાઈ ગનાઈ નથી, આ મુજબવામાંથી હમારવાનો પ્રયત્ન આજના ઢાઈપી સમયમાં નકરી બન્યો છે.

આખી લોકસભાએ સમગ્ર હિંદી સંખ્યા અનેક પ્રાંતોમાં હિંદિયાની દૃષ્ટિએ કોઈકાવધતા જળવાય છે માટે નામરી-હિંદી અક્ષર-ન્યાસ પસંદ કર્યો છે આ હિંદિયાની રચના એવા પ્રકારની કરી નકરી માની જણાય છે કે ક્ષતિવિના પ્રત્યેક બંદેન તેનો તે જ કોની રીતે બધા પ્રાંતવાસીમાં સરજતાથી માચી રહે, ઢાઈપ્રિટ હોકે નકરી સરજતાથી અત્યારે ઢાઈપ કરે છે તેવાથી વિશેષ મદદથી અને સરજતાથી સંસ્કૃત સહિત જે બધી પ્રાંતીય ભાષામાં ઢાઈપ કરી શકે એ પણ હજી માનવામાં આવે છે, એ માટે હાલના રોમાં ઢાઈપરાઈટરોને જ ઢાઈપરાઈટર શકે છે રીતે વિગિના સંસ્કૃત કોમાં બધા જ આવી ભય મેળું પણ હજીવામાં આવે છે, આ દૃષ્ટિ પ્રધાન રાખી આ કોઈ પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

હાલ આખી રજા આન્ડરવુડ ને રેનિંગ્ટન કો જે ઢાઈપરાઈટર વપરાય છે. નામરી ગુજરાતી માટે અંડરવુડ ને રેનિંગ્ટનનાં યત્ર આને ચણે પણ છે આ યત્ર સામાન્ય રીતે ૪૨ થાળીમાં હોય છે, રેનિંગ્ટન ઢાઈપરાઈટર ૪૪ થાળીમાં—આસ કરી રોમાં અક્ષરો માટે—પ્રચલિત છે. આ ૪૪ થાળીઓને કપથેમાં નામરી તેમજ ગુજરાતી અક્ષરે માટે કરી શકાય એ રીતે અહીં વિચારણા રજૂ કરી છે નીચેનું ચિત્ર એવાથી દરજ્જાએ સહેજ ૪૪ થાળીમાં આમાં કયા અને કેવી રીતે વહેંચ્યા છે તેમાં જણાવ આપશે.

આ પ્રકારની આખીઆ કરવામાં હાલની પદ્ધતિમાં કેટલોક ફેરફાર આવિયો, બીજે છે એ નીચે પ્રમાણે છે:
 (૧) બધાં જ વચકમાં બીજી જગતી બાબતે જાણી રહે છે અત્યાર સુધીની પદ્ધતિ પ્રમાણે ફરે જ નહોતું (જુની માની) રાખી આખીઆની હીની તેને પણ નવો આકાર આપી જમણી બાબતે રાખી

છે ફરે જ નહોતું વરહુ (કે જીની માની) પણની નીચે આખી આવી રહી તે પણ જમણી બાબતે જ, નીચવા બોધે બાબતે જ રોમાં બદલે છપ માની છે. અને આ બીજી કપથી માવા પણ કપરને બદલે જમણી બાબતે જ રાખી છે. માત્ર અતુવાર-ચિહ્ન કપર આવશે, જે પ્રથમ નાખી, પછી તેની નીચે વડે પાડવામાં આવશે. છુ? નીચે

અ આ અઞ આ અઞ અઞ અઞ અઞ અઞ અઞ અઞ અઞ
 ક કા કઁ કા કઁ કા કઁ કા કઁ કા કઁ કા કઁ કા કઁ કા કઁ

પાસેથી પળી માદિની બહુજા ગણે, એમ વાડ ચીનનલાહ શ્રી એર
(મુંબઈ) લખી જમાને છે: Sri Kamal Bannerjee P.O
Khagra, (Murshidabad-Bengal),

ટિકિટ સંગ્રહના શોખીને આદે

બાઈ બંગાલાઈ શ્રી. પરશુરા પાતાના સંગ્રહમાંથી રસીકને
પ્રેરણા આપવા માટે પોષ્ટિક ટિકિટ સંગ્રહમાં રસ પ્રવચનારને
ત્રિમાસિક આપવા ઉદ્દેશ છે. જેલખરા ઉપરનારે પૂર્ણાનું પદ નાખ-
સરનામું જણાવી નીચેના સરનામે તેમને લખવું: કે બદારપુરા,
વજાર નિવાસ, રમણસિપાહિદી પાસે, ખેડા (ગુજરાત)

નીચેના ખાતે, ટિકિટ સંગ્રહમાં રસ લેનાર કાળખૂંડા પાસેના
શ્રાદ્ધને પરદેશી ટિકિટ ગણત આપવા આદે છે. જવાબી પોસ્ટેજ
ખાતે મેગાવતી એમની પાસે ખેડા સંગ્રહ છે, અને થોડી થોડી
ખાતે રાસી. Rev. David Bruno, Sacred Heart College,
Sliembaganur (Madura Dist)

હિંદી પત્રચિત્રો

(154) Mahesh C. Masfalia, 783 Santhaveeriah Lane,
Chickpet, Bangalore City-18, Science, Swimming, (155)
Santulal Shrivast c/o Shamji Naraldas & Sons, Man-
path, Rajkot (Saurashtra)-16, Stamps, Science
(156) Bhakardas C. Shah, Lucky House, Opp. Post
Office, Botad (Saurashtra)-16, Stamps, Nature; (157)
Farhad R. Khanbhatta, Manekwadi, Bhavnagar (Sau-
rasthra)-20, Stamps, Coins, Music, Journalism; (158)
Indulal P. Shah, Pravara Stores, Vanikner, Saurashtra-
18, Stamps, Coins, View-Cards, (159) Nathalal Manji
Dattani, Near Ramteki, Porbander-19, Literature, col-
lection of Quotations, Autographs, (160) Rev. David
Bruno, Sacred Church College, Shembaganur (Madu-
ra)-22, Stamps Books; (161) Ramanlal C. Shah
C/o Mansa Middle School, Sid V Mansa, -15, Stamps,
Matchlabels; (162) Manubhai S. Shah, c/o Mansa Mi-
ddle School, Std. III Mansa-15, Stamps, Coins, Mat-
ch labels; (163) Babulal C. Shah, Maru Street, Mansa
-15, Stamps, Coins, Match-labels; (164) Kantilal D.
Shah, Mansa Middle School, Std. V Mansa-15. Sta-
mps, Coins, Match labels; (165) Rasiklal Chumilal Shah,
Mansa Middle School Makakhad, P.O. Mansa-15, Mat-
ch labels, Stamps, Photography, Coins; (166) Gandhi
Sumantkant Dwarkadas, Bhansali Timba, Mahudha-
15, Photography, Cricket; (167) Anil C. Parikh, C/o
C. C. Parikh, 233, Walkeshwar, Malbar Hill, Bombay,
6-16, Stamps, Coins; (168) Gandhi Vinodkumar Ke-
shavlal, 1214, Vasan Sheri, Saraspur, Mojilal's Bldg.,
Ahmedabad-2-16, Reading, drawing, stamps, sports;
(169) C. G. Gandhiji, 86/4, Hararwalla Bldg., Sandhu-
rst Rd., Bombay, 4-20, Stamp collecting, Literature;
(170) Jayantkumar Bhailalbhai Patel, Station Plot
Dhoraji-18, Drawing, Cricket, Reading, Music; (171)
Arun Vrandavandas Sheth c/o Dr. V. D. Sheth, Sheth
street, Mahuva-16, Stamps, Coins; (172) Chandra-

Station Plot, Dhoraji-18, Music, Drawing, Science; (173) Rasiklal Ranchhodlal Bhatt c/o Dep
Educational Inspector, Plot no. 149, Dhoraji-19, Li-
terature, Poems; (174) Sanat B. Bhatt c/o B. D. Ri-
L.C.R.S. (Bom.) Hafol-17, Cricket, Music, Reading
(175) Jaswantlal P. Desai c/o M. G. S. High School,
V. Kalol-16, Science, Drawing; (176) Lalloobhai R.
Patel, Bhufia Falia, Kuwafalia, Matwad, (Surat)-15,
Stamps; (177) Indulal Hathiram Vyas, Kayasthi Street
Bluj (Cutch)-18, Hindi and Gujarati literature, A-
ronomy; (178) Upendra N. Bhatt, c/o Nandkishor
H. Bhatt, 552, Premkunj, Manekwadi, Bhavnager-
18, Stamps, Sports, Reading, Fournal, Photography
(179) T. M. Vohra c/o M. G. Vohra, 38, Lajpatra
Rd. Vile Parle, Bombay-13, Cricket, Stamps; (180)
Jyotubala T. Patel c/o T. D. Patel, 113, Mogal St. Ran-
koon (Burma), Girl, Stamps, Photography; (181)
Mahesh R. Shah, 19 B, Allenby Rd., Elgiri Rd. P.O.
Calcutta 20-18, Stamps, Photography, Games, Dra-
wing; (182) Arvind C. Parikh, 40 c, Ridge Rd, Mal-
bar Hill Bombay 6.-14, Stamps, Sports; (183) Mij-
jiwala I. S. T. c/o Sunrise Pen-friends' Club, Near Shi-
fakhana Siddhpur. (G.C.)-20, Stamps, Painting; (184)
Sammavala I. S. T. c/o Mulla Abdul Taiyab, Gulam-
ali, Mithikul, Siddhpur-19, Stamps, Photography,
Literature; (185) Rasiklal Nyalchand Doshi, Rugha-
thji Mandir Rd, Wankaner-18, Politics, Stamp
Travelling, Drawing; (186) Indulal Prabhudas Shah,
Baniya Street, Wankaner-18, View cards, Coins, Sta-
mp-collecting, Correspondence; (187) Champaklu
mar V. Vora c/o B. N. Kapol Niwas, Room no. 33,
Vincent Rd., Matunga (G.L.P.) Bombay 19-17, Sta-
mps, Poetics; (188) Soni Chhotulal Narbheram, Van-
wad, Bhuj (Cutch)-15, Stamps, Matchlabels; (189)
Soni Jamnadas P. c/o Soni Narbheram Valji, Van-
wad, Bhuj (Cutch)-16, Stamps, Coins, Drawing; (190)
Pratulchandra Adityaram Thakkar, 1851 God's Shen,
Khadia, Ahmedabad-18, Stamps, Science, (191)
Jaysukh D. Pandya, Near English School, Jam-Kan-
dorna-22, Film music, Photography, Bird's Feathers,
(192) Kantilal R. Dhirva, Near General Post Office,
Dharmashala Plots, Rajkot C.S-31, Stamps, Coins,
Foreign correspondence, Spiritual Science; (193) Jai-
ram Champsey Ved c/o Champsey Virjee, Manek Bhuvan-
Bunder Rd Cutch Mandvi-18, Stamps, Drawing; (194)
Hasmukhlal M. Kapasi c/o B. Nagindas & Co. Tanki
Chowk, Wadhwan Camp-17, Stamps, Matchlabels, Dr-
awing; (195) Vinodkumar Bhailalbhai Patel, Bhayli-
(Baroda) 16, Photography, Stamps; (196) Rashmi Kal-
das Mehta, 448/23, Sion Rd. Matunga, Bombay, 19-

સિદ્ધાંતો અને એવી રીતે બનતી છે અને અનેક વિદ્યાર્થીઓને પૂર્ણ સાધારી તેવાં કર્યા છે. એ કપરાંત તેમણે દિલ્હીના સરકારી ગ્રાહકોનાં મોઢાં ભીંતચિત્રોમાં બહુ આશ આમ લખે અને વિજ્ઞાનસાધુ ક્યુ છે તેમની ચિત્રભાષામાં દિલ્હી ક્ષાન્તિ લાલિત્ય એવું કાન્યમયતા સારા પ્રમાણમાં પ્રગટ થયાં છે અને ક્ષાન્તિ ક્ષેત્રમાં તેમણે અલગ રચના સિદ્ધ કર્યું છે ઉપરાંત પ્રદર્શનોમાં પણ તેમની ક્ષાન્તિ ચામ્ય ગુણિત થઈ છે. મુંબઈમાં આ એક જ એક ગ્રાનિત્રકાર છે એ સુરતમાંથી પાંચે પસંદ કરવા માર્યા પડેલાં વિદ્યાર્થીને શક્તિ બતાવી શક્યા છે આ અઢમાં અલગથી 'સરેશ' નામનું ચિત્ર એમની પરીચીનું એક સુવર્ણ દર્શાવે છે.

વર્મિક્યુલાઈટ : એક અદ્ભુત ખનિજ

દુનિયાભરના બહુધર્માં રહેલું આ ખનિજ દરુષ પથ્થરીય વસ્તુ પદાર્થો તો વેપાર-વપરાશની દૃષ્ટિએ જિનક પથ્થરીયો લેખાવું દળ. સુવર્ણ પ્રકારમાં તે સોનાની જેમ અલગ પડેલો થાય છે. ૧૮૦૦ સુધી તે 'મૂરખાઓનું સોનું' નામે જાણાતું પણ વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તેની કૃત્યોગિતા શોધવા બહારસાઓગી શોધકોએ જાણ કરી. તેમાં તે બમ્બાકાને બે વર્ષથી સાધન તરીકે બહુપ્રેમ અત્યારે તે તે પશ્ચિમદે, રૂઝબેન, રૂદ્રિયો, લાએચેરી, કારાખાનાં મોનાં છાપરા, વસવાદનાં મનોના બેટાની સબલ વગેરે બાંધકામી માટે અત્યુત્તમ લેખાવા માડયું છે.

ખાણમાંથી જોડી કાઢેલું વર્મિક્યુલાઈટ (Vermiculite) અભરજિવા છે રવામરગી, ખાડાડોળ વચરના, સારખા, નાના ઢુડા ઇથે દોષ છે અખત મરખોની અસરથી તે લખાની જેમ જળ ખાવું. પણ કદ કરતા પંદરગણુ મોટું અને કમેરી છે આંખા ચીજાંરનું બની ન્ય છે. પણ વજનમાં ઢલકું કૂલ ખતબા છતાં સખ્તાઈમાં તે કોઈ પણ ધાતુને ઢકર માટે તેલું દોષ છે. વળી તે અગ્નિથી ન બળે તેલું, પાણીથી ન કઢોવાય તેલું અને જલ્દીથી ન ખવાય એવું દોષ છે. આવા વિશિષ્ટ ગુણધર્મોથી હવતમ ખનિજોમાં એની ખુલા ધાય છે.

પૃથ્વીના દરબા વજનનું છતાં પાણાઈ તેલું સખત આ વર્મિક્યુલાઈટ પ્લાસ્ટર ને કૌંકીટની દેતી તથા મરિયાની ન્યયાએ વજન ઓછું કરવા વપરાય છે. એક ધન કૂટ વર્મિક્યુલાઈટનું વજન છ-આઠ રતલ જેટલું થાય છે, જ્યારે એટલી જ રતીનું વજન સો રતલ થાય. કૌંકીટ મગનચુખી ઈમારતો મણાવામાં નીચેની ભીંતો પર વજન ઓછું કરવાની દૃષ્ટિએ તેનો વપરાશ અતિ ઉપયોગી ગણાય છે.

તેનું ગલનબિંદુ (melting point) પણ અબધવેળે પમાડે તેલું છે: છેક ૨૫૦૦ ડિગ્રીએ તે પીગળવા માંડે છે. આથી સીમેન્ટ અને વર્મિક્યુલાઈટના મિશ્રણના કૌંકીટની દીવાલ વજનમાં ઢલકી ઢોવા સાથે અગ્નિથી સુરક્ષિત (ફાયરપ્રુવ) બને છે. અને તેનું એક દ્રવ્ય પ્લાસ્ટર, સાધારણ પ્લાસ્ટર કરતા મારગણુ, પશુ રણુ અલગ છે. અને તેનું એક દ્રવ્ય કૌંકીટ તો આટલું અગ્ન્યાકોષ બને છે કે ભીંત પર તેની અંદર માટે સાધારણ કૌંકીટનો હોટ કૂટ થવ નહાયના પડે.

વળી વર્મિક્યુલાઈટ પ્લાસ્ટરવર્ણિય એ અવાનગી પણ અલેદ્ય બને છે બહારનો અવાજ ધોષ્ટ તેમાં પ્રવેશી શકતો નથી. અગ્નિ દિલ્હ તથા રેડિયો રેફ્રેક્ટિયો, લાયએરીઓ અને થીએટરના બામ્-કામમાં તેના ઉપયોગની વિરોધતા રહેલી છે. કપરાત, બીજ પ્લાસ્ટરની જેમ તે ભીનું થવાથી આગળેટ નથી, વાસ માગત નથી કે સુકાયા બાદ ધોષ્ટા થતો નથી તે તેગા તથાટી પણ પડતી નથી. સીમેન્ટ પ્લાસ્ટર કે કૌંકીટની ભીંતમાં ખોલી કાઢતાં કેઢલી મુરકેડી અને નુકસાન વેઠવાં પડે છે તેનો સીમેન્ટ ખાલ હશે; પણ વર્મિક્યુ-

લાઈટની ભીંતમાં સંદેશાર્થી ખોલીઓ કોઈ સમજ છે.

દેશાડા મારવામાં આવે ત્યારે તેમાં માત્ર સંદેશાચાર થાયો. પણ પ્લાસ્ટર નરી પડત નથી. વર્મિક્યુલાઈટની દીવાલવાળો ખેડ સિંખાળમાં ગરમ અને ઢનાળામાં ઢૂંટા રહે છે. કારણ દેશાડામાં ધન અંશ નીચે પારો ગયો દોષ ત્યારે એના અંદરમાં પારો ૫૦ અંશ કપા આવેલો દોષ છે. ઢનાળામાં બહારનું કપ્પામાન ૧૦૨ અંશ જેટલું દોષ ત્યારે એના અંદર કપ્પામાન ૮૫ અંશ જેટલું જ રહે. ગરમ કોંઠાં ત્રાસથી રાહત આપે એવાં ગઢાન બનાવવામાં ઉપયોગી આ ખનિજ દેશાડા પ્રદેશોના લોકો માટે તો કલ્યાણકારી થઈ પડવાનું.

બાંધકામના માધન ઉપરાંત તેનો ઉપયોગ શરીરને બનાવવાનાં પ્રસાધનો તથા દેશી બેટરોની બનાવટમાં; પાણી બેઠેલો કપર પંડ ચલાવવામાં, બોરબની બનાવટમાં તથા યુવ વ્દાએને અગ્ન્યાકોષ બનાવવામાં થાય છે.

રાસાયનિક પૃથક્કરણ કરતાં માણુ પડયું છે કે વર્મિક્યુલાઈટ એ અભરખનું પરિવર્તન પામેલું, વજનમાં ઢલકું એવું નિવિધ અ. ધાતુ ખનિજ છે તે અસંખ્ય પાતળાં પટા (ફોલ્ટ) બધાં કે એક ઉપમાં દસ લાખ 1)નું બનેલું છે. અને તેની કિંમત પણ બહુ બારે નથી: સારી બનતી રેતી કે મારિયાની કિંમત કરતાં વધારે પડતી નથી. વર્મિક્યુલાઈટને મોટો નજરો અને રિકાના બોનટના પ્રાંતમાંથી નીકળે છે. અમેરિકાના બીન પ્રાંતો (કોલોરાડો, ટેનેસી, ન્યોર્થવાયો) ઉપરાંત આફ્રિકાના ડાન્સવાલ, ઈંગ્લાંડમાં અને રશિયાના યુર પ્રદેશમાં પણ તેની ખાણ છે.

અંધ-કોષ

છકરે મનુષ્યને પાંચ મુખ્ય જ્ઞાનેન્દ્રિયા આવેલી છે અને તેમાં સંધવાની ક્રિયા નહીં વડે થાય છે એ તો બધા બન્યું છે. પણ એ ક્રિયા એટલી સૂક્ષ્મ અને ચૂડ છે કે વિવિધ અખને કોષ્ટીકથી જિમ. પળે જાણબની તથા તેમના વિભાગો પાડવા એ કાર્ય અત્યંત મુશ્કેલીએલું દળ. પંદર વૈજ્ઞાનિકોએ દબે તેના દીર્ઘ અખ્યાસ બાંધ કરા ૫૦૦ પ્રકારની અધી શોધી કાઢી છે. તેમણે સર્વે અંધોને ૪ પ્રકારની ચૂલણેટ અંધમાં વંદેથી નાખી છે: એક કોણીના વાસ, બીજ વિનેમર થા સરકા જેવી બંધ, ત્રીજ હામરના જેવી બળી ગમેલી વરતુની વાસ અને ચોથી કૂતરાં-ખિજાકાંનાં શરીરમાંથી નીકળતી નિશાઈ અંધ. કોષ્ટપલ પ્રકારની બંધ, ઉપરની મૂળમત ૪ અંધના મિશ્રણમાંથી જ બનેલી છે અને તેથી તેને લખની હોય તો ૪ આંકડાનાળી રૂંધવાથી લખાય છે જેમાં દરેક આંકડો તે ૪ મૂળ અંધની તીવતા દર્શાવે છે. સરખામણી માટે એ કેટલાંક પ્રમાણિત માપ તેવાર કર્યા છે તેની મદદથી કોષ્ટપલ પ્રકારની સુઅંધનો 'અંધ-આંક' શોધી શકાય છે. એ રીતે દરેક ભતની અંધની માપાળી કરીને અમેરિકાના એકે ઓધોગિક ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા વૈજ્ઞાનિકે ૫૦૦ અંધોનો કોષ્ટ રચ્યો છે ! રસાયનશાસ્ત્રોને તેમજ કલ્પાંગિ તથા બીજાં વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરતા લોકોને આ 'અંધ-કોષ' યંત્રો ઉપયોગી નીવડશે.

વિકસનું વિજ્ઞાન

ઉ. બેટ્ટે માટે મોટાપાત મોડી મુશ્કેલી બેટરમાં બેઠવું નકામું થાસ તથા ન્યતી ઓડ વગેરેનું નાશ માણુ. પાકને એ ધણું નુકસાન પહોંચાડે છે. આ મુશ્કેલી દૂર કરવા વૈજ્ઞાનિકોએ એક પદાર્થની શોધ કરી છે તેનું નામ છે ૨, ૪-ડાયકોરોસોડોનેસ્ટોરોસોલિક એસિડ. એ દ્રવ્યમાં '૨, ૪-ડી' તરીકે જાણવામાં આવે. આ પદાર્થ વાસ વગેરે ઉપર ઠંડાટનો તે નાસ પામે છે પણ તેનાથી પાકને કંઈ નુકસાન થતું નથી. એરિદિયામાં કેટલાક રથને આ પદાર્થના ઉપયોગથી ૧૫થી ૨૫ ટકા જેટલું પાકનું ઉત્પાદન વધારી શકાયું છે.

નિરન્તર સેનું ભેટું કર્યાં જ મું છે. એક બાનુ બોલિલો, નેહા, બોલિલો, યોના, હિંદ બોલિ દેશની આબુમાથી મલદેશ બુખલે- માથી સેનું બદલે કાઢતા જતા હતા અને બીજી બાનુ અમેરિકાના રાજનીતિદ્વારે બે બુખલેમાં સમરિત કરવામાં પ્રયત્નરતિ હતાં.

કોહો અને પોતાની તિમેરી બોમાં રૂર બિલિયન ટોલરની રિગતનું સેનું અમેરિકાએ સંધ્યું છે. પોતા પાતુત આ બદલે પર કહડે કાપી પદેતો તે છે જ, પણ તેની દીવાલોએ બેતોતો જળ સગ બનાવી છે કે બોળના પ્રદાર પણ તેની કાંરી મેકસ રાં નદિ એ અનનાના માત્ર બારણુંનું જળન રૂન હતું એ બોલે પોતે બેલર કન્ટ્રીમાં ફોરે નોકરનો છે. ત્યાં ૧૪ વિશાળ તિમેરીઓમાં ૧૭૭ પાંચેના જળનની ઉત્તના રૂપમાં એ સંધરવામાં આવ્યું છે. તેની માંથી માટે રાસતી સોનિકાના સતત પદેશ કરવાં અશુભાશુ ઇસ- નારાં યતો, માર્કેટફોર આદિ અનેક સાધનો મુસદ્દા થાય છે.

શીજી

બોડા સમય પર આ નવું આનંદ યુગરતામાં ફોર્મનિયમાં અપાતું હતું એ બંદીની બલનું આનંદ છે. એના ઇલ પડે એવડા દીવા થાય છે. આજથી ૪૦ વર્ષ પહેલાં 'વસેત'માં રૂનના એક અંકમાં છપાયામાં પદેશ નામના એક સિસ્ટે આપણા દેશની રીનરિદ્ધી ઇપિતિ જિતાં નીજાના વાતેતરી દિમાપત હરી દીની, કાનુકે એ જલરી બેગ છે. એક વારે વારે તે ચારે વારે એના પાક લિતરે છે. એના રાખા લીસા અને નાના છે. એ ખોડી કે જા રામતા નથી, કાનુકે તુરત જ સંતી બધ છે. કહેવાય છે કે ચીખવાથી કોડીમાં માણસને નાખે તેા તે તુરત જ અંદર સરી જશે કે જુનગાઈ મરશે. બોજી જળમાં અત્યંત પુરેલી દોપાથી તેઓ ખીજામાં કપ- થેમ થાય છે. વીરમામાં તાલુકાના આલે ય મામદામાં એની ખીજાની થાય છે કાલિયાવાકામાં તેા મહાનની પુરુષીમાં પણ એનો કપથેમ થતો, એટલા બધો સરતો એ દોષ છે.

પથવામાં મીતી દેવકી નથી. એનાથી અનિવાર્ય એને કાંડા થતા દોષ એને માટે ચીખાની ખીજા સારી. આખો આનંદની અને આખી દુનિયા આપની એ બોલકા દીકરી સવાસોની કડી વસાવેલા જ દીની. કોટી, બાપે એ કાઠરીને શાંત રાખતા માટેનો એક કંબોય મીતી કાંડો. બાપે એક કાગળમાં દુનિયાનો નકશો દોઢો એક મો એકે માસથી લુકાનુદા આકારમાં કાપી નાખે. એ પડે કાપેલા કાંડા બાપે દીકરીને સોંપી દીધા અને કહ્યું કે 'બદેન આ કાંડામાંથી તું દુનિયાનો નકશો બતાવ જેઠું' બાપે માની લી કે આ કાગ પાક પાટલ થળી વારે વારે કોટી, દીકરીના સુવ સંકરમાંથી થોતે કીતરી જશે. પણ દીકરીએ થોડી જ મિનિ- 'નકશો બતાવ જેઠું દીધો. બાપને નવઈ કાગી. એના જ્યા દીકરી બોલી કે 'માપુલ, આ તો ચાર ચહેલું છે. નેકાંની પાક માણસનું ચિતર હવે એ માણસને જ બતાવ આખો કોટી દીધે કોટી દુનિયા બરાબર કોટાકા જઈ.' (વેરેગાવર)

કાકાયા પર તાત્કાલિક ઉપાય

- (૧) તાલ બટાકાને છુંદી લુપડી કરી કાઢેલા આંધે પર કાઢાકા થી બળવા રાખી જરી ને ફેલાવે કાંડો નદિ. બટાકાની દો લુપડી વારેકે બદલાતા રહેવી. (૨) કાઢેલા આંધે પર કુચાર પાકાનો જાંઘ કાઢાકાથી પણ બળવા થવી નથી. (૩) જ્યેથી આંધમાં કાંડે પાકી નાખી મલમ નેલું વાડી ચોપડયા થી રૂપ આવે છે ને ફેલાતા પણ કાઢતા નથી. (૪) થોમ્સા થીમાં, રીખલ્લાની જારીક બૂકોને મલમ બનાવી ચોપડયાથી આસપ્ થાય છે. (૫) પણ શેર કળી જૂનામાં હ શેર પાછી નાખી ૪ કલાકે દલાવી રાખી ૫-૬ પછી આખી ગીતારી લઈ તેમાં તથનું તે નાખતા જવું અને રીખૂતા જવું. થોલું કાંડે થાય કોટી કાઢવા ૫, કાપડનું યા લૂનાનાં પોનાં મૂકવા.

આ માસ હંતિહાસમાં

ફેબ્રુઆરી

તા. ૩ સાધનન કમિશનના વિરોધમાં હિંદ- બારમાં બેનગલ સાર્વેયિક કમિશન, ૧૯૨૮ તા. ૬ જે ગોનીકાબનેરેલું અવધાન, ૧૯૩૧ તા. ૭ નીમીરે હરદ હરિયા કપાનીને હિંદ- માં વેપાર કરવાની મંજૂરી આપી, ૧૯૧૫ તા. ૧૦ એકસ દેના રોમક જર્મન પ્રે. વિ- લિયમ ફોનસાડ રીનનનું અવધાન, ૧૯૨૩ તા. ૧૨ વીળીરોશોધના 'બદુમ' અગ્રણા અંકે રોમક એડીશનના જર્મન, ૧૮૭૩ તા. ૧૪ આબર તખતનીની થયો, ૧૫૫૧ તા. ૧૭ તેમજ લેખનું મુદ્દુ, ૧૪૦૫ તા. ૧૯ પ્રતિભાવાન દેશબંધ આતરોવર ગોપાળ ફૂલ ગોજેનું અવધાન, ૧૯૧૫ તા. ૨૨ શીખી સાંભના ઇલા યુધમાં કોલરી દીશ એમેરિને દાધ મેયા, ૧૮૪૬ તા. ૨૨ કન્ટુરના આંખીનું અવધાન, ૧૬૪૫ તા. ૨૩ હિં 'કમ્પાની'ના જર્મન, ૧૮૭૨ તા. ૨૯ ગિસર સ્વેતર થયું, ૧૯૨૨

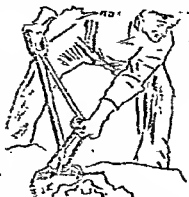
આ માસની વ્યવહારિકરોષઃ ગોપાળરાય ઉરિ દેશમુખ

અગાધામાં લખતર ૧૫ વર્ષ મુખી જર્મ તરીકે કામ કરી અમેકા બાદોરા ચરારી અગલાર, પણ વધુ તેા સમાજને આડસ યાજના મારનારા એમના નીરર અને નિ- બલસ લખાવેને સીધે એમના તખલ્લુસ 'સે કલિનવતી'ના નામથી મદારાપ્તમાં બેરબાર વિદ્યાન તરીકે લખીતા, મદારાપ્ત- ના એ કાળના આ અમુની ન્યોતિર્ધરેને જર્મન, ૧૮૨૩ની ૧૮મી ફેબ્રુઆરીએ પુનામાં થયો. દુનો. હ વર્ષની વયે ૪ વર્ષની 'પાની' સાથે તેમનું લઈ થયું ૧૩ વર્ષની વયે પિતા યુગાવીને નિરાધાર બેતેલા એ બાળકે ૩-૪ વર્ષે કોઠમાં ઉભેવારી કરી લઈ બીલે ૩-૪ વર્ષ અંધાલ સિદ્ધુ લીધું અને ૧૮૪૪માં સ- રદાર એન્ટ કથેરીમાં માલિક રા. હડની નોકરી કરી. એ દરમ્યાન અગ્રવાસ કરી ૧૮૪૪માં યુનસફની પરીક્ષા આપી. ૧૮૫૨ માં વાઈમાં મુનસફ નીમયા પછી ૧૮૫૬ માં હનામ કમિસર, ૧૮૬૨માં અગાધા- નાં જર્મન, ૧૮૭૩માં હિંદી દરબારમાં રાવ

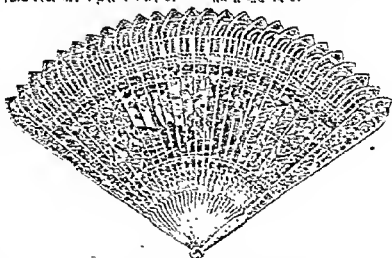
બકાફ, ૧૮૭૩માં એ.પી. ૧૮૭૭માં મુ- બાઈ યુનિવર્સિટીના, ૧૮૭૭માં ક્રેયા- નિટન, ૧૮૮૦માં મ- વર્નની કાકિસલના સમાસદ, ૧૮૮૧માં ફરેકલાસ સરદાર અને ૧૮૮૪માં રવથામના રીસન થયા. ૧૮૮૫માં પાની યુમરી મુવા પછી નિટન થયા અને ૧૯૨૪માં દીવી આકાબરે અવધાન પામ્યા એમણે મુકમલ ક્રેયા લખ્યા છે; પણ ગ- ધારાપૂર્માં બળમગદ મયાવી બૂકોને ધર- મમાં તે લખીતા થયા તેમના 'સવપો' નામે નિબંધોથી આખાની રો વર્ષે ૫૨ જ્યારે રાનડે એવા વિચારકને કમળ નંદોના થયો એ કાળમાં, માત્ર ૨૫ વર્ષની વયે આપણા રાજકીય અને સામાજિક છવનનું અત્યંત- મ્નુ કરી, પોતાના નિર્ભય અને વિલશુ વિ- ચારે વરે અમર્યાદી રૂપબલે તેજા આસા આજના એમણે એ નિબંધોમાં માધ્યો છે.

藏文譯名 藏文譯名

[illegible]

જાન્યવારી ૧૯૩૬ના રોજ આજના સ્થાન પર
જેના ને સિદ્ધિ આપી શકે તેવા જાન્યવારી ૧૯૩૬ના
૧૯૩૬ના રોજ આજના સ્થાન પર જેના ને સિદ્ધિ આપી શકે તેવા
જાન્યવારી ૧૯૩૬ના રોજ આજના સ્થાન પર જેના ને સિદ્ધિ આપી શકે તેવા

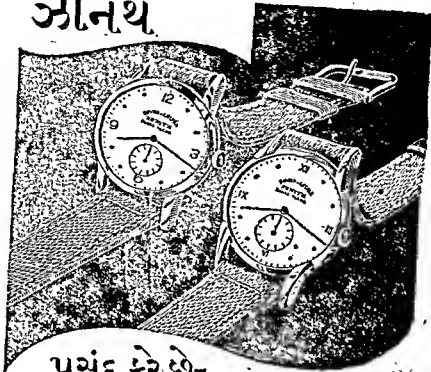

૧૭૩૩, જિલ્લા અનેક કલકત્તા અને વલ્લભીના રાજાઓના હાથેના રક્ત પૂર્ણ રૂપે, વૃક્ષ
પેલા એક આશ્રમ સ્થાપનાની વસ્તુને રૂઢવાની દેખ બહારે સમુદ્ર દેશોમાં તે પેલા
પ્રેમનીને રાખેલા એવેક હવાને આશ્રમ દોષ છે. વાતોમાંની પરીક્ષા વડે રૂઢેલા કપરના
પેલાની કેટલેક પરી કપર દોષને કપરના કપરના વસ્તુના આશ્રમને રૂઢવાને તે
દીવની કડીને કડી છે જે, વલ્લભીના રાજાઓના પોતે આશ્રમના પેલા ને પ્રિયજીવને

દેશગ્રોહીણી માટે 'જાંચખી કપડો'
રાજા કેમ વપરાય છે ?

જે પ્રમાણમાં દવાનું કમ્પ્યુટાઇન થયે
તે પ્રમાણમાં અપાજનનાં મિત્રમિત્રી થયું
અતિ થયે છે. દર દેને-દોયેક કમ્પ્યુટાઇનના
વધારાથી કલાકના એક માલિક એટલી અ-
પાજની અતિ થયે છે.

ઝેનિથ

પસંદ કરે છે-

સ મે જ દાર મા છુ સો.

ઝેકેઝેક ઝેનિથ વડિયાળ ઉમદા કારી-
ગરીનો નાદર નમૂનો હોય છે: પાતળિયું
ને ખૂબસૂરત, તથા રાત ને દિવસ ગિન-
ચૂક ચોક્કસાર્થ બાળવનારૂં. દુનિયાભરના
માછુસો ઝેનિથ જ પસંદ કરે છે, કેમકે
બરોસાપાત્ર તરીકે પ્રખ્યાત અને છતાં
કિંમતમાં માફકસર વડિયાળ ઝે જ છે.

નં. ૧૨૫૪-ડાબી બાજુએ, ૧૫ જીએલનું
ઝેનિથ મૂવમેન્ટ, ક્રોમોપ્રેટેડ કૅફસ તથા
રહીવની પીકવાળું ચિત્રમાં દર્શાવ્યા
મુજબ અદેખિક આંકડાવાળું. રૂ. ૧૭૦

નં. ૧૨૭૪-જમણી બાજુએ, ૧૫ જીએલ-
નું ઝેનિથ મૂવમેન્ટ, ક્રોમોપ્રેટેડ કૅફસ તથા
રહીવની પીકવાળું ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ
રોગન આંકડા તથા ૭૫ સેલા ગિલ્ડવાળાં
રૂપાં રથેનું રૂ. ૧૭૦

કાવર-લેબા એન્ડ કંપની લિમિટેડ
મુંબઈ અને કમકતા

મલેરિયા— ઇન્ફલ્યુએન્ઝા

અને ધીન તાવો પર
૬૦ વર્ષથી પુરવાર થયેલું

સ્કુઇપ્સ

ઑપ્યુ-રપેસિફિક

(ચોડા છાપ તાવની દવા)

મધે તે સમયે જ્યોત્સનાગાર-નારાયણી દમેશ તમારે વારાણસે

માદન સન્સ ઓન્ડ કં. કૌલિકાઇડ કેમિસ્ટ

કાર્ક મોર્ટ-મુંબાઈ ૩

To develop your interest in
aesthetic and artistic problems

JOIN

THE YOUTHS' ART & CULTURE CIRCLE

A Unique Circle of its own kind
172, Princess Street BOMBAY

OUR PUBLICATIONS :

BEAUTIFUL UNITY

by Nicholas Roerich

Foreword by Abanindranath Tagore

(Price Rs. 2/8/-)

AESTHETICS—Our Art Journal

(Price Rs. 1/8/-)

ILLUSTRATED MONTHLY ART
BULLETIN

(Yearly Subscription Rs. 2/8/-)

ગુજરાતી પ્રકાશનોમાં અપૂર્વ તો એ છે જ, પણ
હિંદી, મરાઠી, બંગાળી, કન્નડ, તામિલ, તેલુગુ, ઉર્દૂ કે હિંદની કોઈ પણ પ્રાંત-સાપામાં

—અરે છુદ અંગ્રેજીમાં પણ અજંતાના કલામંડપો

ઉપર આટલું સમૃદ્ધ અને છતાં આટલું

સરસું એક પણ પ્રકાશન થયું નથી :

નીચે આપેલી થોડી જ વિગતોથી એની ખાતરી થશે :

નિરખી ચિત્રો . . . ૯

ખીન ચિત્રો તથા ફોટોની આટલોગ . . . ૧૧

સામે ગાયકુમાં આપેલા નમુના મુજબ . . .

પાને પાને વેગચેવાર પ્રકાશનો ૪૮

શ્રી રવિશંકર રાવળ એવા ગ્રંથક કલાકારે જાહેરને

કાશાસાદેલ કલેક્ટરના એક ચિત્રદગ્ધ સાથે

આ બધું માત્ર ત્રણ કપિયામાં

(પાર્ટનર નંદી)

અને આ દને રહેલી આદર્શ જ છે. કોઈ

વેળાની અછુદ સામગ્રી દબે મેળવવી જ લખ નથી,

અને તેથી ગમ્મતીની જ નાથો નીચી ગયે છે

અમારૂં કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

:વેપારીઓને!:

તમારી માલની સેલબ્રેશન્સી (વિચાર) ઝેરરેક
આપવા ઇચ્છતા હો તો પત્રવ્યવહાર કરો:

શાહ ટ્રેડિંગ સીન્ડીકેટ

રૂપાવાલા બિલ્ડિંગ, માલ્કેચોક, અમદાવાદ

IMPORTANT

- Q. Press Publicity & Printing
- Q. Stationery Q. Blocks
- Q. Designs Q. Cinema Slides

For all your inquiries
Please refer to

SHAH PUBLICITY SERVICE
Rupawala Building Manekchowk
AHMEDABAD

કોલેરા, ઝાડા, શરદી,
રોધિવા, ખાંસી, શુળ,
અમુઝાણ, દરેક ખાતના
તાપ તથા અનેક
ખાતના દરદો
માટે અમુલ્ય
ઔષધી

જીવનધારા

જે.એન.શે.કે.મ.વેલ્સ
જધ મજે છે. ૩૦૨

જે.એન.શે.કે.મ.
જીવનધારા ઔષધી, બી.આઈ.વેલ્સ

રજીસ્ટરેડ - કંચનલાલ વાડીલાલની કું.
પ્રિન્સેસ રોડી, મંગલદાસ રોડ, મુંબાઈ-૨

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અખક, કેસર, કડવરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંગળાંગાંથી બનાવેલું
સુસોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૦૧ રતલના પોટના રૂ. ૧.૫૦
" " " રૂ. ૩.૦૦
" " " રૂ. ૧.૦૦

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી રમરજીવશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરમા
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - બોમીલાલ શ્રવણ - ગાંધીરોડ

ફુકાન:
મુની ગદાજનવાડી
મુંબાઈ-૨.

જેપીડી
ભોજીલાલ બર્ધસ
પુલ, આથીસી, અમદાવાદ.

પા થો રિયાના દર્દ માટે

કીમતી ધન્યમતીને વળા દુવા

દાંત-

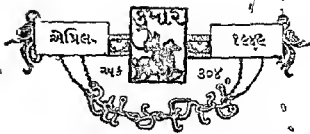
સાફ કરને કે નીચે
દુસ્મી દોઝાત
કીમતી

આપરસરનો
જીપ્સી
રજીસ્ટર્ડ (ગુલાબી મંત્રમ)

ખસ ખુશતી ઘણી, બાળકોના રક્ષણ થોડી
આપ, ખીત આપણ તમામ સમી, આપણે ઉડવો
ફોલ્લા, ઘા, ઘાસ નાસુર, બદ, ટાંબી, કુષાઈ
જલ્દી સાબની જગાસે ચાલી, વોડાની
પીઠે ચાલી, ઉઝડા, રીતળા, સુનાત,
મચ્છરના કબ તેમજ બાઈકર દરોહા પર

ભાવશાંર કેમીકલ પક્કસ
વ્યાપાર, દોડીવેલ

શિવો

સુખદ ખની નાતો (વડકર) ગોરવાખા પૂઠ
કેટલા દરોહાઈનું પરિણામ અગમી પૂઠાની આદર
કરમીરની ખાલુમા જેલમ (ફોટો) આખીર મિથા સેયદ
મુખચિત્રની પાછળ
રૂપકીનું આગલું નાલુઆઈ મિરમી મુખચિત્ર
પાછોસર મેધસાળાના રમરજીનું ફરેડે કવર પાછલા પૂઠામા

કાવ્યો

વેળા નિરુત્તર ભગત ૬૪
વિપાદ નવનંદ પાકક ૬૪
પ્રાણના શોભા મકરન્દ દવે ૬૪

અરિત

સર તેજબહાદુર સુધુ ૬૫

વાર્તા

સંધિનિમ્નક (સરહોન્દુ વધો પાઠ્યાય) રમજીત મિથા ૬૭

લેખો

યુવસાવમા પેટ્રોલિયમ રામસિંહજી રોડેક ૬૬
ક્રમચિત્રની પ્રાચીન ભતિયા વરોપાદ ન મહેતા ૧૦૭
રેલી રિનિદા ક્ષયનમા નિશાન ૨૪ નરસિંહ મૂ. શાહ ૧૧૦
શિરીય [આપણી વનરપતિ ૨૬] નવનીલાલ જે. એસ. ૧૧૧
પૂર્વરમ પ્રાચીન નાટ્યસાસ ૩૨ શોમેન્ડ પ્રિયદર્શી ૧૨૨

વિભાગો

પરચીસ વરસ પદેલા ૧૧૭
માધુકરી ૧૧૮
ખારો [આસમાસના ૫૫ની ૩૬] ૧૧૯
આ માસ ઇતિહાસમા [અગિયારમી સદી વાઈ મિત્રાભાણી] ૧૨૧
પરદેસના પત્રમિત્રો ૧૨૩
સેલુ પાનુ ૧૨૨

આઠકોને

ગોધ આગમિક કારણે આ પોઠો ન થયો હોય તો 'કુમાર' હર માસની ૨૫મી
વારીએ બહાર પડે છે, એટલે તે આરસામા અક ન ગણે તો તરત તેની ફરિયાદ
કરવી અદરમતે કુમા થયેલા આંકોની ફરિયાદોને, આપણી પાસે નકરો હોય છે
ત્યા સુધી તો પહેલા વળતરો અથે પ્રથમ કરીએ છીએ પરંતુ એવા કુમા
થયેલા કોઈપણ અકો વારંવાર કરી આપવાનું કહ્યું બધન આપાને ગમા રહેલ નથી
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ વારંવાર તપી મુદ્રક અને પ્રકાશક બસુભાઈ પિતરભાઈ રાવત
પ્રમુખ પ્રકાશનવાન કુમાર લિમિટેડ કુમાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૪૪ સમુદ્ર, અમદાવાદ
૫ નિલકાળમશ જા પરદેસના કા અગિયારમી સદી લિંગ કુટક નકલના બાર આપા
ભદેરનખવરના સોત કોજન એસકે સારાપન્ટિલેક પબ્લિકેશન કંપની
રેનિસાન્સ જિલ્લ ગાંધી સે અમદાવાદ

મારા બાળકે મારે જેવું શાલુ

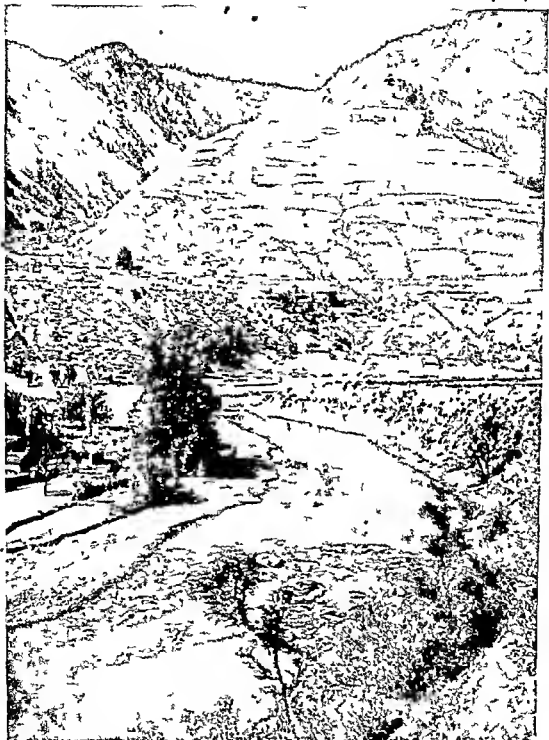
કાલિત

નવાબનો શાલુ

- એલેલો સિલ્ક
- એલેલો ગાજીરીયા
- એલેલો સ્પર્શ

સ્વસ્તિક ઓઇલ મીક્સ લી., મુંબઈ.

કારમીરની ખીણમાં જેડમ

કુટાડા આબીહિયા સેપર

શાનગરની નહેરો હોડીઓ સરોવરો ચીનારખણે એવા ચવાઈ જાય છે એટલે જ પરમાર એવો એકપણી ને આકારો ખ્યાલ કય નવીને આખને યકન્યા કરતા ચિત્રો પાળી મરમીરની ખીણનુ આ દરશ ત્યાની નિસા (શીનુ કાલક નવતર અને સાચુ દરોન કરાવની મધરતાથી મનને ભરી દે છે પહાડીઆના જાણાયા વજામ સેતી વહેતી અને ચીતાના નાવકડા

તમારા બાળકો માટે જ સમ સાજુ

કાલિ

દાવાનો સાજુ

- એટલે સિતળ
- એટલે તાજગીદાયક
- એટલે સ્વચ્છ

સ્વસ્તિક ઓઇલ મીલ્સ લી., સુબઇ.

વેળા

નમ્ય રે વેળા નમ્ય !

જ્યોત્સ્વલેતી હરણી જાણે તુષ્ણિ તીર પાયા

નમ્ય રે વેળા નમ્ય !

ચંચલ ઝોનાં ચરણુ ચાપે

મનની ગરજોત,

ઝોનાં રે આધાતમાં કાપે

આંખુ રેજોરેત;

પડાશે ન્યાં પાથરતી ત્યાં પ્રગટે લગે દહાપ !

નમ્ય રે વેળા નમ્ય !

એકે આંકુ 'ચિત્ત' એ

ખીલું ચરણુ સ્થોય,

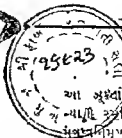
શી ય હવેતી હરણી જેને

આડા નથી ભોંય,

પડતા ઢિલાં પલકમાં તો કિપડે, એવા પાયા !

નમ્ય રે વેળા નમ્ય !

નિવંજન ભગત

વિધા

સંવત્સર.

આવતી
કાલનાં
નાગરિકાનું
આશિક

આ જુલૈયાં ડુગ, નિર્મીત વનપ્રદેશ
ન્યાયી રૂપે મગવળે લૂંતકાવ મેરા
મંજરનિમિષપર આર્પતપોવગોની :
આકાશ યજ્ઞમયી થનું ધૂધણુ ને
ધેતુરને લગતી સૌમ્ય મગગ સંધ્યા;
વિશ્વભાવથી જહો ચરતા હરિણી;
દ્રષ્ટા, રમણિ, પરમોચ્ચતણા વિહારી
ન્યા પ્રેરતા ઉતરવા દિગ્ગી મધાને.

ને આજ નેહ : વનમાં વસતા કુખાતો
આજિતે અર્થ જદરામિતથી મળ્યુ તે
રંધી રહ્યા; શિર પરે ગરજે વિમાન.
ચોડીક બેસ, બકરા અહીં મુઠક પાન
આવી રહ્યાં, ભયથી નાભી જતા કપિઓ;
આ ભેદ નેહ ક્યમ મળ્યું નહીં તથાપિ
કોમ વિધાદથી નરા થતી આજા ઝંખી.

જયન્ત પાઠક

વર્ષ ૨૬-અંક ૪

એપ્રિલ

૧૯૪૬.

પ્રાણુનાં મોતન

. કવિત .

મદ્યેન ભરી લારી મુરત નમ્ય
આ મહેકતા જવતા શોડળે કેરો,
ખેંદિય નેન દગાનના નતને
નમ્ય શુભાની યો, પાગલી વેષે

પાટના થોર આપાર નિહારની
રહેજ અગી મુજ રકની નગેલિ,
એક ધડી લારી નીરખી મુરત
નીરખ્યા નેન ને પ્રાણુના મોતી.

નીરખી લીધ એ મોતન પ્રેમના
શોડના થોડ લગાવતા નીરે,
આધીગા હળવા નમ્ય અસાન
ન મૂવડું દીસદ જાન લગોરે

'આવ,' કહ્યું, 'અવરોધ નથી કરો,
સોધો છે મેં તારી મુઠ વિપાસ.'
એક ધડી માઠી નેન, ય નીસરી,
કાન ચડ્યા ન એકે ચ નિસસસા.

અગાશ્રમા પાતી નીમ રી ભ્યાકુળ
એમળો તારી અઠીઠાપ કાયા,
પૂણીપણી પછડાદ ખાતા પાપે
વેનના મુક રહ્યા પડાયા

રો'વના રોજાની કેક મળી લાર
રૂપના કામ પ્રધુપ સા મારો,
વેનભરી તારા કૂપ પ્રજુદદ
વિહારો ને લાખના આજા કપારો

ર જીન રોજાની ગુપ બની જળ
પાદરો એક અપારે બિજાને,
હાથા અભાવિતી શોડં હરો નહિ
દેખ, બિજીપણુ રાતને માને

કોઈ વેળા, ત્યારે, કોઈ ધડી તને
આવરો થાદ ફરીતની વાણી,
વનની વાટમા પારખીતી મેલે
એક ઠા મોતનબીપ આજણી

પાટ નલી, મધરાત રોતી, ફરી
રોખરો મુજબ પ્રીત પ્રસાદી

મકરન્દ દવે

સર તેજબહાદુર સમુ

ઢાળી બાબુ : સર તેજબહાદુર સમુ અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટમાં વજીલાત કરતા હતા ત્યારે તેમની કારકિર્દીના ગાંધાદે

સ્વ રાજ્યસિદ્ધિ પદલાની પચ્ચાસીના એક ખજર રાજા સાહિબના હોડા અબ્યાસી, નિખાત બંધારણલાતા, અને એ સર્વ એમને હલનળા કચ્ચ આનંદાનવાળા સમમાન્ય અને શીલવંતા સંભળન અને વાસ્તવ્યવાન નાગરિક સર તેજબહાદુર સમુના અવા બન્યુઆરીની રામીએ (જાને ૧૧-૩૫ વર્ષ) થયેલાં અવમાનચી આપણી પ્રતિભા-સમુદ્ધિમાં પડેલી ખોટ કેવીનેતી નથી. રાજકારણની આગલી દરેણ ૫૨ ન નવર રાખવા ટેવાયેલા આપણને ધળી-પાર પાછી દરેણો ને સંસ્કારિતાના શાત ખુલાશમાં પ્રકાશની પ્રતિભાની પરખ હોતી નથી. એકે સર તેજ તે રાજકારણમાં પણ ખણે અગત્યનો ને આગ્રગપડના કાળો આપી ગયા છે. અને ઉલ્લા ત્રીસ વરસમાં દેશના રાજ્યબહારણની એવી એકપણ ચોળના ન હતી કે જેમા એમના અતનો આદરપૂર્વક વિચાર થયેા ન હોય. માણસની રાજકીય કારકિર્દી ન એને ગદાન હરાવી શકે એવી માન્યતા આપણા પારતબમાળ પૂરી સંજોગવશાત્ થાય દરે, પણ હવે રવાઈન હિંદમાં તે તેજ ન હોઈને જેણે રવાઈન દેશમાં નો, જોત-જોતાનાં આગવાં કેરેમાં પ્રતિભા બતાવનારા પણ સમજાના નેવાં રવાન પામે છે, અને રાજકારણને જેમણે રપર્ટ પણ ન કર્યો હોય એવા વિદ્વાનો, વિદ્યાનીચી, ન્યાયપુરો, ને વારીચી અને સાહિત્ય-સેવકો સુધાં દેશના સમમાન્ય અગ્રણીના ગણાય છે. રવાઈન પ્રબ્લના સર્વેતેમુખી વિકાસ માટે આવી દંડિ બહુ જરૂરની છે.

ધારાસાઓએના જગતમાં તે પ્રેરણા સમાન ગણાવા એવા આપણા એક નાગોકિત ધારાસાઓ અને સમતોલ વિચારી ધરાવતા વિનિત છતાં કેમ દેશદાનજવાળા એ સમુદ્ધારી પુરુષ સર તેજબહાદુર સમુના બન્યા કારણેથી બાહ્ય કુટુંબમાં ઈ ૧૮૫૫ની ૧૮મી ડિસેમ્બરે અગ્રીયદમાં થયેા હતા. એમના હાલ પંડિત સધા-કૃષ્ણ ગાંધ પ્રાંતમાં એકગ્રીયુદ્ધિ અગ્રાતદાર હતા અને સરકાર

હવેને ૧૮૯૦માં માન ચોદ વરસની ઉમરે મૅટ્રિકની પરીક્ષા એમણે પસાર કરી ને આશા કોલેજમાં દાખલ થયા અને ત્યાંથી એણે બી.એ.ની રિપ્ચ લઈ ૧૮૯૨માં આખી યુનિવર્સિટીમાં પડેણે બેઠે બી.એ. પાસ થયા ૧૮૯૫માં એ ની તે પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ આવેને તેમો એમ. એ. થયા, અને સાયેસાય એલએલ. બી. પણ થયા.

૨૧ વરસની ઊંમરે પચે બન્નવજળ ધારાકીય વપાધિ મેળવીને થોડા સમય મુશાલાવાદમાં વજીલાત કરી, ૧૮૯૮માં તેમો અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટમાં વજીલાત કરવા આવ્યા. બ્યાંની ૫૦ વરસની કારકિર્દીમાં એ ધંધામાં તેમો ને પ્રતિષ્ઠા ને પૈસા કમાયા તેટલાં બીજાં કોઈ એટલા માળામાં નહિ કરાયું હોય. છતાં સાંઝાતમો થોડા દિવસ તે તેમને કોઈ ન કારગમન ગળવું ન હવું પણ એ નવસરનો સમય એમણે કાયદાના સિદ્ધાંતોને કોડે અભ્યાસ કરવામાં ગાળ્યો, ને એમના હવનકાળમાં એમને ધણે બધા હામી. ઇ. ૧૯૦૨માં તેમણે ડૉક્ટર જોન હોર્સની પદવી મેળવી; અને તે પછી ઉત્તરતર ધંધામાં એવી ઊંચી નામના મેળવતા અથ કે ધારાસાઓના જગતમાં તેમો એક પ્રેરણા રૂપ ગણાવા.

અલ્લાહાબાદ ઉપરાંત કલકત્તા, હાદોર, પટણા, મદ્રાસ અને છે દેશભાદ સુધી એમની ધારાનિયુક્તાને ૫૫૫ ફરકો, એટલું ન નહિ પણ કાયદાના જ્ઞાન એનેની તેમની નિયુક્તિવા એટલી કચ્ચ હતી કે યુક્ત પ્રાંતની સરકાર અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટના ન્યાયમુતિ-એની નિગણુક કરવામાં પણ તેમની સલાહ લેતી. હિંદની લગભગ બધી વિદ્યાપીઠોએ એમને ડૉક્ટર જોન હોર્સની શાતર પદવીઓ આપેલી, અને હાંચરની એફસી યુનિવર્સિટીએ સુધાં એમને ડી. સી. એલ. ની વપાધિથી વિમુક્ત કરેલા.

ધંધાની આવી તેજની કારકિર્દી ઉપરાંત બહેર જનનમાં પણ તેમો સાયેસાય ભાગ લેતા આવેલા હતા. ૧૯૧૩માં તેમો યુક્ત પ્રાંતેની ધારાસભામાં ચુંટાયો તે પહેલાં નવેણી તેમો કોયેસામાં આગળપડતો જાને લેતા થયા હતા, અને ઇ. ૧૯૦૬માં તેમો કા-ચેસની મહાસંમિલિતાના સભ્ય ચુંટાયા હતા, જેમાં જાન ૧૧ વર્ષ સુધી સેવા આપેલી, ને ૧૯૧૩-૧૪માં યુક્ત પ્રાંતની રાજકીય લશ સામોનિષ પરિમેદોના પ્રમુખ તરીકે પણ ચુંટાયેલા. પણ પછી કોયેસે કોઈમ વણજ ધારણ કરતાં એમના બંધારણપ્રિય રચનાને એ કમ પચલાં ન ફાળ્યાં અને કોયેસામાંથી રાજનામું આપી તેમો

અંત્રેલો પણ જેની આદ્ય જાણવતા
 એવા ન્યાયનિષ્ઠ રાજપુરુષ
 પ્રતિભામંપ્રજ ધાર્શનિકશાસ્ત્ર
 ઈંદા સાહિત્યલક્ષ્યાસી અને
 પોતાના ક્ષેત્રમાં
 મુંગી પણ મોંઘી સેવાઓ આપનાર
 ભારતના સમર્થ સપુત

જગતી બાબુ સર તેજબાહુર સપ્ત એમની ઉત્તરારેયામાં અલ્લા
 હાજા દમા નિરતિતા છેલ્લા કિંચતોમાં

★
 તિબરજ ફેડરેશનના પ્રમુખરૂપેનીયો તેમણે સેવા આપેલી
 ૧૯૨૭ માં, ૧૯૩૩માં બ્રિટિશ સરકારે જડ ત્રાજોલાને ત્રી હંપી
 તિયલ કોન્ફેડરેન્સમાં તેમને દિદા પ્રતિનિધિ તરીકે આદોષી થોડ
 સવાળા આવેલા અ સાંપ્રાન્ત રિપરેમાં એમણે મર્વેજેર બહેર
 ફેરુ કે 'બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને સામ્રાજ્ય જનાયાર મારા દેસ છે'

૧૯૧૬માં મુક્ત પ્રાંતની ખાસ સમાધાની એમને દિદ સરકારની
 પરી ખાસ સમાધાની—લેન્ડિસ્ટ્રિક મનિષ્ટપમાં ચૂંતવામાં આવ્યાને
 ત્યાં ૧૯૨૦ સુધી એમણે કાર્યા બલવ્ય આ કપરાત જોડે સરકારને પી
 કલ્પસાન કમિગી લાઇ લઇને ખાતની લોડ સેફેરને કમિટિયા પણ
 મુખ્ય સભ્ય તરીકે તેમણે કામ કર્યું હોવાનું મેમ્બર્સ યુથ સા દ્વારા
 બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય આપવાના ખરડા પી વિગતો તે સાર કરવાનું કામ
 પણ તેમને સોંપવામાં આવેલું અને એમના ધારાજીવ તથા બાર
 રણીય જ્ઞાનની હાજરવાને લીધે ૧૯૨૩માં તેઓ દિદ સરકારના
 કાયદા પ્રધાન નીમણીયા

૧૯૩૦માં રાષ્ટ્રીયની દારીકૂચ પછી દેશમર્યાદા યાચેલી સત્યા
 ગ્રહની લડતને આતે લડતમાં સરકારે જોલાવેલી હિંદી નેલાઓની
 મેળમેલ પરિવહમાં પણ તે અચ્છાએ હતા, અને પરિવહ લીના
 માર વરસની બહેમતને પરિભ્રમી એ ૧૯૩૫ને 'દિલી મારે' પડાયા
 તેમાં સર તેજે અગત્યનો ભાગ ભજવેલો પણ આખરે ઈમેસજાદી
 કોમિશનરે એ ખુશાની સામે મેલાની સુધાના પાડી ત્વાર તેમને
 પારાપાર હુ ખ યોગ્ય એમ કહેવાય છે પાછળથી ૧૯૩૪ પછી તે
 વિનીત પક્ષના નેતાઓ સામે ગતલેલ થવાને પક્ષમાંથી પણ એમણે
 રાષ્ટ્રનાંતુ આપેલું અને બહેર ફેરુ કે પોઈ પણ રાજદ્વારી નીતિ કે
 પક્ષથી પોતે પાર છે, અને એમ અતકાળ સુધી તે નિષ્કાને રવતર
 રાજકારણ પુકષ રહ્યા એ દરમ્યાને દેશનું હિંદ એમને હોં સદા
 રહ્યું હવે હવે સમાધાનના સહાયક તરીકે તે એમ પી પ્રતિજ્ઞા
 લખીતી છે ૧૯૩૦ માં સત્યાગ્રહ પછી બ્રિટિશ હકુમત તથા દેશના
 પ્રધાન નેતાઓ વચ્ચે સમાધાન કરાવવાના એમણે શ્રી અચ્છા સાથે
 મળીને તેમનું એકવ રિ કહેલા પ્રયત્નો, તથા મુરિદગ કીનની પ્રકિ
 રતાની ખાજણી સામે સમાધાનખાઈ પી 'સપુ સમિતિ પાંજળની
 તેમની પ્રમાવલુ બલવીતી છે

આ ગાંધી સેવાઓ છતાં બહેર છત્રનમાં તે કદિ આગ્રજ જાવજા
 મપતા કે હખતા નહિ 'સોહનેતા' મતાની તેમ દાગા વનિજન હંદી
 માનવપ્રેરો તેઓ સ્વીકારતા નહિ, અને સમાજી હારેતોરા તથા
 બહેર શેષીઓ અર્ધવા સાથે એમને ખાખખોર હવે છતાં અનેક

યોગેલા આ કરતા ક્યા પે આંકડાતી મેરી દેગલાજ, કાંડી સમજ,
 વેપક સુધિ તથા ના પ્રવરતાને લીધે મુદ્દાની સમાધાન દર્શના
 કહેવા જાનામાં ગવા હવા કે તેમાં રાખૂને ખરે વખને ખૂચ લે
 થોડી નીવડતા તેમાં પ્રથમ પાંતિના મુસદ્દો દોલને બ્રિટિશ છતા
 સાવની થયાં મગજા, નવા સુધારાના મુમદ્દા કે લડતમાં સમાધાન
 ની બુદ્ધિમતી તૈયારીમાં તેઓ પારિષદ કામ બાંધે ન હોવા છે
 એ કો રીતે રાખૂની ખૂબી પણ મળી મોંઘી મેરા એમણે કરી છે
 અચેલ હાંમે સાથે પી વાલા મોટામાં પણ દેગનુ કે નેતાનીનું કેમ
 માન દવાય એવું કદિ પણ એમણે કરું ન હવે એમને હં વ દેગનું
 બલવીતરને બનિવ થયુ અગર ન હવે અને માધીજ સુધારે
 વિનાશ હતો દેગની પરિસ્થિતિ જાનામાં એક જગી ન હની
 તેથી ન તે હમેશા સમાધાનના પ્રયત્નો કરતા મેલા છેલ્લા પ્રવર
 ૧૯૪૩માં રામણે સર્વે રાષ્ટ્ર પરિવહ મોલા રીતે કરી જેને ને ૧૯૪૪માં
 તે પછી એ સાવ જાગ્યાં મયા હિંદ છેલ્લા ની અવરગને અને
 દગવના એક વા દિવસોમાં પરદેશી સરકારે આકરવી અગ્રણિ રતજી
 એમને અત્યત આપાત થયો અને ૧૯૪૩માં એમણે કોયે સર્વો પેરવની
 કે વર્ષીયાત રીતે તેથી કોયે મોગીમાં પણ તેમનું માન હવે તે પી
 વધી ગયુ, એ મેલાના છત્રવતા આ સુધી અંદર રહુ

સર સમુનુ અમત તેમનું શ્રદ્ધ છત્રન પલ મારવા આંતરપ્રશ્ન
 મુખી, સમજ, અને સરકાર જ હવે શિષ્ટ અને સમૂખ રિધારના
 તેઓ વડા હતા, એ આગને રે જનારને આરોની આતિરેયાવ
 નાનું સર્વોચ્ચ દર્શન થવું હો ૧૯૫૦માં, ૩૫ વર્ષની વય વિધુર થયા
 પછી રાષ્ટ્રવિભાજન આંદોલન સમયે અને આતિરેયશીત અભિલત
 શ્રવરજ તરીકે આ દેશા છત્રની સુસામ થોમેર હની રાજ સામ
 પદમે સુમિતિ વમાકુને કુલો ક્રમદાવતા એ પરમાત્મા મેદા દોષ
 અને જોધેર વંદિત્વાઈ અજવા નાનામોદોને જ્ઞાન તથા મમતનુ પાન
 કરાવતા દોષ મેદા માનવપ્રજા 'આલ્ફર્ડ દેડ' કપર પડની
 પરસાવમાં વારતો એમણે એ 'દરબાર', લોરોના બળીતી એક
 'સરવા' એવા વર્ષ પડ્યો હતો એમાં જુદી જુદી (અનુ ૫ ૧૨૪મે)

૧. આંગો મધપ્રદા પર ચોટલી રાખીને નિતાઇએ
દાઢ આગળ લેખાળ્યા. નીચેનાં માથાએ તે આ
દસીં કિશોરની હીલવાલ મેકને દેખ થઈ ગયા.

ચોટલી દતી નિતાઇ ન્યાં બેઠો. દતો ત્યાંથી યા
અને તેની ચારે બાજુની વંકીનો બધો આગ બરાબ
નજરે પડતો હતો, એકલું જ નહિ પણ મહાન્યાં થો
સારે કોઈ ભાવનું દેખ તે તે પણ સંભળતું. ધીર
કાનુકેલું બળ-બળે છે તે પણ ઝાટની ડાળે બે
બેઠો બરાબર મેકે શકતું હતું.

પણ મોડી તકલિફ નિતાઇબાજુ માટે એ મધમ
પ્રવેશ કરવાની જ હતી. સૌપહેલાં તે દરવાજો દર
વાન બેઠો છે. પરિણામે, ત્યાંથી અંદર જવામાં સડા
મતી નથી. પાંદળપર્ષી વંકી ઠકીને બનીયામાં થઈ
અંદર જઈ શકાય તેવું છે, પણ એ પછી ? અંદર થા
માં ઠકી રીતે જઈ ? ત્યાં બિન્દુની છે, મેલોં પાકી
હરી મેલે પકડાવી રહે, ને પછી કોઈ દવા-માધ્યમ
લા નહિ રાખે. જી હાકા થાતે જ દાઢમાં આપુ
મુલાવતા ચારે બાજુ નજર નાખતા મહાન્યાં ચોરો
ફરી રહ્યા છે, અને વચ્ચેવચ્ચે રોષથી ગળ પછ બેઠે,
એકેકે એમની આંખથી બધવું સદમ નથી. બેઠાક, મે

ધો ઉસવારની નેમ એક બડી ડાળની બેઠાબાજુ પથ મુલા
વતા બેઠાબેઠા નિતાઇબાજુ કંપીરપલે દંક ચિતલી
રહ્યા હતા. હંધ જ વિચાર્યા વિના મનમાં એમ આવ્યું તેમ કરી
નાખવાની ડગર હવે કામની ન હતી. કુશલ સેનાપતિની નેમ ચારે
બાજુ મેક, આગળપાછળનો વિચાર કરીને કામ કરવાનું હતું વિશેષ
કરીને આજની વાત તેા અરે જ નજા યુવવાડાએલી હતી.

બાજુ નીચે વડલાની થેરી થકાએ એના થડની ચારે બાજુ અંધારું
પાથરી રાખ્યું છે, અને એની વડવાઈએ થોમેર દોરડાંની નેમ
ઝૂલી રહી છે. બોચા થઈ ચૂક્યા છે. નિતાઇબાજુના થેટમાં ગરુડિયાં
બાંધી રહ્યા છે. બૂખ બરાબરની લાગી દોષને એણે ખમીસના એક
ખિરસાં એક વાર વધાનપૂર્વક ફેંકેલી એવાં, પણ હંધ જ મળતું નહિ.
જે થોડાંક ચોર ને નમકળ ખિરસામા હતાં, એ પણ પૂરા થઈ ગયાં
હતાં. એણે ચિતિત થઇને હંધર નજર કરી. અત્યાર સુધી એકધારે
એકું કારણ એ રોમી શક્યા ન હતો. હવે કપર નજર કરવાં એણે
એકું કે જાણનાર કોઈ ગાળાપી દલખાવ દાઢ એકે એક નજર કર્યા
કપર એક જગ્યાએ એવા મધપ્રદા આર્ધચક્રકારે ઝૂલી રહ્યો હતો.
થોડીવાર માટે એ ચોતાની બૂખ અને વર્તાવાન મૂંઝવણ બૂકી કુદ-
દલપૂર્વક એ મધપ્રદા તરફ જ નેડેઈ રહ્યો; ને પછી ખૂબ જ ભળતીને
જે ડાળ નીચે કિતરીને બેઠો. મધમાખીની નજીક ફરકતું આકર્ષણોહું
નથી એ વાત એ ચોતાના ભતઅનુભવે સાધી પેટે બહુને હતો.

એ પછી ડાળીએ બેઠાબેઠા નિતાઇબાજુ ફરી માલ થર દાઢ મૂકી
વિચારે ચડવા. વડલા પાસે થઇને એક પાછી સડક જતી હતી. સડકની
બીજા બાજુ, બરાબર વડલાની સામે જ, વિશાળ ચોતાનવાળા મહા-
ન્યાં થોડાનો દરવાજો હતો, અને દરવાજાની પાસે જ દરવાજાની

કોઈ પણ કપાચે એક નાર મોડીમાં પાસે પહેલો નડતો પછી...

હું, પણ એક વાત કહેવાની તેા તદ્દન રહી જ ગઈ. નિતાઇબાજુને
તથ વર્ષ હતું હાથમાં થોડો દિવસ પહેલાં જ પૂરાં થયાં છે.
ચી સવારે એમણે એક સર્વર કામી કરીને ધર ઠોડ્યું છે,
હાલ સહિ અગિયાર વર્ષની મોડી બહેન બિન્દુ સાથે એને કનિષ્ઠ
થયા હતા. પરિણામે, હમેશાં નેમ બનતું આવતું છે તેમ, બિન્દુએ
બાપુને અને કાકાને ફરિયાદ કરી મામલો ચોતાને પાંચ છત્રી લીધો.
રોમે બરાબર નિતાઇ ત્યારે તેા ચૂપ રહ્યો, પણ આજ સવારે પથારી-
માથી ઊઠતાં જ એણે એ પરામર્થને જાનબના બાદશી લીધો. રાત્રે
એક આઈબહેન બાબુનાબાજુની પથારીમાં ચૂત્યાં હતાં. સવારે લંધ
લડતાં બિન્દુએ મેડ્યું તેા એને ખાથે અંગેઠો ન હતો. વિદ્યુજ થઇને
આ તરફ-તે તરફ મેલતાં સામેની ઝીંટ પર અંધેરો એમ ને એમ
બાજુની નેમ વળગેલા એની નજરે પડ્યો.

નિતાઈ ચોતાના કામનું પરિણામ ભણવા અર્દાતદો ફરી રહ્યો
હતો. બિન્દુની સોમાચીસ અને રો-કળ કાને પડતાં જ એને બાન
વડે રોમે રહેલું કામ સહન નથી રહ્યું; હંધ ચુપકાઈ થઈ ગયું છે.
અને એણે બિન્દુની પાસે થર ઠોડ્યું.

તે પછી અર્દાતદો થોડો આંસ મારી, પોરોશીએની વાઢ-
માંથી થોડાંક ચોર નમકળ એમાં કરી, દરેક પાણે જ્યારે એણે
મેડ્યું કે ધરનાં નોકરચાર એની તપાસમાં બહાર નીકળ્યાં છે ત્યારે
એણે છાતામાન આ વડલાની ડાળે આવી આશ્રય લીધો, અને
થોમે અદરંધ રહીને સામાનમાનના બૂદકે મેલે રહ્યો.

પણ ધુસીલીની વાત તેા એ દતી કે હવે આવવાનું એકદમ ખૂબી
અર્થ હતું. અને ખાલી પેટે ક્યાં સુધી લઈ શકાય ? હવે નિતાઇબાજુ
અત્યારે ધરમાં શું બું આવવાનું તેવાર થયું દરો તે કંપનાની આંખે

કિશોરકાળના તોફાનીઓમાંથી સાહસવીરો ને ગણેશિયા બંને પાક્યા છે.

નિજગણ લાગ્યા, અને જો ભેઈ એમના મોંમાં પાણી આવ્યું, ને મોં દયામણું થઈ ગયું. કબજે ડાળ ઉપર નમીને એકાએક એરથી પગ ડોલાવતા ન રહ્યા. કારણ, દેશવાની આંખે આવાની સુદર સામગ્રીઓની સાથે એક બીજી ચીજ પણ દેખાતી હતી, અને તે હતો કાકાના હાથમાં ફૂંતેલા પાતળો ચાણક.

ફોરક, માર આવે એ નિર્વાઈનાણુ માટે કંઈનું ન હતું. આગામ્ય, 'બળો' કે 'તમાચો' તે નવા ન હતું, કારણ એ તે રેખાનું યજ્ઞ; પણ જેને 'બરાબરનો મેથીવાડ' કહેવાય એવો માર પણ એમને માટે વિરલ નહોતો. ધરનાં માણસોને કેમ બહેલેટ્ટેજ ન ન પડી અહીં હોય, તેમ આનું બાળુમાં ક્યાંયે કે અંધ પણ તર તોડ્યાન થતાં કે સહુને નિર્વાઈ પર ન શકા આવતી; અને જો શંકા સાચી છે તે બાદી તે નબળા પહેલાં ન સહુ પોતાને કાને તેમ જ અડધા પાટુતમણ લગાવવા મેડી પડતાં ન હતું થોડા દિવસ પહેલાં જ તદ્દન વિનાકાઈથી સહુને એને ખૂળખૂળ વગેવણી સાથે કમોઢોપી દતો.

તો વાતની એના નરા થે વાંક ન હતો. એટલે સુધી કે કહી રીતે અને કેમ એમ થયું એ પ્રશ્ન એના ધનમાં હતું જે અણુકરણ ન રહ્યો હતો. બિન્દુએ અગાડીમાં એનું રાગકાણુ ધર ગોકળું હતું. તે દિવસે રમતમા બિન્દુને ત્યાં થયું! પોસાણું આવવાના કોઈ બિન્દુ રસોઈમાં પહેરવાઈ ગઈ હતી. એ લગાવણમાં ને કલાવણમાં દારવા ન વાકી ધરમાંથી કહી લાવવા નીચે અહીં હતી. આ તક મળતા નિવાઈને તદ્દન રમણમાં એ દાર ગોળના પાણીમાં બોળીને વાગે હતો ત્યાં ન ખૂંચી દીધો. એના મનમાં બોલે કંઈ ન વિચાર ન હતો. કિંથિયાય કે ગોળથી દાર પર પીડીએ થોડો અને પછી બિન્દુ ન્યારે નેજા પિતા ને એ પહેરો, ત્યારે એક નેજા એવું નાક-ચરો

પણ નાકક ધાયાં કરતાં તદ્દન વિપરીતરીને થયું. થોડી વાર પછી બિન્દુએ એણે પાડતાં નીચે આવીને કહ્યું કે એનો દાર લઈને નિર્વાઈ બાગી ગયો છે નિર્વાઈને પકડી લાવવામાં આવ્યો. પણ એણે નેજાથી માથું ધુણવી અગાધનો ઈન્કાર કર્યો. ગોળમાં દાર ગોળવાની પાત પણ ગામુડો જેવો નરા થે ન હતી. પરંતુ એની વાત કોઈએ માની નહિ. હલકાનું કાકાએ એરથી કાન આમળીને કહ્યું કે 'ન, ન્યાં રાખો હોય ત્યાંથી લઈ આવ. લાવીશ તો કંઈ નહિ કરું.'

પણ ને આખો ડેકાણી ન ખખર ન હોય કે કંઈ રીતે લાવી શકાય? નિર્વાઈ દાર લાવી ન શક્યો. કાન ચૂકી કાઢ્યો તોપણ ન્યારે દાર ન નરડો ત્યારે કાકાએ સોડી ઉપાડી ને નિર્વાઈને સારી થોડે દરકારેલો. ને ત્યારે નિર્વાઈને અનામું થયું કે જો કોઈ ભદુર્ધ વિદ્યાથી સોનાને દાર જતાની શકતો હોય તો તેમ કરતાં હું ન અચકાઉં. પણ ભદુર્ધથી અનુભુ એ બીજારાનો, પડયાપડયા માર આવ્યા સિવાય બીજો કંઈ ઉપાય ન હતો.

આખરે થાકીને કાકાએ એને મુક્તિ આપી, અને કહ્યું થોડો યદને આ કાકાએ એક બંબરનો એલિથિયો થયો: એકદમ 'ક' વગેરો. ન કાણું કર વાકું, અર્ધાંધી.'

એ દરબાર દિવસ પહેલાંની પાત છે. તે પછી બિન્દુએ એની ધણી છુટામઢ કરી છે. પણ અરસો માર પડયા પછી દબે બિન્દુ માટે એને નરા થે સદ્આવરણો નથી. એણે મોરવમરીરીતે બિન્દુના સમાધાનના પ્રયાસ

સોને પાછા ઠેકાણ છે, અને હાર વિષે એક રહસ્યમય ચુપકીરી પકડી છે. એ પછે ફરી પાછો મૂકી કબે રાતે એને કોઈ બિન્દુ સાથે કમડો કષ્ટો છે અને પોતાના એકત્ર યજ્ઞો કોમ અને રેખાને જલવામા ચરિતાઈ કરતાં નિર્વાઈને કાતર વહે બિન્દુના અંજોડાને માથાથી છુટો પાડી દીધો છે!

કાકાની કાલે મોળથી એકાએક પગ ડોલાવતાં ડોલાવતાં, બિન્દુનું ચોટાટા વિનાનું માથું યાદ આવતી એના પકડી ગયેલા, બખતી કુખે ચુપક બનેલા મોં પર દારપ ફરકી ઊઠ્યું, બીજું મોં તેમ હોય, પણ બિન્દુને જરામળીની સમ્મત થઈ છે એના કંઠા નથી. દબે એકાકામાં એણે છ મહીના સુધી તે એ ચોટાટા મૂંચી નહિ ન શકે!

પણ એના એ આંદર વધુ ટકી ન શક્યો. પેટની પીડા ને બખતું દુઃખ લપવા લાગ્યું, અને અમર જેવીને એ ચારે બાજુ નબર નાખવા લાગ્યો. એક ખિસકોલી ધબકુલપતથી ચડતર કરતી એને બાલુમાં ન નબળાઈ આવવાનવાર આંખે ચાકી દોવા છતાં જે નિર્વાઈ એ પચાત્રકે કંઈ ભેઈ ન હતી. અડધથી આવતીની ખિસકોલી એની પાસે આવતાં પચવાર માટે એકદમ અડધી હતી, અને પાપેશનાં બી નેની કાચીકાલી આંખે તેના તરફ ભેઈ, તિથિતિથિ રાખે પોતાનું ચાલવ નહોર કરી, એ ચાકી હતી નિર્વાઈ દબે એની હોલચાલ પર ધ્યાન દેવા લાગ્યો. ને એણે એણે કે બે ખિસકોલી નીચેથી ઉપર આવતી સુધા પ્રત્યેક વાર એક નાનું ફળ એના મોંમાં લઈ આવતી હતી, અને એને કાકાની એક જખોલમાં ખૂંચી ફરી નીચે ઊતરતી હતી.

બૂચ અને કુતુહલને કારણે નિર્વાઈ ફરી ન શક્યો. એ નરા નીચે ઊતરી, ખિસકોલી ને ડાળ પર જખોલમા પેલાં ફળ નાખતી હતી ત્યાં નવા લાગ્યો. એને પોતાની જખોલ અગ્રી આવતો ભેઈ પેલી ખિસકોલી તિથિતિથિ (તિથિતિથિ કરતી શું છોડી. છતાં નિર્વાઈને તકક આવતો ભેઈ આખરે એ ખિસકોલી ત્યાંથી નાસી છૂટી, અને જડ કાંચે એક પાતળી કાલે એરી અરિરામપણે નિર્વાઈ ઉપર ચાલોને વરસાદ વરસાવવા લાગી.

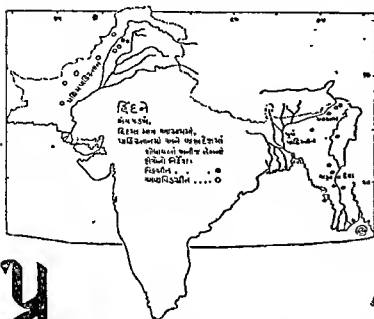
નિર્વાઈ એ ખિસકોલીના બધા જે તિરકકારને અવગળીને પેલી જખોલ પાછેની ડાળ પર વેડે બાલુ પચ મુકાવતો બેઠો. જખોલમા ડોકિયું કરીને એણે તે અધાર. કહ ન જખોલ નહોર, એક મારના બલ સિવાય બીજો કોઈ ન બલ નિર્વાઈને રમણીને નહિ. એથી એણે મોળથી એ જખોલમા દાંધ વાખ્યો, અને ઉપલી ડાળ પરની ખિસકોલીની ચોસો અને મારો વધુ તેમ લગી.

મોળી સુધી દાંધ અંદર ભડા નિર્વાઈને જખોલ કે એ જખોલ એ ખિસકોલીનું દર દબ થોડી વારે એનો દાંધ ડ નેની સુવાળા એક નમ્યાએ નરા અડધો. ફેંકાવતાં ફેંકાવતાં એને લાગ્યું કે ખિસકોલીએ (૫૪ ૧૨૪)

સંધિ વિગ્રહ

નિર્વાઈનું નસીબ નાનાકાકા ઘડશે કે બિન્દુ? શ્રી શરદીન્દુ વંદોપાધ્યાયની વાતાં

ની શક્યતા દેખાઈને આને તેની
શોધ ચાલી રહી છે ત્યારે...

થોડા દિવસ ઉપર છાપામાં સમાચાર દર્શાવી
ખંભાતથી થોડા સુધીના દરિયાકિનારા
પ્રદેશમાં તેલના કુવાની કળી શકે તે જ એવે
સરકારી બુદ્ધતંત્રશાસ્ત્રી પ્રો. વાઘિયાનો અહેવાલ
પ્રકટ થયા પછી બીજા શેલ કંપનીએ પણ
એ દિશામાં આગળ પ્રયત્નો શરૂ કર્યા છે.
ગુજરાતની ધરતીમાં રહેલા એ પ્રવાહી
શેલના અંગેની વિરુદ્ધ, શાસ્ત્રીય ને અભ્ય-
સનીય માહિતી આપતો આ લેખ લેખક
દોડેલા તેના નકશા, (ચિત્રો તથા આ-
લેખો સાથે રસમય ને ઉપયોગીની નિવેશનો).

મેળક
 રામસિંહજી રાઠોડ

કચ્છ અવગોંટ રીસચી રજાવા

ગીપાઈમેન્ટ ઓફ છઠ્ઠાઈઠાઈ - બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી

ઉપચાર માટે ઉપયોગમાં લેવાયું છે. ચાર દબર વર્ષ પહેલાંની દિલ્હી સુમેરિયન સંસ્કૃતિનાં મકાનોમાં ડામારની સંખ્યાએલી હટ્ટા વપરાયેલી પુરાવિરોએ મેળવી છે. મીસરમાં મૃત શરીરો સાચવવા ડામારને જ ઉપયોગ થતો. ડામારને તેઓ ‘મમી’ કહેતા, જે પાણી ભરી તે સચવાયેલાં છે મુદ્દાં પણ ‘મમી’ કહેવાયાં. યુરેટિસ નદી પર વહાણોની બાષ્પગામી છેક પ્રાચીન કાળથી આજ સુધી તે વપરાયે આજે છે. મીસ અને ઈરાનની ધરતીઓની જમીને બદાર નીકળતા તેલનો ઈ.સ.પૂ ૪૫૦માં હિરોપોલિસ નિર્દેશ કરેલો છે. રોમન લોકો પ્રકાશ માટે બ્લેન્ડ તેલ કેમ મેળવતા તે વિષે રોમન ઇતિહાસકાર પ્લીનીયો કહેવે મળે છે. મેસોપોટેમિયામાં બ્લેન્ડ તેલ, તેનો અશ્વરો, અને વાષ્પરૂપે તે બળે તેના થતા અડકાનેઈઈ. પૂ ૩૩૧માં સિંકર કેમ અડકેલા તેનું વર્ણન હેરોડોટસે કરે છે. બ્લામાં બે દબર વર્ષ પહેલાં પણ બ્લેન્ડ તેલના દીવાનો ઉપયોગ થતો; અને બોના-બોએઈ. પૂર્વે વરગાં ધરતીમાં છેદ પાડવાની નોંધ મળે છે. ઇસુ મુનની શરૂઆતમાં કાર્પીઅનના કાઠે બાહુમાં ભૂમીનમાંથી સત્રી ઉપર આવવું તેલ ભરી નિગાલામાં પરિભ્રમણ; ને બાહુવારતીઆ બે ભાલાની અરખાતું કરતી રાક્ષિ એઈએવા ગખરાએલા કે તેને સાંત કરવા તેમણે નરમેઈ કરેલા. તે પછી આજ બે દબર વર્ષે પેટ્રોલિયમનો ઈ રશિયેએ આધુનિક યુદ્ધોમાં તે કહેલા યે નરખલિનો કોષ લીધો હશે ?

પેટ્રોલિયમના ઉદ્યોગનો વિકાસ

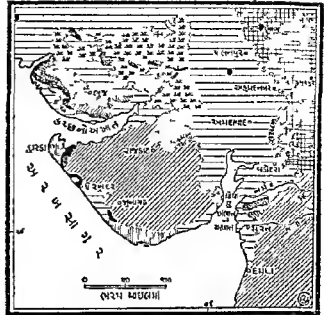
ઉપર અપાઈ તે મઠ પ્રતીમાંથી કુદરતી જોડે જલ્દાર આવી વપ-
ચામમાં લેવાયલા પેટ્રોલિયમની પ્રાચીન વાતો. વર્તમાનકાળમાં ૩૦૦
મવં મહેલોથી બાકમાં ખનીજ તેલ વપરાવા લાગ્યું હતું. ઈ.સ. ૧૯૨૭

૧અગાઉ પશુ ૧૪૭મા ચંકમાં એક વિરૂદ્ધ લેખ આપી ગયો છે. જેથીલિયમની રચનામાં રહેલા દાઢિયાં-કાળના તત્ત્વો સ્થિતિસ્થાપન દાઢિયાં-કાળન કશાં પુરાણા હોઈ તે સાથે તેમને સંબંધ નથી. સિવાયતે તો ડિગ્રાવયના પદારો પર ૨૧મ્ બદાર નીકળેલું દાઢિ આવે છે

મા અમેરિકાના પેન્સિલ્વેનિયા પરગણામાં પેટ્રોલિયમની
પરખે યશલી, આદરની અને ગૌણીસમી સહીમાં વેદશીવ
જયાર તરીકે ઓળખાઈ અપરાતા તેનું વિશેષ ગંદકા
હોયું છે. સ ૧૮૫૦થી તે પ્રકાશ કરવાના કોશીસ રૂપે
ગ્રીવામાં બાળવાના કામમાં લેવાયું અમેરિકામાં ગઠવાર
ધીકુ બનાવવા ગાટિ ખાદ્ય ખાઈ મેળવવા સાક બોલાતા
કુખાએગાથી તેલ ગળી આવ્યું, અને પછી તેવ મેળવવા માટે
જે ખાસ બનાવાઈએ પહેલવહેલો તેજનો રૂપે તેવાર થયો.
૪ ૧૮૫૮માં પેન્સિલ્વેનિયાના લિલ્ સિયેમાં ૭૦ ફૂટ ઊંડા
કુવો 'ટ્રુ'ના કુવા'ના નામે વિશ્વખ્યાત થઈ અલિદાસિક
બની ગયો. પછી તે પેટ્રોલિયમના છટીમનો વિધાસ આજ
સુધીમાં કદને ને બહુકે થતો ગયો છે અને પેટ્રોલિયમની
તેના ભિન્નભિન્ન રૂપે થતી કપકપિયાતાનું છેત્ર પશુ કોટનુ જ
નવાયક ને વિગાળ બન્યું છે

બુગર્જનમાં પેટ્રોલિયમની વચના

જીવનની અરેરેનામાં અનેકવિધ રૂપે કષ્ટગામી જનનાક
આ પેટ્રોલિયમ ખસતીમાં ક્યાથી આવ્યું એ તે હનુ મે અ-
જુરેલ્યા કોવડા જેવી ધરના છે કહ કંટા જે વાહિવાઈના
અને કોક સિદ્ધાંત હા તે તે પદ્ધિ સદગત થાય છે, કે પે-
ટ્રોલિયમ માત્ર રોષ જડ પદાર્થોનું રૂપાંતરિત રૂપ નહિ, પણ
જેવન તરણનું નિષ્પાત છે મોટો વર્ષ પહેલા સમુદ્રને તળિયે
યતી સૂક્ય છવાત તથા તેની જ નીચે પડેલાં તોત નદીઓ-
માં પ્રસારાઈ આવતા જળમગ ને કીડાણુઓ સાથે સંપ્રક્રમણ
જે હવામાનની અસર તણે તે સહે તે પહેલા, તરિતમણે દયાતી
મઈ છીછા સમુદ્રા ને રવિયાઈના ઊંચા પૃથ્વી (Plankton)
જેવા આવા સૂક્ય કીડાણુઓને કાટવા રેતી, ઝાડા અને
કીડકના કાપના ધર પર ધર ગાઢતા મથા એમ કહી કોડે
દળાણુમાં કાટવા અમુક બેક્ટેરિયા (જીવાણુઓ)ની પ્રતિયા-
માં તથા પ્રાણુવાયુની અનુ ગિયિતિમાં આ કીડાણુ કાઢકો-
કાળેન-સંયુક્તોના રૂપમાં ફેરવાયા અને કાઢકોજીવન તથા કા-
ળેન પરગણાના એકાણુથી બનેલા આ સમુદ્રતો ભિન્નભિન્ન
અરગીના પ્રમાણમાં વિવિધ ગુણધર્મો ધરાવતા અનેકવિધ
વાયુ, પ્રવાહી ને ધનુષ્ય પેટ્રોલિયમની રચનાના મુળદત્તોમાં
રૂપાંતરિત થયા સાચેસાચે મર્ગાતરે માટી અને રેતી વગેરેના
ધર કષ્ટર બનેલા ધર પશુ મીઠેમીઠે ખાર, દળાણુ અને
કાણુતાની પ્રક્રિયામાં કાણુ સિદ્ધા રૂપે ફેરવાયા પછી આ સમયગ
બોલેલા પડે, ભૂગર્ભમાંની કીડા અલરિક હવચવને બને દળાણુના
એકશી વળાકે લગત વતા ગયાં. ત્યાં કયાક પૂટ પડનારી ઊંચાનીચા
જથા દળાણુ તોવાર ધરને કીડકલેગા પળેડા પેટ્રોલિયમના
પ્રીયા પલ આ પ્રક્રિયામાં તેની જનક સિયાન્સોમાંથી નીચેવાઈ
એકા યવા કાર્યા એ રીતે તેવાર થયેલા પેટ્રોલિયમ પદાર્થ તેવા
દલકામણને લીધેતે તેના પરગણાના પદ્યપરના ગુણક ગુણ-
ધર્મે મુજબ એકબીજાને બાહેદાર રહી રચનાકાર્યમાં કષ્ટર ચડતો
ગયો, ને જ્યા તેને કષ્ટર ચડતો રહે તેવું હવ પડ આકુ આવ્યું ત્યા

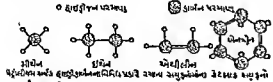
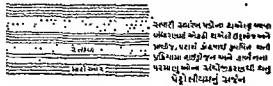
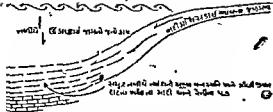
ગુજરાતના બુગર્જનમાં પેટ્રોલિયમના સ્ત્રોતોની શોધ તેના,
અર્થકેરના એવાયુગ્રા પડેના વિસ્તારદર્શકની ગુજરાત ને બુગર્જન
રચના આ નકશામાં દર્શાવી છે કે કોઈના અંકની શકે ગમેતી 'ગુજરાતનું
અર્જન' નામે લેખમાંના જેવો વાચતા હશે તેમણે, આ નકશામાં દર્શા
વેલા ગુજરાતના સુગ્રોના નામ અપરિચિત નહિ દોષ, એ 'યુગો' અને
'કાર્બન' એક આરેખ પશુ કોઈના અર્થમાં આરેખો દેતો. છતાં એમને
એ નામે નવા લાગે તેમણે પશુ પીરજ ને મનનપૂર્વક આ આખો લેખ
વાચવા તથા સમજવાની આગ્રહી બજામણુ છે, કેમકે. (વાચો આ
પાના નીચેની ધેરી લોખીય) -આલેખક સારાસિદ્ધ (પૌર્ણીપાદ)

તેનો ભાસેલો થયો, અને જ્યા તે ખસતીમાંથી બહાર નીકળવાનો
માર્ગ મળી ગયો ત્યાં વાયુરૂપે તે હવામાનમાં પશુ ગળી જવા માડ્યું
અમ્મિત વર્ષોથી આ કવી, કુદરતથી અકળ એવી આ ક્રિયા તેના ભિન્ન-
ભિન્ન વળકે ભૂગર્ભમાં અતિશય રહી હશે (જુઓ આની પછીના
પાના કષ્ટરની વિગત આપતિ)

ધરતીમાં પડેલાં પેટ્રોલિયમ-અર્થકેર સવાના રંગેએ

આ રીતે મુખત્તે જલજ સિદ્ધાએ જ્યા મુજબ આકર ખારજ
કરે છે ત્યા, તેને તાણી પાટની બળાવમાં કે કલનોદર ને ઝોળા
કારે રચાએલા કવગા નાવાકાર પડેના પેટાળમાં નીચેથી નીચેવાઈ

કુદરતના બળનામાં ગુજરાતની આ સમૃદ્ધિ આડે હજી તે તકરીરનાં લાળાં છે લક્ષ્મીને હોડમાં મૂકી નમીબ સાથે એતવા-
માં ગુજરાત પાવરકું છે. મરુતિનાં પારખા લેવાની માણુમની અકળે ઉંચામાં ઉંચી હરે બીલવેલા વિજ્ઞાનની ચાવી વડે
એકલિધીએ પાકડ એમવવા ગુજરાતમાં પ્રવતો થાય, ગુજરાતનું નમીબ ખુદી જાય, ધરતીનું એ ધન ઉદભવક ગુજ-
રાતમાં પેટ્રોલિયમનું પૂર વહેવા માટે, તે હિંદને સમૃદ્ધ કરતાં ગરવી ગુજરાતને જગતમાં જવાયારો બોલી જાય તેમ છે

મુખ્યભાગે પેટ્રોલિયમની રચના કેમ થાય છે તે, તથા પેટ્રોલિયમના સેન્ટ્રલ હાઈલેન્ડના પરમાણુઓના રચના સંબંધો સમાવેશથી આશિષ: પાછળના પાના પર પેટ્રોલિયમની રચનાનું ને પશુન કહ્યું છે તેની સાથે આ આશુતિ મેળા નવાથી સમાવેશ સર્જા બનશે. (આદિપદ-સામસિદ્ધાંત)

હવે ચડતા પેટ્રોલિયમને ભાગે થાય છે પશુઅંતે તે ભૂતરની પડોની આથી ઉત્તરે પ્રાચીન રચનામાંથી ન પેટ્રોલિયમ હાય સાથે છે. પશુ કુદરતે થોડી ન નિયમપાત્ર રહે છે ભૂતરનાં સિદ્ધાંતોની થવી પડકાર (Stratigraphical) કે પડકાર (Structural) રચનામાં બીજી પશુ થઈ રીતે રચાતા બંધિયાર પડકારોમાંથી પેટ્રોલિયમ ગળા આવે છે. કોઈકની બનેલી ભૂતર સિદ્ધાંતોમાંથી કહ્યું પડકાર પેટ્રોલિયમ વેળપાપાણના કે કશિત ચૂર્ણપાપાણના અધિદ્ધ વચમાં આંદ્ર થાય છે; અને ઉપરના ભાગે આથી રહેલી મુદ્દમય પાપાણની કે એવી ન થાય પડે સિદ્ધાંતો. વચ્ચે પેટ્રોલિયમ અને તે નીચે ખાંડ પાણી આની નતાં પેટ્રોલિયમ ત્યાંથી હીડી નાં અટકી સચવાય છે. હારેકે યોરોડી નેના પદાર્થ, પદે ભગેથી નેસાંદના નકો વગેરે પશુ આ હાગ કે છે. પડો ને સપાટીને સમરેખ દોષ તે તેમાં પેટ્રોલિયમ વેરણરણ નેસાંતે પડકાર હોય. પેટ્રોલિયમ મુદ્દમય ને સંમેળોમાં સંપ્રધ્ય કોય તેમાં નેસાંદે હાથિયવિ-પટો થતાં તેનું કેપાંત થઈ નય છે. હારેકે આંતરિક હાથિયવિ-પટો નાસ-પાણ થઈ નય છે. પેટ્રોલિયમ-સંપ્રધ્ય પડોમાં અદ્ય ફેરફાર થતાં તેને અસપાના સંમેળો પ્રાપ્ત થાય તે હાજુવચમાં સરી નઈ તેના રચાનકે થઈ નય છે. ખરતીની ઉપલી સપાટી ઉપર એક

થેવમાં નકો થપને એકની મિલકત તરીકે ટેવાએતું પેટ્રોલિયમ પાર્થો કુદરતી અને બીજાના પ્રેયમાં સરકી નતાં માસિયોમાં વા: પડી નય છે! આનારુ પેટ્રોલિયમ-પેટ્રોના માસિયો-કના ધાર થોરો પશુ સંવયા હક મુશ્કિત રહે એ નજરે ધરાય છે એમાં આલું કાજુએતું, સાથેકે ને બહુરૂપી પેટ્રોલિયમ. વાંધાવું આના ના બુતરના થોરોથી રચાએલા પાના બધિયાર પડકારો નાં વિષુત નવામાં એકું થાય છે ત્યારે તે આંતરિક રીતે નિરૂપણ થાય બળાય છે. આમાં સંપ્રધ્ય પડ નેમ વિશેષ ઉત્ક્રાંત, તે તેમાં તેલનો વિશેષ નવાય થાય છે. આ સંપ્રધ્યના પ્રયાજુ સિ આંધતા હોવાના થાટ ને કદ ઉપરથી મળાય છે. એ રીતે મળાએલા ર દહા સંપ્રધ્ય વેળપાપાણમાં આ એકર કુરે રપચાં બેરક (બેરક-સેલ) ખની ન તેલ ટોપાને બેરક દહાય છે.

પેટ્રોલિયમ માટે ભૂસ્તરનું સંશોધન

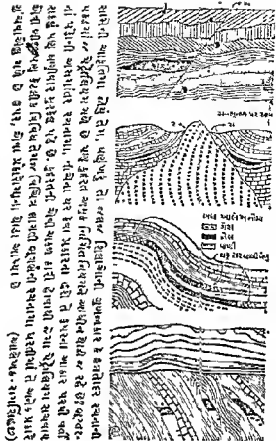
આથી ખની નતેલની શોધ કરી વખતે ભૂતરમાં આપા તમામ અનુકૂળ સંમેળોને આંકસામટો નવાય છે કે નહિ તે નેનું ભરી છે પેટ્રોલિયમ રચનાર તેના ભૂતર અને સંપ્રધ્ય આમાં તરનો, અનુભે પુરનાર થયું છે તેમ, નેતાપુત્રની ભૂતર સિદ્ધાંતોમાં વિશેષ પ્રયાજુના ગળા આવે છે. નેથી સિદ્ધાંતપ્રારમ્ભની દળ તથા અસરોપ્ત અવશેષો ઉપરથી ભૂતરશાસ્ત્રીઓ આપા થશે ટોપાની પ્રથમ તે ખાનો ફરી નુમે છે અને પછી તેમાં પેટ્રોલિયમના ભરાય થાય તેના ઉપર બળુએલા સાનુકૂળ સંમેળો કે નહિ તે તપાસે છે. નવાં નાં ભૂતરનાં પડો કુદરતીરિતે ખુદાં યમેલાં દોષ, ત્યાં ત્યાં તે તપાસી લઇને પછી હવાઈ નકાળાથી એ બેલના આંતરિક કોટાઓ લઇને તે વડે ભૂતરના આકાર અને પ્રકાર નકો કાચ છે. થળીનાર એવું પશુ અને છે કે ઉપકત નજરે ભૂતર તદ્દન સપાટ હાયે; પશુ તેનાં પડોનીચે તેના પેરા હોંડાણમાં ભૂતરમાં પેટ્રોલિયમ સંપ્રધ્ય તેવા સંમેળો પ્રસપત વળાંક હેવાં કે તેનાં ન હોય પ્રમાણે સપાટ આથી રહેલાં હોય. કોવે વખતે ભૂ-ભૌતિક (geophysical) રચના વડે તપાસ કરવાથી, હોરેકે ભૂ-ભૌતિક નેના પ્રકારનાં પડો આવેલાં છે તેનો ખયાદ આવે છે. આમાં યુક્તિપ્રારંભ, વિષુતપ્રસરણ, હોર-યુનકરન, રેડિયો એક્ટિવિટી, અસરોના હોંડાણમાં મુદ્દન કોટીને મેળવાતી કંપનક્રિયા અને તેના પદામના પ્રતિબંધિ વગેરે સિદ્ધાંતોનો અસર નાનુક મેંડો હારા નોંધોનોધીને ભૂતરનાં પડોની ખરખ કાચ છે. હારેકે તેમાં ભૂતરની અસરોની નવાના નવાના પુષ્કળજુ કરતાં તેમાં મળતાં હાઈડ્રો-કાર્બન પશુ પેટ્રોલિયમના અસ્તિત્વના સુદ્ધ બની નય છે. પડોના અંધરરણની રોઈ દુટ કે ચિસડાવાળી રચનામાંથી નવારે પેટ્રોલિયમ પાણ કે પ્રવાદીરૂપે અડી નેમની ઉપર દેખા છે હોરેકે તે વડે મરતીને પેટ્રોલિયમ અવરક અસ્તિત્વમાં છે એમ સંદેશથી ખાનોએકે કહી શકાય; પશુ એવે વખતે, સાથેસાથે એ પશુ નકો કારડું રહે કે એ રીતે હીડી નળને કટી નતાં પાછળ પેટ્રોલિયમનું કેટલું પ્રયાજુ બન્યું હશે. ખની ન તેલનાં તરનો એ પ્રયાજુ ને પાણી સાથે બળીને ઉપર થકી આવી દેખા છે, તે પાણી ઉપર તે મેધમનુષ્યના રંગોનાં અસ્તર રમવં તરડું રહે અને હાડકું નય. હોરકેકે બનેલા કાઈમાપના પાણીમાં પશુ એવું ન મેધમનુષ્યરંગી અસ્તર તરડું દેખાય છે. પશુ ને તેલનું અસ્તર હોય છે તેને લાકડીથી કે કોઈ સાધન વડે તોડતાં પશુ તે પાણીનેહાડ નય છે, નવારે કાઈમાની તર દુટતાં અવરકપતી રહે છે આ તેનું પારખ છે.

પેટ્રોલિયમનાં ભોરીંગા

આ રીતે ભૂતરમાં તેલની અંતવિતતા જણાય તે પછી પૂર્ણ ખાતરી કરવા માટે જમીનમાં બેઝોં ભોરીંગ કરવામાં આવે છે. આ રીતે કરેલા ભોરીંગના બેઠાણમાં, ભૂતરના બેઠાણના ધોરણને નમૂના નીખતા નય તેને વિશેષ બારીકાઈથી તપાસવામાં આવે છે; અને એમાં તે ખતીજ તેવું જરૂરિયાત સાબિત થાય તે પછી પૂર્ણ વિશેષ ભોરીંગ કરી ભૂગર્ભના બેઠાણની વૃત્તરીય રચના નક્કી કરવામાં આવે છે. આ રચનામાં પછી વચગાળા પ્રમાણની ભિત્તિ, બેઠાણ, પેટ્રોલિયમની બેઠાણી હોય તે તેમાં સારનું પ્રમાણ, પટની સહિદ્રતા, વગેરેનું માપ કાઢી તેમના વિસ્તાર અને તેનું પ્રમાણ અંદાજવામાં આવે છે. એ ઉપરાંત એ વિસ્તાર ખતીજ તેલના છેત તરીકે વિકસાવવા યોગ્ય છે કે નહિ તે નક્કી થાય છે. પેટ્રોલિયમની શોધ માટે કચાટી આની ભૂતરરીય તપાસ અને ભોરીંગ વગેરેમાં અટકાવ ખર્ચ થાય છે અને પેટ્રોલિયમના તે તેમાં નિર્મલતા પણ મળે છે. પણ પૂરતી ચોક્કસાઈ કરેલાં ભોરીંગોમાં ફક્ત ભોરીંગ એક ભોરીંગ પણ એ સફળ નીપટે તે પછીના રાહજીવન વળતર મળી રહે છે

આમ, પેટ્રોલિયમની શોધ માટે એમ એમ બેઝોં ને બેઝોં ભૂતર પાની નરર પછી તેમ તેમ ભોરીંગન્યયના પ્રયોગમાં પણ સુધારા પતા થયા. અત્યારે આ માટે અદ્યતન પ્રકારની રુબરી-રારરી (rotary drilling) વપરાય છે. તેની મદદ વડે ૧૫,૦૦૦ ફૂટ જેટલે જેટ સુધી સફેદાકાથી છેદ પાડી શકાય છે; અને તે સરખાઈ હોય તે બી કામમાં બેક દિવસમાં ૧૫૦૦ ફૂટ બેઝોં છેદ પણ પડી શકે છે આમ, પેટ્રોલિયમની તલાશ માટે થતા એક કુવાનું ખર્ચ વચગાળા ૧૫,૦૦,૦૦૦ રૂપિયા થઈ નય છે બી કુવાઓની સરેરાશ બેઠાઈ જમીનમાં ૪૫૦ ફૂટની વધારે મળવાય છે ૧૯૨૦માં ૪,૦૦૦ ફૂટની બેઠાઈના કુવાો તે અસાધારણ બેઝોં લેવાયો હતો; પણ ૧૯૪૦ સુધીમાં તે અમેરિકામાં દરેક બેઠાઈમાંથી ૧૫,૦૦૪ ફૂટની બેઠાઈઓ અને બ્રિટ-બેન્ડીનેસમાંથી ૧૪,૯૫૪ ફૂટની બેઠાઈઓથી તેલ શોધાઈ હતું તેલના દરેક કુવામાં કુવાઓની બેઠાઈના ધણે ફેરફાર થયે છે. ધારી વખત તે બેક નય છેવડાં લિન-લિન બેઠાઈના ધોરણમાંથી અલગ અલગ તેલ મળી આવે છે. બેઠા કુવાઓમાં કુદરતી રચનાઓથી તેલ બેઝોં થઈ છે. તે બેઠાઈ રચનામાં તે તે પપથી બેઝોં ખેંચતું પડે છે. કટવાક ક્ષેત્રોમાં તેલની નીચેની રા-વાળીમાં આજ પાછું હોય છે. એમ તેલ કઠાર નય છે તેમ પાળી કપર થઈ આવે છે; અને પાળીનું આ ચલાવ તેવું પ્રમાણ ધરાવતું રાક થયે છે.

પેટ્રોલિયમની વિવિધ ખલાવટો અને તેના ઉપયોગો ધરનીમાંથી પેટ્રોલિયમ બેઝોં ચલાવવાની ક્રિયા પણ સીધી સાદી નથી પણ તેથી વિશેષ જરૂર ક્રિયા તે કાચા પેટ્રોલિયમને પ્રથ્ કરી તેને ગુફાગુફા રૂપરૂપમાં ફેરવાની છે. પેટ્રોલિયમ આજ કરવાની આ કારખાનાં, ધરનીમાં ન્યાથી પેટ્રોલિયમની કાચે છે એ ક્ષેત્રોથી ધણુંખંડ જાઉં દૂર હોય છે એટલે ક્ષેત્રમાંથી એ કારખાનાં સુધી માર્ગ પેટ્રોલિયમ પહોંચાડવાની સગરવા વળી વધુ વિકસિત થાય છે. ઉપરજીવ એવાં સાધનો વડે, જળ વાટ, રેલવેઓ, મોટર-દોડમાં કે નળો મારવાને તે કારખાનાંમાં મોકલાય છે. આ કારખાનાંઓમાં પચાસ ઢબરથી સગા લાખ જેટલ તેલ સગાવી શકે તેવી કાઠીટ અને લોદાની ટાપ્રોમાં હોય છે. કાચા પેટ્રોલિયમમાં કાષ્ટકો-કાષ્ટકોનું એવિવિધ પ્રમાણ હોય તે પ્રમાણમાં વિવિધ સંયુ-ક્તોવાળા અલગ અલગ ગુણધર્મો ધરાવતા પદાર્થો છૂટા પાડવામાં

બૃગભંની રચનામાં ચિત્રવિવિધ રૂપે મળતુ પેટ્રોલિયમ, કાચો કાચ પેટ્રોલિયમ-સમઢ બતાવે છે વિગત ઉપર જણાવે છે આ માટે તેના પર અમદી કે બેઠાણ અને કારકે હાઉડોલન ઉમેરી વિવિધ રાસાયણિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે. પદેલાં તે તેને વિવિધ એકસી પ્રકારી આપી કાપવામાં આવે છે અને ૧ થી ૪૦૦ અંશ સુધીની અમદી અપાતા તેમાંથી નીપજતો વાહુ કરતો કચવાર (૧) ઘેસ, (૨) પેટ્રોલિયમ ઘેસ, (૩) વિઝાનો માટેનું પેટ્રોલ, (૪) ટોટર-પેટ્રોલ, (૫) નેપા, (૬) ફેરોસીન, (૭) કીક અલેઈ અને (૮) લીનથી ઉત્પન્ન કરવાના તથા જીવાં બીલ યોગે માટેનું જળવજુ. એમ કુતક વસ્તુઓ કોષ પછી કોષ મેળવવામાં આવે છે. આને અંતે જે એથેન રહે છે તેમાંથી પણ નંતેમાં કાઢવાનું બીકર (બીકર), ગ્રીન, રમ્પાઓ જનાવળાને એરગાસ વગેરે પદાર્થો જનાવજુ છે આ જનાવે રાસાયણિક ક્રિયાઓથી કારખાનામાં શુદ્ધ કરી, જાલરની નરરિવાત ગુળજના સુએવાળા જનાવી, વેચાણ માટે પૂરા પાડવામાં આવે છે આ ઉપરાંત, ફેઝનેકા રમ્પાયા, ઓપિજિંગ, ડેરેટીન, લાખ, ગાળુ, રંજેરોમાંનો, કીરાલુનામક પદાર્થો (કારખાની ચોળીએ નેપા), જનાવડી રણુ, સુગંધીઓ અને સંકરીન જેના ગુદા પદાર્થોની જનાવજુમાં પણ પેટ્રોલિયમ વપરાય છે તેના ખીજુ-માંથી ખીજુજતો અને જળ-અવરોધક વસ્તુઓ નેપા ચીને તેવાર કરવામાં આવે છે ધરનીમાંથી કાઢવાત રૂપે નીકળતા કાચા પેટ્રો-લિયમનો રંજ વિવિધરંગો હોય છે, પણ ધણુંખંડ તે લીલાશયવતા વેસ બ્રસ રંજનું અને કુદેચ મારતું હોય છે પેટ્રોલિયમમાંથી જેન-

નૂતનવર્ષાભિનંદન

જ્યુ પીટર

જનરલ એસ્યોરન્સ કું. લિ.

તે ના સ વં
 યો લી સી-
 હો લડ રો,
 એ જ ન્ટો, ને
 સંબંધીઓને
 નૂ ત ન
 વર્ષાભિનંદન
 પાઠવે છે.

પ્રાન્ય મેનેજર : છ. આર. દેસાઈ
 ખાડિયા ચાર રસ્તા, અમદાવાદ • રેકૌર્ડિંગ નં. ૨૩૭૬

(મંત્રાકાન્તા) લીલવળા !

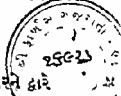
નિરંજન ભક્ત

રે શી સભન, પ્રિય ! શિર પદે સિન્દૂરે રમ્ય રેખા,
ને અંજોરે અલકલટમા પુષ્પવૈણી ય અંજે;
તારે કાને અધિકતર શોભા ધરી કર્ણકે, ને
ને બાલે શી દમક દિલકી ચન્દની બીજલેખા !
તારે આંતર્યા અનલ દયનો અંજને, તોય નીલાં;
ગાલે લાલી, અધર પર શો રાગ ! શી રૂપલીલા !

રે તો મે આ સકલ અધુરી પ્રેમની પૂર્ણસભન !
એની સંગે સમીરી તવ મુખ પરે ભ્યાં લગી ન્હાય લલન !

આવતી કાલનાં
નામરિકેનું
આસિક
૧૯૪૬
મોહકોશ

અંધકારનું શિલ્પ

• વસંત •

એ રાત્રિએ નગર આ કારતું જતું
અંધારની ચિતરતી જતી સોડ માંદે;
હનગત શો પથન મુરત બની રચો'તા,
ફૂળે જતા અગતી છુલ તારલાએ;
નૂ ચીનગમન પથશાન્ત વણે જતા'તા
પાસે જ સાથર તણું જળ સ્વપ્નરમ્ય.
એ રાત્રિએ અમમની નવદા વણાટે
શી ભાત આ નગરની નિરખી અવપૂર્ણ !
ક્યારે ય ને નગરને નવ કોદવાલે
ગાજેલ, એ નગરનું કશું ધન્ય દરખ !
નેત્રો અખીટ, હૃદ રંધિત, સહ ચિત.
જલપધું ન મે નગરનું, પ્રકૃતિતણું વા
મો-દર્શ એ અરધ વદમન ચિત કેડું
મે અંધકાર તણું શિલ્પ પરંતુ માધ્યું.
અશોક હર્ષ

ચાંદની

ઝીણી ઝીણી મે ચાંદની રે
એની આખસિયાળી ભાત,
અરુ પર એમાં હિંગળી રે
કાઈ રાત રશે રંજિયાત.
ઝાલી શેરીઆથી આવતા રે
ગધગીરા અમીઅલ સર,
ધીમા તે દોલક વાગતા રે
ધીમા યેન ચરે યેપૂર.
ઝોખાઆકાશની આંદનીરે
આજ બીજવે ચામોડાચોક,
પરણ ખીલ્યાં પેલપણું રે
એમાં તરતાં જન્ય અચોક
ઝીણું ઝીણું એને ઝીલનાં રે
ખાઈ, મુખકા મજરે કો'ક.
અકરંદ દવે

સર્જનહારને કારે

• નવમ •

નિદાળો લખ્ય ટોડશે મહાન-કર્દારનો
કરે ઉચાર આપકી સુખકા દાદગારનો !
ખુખીથી તારી આહકાર, મોપી કાર હેતના
હનાર દહિતારી; તારા ભેલકું હું કયાગેના !
મહેસવાસી, માહરી નથી વિશેષ મંખના,
મળે જરાક ઓટશે મને કૃપાવતારનો.
અગેક બેદ-મંચરે સુદત નિદગી સમી
કરે પ્રાપ્ત ન આગિજી કદી ધરાક ખારેનો !
ન હિતયો કદી મ મે' જના'તો અંધ આદના,
ધયો તહારી માય એ મુનો કયા પ્રકારનો ?
જુ યાદ જેહને લીધે કાક મિત્રમંથા
હું હું દેમ આમરેક અલીક તેદ ધારેનો ?
તુ હું દટખ યેનમાંડી તાદરા વિભુવનાં,
સમી રોકે નહિ તું ને પ્રકાર આ કુમારનો;
સુદાખનો ત્રિશેકો વસી પ્રકાર-ચોકલે
ચનાય ફેલો ના મને નિનાં અંધકારનો.
ખુણે દરક રોકતો, હિમા દરક પડતો
તને હું આજખુણું, ના ધયો પતીવ, ત્યારનો !

પતીવ

કર્દાર=પ્રભુ; દાદગાર=નિખાવ કરનાર.
(-વાય આપનાર); આસપાસ=પ્રાંત, બંદર.

ઉત્તરે

'શું કરે કો બાલ' ત્યા આ નિદગીની ધૂમમાં ?
'આશના એકમ ઉપર મીઠાં મદાન્યે જાઉં છું;
મે કોખનાં આ પાન કેમ ઝીન હું મે માઉ છું;
દરદરખને લપવાનિરે મજબૂત પડ્યોંકે મુગમ .'
પ્રિયકાન્ત અભિધાર

હું

રે ! હું પાવડ

કાંઈ મુગમાં પ્રદા પૂરી પૂરે કરી પદમેશ્વર :—રે !
કદી કે'નું કોકર કારણ, કદી સિન્ધે મંજેરમર,
હેત કરી કદી કાદવચોટે, નવાડના કદી નિર્જર :—રે !
યુવતીઅંતર નિરખું કદી મે જનદર નિનાં મુંદર,
જેલદિવાલે મેસી જોનો નિરઅપરાધી અંદર :—રે !
શિયા બની રાખે આલેખું દનિદામેના આશર,
કારીગરની ઝીણી કરી દે કામચિદ અનંદર :—રે !
મરિમા મામું ત્રિવરશી હું, કિંતુ ઉરે કલકલ રવર,
એ રાં મને નિગમવારે ન્હાં હું તો કેવલ કંકર :—રે !

અગ્રાધ મલેતા

એવિકામાં 'પંચાસપ આદ્ય' કરીને એક સરકારી ખાતું છે. દેશના કોઈ નાગરિકના હોય એ કોઈ કાલદાને અંશ થયો હોય ને તેગાટે એ સરકાર તરફથી તેને યોગ્ય સન્ન થવી રહી વધ હોય તો એ નાગરિક ન્તે એ ગુનાના પ્રાથમિક તરીકે અનુક્રમ હેઠ એ આતાગા નજી બરી આવે છે. એ રીતે એ આતાગા એક પેસાથી માંડી હલ્લે રૂપિયા સુધીની રકમ રાજ નજા થતી હોય છે. આ પાતને આપણે ત્યાં દરેક બાળતબાં સરકારને ઉત્તરવાની ને પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે તે સાથે સરખાવતાં ગ્લાન થયા વિના રહેતી નથી. રવાતેનું ગણ્યા પછીની પસાદાએલી નિયતિ આપણને ભણે કુલુબાન ન થયું નથી. પરદેશી સર્વકાર પ્રત્યે આપણે એ વિરોધી કલ્પનાઓ રોવેલી તેમો આને હવે આપણે ત્યાં નહિ કરીએ તે ઈશ્વરને ધેર ગુનેગાર ગમ્યાઈયું. ધરણીય અમલગા હક માટે લડત ચલાવતી નેટલી ન્યાય્ય હતી તેહકુલ ન રખાઈ અમલગા કર્તવ્યને ખાતર તેહકુલ સ-કરણું આવશ્યક છે. એ કાળમાં રવાતંચ-પિત માટે કામદાબજ કરીને કુઝ સહન નેટણું યોગ્ય હત તેટલું જ, બકે તેથીયુ છુ, રવાત થયા પછી કાલદાનું પાલન કરતા તો ત્રાસ સહન કરવા આવશ્યક છે. આપણે એ મૃત્યુ પહેલાં રચનાત્મક ઈકતાએને કપડેસ કરતાં કહ્યું હતું કે 'હવે કાને દહક કરતાં નવાબદારીનું બાન પહેલાં કરાવી આપો.' આને ધણાજાને ચોતાની નવાબદારીઓ કું છે તેનું બાન ને હોવાને કારણે બીજાઓ દાંપણીધવાની શ્રુતિખુલ વધી પડી છે. કોઈ સરકારી કાંચપદ્ધતિને રેણી ગણે છે, કોઈ સરકારના અગાહારોને, તો કોઈ વળી વેપારીઓને અદ્ય રવાઈ ગણાવે છે. આમ દરેક જાણીએ ઉપર ન દાંપણ રોપણો ટોળવા કરે છે. પશુ ચોટાની વડાણક કેવી હોવી તેહએ એનો જ માત્ર કોઈ વિચાર કરવું નથી.

ખરે જોતાં આપણા કુટુંબમાં આપણે બધને પગલા માટે અને કષ્ટ સહન કરવા નેટલા તપસ હોઈએ છીએ એટલા જ ચોતાની સરકાર માટે હોવા તેહએ. આપણી રા-નિદી પ્રવૃત્તિ સહજરીતે જ કાલદાનું બધ-ગોને માન આપનારી હોવી તેહએ. કુટુંબ-ના નેની જ અત્તીયતા ને આપણે સરકાર પ્રત્યે જીવીને તે પ્રમાણે આચરણ કરીયું, તો રાષ્ટ્રપ્રુજની આજની પ્રક્રિયામાં ધણી

ચોટા ફેર પડ્યા સિવાય રહેશે નહિ. વાત-વિકરીતે, સરકાર એટલે શું? કુટુંબનું જ ચોટું રૂપ. કુટુંબ ચોટીક ન્યકિતેમાં ગાટે હોય છે જ્યારે સરકાર અનેક કુટુંબો માટે. પશુ આને તો દરેક ન્યકિત સરકારને ઉત્તરવાની ને કાલદામાંથી હટકબારીઓ રોધવાની જ વેતરણમાં દેખાય છે. 'હું વગર કિલિટ મુસાફરી કરીશ નહિ; રૅસન, કુટુંબ આદિનાં બંધનો ગમે તેટલી તકલિફ વેઠીને પણ પ્રામાણિકરીતે જાણીશ; ચોગ્ય વહેવારમાં જરૂરી રૅવન્યુ રૅટઅ લગાડ વાનુ ચૂપીશ નહિ; સરકારે આપેલી ખાસ સવગરોને એટલી જ નિષ્ઠાથી પાળીશ; અને એ આ સંકલેષમાં ક્યારેય પશુ નિષ્ઠાબંધ થશે અને ને કોઈ બંને એજતાથી આપશે તો એને માટે કુકર થએલા ફંડ હું ન્તે જ સરકારમાં જઈ બરી આવીશ; આ ભતની અચલ નિષ્ઠા દેશના દરેક જવાબદાર નાગ-રિ પીલવણે આવશ્યક છે.

એ વર્ષ પહેલાં સરકારે ૬૦ લાખ એકર જમીનને પહેલે એટલું એક વિસાઈ ખાતર ખેડેતોને સાવ પડતર કિંમતે આપેલું. પણ ખેડેતોએ તો એ બધું કાળા બલગમાં લઈ જઈ વેચી નાખ્યું! ૬૧ વર્ષે ૪૦ લાખ એકર જમીન ખેડાતી, પણ એ વર્ષે ૪૦ લાખ એકર જમીનનું જ ખેડાણ થયું આ કેટલો ચોટા રાષ્ટ્રીય ગુનો છે એનો આપણે વિચાર કરવો તેહએ. ત્યાં પાંચ વર્ષમાં રેલવેના નોકરોને ખૂલસરતા દરથી અનોજ તથા ઇતર વસ્તુઓ આપવામાં આવી; પણ આપણી લીધી દાનતેને લીધે એનું એવા અર્થેક રવરખનું પરિણામ આવ્યું કે ૬૦ લાખ રેલવે નોકરો કાળાબલર વાળા દુકાનદાર બન્યા! સરકારને ઉત્તરવાની આપણી મનોવૃત્તિનો એવો જ એક બીજો દાખલો છે. એક શુદ્ધ રાજને બીજા પાસેથી રૂા રૂપિયા લેવાના હતા. તેના પર એક આનાનો રૅટઅ લગાડવા પડે. એ બચાવવા એ શુદ્ધરે પ્રાતઃપ્રાત રૂપિયાની રૂણપાંતેલીઓની આપણી જવાબદારીમાં આવા તો અનેક સંકલેષ આવે છે જેમાં આપણે સર-કારને ડાબેને ધગવે ઉત્તરવા હોઈએ છીએ.

આને પડછે ગુણાઈમાં વેપાર કરતા એક યુરોપિયન વેપારીના દાખલો મનન કરવા નેવા છે. એણે ચોતાના દેશમાંથી એ પ્રકાર ની વસ્તુએ મંગાવેલી. તેમાંથી એક વસ્તુ પર ત્યાના કરેટ અમલદારે જ્યાંકા લીધી અને બીજી પર લીધી નહિ. આ વેપારીને

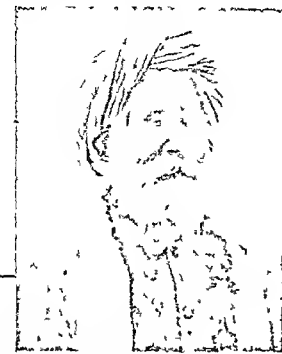
લાગું કે બીજો વસ્તુ પર પણ કાલદાથી જ-કાત લેવી જરૂરી હતી. તેથી એણે ચોતાની ગણતરીથી થતી એ વસ્તુ પરની જ્યાંકાને એકેકર માથે ચોતાના સરકારી અમલદાર પર મોકલી આપી. સાથે પસ લખ્યો કે 'મા-રા મત પ્રમાણે આપે બીજી વસ્તુ પર પણ જ્યાંકા લેવી જરૂરી હતી. અને તેથી હું મારા મંદેજથી રકમ મોકલું છું. એ જ્યાંકાત ન હોય તો પેસા પાછા મોકલશે. તમારા અગ્નાને કારણે આપણી સરકારને નુકસાન થાય છે, મને ઠીક લાગતું નથી.' દેશમાં ને આવા પ્ર-કારના પ્રામાણિક માણસો હશે તો આપણે દેશ ખરા અર્થમાં સ્વતંત્ર ને સોકરાન્યવાનો ગણાશે; નહિતર ચોતાન પણ એવા રાજ્ય-નો નાગરિક થવાની હિંમત કરશે નહિ.

આજની ધરીની સોથી પહેલી ને મુખ્ય કોઈપણ જગત હોય તો તે આપણી સરકાર પ્રત્યે નિર્લાત આત્મીયતા કેળવનારી છે. આ-પણી રોનિદા ભૈતન પરથી જ આપણા રાષ્ટ્રની દાનત અને શીલની પરખ થતી હોય છે.

ઉપર્યુક દાખલો ને એક બીજો બા-ધર દાખલો છે. બે કિલો પાણુસો ભવાન ગઈલા. ત્યાંથી તે એક ભવાની રદીમરમાં ખેસીને અમેરિકા જવા નીકળ્યા. હિંદુસ્તાનની એક બેઠની બહને લીધે એમને એના પેસા રદીમરમાં ખેસતાં પહેલાં મળ્યા નહિ. આગમાં બંદરે એમને એની આરાથી એ રદીમરમાં ખેડા, પણ ત્યાં પેસા મળ્યા નહિ. બંને શુદ્ધરે સ્વાભિમાની હોઈ રદીમરમાંથી કપાર ન લેતાં તદ્દન બૂખ્યા જ ખેસી રહ્યા. રદીમરમાં ધણી ભવાનીઓ હતા. તેમાંના એકનું બાન તેમના તરફ ગયું. એણે તેમની પાસે જઈ તેમની મુરદેલીની લગીલીથી, તે તરત જઈને કેટલીક ખાવાની વસ્તુઓ લાવી તે લેવાની વિનવિત કરી. બંને શુદ્ધરેએ તે લેવાનો સંકલેષ દર્શાવતાં એ ભવાની શુદ્ધરે કહ્યું, 'તમારી ગમે એ મુરદેલી હોય કે ભુલ તમારી બેઠની હોય; પણ તમે જ્યારે હિંદ પાછા જરૂરી ત્યારે તમારા મેંમાંથી સહજ જ સખ્તો નીકળશે કે ભવાની રદીમરમાં અગને કાંઈ ખાવાનું ન ગળ્યું. એથી ભવાનીને સરકારનીને મારા દેશમાં ધણી ચોટી અપ-ક્રીતિ થશે. માટે તમે આ વસ્તુના સ્વીકાર કરો. આમાં તમને એણું આવવાપણું કાંઈ જ નથી. બીજાની મુરદેલીમાં ગદ્દ કરવી એ ભવાની તરીકે માટે પ્રથમ કર્તવ્ય છે.' આપણે પણ આપણા દેશ ને સરકારના પ્રતિજ્ઞાસૂત્રો આપણા જ દેશ વહેવાની જરૂર નથી (મશાદી એકતાના આધારે)

જયકૃષ્ણ ઈન્દ્રજી

જેમની જન્મ-સાતીઠી આ માહિને યુગસંતે જન્મી

‘મન રે તુ હસન કી મત કે

એ

જયકૃષ્ણ ઈન્દ્રજીને વન
સ્પતિવિદ્ જયકૃષ્ણજીએ તરુર જેવી જ પદાવલિ નિહી છવી
યુગસંતે તેવી વનસ્પતિસમૃદ્ધિ મૂલ્ય જાતાંયુ આ હેતુની સિદ્ધિ
માટે એમણે નિષ્કામશરે ને આશ્વર્થવંક યુગસંતીયા જ પાતાવું
સાધિત્ય લખ્યુ યુગસંતે વનસ્પતિપારખ જનાવવા એમણે તમેજો
વૈજ્ઞાનિકશાસ્ત્રને સ્થ માન યુગસંતીયા જ નહિ પણ દિલ્હરની
પ્રાતીય ભાષાએમા પહેલો અંગ છે અને આજ તમેજે ભાષા વીત્યા
ગણાં એવી જાણીને બીજે સ્વદલ નવી જાણો એ દાસ યુગ
સંતે તેના આગણમા એવળી વનસ્પતિએને જોળખતુ કરવા એમણે
પરખતુ કર્યું, અને એને ટેકે જ વનસ્પતિસુધિમા યુગસંતે રસવેગ વધુ
ગુણસાગરની કન્ઝકારે, તેને પશિમ છેડે કોરી તાજ પડે આ
તેજા લખતવ બહારમાં, આજની એકસો વર્ષ પહેલા, સ ૧૯૦૫ની
નિબધ દશમીએ, એક વૈજ્ઞાન દલેલીના મુળિયાલ કન્ઝકારમા
મિત્રાસા આજણને ત્યાં એમને જન્મ થયો. ધર્મના, શક્તિના,
સમીતના અને વિદ્યાના જાતાવરજુવાના તથા પરપરાગત વિદેશ
વૈજ્ઞાન સરકારોવાયા અલીય ધરમા તેમણે જાળવણ વીત્યુ પ્રાપ્તિ
પ્રિયજીવના અભ્યાસકાળમા જ તેમને કસરતો નાહ લાખે, એમણે
નાથા સીદી પાસે તેમો ૧૬ મેકા, મધરજ વગેરે કસરતે રીખ્યા
તરવાને પણ જોખ કેળવી, અને કામલજનની પદલલલલ નાલા
વરજુમા તેમના મન અને શરીર માં મુકાઈ થયા કે એમણે વરલ
જીવી એમણે કોઈકાઈ કસરતે ને જાવનરોહક લખન ગણ્યુ

પિતાના મુલ્ય પળી અધિવાર વર્ગની વધે તેમો તેમના યેઠા
ભાઈ પાસે કન્ઝકાર ગાદીમા આવી રહ્યા અર્ધ તેમને જ કુલ્લતિથી
નિપા લઈનિપાઈ કરવાને દત્તો, કન્ઝકાર અમુકવાને કાઢકુલો
મળ્યુકરી લેવા ફરજ તરવે પણ તેમો એ મેલ કન્ઝકાર

લેખક : ગામસિંહજી સોઠકા (સિરેઈ ડિપાર્ટમેન્ટ કન્ઝકાર)

જોખતા જ્યાં આવી તમ આર્થિક રિવિજો લાલ તણ મારવીમા
કાપી લોકોએ તેમને પાતાના થેતો મુકાયા લલ્યાવવા, વજુધરના
વૈજ્ઞાન સરકારોવી તેમો તેમ થતા જમ્યા

દરરોજેખણની થવી નેજામાં માટે, અને કુમાર સદન દેશકાન
કરવાના કન્ઝકારમા વૈજ્ઞાન સરકારોવી દલેવીના મારાશી પદલ
મહાશય સાથે રજોયા તરીકે કરાવી જ્યાં જયકૃષ્ણ જમલ થયા
ત્યાં તેમને ફાવી મળુ અને થોડી થી વજુ કોઈકી થય, એટલે નાની
વધે જ તેમો જુલિયાલ તરીકે જોળખાવા લાગ્યા પળી વજુલ મહા
શક્તી સુખનાથી જયકૃષ્ણ તેમના મોઝા કાઈ પાસે જુલઈ આવી
રહ્યા ત્યાં થોડ વર્ષની કમરે બદેશમલ પારસીની નિરાણે અમુક
જેઠા એકે આલતિક અલીય અવરજમા પામે ફી સરકારે પુરતો
અરીદવા નેટલા પેસા થે મને નહિ એટલે થળા કા વેરી કમતેમ
કરી તેમને જોળ કરી લેતા તેમો લખે છેકે એ વખતની ફીના આઝ
આના કપાળી લાવવા તેના વિચારમા કું પળી વખત દોરો પણ
જ્યારે ફી આઝ માગાળી વખાને એક રિપોર્ટ થા જ્યારે તે કાગળની
અચકિથી અમેલ જોયા ધીમાળી અમુકર ડાઝયુ આ વખતે
જ્યારે ફી અને Deserted Village કાંચ જોગના પ્રિય વિષય
દત્તો આજને મુખલસે તો એ વખતની અભ્યાસપદલિ જાણુ સમાન
દલી એક જયકૃષ્ણસાઈ થયી વખત કહેતા

આમા, નિશાલ તો ડાઝી પરી, પણ અભ્યાસકાળ બરી જ
રહ્યા જ્યારે રીજા જાળવાના પેસા નહિ એટલે કોટમા લેવા મહાન
માન એટલા પરકુદિએમા પિત્રીના મુલક નામે જાવના કલક
અને મોટી રૂતે તેની સામેમા જ એક સાકાર એટલા કાલ રૂઈ
કહેવા એ એટલે તો સાકારો દત્તો કે જ્યાં પાણુ ફેરવાઈ નામે જ
પાણ આ વખતે હરેજેકરલેથી નામે એક કિશિનવ તેમને પિત્રે
ફેરવાઈ આગવાળી કાલકા આપને, પણ તેમા તેમો ફાલ્યા
નહિ એ જ અરજમા જાણકારીના કાગળને અરિમાળી પ્રીત
જાન મેળ્યુ અને પુરતે મુલક નામે એક અમુકને અમેલ રીજી
તેની પામેજો ૧૮૮૩મા પણ રીખ્યા નિપાઈ મારે તેમને બંદી
ફેરવે ૧૯૦૬

એવામાં એમના ગોદાશાઈ બાણુજ ગુણુના યાત્રાએ ગયા, તે બંન્નેને પણ ગોદાની સાથે હાથ ગયા ત્યાં અડધુ મેટ્ર નજીક તેમણે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનાં તેમજ બીજાં ભૂતાં-નવાં પુરતો વેચવાની દુકાન માંડી આપી અને ન્યયકૃષ્ણ ત્યાં જ રોકાઈ ગયા. એમાં કેટલાંક પ્રાચીન હરેતાલિખિત તથા બીજાં ભૂતાં પુરતો લોકો તેમને જાણીયો વેચવા આપી જતા; તેમાંથી પાંતે પણ કેટલાંક સમી લેતા. દુકાને ઝાંઝી કામ નહિ, એટલે વાચન ખૂબ વધ્યું. આ રીતે મધુરામાં હવેન બ્રમ્હાપા આને હિંદીનો અનુમત ગમ્યાં. ઉપરાંત તેમણે વૈષ્ણવ હવેલી મા ગવાતાં ક્રાંતોને કાળ સહિત કંઈક કંઈક અને મધુરામાં જગના-ગેશાની શ્રદ્ધાભિજ કેળવી છવનમાં રવચ્છતાને ગુણુ લેતાવો.

આ ધંધાને ળંગે તેઓ મુંબઈવાળા વિદ્યાન પુરતાલિખિત પંડિત જ્યેષ્ઠારામ મુકુંદજીના પરિચયમાં આનંધા અને તેમની સાથે કાશી, બરેલી, અંબાલા પંચેરીની યાત્રાને તેમને લાભ ભળે. આ પ્રવાસ-માથી તેઓ મુંબઈ પહોંચ્યા, ત્યારે ન્યયકૃષ્ણને પેઢોના સખત દુખાવો શરૂ થયો અને તેલિચત તદ્દન નેખાઈ ગઈ. આ વખતે આપણા પ્રજા પુરાંનિહ રવ. ભગવાનકાશ હંદ્રજ મુંબઈમાં રહેતા હતા. તેમને વનો-પંધિનો રોષા હતો અને વેદનું કામ પણ કરતા. આથી જ્યેષ્ઠારામે ળંગને ભગવાનકાશમાં પાસે મોકલ્યા. એમની ક્વાથી ન્યયકૃષ્ણને ળંગ થયું અને એ બંન્નેના પરિચય કેળવાયો.

ભગવાનકાશમાં એ વેળા દ્વાપાઠથી મુંબાઈ આગીને પુરોહત્ત અને શિલાલેખ-સંશોધનનુ કાર્ય કરતા હતા. રાજમુખ કયાં પછી ભગવાનકાશમાં એ એમને વ્યવસાય તરીકે પેતાની પાસેના શિક્ષા-લેખોની નકલો કરવાનું કામ સોંપ્યું. ન્યયકૃષ્ણે તેમાં રસ લઈ નધુ નિજાસા દેખાડી, એટલે હિંદના આઈર્લેન્ડના સર્વેયર (પુરાતત્ત્વ અધિકારી), સર જેમ્સ ગ્રેન્ડ સાથે ત્યારે ભગવાનકાશમાં સર્વેકામ (ચોન્ટીકામ) માટે નાશિક ગયા ત્યારે ન્યયકૃષ્ણને પણ સાથે લઈ ગયા. આ દરમ્યાન ન્યયકૃષ્ણની અભ્યાસી રૂચિ, આચાર તથા વચર સમજાયે પણ ભગવાના કુદરતી રીતે રહેલા વનરપતિ પ્રત્યેનો પ્રેમભેદ ભગવાનકાશમાં એ તેમનું વનરપતિજ્ઞાન વિકસે તેવા સંજોગો મેળવી પીધા, અને નાશિકમાં પ્રત્યક્ષ પરિચયથી ન્યયકૃષ્ણ ધળી વનરપતિને પિતાનતા થયા. આથી મુંબઈ આવીને ભગવાનકાશમાં એ તેમને ઝાંઝ મેડિકલ કોલેજના બોર્ડનરિટ (વનરપતિનિહ) ડૉ. સખારામ ગાળુન પાસે મોકલ્યા. ન્યયકૃષ્ણનું વનરપતિનું જ્ઞાન અને તેમણે ભેગા કરેલા નમૂનાઓ જેઠ સખારામ ખૂબ પ્રસન્ન થયા તેમણે ન્યયકૃષ્ણના બધા નમૂના સમી લીધા, અને બહારમાં પોતાના બીજા ચોડા આપ્યા. પછી તે સખારામે ન ગેમેલા કાળા દેહલા જે નવાન નવા નમૂના ન્યયકૃષ્ણ લાવવા માંડ્યા અને એ રીતે મુંબઈની આસપાસની વનરપતિનો તેમણે અભ્યાસ કરી લીધો. સખારામ પોતાના દર્બરિયમાં ન્યયકૃષ્ણે લાવેલા નવા નમૂના ઉપરના લેખમાં "As identified by Jayakrishna" (ન્યયકૃષ્ણનિર્ણિત રહેલા) એ રીતને અજુરતીકાર લખીને લંકદાસ લખાયા. આ થી ન્યયકૃષ્ણની અભ્યાસની પ્રેરણા વખતી જ રહી અને તેમને સંઘેષ ઉત્તરોત્તર ઝાંઝ થઈ કાવધી બન્યા. છેવટે સખારામને ચણુ ખાતો થઈ કે ન્યયકૃષ્ણ સખા શિખને પઠોંગી વળગું સહેલું બેઠો.

પછી તે મુંબઈમાં વનરપતિજ્ઞાનને કોઈ પણ રીતેથી આવે કે તરત ન્યયકૃષ્ણની પૂજા થતી. સખારામના મૃત્યુ પછી તેમની જગ્યાએ આવવાની ડૉ. મેકડોનલ્ડનો પણ ન્યયકૃષ્ણ સાથે એ સંબંધ કામચ રહ્યો. એવામાં રાજકોટની રાજકુમાર કૌશલના પ્રિન્સિપલ ડિ. ગ્રેડર મેકડોનલ્ડને વનરપતિસાક્ષરો રસ લાગ્યો. તેમની સાથે વન-

રપતિજ્ઞાનવેદક (Field Botanist) તરીકે જવા મેકડોનલ્ડે કૃષ્ણને કામગણુ કરી અને મગવાનકાશમાંથી આપણી ન્યયકૃષ્ણ માથેશાન ગયા. ત્યાં મેકડોનલ્ડ, બેક્ટર, મેકડોનલ્ડ અને ન્યયકૃષ્ણ રોજ વનરપતિનાં અભ્યાસ, અવલોકન અને સંશોધન કરવા જવા લાગ્યા. અજ્ઞાત અથવા કોશરપદ વનરપતિઓનો તેઓ ત્યાં ગિહ્યુવ કરતા, અને જોને કોઈન ગોળખી શકે તે વનરપતિ છેવટે ન્યયકૃષ્ણ પાસે રહ્યું થયું. તેમની કને તે પે પરિચય અને પ્રગણુભૂત નિહ્યુવ આપણો દત્તાર હોયો ત્યારે જ હોયો.

માથેશાનથી પાછા આવ્યા એ અરસામાં ડૉ. આર. એન. જોરી "મથિરિયા મેડિકા" નામનો વેદકનો મહાગ્રંથ લખતા હતા. તેમની મામળીથી તે લખાવવામાં ન્યયકૃષ્ણે મદદ કરી. ડૉ. જોરી આ કાર્ય માટે ન્યયકૃષ્ણને માસિક રૂ. ૩૦૦૦ દરમ્યાથી આપતા. એ કામ પૂર્ત થયા પછી તેમના ગુરુશિષ્યિયની બેઠવૂડ અને મેકડોનલ્ડ ન્યયકૃષ્ણને તેમની શક્તિ અને જ્ઞાનસંચયને સહુપયોગ માય તેવું તેમને યોગ્ય અને મનઃમગ્ન કોઈ કામ અપાવવા ઉત્તુક હતા. એવામાં બરડા હુતરની વનરપતિઓના શાસ્ત્રીય અભ્યાસ ધળે તે દેશપરદેશમાં બહીની સાથ તેમ કલાવવાની પોરબંદરના મહારાણાને લાવના થઈ. અને માટે મેકડોનલ્ડે ન્યયકૃષ્ણની બહારગણુ કરી. જો કે ન્યયકૃષ્ણની કમ્પા તો હજી મુંબઈમાં રહીને ભગવાનકાશમાં બરેરીના સદવાસ-મા પોતાનું જ્ઞાન વધારવાની દમી. પણ તે વખતના પોરબંદરના એડમિનિસ્ટ્રેટર સર એફ. એસ. પી. લેલોએ પોરબંદરમાં તેમના અભ્યાસ માટેની તથા તેમને માનમતા કામગીરી જરી એવી પૂરી સમ્મદ આપવાની ખાતો આપી અને ન્યયકૃષ્ણભાઈને રોજી લીધા.

અ.મ. જ્યેષ્ઠારામનાં રહી એક્ટાબર ૧૯૦૬માં "હુદરેજ ગોવ કોન્ટ્રેસ એન્ડ ગાઈડન્સ" માટે ન્યયકૃષ્ણભાઈની નિમણૂક થઈ. બહી તેમણે એવો તે વનરપતિજ્ઞાન કેળવ્યો કે વનરપતિ સહ્યે નહિ અચર પાતો કરતા હોય એ રીતે તેનો પતિષ્ઠ પરિચય તેઓ અનુસવવા લાગ્યા. આ રીતે તેમણે કેળવ રહેતપણે વનરપતિવિદ્યાને અભ્યાસ કર્યો અને રવશક્ષિત વનરપતિવિદ્ બન્યા.

તેમણે ત્યાં પુકળ નવાં ઝાંઝો રોપાવ્યાં અને તેમનાં રક્ષણ માટે પાંચ પ્રલેષ કરાવ્યો. પોરબંદરમાં દબલુ જે નવું ઝાંઝ દેખાડી કોઈ પછે કે "આ ઝાંઝ કોણે રોપાવ્યું?" તો ઉત્તર મળે કે "ન્યયકૃષ્ણભાઈએ" અને સખત કામ કરવું અને બીજા પાસે કરાવવાના કામ પર હક દેખેડ રાજવી એ તેમનો રવભાવ હતો. તેઓ પરમ ક્તવતિષ્ઠ હતા. જંગલમાં રખારીઓ વચ્ચે ફરતાં તેમની સાથે કુટુંબ જેવો દેખાવેલો. આજે પણ બરડાના રખારીઓ ન્યયકૃષ્ણભાઈને યાદ કરી તેમનાં રચરણો તાવું કરે છે કે "બરડાનું એકેકે ઝાંઝ એ કોણે. બહુ બેસા આદમી. કોઈની પાઈલે નહિ અને રોજની વસુકાત છાંટે નહિ." એની સાથે આજનાં રખારી પણ યાદ એવી ખડતલ તો એની કાદા." ન્યયકૃષ્ણભાઈના પણ આ રખારીઓ વિષેના અભ્યાસ અને અનુસર ખૂબ હતાં. આ રખારીઓને તે પોતાના વનરપતિ-અભ્યાસનુ સહાયક ગણાવે છે. પોરબંદરમાં તેમણે વનરપતિજ્ઞાન માટે ખરી દિલગી અને મગતા કેળવી અને સાચાં શબ્દકા પણ બની રહ્યાં.

તેમની કામગીરી બીજા, ખંત તથા અભ્યાસ માટેની તમ્મા જેઠ સર લેલીએ મુંબઈ સરકારની પંચવાનગી મેળવી સરકારી જંગલ-ખાતામાં વન મહીના માટે કામગીરી શી ખવા તેમને પૂતા મોકલ્યા. ત્યાં તેમણે વનરવિદ્યા (Forestry) ને અભ્યાસ કર્યો. ઉપરાંત પોતાના પંથાનાં થપરી વિદિશ્વસનને એમણે વનરપતિવિદ્યા (botany) નો અભ્યાસ વધારવામાં મદદ કરી. છેવટે એમને પોતાની જ્ઞાનશક્તિ

માટે સાચું આત્મજ્ઞાન થયું. તેઓ ધર્મી વખત કહેતા: 'શ્રીમ જીવિયા સીખને છે. -કૌસિલ' કે સાળાઓ નહિ. આપણામાં સાચી વિપ્રાશ્રય નથી એટલે જ જ્ઞાન નથી.'

સંન ૧૬૫૪માં પૌરબંદરમાં જનતા પ્લેગથી પાંચમાસ યદીત્વારે એમણે એ આનંદીઓની આવજન માટે રત્નચંદ્રોચક તરીકે પિતાની સેવા આપેલી. આ વખતે પૌરબંદર પાલશાપોતાના રૈનેજર આવક સાવકીઆને એક જન યતિ જીજીશીનો એક કડકો આપી ગએલા. તે યશીને ગર્હ ઉપર એપડવાથી ગર્હ દૂરી જની અને દરદીને આશમ થતા. આ કડકો ખૂટવા આવ્યો ત્યારે સાવકીઆએ તે ત્યાંના ચીર, યોડિક્ષ આદિસરને મોકલ્યો. યજ્ઞ પ્રયત્નો છતાં કાઠી તેને એળખી શક્યું નહિ. ઉપરે જ્યદ્ધખુલાઈ પાસે તે આવતા તેમણે તપાસી તેને યોદાકુન (Willhantia Somnifera)ના મૂળ તરીકે પિણાવ્યું પછી તેા પ્લેગની અને જીજી ગર્હો ઉપર એ વનરપતિનો ઉપયોગ થતાં દરદીઓને ફાયદો થવા લાગ્યો અને જનતાને આનો ઉપયોગ કરવાની નહેસત પછી પૌરબંદર સ્ટેટ ગેઝેટમાં આપવામાં આવેલી, (૧૭ પાં ૫૫૨). ઇ. ૧૯૦૨ના ડિસેમ્બરમાં અમદાવાદમાં બરાએલો પ્રદર્શનમાં એ પાકાનના મૂળનો નમૂનો મૂકામાં આપ્યો હતો. પછી તેા બરડા કુંજરની વનરપતિના નમૂનાઓના એમણે સંગ્રહ કરવા માંડ્યો. તેમનો એ અખરૂષ સેમક યજ્ઞાં પદર્શનોમાં મુકવામાં આવતો. ૧૯મી તથા ૨૦મી દિલી શાપ્રીય કૌમેસના તથા જેલ ઓગેલનાં કેટલાંક પ્રદર્શનોમાં આ સેમક ખાસ આવશ્યક બનેલો. તે માટે એમને પ્રશિક્ષિત, જાનપતે તથા ચંદ્રોશ મહેલા. પ્રદર્શનોમાં તેઓ જનને જાણવતાને નમૂનાઓના પરિચય આપી તેની ઉપયોગિતા સમજવતા. એ પ્રદર્શનોમાં એમનું પ્રિય પેય કાસુદા (Cassia Occidentalis)ની નીચે કાંદી, અને યોદાકુનનું અગિય તેા હોય જ. આ રીતે જ્યદ્ધખુલાઈએ બરડાને મુકજ્ઞતા કર્યો.

'પૌરબંદર ગેઝેટમાં કુશપિયનો આ દેશની વનરપતિ વિષે જલ્દી ને મારા દેશમાંપણે પાતાને આજીવે બીજી ને પત્ર તથે હુંદાની વનરપતિને પૂછે ન એળખે' આ પાતાનું મનઃક્રમ હળવું કરવા એમણે રત્નચંદ્રા આ જુલશાનીમાં જ 'વનરપતિશાસ્ત્ર' લખવાની તૈયારી કરી. આ પુસ્તક એ એંગેલમાં લખાય તેા તેનો બંદોબેસ કુલાવો થઈ એમના અગાધ કરર યાજ એની અનેક કુશપિયન અને દિલી મિત્રો તરફથી એમને રાગના, યજ્ઞ, પજુ રસાગિતવાની પ્રેરણ તેમણે જુલશાનીમાં એ પુસ્તક લખવા માંડ્યું. જુલશાનીમાં આ વિષયને લગત કાંઈ ગાર્જેશંક પુસ્તક ન હજી એ બાળમાં, એંગેલ દેશીસાઓની મદદથી અગવાસ કરી, જન-અનુગમથી એકદી કરાએલી બરડાની વનરપતિની પૂરતી માહિતી તેમની અને દલી. પૌરબંદરની નોકરી-માંથી નિરાતિ મેળવી અને ૧૯૦૪માં ગાજરું રાક કર્યું એ પુસ્તક ૧૯૦૭ સુધીમાં પઠે હું. વનરપતિની માનસુદ કાંઈકેય માહિતી જ આપતુ પુસ્તક તેા જુલશાનીમાં નહિ ખપે એમ સમજી શ્રી કુંજરાશમ સુધેશગની સુધનાથી તેમાં તેમણે વનરપતિના રત્નપદર્શન ઉપરથી તેના જુલશાનીનું વિવરણ તે ઉપયોગના હુકમ પજુ રમેશ્યે લખા આપવાલિહાએ, દુલા, વિવિત, ઘોઠો. ચમેરીથી તેને આનંદકની તેમણે રસ લાવવા થતે હું. પત્રો એમાં વનરપતિની કેટલીક જની પરિચયા પજુ રમેરી. આમ જુલશાનીમાં એ વેળા આજુ એવો એ મંથ જન્મેા.

કેનામાં પૌરબંદરના મહારાણા થી આપડિલક અખાતક ચર્ચ-વાસી થઈ જતાં તેમને પૌરબંદર શાલ્ય તરફથી બરડા કુંજરની વનરપતિનું આ પુસ્તક ઉપાવવા કાંઈ મારફતે રૈનેજન અગાધ નહિ; અને એ વખતના ત્યાંના એડમિનિસ્ટ્રેટરે માત્ર ૧૯૦૫ના ૫ નંબ જુલશાનીમાં

સંવત ૧૯૦૫ની વિજયા દશમીને બુલમાં શ્રી નાનીબી મંરુત પાઠશાળાના મહાનમા જ્યદ્ધખુલાઈને વનરપતિનું જન્મ પ્રદર્શન થયેલું હતું તે સમયની તસ્વીર હાથી તરફ પાછડી વાળા મુદારની ઉપર યોગ્ય મૂલો વાળા છે તે શ્રી જ્યદ્ધખુલાઈ અને કોમની નેડે ચરમાવાળા છે તે કચના ડીવાન રત્ન શ્રી જુલશામગાં બહ. નીચે જમણી તરફ મહારાજકુમાર શ્રી અનુભા સાદેજ બનેલા છે ઉદારતા હાખની. અશ્વથી ચીતાના પુરતકની દરતપ્રત થઈ તે મુજબ જનતા દેતા. એવામાં રસતામા દેનમા તેમને ગમવાવાતા રત્ન લાઙ-કીસ કશિયાસીર અગી ગયા. એ પુસ્તકની પૌરબંદરના મહારાણાને કામેલી અખંપુપત્રિયા કાદી નાખવામાં આવે તેા જુલશાત વર્નાકુ-લર સૌસાએટી (દાહની જુલશાત વિપ્રાસભા) તરફથી તે ઉપાવતો. પ્રબંધ કચની આપવાની વાત લાઙશરે મૂકી. પજુ એકનિજ શાલ્ય-ભજ જ્યદ્ધખુલાઈવા નહિ તેમણે પાતાની પત્નીના પરિજ્ઞાં નીચે મૂકી પેસા મેળવ્યા ને પુસ્તક ઉપાવવા માંડ્યું. આમ, ઉપવ પાતાનું, ૨૫ વર્ષની ૧૧૧ વનરપતિના વખનચાણું આ પુસ્તક 'જુલશાની' પ્રિન્ટર પ્રેસમાં ઉપાઈ અને ૧૯૧૦ના પ્રસિદ્ધ થયું. એ પુસ્તકતેવાર કરવામાં બરેખત તેા બરડાની ખુદ વનરપતિનો અને ત્યાંના રખારી-કાંદી સાદારપનો જ્યદ્ધખુલાઈ મદતરખાને ઉલ્લેખ કરે છે. સાર લાઙકેદકુખુ આટલેકર ને વનરપતિના સર્ગમ જ્ઞાતા કનંધ પીતરર તેા આ ક્રમ ઉપર ડિરા હતાં રવાનુમયે લખાએલા અનન્ધ મેલા આ મેખને પ્રાંન દાવરે જાખૂળ વિરાશાંબો દત્તો. જુલશાનીમાં માત્ર 'જુલશાની' પત્રે તેની વિરદુત આયોચના કરી દલી. તે પત્રી ઉકા. ૧૯૨૨આઆવનમરમા મેળેલી સાદિલવ પરિપદના વિરાનવિભાજના પ્રમુખે તેનો કલ્પેજ દેટો નહિ ત્યા કચી જુલશાતના સહિત્વખત આ તેનાવિષે ક્યાંયે જરા સરમેા પજુ નિર્દેશ કચેટો નહિ: કચની એક દબર વલક છામેલી તેગાથી ર૦મીરવત નજ મકત આપવા-મા મઈ. ને તેને વેચાણ તેા કાજુ લેઈ આપી નંને એ પુસ્તક અધી ડીચતે કાદી નાખવા તે તાપર યવા; અને તેની નહેસત માન લેવાય તેની જ્યવરમા કરવાની તથા જાજ ચાર કશિયાની યાગને પજુ એ પુસ્તક મઈ જરીરે તેા તે કાદી નાખવાની કાજુ સાદિલવ-વાળા રત્ન. જિપુ અંગેસાંને એમને કાઠાદ આપી. આ મુજબ એ પુસ્તકની ડાઝ નહત ૧૯૨૨ સુધીમાં માંડાઈએ ખપી: છતાં એમને પેાતે આ પુસ્તક ઉપવા વિષે પૂરનો સંતોષ દત્તો. અખર અગરવામાં પેાતે કચી ગયા છે 'વનરપતિરૂપે કચમું ત્વારે એમ આજુ ૧ આને કાજુ વાંચયો; અને કોઠા પજુ દેટો ૧ કાજુ જરીરે ૧-૧-૧

આ - - કા - - રા - - વા - - જી

'કુમાર'ના ચિરપરિચિત્ર શ્રી ચારદીન્દુ બંધોપાધ્યાયની નવી કલ્પનાઓ કથા

અનુવાદક

રમણિક મેઘાણી

ઉભો રહ્યો. થોડી વાર કોઈ દરો વરદા સામે નિહ રહી, પછી જાણે કબાતે સાથે ભણે કહ્યું, 'ભાઈ વરદા, ચરણુજી લેવા દે.' અને વરદાને ચરણુજીની ફરી એણે હાથ માથે અડાડ્યા.

અમે સૌ તો આશ્ચર્ય થઈને નિહ ન રહ્યા કે આ બધું શું ચાલે છે : વરદા પણ બેભાનના લેવા મઠ ગયા. સુધાશુને હાથ પકડી તેણે એને બાળની ખુશી પર બેસાડતા ન સુધાશુ ભાલી કોઈપણ વસ્તુની માફક માર્યા હું વરદા, કાલના પ્રસંગ પછી હવે મને પ્રેત-યોનિમાં અવતરે તેનું નજારું રહ્યું નથી.

આ પછી એ 'કાનને પ્રસંગ' સાંભળવા અમે સૌ સુધાશુને ગેરિને બોલ્યા. થોડી વાર અનુચિતનરૂપે આજારા તરફ નિહ રહી પછી એણે સરખાત કરી :

કોઈમત મહિના દિવસ પહેલાં અમારી બાલુએ એક નવા બેભાની સમજાવ રહેવા આજ્યા છે. પ્રિયતોપબાળુ એમનું નામ છે. જે મહાનમાં અમારે પ્રાથમિક શાળા હતી એ ન મહાન એમણે અડે શબ્દ છે મહાનની ચારે બાલુ રંગીની ધેરેલી ખુશી આજ્યા છે. પીછું મહાન છે કદાચ તમે એ નિહું દરો.

પહેલે ન દિવસ પ્રિયતોપબાળુ સાથે મેળાપ થઈ ગયો હતો. ખોરાશમાં ન નવા બેભાની આજ્યા હોઈ એમની સાથે પરિચય પાડવા અને કંઈ કામચલાઉ હોય તો જામને પરાધાન ચલવા કહેવા સામેથી ગયો હતો. એ જમનમ પિરતાળીસની વધના, નરો સોખીન સ્વચ્છવના સમજાવ હતો. આજ્યા એ દિવસે ન બિજોને બેભાની મહાનની અમારી કપર રેડિયોનું મિરિચલ બેસાડતા હતા. મારી સાથે બેચાર આવી આવળી લાતો મઠ. ધંધો-ધાવો કંઈ કરતા નથી. પાસે રેડિયો છે. બાળ-અજ્ઞાં પણ કંઈ નહિ. દરેક વર્ષ પહેલાં પત્ની અવસાન પામે છે ત્યારથી ફાલે તેમ અર્ધા-તર્ધા ફરતા ફરે છે. અર્ધી આજ્યા પહેલાં દરેક વરસ અચાગાં રવાના હતા. ત્યાંથી ગાન હચક થયું એટલે હવે અર્ધી આજ્યા આજ્યા છે.

એ એકલા ન રહે છે. તો અડતા મોટા મહાનને શું કરશે ? આ વિચારથી મને આશ્ચર્ય થયું. પણ પહેલી મુલાકાતમાં એ બધું બાળુ બચાવ નહોતું હાજર. એમને સરકામદાન પણ કીમતી અને સોખીન ચાલુસને હોય છે તેવો હતો. એ પત્નીનિદ્રામાં હતા, અને ઉગર પણ કંઈ બોલ્યા તો નહોતી નહોતું મન એમનું કીકીકી બોલું જણાયું હતું. ઉપચરની અચર મનમાં નહોતી બેઠી.

એ પછી પણ બીજા બે વાર એમને ત્યાં ગયો હતો. એમનામાં થોડીક અસંમતતા નહોતે થઈ હતી. એ સોખીન હતા, હતાં સ્વચ્છ-પાકમાં માનતા હતા. નોકરોમાં પણ એક માત્ર પ્રદોષ પામી શકેલા હતા. એ દિવસનું બધું કામચલાઉ ફરી થીર ગાથો જતો હતો. એમને ત્યાં હોઈ બાળુસ નહોતું, હતાં થર એનું તો કીકીકી બોલું જણાયું હતું. થર ન જ બાળુ સાથે શકે એ વિચારે દિવ પર્વ રહેતું છે.

કલ

ખતો વરંકામાં બેઠા બેઠા અમે ફેરલાક સભ્ય ગુમામુઆ સુધામાના મોટા કાદી રહ્યા હતા. કામજીની એ અતિ સોહાગમી રૂંધા હવા મા દિનમ્મ આજ્ઞાલાક સીતળતા ફેલાવતી હતી. એની એ સંધ્યાએ વરદા લેવાના મોમાથી પણ બતની વાત બાળી મઠ હતી અને એ અજુગજુ કરતો એક પ્રેમગીત ઉપાડતો હતો કે 'જેનને માંડવે પંખી જલુ ગીત ગાય'—

એવે વખતે સુધાશુ આવી પહોંચ્યા. સુધાશુ અગમરી ન વનને મિત્ર હોવા છતાં હવે હમણાં સુધી જનને સભ્ય નહોતે. તાલે-તરમાં ન જલમમાં ફાળવ થયો છે અને ખતમાં સુધી બૃત-પ્રેત એવે વરદા સાથે ચર્ચા કરવાના વિચારે ન એ સભ્ય બન્યો છે. કારણકે પ્રેતવિદ્યાનો એના લેવા પ્રખર વિદ્યાથી ભાગ્યે ન રેખાય છે. વરદા સામે આંખો મળતાં ન એના મોં પર હુડો-સુખ થોડા લેવા છુટ્યું-સુખ આવી નહ્ય છે. અને એ પછી એ બંને નજુ વચ્ચે એનું તો ચર્ચા-ચર્ચ ચાલે છે કે એની ભેટી શોધવા સામાયજી મહાભારતમાં આખાર લેવા મળું પડે. પણ આને નિહું તો સુધાશુના મોં પર એવું તેજ નહોતું. ન જલે સાને એનું મોં ફિક્કુ પડી ગયું હતું એને હોઈ જાળીર ગાનસિક આપાત પહોંચ્યા હોય એમ લાગતું હતું.

એમ સુધાશુ. આને મોં પડી કેમ મળું છે ? સુધાશુને આપતાં જેત અમુક વર્ષ પડ્યાં.

સુધાશુએ કંઈક જલ ન આપ્યો. એ સીધો જાળીર વાળીની નિહ

નવાવ, બીજી એ તેમણે કે એ પ્રમાણમાં નેટવા સરખે તે રવેદાણ છે તેટલા ગિલતસાર નથી. બોસે જલ્દ માંડું, પણ બહુ જ મોઢાંબોલા, વાત કરતાંકરતાં કપારેક એવો તો અન્યમનસ્ક થઈ ભય કે આપણે ચણી ન બધેએ ગળી, હું મજા વાર મેગને ઘેર બેઠાંભોલ્યા, પરંતુ એ એક વાર પણ અમારી બાજુ ડોકાયા નહિ. જરા રોષ આવ્યો. કદાચ એ પોતાને 'મોટા માણસ' માની મને મેગની ખુશખબર કરવા આવનાર કોંઈ માણસ હશે. નંતે મેં પણ એમને ત્યાં જઈ બેઠાં હવું. ત્યાર બાદ અમે વારંવારે ગળી જતા એટલું જ.

કેંદ્ર ખાસ વાત નહોતી; છતાં કેાલુ ભણે રાત્રે મન ઉચકેચક રહેવા લાગ્યું. પ્રિયતોપબાણુને નેટલા એજળખતો દેતો તેટલા પરથી એ લેપટ-દુરાચારી નહોતા જણાયા. છતાં કેંદ્ર ન કહેવાય. એમને પર્થેથી જોઈ છુ-ભણ્યું એમને પણ પૂરેપૂરા એજળખી રાક્યો નથી, તે પછી પ્રિયતોપબાણુને આજલા દુઃખ આજામાં એજળખી ગયો છું એવા આંદાશ કદી રીતે કહો.

જળી વાત સાચી હોય या ખોટી, એ વિષે મારે કંઈ કરવાપણું હતું નહિ. કરવા જેવું કંઈ હોય તો તે એ કે ભેડક-ધરગા બેસીને મન અને મેંદને અમે તેવી ધડા વિનાની વાતો એગને વિષે કરી શકું. એજળખાં આજુ ત્યારે તો આજ ન વાચત હલ.

કાલ રવાને શેરીના ઠાકાઓના સરકાર બેતો મને મળવા આવ્યો. એ મહાભરોડા ઠાકો છે. એના મનમાં કદ ન દોય, છતાં મ્હમ્મજ ન બોલે આરો કે બસ વાત ન પૂરો. આપતાંવેત ન પ્રિય. તોપબાણુની વાત કાઢીને બોલ્યા: 'સામન્યું લાગે છે?'

મેં મેં તેમ્ને કે બેતો હલ મારા ભેતો અપ્પીદાસ નહોતો થયો. જરા અચમતાં અચકાતાં કમ્મજ કરતું પાડ્યું કે 'હા, કેંદ્ર કેંદ્રે સાંમન્યું છે ખરું?'

ખૂતો રેખલ પર મુકી મારતાં બોલ્યા, 'મિત્ર માણસને આ શેરીમાં રાખી નહિ કાઢાય. ઠાકાઓ કહે છે કે પકડીને એ કેંસા મારીએ એટલી ન વાર-વાત મારશે આ શેરી ઠાકીને.'

ખૂતો અને તેમ્ને રોડું કમરમાં આરાથી પહો નાનું હતું. પણ હું મોગમન મેગનાં બાહુબળી પ્રસંગે કાઢતા કરતો હતો. છતાં જરા વાધોદશાંવતો મેં કહ્યું, 'પણ કમ સાંમણેલી વાતો ઉપર વાત આટલી પધારી દેવી એ જરાખર હશેચા? પ્રથમ વાત સાચી છે કે ખોટી એની તપાસ કરી પછી ને કરવું હોય તે કરતો.'

'વારું, તો તમે ન તપાસ કરો'. ખૂતોએ જવાબ વાળ્યો. એ પછી ખૂતો સાથે મારે નહીં થયું કે રાત્રે પ્રિયતોપબાણુને ત્યાં જઈ, છુપાઈને બધો ખેલ જોવો-ભણવો. જોકે એ જરા યે સાફ હશેચા તેવું કામ તો નહોતું, છતાં કોઈને પણ સભ કરતાં પટેલાં એના ખુબ વિષે નિઃશંક થઈ જવું જરૂરી છે.

રાત્રે ખાવાપીવાનું પતાવી, પગમાં રખસ સોલવાગાજેડા પહેરી સ્વમજ સાડા દસ વાગે પુની નજી. ઘેર પતનીને કહ્યું 'વાણ વગલો કદાચ મોડું થશે, તો છપી ની જાની. દિલ્લીથી દિલ્લી ખોતો આવે છે એ રિયોમાં સાંમળી ભજને.'

પ્રિયતોપબાણુના મકાનના દરવાજા પાસે ખૂતો આવી મળ્યા. ખૂતો એવો તો મઘાર અને અકબરો એપમીર હશે કે એના ભેડાને અમારો દોઢાં ઘાઈજ દરથી સંભળાતો હતો! એને કહ્યું 'ખાવા ભેડા પહેરી તારાથી અંદર ન જવાય. આપણે સિધાર મહાની બે.

'મહે, તો હું બહાર પધાન રાખું છું.' એવું કહ્યું. મારમ ત્યારે નિર્ભય થઈ ગયા હતા. પ્રિયતોપબાણુને ઘેર અંધારે

થઈ ચલુ હતું. દરવાજા પડાવી નું બંધી પણ આજળ મળ્યા. બેતોખર એગના ઘોરડા પાસે આવતાં બારણા ઉપરની ચા-બાંતે (વે-સીટીંગ)માંથી અંદર જરા જેવું આંખવાણું દેખાયું.

ચરતો બારી-બારણાં બંધુ ન બેંધ હતું. છતાં મંદરોથી એક અ-રેપજ જેવું અવધનું હતું. મેઘ બહુ ધીમા સાથે વાતો કરતું હતું. મારા હેવામાં એક વાર તરફદાર થઈ ગયો કારણ, મોરની જેમ પારડા ધરી વાતો કાન મોંડીને સાંમળવાની રેવ હતી યે નહોતી. એ એમ કરતાં પકડાઈ નહોતો લોકો શું કહેશે? એના ખુશાસાની એક વપસીય તો એ કે મેં મોગમન તૈયાર રાખી હતી; તેમ છતાં રવાનુ-ઓની મુલતી એથી યાદ નહિ. પણ જરા દો. અણુવગત મારા જ્યારે કર્તવ્ય તરીકે કરવાનું છે તો દિધામાં રહે કંઈ કાચો નથી.

એ મોરડાની સામે ન બોલેક કપાડો વરંડા હતો અને એની પછી ન બેકકધર પડતું હતું. રાત્રે મેટલી ચૂપજીરી ને નિરતેખવાથી હું બેકકધરના બેંધ દરવાજા પાસે જઈને કીઓ રહ્યો, મુમ્મી રાતને શીતળ ને સુંવાળો મન હોરો થોડો આવતો હતો. અને હું હલ કહ્યોએ થોડો પણ ચૂપજી નથી. મનમાં થયું કે આવી રાત્રે મેં પણ પ્રક્રીઓમાં ધરમાં ભણુસી કરવી એ ઝુલો છે; પછી ભણેને એ ગેર-કાચેસા પ્રભુય હોય! પણ એ જવા દો, એ તો એક પળગરની કૃષેળવા ન માત્ર હતી.

મોરડામાં એ ભણુ વાતો કરતાં હતાં: કાઠી પેટે, સદબંધણે ન વાતો કરતા હતાં એમાંથી એકનો સાદ એજળખી કાઠતાં વાર ન થયો. રી:સંકપણે એ પ્રિયતોપબાણુને ન સાદ દેતો. અને બીજો નહોતો સાદ એ કોઈ કોનો ન હોતો. બહુ મોટો હતો એમાં; છતાં મેંએ તેણે રવાબાંક નહોતો લામતો. દિલ્લાનાના કંઠાર ભેતો એ કંઠાર એ સારમાં હોતો.

કાન મોંડીને સાંમળવા લાગ્યો. સાદ બરાબર રેપજ સંભળાતો હતો, પરંતુ રાખેડો બરાબર પકડાતા નહોતા એક વાર એમું લાગ્યું કે ભણુ પ્રિયતોપબાણુ મેટલી રીતિત વાંચતા ન દોય! 'સામન્યું કાન તે શોમન્યા'તા સખિ!'-ને પછી, થોડી વાર ફરી અરેપજ વાતો ચાલી. બારણાંની ચુપ નહોતી સરી તે સાંમળવા હું મથેડ, પણ ત્યારે વાતને ચાર પલટાઈ ચુક્યા હતા. ભણુ રિયામખાં મનામખાં આલતાં હતાં. ભણુ કોઈ એ સાદ બેતોહતો હતો કે 'ભય, તમારી સખે હવેન ચુક નહિ જોતો... હવે પછી અવરો મા... આ મારે તમે-ની'

મેં મારા મનમાં માત્ર વિરમજ ન નહિ પણ એક બંધે પણ પર થયું હતું. કારણ એ સોનો સાદ માત્ર મેંએ બંધાળી સોનો સાદ હતો એટલું જ નહિ પણ એ કોઈ કેળામેથી ને મુસેરમરી બંધાળી સોનો સાદ હતો! અને હું પરસેવે રેખજેલ બની ગયો ને વિચારવા લાગ્યો કે એવું તે એ કેાલુ હોય શકે?

એ એક મોરડામાંથી આવતો અવાજ એકદમ બેંધ થઈ ગયો. લગભગ દસ રોડ-ક મુખી બીજે કંઈ ન જવાજા-મોડાને યે કંઈ સાદ સંભળાયો નહિ. ને એ પછી એક મુખિય બેંધ હાંચ મ્હમ્મજ બેંધેલું

હાંચ પડે થતાં પેસા સો-કંઈ રેપજ સંભળાયો. એ હેતરી હતી કે 'એક સમયન બારણું પાસે બેતો રહી કાન મોંડીને આપણી વાતો સાંમળે છે. બજો, એમને પ્રેમથી મારા આપી અંદર તેડી લાવો!'

હું કાંઈ કાપ્યો. બાણુ કે નહિ એ વિચારતો હતો ત્યાં તો બારણું હવાથી પ્રિયતોપબાણુ મારી સામે આવી કીઓ! ધરમાં એક જલ્દ મોળા પાવનેનો આસમાની ની-અજીક રીતે બળતો હતો. પ્રિયતોપબાણુ તરફ જેમ્ણુંતો એમના એ પડ દુ:ખ અને એમ રેપજેલું દેખાતાં હતાં: પરંતુ એકાકીયે રહે પ્રભુય કરતાં પડકાર યથા દોષ (અનુ.પ. ૩૦૬ હાઈ)

નવનગરમાં સરકારેતિનાઈતિહાસની સાચીસાચ ન બાધાએ તથા તેની લિપિઓ અને સફાએને વિકાસ પણ થતો ન રહ્યો એ સાધારણા ક્રેમ કિલેટ અગર ખાગીનાજા ઉચ્ચારણે યજ્ઞ વાદ્યજાથા તો યાજ્ઞજાથાને ક્રેમકાંઠે વધતી નવાની પછેડાસર કચ્છા રહેલું તરફ નમત વધવું ભય છે તેની લિપિઓમાં પણ પહેલાં ચિત્રા ત્મકમાંથી રાખ્યાત્મક ને પછી એકાક્ષરી લિપિનો વિકાસ થતો ગયો સામાન્ય રીતે તો સાધા અને લિપિઓના આ રવરેથી બચવા દાર માટે તથા જ્ઞાનના પ્રચાર તેમજ સાંવેનિક ઉપયોગને માટે, કોઈ પણ જ્ઞાનના ગુરુકેંદ્ર (ગ્રંથાલય) સિવાયના, તદ્દન ખુલ્લા રહ્યા પરંતુ પ્રાચીન કાળથી તે આજ સુધી આમાન્ય બંદેરે બચવાદારની સમયે સાચા ન બચુક ગ્રંથ બચવાદારે પણ રહેતા ન આભ્યા એ પોતાના હિતનું કે સ્વાર્થનું રક્ષણ કરવા માટે, માણસ જેમ બીજાએથી ગ્રંથતા રાજે છે, તેમ બીજાઓની સાથે વિચારબેદ થતાં પણ પોતાના બચવા દાર માટે ગ્રંથતા રાખતો પાય છે આ વિચારવેદના વચ્ચે માણસ ને વિચારેથી તથા જ્ઞાની વાતોત્તર રહેવડ ગ્રંથ રાખવાની રીતિ થઈ, ને એમાંથી ગુપ્ત વાતચિત્તનો વિકાસ થયો. દિઅર્થો રાખે, કદામી, વેદ્યા એ, ધાર્મિક વધા ચિત્રાક્ષરી વગેરે ખાસ સફાએ નગ્નો પ્રાચીન કાળ માં પણ રાખાઈતા, નવરસી, નવસી કરનાર નતિગમ્ભીર, માણસો બા કીઓ, સાધુઓ વગેરે દ્વારા આપાને રખાયો થતો એ ન રીતે બાપર ને પણ ખાનગી ભાષા નગ્નો બધાપરી સોદા રહી જાય છેલ છેલ કે બેધારી દામ ઉપર પછેડા કે ખેસ નાખીને આમાળથી વાત વરે રહાય છે, એ બલ્લીક છે એ ન રીતે સોની, દુદાર, ફંસારા, ફરજ વગેરે ધધાકાંસીએ પણ કાઢેકે તથા જ્ઞાનસામાન્યથી પોતાના ધ ધાના રવરેથી તેમજ હિતો ખાનગી રાખવા સંકેત અને ગ્રંથ ભાષા (જેને પારસી કહે છે) નો ઉપયોગ કરતા-કરે છે આ ન રીતે તમામ સંકેત ભાષાઓ થા લિપિઓના વિકાસ થા રહ્યા જેમ રજ, તેમ ન બલિતવિષા, નિશાનો, સમાધાન વગેરેના વાળા રાખાઈતાં દ્વાક્ષરી સફાએ પણ સરળતા ખાતર વાળા છે એ ખજાગાથી ગુપ્ત ગમા છે, કદામી લખાણો, ગુપ્ત અખાને, નિશાનો, રક્ષાઓ, સંકેત વગેરે નગ્નો એને પણ નાનો એવો ઇતિહાસ રાખ્યો છે

પ્રાચીન કાળમાં આવા સંકેતો દુરને રેલ્યે બાપર માટે રાખ, રાજાહ, વૃત્તી, રજુઓના, ટોલ નોમલ, ટા, નાટ્યા, મસાલ વગેરે થી કરવામાં આવતા આવા સાધનોથી ઉપજતા અખાનેની ભાષા દ્વારા સુચક રાખે. વગેરેથી ઉપયોગમાં લેવાની નહકતા ખાનગી બચવાદારે માટે સંકેત સફાએ અચલિત હવી ગયા કુટુંબોમાં ચિત્રા-ક્ષરી ભાષા, દિઅર્થો લખાણ, દાખની ઇલાવતા, ખખ વગેરેના સાધનોદ્વારા થતા સંકેતો આદિ ખાતર, તથેમસરેશા, રાખ્યાના નવસી ખખને, મુસદ્દીઓના ગુપ્ત સંદેશ વગેરે મોઢાલાતા, તેમ જિનોદ માટે પણ તેનો ઉપયોગ થતો

આવી અનેક સફાએ પૈકી આદી આપણે ને યોદીઓને વિચાર કરવાના બીજે તેમાં એ ન કરપલ્લવ છે કરપલ્લવ બીજે દ્વાર્મથી વાતચિત કરવાની ભાષા તેનો ઉપયોગ નતિગમ્ભીર, માણસો, નવરસી, ખાંડીઓ, સાધુઓ વગેરેથી કરવામાં આવતો આપણે તો એ મુક લિપિને ઉપયોગ લોકાદિતાયે કેમ કરી રાખ્યો કરેકાથી ન આદી એ કરપલ્લવ, ખખસર, કુલીસર વગેરે નેરુ

બિટિસ રાખ્યે રખાયા પહેલાના કાળને પરદેશીઓએ લખેલા ઇતિહાસની હાથે જે અધ્યપ્તીનો સમય મણવામાં આવ્યો છે, તે સમયે ચોર, દુદાર, બાદારગીઓ નારે માને ભાગતા ત્યારે નિ મસે ત્રાસ-મુલ પોતાના બચાવ માટે અને મહાકાંઠે મેળવેલી વચબની વાચા માવનિત કરતાં એ પોતાની જાનનો સામનો કરી શકે તે રાક ચોરા પાસે અથવા ચતુરતા ઉપર જિનો મેળ રહેકે અથવા ખુરજ બનાવવામાં આવતો, જે આખા માગના તમામ મયમની કરતા ઉચાઈમાં વધારે હોતો આવા કાઠાએ ઉપર ચોલીએ કવાક માણસો વાચાફરતી દુર સુધી નવર રાખતા ખટે પજે જિમા રહેતા આવા માણસો રજુખટિયા અથવા કોટિયા કહેવાતા દુરથી પૂરતી ડમરી બેઠતી માણસ ખટે કે તરત તે બુઝીઓ ટોલ (ખગીઓ) —ખસીના બદેરે વગાડવામાં આવતો (ટોલ) 'મીનવડ, કીનવડ, મી ભય' કરતો વગાડવા માડતો, અને લામવા ન માગના કે મીય ના, નાના કે મીટા, સી કે પુરુષ ને ન્યા હોય ત્યાંથી, અને કે હથિવાર હાય આપે તે વળેને જોડીધારે કોડી આવી એકાંક યડ સામનો કરતા માગમાં આજ લાગે કે કોઈને સર્પ કરવા ને તે આપતિ આને ત્યારે પણ આ બુઝીઓ ટોલ વગાડવામાં આવતો

એક સરખ બીલ પા દુગલો કરવ દોમ, 'મારો', 'ઠાપો', 'આજેબટો', 'પીંછે હંટો', 'બાનુ હંટો'ના દુકોના દેમસ ભાલતા દોમ, એમાં સેનાપતિના મોખિક દુકમે સભાચ નહિ આથી સેનાપતિના હાથી અથવા પેદા પાસે બેઠકે પાડા ઉપર રહો (નિગળત) અને નિશાન (વન) રાખવામાં આવતાં અંતે તે કદા નિશાનવાળાને ને દુકમે અપાતા તે મુખ્ય તેજો નેખતના અવાજના તથા ધમની નિશાનીઓના સોતથી લક્ષરેને ને દુકમે સમલવતા

કપી રીતે સમાચારો આપવા કે લેવા માટે કરપલ્લવની અને ફરમા મ્થોના બચવાદાર માટે જાણી ન્યાઓથી ખખસરેશને ઉપ થા થતો રાને કુલીની સંદેશ પધરાતા એ કલે કરવાર નેરુએ

(૧) કરપલ્લવ

પ્રાચીન શાસનામાં કરપલ્લવની પોખના માટે આ મુખખનો એક મ્થોક છે

આદર્મુખ ઉમલમ્ ચિનમ્ ટહોમ્ તલવ્તલમ્ પામ્ ધોવન મુગોમ્ એનેતામ્ રેખવત્તરી એનેરે લિંદી અનુવાદ પણ આ મુખખ પ્રચલિત ને, અલિન મળ ચકે ઠાસા, તક પર્વત ધોવન રાચા, અનુગિનઅક્ષરચુકિનખા, રામકહેસુનવૈદ્યનખાતા આ કરપલ્લવ રીની રચનાને આધારે ન વખસરેશ અને કુલિ સરેશ રચાયા છે, એકેકે પ્રથમ આપણે કરપલ્લવની નેરુએ

આ બધા ગુપ્ત સંકેતોના પાયા તો ભાષાના મુકાફોથી ઉપર ન રચાએકે છે એકેલે તેની રચના આપપી હિતિના અંતેશના ઉચ્ચાર પ્રમાણે ને સમુદો પધરા છે તે (ક ચ હ, ટ, ધ, વગેરે વગેરે) અનુસાર ન રચવામાં આવી છે વિપિની ધપ સફાઓના પાયપાયના સમુદોમાં ૧૧ ભાગ પાડી નાખ્યા છે, તે કર નાખના પ્રમાણરેને તે વર્ગોના નાકક કાભ્યા છે, અને તે નાકક પ્રમાણ રાખના કર ન અનુસાર ૧૧ સફાઓ નકી કરે છે બાખલા તરીકે

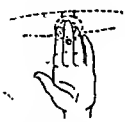
હપરથી થતો રાખે 'કમળ' કદબવામાં આવેલ છે. આ રીતના અ-
ગિયાર સમૂહ નક્કી કરી તેને સરળતાથી યાદ રાખવા માટે આ
મુશ્કેલ સંવેદ્યા હેઠમાં કવિતારૂપ આપ્યું છે :

'ક-ખ-ગ-ઘ-ઙ': એ ૬-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'કમળ';—એમાં ડાબા હાથથી કમળનો
આ રીતે દેખાવ કરવો.

'ચ-છ-જ-ઝ-ઞ': એ ૫-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'ચક્ર';—એમાં ડાબા હાથની અંગૂઠા પાસે-
ની આંગળી ફેરવીને છવામાં ચક્ર દર્શાવવું.

'ટ-ઠ-ડ-ઢ-ણ': એ ૫-વર્ગ માટે
સંજ્ઞા 'ઢકાર';—એમાં ડાબા હાથે ઘટ
વગાડતા હોઠએ એવી નિશાની કરવી.

'ત-થ-દ-ધ-ન': એ ૫-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'તરુ';—એમાં ડાબા હાથે મૂઠી વાળી હાથ
કાળીમાંથી કાઢીને આડ નેપથ્યમાં રાખવો.

'પ-ફ-ભ-મ-ય': એ ૫-વર્ગ
માટેની સંજ્ઞા 'પાસા';—એમાં
ડાબા હાથે કોપાટના પાસા
ફેલા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.

'ય-ર-લ-વ-શ્વ': એ ૫-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'યોનવ';—એમાં હાથે મૂઠી
હાથ ફેરવતા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.

અધિકૃત રૂપર, કાનામાત્રાએ ૧૦ શબ્દો સાબ્યા પા.
આ ૧૧ સંકેતોનાં ચિત્રો, તે તે વર્ગના અક્ષરો તથા સંજ્ઞાને
સમન્વીતી સાથે આ નીચે આપ્યાં છે:

'શ-ષ-સ-હ-ળ': એ શ-વર્ગની સંજ્ઞા
'રાણગાર';—એમાં છાતી ઉપર હાથ ફેરવી
પહેરેલો રાણગાર (ધરેલું) દર્શાવવું.

'અ-ઘિ-અગી-મુ-મુઃ' એ રવર-વર્ગ માટે
'આદિકૃષ્ણ' એટલે સાપની ફેણની સંજ્ઞા;—એમાં
ડાબા હાથની પાંચ આંગળી સાથે સાથેની માંગળી
ફેણ નેવો આકાર કરી જણાવવો.

'કાનો, માત્રા',
એ માત્રા, અનુસ્વાર, વિસર્ગ વગેરે અંશને
જણાવવા માટેનાં સંવેદ્યાની સંજ્ઞા 'કાન';—
એમાં ડાબા હાથે ડાબી કાન દેખાવવો.

'૧-૨-૩-૪-૫': એ ૧ થી ૫ સુધીની સંખ્યાના વર્ગ
માટે સંજ્ઞા 'ઘેઠ';—એમાં ડાબા હાથની અંગૂઠા
પાસેની એક આંગળી સીધી ઢાંચી દેખાડવી.

'૦-૧-૭-૮-૯': એ ૬ થી ૦ સુધીના
સંખ્યા-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા 'શન્ય';—એમાં
અંગૂઠા તથા અંગૂઠા પાસેની આંગળીથી શન્ય-
ચિહ્નને આકાર દર્શાવવો.

હવે આ સંજ્ઞાઓને કેમ દર્શાવવી તે જોઈએ. આ બધાં વર્ગોની
નિશાની ડાબા હાથ વડે જ કરવાની છે. એની સાથે જમણા હાથનો
ઉપયોગ, તે તે વર્ગના પહેલો, બીજો, ત્રીજો, ચોથો ને પાંચમો અક્ષર
સમજવા માટે કરવો. પહેલો અક્ષર દર્શાવવા જમણા હાથની એક
આંગળી, બીજો દર્શાવવા બે, ત્રીજો માટે ત્રણ, ચોથા માટે ચાર અને
પાંચમા માટે પાંચ આંગળી, ડાબા હાથની નિશાની જોડે દર્શાવવી.
જાણસા તરીકે 'અ' અક્ષર બતાવવો હોય તો ડાબા હાથે કમળપત્ર-
ની સંજ્ઞા કરી, તેને ષડએ જમણા હાથની ૩ આંગળી ઢાંચી કરવી
૧૯૮૬ (ચાંદો) ૧૯૪૯)

અર્થાં અક્ષર દર્શાવવા માટે તે તે અક્ષરને કાપતા હોઠએ તેજ
કરવું. અક્ષરને કાપવો એટલે તે અક્ષર દર્શાવવા બાદ ડાબા હાથની
આંગળી ઉપર જમણા હાથે ચોરડી ઊભાતા હોઠએ તેમ દર્શાવવું તે
રાખે પૂરો થાય ત્યારે ડાબા હાથની મૂઠી ઉપર જમણો હાથ
મુકવો. સંદેશ પૂરો થાય ત્યારે બન્ને હાથે લમણા પર મૂકી નિરાસ
થઈને બેઠા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.
હવે આ ૬૨ પદ્ધતિની ડાશ સંજ્ઞા-સંદેશ કેમ મોકલાય તેનું એક ઉદા-
હરણ લઈએ. કા ત. તરીકે 'દુરમન આવી ચડ્યો છે' એવો (અ.પ. ૩૨૬)

પરચીક વર્ષ પહેલાં

અંક ૧૦ • આવૃત્તિ ૧૯૮૦ (આંકડોબર ૧૯૮૪)

પો

તાના પહેલાં ન દિવાળી અકાશ કુમારે" માન આપીસ પાનાના પછુ આટલી વૈવિધ્યભરી ને રસદર્શી સામગ્રી આપેલો કુમાર જીવન માટે સર્વશાક્યિત આદર રૂપ "એકવચ્ચ"ની વિદ્યા માટેની તપશ્ચર્યાની શ્રી ધૃગકેતુ સ્મિત નાદિય, શ્રી સવળના એ કવિરત્નો અને એક સાદા કોના બે મોટા ચિત્રો સાથે, દુનિયાની મોટામાં મોટી શોધ પ્રદર્શકજાના શોધક ગદનંધનનું અસ્તિત્વ, શ્રીનરહરિ પત્રીએ જ્ઞાન-રેથી એક રસદર્શકની નાપાની કથા ચોરસુત્રી, નિન્ધાદારાગીનો ગોધ, દિવાળીની તેવારી ને બેસતા વર્ષની વાર્તા જેવા પ્રસંગાત્મકની સેવો, બૈંધરમકદ્દ (કુમારસીના) પ્રવૃત્તિ સગનન બંને ઉપયોગી લેખ, "પ્રાચીનો પોતાનું રક્ષણ શા વડે કરે છે?" તે દર્શાવતા તેમના કુદરતી રક્ષકસાધનો દર્શાવતો "ચિત્રગોધ" આમ એકથી બધી સામગ્રી હતી કે અને આરંભદરક વર્તણૂક પછુ ધણુ પાના ફેરકે ચોરને અહીં તેા,

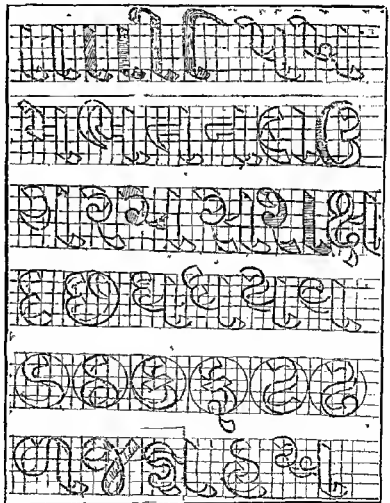
એ અકાશ આવેતો એક નવીરિંગા ઉધારતો, કુમારેને માટે બંને રસદર્શક ને ગોધ લેખ એ અનુભવશી પહેલી નવાર રાત્રી થયા તેના ચિત્રમય પરિચય આપવો ઉચિત થશે "સુ દ્રોણન" અથવા સુદર અક્ષરો લખવાની કળા ઉપરતો ગો લેખ આજે પછુ કંઈતો ન તાને, શિક્ષણાત્મક ને માર્ગદર્શક અભુરો •

તમને તમારા ધરમાં સુદર ને પ્રેરક વાચ્યો, સરસ મ્યોડો કે જીવનમંત્રોની તકલીંગો લખીને ચોડવાનો શોખ સાથે, તમારા ધરને બારણે તમારું નામ લખવાની જરૂર પડે, કોઈ વખત કલ્પવૃક્ષે મગજ પ્રસંગે ગાડ બની શોભા માટે મોટા અક્ષરો કોતરવા પડે, ત્યારે તમારા અક્ષરો લખવા ઠીક પાની જરૂરિયાત સમજાઈ ઉશે તમારા પુસ્તકોના પૃષ્ઠ ઉપર કે તમારા સામાન ઉપર તમે સફાઈદાર સ્વચ્છ, આકર્ષક અક્ષરો લખી શકો તો તમને તે બીજે શોધી આવતા તેમ મુસાફરીમાં મળી સરળતા થાય આમ તમારો અક્ષરો વખણાનુ કામ શોભા અને સગવડ બાતર બહુ ઉપયોગી થા / ચરે છે ને તે તમે બહુ ન જોડી મહેનતે શીખી શકો

સર આતમગા તેા અરશા દુલસકેવના માપના ક જીવ ઉપર આકૃતિ ર મા આતમના પ્રમાણે લીમીએ આકાશ આસપાસ પારી લીમીએ

બરાબર સરખે અતરે આમય અને ખાનાં બધા એસરખા ચોરસ રહે તેની ખાસ કાળજી રાખતો પહેરેથી ચોક્કસ અતરે બિંદુઓ મૂકી જરો તો આકરી વેળા બૂલ નહિ થવા પામે

પહેલાં તેા ઉશા કાતાગો વગોડો બરાબર સગવડ થો તેના રૂખમાં ફેરફાર ન થાય તે માટે ખાસ સાવચેતી રાખતે જવાબદારી

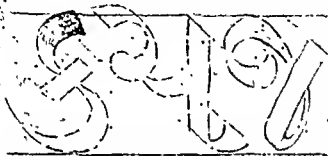

ઉપર આકૃતિ પહેલી લીમીમાં સીધા કાના તથા તેને મળતા સીધા પાખડાવાળા અક્ષરોથી સરકરીને ધીમાધીમે બીજી ત્રીજી લીમીમાં વળાકાવાળા અક્ષરોના આવેળનની ને પછીની લીમીએમાં વધુ ગોળાકાવાળા સુરેન અક્ષરોની તાલીમ માટે માર્ગદર્શન છે

રિતો વળે ત્યાં-
 ત્યાં ને ને કાપ
 પડે છે તે બધા
 કાપ એકસરખે
 ખુલે ન કપાતા
 રાખવા એકઠે
 તેમાં બહુ થાય
 તે કાનો બેડાળ
 લાગે કાનો કરતા
 ને બુદ્ધિ થવાને
 એમને છે પ્રમ-
 ગથી જાળવી શકે
 બુદ્ધિ આકૃતિ(૨)
 માંનાં તેના ચુ-
 ચન તથા નમુના
 કાના પછી વ-
 બાકાવાળા પાખ-
 ડાંદાથે બેસાડે-
 (આકૃતિ ૩) પ-
 દેશી વજુ લીટી)
 પાંખડાંમાં જ્યાં-
 ને બેસે તે પાં-
 નાથે તેનું મી-
 તાપનું બેસાડે
 ૧૫ ઈંચ

અભ્યાસ દર

આવી રીતે માત્ર ત્રણ જ રેખાઓ આંતરે દરેક અક્ષરનું પ્રમાણ 'ક' આકૃતિ ૧ થી મુશ્કેલી બહુ બહારે એ ને તો
 પૂરતી થાય; અને પછી કાળા પટ્ટામાં ઉપર કે મોટા કાચનો ઉપર ત્રણ અક્ષરો દિશામાંથી ચાર કે છ
 ઈંચના માપના આકારો છુટે રાખે દરેક આકૃતિનો વળાંકો બુદ્ધિ પ્રમાણે કુળી રાખે દરેક
 અક્ષરના કાપ એક સરખાવે જતા રાખે દરેક અક્ષરની ગોઠાઈ એક જ રાખે જતા રાખે. દરેક અક્ષરને

આકારો લખતાં નીચેની તુલ્ય
 ને જ્યાં તે સંખ્યાઓ ઘણાં છે
 દિશામાં લેવી ઉપ,
 સોપાઈ અને મોડ
 જાળવવા નથી.
 ઉપરનાં અક્ષરો
 ના પાખાકામાં
 તેનો રવાણ અને વેગ ન
 રોપવો કદરૂપે રેખાવ.

પાંખડાંમાં જ્યાં ને બેસે તે પાંનાથે તેનું મીતાપનું બેસાડે ૧૫ ઈંચ

ઉપર: આકૃતિ ૨-સુધે જન રીતિમાં બુદ્ધિ થવાના જ્યાં લખવા દેવા તે દરેક અક્ષરને જાણ તથા આજ કાપ અને વળાકા-
 વાળા અક્ષરો વેળા આકૃતિની જાણના છે. સાથે સાથે અક્ષરોમાં આવી, કાળી, શંકેલી, નાજ, યાવાદાર વગેરે
 માત્ર નાખીને ફેરી વિવિધ રીતે મુદ્રાબદિત કરી શકાય તે પદ્ધતિ મુદ્રાખાની લીટીના અક્ષરોમાં આકૃતિની જાણના છે.
 નીચે: આકૃતિ ૩-મા સુધે જન તથા કલ્પના રીતે સુધે જન માટેના વિવિધ કાપ તથા આકારના આકૃતિનાં નમુના છે.

આચાર્ય દેવોભવ

કરો કરો
કાંઈક
કાંઈક

મુક્તિ અપિ
નેહ વિદ્યા

આગળ બેસો

મન જીત્યું તોયો સર્વ જીત્યું

સુતે જન માટે યોગ્ય નમુના

સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં સૌથી ગાંધિયદ સમી શોષ દીવાસણીનો પિતા

ફોસ્ફરસ

લેખક - ડૉ. નરસિંહ મુ. શાહ

પ્રાણીમાત્રને કૃષયોગી એવા આ મૂળ તત્વને ઇતિહાસ અતિ રસિક છે. હૈન્રિચ આન્ડર નામનો એક જર્મન વેપારી હોનગ્રીમાં યદ્ય ગયો. તેને ક્રિમિયાનગરીમાં ખૂબ રસ હતો ને રૂપાંગાંથી રોગનું પેદા કરવાની તેની મહત્વપૂર્ણ દલી. તે અટ્ટે તે અનેક અટપટા પ્રયોગો કર્યા કરેને. મૂળને વકાળ્યા બાદ એ વસ્તુ પાછળ રહે તેમાં હાલ એ ક્રિમિયાના ગુણ હશે એમ માની તેણે એ પ્રયોગ શરૂ કર્યાં તેની પાછળ અનેક ત્રાવતા ઉભયશ કર્યાં પણ એક મીણુ જેવા પોષાક પદાર્થ તેને મળ્યો. તેમાં એવા ગુણ હતા કે જરાક ઘસતો તે સળગી ઊઠે આ યદ્ય પશ્ચિમમાં ફોસ્ફરસની સૌ પ્રથમ શોધની વાત (ઈ. સ. ૧૬૬૯) તે પણ આન્ડર પોતાના મિત્રને આનંદ કરાવવા એ ફોસ્ફરસને કૃષયોગી કરવા માંડ્યો.

આ શોધની કાંઈ નાના એક માણસને ખબર પડી. તેને ખબર આપનાર આન્ડરનો મિત્ર કુન્કેલ હતો. કાંઈ તો સીધો લેખકો હોનગ્રી અને ફોસ્ફરસ બનાવવાની રીત પરીદી લેવાની કરવારત મૂકી. સોશોનકી થયો, રકમ પચ્ચકી થઈ, ને કાંઈ ફોસ્ફરસ બનાવવાનું રહસ્ય લખી લીધું પરંતુ કુન્કેલને આ વાત ન અમી. તેણે પોતે જ આ વિશાળ કામ શરૂ કર્યું અને ૧૬૭૨માં અનેક પ્રયોગોને અંતે ફોસ્ફરસની બનાવવામાં તે પણ સફળ થયો.

ઈ. ૧૬૭૪માં શબ્દના સાચાંચકી શીલે અને ગાદને આ તત્વ હાકમાંથી શોધી કાઢ્યું ને એકા પાયા ઉપર રાજાની સહાય લેવી રીતો થાઈ. એ તો હવે સૌ બહુ છે કે રાત્રે રમશાનમાં યતા ને બઠકાને અગ્રાફ બૂતાવળનાં રવરૂપ મણવામાં આવતા તે બૂતાવળ એટલે ફોસ્ફરસ એ બઠકો પ્રકાશના હાકમાંમાં ફોસ્ફરસનાં ને સંચાળનાં હોય છે તેમાંથી શેષ થઈ ફોસ્ફરસ છૂટા પડતો તે એકદમ દગમગ સળગી ઊઠે છે. તે પરથી એકદમ ગરનાર મણુચના બૂતાના હોવાની વહેમી લોકમાન્યતા ચાલે છે.

ઈ. ૧૬૮૦માં એતે ફોસ્ફરસ બનાવવાનું શરૂ થયું. સારમાં તો તેના કાલ એક ઓસનો ૫૦ ઝિની હતો. આ ફોસ્ફરસને કામગીરી પડમાં રાખીને બનાવેલી અંધકાળી લાકડાની સળી, બાઈવ નામના ઝાંચ ને વેગાને સળગાવી આ યદ્ય દીવાસણીની પ્રાથમિક બનાવટ. આમ ફોસ્ફરસની કૃષયોગિતા દીવાસણીની બનાવટમાં મહત્વ પડી એટલે તેની મહત્વા વધી ગઈ. આને તો ફોસ્ફરસ અને દીવાસણીને હલોમ એટલી માદ રીતે સંકળાએકા છે કે ફોસ્ફરસની શોધ વિના આજની આપણી દીવાસણીની બનાવટ જ અસંભવિત બની હોત સરકમાં તો એક સેકા કુણી ફોસ્ફરસની આ શોષ ખાસ કાંઈ પણ કૃષયોગ વિના નિરયેક જ પડી રહેતી.

ફોસ્ફરસમાં રાત્રે અંધારામાં ચળકવાનો પણ ગુણ છે એ પરથી ગ્રીક રાખ ફોસ એટલે પ્રકાશ અને ફોસ એટલે ધારણ કરતું એમ સંધિ થઈને 'ફોસ્ફરસ' નામ પાડવામાં આવ્યું છે.

ફોસ્ફરસ પ્રખર પ્રક્રિયાશીલ છે. કદરતમાં ક્યાં થે તે રવંત અવસ્થામાં મળતો નથી, પરંતુ તેનાં અનેક કૃષયોગી સંધાન્યો ગળી આવે છે આ સંધાન્યોને પ્રકારનાં હોય છે. 'સખત' ફોસ્ફેટોને કૃષયોગ ફોસ્ફરસ કાઢવા માટે કરવામાં આવે છે, ને 'પોષાક' ફોસ્ફેટો સુખર ફોસ્ફેટ નામનું ખાતર બનાવવા માટે વપરાય છે.

વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીના શરીરમાં ફોસ્ફરસ એક ગારવક અંગ છે. જીવનરસમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ છે. હાડકાંઓમાં ૪૮ ટક ફોસ્ફરસ ફોસ્ફેટ હોય છે. ઇંગ્લીશ ગ્રાઈ (પીળા બાગ)માં તથા બા-કૃષ્ય ક્ષાતરંતે તેમજ ગરબનાં તો ફોસ્ફરસ કાઢવાનું પણ ના બન્યું છે, અને તેથી જ ગરબની નળખાઈનાં દેશોમાં અથવા સામાન્ય નળખાઈમાં ઇસ્કન સોષક, ગ્રીસોરોફોસ્ફેટ બનેરે ફોસ્ફરસના ટોનિક ઇચએ આપવામાં આવે છે. વળી એ પણ લખ્યું છે કે માછીનોન તથા ફોસ્ફરસના ગ્રીસરીનયુક્ત પદાર્થો (જેવાં લેસીથીન) ગરબ ને ક્ષાતરંતેઓમાં રહેતા છે એથી લેસીથીનના પદાર્થો (જેવાંકે ઈડાં, બદામ, સોબાબીન અને બીનું કોગ) માનસિક પરિવર્તન કરનારને કૃષયોગી થઈ પડે છે. આ દૃષ્ટિએ કુધ પણ ખૂબ ડિગ્રી છે, કારણકે તેમાં પણ આવ્યાં પોષક તત્વો રહેલા છે.

વનસ્પતિ પોતાને એટલે તો ફોસ્ફરસ જીનીનમાંથી લઈ લે છે. આ ફોસ્ફરસ તેને પુરતા પ્રમાણમાં ગળે એટલા માટે હાકડાંની બૂચને સુખર-ફોસ્ફેટ જેવા ફોસ્ફરસવાળા ખાતરો બિતીમાં કૃષયોગી લેખાય છે. રવંતંવ દેશો તો આને પોતાની હદ બહાર થતી હાકડાંની નિકાસ કાઢવા વરે માનકે છે, કારણકે હાકડાં એ દેશનું કાણુ થતું છે એનીની આબાદી તેના પર જ નથી છે.

હાકડાંનાં સંધાન્યોમાંથી ફોસ્ફરસ કાઢવાની બે રીતો પ્રચલિત છે : પ્રથમ રીતમાં હાકડાંની રાખનું સંક્રમણિક અંતિડ વડે વિષટન કરવામાં આવે છે, એટલે તેમાંથી ફોસ્ફેટિક અંતિડ બને છે. આ ફોસ્ફેટિક અંતિડને કાળાને ઘટ બનાવી તેમાં કોલસાનો બૂચ ઉમેરી ખૂબ ગરમ કરવાથી તેમાંથી ફોસ્ફરસ છૂટા પડે છે. બીજી રીતમાં લીઝબોને કૃષયોગ કરવામાં આવે છે. કુદરતી ફોસ્ફેટ અથવા હાકડાંના બૂચને રેતી અને કોલસા સાથે મિળતો નથી તે મિશ્રણને વીજનિક કદીમાં તપાવવામાં આવે એટલે તેમાંથી ફોસ્ફરસ છૂટા પડે છે.

ફોસ્ફરસ દવાના સંપર્કમાં આવતાં એકદમ સળગી કાઢે છે આથી તેને સાચવવા માટે પાણીમાં રાખવું પડે છે. આ પીળો ફોસ્ફરસ કહેવાય છે. તેને છતી વડે કાપી પણ સહાય છે. તે પાણીમાં એકળતો નથી; પણ કાળેન કાલ સફાઈમાં જાયલે છે આવા દ્રાવણને એક કાગળ ઉપર રેડી દવામાં રાખવાથી અચાનક સળગી ઊઠે છે અને પાતળા કાકડા જેવા દેખાવ થાય છે.

ફોસ્ફરસને પોટો બાગ દીવાસણીના હલોમમાં જ વપરાય છે. આ ઉપરાંત કેસેક કાગે ફોસ્ફર બોનાન્ટ્રી બનાવટમાં લાય છે. ફોસ્ફરસ એટી હોવાથી હલર આવાર માટે પણ તેનો કૃષયોગ થાય છે આ ઉપરાંત બોગમની બનાવટમાં પણ તે કૃષયોગી છે. તેનાં કૃષયોગી સંધાન્યો ફોસ્ફરસ કાચકલોરાઈડ, થેન્ટાકલોરાઈડ, થેન્ટાકલોરાઈડ બનેરે છે. ફોસ્ફરસનાં કારખાનામાં કાગ કરતા માર્બરોને ફોસ્ફરસની આખરે લીધે જડવાનું કંઈ થાય છે. આથી દીવાસણીની બનાવટમાં પીળા ફોસ્ફરસનાં નિયંત્ર કરવામાં આવે છે.

અંધકાળી માફે ફોસ્ફરસ પણ બહુરૂપતા (allotropy) રાખે છે. પીળા ફોસ્ફરસને ૨૦૦ ડિગ્રીએ ગરમ કરવાથી તેમાંથી રતો ફોસ્ફરસ બને છે. આ ભત સહેલાઈથી સળગતી નથી. વળી તેને અંધ

૧૬૨૪નાં મે જૂનના વિનયોમા કાઝા યાગના પાદર પાસેથી પચાર થઈ ઉત્તર ગુજરાતની રેલવે ટ્રેનના પ્રસારો રેલવેના પાયા પાસે ચાલેલા એક કલ્પનને આવાવે જમીનવાળા ખેતરમા, રેલ સુધારે, બધારે ને સાને એક કોમ્પોઝિટ જુવાનને કાઢી લીધે એ ખેતર ખોદતા તોતા પડોડ પશુ પાતળી પડી બગાડી કાચાવાળા રવામજાણીને એ જુવાન નરતન પર ચૂચળા લેતા લાખા સુદર જોજિયાને રૂમાલ લેડે માયાવાનાની લેગા બાધીને, આવે કાળે કાળે એમ્સો જ શા માટે આજ કલ્પન ખેતર ખોદવાને પરિશ્રમ જોડતા હશે તેનું એ આવનીભરી ટ્રેનના પ્રસારોને શાન અચરજ થતું પણ એમને એ કૃતનિશ્ચયથી કાઢાણ ચલાવતા સખતરીતે બીડા કોલા કોલા કોડ પાછળનો નિરધાર કાપી જાણાય? અને કાઈ હશે

તેણે આ માન્યામા જે આ આવે કે પોતાને આજ અડારઅડાર આસ થી વ્યથાગ્રી મૂંઝવણે હમને કપરો વ્યથિ સારીમાથી કાઢવા માટે એ આજ હારિયારપદ મણાય તેજ કાઈ કાઈ કોડો દલો? એ જુવાનને તે આપણા ૧૯૨૪ના સુવર્ણચક્ર ધારક વિદ્વાન શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય પેલી ટ્રેનના પ્રસારોની લેગ સોને કાઢાય આશ્ચર્ય થશે કે જેને માટે એમને આ સુવર્ણચક્ર મળે છે તે પ્રકૃતિ વિજ્ઞાનને ને આ ખેતર ખોદવાનારા હમના વ્યાધિને શા સળ્પર પણ આગળ આપણે બલિશ્ચ તેમ ને અનેક વિધિવિજ્ઞાનોએ એમને આસન છે અને ને અચ્છા તો એ પારગત છે, તે પેલી ગેડ સરીર સોફ્ટવેર અને વ્યાયામશાસ્ત્ર (ફિઝિકલ કલ્ચર) પણ છે ગુજરાતભરમા સાચે જ કાઈ હશે એવા વિરલ એ સાચતા તે નિષ્પ્રાય છે અને એ વિદ્વાને એમને યોગ કલાવતાર આ હમને વ્યાધિ જ ૧૯૨૦ની શરૂઆતમા એમને હાથ પડેલા એ આધિને લીધેલા ગમીરકપને અતે એમનું પડોડ દાઢવાણુ પરપરાગત મળ્યત સરીર પણ તદ્દન કુશ થઈ ગયું અને તેનાથી તે એવા તો વાન આવી ગયા કે આપણાત કરવા મુખીને ગતચુએ એમને થઈ આવતો વિદ્યા વ્યાસથી તો એ એક બાળપણથી જ દતા, અને જીવનમા કાઈ પણ નિમિત્તે કોટા થતા વિવિધ વિષયોનું તત્ત્વપર્યાય જ્ઞાન મેળ લે લેવાનો

એમને મૂળથી જ હદ દેતો ગેટર પોતાના આ રમતા નિહાન જ એમણે એ રમત આજેના ગેર સરીરશાસ્ત્રના મળ્યા તેટલા પુતકો થા ગયા માડપા, અને એમા અમેરિકાના ખાતનામા વ્યાયામપદ્ધતિમા સરીરવિજ્ઞાની બનરે જોડના લખાણોએ એમનામા અદ્ધા થેરી મેકડુન સાથેના પત્રવ્યવહાર તથા સરીરશાસ્ત્રના પોતાના જ્ઞાન પરથી રેલી અનેક વિચારણાને અતે તે એના નિર્ણય ઉપર આનંદ કે એ વ્યાધિનું મૂળનબની દોઢરી ને આતરદામા હડ તે માટે રોડકુ વાકાઈ કાઢવા જમીન ખોદી લીધે પેટ તથા જેને વધેથી નાખ નારો વ્યાયામ જરૂરી હતો તરત એમને જેને કાઈ હાથ નહોડ અડા હત અણપોણીયા વર્મથી નકામ પડી રહેલું પોતાનું ખેતરવાડ આ બધું અને આમા જ એકપચાર અભાવવાને કપરે નિરધાર કરી એ કનાવાનીરતલોગમા કાઝા મથા ને કોડેક માસમા તો એક કોડાથી બીજા કોડામુખી એ આજ ખેતર એવું તો ખોદી લેયું કે ની એ પાક આપતું થઈ ગયું માલખત સરીરનો વ્યાધિ તો થયો

આ પ્રસંગ પછી સરીરસોફ્ટવેર અને વ્યાયામવિજ્ઞાનમા એમને રસ એટલો બઝલ થયો કે શાંતિવિજ્ઞાની એ જ એમ ને પૂન થઈ પડી આમજીવનની મહેનતથી નાનપણથી જ ખડતલ એવા સરીરને હવે એમણે કસવા માડતુ અને હલ તથા લેકક ભરે મગદળ, રિમ્પિંગ, કોડ, ક્રસી એમા કલતાર અનેક વ્યાયામપ્રકારો ને સરીરને પેલીશ આ રીઆપોને તેને બળે કાઈ જમણા પ્રિયોપી સોસમની માથમાથી ડોરેલુ હોપ તેજ સુકું બલિષ્ઠ ને રીફિગાન બનાવ્યું સાથેસાથે દુનિયામા જેટલા વ્યાયામકારો ખોડાખોડા છે તે સર્વે શાંતિય જ્ઞાન પણ એમને એટલું તત્ત્વપર્યાય જીજ્ઞેષુ કે રવન મેા રામમુર્તિ એવા વ્યાયામગીર પણ એમનું સરીર એકે ને કોટા મુખ્ય પાસેલા તેટલામા એમના જ્ઞાન પર આકર્ષીત થયો પછી તો એ બને વચ્ચે આદ મિત્રચારી નબી અને વચમા ગુજરાત વિદ્યાપીઠના દિવસો દરમ્યાન ૧૯૨૦ રામમુર્તિ ગુજરાતમા જ રેલાથી થકને કોં આદ? વ્યાયામ વિદ્યાલય કાઢવાને પ્રનયનો મરતા હતા તેમને શી આચાર્ય એ આખા વિદ્યાલયની રૂપના, અભ્યાસક્રમ આદિ જોતી આપણે આપણી જ આદી દાયકા કપર અપરે પુરાણી કાર્લિસ્ટા ડી વ્યાયામપ્રકરણી ગુજરાત ધમધમગ હડ ત્યાર અને ત્યાર પછીની ગુજરાતભરની વ્યાયામ કરીમાંકોમા નિષ્પ્રાય અને તત્ત્વ (અભ્યાસર) તરીકે શી આચાર્યની નિમજ્જક થી

આ અરસામા મેં જૂનના રિજિસ્ટ્રર કલ્ચર કપરાત બેલન ૬૬૧૯ 'રૂંગ' (લબ) નાગનું નવું સામયિક રોકે દેહું તેમા વાચન અને વિચારણાને અતે અગતે જાણુ કે સગરત સરીરને એકસરખે ને સ્પર્જનિક વ્યાયામ આપી તેને સુખું ને બલિષ્ઠ રાખનાર કાઈ એક માત્ર વ્યાયામ હોય તો તે વેઈટ લિફ્ટિંગ—બલન કપાડવાને વ્યાયામ છે લામીજ ને એમણે એ વ્યાયામ ટુરુ કરે અને એમા એકલુ પ્રયત્ન મેળવ્યું કે ગુજરાતભરની એ સરોવર કસાઈ દતા સુખદત્ત સારો વરરા અર્થે ને વ્યાયામપ્રક્રિયા એમણે કોડરી દાડી એમા માળા કપર ને હાથે રાં૦ રતલથી થ વધુ બલન બિલક વાતુ થતુ અને પછની પેશીઓના ધડતર માટે રપ૦થી ૧૦૦ રતલ બલનને એ કપરેયક કરતા હતા આમ છતાં એમણે વધુમા વધુ બલન કપાડવાના રોકે માટે દલી પ્રયત્ન કર્યા ન હતા એમનું

સમમ જસ વેષ્ટ લિટિંગ દ્વારા શરીરને દેદ, બાલક અને સુસહન બનાવવામાં નિવૃત્ત રહેલું. પશિયામ, રૂઢ ઈય સાચળ, ૪૬ ઈય છાતી, ૩૮ ઈય મરદન અને ૧૪ ઈય પ્રકોષ્ટ કેળવવા એ સંક્રિમભન થયા હતા. એ વખતના એમના શરીરવિકાસ અતિ કમ્બ કક્ષાએ પહોંચ્યા. એમનું ધોતાનું વયન ૨૦ રતલ હતું.

વ્યાયામના આદરૂ જ્ઞાન સાથે શરીર અને આરોગ્યના સારક્રમાં પણ એતજા છે શરીરમાથી દગનો વ્યાધિ કાઢવા પછી એમને કહી વ્યાધિ થયા નથી; અને શરીરને નીરોગી રાખવા માટે ન્યારિ નર ૫૨૨ ત્વારે એ લાંબા કમ્બાસ ખેંચે છે. એક વખત તેા એમણે કેવળ પાણી ઉપર રા લાધણે કરેલી અને એ દરગયાન ૩૦ ૪૦ રતલ નેટલું વળન ધરી ગમેલું; છતાં પણ એ યથા દિવસો દરગયાન એમનો મિત્રનો રોગનો આ કલાકોના વ્યવસાય તેા યાદ ન હતો! આ એમના શરીરની ચેતનાશક્તિનું સચોટ ઉદાહરણ છે.

સુરજ્યેદક નિમિત્ત પ્રવૃત્તિજ્ઞાનના એ વિદ્વાનનો પરિચય આપતાં અહીં એમના એ ખાસ વિષયને બદલે એમની વ્યાયામ-પદ્ધતીની ફરતી આ લખાણ કયા કયા આકાશાત લાગેલું; પણ એ અપ્રત્યુત્ત નથી; બલકે એમનું એ વિષયનું જ્ઞાન એટલું તત્વરપર્યાં, સંપૂર્ણ અને પંડ કપર ન પ્રતીત કરેલું સોદાહરણ છે, કે પ્રવૃત્તિજ્ઞાનને માટે નમજ્યાહોતતો વ્યાયામજિજ્ઞાસને માટે પણ અર્થદ્રવ્યને અવરથ ગણે એમ છે, એ લખવાગા લેશપણ આતિશયોક્તિ નથી.

એમનો નર-વિકાસ સંવત ૧૯૫૩ના શ્રાવણ વરિ ૧૨ ને બુધ-વાર, તા. ૨૫મી એાગસ્ટ ૧૮૯૭ના રોજ, સૌદીચ સદસ ખાલણુ તિમાં, એમના મેસાજ તીરગમાગમાં થયો હતો. હત્તર ગુજરાત-વરિદાશ રાજ્યમાં ખાલણુ જિલ્લા એમનું વતન. એમના પિતાનું નામ મિરધરસાજ ત્રિભુવનજી એમનું, ને માતાનું નામ દેવાબાઈ. વતનના ન મામમાં ઊગરા ગદેતાની મામરી રાજામાં પ્રાયશિક અભ્યાસનો આરમ કરીને માયકવાડી સરદારી નિરાણગા ગુજરાતી છકું ધોરણ પૂર્ક કરી એ વધુ અભ્યાસ માટે સિદ્ધપુર ગયા; અને ત્યાંની ઝાંઝી-વનાઈકચુલર રૂઢમાં તથા પછીથી પાટનગી દામરૂકકમાં ખેંચેલો. અભ્યાસ કરી ૧૯૧૪ના મૈત્રિક વચા ત્યાર પછી કમ્બ અભ્યાસ માટે અગદાવાઈ નર ગુજરાત કોલેજમાંથી સરકૂતનો વિષય લઇ બી. એ. (હોનરે) થયા કીટુંબિક પરંપરાગત સંસ્કાર, જગતા અભ્યાસકાળથી ન કેળવાયેલી વાચનની ઝાંખ અને રાનુ-આતમાં વેધમાં શ્રેય-સાધક અધિકારી વર્ગનાં પ્રકારોનાની સારથી એમનું સંસ્કૃતનું તથા વેદાંત આદિ તત્વજ્ઞાનના વિષયનું જ્ઞાન એટલું સાનું હતું કે કોલેજના અભ્યાસ દરગયાન, સંસ્કૃતના તે કાળના અભ્યાસક રવ. આચાર્ય આનેશંકરબાઈના અજીવું શિષ્યો પૈકી તે એક અણ્ણતા લીસમી સદીના એ પ્રાચીન દાયકાએગા પશ્ચિમી ધારાકાદિ આર્ચણેને ને આવરણથી વ્યાપક વાતાવરણ વચ્ચે પણ એમણે વતનના તળપરો આપણેકાક કાયમ રાખેલી, એ નાની બાળના બાળના દરમદી રતમવાની કોતક છે. ગુ-દાખાણુ સંસ્કારના પ્રતીકેપ ત્રિપુંકધારી કપાળ પરગાથે શિખા સિચાયનું સુંકન, તેના પર બેડા કાપડનો ફેટો, એવા ન નરો યોગાડોના લાંગો કાટ અને દૂધી ધોની તથા નરો એકા પહેરીને કે કપાટ પગે, ફેશનેબલ કૌચે-નિયતો વચ્ચે તેઓ નિરોગી ફેરતા અને આવા વિસિદ્ધ યોગાક તણે દેકાગેલી તે નરની બુદ્ધિના ચમકારાથી સોને ચલિત કરતા.

બી. ૧૯૧૪ની બી. એ. પસાર કરી એ કાયદાના અભ્યાસ માટે મુંબાઈ ગયા અને ત્યાં ગોકુલદાસ તેજપાલ દાહરૂકકમાં મિલ્કતો વ્યવસાય રચીકારી તેમાંથી ગુજરાન ચલાવતા મળેને મળેને-લેલો

કાલજના પહેલાં એલએસ. બી.નો અભ્યાસ શરુ કર્યો. પરીક્ષા આપવાને સમય આવતાં ન ગાંધીજીએ અસહકાર પાકા એટલે તેને માન આપી અભ્યાસને તિશાંબલિ આપી, અને મુંબાઈની ચંદ્રાગાજી મદરૂ હાઈકુલમાં તથા ટિલક શાપ્તીય કમ્બાસામાં થોડા સમય આશાપનાય કર્યું. એવામાં, મહાત્માજીએ અમદાવાઈમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠની રચાવના કરતાં તે ગુજરાત મહાવિદ્યાલયના ગુજરાતી સંસ્કૃત ને તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસક તરફે એ અગદાવાઈ અભ્યાસ યોતાના અભ્યાસપત્રના વિષયોમાં પારંગતતા કપાત વિશાક વાચનને લીધે કેળવાયેલી બહુશ્રુતતા, તથા વિવિધ વિષયોના જોડ જ્ઞાનને લીધે વિદ્યાપીઠમાં તેઓ એકલા વિદ્યાર્થીપ્રિય થક પડયા! એમનાં પર્વટો, વ્યાયામો, નાટકપર્યાગો, કરસેના, સાહિત્યચર્ચાં એ અને અધારી રાતાના લાંબા સાહસકપ્રવાસો જેવી ખડતલ પ્રવૃત્તિ એમાં પણ તેમને કેન્દરયાને વિદ્યાર્થીઓ ટાળે વળતા.

એવામાં ઈ. સ. ૧૯૨૮માં, આણું વિદ્યા, વ્યાયામ, જ્ઞાન અને અભ્યાસનું વાતાવરણ છોડી એમણે અગદાવાઈની એક કારતમો ટેકરાઈલ મિલમાં સેનરની નોકરી લીધી ત્યારે રવજોને આધાર થયું. વિદ્યાપીઠના દિવસો દરગયાન એ મિલના એજન્ટ સાથે તેઓ સાહિત્યના અભ્યાસ-વિષયોનું વાચન કરતા, તેમાંથી પરિચય આ થતા એમના આમકથી એમણે એ વ્યવસાય રચીકાયે; અને ત્યાર પછી, એ તદ્દન અલખવા અને કેવળ વિપરીત દિશાના હેતુગ પણ દેક સમયમાં એવી કમલિચિત રજૂ કરી, કે ૧૯૨૫માં એ રજાન છોડ્યું ત્યારે અગદાવાઈની આટલી પિયુલ સંખ્યાવાળો મિલોના સેનરમાં સોપી કુશળ અને નિપુણ આધિકારીમાં પૈકીના એક તરીકે એમની અણના થતી. અને તેથી ન, એ વ્યવસાયમાંથી મુક્ત થયા કે તરત, અમદાવાઈના મિલ જોડનું એ સોસાતી મેસનના સહાયક રૂપે તરીકેના નજાબદારીલધારે થાને સારા પગારે એમની વરણી થઈ.

મનના નિર્ભાગ આનંદને ખાતર જ્ઞાન—સદા અસિંચ દિશા-આનું વિવિધ જ્ઞાન, અને તે પણ પ્રત્યેક વિષયમાં બેને તેલકા જોડા જોતરીને તત્વરપર્યાં જ્ઞાન—મેળવવાની ઝંખના એમનામાં છેક હાઈ-રુલના દિવસોથી જોગેલી, ન્યારે મામની લાયકેરીને પાણે, સાંચે છેક અક્ષરે ન જીકે ત્યાં સુધી સંખ્યાનાં અધારાં પથરાતાં લગી વાંચતા એ એસતા. વાતચિત, છત્રનચરિત્રો ને કવિતા-સાહિત્યથી વચ્ચેલી રાજાત ધીમેધી મે ધર્મ અને તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસવિષયો ઉપરાંત પુરાતત્ત્વ, સિકારાસ, બાપારાસ, આદિ એવાં અનિવડિધ ક્ષેત્રોમાં વિરતરી. લેખકાદિત્યના આદિ પુરકકાં રવ. રજુછત્ર-રામ પછે, પણ ચિલ્લુમાઈને મેધાળીની ચે પહેલાં એમણે મામમાટે પરી સોખીતો એનાં કૌશલ; વચ્ચે વળી સિકારાસ ને બાપારાસનો નાદ લાગેલો; ને કવિતાના ક્ષેત્રમાં પણ એમના કલમ ચાલેલી તે તે કઠાય આજ લગી કોઈએ કદી નથી નળયું; એટલે, છેક ૧૯૨૩માં ‘સમાલોકન’માં ‘નનૂતની’ સદીથી લેખણ ‘સોત-વિવાસન’ નામે લાંબા કાવ્યગાથો માત્ર વાનગી તરીકે થોડી પંક્તિઓ અહીં ઉતારીએ:

લગે રાગાંક, રજનીરમખી ધોરીથી
આલિખને ભુજબીકી નિજ દેક બાંડ;
તારાવતિ પથકની દલિ વ્યોગભાગે
ગેહકીની નજ-પઠ્યાં કુમુદાલિ શી.

કવિનાનાસાહસ તેઓ એટલા નિરંદાન પરિચયમાં આવેલ કે કવિ અગદાવાઈમાં ઉડીબાઈની વાડીએ રહેતા ત્યારે એમની એકાંલનમ રોજ નગની અને તેમાં અનેકવિધ વિષયોની થયાંજી થતી.

એમની લેખનપ્રવૃત્તિ રાજઆતમાં ‘કુમાર’ અને પછી ‘પ્રવૃત્તિ’

પૂરતી જ મર્યાદિત રહી છે, પણ અમારું વર્તણૂકવિલક્ષણ સમૂહ જ્ઞાન-શક્તિ અને પ્રાસાદિક આધારેનું નરે એમણે શુભરાત્રી સાદિત્યમાં ગણનાપાત્ર કાળે આપ્યો છે એ સીધી વધુ લોકપ્રિય થયા, કદાચ, 'કુમાર'માં 'પરેશ'ની સદીથી જાણીતી એમની લેખનાળા 'વનવપ્રદાના વાત્સી'માં આગામી પક્ષી-પ્રાણીઓનાં અવધાને ને અસ્વીકૃત-ભવે રસપ્રચુર પરિચયોથી; પરંતુ એમાં બીજાં લખાણો પણ એટલી જ જાણ્યું કદાચનાં કે રામભૂતિ, આમા અને કિલિરકે જેવા ગદ્યવિદોનાં મનુષ્યોનાં ચરિત્રો, થોડી પક્ષી-પ્રાણીકથાઓ તથા 'સ્વારશ્મ-સાક્ષિ સોનદે'ના વિભાગમાં આપતી સરીર-સૌક્ય પર-ની નોંધો ઉપરાંત 'અખાડો' ને 'બહેન અડધો' નામના 'કુમાર'ના વિભાગો એટલા જ લોકપ્રિય થયા.

પ્રકૃતિવિજ્ઞાનના અભ્યાસમાં થોડે કેમ પ્રવેશ કર્યો એની દક્ષિ-ક્ષત તો હવે જોવાના થોતાના જ મંદોરમાં સામજીકે.

પ્રકૃતિ-અવલોકનના અભ્યાસનો મારા જીવનમાં પ્રવેશ થયો છે કેવળ અકસ્માત રૂપે જ, સને ૧૯૨૬ના ડિસેમ્બર માસ દરમિયાન. એક દિવસે બપોરે હું કુમાર કાચીદવામાં બેઠો હતો. એ વખતે શ્રી બચુભાઈ ટપ્પરમાં આવેલા કાચીદવા વાચતા હતા. અને નિરુદ્ધથી તેમની રહેસો જાહેર જોવાનો આગમી આવેશો. 'ઉદ્વિગ્ન રહેરહે રહેરહે રહેરહે'ના નાતાલ નિમિત્તે પ્રસિદ્ધ થયેલા ખાસ એક કાવ્યબંધીત કરવા આપ્યો. અલગપણે એનાં પાના ફેરવવામાંડતાં 'વારતબંધની દિવાલ પતંગિયાઓ' (Butterflies) વિષયનો લેખ એમાં મારા નેધામાં આવ્યો. એના લેખક મુંબાઈની નંચરલ ટિપ્પરી મોસા કોટી'ના કપુરેટર શ્રી એસ. ડી. પ્રેસર હતા. લેખની સાથે પતંગિયાઓની સુરત દેહડગ ને વર્ણનોમાંની પ્રતિલ આપતુ રમણીય લિપિ પણ હતું. ચિત્રથી આકર્ષીત હું એ લેખ વાંચી ગયો, અને એ વિષયે વિશેષ જ્ઞાને મેળવવાની હલકા મારા અન્યા નજીક થઈ અંધેશ સાદિત્યના નામન દ્વારા પતંગિયાનાં એ થોડાંના જ અભ્યાસ અને રસપ્રતિષ્ઠિ હું પરિચિત હતો, પરંતુ આપણા કેશમાં આવ્યા રૂપાળાં પતંગિયાં માથા ઉ ને એના અભ્યાસ સામાન્ય જન પણ સરકાતાથી ફરી સાંકે એમનું તેા અને એ પતંગિયો જ જાન થયું એ થવા જ રો, ફોરકે પ્રમાણ રૂપ ગણાયેલા એવન્ટ પ્રખ્યાત 'વારતબંધના પતંગિયા'નો પ્રથમ ખરીદીથી પ્રકૃતિ-અવલોકનના કેટલા માટે એ પ્રથમ ખાદ્યપેજ. એ સમય

કર્યાન મુજબ કુરુદત આપાન્ય જનસુધા કુરુદત જ માત્ર હજુ સમયે એ કહેવું નહિ કે આવી એક અતિ સામાન્ય જિંદગીમાં મારું અભ્યાસકેન્દ્ર પતંગિયો જો ને થઈએ દોષાલેખ એક બીજામાંથી અટકો વિદ્યાન રજાપિરાજ રાધેરોપરથી, એ સમયે મારી જિંદગી કેવળ દિવાલ પતંગિયાઓ પૂરતી જ પરિમિત હતી. એવન્ટ પુનઃક મેળાવેને એ એ વિષયનો અભ્યાસ આરંભ્યો. વિશેષ સદાય પામતા હું મુંબાઈની નંચરલ ટિપ્પરી સોસાયેટીના અગ્રણ્ય પળ એ જ વખતે થયો.

એવામાં અન્ય એક અકસ્માત થયો. એ જ વર્ષમાં અર્દીની ગે-રાન્સ ફેટમાં મારે નજીકના દાનવી આપવાની થઈ ખૂનનો મુકદ્દમા હતો. નજીકના પ્રતિનિધિ રૂપે મારે કેસ દરમિયાન ફેટની કબજા પ્રશ્નો ખુલા પડેલા એ કપરથી એ કેસ ચલાવનારા રોસન્સ જ જ મારા પ્રત્યે સદાજ આકર્ષાયા. એવાથી મારાં પતંગિયા વધ્યાં, એ થોડે ક્લાયેમી અને પક્ષીઓના બારે અભ્યાસી હતા. એમણે મને પક્ષીઓમાં રસ ટેલો કર્યો. સ્વિસીય પક્ષીઓ પાળવાને એ પ તેા એમણે જ અને લગાડેલો, એ વખતે મારું ગમત મ્યાન કોલકસ્ટિ-નાં અભ્યાસ અવલોકનમાં રિશર થયું હતું. એટલે પક્ષી અવલોકન માં અને વધુ રસાદત થયો ન હતો. પરંતુ એ સફળતા સંબંધના થોડે પક્ષીપાલનમાં તેા હું મોડા બનેલો.

એ વાતને તીસ વર્ષ થઈ ગયા. આરંભની પતંગિયાની સુધિના પરિચયમાંથી અન્ય કોલકસ્ટિનો પરિચય, પક્ષીપાલનમાંથી પક્ષી-પરિચય, પક્ષી સાય, યો આદિ સરિસૃપો તથા યીકા જનની માં-લીઓની સુધિ, પતી ફોળિયા, એમ લગાડેલ મારી જિંદગીમાં થતા હું પ્રકૃતિના અભ્યાસ અંગીના પરિચય, અવલોકન અને અભ્યાસમાં પ્રવેશાયો. એ પગથી આજ મુંબીના અંગ્રેય વર્ષમાં આદારાદિ સરીર-અવલોકનો અને વિભાગોના અવલોકન કરવા માટે અંગ્રેય સમય સમયને ઉપયોગ મેં મારા આ તથા બા-ગમમાં ફેરો ડ, એ માટે મેં બે પુસ્તકો પણ લખ્યાં ડ, આથી રાને કોલકસ્ટિ અવલોકન પતંગિયો ને તુ સમિ-ડને લક્ષ્યો લીડેને એના પરિચય કરવા ફોટોગ્રાફ લેવા સુધી, પ્રત્યેક રત્ન, ક્રાફ્ટ કુદરતી સરિસૃપ, આખો દિવસ અભ્યાસના પરિમ-રમાં જાને અડધો, આતીને હું આ-મામાં એ જ વિષયના વધુ ફોટો-લગુ આ અભ્યાસ અંગે મેં વલખા

અનેક પરિણામો કહી છે. પરિણામો પ્રાણીજીવનના વિવિધ પાસાં-
ઓનું ને જ્ઞાન મને રણબ્રહ્મા, અરવિંદો ને પદ્માદી પ્રદેશોમાં થયું છે
એ અનેક ગ્રન્થોના વાચનથી પણ હું બાળ્યે જ મેળવી શક્યો હોત.
છતાં મારે અભ્યાસ કેવળ પ્રાણીજીવનમાં જ પરિમિત રહેવો
નથી. પ્રાણીજીવનની કાલિક કક્ષાનિતના પ્રશ્નના વિચાર એમ મારે
ભવિષ્યોના, સંવિરોધ પુરાણ જીવવિદ્યાના અંગ સમા કલ્પાત અરમી-
ભૂત અવશેષોના અભ્યાસ સપ્થ કરવો પડ્યો છે. વનસ્પતિઓને પણ
હું બહુથી નથી, ભેકે એમનાં યથા સંકલ્પ કરવાની મારી પ્રજ્ઞતિ સાધ-
નોના અભાવે મેળવી શકી નથી.”

ઉપર આપણે બહુ ટેમ ધરની ઘેલકામાં આરામજીરશીમાં
બેસીને માત્ર વાચનજ્ઞાન મેળવેલા એ પુરતકપંડિત નથી, પણ ખડતલ
“દીક-નંચરાહિર” છે. પશ્ચીપરિચયના રોજ બન્યો ત્યારે એ
પ્રજ્ઞતિએ એમના સમગ્ર દેહ, મન ને સમયના કળને લઈ લીધેલા.
પછી તો ધૈર્ય પણ ખંખીએ પાલ્યા અને બાકાના નાના ધરની સાંકડી
પરસાળમાં એ પાંચાગોની બીડે લગ્યા માંડી.

એકાગ્રાં, એકાગ્રાં પત્ની સી. વિભ્યાબહેનને ભયંકર બીમારી
આવી (એમનું આ બીજું લગ્ન વીરમ નામમાં ૧૨૦માં થયેલું) એમ-
ની એકમાત્ર પુત્રી કાશ્યાબહેનના જન્મ પછી એકાદ વર્ષ, ૬ ૩૬૩૪૪
એમનાં પત્નીને કોરોડરજીવનના ક્ષય લાગ્યું પડ્યો. તન્હો લખે છે કે
અમુક રિયતિથી પહેલે એકઠે એ લખેલું બને છે. ૬૬૬૬૫થી વેષ
પડ્યો તે મેં શોધી સમગ્રયા તો પગ તલન બેઠા પડી ગયા. ડાકદેરોએ
આશા મૂકી નથી. એ સમયની એમની ચિંતા ને બહેન તેમ અત
“જા બહેન છે રાત ને દિવસ, પત્નીના એ દેં સામે એમણે
કારમી લડત માંડી કે અંતે એના પર વિભ્ય મળેળો. લેશ-
ાત હલવાયલના કીધા વિના વરશેા સુધી કેવળ ચત્તા જ મુવાડી
ખવાં પડેલા એ પત્નીની એમણે ને અખંડ ને એકનિદ્ર સેવા
... છે એ વર્ણવવાનું આ રથાન નથી; પણ કાશ્યાબહેન invalid ને પાં
રહીને પણ એમનાં પત્ની લગતાં રહ્યા ને મર પૂરતાં હરતાંરતાં વધ
શક્યાં એ એમના જ પરિશ્રમ ને પુષ્કાર્યનું પરિણામ છે.

માત્ર સાહિત્ય અને વિજ્ઞાનના જ નહિ, પરંતુ ધંધાન્યવસાય
કે અન્ય નિમિત્તે હાથ ચડતા કોઈપણ ક્ષેત્રના વિષયનું બને તેટલું
બારીક જ્ઞાન મેળવવાની એમની ખાસિયત જ થઈ પડી છે. મિત્રની
નેકારી લીધી એટલે પછી એ ધંધાને લગતા સાંચાઓ, રિપર્નિંગ-
લીનિંગને લગતી દિશાઓ, રૂના પ્રકાર અને ગુણ, આદિ વિષે એમણે
ગભરું તેટલું ચાંચીને ભતને તેવાર કરી લીધી; મિત્રના વહીવટને
કારણે કાશ્યાબહેન જ્ઞાન જરૂરી થઈ પડ્યું એટલે એમાં જે એટલી તેવારી
કરી લીધી કે એકવાર એક ધારાનિખુલે તેટલું કે તમે કોઈ વકીલ
હતાં પણ વધુ ઝીણવટભર્યું કોશર જાખવો છે. મિત્રમાં જવાબા-
વા માટે તથા લાંબાં પર્યટનના શોખને માટે ગાઢ સાઈફલ લીધી
તે પણ બધી ઝીણવટભરી ચેક્સ સાઈફરની સોથી કાપર ને અડપી;
અને પછી તે ચલાવનારા ફર્નિટર કમ્પ્લેક્ષ એન્જિનર વગેરેનું સાહિત્ય
વાંચીને એની કારવાઈથી એટલા માહિતમાર થયા કે જરૂર પડયે
તાત્કાલિક સમારકામ પણ ભતે કરી શકે. પ્રજ્ઞતિ ને પર્યટનના રોજબો
લીધે સિદ્ધારોજી મિત્રો સાથે શિકારપાર્ટીમાં નવ્ય તેમાંથી
બંધુઓની વિવિધ બનાવટો ને તેની ગળીઓનાં બલ, વેગ, પ્રકાર
આદિ વિષેનું પણ જ્ઞાન મેળવે. ફેટાગ્રાફીના જ્ઞાન વિના તો આ બધા
રોજ ફિક્કા, એટલે તે પણ ખૂં જ. મિત્રને અંગે માહત્સામાન વેચવા
આવતા પુરોષિયન-અમેરિકન સેક્સમેનો પોતાના માલવિષે આટલી

ઝીણવટભરી માહિતી ધરાવતા આ મિત્રમને જરૂર ને તેઈ છે કે અમુક
અને કોઈ વધુ આશય તે તો એમને ત્યારે થઈ, જ્યારે તે એમના મેઈ
અંચત રોજબ (હોમી) ને લગતી વાતચિતમાં હોતરો. એ વિદેશીઓને
કેઈ ને કેઈ રોજબ હોય જ છે-સિક્કા, પતંગિયાં, કીટકા, વનસ્પતિ,
બૂરતાર વગેરે કંઈક મન મરતુઓના વિશિષ્ટ નમૂનાઓના સંમદ લેવા
અભ્યાસ કરવાનો. અને એમને, આ ગિલ્ડેને જરૂર નેવા માણસનારથી
એ દરેક વિષય પરત્રે કેઈ વિદ્વાન “હોબીઈસ્ટ” જેટલું જ્ઞાન દર્શાવે
વાતો સાંભળવા મળતી ત્યારે તેમના આનંદ વધી જતો, અને વેપારી
બનીને આવેલો માણસ ત્રિત્ર બનીને હોતો.

પશ્ચીમોના અભ્યાસની સાથે સાથે અન્ય પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ
તથા સર્પ, માત્રય, કીટકા આદિનું એમને પૂરું જ્ઞાન છે. એવાર
વડોદરા રાજ્યના માત્રયખાવાના વડા અધિકારી સાથે મુલાકાત થઈ
ત્યારે એ અધિકારીએ સાધ્યે બંધુ છે રાજ્યની વિપુલ સમૃદ્ધ-
વાળા હોદ્દેથી ગુજરાતની મીઠા જળની માછલીની ચોતે જેટલી ભત
ભણતા વાતા તેમાંના ધણી ભાગનો તો આે આચાર્યે અમલ-
વામાં પોતાના અવસાય કરતાં કરતાં અભ્યાસ કરી લીધો હતો.
કરોળિયા ઉપર પણ એમણે તલવેરપશી અભ્યાસ કરેલો છે. અવસાયને
એ જ્યારે જ્યારે મુંબાઈ જતાનું થાય ત્યારે નવરાસનો બધો સમય
ત્યાંના પ્રજ્ઞતિજ્ઞાન-મોડળ “બોમ્બે નેચરલ હિસ્ટરી સોસાયટી”માં
જ વીતવાનો. કીટકવિજ્ઞાનમાં રસ લેતા ત્યાંના માણસો ધણી ન
સમજાતી બાબતોમાં એમના અભિપ્રાય અને નિર્ણયોથી હેતવેલી
રાખે છે. એ સોસાયટીના મુખપત્ર “બ્લેન્ડ”માં કીટકવિજ્ઞાન વિષે
આવેલી એમનાં અમુક વિધાનોની નોંધો તકદિટોમાં માન્ય થઈ છે.

આટલા નાનાવિષય વિષયોનું આટલું તલવેરપશી જ્ઞાન હોવા છતાં,
અને અમુક વિષયમાં તો એ ગાંધ તદ્દિદ બણાતા હોવા છતાં,
પ્રમાણમાં બહેનમાં તેમના ધણ જ એટલા ભણેલા છે, તેનું કારણ
એમનામાં રહેલો ભત-ભહેરાતને આખા. વ્યાપકતા આપવા બે
તે કલાકો સુધી, સમગ્ર પ્રાકૃતિક વાણીપ્રજલ્દ દ્વારા માહિતી,
મુદા અને જ્ઞાનનો ધોધ વહેવડાવી શ્રોતાઓને આસનબદ્ધ રાખી
શકે એવી શક્તિ હોવા છતાં, એમણે ક્યાંઈ કદી બાપણે આપ્યાં નથી;
“કુમાર” અને એમના સંપાદન તળે નીજળતા “પ્રજ્ઞતિ”નાં લખાણો સિ-
વાય એમણે ક્યાંયે લેખો લખ્યા નથી. બહો એ પ્રકારે બહેનરત
મેળવવાની એમને નફરત છે. અને લખવાના કંદોયો તો એટલો બધો
છે કે એમના આટલા જાડા ને વિપુલ જ્ઞાનને ચોક્કસમંદને માટે પણ
જનસમાજ આજળ મૂકવું પોતાને માટે કંત્યવરૂપ છે એ મુદો દેવીકા-
રતા હોવા છતાં ગિતોના આગમને એમણે કદી દાદ આપી નથી..

પણ પ્રજ્ઞતિ-વિજ્ઞાન માટેના એમના પ્રેમ ને ઉત્સાહે એમની પ રો
ગુજરાતમાં એક ધણ મદદરવનું કાર્ય કરાવ્યું છે. ઇ. ૧૯૩૮માં, એમણે
મિત્રો તથા એ વિષયમાં રસ લેનારાઓને શ્રેણીશ્રેણી “ગુજરાત પ્ર-
જ્ઞતિ મેંડેલ”ની રચના કરી, ને એ સંસ્થા તરવારથી “પ્રજ્ઞતિ” નામનું
(ગુજરાતીમાં) તો એ વિજ્ઞાનનું પ્રથમ) ત્રેમાસિક શરૂ કર્યું. તેના
તંત્રી તરીકે એમણે અભ્યાસપ્રચુર અને વિદ્વદ્ગાન્ય લેખો, નોંધો
તથા સંપાદન કરે ગુજરાતના નામને હિંદવિજ્ઞાનમાં ભણ્યું કર્યું છે.
તેને કે એમળના જીવનકાળના આ એક કાચકામાં આપણી ઉદાસીન-
તાને લીધે મંડળને કેવાં કપરાં બાહોરિયાં ભર્યાં પડે છે તે તો
નજીવનારા જ નહોતે. પાપુ એમનો ઉત્સાહ તો હજી એના જ અ-
દ્ય છે. એનો હાથ લઈ ગુજરાત એ પ્રજ્ઞતિને ચિરંમયથી કરશે તો
આવિપ્રભને માટે એ એક મોટા અને ગૌરવમય વારસો બની રહેશે.

ના

દેહમાં જીવીજીવી યદનાઓનું વિદરોન કરવા-
માં આવેલું હોય છે; આથી જ તેને સંસારનું ફંપજ છે પ્રતિભિન કહ્યું
છે. નાટકમાં પાત્રોને આધાર તેમાંની યદનાઓ ઉપર રહેલો હોવાથી
તેનાં પાત્રોના પ્રકાર કે સંખ્યા પણ જુદાજુદા પ્રકારના હોય છે.
આથી તેને એકે કલા ચોક્કસ નિયમો નથી તેવો નાટકના વરેણ,
ક્યા કે યદના અનુસાર વ્યવહાર કે ઓછા પ્રમાણમાં તથા તેને અનુ-
કૂળ રૂપમાં હોય છે. છતાં પ્રાચીન કાળમાં રેકે રેકે વરણ એકેના
જેમ ચોક્કસ નિયમો ધરાવતા જ હતા, તેમ જુદાજુદા નાટ્યપ્રકારો-
માં પણ કેટલાં જેવા પ્રકારનાં પાત્રો હોવા એકેએ તેના સામાન્ય
નિયમો સો દેતા, અને તે વિવિધ 'રૂપક' તથા 'વ્યવસ્થા' (પ્રાચીન
નાટ્યપ્રકારો)ના અર્થનર્થક દર્શાવેલા છે. એકે પુરાતન નાટકોના
આ નિયમો અલગરૂપ નાટકો માટે બંધાયેલા યદના નથી, કારણકે
જે નાટ્યપ્રકારો માટે આ નિયમો રજાવા આવેલા તે પ્રકારો
હાલમાં પ્રચલિત રહ્યા નથી. વળી અર્ધપ્રાચીન નાટ્યપ્રકારો પ્રાચીન
નાટ્ય-પ્રમાણસાધી સંવતર મિત્ર છે. તેના પ્રકાર તથા વિવિધતા પણ
જાહેરાત છે. આત્માની આપણી સંસ્કૃતિ પ્રતિબિંબીત આસરે
કારણે વારંવાર જોવામાં આવેલાં આધુનિક નાટકો વર્ત-
માન જીવનની વારંવાર જોવામાં આવેલાં પર રજાવા છે. આત્માના નાટ-
કોના નાટ્ય ચોક્કસ ગમ્મતના વર્તમાન કારણે કે કમલતા અનુભવલિત
વર્તમાન મનુષ્ય પણ દોઈ રાશે છે.

પ્રાચીન નાટકોના નાટ્ય ઉચ્ચ મિત્રો, સર્વજનસંપત્તિ, સખ્ય
પુરુષ રહેતો, કારણકે તે કાળનાં નાટકો આત્માનાં નાટકોની જેમ
નારેલવશથી (Realistic) નહિ પણ આદર્શવશથી (Idealistic)
વલખવાના હતાં. આથી જ પ્રાચીન નાટકો પીરસીને ક્યાકો ઉપર
કે અનુક્રમિતકાલ યદનાઓ ઉપર રજાવામાં હોય છે આ વર-
નાઓ મોટે ભાગે કાંઈ અપ્રસિદ્ધ, ગદ્યવચનમય, કે જે કે આદર્શ
સંવત્સર જીવનને સમીપ હોય છે આમ, પ્રાચીન નાટકોના નાટ્ય
મોટે ભાગે શાળ દોવાથી તેનાં સદાયક પાત્રો પણ પ્રધાન વર્ગો
હોય છે. આ પાત્રો જે વિતરમાં વહેંચાયા છે: નાટ્યકલા આભ-
વજ તથા નાટ્યકલા અભ્યંતર ગુણ.

બાકસખ્યામાં મંત્રી, સેનાપતિ, ન્યાયાધિકારી, કુખર વગેરે
પુરુષપાત્રોના સમાવેશ માય છે.

અન્યનર અનુષ્ઠા નીચેનાં સો પાત્રોના સમાવેશ માય છે:
(૧) મહારાજા (૨) રાજા (૩) રાજાધિરાજા (૪) રાજાધિરાજા (૫) રાજાધિરાજા (૬)
સિંહપાદાધિરાજા (૭) નાટકી (૮) નર્તકી (૯) અનુભવિકા (૧૦) પરિચર-
િકા (૧૧) સમાવેશ (૧૨) પ્રેક્ષકપરિકા (૧૩) ગદ્યવર્ત (૧૪) પ્ર-
તિકારી (૧૫) કુખારી (૧૬) રજાધિરાજા (૧૭) આધુનિક કાલકાલ
આ પાત્રોમાંથી એકેના, નાટકી, અનુભવિકા, પ્રેક્ષકપરિકા, પ્ર-
તિકારી, તથા કુખારી આદ્ય પાત્રોનાં લક્ષણો નાટ્યશાસ્ત્રમાં
આપેલાં નથી, પણ માત્ર નાટ્યશાસ્ત્ર જ રહેલો છે.

પ્રથમ આપણે બાકસખ્યા પુરુષપાત્રોના લક્ષણો એકેએ
જાણી: પ્રાચીન શાળા ગુણગુણી સર્વ પ્રારાની કલમકલમ

નાટ્યકલા બાહ્ય તથા અભ્યંતર ગુણ

એકેએ નાટકના પુરુષ પાત્ર (નાટક)નાં સદાયકપાત્રો કે રૂપપાત્રો વિષે
વિવરણ: પ્રધાન, સેનાપતિ આદિ પુરુષ પાત્રો તે બાહ્ય પાત્રો (ગુણ)
ને સમીપી માંડી કાઢી સુધીનાં સત્તરેક લેખમાં સો પાત્રો તે અભ્યંતર

લેખક: યોગેન્દ્ર ગિરિદર્શી

ના સમન્વય રૂપ હતા. આથી શાસ્ત્રકારોએ તેમનામાં ફેરી એકોનું
નિરુપણ કરેલું છે તથા તેમને ત્રણેક ટકરી લખેલું હોય છે. આમ દોવા-
થી સંવત્સર પાત્રમાં આદ્ય નાટકીનું નિરુપણ હોય છે એકેએ: સુધીસ
(સાર સ્વભાવ તથા આચરણવાળો), મતિમાન, જલસાન, વિદ્યા-
બ્યાસંત્રી, શીર્ષદર્શી, પ્રતાપી, સત્કર્મી, ક્યાનિધિ, કદાર, લોકપાત્ર
(લોકોનું પાલન કરનાર), કર્મમાર્ગવિચારક (પોતાનાં કર્મોમાં જ-
લસનાર), રક્ષા સંગાનિધિ (રક્ષાનું રક્ષણ તથા વર્ધન કરનાર),
સ્મૃતિશાસ્ત્રવિદ (સ્મૃતિઓ તથા યાત્રીઓ અસ્થરારી), શિષ્ય પ્રવ-
ત્તક (વિવિધ ક્યાનકીરીતોને પ્રાસાદન દ્વારા પ્રવર્તવાનાર), નિતિ-
શાસ્ત્રજ્ઞ, તથા અન્યસંગી.

મંત્રી (પ્રધાન): અભ્યંતરારક્ષક, જુદામાન, રક્ષિણ, વિવેક,
કાર્ય-અકાર્યને જાણનાર, અર્થસાધનિયુક્ત, ધાર્મિક વર્ગે.

સેનાપતિ: વિકાન્ત (વશકર્મી), યશ, કદારી, સ્વર્ણમિત્ર,
સુવત્સા કિરો તથા મદાઇ યોગ્ય સમયને જાણનાર, વર્ગે.

ન્યાયાધિકારી: તરકા, પીમાળ, મપ્પરેય, જાદુશુભ, પર્ણ-
યુક્ત, શાન્ત, કાન્ત, મિત્રકોષ (જાણે કોષને જાણી છે તેના અ-
કોષી), સમર્થિ ઉપાધિ

કુમાર: સોમ્ય, રિનમ્ય, શાન્ત, વિનીત (વિવેચી), નિયુક્ત,
(દોષિયર) તથા વિવિધ વિદ્યાઓ તેમજ સંસારના વિગ્રહ.

દને અભ્યંતરગુણ પાત્રકલા અભ્યંતર જીવનમાં વળાંકવા સી-
પાત્રોના લક્ષણો એકેએ.

મહારાજા: સખ્ય, મુક્તપ્રાપ્ત (ઉપરોક્તિ), વૃપશીકલા
(સંવત્સર સ્વભાવને જાણનારી), સુખદુઃખસાધા (સુખ તથા દુઃખને
સરખીરોને સંવત્સર કરનારી), મનસ્વિનિ (રજાઓનું મનજીવન
નારી), રાજા, પીરસ તથા પતિવત્ર.

રજા: રજાના ગુણો જ અત્યંત, પરંતુ પોતાનાં જવ, રૂપ
તથા ગુણોના અસાધ્યી જન્મન, વળી રજિતા, રજિતોડા માટે તત્પર,
સદાપત્રી પ્રત્યે ઉપાધિવાળી વર્ગે લક્ષણવાળી

રજાધિરાજા: નુપરજા (સંવત્સર પ્રિયતમા કે પ્રીતિપાત્ર જો)
અથવા રજાઓની સંસારીઓ (જાદુશુભ પાત્રોથી) સીને રજા ગિ-
ની કદે છે તે રૂપ, ગુણ તથા શીલમંત્ર હોય છે. સેનાપતિ કે
અમાય (મંત્રી)ની ક્યાનને પણ રજાધિરાજા કદે છે

રજાધિરાજા: રજાધિરાજાના, સામુદાયક (સત્કર્મવામાં કુમાર),
સદાપત્રી પ્રત્યે અત્યંત (ઉપરોક્ત) ગાળી, સંપ્રત્યુપાધિ અભ્યંતર
(સુખિત પત્રોથી તથા રૂપ વગેરેની સુસાધિના), નિદ્રાપ્રમાદ-
આલેખ રહિતા, મધુર, અનુકૂળ (પતિની ક્યાનને અનુસારનારી),
માન્ય-અમાન્યને જાણનારી.

સેનાપતિ: સુરશીલ, મોગદા, મપ્પરેય, રાજા, અનુકૂળ
નાટકી (વિવિધ મેટોઅભ્યંતરનારી) અભ્યંતરકલા રૂપવાળી
સંપત્તિ, રક્ષાસાધનિયુક્ત, માનવીકર પ્રવેશમાં વિવિધ ક્યા-
પ્રવેશો જાણનારી, સેનાપતિવિવેચકા (દાન, અર્પ, દેશ વગેરે
સેનાપતિને મેળવે માટે સંવત્સર તથા રજામાં કુમાર)

નાતકાં: દ્વિતીયાંતકકાલ, રવિ-રાત્રિ-સમય-આતકાલ, સુદર્શન-મુખ-
કાર, વાણકુશલા, જિતશ્રમા (અગતિદિત), ગધુરા, સિન્ધુયા, વિઠ્ઠલા,
ચિત્રકર્મ-કુશલા, રૂપ-ધીવન-કાન્તિ-મેષા, આસરથાવકતા (આજસ
વગરની) ને ચાસક કળાઓમાં પ્રવીણ નાટ્યસાજ મુજબ નાટકી
તથા નર્તકી બંને એક જ પાત્રે ભજાય છે.

અનુચારિકા: સર્વ અવરથાઓમાં રાત્રની સાથે રહેનારી દાસી.
પરિચારિકા: નાયક કે નાયિકાની મુદારસથોએની કે તેમની
સેવાશુભૂષા કરનારને પરિચારિકા કહે છે, તેને નીચેનાં કાર્યયુક્ત
ભજાવી છે: રસવ્યંજનકારિણી—રસયુક્ત પદાર્થો યોજનારી તથા
ધારણ કરાવનારી જેમકે: અર્થકારિણી (અર્થકારણે ધારણ કરાવ-
નાર), માલાસંધોજિની (પુષ્પ વગેરેનું સંધોજન કરનાર તથા પહેરા-
વનાર), અંધારેકરી (અંતર વગેરે પદાર્થો યોજનાર), અંધાપચા-
રિણી (અંધાર, કરુણ, કેસર, ચંદન વગેરે મુગંધિત પદાર્થોના લેપ
કરનાર-યોજનાર) સેવાદાની (વસ્તુ કે પદાર્થ વહેન કરનાર—લઇ
જનાર-યોજનાર), છત્રધારિણી (છત્ર ધારણ કરનાર), તથા રત્નન
કરાવનાર, સમ્યા ળિષાવનાર, ચાંપી કરનાર, વાણ ટોળનાર વગેરે.
સંધારિણી: વિવિધ કક્ષા(આવાસો)માં કરનારી, ઉપવન-

સંધારના સાથ જનારા, દરવચાનગા તમજાવનાર.
ચહેરમાં રહેનારી, તથા પ્રદર-પ્રદરની ચાંકીમાં જેની ?
થતી હોય તે.

પ્રેક્ષકારિકા: રતિ સંબંધી અતિ શુદ્ધ કાર્યોમાં અન્વેષ
(વપાસ) અર્થે જેની યોજના થતી હોય તે.

મહત્તરી: અંત:પુરની રક્ષા માટે યોજાયેલી સ્ત્રી.
પ્રતિહારી: સંધિ, વિષદ વગેરે સંજ્ઞાની અગર આપનારી
તથા તેથી ઉત્પન્ન થયેલી પરિસ્થિતિનું નિવેદન કરનારી.

કુમારી: રતિસંભોગ પ્રાપ્ત ન થયો હોય તેવી સ્ત્રી, (રાત્રની
પુત્રી), લગ્નયુક્ત, વિનયશીલ તથા મિયર દેવધાનની કન્વય.

રથવિરા (રથા): પરાપૂર્વા રીતરિવાજે તથા નીતિનિયમે
ભજનારી, પૂર્વેના રાત્રોમાં સન્માનાએલી તથા તેમનાં ચરિત્રો
ભજનારી અનુભવી રથ સ્ત્રી.

આચુતિકા: ભાડામાર તથા રાજામારની અધિકૃતા (કપરી),
વિવિધ આયુધો, પાત્રો, ફળો, ઔષધિઓ તેમજ વિવિધ મૂલો
વગેરે જેના કબજામાં હોય તે. વિવિધ અંધ, પુષ્પ, વસ્ત્ર વગેરેની
વ્યવસ્થા પણ તેને જ હસ્તક હોય છે. (ચાક)

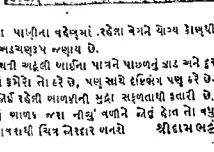
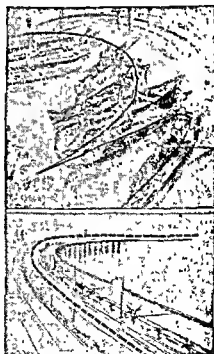
ફાટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

પહેલું ઇનામ: 'અમછવીની સવાર'—વનુભાઈ પટેલ (નારેણી); બીજું
ઇનામ: 'મધરાતે મરીન-ડાઈવ'—જિતેન્દ્ર મેઘાણી (મુંબઈ); ત્રીજું ઇનામ: (૧) 'સરિ-
તાનું સોન-દર્પ' વનુભાઈ પટેલ, નારેણી; (૨) 'રૂની વાદ'—દીનબા, કલ્યાણ; (૩)
'શુ ઘુ હરી ?'—વિક્રમ દલાલ, અમદાવાદ.

આ વખતે સારી સંખ્યામાં મળેલા ચિત્રોમાં કોચા ચિત્રગુણધરાવતી સંખ્યાપણ
લીક છે. પહેલું ઇનામ મેળવનાર બાઈ વનુભાઈ પટેલનું 'અમછવીની સવાર' સમુદ્ર
પાસના અમછવીમાંના શોનિદા છવનચાપારની તેવારી દર્શાવવા સાથે વાતાવરણ-
ની અસર ઉપજાવતું ચિત્ર છે. સવારના કાર્યની શરૂઆત કરતા ખાંડીમારો, કોઈ પરરપર
નો કરતા તો કાંઈ થોતાનું કામ સંભાળતા એ અન્યવરિચતરીતે, નાનાનાના મહા-
આની કીચી જ અન્યવરિચત હારેમાં શોડાવમેકા છે, તેમાંથી સપ્રમાણ સંધોજનનું
'કે કાંચ રચાઈ આવ્યું છે; અને તેમાં જળની લહેરીમાં તથા છાયાપ્રકાશના પદ
તાલણદર્શી કમેરે છે. એના સંધોજનની સેવાદાતા દર્શાવવા માટે આ સાથે એ જ
ચિત્રના આલેખન ઉપર તેની રહેરવેરેખા (line of interest) આંધી બતાવી છે.
(પૂર્ણ ચિત્ર જુઓ આ અંકની આઈપેટે ૬૫૨.) ચિત્રવિસ્તાર પર નાંસી કમ્પોઝિશને
એ વિસ્તરે છે, અને ઉપરનાં હોડીમાં કાળી તરફ ઊભેલા માણસથી રાકે થઈને, નીચેથી
હોડીના વોસના છેડા સુધીમાં 'ક'ના અંક જેવી આકૃતિ રચે છે. એમાં જળની લહેરી
તથા જોડા સામેલા પડછાયા પરક બને છે. ઐયક, એકરેખાકર ને ટેકનીક, એ ત્રણે
રીતે પણ ચિત્ર શ્રેષ્ઠતાવાન છે.

'મધરાતે મરીન-ડાઈવ'માં નીજળીના પ્રકાશથી અલગનાં ઊંડેલા મુંબાઈના
મરીન-ડાઈવના કિનારામાંનું સરિદર્શય વિચારપૂર્વક લીધું છે. (જુઓ આઈપેટે તથા
પાનુબે.) પ્રકાશરેખાથી રચાતા અર્ધવર્તુલને ફરેના છેડા ટમટમતા દીવાળો દ્વારા
જોડા જગ્યા પૂર્ણ વિરામ પામે છે, એ વચ્ચે દુરક ન દોત તો ચિત્ર સંપૂર્ણ જનત.

બાઈ વનુભાઈ પટેલના 'સરિતાનું સોન-દર્પ' ચિત્રમાં સૂર્યપ્રકાશમાં હીસાજા લેતા પાણીના વલેખમાં રહેતા વેગને યોગ્ય કોણથી
દર્શાવનારા યાત્રા આવકારપાત્ર છે, પણ સંધોજન ગેરદાર નથી. ઉપરનાં કાળો ભાગ અડધજુલક જણાય છે.
બાઈ દીનબાનું 'રૂની વાદ' નામ ચિત્રને યોગ્ય છે વેગન રરતા પરથી પસાર થતી આદેલી ઘાઈના પાત્રને પાછળનું ગ્રાહ અને ફર
દેખાતું મહાન રૂની વાદમાં ભલે ઈંક અપ્રાસન સગાં છે. આકાશને વાચ નિર્મળતામાં કમેરે તો દેર છે, પણ સાથે દરિયાં પણ દેર છે.
બાઈ વિક્રમ દલાલે 'શુ ઘુ હરી ?' ચિત્રમાં આંતરિક જોડાર અચરજ વાલે જોઈ રહેલી યાજનીની મુદ્રો સફળતાથી કતારી છે.
(જુઓ આઈપેટે) તેમાં મેં પાસેની છબી પ્રકાશરેખા નડવર છે. અઠક કામગું જાણક જરા નીચું વળીને જોઈ દોત તો વધુ
કુદરતી જનત. યાજનીના માથાના વાળ, પાછળની છાયામાં મળી ભય છે તેને જોડાર સાવચથી ચિત્ર ગેરદાર બનશે શ્રીદામભટ્ટ

ત્રિવેણી: ત્રિવેણી-ગાંધીસરના, રવર-તાલ-સવ-અવ્યવસ્થા, જેમની ભવિષ્ય-
 િદ્યાર્થીની સંસ્થા માટે યોગ્ય સંસ્થાન પશુ કંઈ નથી. એ દીર્ઘ અવધિ
 રસાયણ હોવાથી અને મારા બધા જ બચતના વખત તેમાં જ વાપર-
 વાનું મન થાય છે.

તમે મોકલેલા પત્રો માટે ધન્યવાદ જ આભારી છું ત્યાં સુધી સ્વચ્છ વિજન
 પામવાના મારા પ્રયત્નોમાં તે મને બહુ ડિગ્રીની છે. એ પૈકી એકનો
 દુષપ્રમાણ કે 'હિંદના સામાજિકશાસ્ત્ર' વિષે એક લેખ લખવામાં ક્યો
 અને વર્તમાનપત્રોમાં જ્યારે કાશ્મીરનો પ્રશ્ન ઉપરિચિત થયો ત્યારે
 એક લેખ તેના પર પણ લખીશ. હું સમજું છું કે આ દેશમાં યુનેસ્કો
 તમારું મતસંગતપણું સાધ્યું નહિ હોવાથી તમે હિંદીઓ કહી બન્યા
 છો. આ દેશના ધણીજણ માણસો તો એ આખા પ્રશ્ન વિષે છંડુ જ
 નહોતા નથી, અને એકો નહીં છે તે પણ કાશ્મીરની ૮૦% ૧૦૦ ટકા
 વસતિ સુધિસહ હોવાને વધુ અગત્ય આપે છે. હું અરણજ નહીં છું કે
 આનો શો ઉત્તર તમે દેવાના, અને હું એ બધું વિચારી શક્યો છું તે
 પછી અને લાગે છે કે તમે સાચા છો, પણ આ તો એક પ્રવાસી રથે.

તમે મારા લખા મારા કુટુંબનો ફોટો મળ્યો છે. હાલ બહુ સારો
 તે! મારી હોત નથી, પણ હું તથા મારી પત્ની મારી માથી પુરીને
 રંગાડીએ એને બેઠો થોડાં વરસ પહેલાંનો એ આ સાચો બીરું છે.

ડેન્માર્ક વિષે કાંઈ જાણવા તમે લખ્યું છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ તો
 એની અહીં પ્રધાન છે. અમે માણસ, ચીજ, ટકાં, એકન અને એવી
 બીજી પ્રાણી જોઈશો નિકાસ કરીએ છીએ. અમારી ધણીજણની નિ-
 કાસ થોડુંક મિલન બન્ય છે, એકે યુદ્ધ પહેલાં નેહરૂ તો હવે નહિ
 જ, કેમકે કોટક બંદીદવાના તેમનામાં હવે શક્તિ નથી. અમારું
 દેશમાં પણ આજકાલ કરતા ઘણું ઘટ્યું છે, કેમકે દરિયાકાંઠાના દે-
 શમાંથી અમને પૂરતી અન્નસાગમી મળતી નથી. એકંદરે અમે ઘણા
 ગરીબ બની ગયા છીએ—થોડાં અંશે જર્મન કબજાગીરીને લીધે, જેમાં
 ૬૦ માઈને ૫૦ ફોટ પીક જોવા પડ્યા, જે ૪૦ લાખની વસતિ માટે
 ઘણું બારે કહેવાય. યુદ્ધ પહેલાં ડેનિશ ખેતી જગતસરની એક ખેતી
 પૈકી ગણતી—૧૯૪૩ અંશે નાના ખેતરોની સહકારી પ્રક્રિયાને લીધે
 (એતરનું સરેરાશ ૬૬ ૪૦ એકર; ને જર્મની ધણીજણી હિંદના એક
 બાગ જેવી કુદરૂપ નહિ). પણ હવે અમને વધુ મરડોની એવજ છે.

વસતિનો ૩૦ ટકા ખેતીમાંથી રોજી રહે છે; ખીજો ૩૦ ટકા ઈ-
 હોમમાંથી. પણ અમારા હોમો પહેરે કરતા પહેરેશનાં બબેરો
 માટે જ માલ પેદા કરતા હોવાથી કાચા માલની ધણી અગત્ય કરવી
 પડે છે. કાલકે છે તેલ અહીં નીકળતું નથી.

હિંદ સાથે સરકારવાત અહીંનાં જન તથા મરજ બંનેનાં પ્રમાણ
 નીચા છે—અનુલેખે ૨૦ અને ૧૦ ટકા. જોહાં મરજપ્રમાણ અહીંની
 સુદૃઢ વેદપ્રજા વ્યવસ્થા અને સામાજિક વીમા-પદ્ધતિને આભારી છે
 અને જોહાં જનપ્રમાણ સંવર્ધન નિમગ્નને. હમણાં વસતિ-પરિવારની
 મરજ હોવાથી થોડા સમયથી જનપ્રમાણ વધ્યું છે. તમારા પત્નીની
 આશા રાખું છું.

સંદેશ તમારો, એરિક રામપુસ્ટેન
 ૫-૭-૧૯૪૮

પ્રિય કુટુંબવાન,
 મહી કાલે મળેલા તમારા પત્ર માટે ધન્યવાદ. મને તેની
 ઉત્તેજની હતી, તેથી તે મજબાથી ધણી આનંદ થયો. એમ ન માનશો
 કે પત્રવ્યવહાર કરતો મને મળતો નથી; પણ હું હવે લખી શકું
 તો હાં મારા સમયના અભાવને છે. આ હું તરત લખી શકું છું
 કારણ કે હું હમણાં જલ્દી ગાળવા નીકળ્યો છું. અહીં તો કાંઈ કામ
 કરવાનું હોય છે તો પછી તે મુલતવી રાખી શકાય તેવું હોય છે. જલ્દી
 આજો ને આજરોજના શરૂના બાજ હું ને મારું કુટુંબ અહીં ઈસિ-
 ન

નોખામાં નોખામાં રીડવામાં છીએ. નકશામાં
 એ જણાવે. મારાં સાસુ-સસરા અહીં એક કુળવાળી થયા છે,
 સફરખન, પેર, જેવી વગેરે થાય છે. ડેન્માર્કનાં આ એક મુશ્કેલ
 રમણ હોવાથી રલએ ગાળવા માટે બહુ મનોહર જ્યા છે.
 મારી પત્નીનું નામ એલેન છે, જેનો ઉચ્ચાર એલેથ નામની
 જેઠ જાય છે. તમારા નામનો ઉચ્ચાર હવે રીતે થાય છે અને
 તમારી અહોના ઉચ્ચાર અંગ્રેજીની જેમ જ છે? ખાસ કરીને બાર
 (પ્રાચીન) ક્યાં મુખ્ય છે તે કષ્ટવું મુશ્કેલ હોય છે. હું હમેશાં
 'પ્રસાદ' ઉચ્ચાર જ કરતો હતો, પણ હમણાં જ અવર પડી કે તે
 'પ્રસાદ' એમ બોલાય છે. તમે જાણો છો, કે ડેનિશમાં Johann V.
 Jensen માંના જોડા ઉચ્ચાર એલેથ? જેનો નહિ પણ એલેથના
 y જેવો થાય છે: થોડાન થેન્સેન.

તમે મોકલેલી પુસ્તિકાઓ મળે તેની હું રાહ જોઈ છું હું ખાસ
 જુસેલરને લખું છું; એ તમને એક્ટીવિટીની આંતરરાષ્ટ્રીય લેખ-
 શાળાના નેતા પીટર મોનિકનું એક પુસ્તક મોકલશે: 'ડેન્માર્ક-
 એક સામાજિક પ્રયોગશાળા'. જોમાં લેખક અમારી હોકાશાળાઓ,
 સહકારી પ્રક્રિયાઓ અને એવી બીજી રસકાયક વસ્તુઓનું છબં
 ચિત્ર આપે છે. હું નહીં છું કે પહેરેશીઓ, ખાસ કરીને દરિયાકાંઠાના
 દેશોના લોકોને અમારા મુતકમાં રસ બગાડે આ જ વસ્તુઓ
 વિષે તેઓ નહીં થાકે છે. અમારા વિદ્યાર્થીઓના ફોટોમાફેની
 બાબતમાં તો, હું અહીં ઈસિ-નનાં છું ત્યાં સુધી મેળવવા મુશ્કેલ
 છે, પણ કાપનહાગન જર્મન હું થોડાક થોડાક મેળવવા જમ્સન
 વગરને મથે છે નહીંને આનંદ થયો. મારે મને તો એવું ધણું મુશ્કે
 છે. કદાચ એ યુરોપનો ૧૯મી સદીનો એક નાટકપૂર્ણ હતો. તમે
 એ તો કદાચ જાણતા હશો કે નૉર્વેજિયન અને ડેનિશ ભાષાઓ
 નહોતી સંબંધી એવી છે અને તેમાં મૂળ પુરવટો કદી મુશ્કેલ
 બિના વાંધો રાજીએ છીએ. ૧૯૧૪ સુધી લગભગ ૪૦૦ વર્ષ લગી
 ડેન્માર્ક અને નૉર્વે જોડાયેલા જ હતાં. નૉર્વેજિયની વિચારો દરમ્યાન
 ૧૮૦૫માં એલેથેને કાપનહાગન પર તેઓમારો કરવાને કારણે
 ડેન્માર્કે કાન્સે પછે મજબાથી રજીડને એ સત્તામાં નૉર્વે જતી લીધું.
 ૧૮૧૪ સદીમાં તો ડેન્માર્કે આર્થિક અને સંસ્કારિક પ્રગતિમાં નૉર્વે
 કરતાં ઘણું આગળ હોવાથી નૉર્વેજિયન ભાષા ઉપર ડેનિશની ધણી
 અસર પડી છે,—ખાસ કરીને સહેરોમાં ખોલાની ભાષા અને
 સર્વસામાન્ય લખાની ભાષા પર ઉકેલ અને બોર્ડરસનના કાલ
 સુધી એમ રહ્યું. પણ હવે નૉર્વેજિયનો એ, રાષ્ટ્રીય કારણોને લીધે,
 પશ્ચિમ નૉર્વેની લોકોમાંથી જોના પાયા ઉપર એક નવી જ લેખ-
 ભાષાનું નિર્માણ કરી હોવાથી વસ્તુરિપતિ કરી ગઈ છે. ને સામાન્ય
 ડેનને માટે એ ભાષા સમજવી અશક્ય છે. એકે એની પાછળનો
 ભાવ તો સમજી શકાય, પણ એથી મુશ્કેલી જોવા નથી થતી.

નૉર્વે અને ડેન્માર્ક સંપૂર્ણ હતાં તે દરમ્યાન ઘણાં નૉર્વેજિયનો
 કાપનહાગનમાં આવી વસ્યા. કાપન તરીકે અહીં જ કોમ્મન ઈ-
 નિવસિટી હતી ને આજતેમાંના ફેલાકની તો મદાન ડેનિશ કવિઓ-
 માં ઘણુ-વાય છે. કાપન તરીકે મદાન રેક્ટોરોને વિચરન નાટ્યલેખક
 લડવિમ હોલ્મર્સ (૧૮૫૪) ને બીજો થોડાન હમ્મર્ન નેરસેન. નૉર્વે નામ
 તો કદાચ જ અમારા દેશની બાબતે જાણીયું છે; પણ એણે સુંદર
 પુસ્તિકો આપી છે. અરેબરો જગતવિખ્યાત કદીએ તેવો ડેનિશ કવિ
 તેમ એક દાન્સ એન્ડરસન: જેની પરી-કથાઓ, કહેવાય છે કે, દિનિ-
 થાની પચાસેકે ભાષાઓમાં અનુવાદિત થઈ છે; કદાચ યુજારાતીમાં
 પણ થઈ હોય. થોડાનિસ વિ. થેન્સેન (જેમાં તમને ખાસ રસ હોય

એમ જણાય છે) ના વિચારો વિષે તમે શું ધારો છો તે જણવા મને
ચાહે છે આ સદીની સરખામીથી પ્રત્યક્ષોની મદદના તથા બીજા પ્રત્યક્ષ
ઉપરની તેમની સરસાઈના અવાધથી તે બહુ પ્રચલિત થયેલા (ખાસ
કરીને એમના 'ધ બ્લિન્ડ' અને 'ધ લોંગ નર્સ') માટે ખરેખરે તો, હું
ચાહું છું કે, તમને નહિ ગમતો હોય, જોકે ક્ષિત્રી કે હું તેને મહાન
જેણું છું, અને હિંદુ વિષેના મારા રસ તેની સ્વલ્પમ્થા 'હિન્દુ' વાચીને
નજીવ થયેલા પછી કે-મર્ડર નાનો ને નળળો દેશ હોઈને ચેનસેન
હિંદુઓ ને બીજા 'હિન્ડોઈસ્ટો'ના કરતા વધુ વિસ્તાર પામી શક્યો
ને આપી દુનિયાના હોકેતાના રસનો વિષય બનીયો એની માન્યતા
ને હોસ્ટાઈ-પ્રેમ એટલા વિશાળ છે કે નાઝીઓના બંધી અધિભારના
સાક્ષી સિદ્ધાંતને તે અનુસરે છે એમ નથી એણે એ બાબતમાં પેતાનો
જણવો જ્યારે દાખવેલા ત્યારે જમીનો નિરાશ થઈ ગયેલા

શા જોષાસાગારી વિષે તમે મને હજુ એનાથી વધુ તો હું બહુ
જાણું જાણું છોઈએ એવું એમના વિષે વિસ્તૃત માહિતી આ-
પરો તો આભારી થઈશઃ દાખવા તરીકે ૧૯૪૨માં એમની પ્રવૃત્તિ
શ્રેષ્ઠ હતી ગયા મન પર એની છાપ છે એવું જાણી લઈ રીતે
માર્મીલના અનુયાયી હોવા છતાં 'દિર ડોરો' નીતોના વિરુદ્ધ હતા,
અને મહાધુજ પછી તે ફરી પાછા હોમસમાં પોતાની બધી વજ
રખાવિત કરી સાચા એ જોઈને મને આશ્ચર્ય થયેલું જોકે મેં જેણે
કે એમના પોતાના જ પ્રાત મહોસમાં એમને મોઢા વિરોધનો
સાગનો કરવા પડેલો, કે હું જોઈ શું ?

થોડા આઠાદિધા પર એક સલામ મિ હોરેસ એલેક્ઝાન્ડર
દિલ્લી તાજ પરિવિધિ પર જોડાયા તેમાં હું હતો તમે તો કદાચ
જોડાઈ નાગ જાણતા હશેા એ બ્રિટિશ ક્લેકર (ધ કેન્દ્ર સોસાયે-
ટીના) છે, અને માર્મીલના અનેક (મનેા પૈકી એક છે હિંદુ ઉપરનું
એવાનું એક પુસ્તક પણ મેં વાંચ્યું છે એ બરેબર વાચવાવાચક
કે, કેમકે એણે પોતે બ્રિટિશ હોવા છતાં વિચારમાં બ્રિટિશતરી
નથી અને માર્મીલના થોડા પ્રશ્નમાં હોવા છતાં મહાત્માના બીજા
પ્રદ સહોની જેમ પોતાની હુલામણુકિ એમણે ગુમાવી નથી ૧૫મી
ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬ પૂર્વે ગંગાજન ને દલસાંમાના માર્મીલના કાર્ય વિષે
એમણે ઘણી રજાવાચ વાતો કહી ડોપનદાનના રહેલા મિ અને
મિસિસ મુખરજી નામના કોઈ દલ્લી પછી એ સલામ હોબર હતા
અને તેમણે રવતવ્યદિને પોતે દિલ્લીમાં હતા તેની વાતો પણ કરી
મિ એલેક્ઝાન્ડર પાસેથી મને જાણવા જાણ્યું કે વડનગી હિન્દુઓ
આવિસમાંથી 'હિન્દુયન ન્યુસ' નામનું એક માસિકિક પ્રકર માય
છે, એકલે મેં હિન્દુઓ બોલિસને પુછાવ્યું કે હું તેનું લવાનખ લરી
શકું કે કેમ, અને એના જ મને રીસાલક હવત મલ્યે છે કે તેઓ
કાશ પણ લીધા વિના મને એ સારવાલિકે લેટ મલ્યેથી એમી મને
ધણી આનંદ થયો, કેમકે હવે હિંદુઓના બનાવેા વિષે હું વધુ સારી
માહિતી મેળવી શકીશ, જે બીજા કોઈ રીતે મઝ નથી

તમારા નવા કામવિષે જાણું મને ધણી રસ પડ્યો એના અર્થ
એમ કે તમે શાળા જાણીવવી ઠાકી ૧ અને એ જામ કોઈવાર કદાચ
જનક લાગે, પણ આના અગમના દાખમાં જો આપનાનો અર્થ, એ
એ બહુ ઘોરે જાણ્યું તમારો સસાય હું બરોબર સમજી શકું છું
કે જ્યાં અમણપણુ આટલી વયવરતી ન્યાયક હોય ત્યાં એકસાદી
કદ રીતે ચાલી શકે ૧ ખરેખર તો, જેમાં પ્રલ પોતે પોતાના પ્રશ્નો
વિષે વિચારપૂર્વક અગત અભિપ્રાય વાધીને મત આપી પેતાના
પ્રશ્નોનો પોતે જ નિર્માલ સા ની કો એ પ્રદારની શોધાદી જ સમજી

ને ક્રેક છે પણ એ બહુ જ સુરક્ષિત પદ્ધતિ છે અને કોઈ પણ દેશમાં
એવી સરકાર અધિકારી જે જ અતિલગ્નમાં લાવી શકાય મારા મતે
તો આજે હોંકસાદી કયાયે મેં કાઢ્યું સતોપકારકરીતે ચાલતી હોય
તો તે ચોઈટ બ્રિટન, બેલ્જીયમ, નેવરલેન્ડ, સ્વિટઝર્લેન્ડ ને રેન્ડિ-
મેલિયન દેશોમાં નહિ કાનસમાં નહિ હું રહે જામેરિકામાં, અને,
અવગણ, સોવિયેટ યુનિયનમાં પણ નહિ ત્યાં તો કદાચ જેલો સર-
જીતારી જ છે જેમાં જનતાને આર્થિક ને સારવારિક અને રીતે કાંચા
પોસ્ટ પર લાવી શકાય તેમાં જ હોંકસાદીનો પાથો તો રહેવો છે
દક્ષિણ યુરોપમાં જ્યાં આ પોસ્ટ પર પાડી ન શકાય ત્યાં એકસાદી
સહવર નિષ્ફળ ગઈ મને બધ છે કે શરૂઆતમાં હિંદમાં પણ કદાચ
ગેટ હતો, પણ હિંદની હોકેતાના સાંત્વિત્રિય સ્વભાવ અને તમારી
પ્રાચીન તથા આજ લગી અખર રહેવી સરકાર-પ્રણય રીજોને લીધે,
બીજા આર્થિકરીતે પછાત પ્રલગો કરતા તમને અતે વધુ સારી તક
છે માતબર પ્રલગોને માટે હોંકસાદી એ કદાચ એક વિચારસ નથી
અને તમને તો એક બીજો સંધ્યારો પણ છે ૧ લખિયક વમલ્ક જ છે
એ સમય ભણે નહિ હોય કે ફર, પણ મને તો એકલેસ ખાતરી છે
કે એક વિવસ હિંદ જનતાના સૌથી ધનિક ને વલ્લિદ દેશ પૈકી એક
બનશે કુદરેતે બધ છે કે દુનિયાનો એક મરીજ ખુલ્લો બની રહેશે

મને લાગે છે કે હું હવે બધ કર તમને મારી પત્ની તથા મારા
તરફથી તમારા બાપ માટે ક્રેક શુભેચ્છાઓ કહું

તમારો હૃદયપૂર્વક, એરિક શરુસ્તેન

ઉલ્ડાં, ઓસ્ટ્રેલીઆ વગેરેનાં થોડાં સનનામાં

(1) Mr Zan Harris, 23 Choloeley Crescent, High
gat., London, N 16, England—13, Stamps, Sports,
Films, (2) Miss Belinda Scott, Foxley Farm, Holly
Port, Maidenhead, Berks, England—14, Sports, Cri-
cket, Gardening (3) Mr Neville Lupkin, 125, Child
Wall Rd, Liverpool—15, England—14, Post cards,
Films, Music, Illustrated weekly, (4) Mrs Elsie Law-
less, 9 Holsall Ave, Oxford, Nr, Warrington, Lancs.,
England—21, Music, Sports, Films, Stamps, (5) Miss
Rita Hall, 8 West View, Padgate Nr, Warrington,
Lancs, England—19, General correspondence, Illu-
strated Weekly, (6) Miss Dolly Turner, 205, William
St, Kings Cross, Sydney, Australia—16, Stamps,
Correspondence, Music, Literature (7) Mr Joseph
Adeleke, C/o Adeleke Awoyinka, 29 Binuyo St,
Lagos, Nigeria—18, Stamps, Politics, Sports, Films,
(8) Mr Amritsingh Amrit, P. O Box No 792, Mom-
baru Cross, Kenya Colony—17, Post-cards on Film
stars, Buildings, Native life, Sports, Literature, (9)
R G Pettiman, 52 Grey St, Queensdown, C P, South
Africa, General Correspondence, P C of landscapes
(10) Mr Bernard Cooper, 31, Kings wood Ave, Qu-
eens Park, London, N W 6 England—15, Stamps,
Post cards of Native life, Building, Photos of Cri-
cketeer, (11) Mr L F Gillam, 30, Brecklands, Broom,
Rotherham, Yorkshire, England—Stamps, Comics,
Views, Politics, Indian cooking, & Gardening (કેલેન્ડર,
ચ-ક્રાન્ત-કે પંડિયાણી, ૮૪૧, લાકની પોળ, શામુર, અગાલાવ)

ટિકિટ - સંગ્રહ આજનો સંસારન્યાયી શૌખ

II. ઑસ્ટ્રેલિયાના આદિ-વાસીઓના સંસ્કારની કક્ષા ઉચ્ચ કોટિની હોવાના પ્રતીતિબદ્ધ માનનાં એ દેશ આ ખાસ ટિકિટ ગમે ત્યારે કોટિથી નેના કપર મગરનું આલેખન" ને "ઑર્થોડોક્સ આર્ટ" (આદિવાસીકલા) એવા શબ્દો છે.

ઈ. ૧૮૭૪માં સમરત નવતના દેશના રાજાઓમાંથી એક સંઘ "યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન" રચવાયેલો, તેને આ માસ (ઓક્ટોબર)ની ૧૦મી તારીખે ૭૫ વર્ષ પૂરાં થયાંની બીજીબી નિમિત્તે દિલ્હી તે દિવસે આ નવી ટિકિટ તથા તે ચોડવા મટિનું ફરદે હવે કાઢ્યાં છે, તેની છાપ કપર આપી છે. દિલ્હી સંઘનું નવું સભ્ય છે અને તેની કારોબારી સમિતિ કપર પણ છે. એ ચાર ટિકિટ અનુક્રમે ૦.૦૫, ૦.૧૦, ૦.૩૫, અને ૦.૫૦ની કિંમતની છે અને તે ચારે કપર એક ન પ્રકારની આકૃતિ છે, જેમાં એ વિશ્વસંસ્થાના પ્રતીક રૂપ યુનિયનના ચોખ્ખા અને બાહ્યમાં દિલ્હી રાજ્યનું ઓરોહસ્તંભ આલેખ્યાં છે.

ટિકિટ સંધરવાનો શૌખ કેળવનારે સૌ પહેલું તે ટિકિટને કપર કે કાગળ કપરથી કે પછી કોઈની એ શીખી લેવું જરૂરી છે. ગયા હપતામાં આપણે જોઈ ચકા કે આ વિષયમાં ચોક્કસ ચોક્કસ ચોક્કસ ને પ્રાય-ગિક મુદ્દો એ છે કે કોઈ પણ ટિકિટ ક્યાંથી પણ ને લેવામાં ખંડિત થયેલી હોય તે તે કોડીના મૂલની પણ ગણાતી નથી; સિવાય કે માણસ માત્ર પોતાના આનંદ ખાતર તેને રાખે, ગમે તેવી અપ્રાપ્ય ટિકિટ પણ ખંડિત હોય તે તે વેચાણ કે જલદાની દષ્ટિએ નકામા લેવી ગણાઈ જાય છે.

એટલું જ નહિ, પણ ટિકિટ બધે કાટવા વિના કપડી હોય, છતાં ને તેના કાગળને ચોડી ભાગ મૂળ કાગળને ચોડી રહ્યો હોય ને એટલા પૂરતો તે ભાગમાંથી તેનો કાગળ નજારે પાતળો થઈ ગયો હોય તે એ પણ ટિકિટની એક ખામી ગણાય છે. અને ટિકિટ-સંગ્રહની ભાષામાં ઓછામાં "ચિનિંગ" કહે છે. ટિકિટ કપેડતી વખતે આ "ચિનિંગ" પણ ન થવું જોઈએ, એટલે આ શૌખ કેળવનારે સૌથી પહેલું જાન

તો કાગળ પરથી ટિકિટ ફ્રેમ કપેડતી એ ચેળવવાનું છે.

કપર કે કાગળ કપર ચોટિલી ટિકિટ કપેડવા માટે તેને પાણીથી ડીલી કરવી જરૂરી છે. સોલરનારી નરમ પાણી કે રત્નું પૂરવું મજા-વરણ પાણીવાળું કરીને તે વડે ધીમેથી ટિકિટને તથા તેની બાહ્ય-બાહ્યના કાગળને ધીમે ધીમે. ચોડી વાર રહીને ચપ્પુનો છોડા તેના એક ખૂણા નીચે સરકાતી દેવે. એ તે હલ ચોટિલી જ નહીં તથા તે ફરી ચોક્કસ પાણી લગાડવું. પછી ચપ્પુના છોડા વડે એક ખૂણા કચકચાઈ આંગળીના ટેરવાની પકડમાં આવે એટલે બહુ કાગળથી કપેડેલાં પણ આટલેથી હંજાખાને હતાવળે ટિકિટને ખેંચીને કપેડી લેવી નહિ. ટિકિટ કપેડવાની ખરી યુક્તિ 'ટિકિટને કાગળ પરથી' નહિ પણ 'કાગળને ટિકિટ કપરથી' કપેડી લેવાં છે. એ, આને માટે આ લેખ સાથેના ચિત્રમાં જતાવ્યા પ્રમાણે ટિકિટને કોઈ નાખી તેને કચક કરેલાં છોડા એક હાથની આંગળી વડે કપાતી રાખવે અને બીજા હાથ વડે કાગળને આરેતેથી કપેડી લેવાં. (અનુ. પૃ. ૩૧૬)

આ કારણવાળા (અનુવંશ ૨૬૬મા વાંદ) તે સંસ્કૃત અન્યતઃ
સહેરા પર દેરાસર નહોતી એમણે કહ્યું, 'આવો, અહર આવો'
એને અવેતનપણે કહ્યું એમની સાથે મોરડામાં પ્રવેશ્યો. પણ
મોરડામાં બીજી મોઢી નહોતી એ સારી અધિકારિણી કોણ
એણે ક્યાંય અસાધ્ય થઈ ગઈ હતી 'માત્ર ધરના એક ખુણામાં રહેલો
સોઠામાં પ્રકાશ બહાર આવતો હતો. એણે પ્રિયતોષણાનું આચાર
સુધી મોકલેલા રેડિયો સાંભળતા હતા, ને રેડિયો બંધ કર્યા વિના જ
એ બારણું બોલવા ઠોકવા હતા.

પ્રિયતોષણાનું મારી માથે એ તોડવું રત્ન કરત, તો હું જે
રહેલો તેને ફરી શકત પરંતુ એમણે એટલી સંસ્કૃત કરી અને રેડિયો
કોરે લઈ લઈને બેસાડ્યો કે મારા મોઢા મોઢા રાખે જ આવશે નહિ
પોતાના મો. પર મોકલવા હાથ ફેરી ધોરેકથી એમણે અને પૂરું,
'હાં નહર છે ખરી ?'

હું કહી કહી ગે પટેલા જ પેલું વ્યવહાર ફરીથી મારા કાનમાં
અંદરની ઠોકણું એ દાખાડી, પણ યહને નેણુ તો એ હાથે રેડિયો
માધી જ આવડતું અને એ પછી તરત સંપર્ક સમાપ્ત થઈ ગયો.
તેણી સાથે વાતો કરી છે તે ચોરીપણી સાંભળવા આવ્યા છે "

તેણે બીજાને માર્યા રેડિયોથી જરા દૂર સરોચીયો' ફાલ મથાળા
વાળ બેઠા થઈ ગયા હતા. રીડરે પણ એણે શરૂ કરેલા દાખા
નિહિત થઈ ગયા, 'આ શું ? આ કોણ બોલે છે, પ્રિયતોષણા ?'
પ્રિયતોષણાનું મોકલવા આજ ત્યાં કોઈ મરી મારી સાથે
નેણુ ને પછી માથું ઢાળીને ધોરે ધોરે મોકલે કહ્યું, 'મારી પત્ની'
'તમારા પત્ની ?' પણ "

રેડિયોમાંથી રોપસરો સંપત્તિ બહાર આવ્યો 'પણ—એ તો
નહી બધા છે એ જ ને ? પણ એમાં તમારું શું છે ? તમે જા માટે
મારા પતિને કો બીજા કરતા અર્ધો આવ્યા છે ? જલનવાદો થેર બન
ગયા બધા માણસ છે તમે ? મારા પતિના ચારિત્ર્યની તપાસ કર
મારા તમે કોણ છો ? શો છે તમને અધિકાર ? એ તમારી બાબત
રહેવા આવ્યા છે એથી તો તમારી રોડી પતિન થઈ ગઈ છે એની
બાબત છે ?' અને પછી એવિંતો એ તપ રોપિત સાથે મળ્યો થઈ
ગયા 'બહા યહને ભવ, હવે જહને ચુઈ ભવ—નહિ તો અહા પડશે
સાત થળી લીટી અર્ધ છે '

નકેલ (અનુવંશ ૫૦ ૨૬૮મી વાંદ)
સહેરા આવ્યા છે તો 'ક' માટે ડાખા હાથ ત વર્ગના તન્ની સસા
(મૂડી) ફરીને તેને પડખે નમજવા હાથે પણ આગળ દેખાડ્યા, એ
'ક' થયા તેને હરેર ક દરવા મારે સાપની ફેંડની સસા ડાખા હાથે
કરી જગમગ હાથની ચાર આગળ, પછી અરધી 'શ' બતાવવા ડાખા
હાથે શાખાની સસા તરીકે ગમે હાથ મૂકી જગમગ હાથની એક
આગળ, અને પછી તેને મપવા ડાખા હાથની આગળ પર જગમગ
હાથ વડે છરી એવામાં 'મ' દરેકવા, વ વર્ધની પામાં ફેંડવાની સસા
ડાખા હાથે વડે કરી, જગમગ હાથની પાંચે આગળે ફાંપી, અને 'ખ'
અટે 'વક'ની સસા (મૂડી) એટે જગમગ હાથની પાંચે આગળે 'ન'થી
ડાખા હાથની મૂકી પર જગમગ હાથે પછીને અર્ધો 'દુરગમ' ૨૦૬

અરણ્ય રીત

એ જણ એક તળાવની પાસે પાલે ચાલ્યા જતા હતા તે જગમગ હાથે વડે કે અસહ્ય સસા દેખાવા ફેર, ર ફરવાની કોનામાં થઈ હાથ
એ એક જગમગ હાથે દેખા દેતા તેને નજીની બેઠા ૫૪૦૬ કપરથી એક જગમગ હાથે તે પડાક કરીને પ લીધા પડ્યાને
જગમગ મોરડા બેઠા પછી થોડી વારમાં તેના કુલના ફરફર પડેલા ધોરે ધોરે ૨ થી અર્ધો ઈ.એન.આ. હાથે પડ્યામાં પછી બીજા અગરે
પોતાના અન્યવામાંથી ફેરફાર મુદર ફેરવા અને અન્યવામાં પીધાનું પડેલું મદ્યુ અને કાંડા પડેલી લીટી અભીનમા ઇતરે માર્યા.

આ રીતે પાળાવવા આ રીતે પડેલા પડ્યા મારા મા તમા જ નહીં જ
મધુ હવે, તદન ગામડિયાની જેમ મેં પૂછ્યું, 'પણ હું તો આમાં
મઈ સમગ્ર કહીને નથી રેડિયોમાંથી

હાલત સાથે પ્રિયતોષણા બોલ્યા, 'મારી પત્ની નિત્ય આ
સમયે રેડિયો દ્વારા મારી સાથે વાતો કરે છે એના અવસાન પછી
એ કેમ બરાબર ચાલ્યા આવે છે આ એક આદેશ જ છે મારા
છવનને આધાર એ જ મારો સસા થકાવે છે, એ જ બધું ફેર-
સરવે છે, જુ તો ફક્ત એના કહા મુજબ માત્ર કંઈ નહીં જુ'

વિરમણના તાનમાં મન ત્યારે પણ અર્ધમૂર્ચિત જ હતું મ
પૂછ્યું, 'પણ આ કઈ રીતે સમજીત બન્યું ?'

રેડિયોમાંથી અધીર ઉત્તર આવ્યો 'તમને એ નહિ સમજાય
અને એ સગાજવાની વધારા મથાળા પણ કરના નહિ એ કરતા થેર
પાછા ફરો તમારી પત્નીને પેટમાં મોખાને વ્યાધિ છે ને ? અડ
જેડતા હો તો તરત થેર પાછા ફરો, નહિ તો ફરી એને છવની જેલ
નહિ મરો ?' આ છેલ્લા સંપર્ક બોલની વેળા એ સાદ અતિશય નમીર
થઈ બેઠાએ દેતો

અને નેતરની સોડીની ભાષા સામગ્રી પછી ને રીતે મદ્યુકિય
ભાગે તે રીતે પ્રિયતોષણાના અન્યવામાં નીકળી મુ મારા મોખાન
તરફ રેડવા લાગ્યા મારગમાં ભૂતો મ્દાય મારી સાથે જ થઈ ગયા
હશે, પણ એટલું જાન મને નથી રહ્યું એના તો કોઈ કથા જ માત્ર છે
પરમા જહને મેં હું તો મેં કથા મારા રેડિયો બાજુમાં પડ્યા છે,
પરતુ એની અકરથી કઈ અવાજ સમજાતો નથી અને નીચે છે
કપર સાફ પર મારી રી પડી છે એની બે આંખો બંધ છે, અને
એક હાથ એના અંગાભાતિકરીતે પડ્યો છે કે નહીં—

મારા મનની ધિયતિ તમે કદાચ શકો છો એના શરીર કપર
લગમગ મૂર્ચિત થઈને પડ્યો એ કદાચ મૂર્ચિત થી કોઈને મેં મીઠા અર્ધ
ને મોઢી 'એકાદ આવ્યા ? અને નહીં તદ્દા આ કી અર્ધ હતી—'

અને એ જ વખતે રેડિયોમાંથી તરત મોટું હાથે વિરમણની
મૂર્ચનાની જેમ બહાર આવ્યું અને પછી પેટો જ યાદ—'રેડી ડેકાએ
આવ્યો ? દરે જગમગ ફરી મોઢીની ઠાની વાત સામગ્રી પતિ
પત્નીની વાતો ચોરીપણી સાંભળવા મરી દેતો મોઢે ત્યાં
પરથી બતાવ્યો હવે ફરી ફરી એ જીત કરતો નહીં

રમજીક મેઘાળી

પરો થયો એક દર્શાવન આ રીતે પડેલા સંપર્કો દર્શાવે જ્યા
વળી કોનો, માત્રા, હુમન-નીર્થ, વરફ આદિ રવરની નિશાનીમાં
માટે એ બીજે પ્રકાર પણ છે મનોજગમગ હાથે જગમગ માત્ર
કપર બેઠી લીટી, જગમગ હાનના પાછળના બાજે હુમન ક, અને
જગમગ હાનના આગળના બાજે રીંધે ક, હુમન વરફ—જગમગ હાથે
એક આંતરથી ફાટી નીચે આગળે જગમગ હાથે બતાવતું, રીંધે
વરફ—જગમગ હાથે એ આગળે વડે ફાટી એ હાથ, એ જ માત્રા—જગમગ
હાથની એક આગળે વડે કપાને ડાની તરફથી જગમગ હાથે વડે જાની
છીટી, જે માત્રા માટે જગમગ હાથની એ આગળે વડે કપા પર જાની
તરફથી જગમગ હાથની છીટી, અનુરુપ—જગમગ હાથે કપર જગમગ
હાથની એક આગળ, આ રીતે પણ સસાનો પ્રચલિત હતી (૨૧૬)

નવમુદ્ધર ૪૦૮ (અવસાન ૫૦ ૨૬૪૫) પછી તે પ્રમાણુ
 થત વનરપતિશાસ્ત્રી વરી તેમની પ્રતિષ્ઠા એટલી નબળી ગઈ હતી કે
 ફેરફાર શાસ્ત્રી, સંસ્કારાચારો ને વિદ્યાનેવરકણી તેમના પરિવર્તનમુદ્ધર
 ન થયા માંડવું હતું. કારણ વિશિષ્ટતાએ તરવારના આપુરે-
 વિદ્યાન વિમાન માટે વનરપતિદવાન તૈયાર કરવા મદદગાર પંડિત
 શ્રી માલવીયજીએ તેમને નિમંત્રણ પાઠવેલું. ૫ મદદગાર માંથી જીએ
 મુશ્કેલ વિદ્યાપ્રાપ્તિમાં તેમને ન્યાયવાન આપવા આધેશ. પણ
 તેમણે તે બધી નબળાઈથી પાટ નથે પુનઃ પોતાને વતન મંડિત
 ન પાડા વળવનું કથિત માન્યું, આમ, નબળમુગિ કાચની ચોષા
 કરવાના સંકુરોએ પોતાઈ. ૧૨૨૨માં માંડવી પદોત્તિયા ત્યારે કાચના
 મદદગારશ્રીએ તેમને કાઠડા રાખાદેવના સુપરિટેન્ડેન્ટ તરીકે
 નીમ્યા અને તેમને મનપ્રગતી કામગીરી આપી અહીં દરિયાઈ
 દવાગાનના પ્રતિજ્ઞ વાતાવરણમાં પણ જુદા વચાવવાના અનુભવ-
 એ અને યોગ્યતાએ તેમણે ફરી અને કાચની રેલીના દસાંચી ઉપર
 ભગતી વનરપતિદવાને સંસ્કરણ આપવાની ન્યવસ્થા કરાવી. તેમણે
 માંડવીની કાઠડા સામગ્રીને જાણીસકી ૫૨ જુદા રોગોમાં તે સમ-
 દેવના દવાન-વિમાનની શરૂઆત કરી. વાઈટિંગ પેસ્ટે અર્ચિન
 કાચ આવેલા ત્યારે તેમણે એ રાખગ્રેહ ૫૨ એક જગત્તિ-પ્રદેશન
 ચોળેલું. તે પ્રદેશને કાચના મદદગારશ્રીએ શ્રી વિનયરાજજીએ પા-
 ઠસરીયાના દરેકે તેમને સુખભયંદક પ્રદાન કરાવી તેમનાં ચારિત્ર્ય,
 ફેરફાર, વચારોને તે સમ્યક્ જિનેને કલ્પેલ ફરી નજરેવાના સતત
 પૂતીવરીની શ્રી નવમુદ્ધરજીએ સ્થિત રાખેલાની અનુદિશાની કાંઈ
 પણ કામ ન થઈ શકે એમની એમની જવાબદારીના અનુદિશાને આભરી
 રિશ્તિમાં પણ કાચ શાસ્ત્રી જેટલે બોલેનિટા તરીકેની તેમની નોંધરી
 તેમના અંતરમાં ચાલે શાખી હતી; અને તેમને પણ વિશાલની તથા
 પ્રામાણિકપણે ફેરફાર નોંધરી કરનારની આ રીતે
 નથે ફેરફારી પૂજારી બારે આત્મસંતોષ અનુભવતા.

દિવસના તેઓ અખંડ અચ્ચાસી હતા. એવા તેમના ધુરવક-
 ઠાપાને દત્તો એવો ન સમૂહ તેમના પુરતકસંઘ હતો.
 ખડે તોરે એમનું જીવન મેળામાં રંગેએ ન યડવું હતું. મેળામાં
 ૩ આપતાં પણ આચારે મળ્યાં દુલ્લભ મેળાં વનરપતિવિદ્યાનાં
 પુરતો તેમના સંઘમદમાં હતાં. ઉપરાંત, હવનચરિત્રો, ઈતિ-
 હાસ, કથાવાત્તા અને ધર્મ-અર્ચિને લગતાં એકાદ, દિંદી તથા મુજ-
 શાસ્ત્રી ભાષાનાં ચુંદઈ પુરતો તેમની ધારો હતી. ચેતનદેવશ્રી
 ન્યારે એમને માંડવી નબળું થયું ત્યારે એ પુરતોને નિહાલ મ
 ન્યારે એ પ્રશ્ન એમને મૂકવતો હતો, તેમણે વેચ્યાં દોલ તે એની
 મેળાગી કિંમત તેમને મળત. પણ પુરતો વેચે એવા હૃદ હરથના
 તેમને ન હતા. બોલેલીનાં ફેરફાર પુરતો પોતાના સિયોમાં, કે-
 દને લગતાં વેદ જિનેને, પુષ્ટિમાર્ગનાં અને ધાર્મિક પુરતો તથા
 હલલિખિત પ્રતો વેચુપ મંદિરમાં તેમને ફેરફાર પુરતોને રેટ
 તાલચેરીને, એમ તેમણે એ આપી દીધાં. આ રીતે છતાંએક ને-
 રતાં પુરતોને નિહાલ ફરી તેમણે બાજીનાં સાતસો નેરતાં વિનિષ
 (એ ખાસ ફરી વનરપતિવિદ્યા ને રેફેને લખ્યાં) પુરતો મેડી
 ૭ વેડી અને ત્રણ કોષના કરીને માંડવી ચોક્કસ. પુરતોને તેઓ
 પોતાનું સાચું ધન ગાનતા એને તેને પોતાને દાંધે વાગવું મળીને
 તેમને આનંદ થયો, એવા એ પૂતી હતી. નહિતો એ પુરતોને સં-
 મદ ને એક નરનારે ફરી દોલ તે અમુક સંસ્કારજનની રહેલ
 માંડવીનાં પુરતો તેમણે કાચના મદદગારશ્રીને આપી દીધાં. તે-
 માંથી પણ ફેરફાર સાંસારમાં મુશ્કેલીને લેવાઈ અર્થ ને બાજીનાં હ.

મ કુ. શ્રી વરુધી નેવમુદ્ધરજીના રમણજીએ જીવન
 એક કાચ કરી એટલે અચારો. નવમુદ્ધરજીના એક ન બહેર
 રમણજી એને એ કાચ આપે બુબની મદદસામેથી વિનયરાજ
 લાયચેરીમાં અચારી નવમુદ્ધરજીનાં રમણજી કરાવતો પડ્યો કે.

ઉત્તરમાં વનરપતિદવાને બહેરો ફેરફાર થાય તે મટે તેઓ
 સદા સતર્ક રહેતા. બુદ્ધિનું સામયિકમાં મેળાવે મેળાવે
 ઉપરાંત તેઓ પ્રદેશ પ્રદેશ વનરપતિ-પ્રદેશને જાણેલા. બુબનાં
 ઉદ્ધે સં. ૧૬૮૫ની વિનયરાજશ્રીને નાનીબા સંસ્કૃત પાઠ-
 શાળાના મહાનમાં તેમણે મન્ય પ્રદેશન ચોળ્યું હતું. પ્રદેશનાં
 મેળાવારી વરુધો ઉપરાંત ત્યાંના શમુઆર માટે પણ તેઓ નંચ-
 લનાં ફૂલપાત્રોને ન વપર્યાસ કરાવતા. આવા ફેરફારમાં નિષ્ક્રિય
 માનવણે તેઓ અને અપર શ્રમ લઈ ઉત્સાદ રેખાવતાં. પોતાનું
 જાન નબળતાને કેમ કાચતી બને એ ન એમની અંતરની
 એકાગ્રતા બાવના હતી. વનરપતિના નમૂનાઓ એવામાં ન્યારે શેરો
 નીરસ નમૂના ત્યારે નર્મ બાવે તેઓ બળદા પણ ખરા કે. આ-
 પનાં ચોક્કા કેવા બધા છે. નબળકંઈથી આપે તો થે વનરપતિના
 નમૂના કાંઈ ઉપાડી ન નબડાં; અને જીએ પણ નહીં. 'કાચમાં એ
 સંકેત બોલેનિલક પ્રકૃતિયા (વનરપતિ સંકેતવાન) રવાજનાવી
 તેમની ધારણા હતી. પણ જી એકાગ્રતા આવી નહિ તેમના મુજ
 પછી તેમના નમૂનાઓને હમદ આપાત્ત તે બે-રિશ્તાર પડી રહી
 અને સદી નવાં વેણિયેર લઈ ગયાં. મુજાઈની રાંધલકંઈરુપક
 આવ સાવ-સના બોલેની રિપાર્ટેનવાળા ડાં. મદાને ન્યારે
 કાચ આવેલા ત્યારે આ લેખક સાથે તેમના નમૂનાઓના સંકેત
 વચેરી રાજકામમાં વપરાઈ ફરી હતી. તે વખતે ત્યાંથી મદા મુશ્કે-
 લીએ માત્ર રડપાખડા નમૂના એવા મળી શક્યા હતા.

પોતાની પાસે વનરપતિવિદ્યા શોધવા આવનારને તેઓ શી-
 બજવા સદા ઉપાડી રહેતા. પોરબંદરમાં તેઓ નિજાન લઈને રહ્યા
 ત્યારે પોતાની પાસે શીબજવા માટે કે વનરપતિને લગતા કાંઈ જુ-
 લાસા નમુના માટે કોઈ આપવા ઉચ્છે તે તેને સાદાકાં આપવા
 તેમણે ત્યાંના એટલામાં બહેરોત આપી હતી અને ફિવરનાનાલાકે
 તે તેમની પાસે અચ્ચાસ કરવા નબારને માસિક ૫૦ રૂપિયાની
 રિખરિત પણ બહેર ફેરફાર મદદગાર માંથી જીએ પણ પોતાના
 મુશીબસામગ્રીસ નવમુદ્ધરજી પાસે નબ વનરપતિનું જાન મેળવે
 એની કાંઈએ મેળ પત્રમાં પ્રસિદ્ધિ કરાવી. પણ સાધારણ નબસામગ્રી
 તે, પત્રો પાસેમાં સામણજી થાય તેવી, ફેરફારની સંકેત બરમ
 થવી દોષ તેવી વા તે સોનું બનાવવામાં કામ લાગે એવા ક્રિગિ-
 વાવાળા 'નરીબુદી' ને નમુના ન આપુરે રેખાની. નવમુદ્ધરજીએ
 વનરપતિનું જાન મેળવી તેને ન્યવદાક ઉપચાર કર્યો એને ન
 ક્રિગિયા હોતા. વનરપતિનાં મુખોએ આપનાં છાપકામ, રિષ્ટકામ
 ચેરોકન ફરી તેની વિનિષ રિપાર્ટના આપનાં છાપકામ, રિષ્ટકામ
 વચેરી લલિત જાંબોમાં ઉતારવા પણ વનરપતિઓનું જાન આપ-
 રવ છે તેના તેઓ આભરી હતા. 'વેદ કલ્પવૃક્ષ'ના તંત્રી વેદરાજ
 નજાકેશ દીક્ષાધર વરુધી એમને ધાખી પુછપરછ થતી. તે ઉપરાંત
 એનેક વેદો, દુર્ગોત્તે અને ડોહરા તથા ફેરફાર ફારોશી કુશ્કાં
 તેમની અને વનીયારિયાં મંદગાર. રવ. અમુકકાલ સુકેરક પડિ-
 તવા છૂપી વખત પોતાના બમણમાં વનરપતિસંઘ ફરી નોંધ સાથે
 એમને મોકલતા. 'આપુરે વિદ્યાન'ના તંત્રી અને આપણા ન-
 જીતા હલિદાસજી વિદ્યાન શ્રી દુર્વાસંકર કે. સાસી વનરપતિઓને
 અનુભવ લેતા તેમની પાસે ચાર મંદિરના રક્ષા હતા. નવમુદ્ધરજીએ

નવકુળ ના રાજ્યસેવા ને લોક
સેવાસરણ છે તે એમને અવધત વ્યાહ કાઈ
અવધત હૈશ્વરમા જેવે તલાકાર દોય છે તેવા
ને તેઓ પોતાના મન ની સાથે તલાકાર છે
મગની જમીન ઝાડ વિના સલા તરસી છે
એ પાત નેમના ચિત્તમા પેટી ગમ્બી છે,
અને જેમ ગાંધીજી દેલા માણસ મતતા
મયા અને ખારી દહેતા થયા એમ પરીએ
પરીએ અને પળે પળે ગણે છે તેમ દેવ
આડ મગની પસરીમા નવા વખાણે તે નય
દુષ્કામ ગણે છે જેટલાની તાકડ ની આવી
કાર માધીજીને રામની મૂર્તિ નાચની ને ની
છે, નવાપણામહી વનરે સિંહાવની દેવતા ની
જેમ પૂજા કર છે નાલતા ચાવતા હયુ ઝાડ
મ્યાર નવાય કેમ ખરી રી રહ્યું છે તેનો છતિ
દાસ તેઓ કહેતા જવાના અને પોતાના
બાવજને જોઈને બા હરખાય તેમ મીરના
અરોતે જોઈને તેગની છાતી ફૂટે છે મા ની
બહાર શામલદેવને રતનેગેક જગતીવતો કહા
જોગ માટે પતીરી તેમજુ ત્યા ગાંધીજી રાગે
જમારાપણ કાળયુ મારવી છત્ત સામદીને
મળ પળ મળ્યે મારે થય રીપતી થાય અને
મુના કમરે જીનો તમા લીધો કરે ને નવ

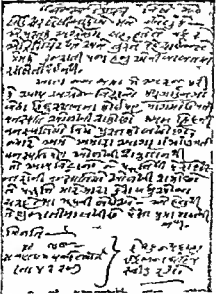
સુખાનવરે પોરબદર રાજ્યમા હતા ત્યારે
કુશુનાના ગમેરાય છે દહાડામા સકટે
જુઓ તેઓ ઝાટ રે પનાનું કહેતા હશે
અને વનરપતિસાક્ષે તેમનો અભ્યા
સ મુતુરાશી રાખવાના અભ્યાસ જેવા એ
અભ્યાસ હતા કાખર પ્રતેમ અનુતા ખવાસે
રીતબાત રહે ચીકડી, હરખશામ જેવો
શુદ્ધ રીતે જુઓ તેઓ જ શુદ્ધ રીતે
નવકુળમાઈ પ્રત્યેક વનરપતિનું બલે છે
કાખરને યુરો જમપ્રસિદ્ધ કર્યો નવકુળ

બાદને તો કનક જમપ્રસિદ્ધ કરે ત્યાર ખુ
એમને મનને લીધે કરવા છે ને રસાળ
પણ કરવા છે એ માટે ખારી જમીનને રસાળ
કરવા ની અખતરામા તેઓ દિવસત ગરાય
છે જેનો ની ની અટકાવવાને માટે નર
પાતા પ્રયોગો તેની કપર ટોડા મૂળ નાખીને
જમીનને પદ કરનાર વનરે તિ ઝાડો ની
બાજીરખ કરે અસર અને વસાહતે અંધ
પાની રાખી વધેરે કપર વાતો સામવતાવમે
કાંડો પળ તેઓ કહેતા નહિ થાય
અને છતા તેઓ અવધત નથી ની રાય
ના જેમ વિનોદી વખાવડા છે આપતા
ચાલતા રાયની જેમ તેઓ વિનોદ કરે છે
ગાંધીજી ની રાસે ને મડ રમા વડ, રી રો
ને તુરતી ની નાખા તે મડપ ની રીયામા
કહી કરાઈ કદરે રમા નાખા મડપા તેટલા
જાના ની ડાંગેલા હતા ને કનુ ના
જેમ રાખાર મ્દે નીત જામકી થાયી
મને ન અને મ્દે અડીઆ દરબરખાં જવા
ગણે છે અને ગાંધીજી બતાવ્યુ હયુ હાં
મોજે તેમને ગાંધીજી બતાવ્યુ હયુ હાં
મોજે રાતની સમયામા અમે કમીએ દર
વરજા છીએ તે જોઈ લીધુ મહાકેવરેસાઈ

તો પરીકા થયે એ ન પુરતક કાલ પરીકા રૂપે માગે છે છતા
ગણત નથી આમ, ગુજરાતમા પણ વનરપતિસાક્ષ જેવી કાઈક
મિથા છે એની જગતિ આવી તેને નવકુળ પ્રજુની લીલા કહેતા
એવામા કમળના મહારાવ ખંજારજી એક વનર બરડામા સિંહારે
મા તેઓ વનરપતિવંદના બહુકાર અને અઘમ સિકારી હતા
નવકુળમાઈએ એમને ત્યા બરડાની વનરપતિ નામના અને તેણી
વધેરે બતાવ્યા એટલે મહારાવે તેની ન રીતે કમળની વનરપતિ
એની નોંધ કરવા એમને સમજ્યુ, અને
કમળની જીજીજી લખવાની મોળના પ
છાઇ મા પછી નવકુળમાઈ અને ૧૯૧૩,
૧૯૧૭તમા ૧૯૨૦ તમા કમળની રીતી ગયા
અને ત્યાની વનરપતિનો અભ્યાસ કરીને ક
રેલી નોંધો પસારી ૧૯૨૦મા તેમણે ૨૨૭
વનરપાનની વનરપતિઓ અને તેની કપરો
ચિત્રા લખુડ કરી કરી અને ૧૯૨૦ સુધીમા તે
પુસ્તક છોડ્યે તે પુસ્તકનો આજે આજે અત-
પ્રસાદનું પૂરા ભરા નહિ છે એમ કામ
હમારા બનત મૂક્યુ છે આ પુસ્તકમા
સરવ સેલીપી, સાદી લાખામા લખાએવી
કોઈકસ વિચારોને કમળી કહેવતો, દુલા વગે
રેથી એમણે અવધત રીતે તેમા ઉપવર્તની
પરિ વનરપતિઓનું વર્ણન આપેલ છે વળી
ખામાયની વનરપતિઓની ચિત્રત સાથે જ
પચા દત માર (મુજ રેવતા અરમા
૧૯૫૫) ની છુ નીચી પસના પસના

અને એક વનરપતિદાન મારદાખાની ૧૨૦ વનરપતિઓની તોષ
વપરાત વનરપતિને લખી ગાંધીના અભ્યાસનીય પ્રકરણો પછુ
તેમા ઉમેરવા છે વનરપતિના નમુનાઓના ૧૦૦ ફેપાચિત્રોપાજુ
ગુજરાતમા વનરપતિનુ આ પ્રથમ સચિત્ર પુસ્તક છે (અલગ આ
લેખ અત્યંત આપેલો 'મળો' કપરનો તેમાનો સચિત્ર ઉતારો)
આમ પોતાની પરિપક્વ થયે આ પુસ્તક લખ્યુ પુક કરી, સને
૧૯૨૧મા પોતાની પુરી જી કુદરેતની કાલકે છીએને વસ થયે
તેઓ દારકાથી જમળાપણ સુધીનુ તીર્થ
ટન કરવા સપરિવાર નીકળે એ વખતે
આ પુસ્તકની દરબરને કોઈકમાજવાના
આપણામા રાખીને, 'જે પ્રજુના ચરમાર
વિદમા પરીકો જમાય તો' પાઠગની તેની
અવખયામારે સુસના પછુલખીને સાચવી
રખાવી વળી એ પુસ્તક છપાવવામા ખર્ચેનો
પ્રશ્ન ઉપરિવ્યથા થતાતેમા કમળીએ દોહિયુ
દોહિયુ કંઠ કપરાથી તેમ કરવાની સુધના
કરેલી પણ એમ સાચ તો કનક ગુજરાતને
સરખાવા જેવુ થાય એવા દેશગોસ્તના
અપણાલો તેઓ હાઈ ન કરવા મૂકમ કહેલા
પળ પાથ મળિને તેમાના કરી પાથાઅભ્યા
ત્યારે કમળના મહારાવે એ પુસ્તક રાખવાના
ખર્ચે નહાવવા માનરી આવી અને અખની
ચિત્રા રખરળી (અનુસંધાન પૃ. ૨૧૭)

૧ મા ખમન પતિ વ મપ્રસિદ્ધ એ કુમ
૧૬૫૫૦ એમ અને જ ના ૧૫૦ ની છે
(આઈ. ૧૯૧૩ ૧૯૧૬) ૨૨૧

પ્રાન્ટ્સ ઓવ ઓર્ગેન' ('હિંદી વૈદ્યકીય વનરપતિ' અને 'મુંબઈની હેરી વનરપતિ')ના લેખક ડૉ. ડી. આર. ક્રીતિકેરે તે એમને 'To me you are an authority on the subject' અને 'You are my guiding light in Botany' લખીને પોતાના માર્ગ-દર્શક કહેતા છે. 'બોમ્બે વેનરબલ દિસ્કરી સોસાયટી'ના 'જર્નલ'માં મિ. બર્ટ્રેન્ડે 'ફ્લોરા ઓવ આસામ' લખીને તેમાં પણ એમના તરફનું સૌન્ય લખાવ્યું છે. 'Flora Saurastrene', 'Walks and Talks among Plants' ને ગુજરાતીમાં 'બોર્ડેનીનું પાક-પુરતક' નવકૃષ્ણભાઈ લખે એવી તેમના ઘણા મિત્રોની હમ્દા હતી. આ પુરતકો, તથા 'વનરપતિસત્ત્વ', તેમજ 'બનરનાં બોસડિયાં' વગેરે અન્ય પુરતકો લખનાની એમની તેવારી પણ હતી; પરંતુ રૂઢ અવસ્થાને કારણે તેઓ આ કાર્ય પૂર્ક કરી શક્યા નહિ. ગુજરાતના લખપ્રતિષ્ઠ વનરપતિવિદોમાં ઉપરોક્ત મુરેશ દીક્ષિત એમની પાસે માંડવીમાં Field botanyનો અનુભવ લઈ ગયા હતા. (તે વખતનાં રત્નભેરી એમણે 'કુમાર'ના ફરમા અંકમાં આલેખ્યાં છે.)

વૃક્ષારોપણકાર્યને તો એમણે પોતાનું જીવનરથેય જ બનાવ્યું હતું. 'મોત આવે તોપણ કહું કે હાણીં સખર કય, આટલું આ ઝાડ વાલી લેવાય' એમ એ કહેતા. ઢગર મોટી ધર તો રક્ષારોપણનું તો નેટકું યાત્ર તેટલું જલે જ કામ કરતા. પુરોષોત્તમ માસમાં તો, પંચમીના વધારી પ્રતિદિન આમુક વૃક્ષો વાવનાં જ ને વૃક્ષરક્ષક મંડળના ફૂડમાં અમુક દક્ષિણા આપ્યા પછી જ જમવું, એવું તેઓ માત લેતા. રૂઢીવસ્ત્રના આખરી દિવસોમાં પણ વૃક્ષારોપણ કરાવતાં તેઓ આશ્રમ લેતા નહિ અને રહેતા કે 'હું આશ્રમ લઉં તો મારાં વૃક્ષો પણ આશ્રમ લે.' નારંગર લેતોને કે રસ નજીત કરી, સમારંભો ગોઠવી, તેઓ મહાપુરુષો અને રાજકુટુંબના ઢાંચે, બુદ્ધસંહિતામાં આપેલી નિધિ સહ વૃક્ષનું પૂજન કરાવી વૃક્ષારોપણ કરાવતા. સં. ૧૯૮૨ના કારતકમાં મહાત્મા ગાંધીજી કચ્છ-માંડવી આવેલા ત્યારે તેઓ વૃક્ષ દરેકે તેમણે ૧ વડ, ૧ પીપળો અને ૧ ટુલસી એમ આર્યાવર્તની આશ્રમપત્ર વનરપતિનિરૂપિણીનું વૃક્ષારોપણ કરાવ્યું. ૨૫ ઝાડોને માંધીકુજ રક્ષપાઠી અને વડનું નામ 'ગાંધી વડલો' રાખ્યું. એ વખતે મહાત્માજીને 'વૃક્ષારોપણ મંડળ'નું ઉદ્ઘાટન કરવા ને એમણે વિનંતિ કરી તેના ઉપરમાં ગાંધીજીએ સૂચના કરેલી કે 'શી નયકુષ્ણભાઈ ગાંધે ઢાંચે વૃક્ષારોપણ કરાવી આ' 'વૃક્ષારોપણ-મંડળ'ની રચાવના કરે છે તે રત્નપત્ર છે જ; પણ વૃક્ષારોપણ તો પછીથી, જલદેહણ અને હવા સુધી મળીપૂરતનું કાર્ય પુરત કરે છે. પુરુષોત્તમ જીજ્ઞાસુ હરે ઢાંચે જંગલોમાં છાંટી તો એકનાં અનેક વૃક્ષ વાચ. પણ જતી મરદ તે જંગલોની રક્ષાની છે. જાએ સમજાયુ વનર આડીને નાશ થય રહી છે તે અટકવું જોઈએ. તમારા મંડળનું નામ 'વૃક્ષરક્ષકમંડળ' રાખો.' આથી તરતથી નયકુષ્ણભાઈએ 'વૃક્ષરોપક' અને રક્ષક મંડળ' એમ મંડળના નામમાં સુધારો રાખ્યો.

મહાત્માજી તો તેમને ઘણા કાળથી જાણતા, ગાંધીજી જ્યારે દક્ષિણ આફ્રિકા હતા ત્યારના એમના કાર્યમાં તેમણે રસ રેખાડેલો અને એમની પાસેથી લીમકાના ગુણદોષ જાણી ત્યાંના લાવવાયા સત્યાગ્રહીઓને વગામાં લીમકાનો રસ આપ્યો હતો અને તેથી તેમને આશ્રમ થયા હતા. ત્યારેત્યારે મહાત્માજી પૌરબંદર ભતા ત્યારે નયકુષ્ણભાઈ તેમને અચૂક ગળતા, અને એમનો અવધારસંજ્ઞાન જોઈ મહાત્માજી પ્રસન્ન થતા. જ્યારે તેઓ અમદાવાદ વેલ સંમેલનમાં ગએલા ત્યારે વિદ્યાપીઠમાં તેમણે વનરપતિવિજ્ઞાન ઉપર કાપણ આરંભ્યું હતું અને આશ્રમમાં એક વડલો વાંચી દેતા. તે વખતે

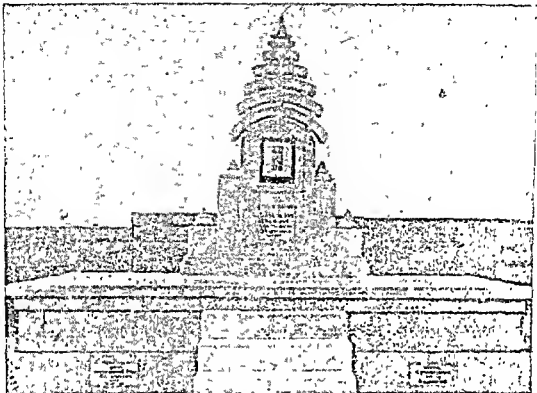
મહાત્માજીને એમણે શતાવરીનાં મુંદર ફૂલો એટ થયીં હતાં આથી માંધીજી ખૂબ ખુશ થયા હતા.

રચાયેં કે લોક ચિના કેવળ પ્રેમથી જ કાર્ય કરવામાં તે માનતા. 'સર્વે રેશમાં, સર્વે કાળમાં, સર્વે ભતની વનરપતિ કમ્ય પ્રાણીઓની વેશ' ને જ સર્વદા ખરા પ્રેમથી ભૂખી છે. અપણે હાં તેને પ્રેમની પ્રીતિ નહિ મળવાથી, તેના તરફ અમીની દિશિ નહિ પડવાથી, તેને સરસ હૃદયનું આલિંગન નહિ મળવાથી જ તે સરસ દોવા હતાં એન્સ થઈ ગઈ છે માટે વિદ્વાનો રવેદારની વનરપતિઓ તરુ અમીની દિશિ ફેકે તો જ તેઓ પ્રકૃતિલન થાય.' આના પ્રેમથી તેઓ વનરપતિશુદ્ધિને જેતા અને તેની વિકાસક્રિયાઓમાં રસ લેતા. 'વલસરપોલિસિયા' (Vallisneria spiralis)નું સંવનન અને પ્રવનનનું તેમણે રસિક વર્ણન કર્યું છે. ૨૮. નારાયણ દેવોરજી 'વનરપતિ-તત્ત્વજ્ઞાન' લખેલું. તેમાંથી 'યુષ્મતત્ત્વ' અને 'ફૂલનાં વનનું' ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈએ પોતાના 'સંસારનાં મુખ'માં અવતરણ કર્યું છે. એવા સરસ વિષયનો પ્રત્યક્ષ પરિચય પ્રાપ્તવામાં નયકુષ્ણભાઈ આપર આનંદ લેતા. મહુરાઈ કૃષ્ણ-તમાલનું મુંદર ફૂલ જોઈ એમણે 'વનમાલી કૃષ્ણચંદ્રી'ની વનલીલાને સહવન કરી કહેલી વનરપતિ-જીવનમાં તેઓ ઉદ્ધરનું અસ્તિત્વ અનુભવતા. દિગ્માલયની વનલી જેવા જવાની તો એમને ઘણી વખત હમ્દા કહેલી; પણ પોતાની આખર અવધારમાં એમણે માંડવીમાં 'અંતે જ દારા' કરી લીધી. માંડવીમાં રેવીના ઢસલો ઉપર દિશ્યાવલ (Isomea biloba)નાં ફૂલપોમાં સોરેઈ જોઈ એમને દિશ્યાવલની વનલીની સામકીથી રોતિ થાદ આવવી અને કહેતા કે 'ધન્ય દિશ્યાવલ, જેનું નામ સંકારનાં પણ આનંદ વર્તાય છે' ભાવનાની મઝામાં એવો માનતા.

નયકુષ્ણભાઈ સાચા અર્થમાં 'એન્થર' (Naturalist) હતા; એમના જીવનનો પર્વાઈ વનરપતિસાહજના અભ્યાસમાં અને ઉત્તરાર્ધ કલેષપરાયણતા તથા ઉચ્ચરક્ષિતમાં બીલા. ૩૭ વર્ષની ઉમરે તેમનું મૃત્યુ થયેલું એમનાં પત્ની સુશીલ, વિદ્યાદી અને મળવાયા હતાં. પુત્રી રૂપરેખાન ઉપરાંત એમને બે પુત્રો હતા, પણ તે બાલ વયે જ મૃત્યુ પામ્યા હતા. શારીરિક કે માનસિક દુઃખસુખ સહી લેવાની એમની શક્તિ અજબ હતી. એવો સતત પોતાના માર્ગમાં માર્ગન રહેતા અને પ્રભુપરાયણ જીવન ગાળતા. ભક્તિની પૂજામાં આનંદાવેશમાં આવી એમો ઘણીવાર સાન પણ ભૂલી જતા. આખર અવધારમાં તેઓ જૈનમંડળી અને ધરુસરભણનાં જ નિરોધ રસ લેતા અને ચાતુર્માસમાં અનુષ્ઠાન કરી તેમાં આનંદ માનતા. એવો વેષુળ સંપ્રદાયના હતા હતાય સંવંધમાં સમભાવી હતા. જૈન થતોએ સર્વે એમને નિઃકરોર મરેલ સમ્યક હતો. અનુરૂપ ગાળી અને કુષ એમના મતમમતા પોરાક હતા અને કામુદ્ધાની નીચો કંડી જેને તેઓ 'સુદામામૃત' કહેતા એ એમનું દ્રિય વેષ હતું. મુંદરની યુષ્કાનામાં 'હોમો' ફેલાવા કરવા એ એમનો અંગત રોજાન હતો. કમળકુલ એમનું પ્રિય યુગ્મ હતું અને દર દીવાળીએ સરસ્વતી તથા લક્ષ્મીનું પ્રતીક સમા એ કમળફૂલની એવો પૂલ કરતા. સિતર વર્ષની ઉમરે સુધી એમની તળિયવ બરાબર સચવાઈ રહી હતી, પણ પછી જૈનની અસર તળે તે લપડતી ગઈ. છતાં એવી વરામ તળિયવે પણ એ કદી વરામ પચારીમાં સતા નહિ. એમણે એમણે એમણે દ્રોષ્ય પર રોતરેલ નાખી તે પર સૂતા હતા ત્યારે, ૧૯૮૧ના ચૈત્ર સુદ ૮ની રાત્રે ૧ વાગે, ત્યાંથી પડી ગયા. તેમાં એમના જગણા પગનું ઢાંકું લાંબી મળું અને અંતિમ માર્ગેથી ચાલુ થઈ. એ બીમારીમાં એવો ખાસ થતો કરતા નહિ, પણ ગીતાપાઠ, કથાવાતા, જાપણ અને ઉચ્ચર

રત્નપત્તમાં જ સુખ્ય વીતાવતા. 'કચ્છની મોગમાં બંધાવેલી દંડ
 છેા કચ્છની બંધિમાં પાછો અપાય' એમ એમો પછીવાર કહેતા.
 આ દરમ્યાન એમનાં પુત્રી મુંદરબેનની સુવાવટ આવી, જેમાં તેનું
 અવસાન થયું. આ આઘાત ન સહેવાયથી એમની પણ બીમારી
 વધી, અને સં. ૧૬૮૬ના ગામસર સુદ ૨ તા. ૩ ડિસેમ્બર ૧૬૮૬ના

રોજ શુભમી દાસના હમર અંજા પચ્છર પાંચે
 કચ્છનાં નેગદોમાં ફરતાં આ લખનારને એ ગદાગુફારે પડેલી
 ફોલો પહેંચવાનો અપદિનયારે મોમ મળે છે ત્યારેત્યારે એ
 મનરપતિવિદરની જીવનસૌરમ, એમણે સાર કરેલાં કાચો પૂરાં કરવા
 પ્રેરતી, આને પણ મહેરી રહે છે.

એક કલામય પ્રાર્થનાગૃહ

એ જનકાલે આવામની એકનિષ્ઠ કપાસનાથી ને તરણ વર્ગની પ્રાત્સાદનમુદિ બનીને કાઢિવાતમાં 'બીર માંકર'નું
 બિરૂદ પામનાર, અને પછી પૌરબંદર રાજ્યના વિદ્યાધિભરીપદેથી માનવજીવનનું સર્વાંગી મદતર કરતા હંરેકારસચિત
 શિક્ષણના અવિત્રાંત વિતરક તરીકે સીસાપૂત્રના આદરણીય સિસણસાસ્ત્રી તરીકે માન પામીને અમણે પોતાની જીવનસૌહા
 સંકેલી જનાર રૂબ. ડોડાલાલ હરશીરકર માંકરનું નામ આને પણ સર્વ પરિચિતોનાં હૃદયમાં એ જ માનસરૂં રચાન
 ધરાવે છે; તે પૌરબંદરની જનતા તેા એમને કેમ વિચરે? એમનું આવમણે રમારણુ વિરસાથી કરવા માટે પૌરબંદરની
 સાધના ચોમામાં એક સારી પણ કલામય 'પ્રાર્થનાગૃહ' ચિત્રકૃતિ સાથે બંધાવેલી છે તેનું ચિત્ર આ ઉપર આપ્યું છે.
 આજથી એકાદ વરસ પાર શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટે એ ચોમામાં રવ માંકરના રમારણને પુષ્પાંજલિ અર્પી, તેનું નામ 'માંકર-
 ચોા' પાડીને ત્યાં પ્રાર્થનાગૃહ રમાપવા સૂચવેલું, તે અનુસાર તા. ૧૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮ના રોજ સીસાપૂત્રના વડાપ્રધાન
 શ્રી ટંબરે આ 'ગૃહ'નું ઉદ્ઘાટન કરેલું. બીજા પ્રજાસિની આકૃતિએ રચેલા એના સિખરની નીચેની તકનીમાં હમણે એક
 નવું કલામ ચિત્ર મુકવામા આવે છે, જેથી વિદ્યાર્થીઓમાં અભાવણે સો-દર્શકિ રેખવાવ. આમ પ્રાર્થનાગૃહ સાથે ચિત્રકૃતિ
 યોજાને તેમાં ધર્મ અને જ્ઞાના સંજંખની આપણી પ્રાચીન ધરેપસા ભજનવામાં આવી છે. એ ચિત્રની ફેંટાની નીચેની
 તકનીમાં રચી-દ્રતાયનું આ વાક્ય ફેરેલું છે: 'હું આસ દેસને આર્હું છું: પણ જાત એ સત્યની જ કસીસ કે જે એ
 સર્વ કરતાં જીવે આસને વિરાજમાન છે.' પમવિધાની બંને બાજુની તકનીમાં અનુક્રમે આ પ્રમાણે લેખ છે: (૧)
 રમુતિ અર્થ: પૌરબંદરના પરમ માનનીય વિદ્યાલુક ડાહ્યાદા માંકરની વાલમાં સમર્પણ: ૧૫મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮; (૨)
 અર્પણ કરનાર: શ્રી પુરોહિતમ દાનજીભાઈ બંદિયાણી: વિદ્યાર્થી મંડળની ઉચ્ચાધી: બીજે દેવાવંદરિત.

❖ હસોહમ સૌદર્ભથી ભરેલા મનોરમ જગતમાંથી પણ જે બીચારાઓ આનંદ લાઇ નહિ
 શક્યા હોય એમણે જ કદાચ સ્વર્ગની કલ્પના કરીને મનનું સમાધાન કર્યું હશે. (પ્ર. સં.)

માધુકરી

બીની છે રવનની રાત પ્રભાની પવંશી હવે,
પૂવની કેડીએ પંખી પૂરનીનું પવશે હવે.
હુંવાના કીણુ સો ભાવે મેંવના રમણુએ કરી,
ભિએ પ્રાચીનુએ આને ભારની ભૂષ્ટે દરસી.
પ્રભાની પવંશી આને પવલી સો પ્રકાશરી,
પૂરનીની પાંખને રવશે નવેયકિતા દિવ્યબંધરી. —નંદરખ

પ્રકૃતિતરવવિદ્ શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય—‘વનેચર’

‘કુમાર’ના વાચકોને તો એમનું નામ અપરિચિત નથી જ. છેક ઇ.સ ૧૯૨૬માં (૨૫મા અંકમાં) એમણે રવ. પ્રા. સામર્થિનું ચરિત્ર લખ્યું ત્યારથી આજ સુધી સ વર્ષથી, છવનચરિત્રો, પ્રોત્સાહક લેખો, વ્યાયામવિષયક લખાણો, પક્ષી-પ્રાણીને લગતી વાર્તાઓ, પર્વતલેખો તથા નાનીચોટી અસંખ્ય નોંધો વગેરે, કદાચ કોઈ પણ લેખકની કલમથી નહિ એટલા, એમની કલમથી ‘કુમાર’નાં પાનાં સમૃદ્ધ થયાં છે. વ્યાયામ વગેરે દેહને કેળવનારાઓના પ્રેરણાત્મક પરિચયો આપતી શરીરસોજન વિષેની એમની સચિત્ર લેખમળા ‘સ્વાસ્થ્ય શક્તિ-સીન્દર્ય’, વ્યાયામ આરોગ્ય અને તેને અનુરંધી શરીરવિજ્ઞાનને લગતા વાચકોના પ્રશ્નો અર્થને માર્ગદર્શક હોય તે આપતો લોકપ્રિય વિજ્ઞાન ‘અખાતો’, ક્રિયાને કસ અને મનને જ્ઞાન વગેરે પુણ્ય કરવાના બહુમુખ્ય સાધન રૂપ પર્વતોને આનેક આપતો વિજ્ઞાન ‘અભે ખરિયો’, અને જેનાથી એ સોધી વધુ લોકપ્રિય થયા તે, ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક નવો જ પ્રદેશ ઉઘાડતી, જોડા અલ્પાક અને અવલોકનોથી સભર, પક્ષી-પ્રાણીઓને પરિચય આપતી, ‘વનેચર’ની સહીષી લખાણોથી ઘેરી રસપ્રચુર, જ્ઞાનપ્રચુર, વિચિત્રચુર લેખમળા ‘વનવનગરનાં વારસો’ના લેખક તરીકે ‘કુમાર’ના વાચકો એમને યોગ્ય છે. ઈ. ૧૯૩૮માં ‘ગુજરાત પ્રકૃતિ મંડળ’ રચનાયા પછી તેના ત્રિમાસિક મુખપત્ર ‘પ્રકૃતિ’ના તંત્રી તરીકે પ્રકૃતિવિજ્ઞાન ઉપર એમણે જે અલ્પાસપ્રચુર અને વિદ્વદ્વાન્ય લેખો, નોંધો તથા

સંપાદન વગેરે ગુજરાતના ગૌરવને દિલ્લેશમાં બિલ્લું રાખે, તે અત્રાક એમના જ્ઞાનને મળતી પાતળાં પેરા લાખ ને દહાવ મેળવવા ‘કુમાર’ના જ વાચકો સોધીવધુ સામ્યરણીયવાદ, એ ‘કુમાર’ને મન સદા અભિમાનને વિષય રહ્યો છે; ને તેથી, ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી, પ્રાંતની સર્વોચ્ચ ગૌરવપૂર્ણના પ્રતીકરૂપ આપતો રણજીતરામ મુખર્જી-દ્વક પ્રકૃતિવિજ્ઞાનમાં શુભ-વિશેષતા માટે ૧૯૪૭ ના વર્ષ માટે તેમને હમણાં અપાયાના આ પ્રકરણે એમને એમનું સમૃદ્ધ માન તથા ભિષજક સાથે અભિવાદન કરીએ છીએ, ને થણા સમયથી વાચકોને જેની અપેક્ષા હતી તે એમના કંઈક નિઃસ્વર્ગ પરિચય અન્યત્ર આપીએ છીએ.

માનસાનં
પંખી : રખ
હરિટ
બગલાં

બગલાં મા-
મળ નવર પડતાં

આવા એકસરખા ભાગતા ધારનાં પંખી-
ઓને આપણે પ્રાકૃત જનસમાજ તો ‘અન-
લો’ના જ નામથી ઓળખે છે; પણ પ્રાણી-
શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ એમાં જે તફાવત પ્રકારો
હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે એ પંખીઓને
પરિચય આપણે કરીએ છીએ એ જોડાં,
કાંકોળાં, કીરીચીય વગેરે ભવિત તે Stork.
અનલોની ભવિત એનાથી જુદી જ છે.

સ્વભાવે અમળ, અસંસ્કૃત ગણાતા આ
ગરીબકાં, પંખીને કદાચ વાનગીની આ
અર્ધાપાનની ઋતુમાં ભિત્તાં નવાં ને સોદા-
મણાં પીછાં વગેરે સર્વિશેષ દોષિમાન થાય છે.

એ બનવાના પશુ જે પ્રકાર છે : એમાં
ફરનારાં તે Herons અને સમૃદ્ધમાં ફરનારાં
તે Greys. હરિટની જે ચાર ભવિત ધાય છે
લાઈ, રેખાંશ, સિટક અને ફેલ્ડ-ઈરેટ. આ
ઉપર જેનું ચિત્ર છે તે ‘જિટલ હરિટ’ ભવિતની
નિશિદ્ધતા એ કે તેની ચાંચોના રંગ સદામળ
કાળો જ રહે છે; બીજી બેની ચાંચોના રંગ
ફનાને પીળો થઈ જાય છે, અને ફેલ્ડ હરિટ
(જિટલે દેશની પાછળ પાછળ ફરીને તેના
ચાલવાથી જોડતાં છવડાં પકડી એનાની)
ચાંચ સદા પીળો રહે છે. એમાંમાં એટલું જોડે
રોડ જનનું ને નાનામાં નાનું કાગડાં જેવું.

આ ઉપર આવેલા જિટલ હરિટના દેહનું
કદ તો સામાન્ય મુરખી જેવું જ હોય છે.
એ એટલું લાંબું છે તેની પાતળી લાંબી ગરદન
અને એના જ લાંબા પંચરી. એની બીજ
નિશિદ્ધતા તે આ અર્ધાપાનકાળમાં માથા પર
ભિત્તાં કમળી જેવાં જે સુંદર પીછાં. વિવિધ
બાંજા ભવિતની સરિરે (પીઠ, છાતી, પછી વગેરે
પર) આ ઋતુમાં ભોળી નીકળતાં એટલું ફર પી-
છાંના રણગારમાં ઉપચોમ કરવા માટે પશ્ચિ-
મની પ્રજા એ ગરીબ પંખીનો શિખર કરે છે.

ઉત્તમ ખોરાક

પ્રવ્રજના આરોગ્ય તથા શક્તિસંચય માટે ઉત્તમ ખોરાક કહેવા એ વિચારવાની પાણી બંધર છે. પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ ખોરાક વિષે ધર્મી-ધર્મી કમ્પાઈટ કરીને છેલ્લે એ પ્રકાર પસંદ કર્યો છે તે એ કે દરેક વ્યક્તિના આજીવન દરમિયાન, વધારે જાતનું શરમગીર્મી સમયના વચરના દોષ તો વિદ્યાર્મિનયુક્ત રહે, કોઈકે નહિ પણ તેના સતીરને સંપૂર્ણ રીતે તરતે તેની બંધર ન રહે.

થઈ, બાળકો કે યુવાનોને નીચળી-ચીઠીમાં ખીસવાથી તેનું હોર ખૂબી બધું છે અને લોટ દ્વારા ફાંટે એટલા બરો માથા છે. ત્યાર બાદ જેણે તેમાંથી યુલ્ક ચાળી કાઢી નાખવામાં આવે છે તેમાં પણ સતીરને ખોલક તરતે તેમજ આંતરડાને સાફ કરનાર વસ્તુ-પ્રકારી બધું છે. આવા નિઃસરવ લોટની બાળકો કે દોઢની બાળાથી યુલ્ક પોપલુ ન ન ગમે. તેમજ બાળને હજી કરનાર કાચરેડેડ તરતે એમાં રહેલું છે તે ફોતરી હીને કાઢી નાખવામાં આવે તો બાળાને પૂરતો લાભ ન મળે. આ ન પ્રમાણે બીનું આનંદનું પણ સગવડું. Whole wheat bread (યુલ્ક કાઢવા વચરના લોટની ફોટી) જાતવવાની બહામણે છે નહિરતો વિદ્યાર્મી અખખારમાં કહેવામાં આવી છે; પણ કોઈપણ ચક્રિયતા ખોરાક આપણા કહેવાલા નહીં દબા લોકો ખાતા. Puffed wheat, puffed rice, corn flakes વગેરે નામો નીચે હલે મગસા ને પીંચી લેવાના માટલા છે. પણ એ ન પાણી, અણા, ફાળિયા, કાચવેના આપણે ત્યાં નહીં જમાનાની નાનાં મેકાં સો માટે વપરાતા. પણ ઉપિયાનો યોગો છે તેમ ફ્રાન્સ પણ ફેરે છે અને તેથી નવાનવા પ્રકારના ખોરાકો આપણે અજાના-આ. હલે ઉપરે આપણે આપણા અસલ વસતોતમ ખોરાક પર કમ્પાઈટ બધે તો સંકુરેલી સાચવતા થઈ નવાય. ધાણી, અણા, મંમશ કે પીંચા આપણા કાણના ખોરાક છે ને અરખીના બોધામાં કોણા ફેરવેમાં આવે છે. વળી તે આકાશથી પડીને તેશર વધેલા દોષ પાચનક્રિયા પર બાને પડતો નથી. સંકુપ્રત પ્રતિજ્ઞા બદાર-માગ નહીં વખતે સમયે ન બાંધી દેવાય છે. સાથે નસ મીક બળે ગોળ લઈ લે કોઈકે જોવાને અનુરૂપ સ્વાદ મળી રહે 'આવો હજાર ખોરાક દરેક નિરાજમાં કાખવ કરો નોહડે. વિદ્યાર્મિનયુક્ત અને સંપૂર્ણ તરતવાળો તેમજ સહેલાઈથી પચે તેના કાલે ક્ષતિ-ચોત ન કરનારો-બલકે ક્ષતિવાત મટાડનારો આ ખોરાક છે.

આને પકકમાં વેચાતા ખોરાકો આટલો 'Pre-digested' 'Dextrinized' વગેરે મોટાં વિષેલો આપણા બાહ્યબળેને આવડતો નથી, તેથી બીસા પહાવ રહ્યા છે. નહિ તો માલની કિમતથી જમણી કિમતના ફર્સી પકાંના બોલક અને પેકીંગના કાજ વાળજ બધે કવીને ચારખણી કિમતે વેપારીને વેગત, અને વેપારી વળી તે પર પચીસ ઠકા વેતાનો નહીં મદાવત તે બુદ્ધે.

આરોગ્યની આકાંક્ષા સખતાર સો બાહ્ય-બહેનો અને રાજામાં ન્તાં બાળકનાં આરોગ્યની સંભાળ રાખવાની ટોચની ભેમને પીંખવાની છે તેમજ આ ખોરાક તરફ વલ્ક આપે અને નહેરજખતિયા ખોરાકો તરફ લાલચબદી દિધ ન રાખે.

(સુનસાત સમાચાર)

ગોદાનલાભ આ-કરેડી

મખિપુરી નર્તન સાયેનાં વાવો

એક આ ન દુધી ચેતાના પૂર્વે પદમાં ન સચવાઈ રહેવા મખિપુરી નર્તનથી તો હલે આપણે અબલ નથી ન. કોર્મો કંઈકેડનું સ્વાન નેરે વધુ મદતનું છે, પરંતુ આ સાથે દર્શાવેલાં વાવો પણ તેની મધુરતામાં કોઈ પધારો નથી કરતાં. આપણી બંસી નેવી ન સારી

બંસી, કાંઈ નેવાં એ ગાહકાં અને સેલકુપ, રાવજન-દધાને મળવું પેના, મંછરાં, હડ, ડોલક કે બ્રેજ, બધાં ન સાકાં વાલી લાગે છે, પણ મખિપુરી સિદ્ધિદેવ કસબીએ બધારે તેને રખાઈ છે ત્યારે તો એમ ન લાગે કે વાલી પણ કહું માપુરની સાથે દશિમાધુર્ય પણ ન રાખી રહે છે. કોર્મોના લેવવાથી અને મુખિરવાલી તો કંઠીતના અનુસરણ પૂરતો ન છે; અને તાલની મધુરતા માટે મંછરાંમાં મંચું નેવા રજુકાક વાલી પણ વપરાવાની ન, પરંતુ સાચી નુસ્યની નજાવટ કરવા માટે તો અવનદ વાલી ન લેઈએ. અને તેમાંથી મુદેગ એ તો તેનું પ્રધાન અને અનિવાર્ય અંગ ન જાણ્યે. અનેકની સંખ્યામાં વધારે એ વચાલી લાગે જેવાને છે ત્યારે તો મંચું તો મંચું તો મેપ ન બલે પીચી રહો દોષ એમ લાગે અને એટલે ન તો કાચ તેમજ આ પ્રધાન વાલી નહિ રાખનારતા દોષ ન

માત શુભશીમાં ન નહિ, દિનસરની બાપાઓમાં મખિપુરી નુસ્યનો પ્રથમ પરિચય દર્શાવે છે શુભશીયુતક દમણાં 'મખિપુરી નર્તન' નામથી બંધારે પરંતુ છે, (સિદ્ધિ ગોવર્ધન પંચાવ, નાલકા પલ્લિકેસન, ખનનુર, સર પી. એમ. દોડ, કોટ, મુંબઈ, સાલ દિવા) તેમાંથી આ વાલીનાં આસેખનો અર્થો અમુદિત કયા છે

શોખ-ગુમારી

દુનિયામાં એ અનેક જોખ પ્રચલિત છે તે પૈકી અમેરિકાના શુ-નાટિક રહેડેસમાં 'સિલિ-સંમદ' સોથી લોખપ્રવામાં જોખરે છે. એમ, અમેરિકાની 'દોળી ફેરેસન' (શોખ-સંસદ) બંધે કહ્યું છે. ૨૨,૦૦૦ ૬૫૨૦૦ એક વિવિધ શોખ પ્રતિનિધિ ફોતપોતની સુમારી (મખુરી, મોળી) કયાં બાદ તેને નજાવડું છે તે સહિત વાલી દિધે મોકલાં અત્યાચાર પ્રચલિત નાનાવિષ શોખોને કમ આ મુજબ આને છે: સો પહેલાં સિલિ-સંમદ, તે પછી અમેરિકન કાચનાં વાકમોને સંમદ આવે, તે પછી કાકકામ, કોટક-મેકિન, પુલ્કાશી-ટીપીકો, દનારદો, સિકામો, મોલિક ચિતસન્ટો,

અરવલ્લો, બોની અંચલ (લઘુભાગ) કલાકૃતિઓનો સંગ્રહ. જેમાં દસ વરસમાં સીધી વધારે પ્રમાણે 'દાય' બનાવવાના અમેરિકન કાચ સામાન-સામગ્રીના જોખમે ફરી છે. પહેલાં તેનો કમ પંદરમો-સોળમો હતો, તે આજે બીજો આવીને છેલ્લો છે અને એ જોખમ ધરાવનારાં સમગ્ર અંદી લાખ સ્ત્રી-પુરુષો ત્યાં આવે છે. વિવિધ જોખમ ધરાવનારાં એ કેશના કુલ એક કરોડ નવું લાખ જોખમોના પેશી એક કરોડ પુરુષો છે, સિત્તે લાખ છે સ્ત્રીઓ, ને વીસલાખ છે બાળકો (યુલિસ)

નવે છે ત્યારે અભવનીતે કાંઈ વનસ્પતિ ફૂલી નીકળે છે. એ સિંચ પૂજ સિવાય ત્યાં કશી સમૃદ્ધિ નથી.

તારીખ પરથી તિથિ જાણવાની રીત તારીખ કપરથી તિથિ જાણવાની એક ઘણી સરળ પદ્ધતિ જે પ્રથમ છે. સ. ની વર્ષ-સંખ્યાને ૧૯ વડે ભાગે. ભાગનાં જો શેષ ૧૧ તેને ૧૧ વડે ગુણે. આવેલા ગુણાકારને ૩૦ વડે ભાગતાં જે શેષ જાય, તેમાં દરે આવેથી તારીખ તથા મંદિનાની મુવસંખ્યા કળે. (મંદિનાની એ મુવસંખ્યા નોચેના કોષમાં આપી છે.)

દરે બધી રકમનો કુલ સરખાવો કરતાં જે સંખ્યા આવે તે છે તિથિ છે. સંખ્યા ૩૦ થી વધે તો એમાંથી ૩૦ બાદ કરવા. સંખ્યા ૧૧ કરતાં નાની હોય તો તિથિ સુદી સમજવી ને વધુ હોય તો, ૧૫ જે એટલી વધુ હોય તેટલી વડી સમજવી.

મુવસંખ્યાનું કોષ

બન્ય.	૦	અષાઢ	૧	જુલાઈ	૪	એકાદી	૧
ફેબ્રુ.	૧	મે	૨	આગસ્ટ	૫	નવે.	૧
માર્ચ	૦	મ્દન	૨	સપ્ટે.	૭	ડિસે.	૧

એક કલાકરજી લખ્યો: ઈ. ૧૯૪૨ની ૧૧મી સપ્ટેમ્બરે કઈ તિથિ મળતી: ૧૯૪૨+૧૯=૧૦૨ ફૂટે, એટલે શેષ ૧૧ છે. એ ૧૧નાં =૧૨૧; અને ૧૨૧+૩૦=૧૫૧. એટલે શેષ ૧૧ થી. દરે તારીખ ૧૧મી સપ્ટેમ્બર છે. એટલે ૧+૧+૭=૯ વડી થાય તિથિ. આ જ પ્રમાણે બીજાં કલાકરજી મળી રાખાય. વર્ષસંખ્યાને ૧૯ નો ભાગતાં શેષ ૦ વધે તો એને -૧૯ ન ગણીને ૧૧ વડે ગુણવા. (આકાશગંધા)

—કાન્તિલાલ કળેરી

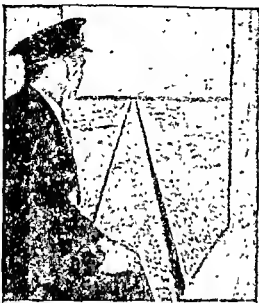
બદકતા મુવ

પૃથ્વીએ મેટાલોઇડ્સ બહુ છે, એનો કત્તર મુવ દરિયામાં ફેલેલ અને દરિયા મુવ કત્તર દરિયામાં છે એ ધણાને ખબર દરો. આને લીધે જ ન્યારે લોહચુંબકીય સોયને અદ્ધર મૂકી દેવામાં આવે છે ત્યારે તે કત્તર-દરિયા દરિયામાં જ રહે છે, કારણ એ અસમાન મુવ વચ્ચે આકર્ષણ થાય છે. પૃથ્વીના આ લોહચુંબકીય મુવો ફક્ત એ જ બિંદુના બનેલા નથી, પણ ઘણા બિંદુઓના બનેલા છે. આશ્વા બિંદુ એનું બનેલું આ મુવ કત્તર મુવ તરીકે ઓળખાય છે. એ એ મુવ કત્તર બધે આપણે લોહચુંબકીય સોયને લટકાવીએ તો તે કત્તર-દરિયા ન રહેતાં પૃથ્વીને બરાબર કાટખૂણે (૯૦° ને ખૂણે) રહેશે!

એ બંને લોહચુંબકીય મુવો સ્થિર નથી, પણ પોતાની જગ્યાએથી સતત ખસી રહ્યા છે. દરિયા મુવ છેલ્લાં ૧ વર્ષમાં ૭૦ માઈલ પશ્ચિમ તરફ ખસે છે એમ જાણ્યું છે. આ મુવ સિટલ અમેરિકાથી ૧૦૦ માઈલ ઉત્તરે આવેલો હોવા એક એમ ખાસવામાં આવે છે. આ મુવે રાષ્ટ્રી ખસી રહ્યા છે એ હજી જાણ્યું નથી. સિટલ અમેરિકામાં તથા આ મુવની આસપાસ પહેાંચેથી વેજાનિહોની હુડીએ જે સંશોધન કર્યું છે તે કપરથી આ માહિતી મળી છે.

ભારતીય આંકડા

દિંદી પાશ્ચાત્યેન્દ્રમાં રાષ્ટ્રીય કાષા વિધાન વિવાદાર્પક પ્રશ્ન પછી, સંખ્યાના આંકડાઓ વિષે પણ પાશ્ચાત્યેન્દ્રના સંખ્યામાં કોઈ મતભેદ હતો. મુન્શી-આયેચર સમિતિએ જગતભરમાં પ્રચલિત આંકડા રાષ્ટ્રીય આંકડાની સ્થાપના કરી હતી, ન્યારે વિદેશ પણ ભારતીય આકારના આંકડા માટે આમત્રી દેતાં. પણ આખી દુનિયા આજે ને આંકડાના ઉપયોગ કરી રહી છે તેનો મૂળ ખ્યાલ ને સ્પષ્ટ અને કારણથી જ છે, આ પછી હરેતકાએ કરી લખાવેલો એ સૌંદર્યનિર્મિત છે એકે થરેપિયનો એ આંકડાને અર્થો આંકડા હોય છે!

દુનિયાની લાંબામાં લાંબી સીધી લીટી!

આસ્ટ્રેલિયાના નક્શાબંધના આકાશ નેશન સોસાઈટીની રેવેનના ૩૦૦ માઈલના પાટા એવી તો અદ્ભુત સીધી લીટીમાં છે કે જ્યાં સરખા પણ વળાંક લેતા નથી. આખી દુનિયાની તે લાંબામાં લાંબી સીધી લીટી કહેવાય છે. આ કપર તેનું ચિત્ર, તથા એવી નીચેની પટ્ટીમાં એ પ્રદેશનો નક્શો દર્શાવ્યો છે. દરિયા આસ્ટ્રેલિયાના પોર્ટ ઓગરટા બંદરેથી શરૂ થઈને પશ્ચિમમાં દિંદી મહાસાગર કાઠે પર્યંતર સુધી હોદેક બંદર માઈલનાં પંચ લાખની એ રેલેવેની સરખેટલી કપરી દોષ છે કે મુસાફરોની આસપાસ માટે એમાં વિમાન ચલાવા ડળા, સુંદર મોજાન, કુવારાવાળા સ્નાનાગાર અને ધૂળને ખાળી રાખનારી તરજીઓવાળાં બાળીખારણાંની ખાસ સોઈરચવામાં આવે છે. સરખે ૩૦૦ માઈલનો પ્રદેશ તો એવો કળ્પલુપ છે કે જ્યાંથી વરસે દહાડે દરેક લાખ ઘેરાંની પેદારા કિતરે છે; પણ પછી ૮૦૦ માઈલનો એવો શરો બંદ નેશન શરૂ થાય છે કે જ્યાં કાટનું કાંટું સરખું પણ ન મળે. આખી જ તેનું નામ નક્શાબંધ(ભારતનાં નક્શાબંધિ+આયેચર=આક) પડ્યું છે. એ મેદાનની વચ્ચે જ્યાં ૩૦૦ માઈલ સુધી રેલવે લઈને સીધી લીટીએ નવે છે તેટલા બાગની રેખા, ઉપલા ચિત્ર નીચેના નક્શામાં પાટી કરીને બતાવી છે. એકદલ લાખ ચોરસ માઈલ વિસ્તાર

હિંદના હિપિઓની પેઠે આકાઝોનો વિકાસ પણ ઊપવાની રૂબા આવી તે પહેલાના મળમાં હવનપ્રતો દ્વારા યજ્ઞોને છે ઊપવાની યાનિક રૂબા અહીં આવી ને પૂર બંદારગા પ્રસરી યજ્ઞ તે પછી ન, લખાતા પ્રતીકોને આનાર આપવાનું, તેમજ મોરણુ બાધ થાનુ ને સરપીકરણ કરવાનું કાર્ય હોશોને રાક કયું હિંદની લખીખરી આપાખરીઓનું આજનું સ્વરૂપ સિદ્ધ કરવામાં અમેજ પાદરીઓની શક્તિ અને રૂબે સારો ફાંમે આપેલો છે હિંદના ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રચાર અર્થે તેમણે બાઇબલ તેજાનું ડેટુક બીજું સાહિત્ય દેશી રૂપઆપમાં ઇપાનું હલ દુનિયાકરમા આને ને આકાઝા પ્રસિત છે તેમજ આજનું સ્વરૂપ પણ ઊપવાની રૂબા આનું પછી તેમા સતત થતા રહેતા સુધારાને પ્રતાપે સિદ્ધ થયેલુ છે પશ્ચિમા દેશોમા ને આકાઝા આને અરથી આકાઝો નામે યોજાયા છે, પણ મૂલ્ય તે. એ હિંદી ન આકાઝા છે

પૂર્વ અને પશ્ચિમા દેશો વચ્ચે નેપારીઓની અવજનપર થયી

આ માસ (આકાઝા) ઈતિહાસમાં

તા. ૨ જ્યદધ વિશ્વતિ મહાત્મા બાધીછના જન્મ, ૧૮૧૬
તા. ૫ કોલબને કોરેટારિશ રોમ્બો, ૧૫૦૨
તા. ૬ વિષયાત અમેજ શામળિ દેવીસનનું અવસાન, ૧૮૦૨
તા. ૧૧ અમેજિન વનરપતિભિદ્દ દુષ્ટરેજ છાંઈરુ અવસાન, ૧૮૨૧
તા. ૧૩ પ્રતિભાસાળી ફેચ લેખન આનાતેલ કાન્સનું અવસાન, ૧૮૨૪
તા. ૧૬ સોદર્શનિદ્દ ફેચ રાણી મેરી આન્યાનેતને વધ, ૧૭૮૩
તા. ૨૫ અમરદાસના મુખા રોખ સુરી સાથે અમેજ દેવન ભેરે
ગુજરાતમા અમેજેતા વેપારને લગતા કોલકાર ર્થા, ૧૬૧૨
તા. ૨૭ સિંધમાં સફર બસાનને પાથો નખાથો, ૧૬૨૩
તા. ૨૭ નોવે રવીડનથી છટે પરી રવતજ દેશ જાન્યો, ૧૮૦૫
તા. ૨૯ વારકો દ મામાથે બીજી વારની હિંદની સફરવખને કલિદ
છાટી ૯૦૦ સો, યુરુચ અને બાગડોની કાલ કરી, ૧૯૦૪
તા. ૩૦ હિંદ રખડ વચ્ચે વિમાની વ્યવહાર રાક થયો, ૧૯૨૦
આ માસની વ્યક્તિચિરેચ : રયામજી કૃષ્ણ વર્મા

મેધાવી વિદ્વાન, સંસ્કૃતના પ્રખર પદિત અમેજિની વિષવત્તારના આદિ કાળમા તેના પુરુષર્તા આ પહેલા જાન્યોતી કદામવાદીને જન્મ ૧૮૫૬ની ૪થી આકાઝાને કન્ન માડબીમા એક બરીબ કુટુંબમા થયેલો પ્રખર જુદિ-મત્તા દાખલો, મુગજ અન્ધારાસાથે જર્મી, ૧૮ વર્ષની નાની વયે ને સરકૂત અને અમેજીર્મા આરે નેપુચ મેળુનુ ફર રવાન રવામી દયાનંદના સસરર્મા આવી દેશભક્તિ અને આર્થ સમાજના રમે રમાયા ૧૮૭૬મા કાન્સનું અર્થ, અનેક મુશ્કેલીઓ વેરી, ૧૮૮૩મા આકાઝાદેમાથી ક્રેન્સુએટ થયા સાથે ધાયવ એશિયાટિક સોસાયેટીના સભ્ય થયા, અને બર્લિનમાં સામેલો પોરતવ પરિ પદમાં હિંદનો પ્રતિનિધિ તરીકે વિદ્વાત્સર્થો વિલ્લખ વાગ્યો, અને આમ, ૨૧ વર્ષની ઊંચની વયે તે, આકાઝાના પ્રથમ હિંદી ક્રેન્સુએટ ને નહિ પણ સરકૂતના પ્રખર પદિત લેખે જગતમના નામના મેળવી ૧૮૮૫મા હિંદ આવી રવામી, હરેશુર ને લુનામદે રાજ્યોની રીવાનગીરી કરી વચ્ચે અન્ધરેથમા વગીલાત તમા દુનઃ હવનેના દવાય

ને તેને વજન લેખન પ્રતીકોની સાથેસાથે દશાગ પદ્ધતિ પણ અહીંથી પશ્ચિમા કોઈ દેશોમા અર્થ આકાઝોનો વધારેમા વધારે ને સોધી પહેલા કપયોચ કરનાર એ કોઈ દેશ હોય તે તે હિંદ છે ૧, ૪ ને ૬ એ વજુ આકાઝા તે અરોહના શિવાલેખોમા મગે છે ૨, ૪, ૬, ૭ અને ૮ ને કપયોચ નાનપાટના સિવાલેખોમા યથે છે ૨, ૩, ૪, ૫, ૭ ને ૮ નાકિધની સુધીઆના કોલરકાળોથી મળી આવી છે ઈસુની આકાઝી સહીમા કારતીય ખગોળના કોષ્ટકોનું મારખી આપા-નંદર બજાઈદ આતે થયું અને અરથી નિર્દાનોમા હિંદી આકાઝો બલ્લીલા થયા ઈ સ ૮૨૫માં અણુ બદરે મહમદ બિન મૂસા નામના વિદ્વાને આ વિષય પર એક નાની ચોપડી લખી, જેનુ લાઈટ બાબ નંદર ૧૧૨૦મા કોલવાદે નામના હે બર્કે કયું

વિદ્વાનોમા આવા સરોધનો પછી રાજને કોઈ લ્યાન રહેન નથી જગતમમા વપરાતા આ આકાઝો જેની મદદ વડે દુનિયાનુ ચિરતન ગણિતસાહિત્ય સર્વનુ છે તે આકાઝા આપણા ન જે

કરી સાડુ આપા પણ ખરા ૫૨૩૭ દેશી રાજ્યોની ખટપટે અને અમેજ અમલની કુશિલ્પાને ને પડચો બળ્યો તેપરથી તેમણે હિંદમા રહી અમેજેના દમનેનો ભોલ જાનવા મદા વિચાર્યતા આંગેને ધર-આમણે ને મારચો માડવાને નેમા માર્ગે રીપી, હવનપ્રતો વિદેશ વાસ રીકાથી ત્યા કોશિધની નામના મેડામેરી રાજાની, હલપ્રત થતા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ પાટે 'ઈડિયા હાઉસ' કાઢ્યું અને દેશની વજીલાત મારે ઈડિયન સોર્સર્થોનિરદ' નામનુ પત્ર કાઢી બ્રિટિશ આગને બેઠો તે જખરે પ્રતિકાર મળ્યો છે સાત ન માસના મળવામા હિંદી રાજગરજના વિશાળ મેચમા ન નહિ પણ ઉકે અમે રિકા મુખી એંગેનો પ્રકાશ પડ્યો આખરે આ 'આનિસન'નીય ૫૨૨ેશી-ને હમાર કરવા બ્રિટિશ પાર્લિમેન્ટમા મારજી થઈ. પણ એજે રવમાન ગુમાવવાનો વખત આવતા પહેલા નતે ન પારીસ આપ્યા નજ ત્યાથી વધુ નસદ પ્રદાનો કરના માડયા ગવિલામે બ્રિટિશ સરકારે હિંદમા તેમના પત્ર પર પ્રતિજાથ મૂચ્યો

બીજી હાલ, રાજોને બદલે કાર્યની કાડનમા સાવરરે નેટવ લીધુ મદનલાલ ધીંગરાએ હિંદી ક્યેરીના અજલી કોઠારીતુ ખુન કયું અને બ્રિટિશો ખગજળી હીકયા રો કાવતરાના પાનકે તરીકે સોનુ ખ્યાન તેમના પર અણુ ઠરિયા હાકલની થયીઓ વજુવા સાગી થયુ છતા તેમણે ઈક પ્રતિકાર ને કયો જિવટ પોતાના લંઘનાની વિલકત પાસે ફેરવવા આદી આથી હિંદી કાનિતકારીઓ તેમના પર રેકાયા વમર વધતી હતી, તમિલત વજુરી મદ હતી, છતા પોતાના વિચારોમા તે દદ ન રહ્યા

એપ્રમા ૧૮૧૪મા મહાધુજના પત્રણુ પરથી, જામચેની વાપ રી તે છતીવા નર્થ વરયા ત્યા બ્રિસ સરકારના દખાલથી 'ઈડિયન સોર્સર્થોનિરદ' પત્ર બધ થયુ બિલાસપત્ર મિત્રોએ પણ બધી દિયો એવામા મિત્રસજ્યોની છત થઈ અને તેમનુ દિવ માગી અણુ

છ થય જાઈ ૧૮૨૨માં ફરી ગર થયેલા 'ગોડ્વોર્થોનિરદ'માં તેમની બિરોધો સ્પષ્ટ વર્તાતી હતી ૧૬૨૩મા તે બધ ફરી પોતાની આર્થિ બાબનુ હાથ ધરી, અને રોરખભરના સકળ સોદા કરવા ના કયા ૧૮૩૦માં તમિયત ઉ-લધકી અને ઉ-લધ વર્ષે કાઠી આર્થની આને છતીવામા દેડે છાડયો ત્યાના મેન્ટ ન્યોર્નના રમશાનમ મેંગેનો અનિસપ્કાર કરી ત્યા ન તેમની બરમ દાઢવામા આવી છે

દુરજન કી કિરપા જુરી, લોકો સજન દો ગ્રાસ,
જળ સુરજ ગરમી કરે, તબ ખરસનકી આસ,

ફિનિયરને નવેસરથી પોલિશ કરવાં પહેલાં તેના બિઝરડાએવા
ભાગ પર અખરોડનો ગર થસી જીએ. બિઝરડા નહિ રહે.

હાહાહિયા :

કલાનો વેલવ ખાણે
છેક કયાં કયાં સુધી
પહેાંચાઓ ઠાં પાતો,
પોપોતો, ઉપરકરો, માન-
લનો, હથિયારોઆદિ
ને કાંઈ પોતાને ઉપયો-
ગમાં આવનારી યીજ
છે તેને માનવીએ હુ-
પ્પી નથી રાખી. તેનું
એક વધુ હાથતઆ મો-
ડું ચિત્ર વર્ક પાડે છે.
એ છે રહેસુર તરફનો
દાથીનો એક અંકડા!

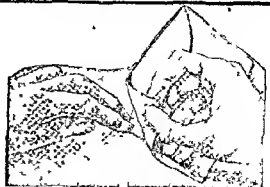
વેપાર માટે લિઠ આવીને પગકડો જમાવતી
ચુરોપીય પ્રબલોએ પાડેલા સિકાઓમાં અધા
અંકે પોસુંગીઓને સિકો આપ્યા હતા. આ પર રેના
લોકોનો એવો 'દિલી-ડંનિસ' સિકો આવેલો છે.

એનેકાર્થી શબ્દ : ઝીલિ-ઝીડા પાણીની જગ્યા;
છાળ કે છાલક; એક પ્રકારની વનરપતિ; સામે
લજવાનું વાંસનું એક બોલર; તંબુસનો તાર; લામે
લીમોડી બરણી.

ગણિતગમત

એકથી માંડીને કાંઈપણ રકમ સુધીના અંકોને
કમિક સરવાળો લજવા ૩૦૮૫૫ અંકમાં એક યુક્તિ
આપી છે. તેવી આ બીજી : ને રકમ સુધીનો સરવાળો
લજવો હોય તે છેલ્લી રકમને તેનાથી અર્ધી રકમ
વડે ગુણી, ગુણાકારમાં ફરી તેટલી રકમ ઉમેરવી
હા. ૧ થી ૧૧ સુધીનો સરવાળો યોજવવા માટે
11+1 12+1 13+1 14+1 15+1 16+1 17+1 18+1 19+1 20+1 21+1 22+1 23+1 24+1 25+1 26+1 27+1 28+1 29+1 30+1 31+1 32+1 33+1 34+1 35+1 36+1 37+1 38+1 39+1 40+1 41+1 42+1 43+1 44+1 45+1 46+1 47+1 48+1 49+1 50+1 51+1 52+1 53+1 54+1 55+1 56+1 57+1 58+1 59+1 60+1 61+1 62+1 63+1 64+1 65+1 66+1 67+1 68+1 69+1 70+1 71+1 72+1 73+1 74+1 75+1 76+1 77+1 78+1 79+1 80+1 81+1 82+1 83+1 84+1 85+1 86+1 87+1 88+1 89+1 90+1 91+1 92+1 93+1 94+1 95+1 96+1 97+1 98+1 99+1 100+1 101+1 102+1 103+1 104+1 105+1 106+1 107+1 108+1 109+1 110+1 111+1 112+1 113+1 114+1 115+1 116+1 117+1 118+1 119+1 120+1 121+1 122+1 123+1 124+1 125+1 126+1 127+1 128+1 129+1 130+1 131+1 132+1 133+1 134+1 135+1 136+1 137+1 138+1 139+1 140+1 141+1 142+1 143+1 144+1 145+1 146+1 147+1 148+1 149+1 150+1 151+1 152+1 153+1 154+1 155+1 156+1 157+1 158+1 159+1 160+1 161+1 162+1 163+1 164+1 165+1 166+1 167+1 168+1 169+1 170+1 171+1 172+1 173+1 174+1 175+1 176+1 177+1 178+1 179+1 180+1 181+1 182+1 183+1 184+1 185+1 186+1 187+1 188+1 189+1 190+1 191+1 192+1 193+1 194+1 195+1 196+1 197+1 198+1 199+1 200+1 201+1 202+1 203+1 204+1 205+1 206+1 207+1 208+1 209+1 210+1 211+1 212+1 213+1 214+1 215+1 216+1 217+1 218+1 219+1 220+1 221+1 222+1 223+1 224+1 225+1 226+1 227+1 228+1 229+1 230+1 231+1 232+1 233+1 234+1 235+1 236+1 237+1 238+1 239+1 240+1 241+1 242+1 243+1 244+1 245+1 246+1 247+1 248+1 249+1 250+1 251+1 252+1 253+1 254+1 255+1 256+1 257+1 258+1 259+1 260+1 261+1 262+1 263+1 264+1 265+1 266+1 267+1 268+1 269+1 270+1 271+1 272+1 273+1 274+1 275+1 276+1 277+1 278+1 279+1 280+1 281+1 282+1 283+1 284+1 285+1 286+1 287+1 288+1 289+1 290+1 291+1 292+1 293+1 294+1 295+1 296+1 297+1 298+1 299+1 300+1 301+1 302+1 303+1 304+1 305+1 306+1 307+1 308+1 309+1 310+1 311+1 312+1 313+1 314+1 315+1 316+1 317+1 318+1 319+1 320+1 321+1 322+1 323+1 324+1 325+1 326+1 327+1 328+1 329+1 330+1 331+1 332+1 333+1 334+1 335+1 336+1 337+1 338+1 339+1 340+1 341+1 342+1 343+1 344+1 345+1 346+1 347+1 348+1 349+1 350+1 351+1 352+1 353+1 354+1 355+1 356+1 357+1 358+1 359+1 360+1 361+1 362+1 363+1 364+1 365+1 366+1 367+1 368+1 369+1 370+1 371+1 372+1 373+1 374+1 375+1 376+1 377+1 378+1 379+1 380+1 381+1 382+1 383+1 384+1 385+1 386+1 387+1 388+1 389+1 390+1 391+1 392+1 393+1 394+1 395+1 396+1 397+1 398+1 399+1 400+1 401+1 402+1 403+1 404+1 405+1 406+1 407+1 408+1 409+1 410+1 411+1 412+1 413+1 414+1 415+1 416+1 417+1 418+1 419+1 420+1 421+1 422+1 423+1 424+1 425+1 426+1 427+1 428+1 429+1 430+1 431+1 432+1 433+1 434+1 435+1 436+1 437+1 438+1 439+1 440+1 441+1 442+1 443+1 444+1 445+1 446+1 447+1 448+1 449+1 450+1 451+1 452+1 453+1 454+1 455+1 456+1 457+1 458+1 459+1 460+1 461+1 462+1 463+1 464+1 465+1 466+1 467+1 468+1 469+1 470+1 471+1 472+1 473+1 474+1 475+1 476+1 477+1 478+1 479+1 480+1 481+1 482+1 483+1 484+1 485+1 486+1 487+1 488+1 489+1 490+1 491+1 492+1 493+1 494+1 495+1 496+1 497+1 498+1 499+1 500+1 501+1 502+1 503+1 504+1 505+1 506+1 507+1 508+1 509+1 510+1 511+1 512+1 513+1 514+1 515+1 516+1 517+1 518+1 519+1 520+1 521+1 522+1 523+1 524+1 525+1 526+1 527+1 528+1 529+1 530+1 531+1 532+1 533+1 534+1 535+1 536+1 537+1 538+1 539+1 540+1 541+1 542+1 543+1 544+1 545+1 546+1 547+1 548+1 549+1 550+1 551+1 552+1 553+1 554+1 555+1 556+1 557+1 558+1 559+1 560+1 561+1 562+1 563+1 564+1 565+1 566+1 567+1 568+1 569+1 570+1 571+1 572+1 573+1 574+1 575+1 576+1 577+1 578+1 579+1 580+1 581+1 582+1 583+1 584+1 585+1 586+1 587+1 588+1 589+1 590+1 591+1 592+1 593+1 594+1 595+1 596+1 597+1 598+1 599+1 600+1 601+1 602+1 603+1 604+1 605+1 606+1 607+1 608+1 609+1 610+1 611+1 612+1 613+1 614+1 615+1 616+1 617+1 618+1 619+1 620+1 621+1 622+1 623+1 624+1 625+1 626+1 627+1 628+1 629+1 630+1 631+1 632+1 633+1 634+1 635+1 636+1 637+1 638+1 639+1 640+1 641+1 642+1 643+1 644+1 645+1 646+1 647+1 648+1 649+1 650+1 651+1 652+1 653+1 654+1 655+1 656+1 657+1 658+1 659+1 660+1 661+1 662+1 663+1 664+1 665+1 666+1 667+1 668+1 669+1 670+1 671+1 672+1 673+1 674+1 675+1 676+1 677+1 678+1 679+1 680+1 681+1 682+1 683+1 684+1 685+1 686+1 687+1 688+1 689+1 690+1 691+1 692+1 693+1 694+1 695+1 696+1 697+1 698+1 699+1 700+1 701+1 702+1 703+1 704+1 705+1 706+1 707+1 708+1 709+1 710+1 711+1 712+1 713+1 714+1 715+1 716+1 717+1 718+1 719+1 720+1 721+1 722+1 723+1 724+1 725+1 726+1 727+1 728+1 729+1 730+1 731+1 732+1 733+1 734+1 735+1 736+1 737+1 738+1 739+1 740+1 741+1 742+1 743+1 744+1 745+1 746+1 747+1 748+1 749+1 750+1 751+1 752+1 753+1 754+1 755+1 756+1 757+1 758+1 759+1 760+1 761+1 762+1 763+1 764+1 765+1 766+1 767+1 768+1 769+1 770+1 771+1 772+1 773+1 774+1 775+1 776+1 777+1 778+1 779+1 780+1 781+1 782+1 783+1 784+1 785+1 786+1 787+1 788+1 789+1 790+1 791+1 792+1 793+1 794+1 795+1 796+1 797+1 798+1 799+1 800+1 801+1 802+1 803+1 804+1 805+1 806+1 807+1 808+1 809+1 810+1 811+1 812+1 813+1 814+1 815+1 816+1 817+1 818+1 819+1 820+1 821+1 822+1 823+1 824+1 825+1 826+1 827+1 828+1 829+1 830+1 831+1 832+1 833+1 834+1 835+1 836+1 837+1 838+1 839+1 840+1 841+1 842+1 843+1 844+1 845+1 846+1 847+1 848+1 849+1 850+1 851+1 852+1 853+1 854+1 855+1 856+1 857+1 858+1 859+1 860+1 861+1 862+1 863+1 864+1 865+1 866+1 867+1 868+1 869+1 870+1 871+1 872+1 873+1 874+1 875+1 876+1 877+1 878+1 879+1 880+1 881+1 882+1 883+1 884+1 885+1 886+1 887+1 888+1 889+1 890+1 891+1 892+1 893+1 894+1 895+1 896+1 897+1 898+1 899+1 900+1 901+1 902+1 903+1 904+1 905+1 906+1 907+1 908+1 909+1 910+1 911+1 912+1 913+1 914+1 915+1 916+1 917+1 918+1 919+1 920+1 921+1 922+1 923+1 924+1 925+1 926+1 927+1 928+1 929+1 930+1 931+1 932+1 933+1 934+1 935+1 936+1 937+1 938+1 939+1 940+1 941+1 942+1 943+1 944+1 945+1 946+1 947+1 948+1 949+1 950+1 951+1 952+1 953+1 954+1 955+1 956+1 957+1 958+1 959+1 960+1 961+1 962+1 963+1 964+1 965+1 966+1 967+1 968+1 969+1 970+1 971+1 972+1 973+1 974+1 975+1 976+1 977+1 978+1 979+1 980+1 981+1 982+1 983+1 984+1 985+1 986+1 987+1 988+1 989+1 990+1 991+1 992+1 993+1 994+1 995+1 996+1 997+1 998+1 999+1 1000+1 1001+1 1002+1 1003+1 1004+1 1005+1 1006+1 1007+1 1008+1 1009+1 1010+1 1011+1 1012+1 1013+1 1014+1 1015+1 1016+1 1017+1 1018+1 1019+1 1020+1 1021+1 1022+1 1023+1 1024+1 1025+1 1026+1 1027+1 1028+1 1029+1 1030+1 1031+1 1032+1 1033+1 1034+1 1035+1 1036+1 1037+1 1038+1 1039+1 1040+1 1041+1 1042+1 1043+1 1044+1 1045+1 1046+1 1047+1 1048+1 1049+1 1050+1 1051+1 1052+1 1053+1 1054+1 1055+1 1056+1 1057+1 1058+1 1059+1 1060+1 1061+1 1062+1 1063+1 1064+1 1065+1 1066+1 1067+1 1068+1 1069+1 1070+1 1071+1 1072+1 1073+1 1074+1 1075+1 1076+1 1077+1 1078+1 1079+1 1080+1 1081+1 1082+1 1083+1 1084+1 1085+1 1086+1 1087+1 1088+1 1089+1 1090+1 1091+1 1092+1 1093+1 1094+1 1095+1 1096+1 1097+1 1098+1 1099+1 1100+1 1101+1 1102+1 1103+1 1104+1 1105+1 1106+1 1107+1 1108+1 1109+1 1110+1 1111+1 1112+1 1113+1 1114+1 1115+1 1116+1 1117+1 1118+1 1119+1 1120+1 1121+1 1122+1 1123+1 1124+1 1125+1 1126+1 1127+1 1128+1 1129+1 1130+1 1131+1 1132+1 1133+1 1134+1 1135+1 1136+1 1137+1 1138+1 1139+1 1140+1 1141+1 1142+1 1143+1 1144+1 1145+1 1146+1 1147+1 1148+1 1149+1 1150+1 1151+1 1152+1 1153+1 1154+1 1155+1 1156+1 1157+1 1158+1 1159+1 1160+1 1161+1 1162+1 1163+1 1164+1 1165+1 1166+1 1167+1 1168+1 1169+1 1170+1 1171+1 1172+1 1173+1 1174+1 1175+1 1176+1 1177+1 1178+1 1179+1 1180+1 1181+1 1182+1 1183+1 1184+1 1185+1 1186+1 1187+1 1188+1 1189+1 1190+1 1191+1 1192+1 1193+1 1194+1 1195+1 1196+1 1197+1 1198+1 1199+1 1200+1 1201+1 1202+1 1203+1 1204+1 1205+1 1206+1 1207+1 1208+1 1209+1 1210+1 1211+1 1212+1 1213+1 1214+1 1215+1 1216+1 1217+1 1218+1 1219+1 1220+1 1221+1 1222+1 1223+1 1224+1 1225+1 1226+1 1227+1 1228+1 1229+1 1230+1 1231+1 1232+1 1233+1 1234+1 1235+1 1236+1 1237+1 1238+1 1239+1 1240+1 1241+1 1242+1 1243+1 1244+1 1245+1 1246+1 1247+1 1248+1 1249+1 1250+1 1251+1 1252+1 1253+1 1254+1 1255+1 1256+1 1257+1 1258+1 1259+1 1260+1 1261+1 1262+1 1263+1 1264+1 1265+1 1266+1 1267+1 1268+1 1269+1 1270+1 1271+1 1272+1 1273+1 1274+1 1275+1 1276+1 1277+1 1278+1 1279+1 1280+1 1281+1 1282+1 1283+1 1284+1 1285+1 1286+1 1287+1 1288+1 1289+1 1290+1 1291+1 1292+1 1293+1 1294+1 1295+1 1296+1 1297+1 1298+1 1299+1 1300+1 1301+1 1302+1 1303+1 1304+1 1305+1 1306+1 1307+1 1308+1 1309+1 1310+1 1311+1 1312+1 1313+1 1314+1 1315+1 1316+1 1317+1 1318+1 1319+1 1320+1 1321+1 1322+1 1323+1 1324+1 1325+1 1326+1 1327+1 1328+1 1329+1 1330+1 1331+1 1332+1 1333+1 1334+1 1335+1 1336+1 1337+1 1338+1 1339+1 1340+1 1341+1 1342+1 1343+1 1344+1 1345+1 1346+1 1347+1 1348+1 1349+1 1350+1 1351+1 1352+1 1353+1 1354+1 1355+1 1356+1 1357+1 1358+1 1359+1 1360+1 1361+1 1362+1 1363+1 1364+1 1365+1 1366+1 1367+1 1368+1 1369+1 1370+1 1371+1 1372+1 1373+1 1374+1 1375+1 1376+1 1377+1 1378+1 1379+1 1380+1 1381+1 1382+1 1383+1 1384+1 1385+1 1386+1 1387+1 1388+1 1389+1 1390+1 1391+1 1392+1 1393+1 1394+1 1395+1 1396+1 1397+1 1398+1 1399+1 1400+1 1401+1 1402+1 1403+1 1404+1 1405+1 1406+1 1407+1 1408+1 1409+1 1410+1 1411+1 1412+1 1413+1 1414+1 1415+1 1416+1 1417+1 1418+1 1419+1 1420+1 1421+1 1422+1 1423+1 1424+1 1425+1 1426+1 1427+1 1428+1 1429+1 1430+1 1431+1 1432+1 1433+1 1434+1 1435+1 1436+1 1437+1 1438+1 1439+1 1440+1 1441+1 1442+1 1443+1 1444+1 1445+1 1446+1 1447+1 1448+1 1449+1 1450+1 1451+1 1452+1 1453+1 1454+1 1455+1 1456+1 1457+1 1458+1 1459+1 1460+1 1461+1 1462+1 1463+1 1464+1 1465+1 1466+1 1467+1 1468+1 1469+1 1470+1 1471+1 1472+1 1473+1 1474+1 1475+1 1476+1 1477+1 1478+1 1479+1 1480+1 1481+1 1482+1 1483+1 1484+1 1485+1 1486+1 1487+1 1488+1 1489+1 1490+1 1491+1 1492+1 1493+1 1494+1 1495+1 1496+1 1497+1 1498+1 1499+1 1500+1 1501+1 1502+1 1503+1 1504+1 1505+1 1506+1 1507+1 1508+1 1509+1 1510+1 1511+1 1512+1 1513+1 1514+1 1515+1 1516+1 1517+1 1518+1 1519+1 1520+1 1521+1 1522+1 1523+1 1524+1 1525+1 1526+1 1527+1 1528+1 1529+1 1530+1 1531+1 1532+1 1533+1 1534+1 1535+1 1536+1 1537+1 1538+1 1539+1 1540+1 1541+1 1542+1 1543+1 1544+1 1545+1 1546+1 1547+1 1548+1 1549+1 1550+1 1551+1 1552+1 1553+1 1554+1 1555+1 1556+1 1557+1 1558+1 1559+1 1560+1 1561+1 1562+1 1563+1 1564+1 1565+1 1566+1 1567+1 1568+1 1569+1 1570+1 1571+1 1572+1 1573+1 1574+1 1575+1 1576+1 1577+1 1578+1 1579+1 1580+1 1581+1 1582+1 1583+1 1584+1 1585+1 1586+1 1587+1 1588+1 1589+1 1590+1 1591+1 1592+1 1593+1 1594+1 1595+1 1596+1 1597+1 1598+1 1599+1 1600+1 1601+1 1602+1 1603+1 1604+1 1605+1 1606+1 1607+1 1608+1 1609+1 1610+1 1611+1 1612+1 1613+1 1614+1 1615+1 1616+1 1617+1 1618+1 1619+1 1620+1 1621+1 1622+1 1623+1 1624+1 1625+1 1626+1 1627+1 1628+1 1629+1 1630+1 1631+1 1632+1 1633+1 1634+1 1635+1 1636+1 1637+1 1638+1 1639+1 1640+1 1641+1 1642+1 1643+1 1644+1 1645+1 1646+1 1647+1 1648+1 1649+1 1650+1 1651+1 1652+1 1653+1 1654+1 1655+1 1656+1 1657+1 1658+1 1659+1 1660+1 1661+1 1662+1 1663+1 1664+1 1665+1 1666+1 1667+1 1668+1 1669+1 1670+1 1671+1 1672+1 1673+1 1674+1 1675+1 1676+1 1677+1 1678+1 1679+1 1680+1 1681+1 1682+1 1683+1 1684+1 1685+1 1686+1 1687+1 1688+1 1689+1 1690+1 1691+1 1692+1 1693+1 1694+1 1695+1 1696+1 1697+1 1698+1 1699+1 1700+1 1701+1 1702+1 1703+1 1704+1 1705+1 1706+1 1707+1 1708+1 1709+1 1710+1 1711+1 1712+1 1713+1 1714+1 1715+1 1716+1 1717+1 1718+1 1719+1 1720+1 1721+1 1722+1 1723+1 1724+1 1725+1 1726+1 1727+1 1728+1 1729+1 1730+1 1731+1 1732+1 1733+1 1734+1 1735+1 1736+1 1737+1 1738+1 1739+1 1740+1 1741+1 1742+1 1743+1 1744+1 1745+1 1746+1 1747+1 1748+1 1749+1 1750+1 1751+1 1752+1 1753+1 1754+1 1755+1 1756+1 1757+1 1758+1 1759+1 1760+1 1761+1 1762+1 1763+1 1764+1 1765+1 1766+1 1767+1 1768+1 1769+1 1770+1 1771+1 1772+1 1773+1 1774+1 1775+1 1776+1 1777+1 1778+1 1779+1 1780+1 1781+1 1782+1 1783+1 1784+1 1785+1 1786+1 1787+1 1788+1 1789+1

ટિકિટ સંગ્રહ (અનુબંધ ૫૦ કલમ ૧) મુજબ આ રીતે ટિકિટ આપનાર સલામત રહી જશે. તે કાર્ડમાંથી રહેશે તે કાગળને બામ ટિકિટને ચોટી રહેશે તે ઉમેડી નાખવા માટે જરી પીછી કે પુમડાથી તે બામને મોકો બીજીની દીવા કસીને કપડા વડે ધીમેથી ધસીને હવામાં ફેંચે. આ રીતે ઉમેડેથી ટિકિટ છોડી દોષ છે ગેરહાજરે તેને તદ્દન મારા બ્લો-ટિંગ પેપર પર મૂકી, તે પર બીજી બ્લોટિંગ રાખી, એ ચોપડીમાં વચ્ચે કે ટોફ વચ્ચે નીચે કપડામાં મોકો વખત રાખવી, કોરી પડી જશે. આ પદ્ધતિ તે સામાન્ય ચાલુ હાથવાળી (રીપ એન્ડ-રિપર)ની પદ્ધતિથી જાણેલી ટિકિટો માટે ચાલે. પણ હમણાં હમણાં કમ્પ્યુટર, ઇલેક્ટ્રિક આફિકા વગેરે કેટલાક ફેરોની ટિકિટો આધુનિક ફેરોએ પર પદ્ધતિથી જાણેલી હોય છે (એલ્બર્ટુ ઈન્સ્ટ્રુક્ટ કીટલી હવાય છે જે ભતની હાથપદ્ધતિથી) એવી ટિકિટોના રચ ભળીને છે. મારા રાખેલા હોય છે, કેમકે મણા હોયો નહિતની હાથવાળી ટિકિટોને સાચુક કરી દૂરી વાપરતા હતા અરથે આ કામ રચવાળી ટિકિટો પર પાણી લાગતા તેનો રંગ ફેરો નહ્યો છે.

કપર હથેરીની ટિકિટ ઉમેડવાની રીત: ટિકિટને મદિ કાગળ પરથી ખેંચી નહિ, પણ ટિકિટને કાપી નાખી તેનો એક છેડો કપાની રાખી કપરને ખેંચી ઉમેડવું. એવી ટિકિટ નહિ ફાટે.

કેવી ટિકિટોને ઉમેડવા માટે તેને મૂળ કાગળ સાથે જ કપર પરથી પીછે છે, અને પછી તેના ઉપરના બામને પાણી ન અંડે બીની રીતે, એક રકાબીમાં હલુ પાણી ભરી તેમાં તે તરવી મૂકી આમ કરવું ન ફાંચે તે એક બીજી રસતો છે ચોખ્ખા સફેદ બ્લોટિંગ પેપરનો (સાહીના બિલકુલ ડાપ વગરનો તદ્દન કોરો) મટકો લઈ, તેને પાણીથી સારી પેટે બીજીની, તેના પર પેલી ટિકિટો મૂકીને તેની નીચેના કાગળને દોષો ચલાવેલા, તે પછી કાગળથી ઉમેડી લેવા.

આ યઈ ચોટાટી ટિકિટોની વાત પણ સમજ મરનારોના પાસે તે પછીના જાણવામાં આવેલમગાં મોકોની ટિકિટો પણ જાણે છે. આવી ટિકિટોની પાછળ સહેજસાજ કમરો કે ભત્તા આલખખતો કાગળ જે ચોટાટી હોય તે તે ઉપરની પદ્ધતિથી ઉમેડી સારુ કરી નાખવો. ટિકિટોની બામલવા એક નીચવાત યાદ રાખવાની એક ટિકિટો જેમ નટીલી કે મુકસાનવાળી ન હોવી એક એ, અગર 'મિનિંગ' થઈને પાતળી પડી જશે તો ન હોવી એક એ, તેમ તેની પાછળનો શુદ્ધ પણ જોયો અને તેટલો અમદ રહેવો એક એ કોરી ટિકિટોમાં આ શુદ્ધ નેટલો અમદ તેટલું નેતુ મૂક્ય વધારે. એટલે કપરે ઉમેડવી વેળા કે નવેસરથી થોવાના આલખમાં ચોટાટી વેળા એ શુદ્ધના કાગળને નેટલું જોણું મુકસાન પહોંચે એટલું સાચું.

કેટલીકવાર ભેજના કે જોવા બીજા કારણે કોરી ટિકિટો અપાઈ ને આપી સામા કાગળ પર ચોટી ભય છે અને માટે એક જે મુકાપા છે એક તે કપર જાણવામાં મુખ્ય બીજી રકાબીમાં હલુ પાણી ધર તેને ચીલી મૂકવી ને કાગળ દીસી પડે ત્યારે ઉમેડી લેવી એ ન ફાંચે તે બીજા વેળા બ્લોટિંગ પર મૂકવી અથવા તે ટેપવના એક પાનામાં એક રકાબીમાં પાણીમાં લીધેલી વાડાથી તથા રકાબીને પડે, પણ જાહાર, એ ચોટાટી ટિકિટો અને મૂકી વાળા વખત મુકી ખાતુ બધ રાખવું એવી પણ કાગળ દીસાય શુદ્ધને અખડ રાખી ટાળી આપવો.

ઉમેડેલી કે બદલામાં આવેલી ટિકિટોના ખૂણાને વળાને વેડ પાડી ગઈ હોય તે કાપકૂપ વગરના તદ્દન સફેદ જે મટકો હલુ વચ્ચે તેને મૂકી તે પર સહેજસાજ (બહુ ગરમ નહિ) ઘસી ધોમેથી ફેરવવી એવી પેટ બાગી જશે.

ટિકિટ પર પેનના કે ચોખા ડાપ પડીને તે ગઈ થઈ ગઈ હોય તે કાગળમાં તે ત્યાંથી કે કાપ કાંચર ચિત્રને ત્યાંથી થોડું હાથેડાન ન પેઈન્સાઈટ લાવી, પીછીથી હળવે હળવે લગાડવાથી મેસ નીકળી આવશે ચિત્રારામાં ડાપ, તેને તદ્દન ચોખ્ખા બેન્ડાઇનમાં થવા બાકી નીચી જશે. આ જે-કોઈન વાપરવી વખતે તેને ગરમથી કે બવાબથી દૂર રાખવું (ચાહું).

કુમારની કાથળીઓ

અને રીતે કપરોમાં આવવી હોવાથી હોયો અને કાગળથી સરવે છે એ અમે ભવિષ્યે જીએ અને નેમા જે હમણાહમણાં એના ઉપર મહિનેમહિને કન્ટ્રીકન્ટુની રચ આલેખતા સુરોભતો જલવાના માડ્યા છે ત્યારનું એ આપણું વાંચુ પણ છે પણ પણ અમને એ વાત સમાજની નથી જે કાથળીને આટલી બધી કાગળપૂર્વક સધરી સખાવાની આપ નીવડે રાખે છે. 'એ' જે કાથળી કપર, આપના નામ સરનામને બદલેને મથાલે જ, આપને 'માહક નખર' લખેલા હોય છે તે યાદ રાખવાની કે તેથી લેવાની ચીવટ આપ કેમ નહિ રાખતા હો. કાથળીમાં એક બુને એનખર નોંધી રાખો, ને વખાળે મોકલી વેળા કે કોઈ પત્રબદલાર કરવી વેળા અને એવળી જાણવી તે અમારી કેટલી માગી જલેગત બની ભય છે જેનો આપને ખ્યાલ આવ્યું નહિ હોય આપને તે કોરી કરી જ ખાસ વકવિત નથી પડવાની, પણ અમારી તો, હમણેના સમુદાયમાંથી આપણું નામ રોપી કાઢવાની મોટી જલેગત બની જશે આભાર.

‘યુનિવર્સલ’ની સુંદર પ્રગતિ

૧૯૪૮

ની સાક્ષમાં સુંદર કામકાજ મેળવી ચેતાની એકધારી પ્રગતિની તવારીખ સર્જે છે

પ્રગતિદર્શક આંકડા		
(પ્રિમિયમ આવક)	૧૯૪૫	૧૯૪૮
(૧) આગ	રૂ. ૮,૮૮,૬૩૪	૨૪,૭૫,૪૧૬
(૨) દરીઆ	રૂ. ૨,૫૨,૫૨૬	૩,૮૮,૮૧૭
(૩) મોટર-અકસ્માત..	રૂ. ૨,૭૬,૫૮૨	૮,૩૪,૨૯૨
(૪) જિંદગી	રૂ. ૩૬,૦૦,૦૦૦	૧૦૭,૦૦,૦૦૦
(મેળવેલું કામકાજ)	ધી વધુ	(૧ કરોડથી વધુ)

ધી

યુનિવર્સલ ફાયર એન્ડ જનરલ ઇન્સ્યુ. કં. લિ.

ફલોર: મી. બી. કે. સેતલવાડ જે. પી.

★

મોન્ટ: મી. દાદોરામ દાપરિયા

ટેલ બોર્ડિસ:

યુનિવર્સલ બિલ્ડિંગ - સર કીશોરદાસ મહેતા રોડ - કોર્ટ - મુંબઈ ૧

ટ. નં. ૩૦૮૨૮, ૩૦૮૨૬, ૩૦૮૨૦

★

રજિસ્ટ્રેશન: UNIFIRE

કોહ

કોહ મહા રોગ ગણાય છે.
કોહ વારસામાં ઊતરે છે.
કોહ લગ્નમાં અડચણ કરે છે.
કોહ મુંઢરતાનો નાશ કરે છે.

તે ૧૮૩૩ મટાડવામાં આવે છે નહીં કરેલી મુદતમાં
ઝંઝીયા મળાડવા માટે મનો અધ્યક્ષ લખે

મોડર્ન ડ્યુકો-ડર્મી કલ્પીનિક
(કોટનુ ફવાખાતુ)

પદ્ધતી શોભાએટી, લથલિન હાથફૂલ પાસે,
માર રહેતા, મણિનગર, અમદાવાદ-૮

સરકાર-મીનય

પાન મિનિટમાં
આરામ

કીર્તિ પેઇન બામ

માથાનો દુખાવો
સધીવા, સરદી
પર અડસીર

ફિ ૦-૧૨ ૦

તમારે એ જાણવું જરૂરી છે કે -

કીર્તિગ્રીન

પોષક
સારસ્વતી કેમીકલ વર્ક્સ
અમદાવાદ

આપણે જાણીએ છીએ કે આ
પ્રકારની દવા પીવાથી શરીર
મજબૂત થાય છે અને આથી
આપણે કેટલાક રોગો
સાચી રીતે
સારસ્વતી કેમીકલ વર્ક્સ
અમદાવાદ

ફી

મોઈન્ટમેન્ટ

ની હરેક

ખાટની સાથે

જંતુનાશક

સાથુ

ફિ ૦-૮-૦

મામેગામ એજન્સીઓ અમદાવાદની છે

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વદીઓ, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

ઝંડુનું પોષક ચાટણ કેસરી જીવન

નાના-મોટા, માંદા-સાજ, નબળા-સખળા, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઇ એવું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસધાર, આજક, કેમર, કન્ટ્રી અને ખીજ દીપન, પાચન
ને પોષક ઔષધ મેળવી લીલા રસદાર આમગામાથી બનાવેલ
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષક ચાટણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧/૨ રૂાના પોટલ ૩/૪ રૂાના
૧/૧ રૂાના ૩/૧ રૂાના
૧/૨ રૂાના ૩/૨ રૂાના

લાઘુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું
અમદાવાદ
મુખાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - લોગીલાલ શ્રધ્ધર્સ ગાંધીપોર

કુશાન
જૂની મહાજાવાડી
મુખાઈ-૨

વૈદ, ડૉક્ટર, હકીમ, નર્સ, કંપાઉન્ડર અને સૌને
ઉપલેખે પગલે તંદુરસ્ત લાંબા જીવન અર્થે ઉપયોગી
૨૦૬ પાનાનો ગ્રંથ

હોમીઓપથી

હોમીઓ સર્વોત્તમ ગ્રંથ દિ. ૨-૧૨-૦

જીવન રસાયન શાસ્ત્ર

લે. પ્રિન્સિપાલ એ. એ. કાળીઆ, બી. એ.

આ બાથો. સાસ્ત્રનો નિર્દેશ ગ્રંથ છે. દિ. ૨-૪-૦

આયોકેમિકે જ્ઞાનપટ

દિ. ૦-૩-૦

આયો બેબી ટૅનિક

બાયોકેમિકે સારગાધી બને છે. બચ્ચાને તાકાતવાન,
ભરાવદાર, લોહીઆળ અને પાણીદાર નેજાથી
નેત્રવાળા બનાવે છે. બાળકના રોગને હલે છે.

૧ ઔસના ૧-૧-૦; ૪ ઔસના ૪-૧-૦-૦

ફવાનું લીસ્ટ મેંગાવો :

ચં પ કે લા લ મ ગ ન લા લ • ભા વ ન ગ ર

પાલીસીહોદરો, એજન્ટો, સ્પેશીઅલ
એજન્ટો, સ્નેહીઆ અને શુભેચ્છાને

નૂતન વર્ષાભિનંદન

હિંદભરમાં પ્રશંસા પામેલી જીતી અને સદર

ધી નેશનલ ઈન્ડીઅન

લાઈફ ઈન્શ્યુરન્સ કું. લી.

વિમા અગર એજન્સી મારે લખો

મનુભાઈ પરીખ એન્ડ કું.

ચોક્ક એજન્ટસ ગુજરાત-કાલીઆવાડ
૧૯૧૬ પંદરયા બોર્ડીંગ માંપોરોઢ અમદાવાદ

ફાવલીઓ અને છાયાચિત્રો, લગ્નચિત્રો, ને વલચિત્રો,
મંગલચિત્રો ને દશચિત્રોના ચિત્રસપુટોઃ સુવિધન મેંગાવો

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ

શાહ ટ્રેડીંગ સીન્ડીકેટ

૩પાવાલા બીહડીય, ખાલેશ્વાર, અમદાવાદ.

સ્ટોકીસ્ટઃ સરૈયા સ્ટોર્સ

ખાલેશ્વાર, કોલબદોલ સામે

આમેગામ એજન્ટો તથા સ્ટોકીસ્ટો નેધએ છે.

સ્વતંત્ર ભારતમાં આયુર્વેદ રીસર્ચની નૂતન

લીમડાનાં ઉપયોગી તત્વોમાંથી બનાવેલું છે. તેમાંથી થોડાક કબ્જો લઈ, તેમાં બેથી ત્રણ ટીપાં પાણી નાખવાથી માખણ જેવો મુઠાપત્ર તાગે અને સુગંધિત દૂધ-પેસ્ટ તૈયાર થઈ જાય છે. તે દાંતને સ્વચ્છ રાખે છે, પાથોરિયાને જડમૂળથી નાબૂદ કરે છે, દાંડના દુઃખાવા, દાંતમાંથી થતું લોહી, પરુ વગેરે તાત્કાલિક અટકાવી દાંતને મોટીની માફક ચળકતા અને મજબૂત બનાવે છે તથા થાસને દુર્ગંધ રહિત રાખે છે. નીમકજી બીન પળા રોમો ઉપર વપરાય છે, તેમજ બીજી દવાઓ પણ છે. દેશની બાકી માતાઓ પોતાનાં બાળકોને દરરોજ નીમકજી વાપરવાની ભલામણ કરે છે.

વિરલ સ્થિતિ માટે લખો :

આયુર્વેદ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ - નીમકુંજ - ઉદયપુર

તા. ક. નીમકજી ૧ ઓસ, ૨ ઓસ, ૪ ઓસ બાટલીમાં દરેક આબરદાર રટાસે અને દવાના વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે. મામેમામ ગટાસિટો નીમવાના છે.

ધી

ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ.

આગ, અકસ્માત, જિંદગી, મોટર, દરિયાઈ, વર્કમેન્સ કૉમ્પેન્સેશન વગેરે સર્વ પ્રકારનું વીમાનું કામકાજ સરળ શરતોથી કરવામાં આવે છે.

વીમાન્કામ માટે

લાગવગ ધરાવતા ઉત્સાહી કાર્યકરોને અંતોષકારક મહેનતાણું પોતાની લાયકાત દર્શાવતાં મળી શકે છે.

એજન્સી-કામ માટે

પ્રતિનિધિત્વ અથવા જરૂરી સાહિત્ય માટે

લખો યા મળો :

ધી ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિમિટેડ

ઉદ્યોગશિલ્પ : ૩૧૫-૩૨૧, પ્રોપ્રિયેટર એમ્બર્સ, હાંબીબી રોડ, કોટ, મુંબઈ-૧

દેશની બધી કોમોને
બધા વર્ગોને

પસંદ પડે તેવું કાપડ
તૈયાર કરવાનો
અમારો મુદ્દાલેખ છે

અમારી ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ
દેશપરદેશમાં વપરાય છે

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ વાપરો

જહાંગીર મિલ અમદાવાદ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ ભાવનગર

રુસ્તમ મિલ અમદાવાદ

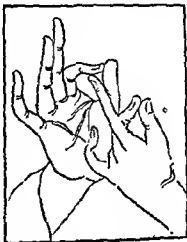

નવજીવન મિલ કલોલ

શિલ્પ-પરિચય

કલાનાં રૂપ અને સ્વરૂપદર્શન કરાવતી પ્રવેશપાથી
 'કુમાર'ના વાર્તાને બે વર્ષ સુધી શ્રિષ્ઠ અને શ્રેષ્ઠ થઈ પડેલી, વિખ્યાત
 કલાવિવેચક પ્રો. શ્રી અર્ચનકુમાર ચાંડલીની લખેલી, કલામંડપ-
 વતી લેખમાળા હવે પુસ્તકાલયે બહાર પડે છે. કલારસિકો, રસદર્શિના
 અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, બધી માધ્યમિક શાળાઓ, પુસ્તકા-
 લયો અને કેન્દ્રોમાં, ખોલેખોલે લખાણ સાથે લગભગ ૨૦૦ પિનાથી
 બરચક, મુદ્રાપાત્ર, સંગીત અને સમૃદ્ધ ચીત્રશિલ્પો. પાંચ પૃષ્ઠમાં

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦, વનિ. પોસ્ટલેજ ૦-૮-૦૦. કુમાર કાર્યાલય સિમિટેડ

ગુજરાતી પ્રકાશનોમાં અપૂર્વ તો એ છે જ, પા
 , મરાઠી, બંગાળી, કન્નડ, તમિલ, તેલુગુ, ઉર્દૂ કે હિંદીની કોઇપણ પ્રાંત-ભાષામાં

—અરે ખુદ અંગ્રેજીમાં પણ અજંતાના કલામંડપો

ઉપર આટલું સમૃદ્ધ અને છતાં આટલું
 સરતું એક પણ પ્રકાશન થયું નથી
 નીચે આપેલી યોડી જ વિગતોથી એની ખાત્રી થશે

સિંરંગી ચિત્રો . . .

બોનાં ચિત્રો તથા ફોટોની આકર્ષકતા . . .
 સામે જાણીતાં આપેલા નમૂના મુજબનાં
 પાને પાને વેરાએલાં રેખાંકનો

શ્રી સ્તંભીકર શાળા જેવા ગરેબ કલાકારે લખેલું
 માસાસાહેબ કાલેલકરના એક ચિત્રકદરૂપ ત

આ બધું આત્ર મંજૂ રૂપિયા
 પોસ્ટેજ ૮

અને . . . આ હવે ઉલ્લી ગાવતિ જ રે; કે
 કોપાંની અમુક સામગ્રી હવે મેળવતી શક્ય ન
 અને તેથી મલ્લનીની જ નહોતી નીકળી રહી

કુમાર કાર્યાલય સિમિટેડ . અમદાવાદ

કૃષ્ણની વિનંતિને નકારી

અમિની રાધા

લાક્ષ્મિક માધુર્યભરી

૧૬મી સદી ની

પંજાબી સ્વમત્ત

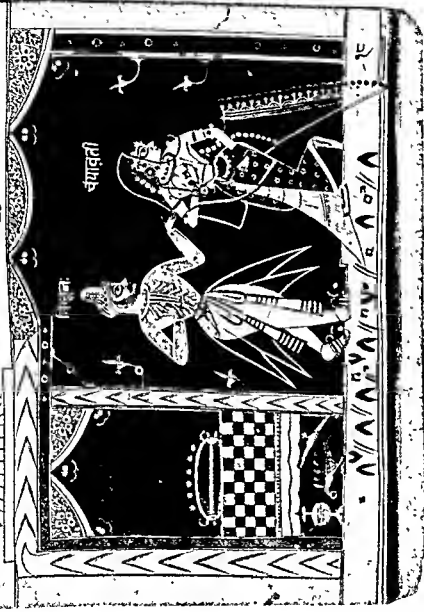
કમદા ચિત્ર

(૨૧ આનંદ કુમારસ્વામીનો સમઢ)

આ અને આની પાછળ છાત્રે ચિત્ર
 એ અને આ દેરા ની તળ સદી રાજા
 રોનીયા એ અતિગ છેડાના ઉઠાકર ગો
 છે અને એ રાણીના આજવાસ ની દહિયે
 કંપયોગી ગણીને આ અકમા અને ન
 સાથે આપેલા છે અજવા પછી તેના
 તાલ પર આપણી બચિમાથી ઊગેરી
 એતદેશીય ચિત્રેરી રીએળે ગુજરાતી
 અને રાજપુત અને એક નીચે થ ની
 ગળની છે મુખકે પોતાની સાથેઈસા ની
 ચિત્રસેલી લાભ્યા તે રાજપુત કન્યા
 સાથે ગળી નીચે મુખરમેરી ની રાજ
 અને તેની થાકી ગાસર દિગાલય ની
 તળેટીની મગદા ખીચુમાના રાજપુત
 રાજાની ચિત્રમેરી ને પંજાબી કે
 મગદા કન્યાને નાથે અજમાય છે
 તે પદચકી આ સોને ચિત્ર એ મગદા
 કન્યા પોતાની પરાકાષ્ઠાએ પદોચી
 તે ગતિમ જળ (૧૬મી સદીના આત)નો
 નમુને છે પોતાની રેખાગાના કાન્ય
 કાસ વાપરયની લય ઉતારવાતુ તેનું
 સાધુચ્ય નાણીત છે ન્યારે આની
 પાછળનું ચિત્ર રાજસ્થાનની રાજપુત
 મેરીનું ૧૬મી સદીનું આલેખન છે
 જેમા યાદ કે ડોળની રવા કયાં પિના
 ચિત્રકર ગોચરે દાથે કન્યા મુખની
 પોતાના અન રહલ પર પડેની ચિત્ર
 સુદિ અપાઠ બધ આથે રોઝે એવા
 માનવ આ કૃતિએ તથા અન્ય સરખમ,
 તેના ફળફૂલ ધારમુની એ કસાઈ બળ
 પીને નથી ઉતારેવા રાજ એ આપસા
 રાનકરનામા નેવો ઉદભવે તેને
 સાદા સપાટ રંગોમા પૂરતી ભલકાને
 ગતિ રમ્ય ઉતારેલા છે અને છતાં તેમા
 ચિત્રોતોની સચ્ચાઈ પૂરે રીતે છે પુરુષનો
 આળી ગમગતનો ધારદશક ભભો તે ની
 પા રહી, મુઝના ચોતિયા લેખન વચ
 નેડા—એકેકેકમા અને રીતી નેચર અપણે
 નુએ ધારદશક એક ની નીચેથી રેખ તા વેચીબર કનક કુચને આમરણથી માડીને એ ની
 પાવવને છેડે કુવતા કૃષ્ણતા સુખીનું આરેખન આ રચને ૧૬મી સદીના આ રજા ગોસાકનો પગાવ આ ની રહે છે અને બા રાજ આ વા પ્રાચી
 ચિથોનું ગદરનું મુદ્ય છે એવાળી આ રજા એ સમયના ગોસાક રહેમોકરથી ઉતરેલા પાતાવરણ વરિ સામાજિક ઇતિહાસ ની કથના
 ચિત્રોતોના અજમાસ ગળે છે આ બધી રીતે ચિત્ર સાથે વલકાર પડેને એવે એની લીતરમાનો આનન્દ માળી મણીએ ફલ અરથી ન
 મગદા અપાઠ પડે ની આર મોલ વચ અને પાને રાજ કન્યાની શ્રી સમગ્ર પ્રાવેતા પચિયાના પદધર કલાકા :

॥ अथापितोऽथ वल ॥ वैश्वानरित्तरीपागालम् दृष्टपटले देलितुं धकारा प्राप्ता घोषादस्मिन्नु
खददर्शनार्थे लज्जानयार्त्तनयनामनुचिह्नश्यामि ॥ १८ ॥

દ્વારે પંચારિકા : કવિ તિલકજીના એ કાવ્યના ૧૮મા પૃથેકનું નિઠ ૧૭મી સદીની રાજકથાની કથમતો નહોતો (ભારતીય વિજયભવન મુખાલ્લના પ્રાચીન ગ્રંથમહાભારતી • નેમના મોજાચી)

[illegible]

સૂર્યમુખી

• ચિત્ર •

અભિનવ યૌવનાને

સુજાત પૂજની • સૌનેટ

હું પૃથ્વીથી ઉદ્ગત પ્રાણ આણુર,
જોબો છું કે સૂર્યમુખી શું ઉજત,
સહસરરશ્મિ, તવ રશ્મિ ઝંખતો,
રસાળ તારાં ગગને વિમુઘ.

મારી ધરા આ-મુજને ધરી રહી
કે શક્તિમાં મૌડિતક જેમ બદ,
એ માતના લઘ્ય વિરાટ ઝનરે
હું કે મહા સંક્રમણો રદી રહું.

હે ઘોષિતા ! આ વહનો આઠોનાં,
એમા રમેા બર્ધન પ્રસાદ આપનો;
ધડી લિયો કાર્તિક ત્યોતિ-સ્તંભ જે
સાંધી દિયે જૂથ ભુવચ સ્વરત્તમ.

પ્રભો ! તદા મંદિર આરતી યશે,
ને મારી ત્યાં આહર સૂર પૂરશે,
સુન્દરમ

• કળી બિલ્લ વાન રૂપ રમ સૌ પ્રકાશે હવે,
પડે વદણ નાચતા, કર કરામતો કે' કરે,
આલી, તુજ મુખાંગ પદ્મ દગ લાવવાયા ધરે;
સમાલ, સિખ કાણુ જત પરઃઆલ્ય કથમ રહેવે પાસવે.

કલ્પીન જન આપણે, સુપથ આર્થ આંકયા પિતરઃ
વિલાસ કુળંઠો દનુજ, ના મનુજ, નયિ નથી જ રે જનવર,
ન વા અલિ ન કીડિ થે કદિ જણાય વીલાસપર.

ન કાગવસતા, અનગ શિવપૂત જોખનનિશાન,
ન રત્યાંપરતા, સનેહિહિત અબ્ધિતરણે સુકાન,
ન મોહજડતા ક્ષણે, કુદરતે ધડી છે સજાન.

અલ્પો-અલિ કુટુંબ નાઃ ન ઇય ન્યાતિ જનતા વડી;
અ-પાઈ સમ નથી જ ડંખઃ રતિ ના પરાણે કહી સાપડી.

ગદે ગસતિએ ય પૂજા અવધાર હૈડે, આસી,
સજી જનવવા જ ગા 'ધ શ્રદ્ધિણી, ન માદી નરી.

બલવન્તરાય ક. કાકેર

ટિપ્પણ : લીટીઓના ક્રમાંકુસાર-(૧) વાનન્વલું. (૫) આર્થ શબ્દ પિતર સાથે થિયો. (૮) અદારેને કથાને પીડીત કાષ્ઠવાસનાને સરગ કરી, તેને અનૈવ પ્રેમના નવા અવતાર રૂપ મોક્ષ આપ્યો છે. (૧૧) ન ઇયન્નેય (સરખામે સત્તુદ્ધર જેવાએ લીધેલ જડ જેવી છૂટા; બેસાક, અભિવિરલ; પરંતુ કોઈકોઈ આનો પ્રયોગ કાલિકાસર્મા પણુ છે.) (૧૨) પશુભિન્ન-જનરાઈએ. (૧૩) અવધાર=અનગા ફરીફરીને કરાવ. (૧૪) 'ય=અધ=અથ, અને વળી.

આ જની પેટીને ને માર્ગદર્શક શીખ આપવાનો હક શ્રી બ. ક. કાકેર જેના, મઈ સાક્ષર પેટીના ઉત્તરા ઝોકડા સખાન, વયોવૃદ્ધ અને પીડ વડિલને છે તે તરફ પ્રભને એમના જેવા તરફથી સૈનેટ રૂપમા મળે એ એક સદ્ભાગ્ય છે; અને એનો એક બોધ, તારુણ્યમા પ્રવેશી આજની 'અભિનવ' કન્યાને જાણુ હવિતરીતે આ રૂપની કૃતિમાં એમણે આપ્યો છે : બીટલી કળા ને હવે વાન-રૂપ-રસ આદિ પ્રકારો છે તેને જનત પર કાળુ રાજવા, અને આપણી કલિન આર્થ પરપરાની યાદ આપી વિલાસથી જથવા તે કપદરો છે; આનન્દનો અર્થ કામ-વરાતા નહિ પણ ચિત્તે પવિત્ર કરેલુ જોખન-નિશાન એવાં મોંપાં સુનેા તે બોધે છે; અને અદવા-અલીના સાકડા વાડા તથા અન્યાય ભજનવાનું કહી છેવટે શીખ દે છે કે સૌ, એ માત્ર અદ-મરતીસેલી નરી માતી વવા નહિ પણ શ્રદ્ધિણી અને આતા યવા સરભળ છે.

વાપા અને રવચાની એમને માટે દહેલી રૂપ યઈ પડેલી હોરતા એમના ધણી જિયા લાવવામાં કાન્યોનો આસ્વાદ સેવામાં બલભાજને એતરાવરૂપ થઈ પડે છે, તે 'કુમાર'ના વાચકોનું તો શું મળું' વ આથી જ એમણે સાથે ટિપ્પણ આપ્યું છે, ને અમે અહીં માન-દર્શક યવા પ્રવાલ કર્યો છે. રૂપ જણાતા એમના શબ્દપ્રયોગો પાછળ જત અને એના રહેલો હોય છે, છતાં અમુક ન પાટીને કારણે એમની સોધી કૃતિઓ દુષ્કોળ બની જતી લાગે છે. એ જ જાણુ અને એમનામાં પણ પ્રસાદશુભ્રુક્ત કાન્યો તેજો ન આપે ! અને નથી માતા કે કાન્યમા પ્રસાદ લાવવાનું તેમનામાં સામર્થ્ય નથી. એની સાક્ષી પૂરતાં એમનાં અનેક કાન્યો આને લિયાં છે, એમાંના કેટલાંક તો શુભગ્રાની સાદ્વિચર્યા ચિરકાળ રજી રહેશે. પણ દલિને (ને તેય વડિલને) એ વિષે વધુ હદવાનું અમારી મપાંસા બહાર અભીએ છીએ.

સરદાર
વલ્લભભાઈ
કુમાર વધે.

શ્લોકઃ
‘દિન્દુરતાન’
દેનિકતા
સોભ્યયી

રેહાર વલ્લભભાઈનાં જીવન અને ચારિત્ર્યને સંગ્રહ્ય માટે એક ગાંધીકૃષ્ણાંતર્યામી મહાદેવભાઈની ડાયરી-માં આવે છે. તા.૧૫-૨૨૨ના રોજ ગાંધીજીએ સરદારને પૂછ્યું: ‘રજાસભ્યમાં તમને રોડ દફતર આપ્યું?’ નવાળ: ‘રજાસભ્યમાં હું લઘુશીલિયે ને ટાળી!’

ગમનકામી બોલાબોલા આ રાષ્ટ્રોની પાછળ સરદારના જીવનના આશંકિત પ્રતીક રહેતું છે. એમને આદર્શ શિવ સમ થવાનો હાથે છે:

વિશિષ્ટ: વિશિષ્ટાં શ્રેષ્ઠ: સર્વે શિલ્પ પ્રવર્તક:।

મળેજાંત્રુકલ્પક: પૂણે દંતવિનાયક: ॥

આ છે શિવનું સત્ય સ્વરૂપ. શિવ એક ક્રોધ શિલ્પકાર છે-સર્વક ઉ: અને સાથેસાથે સ્વરિત અને શાંત ભગિનાર બંધકર સ્વરૂપ-સં-દારક પણ છે. પણ શિવનું એ ખંડન રૂપ પ્રથમ નથી, ખંડન રૂપ પ્રથમ છે; અને ક્રોધ પણ ખંડન રૂપ જ છે. સરદારના જીવનમાં આ બંને રૂપો આપણને મેળા મળે છે. આપણે તે તપાસીએ. આપણુ દેશની રાજદ્વારી પ્રશ્નમાં અને ૧૯૧૬થી ગાંધીજી સાથે સરદારે આગળેાત થયા તે પહેલાં તેમણે ફાળદારી વધીલ તથા બેરિસ્ટર તરીકે પ્રસિદ્ધિ મેળવેલી. મરીબ જેટલ કુટુંબમાં જન્મ. આપખબલ અને ઇચ્છાસક્તિ, અન્યાય ને સત્તાના સામ્રાજી, તે માટે સંઘર્ષળ કેળવવાની સક્તિ, એ એમના નાતપણના ગુણ. એમના અવધાસને કાળ તે સિસ્ટોની સાથે બંડનો પણ સમય છે; એમની વકાલતી કારકિર્દીના કાળ અંગ્રેજ ન્યાયાધીશને નમ્રાવવાનો સમય છે; અને એમની રાજકીય કારકિર્દી અંગ્રેજ સરકારને નમ્રાવવાનો સમય છે. આમ, એમનું ખંડનકાર્ય તેા જન્મલહેર છે. પણ સાથેસાથ એમનું જન્મજાત ખંડન-કાર્ય પણ થતું જ આવ્યું છે. પણ એ શોકોની નબરે બહુ ચડ્યું નથી. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછી એમણે રેસની પરિસ્થિતિને યાદે પાડવાનું ને સંમંડનનું ને મઠા કાર્ય ક્યું છે તે તેા જગતના રાજકીય ઇતિહાસમાં નેાંધવાય રહ્યાય તેવું છે. એવું જ ખૂંડું ને મળખત, અવિરત ને અશ્વત્થ મેંડનકાર્ય એ જીવનભરે કરતા આવ્યા છે. એમની એ જીવન-કથા એમના જ પોતાના તથા રવં મહાદેવભાઈના રાષ્ટ્રોમાં(ને) ‘શ્રી વલ્લભભાઈ’ પુસ્તકમાં વર્ણવેલી છે તેમાંથી સાર રૂપ) સાંમળાએ:

‘મા’ ના પિતાને મને ભણાવવાનો શોખ બહુ. રોજ સવારના પહોરમાં બેઠે લખ લખ, બેઠે રમ્યાં હાથ કરવા નહિ, પણ આવતાંજતાં રહેતે પાઠા બોલાવવા અને પઠામાં ગોખલવવા. ગુજરાતી સાંત સુધી તેા બંધવા. ‘પણ પછી શું કરવું? અમારી શાળાના મારતરને તેા અધાને સીનિયર મારતર બનાવવાની બારે દેહિ દલી. મારી પણ એ જ દશા થાત. પણ એવામાં અગડામાં મારગી અંગ્રેજ શાળા નીકળી. આપણે દુરત તેમાં જોડાયા. ત્યજી એ પછી ત્યાં બંધવા. એાધી અને પાંચમી પેઠાકાંઈ, અને પછી મૈટ્રિક થતાં સુધીમાં નડિયાદ અને વડોદરા એમ બે રૂઝેલી બદલેલી.’

વડોદરાની કારકિર્દી વધારે નોંધવા લાયક છે. નડિયાદથી વડોદરા જવાનું મુખ્ય કારણ ત્યાં અંગ્રેજ વધારે સાફ શીખવાય છે એમ સાંમળેતું એ હતું. પણ ત્યાં સંસ્કૃતમાં બહુ રસ ન પડતો. દોવાને લીધે વડોદરામાં મૈટ્રિકમાં આવતાં સંસ્કૃત ઊાડી ગુજરાતી લીધેલું. ગુજરાતી શીખવાનારો તે વેળા એવા:સાધક અધિકારી વર્ગના પ્રસિદ્ધ ‘ઊઠાલાલ મારતર’ દ્વારા. પણ સંસ્કૃત ઊાડીને ગુજરાતી શીખવા આનનાર તરફ રહેને તેમને આપુઅપા દરી. ને વિવેચે વલ્લભભાઈ તેમના વર્ગમાં એકાયા તે વિવેચે ઊઠાલાલ મારતર તેમને કહે: ‘આજો મઠાપુકળ! ક્યાંથી આવ્યા? સંસ્કૃત ઊાડીને ગુજરાતીથી ઊા. પણ સંસ્કૃત વિના ગુજરાતી આવરે જ નહિ એખર છે?’ એમ કહીને સંસ્કૃત અભ્યાસના યજ્ઞ લાગે મણાવ્યા. એટલે વિદ્યાર્થી વલ્લભભાઈ ધીમે રહીને બોધ્યા: ‘પણ સાહેબ, અમે બધા સંસ્કૃતમાં જ રહેતો તો આપ પછી શીખવત કોને?’ શિક્ષક ખીલવા. પાછલા બંધકપર બેઠા રહેવાની સબ થઈ. તે સમ તેા સુખે બોખ્યા, પણ એક ઉપરાંત સમ થઈ તે બોખવાની ના પાડી. શિક્ષક દુઃખ થયો: ‘મઠાપુકળ! ભલે, મૈટ્રિક એમાંથી દશ એમાં સુધીનો પાડો લખી લાવજો.’ એક દિવસ થયો, બે દિવસ થયા, પણ રોના લખી લાગે જ મારતર સાહેબરો જ આઠાતા બધ અને રોજ શિક્ષા વખારતા બધ: ‘ભલે, કાલે રે વાર લખી લાવજો.’ ‘કાલે તાર વાર’, ‘કાલે આઠ વાર’, એમ બંને પાડો લખવાનો કુલમ થયો ત્યારે સુધી ‘મઠાપુકળ’નાં કપર અસર ન થઈ. એક દિવસ ઊઠાલાલ મારતરે પૂછ્યું: ‘કેમ લાવવા છે કે નહિ? કે બીજ શિક્ષાને વિચાર કંઈ?’ શિક્ષે જવાબ આપ્યો: ‘૨૦૦ પાડો તેા લાગ્યા. દલી, પણ તેમાંથી ૨ મારકણા નીકળ્યા તે દરવાળ આમળથી નાશી ગયા એટલે કાંઈ ન રહ્યું!’ પોતાના વિદ્યાર્થીના આવેા મરત વિનોદ સમજવા અને સહન કરવા માટે તેા આ જ્ઞાનનાં પાડો રાખ્યા. પણ તેવાર ન થાય. ઊઠાલાલ મારતરે તે ન સાંખ્યા. એટલે તેને વધુ પમળી આપી. બીજે દિવસે પાછું પૂછવામાં આવ્યું. બીજે દિવસે જરાય ખસિયાણા પડવા વિના વલ્લભભાઈએ વિનોદને આમળ વખાર્યો. શિક્ષક આમળ બળે કહ્યું: ‘હા લખી લાગ્યો.’ એમ કહી એકાગળ બધાઓ. તેમાં ‘વધુ પડે’ અને ‘પાડો’ ઊઠાલાલના રોજની આંકિસાને ધન્ય છે કે તેમણે આ અપમાનને રચૂલ પ્રદારથી જવાબ ન આપતાં, આ ન સુધરી શકે એના નહારે ઊકારાને મુખ્ય શિક્ષક નરખણે પારો મોઢેલી. વલ્લભભાઈ આ ધન્યાવાદની સાથે પાંધે છે છે. તેઓ કહે છે: ‘કાંઈ પણ શિક્ષક મને મારતાં હો એવેા હું હતો.’ આ મુખ્ય શિક્ષકની આમળ વિદ્યાર્થીએ નિવેરન કહ્યું: ‘આપી તે સમ દોની દરો સાહેબ? કાંઈ અમારા અભ્યાસમાંથી લખાવતા દોષ તેા મને કાયરો થાય. આ પહેલી ગોપનીના એમાંના પામાંથી તેા કાળને કાયરો ન થાય, બેલકા એ પાડા બળેતા બેળને મને કાંઈ મૂરખ કહે.’ મુખ્ય શિક્ષકે વલ્લભભાઈને પ્રક્તિ આપી. પણ પછી વલ્લભભાઈ તેા ખીન એક શિક્ષકની સાથે ગમોઢ કરીને બે જ મઠિ-

નામાં ત્યાંથી ની-
 કલ્યાણ, — બહાર
 તેમને કાઢી ચૂક-
 વામાં આવ્યા!
 આવાં તેમના
 નમાં સાક્ષી સિ-
 ક્ષણે તેમને બહુ
 થેનું જ ગણ્યું હો-
 વાર નરિયાદમાં
 જઈને મૈત્રિકથયા-
 અને મૈત્રિક પાસ
 થયા પછી તેમને
 જનાવહારીનું કા-
 ન આવ્યું. ત્યાર
 પછીનું તેમનું
 આયુષ્ય તે કાંઈ
 પણ જણનાં કા-
 ન પુરુષાર્થો જીવ-
 નની બાંધપાડે છે.
 આમ, માત-
 પિતાના ઘડતર
 કરતાં બાળપણ-
 ની મરતીમાં તે-
 મણે કરી લીધેલું
 પિતાનું ઘડતર વ-
 પારે જે પુછી આદે-
 છે. છતાં માતા-
 પિતાનાં કલમ
 જીવનનાં સંરક્ષકો
 વહુલકાઈ કપર
 અસર પાડના
 પિતા નહિ રહ્યા
 હોય, કાંઈ સિદ્ધા-
 ને વિષે બહિ-
 શાવધો તેમને
 વાત કરતા નથી
 સંભળ્યા, પણ
 માતાપિતા પ્રત્યે-
 નો તેમનો પ્રેમને
 બહિષ્કાર તેમના
 પગીનાર બચ્ચ
 અને છે. પિતાની-
 નાં કરતાં કદગર.
 જોમાં એકબેનો-

સરદાર રવજીમાં (સાધન કોંગ્રેસ પેરિટ કોમીશનર કોટી)

દેશના સ્વાતંત્ર્યના લડવૈયા અને સંગઠનના ઘડવૈયા

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

જવાબ આપે છે. નાનપણમાં તેમણે ૮૬૬૫ના બલવામાં ભાગ લીધેલો—
 અંગ્રેજીની શાળાના પ્રદેશમાં; અને બેનજી વર્ષ સુધી તેમણે યેર પત્તો
 ન હોતો તો લાગે! એક વાર મલદારશાહ દેવજીને તેમને કેદ કરેલો.
 કેદ કરી તેને પોતાની સામે બાંધી રાખી મલદારશાહ ચેતરત રમતા
 હતા. ચેતરતરમાં તેમને બોલી આવ ચાલતા બધા ત્યાં ગ્વેરસાઈ કહેતા
 બધા: "શાહ ફલાઈ ઠોકે આમ કહેલો." મલદારશાહ ચલિત થઈ
 ગયેલા અને રહેને લોકોને બિર મચાવે. રોચા રવાનીના રાજાજીના
 મદામજી હતા. ૪૫ વર્ષની વય પછી તે યેર માત્ર એ નેજા નથી
 નવા; સુવા-એકલાનું રવાનીના રાજાજીના મંદિરમાં ન રાખ્યું હતું.
 ૯૨ વર્ષ તેમણે છળ્યા, પણ વડતાલની યાત્રા તે તેમની દબેશાંકાભ્યા
 ન કરતી. વલ્લભભાઈ પણ વડતાલ અનેકવાર ગયેલા, તે ૧૭ વર્ષની
 યથા ત્યાં સુધી નિરાહારી એકાદશી વિનાનું એક વર્ષ નહિ ગયું હશે.
 રાસાની છરીકેપતિ તે એકલી બધી સારી હતી કે એક મૂઠી
 ચોખા અને ખાજરી લગભગ આખરની અવરેયા સુધી નિરવ ધર્યો
 ચાલતા. માતૃશ્રીની બહુ માતો સાંભળી નથી, પણ તેમણે ૮૦ વર્ષની
 હપ્તે રહેલો ઢાચમાં લીધેલો, અને વલ્લભભાઈને યેર બમ્હાલક
 અને ત્યારે આપી વિવસ રહેલો હતો કે ગળ્યા ફેરવતાં.

મુજીક થવા પછી કોલેજમાં જઈને સાક્ષી કેળવણી લેવા નેટલા
 પેસા પાયા ન મળે, એ કેળવણીને શોધ પછુ ન મળે, અને એટલાં
 ચારપાંચ વર્ષ કોલેજમાં ગયા રવાની પીરજ પણ ન મળે, એટલે
 'વિદિરદર' ખોડરની ખરીસા આપી પાસ થયા અને ગોપધામાં વજી-
 હાત કરવા માંડી. ધોરસદમાં તે વેળા વિજુભાઈ વજીહાત કરતા
 હતા. નરિયાદમાં ધોરસા વજીહાએ પોતાની સાથે રહેને વજી-
 હાત કરવાને તેમણે નોતરેલા, પણ વલ્લભભાઈએ કેળવ રમતવાની
 ખાતર ગોધરાનું માનકું ક્રેત પસંદ કર્યું. એમની દેશ તે પ્રથમથી
 ન બેંચિરેદર થવાને માટે વિલાયતમાં નવા અને રહેવા નેટલા પેસા
 અદા વજીહાત કરીને રજા લેવાની હતી. એટલે આમ, વજીહાત પછુ
 વિલાયત જવાનું પોતાનું રવનું ખર્ક કરવા ખાતર કરવા માંડેલી.
 વજીહાત-માળની એમની માતો ૧૨૫ એમનાં અનેક તેમણે ન
 યાદ આવે છે. ફાજદારી વજીહ વરીકે ન તેમણે બારે પ્રજિજા યેજની

સાક્ષી
 વલ્લભભાઈ
 ૪૬૬૫માં
 બેંચિરેદરને
 અન્ધાર
 કરતા હતા
 ત્યારે.
 બ્લોક:
 'વિદિરદર' ને
 સોનવધી

હતી અને આખા બેડા નિઃશ્વામાં થોડાં ન વર્ષની વજીહાતમાં તેમણે
 હાકવચાઈ હતી. કેળવ તેમનાની હતીને લોચકદના વેસિટને કેન્સિ-
 રેટ્ટેની કોઈએકાઈ લઈ નવામાં આવેલી. વલ્લભભાઈ આજુબ પડે-
 થ્યા, એટલે પાણી પેતી કોઈ બોરસે આવી ત્રાસ આપનારા પોલીસ
 અમલદારોને, અને વજીહાનું અપમાન કરનારા તથા તેમના પોલીસ-
 નારા બેંચિરેટ્ટેને ત્રાસ કરવાના અનેક કામચલાુ એમની વજીહાતમાં
 ગળે છે. એક હપ્તેનું હતીને બેંચિરેટ્ટેની તો તુખાખોનો પાર નહિ
 મેલ્યા થોડા આગાવાદના વજીહાનું પણ તે અપમાન કરતો અને
 તેની માફી ભલો કોડતા. એક ખૂનોને તે (વલ્લભભાઈ) પ્રાસે ખૂન,
 બોઝા કરતાને ને ધાડ પાડતુ કિનાવ બીન કેસો આપે ને (સોનાર)
 એ બેંચિરેટ્ટે પાસે ચલાવવાનું વલ્લભભાઈને થયું. સાક્ષીએને
 શરખાવ્યા અને ક્યાવસા ખાતર એ બેંચિરેટ્ટે કેક સાક્ષીની સામે
 મેટા અરીસો સજાવતો. આરોપી પ્રદેશની સામે એણે અરીસો
 પ્રમંથે. વલ્લભભાઈએ તુરત બેંચિરેટ્ટેને હથ્થે આ અરીસો સામે
 રાખીને આરોપીની જુવાની લેવાય છે એ વાતની નોંધ કરી. પેલા
 મહારાજા. આવી રીતે તેને પડનાર તોફાનકીલ અગાડ મલ્યાનહોતો.
 ખૂબ વલસાર ચાલો. વલ્લભભાઈએ કેક બીજી કોડેપાં ચલાવવાની
 અરેક આપવાનું હતું, આખરે પેલા મોલો પડ્યો ને સાક્ષીએ લાવ-
 વાનું હતું. વલ્લભભાઈએ એ સાક્ષી અદા રોક કરવા માતો નથી,
 પણ આ બંધ પાછામાં મેં સાક્ષીએનાં નામ લખ્યાં છે તે સાક્ષીએ
 નું ચેરેન્સ કોઈમાં રાખી હતી, અને એ પાછો સોનારમાં ન ફાટી
 સમય તેવી અમળી હતી. બેંચિરેટ્ટે વધારે મહારાજા પાછો ફાટ્યું.
 પાછામાં એ બેંચિરેટ્ટે ન સાક્ષી વરીકે ઢાંકી હતો, એ બીજું ખૂન
 થયું હતું તે ન સોને સાક્ષી તરીકે ગોંધ હતો, અને બીજી મોલે પેલાને
 વિભાસ્ય અને અમરામાં ના પે એની હતી. બેંચિરેટ્ટે પાણી જેણે
 પાતળો થઈ ગયો. વલ્લભભાઈની વજીહાતમાં હાલદાના અન્ધાર
 કરતાં તેમનું જીવન અપદારના, માનવસ્વભાવની પરીક્ષા, કિલ્લતવા
 સતી અને પુરાવાને છળવાની અનજ શક્તિએ વધારે ભામ લીધી છે.

વિલાયત જવાનાં રવનું નાં વલ્લભભાઈએ બાળપણથી જ
 હશે એમ લાગે છે. ૧૯૨૧માં આવેલા એક હલ્લેવરમાં લાપણમાં
 તેમણે પોતાના છવનના આ બામ હપ્તે સરસ પ્રાણ પાડ્યાં હોનાં:

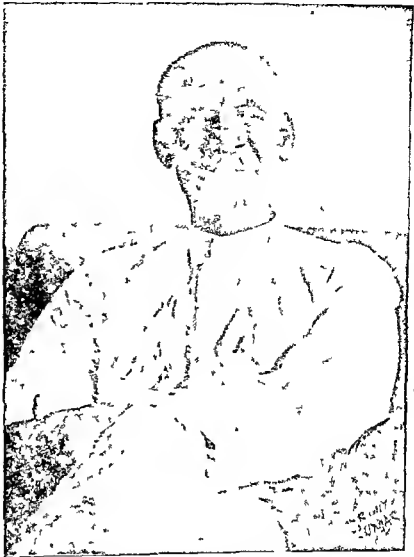
"હું તો સાધારણ કુટુંબનો હતો. મારા બાપ બેંચિરેદરમાં નિઃશ્વા
 માળવા અને તેમાં ન પૂરી કરેલો. મારી છત્તા પૂરી કરવા તેમની
 પાસે સામવન હતું. મને માલુમ પડ્યું કે દલ પંદર હલ્લર રૂપિયા
 મળે તો વિલાયત જવાય. મને કાંઈ એટલા રૂપિયા આજે એમનું હતું.
 તેથી વજીહાતને અભ્યાસ કરીને વજીહાતને ધધી કરી ખર્ચ નેટલી
 કમાણી કરી ત્યારે વિલાયત જવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ ને હપ્તની
 ખાસત વિલાયત જવાની શોરબજી કરવા પુરવંચપહાર કર્યો, તેના
 મને જવાબો મળ્યા, તે જવાબો મારા સાહેબો ઢાચમાં આજે એમના (બેને
 થાઈ અંધોછમાં ની. ને. ખેલ કહેવાય તેથી) તે ઉપરથી મોઝાઈ
 કહ્યું: 'હું તમારાથી મોટો; અને જવા દો. મારા આજા પછી
 હમને જવાની તક મળશે, પણ તમારા આજા પછી મારાથી નહિ
 જવાય.' તે વિલાયત ગયા. તેમના અજા પછી મારે કુટુંબાદેશ વલ્લભ
 પડ્યો. તે અજુ વર્ષે આજા ત્યાર પછી હું ગયો."

રવાજથી છપન-ગેડનું આ કાંઈ વિલાયતમાં એમણે ટાંચે
 ચલાવ્યું. 'વિદ્યાથી' કશામાં નેટલા તેમની હતો તેટલા ન રિયર ને
 એકમવાળાના તે વિલાયતમાં બન્યા. જ્યાં રહેવા ત્યાંથી ગિલ્લ
 ટેમ્પલ (બેંચિરેદરના અન્ધારનું રવનું) ૧૨ માર્ચે છેલ્લું હતું. ૧૯૨૧
 નવારે ૧૧ માર્ચે થયો. અને છેક સોંડે ટેમ્પલની લાવમેરી જે

ધાચ, બધા ચાહ્યા નય ત્યારે ચે વદન
બનાઈ બેઠા વાચતા હોય પડાવાને
આવીને હશે 'સાહેબ' હવે બધા મયા,
ઠાઠો ત્યારે તેમો જોઈ બધારે દુધ ન
જેડ મગાવીને ત્યા ને ત્યા ન જોડાવેલા
ખાઈ છે'

વિલાયતમાને જોમનો એ આભાસ-
કાળ દિંદી વિદ્યાર્થીઓ માટે કપરો
હતો વાલેવરમા ન ત્યા મદનવાલ
'ધોમશએ કહેન વાઈનીડુ ખૂન કરેછ
'હજુ વિનાયક દામેદર સાવરકર તમા
તેમના મિત્રોના કાવતરા ચાલતા હતા,
અને ઠાંણે બિપિનચંદ્ર ખાલ પણ તે
દાણે લડનમાં હતા આ બધા મારણીયો
દિંદી વિદ્યાર્થીઓ કપરચાપતી બરસની
રહેતી પરંતુ વદનબાઈ તો, કપર હો
તેમ, પોતાની ભાવનામાં ન રત રહેતા
'આ દિવસોમાં એમણે રોન સતાર સ-
તારે કવાક વાચ્યુ અને પરીક્ષામાં પહેલા
વ'માં પહેલા આવી પં પોઠની રહોવ
રસિય તે ચાર ટંબની માફી ચેળવી
આવી બારે સફળતા જોમના આસ્વાસન
ન કેવળ પરિણામ નહિ, પણ બીસ
તરીકેના કાળા અને વિશાળ અનુસંધન
પરિણામ હતી દહેવાર છે કે જોમમાં
પરીક્ષકોને જોમના સતારપત્રો જોડ્યા
તો સારો કામગીરી કે જોડ નહિ (મિ
રફોર) તો જોમને વોવાવીને વગર મા
એ કુલર્જના શોક અગ્રિકસ (પોતાના
બાઈમિ બેસિક રફોર) પર પગ લખી
આપેલા હતો કે આવા માણસને ન્યાય
ખાતાની જાણ નહી આપવી નેહએ
પરીક્ષામાં આવી એક સફળતા ચેળ લી
બીએ ન દિવસો એમણે રોમીયર લાંબી
કોઇને આવી સમજતા પછી જરા હરવા
ફરવા માટે શોડા દિવસ રહેવાનું મન થાય કઈ નહિ તો સુરોમના
બીલ દેશો મેલવાને માટે શોડા દિવસ આપવાનું મન થાય પણ એક
ન કાર્ય માધીને પાછા ફરવાને નિશ્ચય કરીને મંગેલા વદનબાઈ
ધરી પણ વિલાયતમાં ન ચોવાય

એવિરકર થયા કેતરત ન અમદાવાદમાં મુઘીમર મધી ચાલવા
માડ્યો એકા નિલકાના ફેરલા ચે લોકો તો ગેમની રાઈ નેહને ન
એકા હતો બિહવાઈએ મુળકાધવો માડ્યો હતો, પણ તે નામનો
જન, કારણ તેમનો બને સમય લોકસેવામાં ન જવા લાગ્યા અને
પાઈએ એ પા દુરંધની વહેંચણી કરી હોય એમ વદનબાઈના
અગાડ ટાંચે આપણુમાંથી નજવાનું મને કે જુઓ સાચકો
"અને બનેએ નિશ્ચય કર્યો કે મ્વતરતા લેહરી હોય તો આ
દેશમાં સંખ્યાસી નેહએ, ત્યારીયાય કરી સેવા કરવી નેહએ, એટલે
જેમમાંથી એક દેસમેવા કરવી અને બીજાએ દુરંધસેવા કરવી એમ
કાંચળુ ત્યારથી મારા કાણે બીજો મારો ઠાડી દેસમેવાનું મર્વ

સરદાર વદનબાઈ વારડોલીની વડતમાં વિભવી થયા ત્યારે (ફોટો રવિમહર રાવળ)

કરવા માડ્યુ અને ધર અવાવવાનું મારે માથે પડ્યુ આપી મુકય
કામ તેમના નરીબમાં આવ્યુ અને મારે માથે ન મુ કામ આવી
પડ્યુ પણ તેમના પુરબમાં મારો દિરસો છે એમ સમજ મન
વાળેતો 'પણુરો વહેંચણી લાગે વખત રહી નહિ ઉંધરે તો નાના
લાગે માટે પણ સંખ્યામ થાં છ રાખ્યા હતા, અને તેને માટે તેમણે
સાચન નિમિત્ત માધીએ બનાવ્યા

ઈ ૧૯૧૬માં અમદાવાદમાં માધીએ આવેને અને સ્ત્રી સાતિ
અને નિશ્કામલ માર્યો જોમના આશ્રમની આરમ્ભી પ્રવૃત્તિ વિધે
'જુલસલ કવળ મા ચાલક મરફીએ થવી એકવાર માધીએ જુલ
સલ કવળમાં વજીર મરફે આગળ આશ્રમના સિદ્ધાંતોની વાતો
કરતા હશે વદનબાઈ 'જિન' રમતા હતા ત્યારથી ખચા નહિ,
અને મિત્રે ને કહેવા લાગ્યા 'શા સારુ માધી આ લોકોની આગળ
બહુચર્ચની વાતો કરતા હશે કે કોસની આગળ સામવત જેવું છે'
આમ, માધીએ આરમ્ભમાં તેમને આંધવાક પણ લાગ્યા હશે પણ
(નવેમ્બર ૧)

પણી ન્યારે આંધોલ એ ગુજરાતના
રાજકોશમાં માત્ર લેવા માંડ્યો,
ત્યારે લખાં રાજકોશથી કંટાળી નજ-
તવા તરફ રાઈ દીખતી કિલસુની
જેમ ઘસતા વલ્લભભાઈને ખાતરી
થઈ કે ઢબે સાચા સંગીન કાંચેને
માટે મારાં પુલેલા થાય છે. મોખ-
માં મળેલી ગુજરાતની પહેલી રા-
ષ્ટ્રીય પરિષદમાં આંધીલ શમુખ થય
અને તે વેળા આંધવામાં આવેા
રચનાત્મક કાંચેને અગત્યમાં મૂકા
આટીનીગાએકાગડળના ક્ષીવકલ
બાઈ મંત્રી થયા. તે પછી બેઠા-
લડત આતી. એ લડત 'ગુજરા
સભા' મારફતે ચલાવવાનો વિચાર
કરવા માટે વલ્લભભાઈના ભદ્ર-
ધરમાં દેશ સભા ચડી. ધણી રાજ-
સની ચર્ચાં પછી સર્વાનુમતે લેઈ
લડવાનો કક્ષા થયો. 'મારી સા'
કોણ બેઠા આવવાને તૈયાર છે ?
એમ આંધીલને પૂછતાંની સાથે પટે-
નારા આપનાર વલ્લભભાઈ ઢંતા
તે વેળા વલ્લભભાઈને બહાર નજ-
નો ધોપાક કાળા સાંઢળના ઢેર
ઢંતો. પણ આંધીલ પાસે ઢંતરે
કેપ, આંધીના સિંકાનો લાકોડ અને
ઠાંલર પટેરીને તેમો જળવતા. સા-
માન્ય રીતે તેમો કોણું ન બેઠતા,
એકથે તેમનું હરણત નેતાં 'પણ
આંધીલને દીકે સમય લાઈલે. જુલ-
બેઠામાં હંપતાનું તે હંપતાનું

સરદાર વલ્લભભાઈ કરાચી કોંગ્રેસના પ્રમુખપદે. બાબુમાં મહામાય અને તેમની પાછળ પડિત
માલવીયજી છે. પાછળ પડિત જવાદરતાજી બેસેલા છે વલ્લભભાઈ કરાચી કોંગ્રેસના પ્રમુખપદે
ચુંકયા ત્યારે રન. આદર શ્રી નરસિંહરાવ દિવેદિયાએ ગીતાના ઉલ્લાસ મોહન ચરણ પલ્લીને લખેલું:
'વત્ર યોગેશ્વરે આંધી વલ્લભજી પુરંધર' એ ઉક્તિનું આચિત્તરમજી કરાવે છે. (કોટા - બજવન્ત ભટ્ટ)

સાદસ એ જ એ પુરૂષસિદ્ધનું લક્ષણ આપણે બાળપણથી જોતા
આંખ્યા હોએ. આ સાદસથી તેમનો જીવનપટ્ટો રાકે વધેા.
વલ્લભભાઈના જ રાજકોશમાં એ જીવનપટ્ટો વણીયો છે:

“૧૯૧૬ સુધી તો આલુ રાજકોશથી હું રાંછેલો ઢંતો. આંધી-
લની સાથે પણ મને સંબંધ નહોતો. આશ્રમમાં ધડમાંથી કાઢરા
લીણાવે છે ને જાણે છે એટલું જ હું તેમને વિષે બળ્લોતા પણ ગુજરાત
સભાનું પ્રમુખપદ લેવાનું તેમને કહેવામાં આવતાં તેમણે ને સારતાએ
એ પ્રમુખપદ લીધું તેથી મારી ખાતરી થઈ કે ઢંબે કાંઈ સાચું કામ
થવાનું છે. હિંદ રજરાજને માટે કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગે હેરલી
માનગીને મુસદ્દો તેમણે ફસ ન લીટીને પરચેલો. પણ એ ફસ લીટી
માં મને સંકેતો પાડનાં લખાતાં મેમોરિયલોના કરતાં વધારે જોર
લાગ્યું. અને ત્યારથી હું એમના વધારે સમાજમમાં આવતો થયો.”
આ પછી બેઠાના માર્ગમાર્ગે તે આંધીલ સાથે ફર્યા અને બેઠાની
લડત પરી થયે આંધીલ એ ન્યારે પહેલા મહાસુદમાં સરકારને મદદ
કરવા રંગરૂઢ-અરનીનું કામ કપાડ્યું અને આંધીલની પોતાની સેના
આણી થઈ ત્યારે પણ રંગરૂઢમાં પહેલી સહી વલ્લભભાઈની હતી.

પછી તો બેઠાને વર્ષ વલ્લભભાઈએ વર્ષોલાત કરી હતી. ત્યાં આંખ્યા
રેકોર્ડ એકઠ, અને સત્યાગ્રહ તથા અમદાવાદનાં તોફાન. વલ્લભભાઈને
૩૨૫ (નવેમ્બર ૧૯૪૬)

આણે તો મોટી પલટણ પડી હતી. વલ્લભભાઈના પરમાં દીવાળત
વતાં ગેરાગેને રીકાંડો બધ, અને વારંવાર ખતીના સિનલ કેમ
થાય છે તેનો વલ્લભભાઈ સામે વિરોધ પરીને ખુલાસો મારે. પણ
નમ તેજાનમાં મગજ ટેકાએ રાખીને તેમો પૂરયા. તેમ જ તેજાન
પછી પણ તેમો એરલી ન રાંતિ બજારીને ધુવાય. અને લોરાના કેસો
લડ્યા. એમાં પોલીસ મુપરિન્ટેન્ડન્ટ મિ. દિલીનો તો એમણે એકદમ
બચા વિચાર મેળવ્યા કે તે પછી ફરો વર્ષ એ જ આણે “વલ્લભ-
ભાઈ વિના આરોહીમાં રાંતિ ન જળવાય” એવી સાક્ષી પરી છે.

આ પછી દેશબાપી અસહકાર આંખ્યા ત્યારે વલ્લભભાઈએ
ગુજરાતના સાચા મુળાનું રવાન કાપ્યું. આંધીલ પડકાર્યો તેમને
જેલ વળાવી વલ્લભભાઈએ આંધીલનું રવાન લીધું. ગુજરાત મહા-
વિજયત્રય માટે જરૂરના સુધી પહોંચ કરી ૧૦ લાખ બેઠા કર્યા, કંઈ
નાફેરવાદી થયા, પસાપક્ષીઓમાં એકેડના અજખાખાખા બન્યા, પણ
અસહકારના મુખના તરફની તેમની દિષ્ટ કરી ન ચડી.

બેઠાની લડત દરમિયાન રાંતિ આંધિલક લડત લેવાના પાઠ તેમો
શીખતા હતા ત્યારે બાળે જ કોળને લાગ્યું હતો કે ખેતી ને દરકાર
બેઠા ન સમયમાં વલ્લભભાઈ પોતે લેતા થશે. પણ જાણત રીતે
તેમના પાઠ ચાલતા ન હતા. એ તેટલા કઠગારમાં પણ ન મજરાય

એવી હિંમત તેા એગની હતી જ, અપાર વ્યવહારજ્ઞાન વજીવાત માથી મળ્યું હતું, તેજા સંત્ય અને અદ્વિસા વિવેની અચળ અર્ધા મળી, અને એ વજી હથિધારથી એજા પોતાની લડાઈએ વડયા છે. જમનાવાલજીના જેવ જવા પછી નાજપુરની પ્રસા સત્યાગઢની વડતરી નાથક વરીકે મહાસભાએ વલ્લભભાઈને નીકળ્યા એ લડતમાં એજાયા પહેલા જ ગુજરાતથી તેજા સેંકડા સેનિકા મોકલી મૂક્યા હતા તેમના ગયા પછી ગુજરાતના અનેક વીર ત્યા ગયા ત્યાના અવર્નેર આપી લડત ખેલાયે છે અને રાજ્ય હિંદુ વાળવાને માટે છે એવું બાપજી આપેલું પશુ આ પછી તરત જવરને વલ્લભભાઈને બોલવાના પડયા મેકાઈ એ અલ્પવિધામાં તેા હોડાનો દેક રની કારાયો, અને હંબરડપરાત ફેરીયાને મુક્ત કરાવી વલ્લભભાઈવિજય વળ ફરકાવતા ધેર આવ્યા.

આ પછી બોરસદની લડાઈ આવી બોરસદની પ્રભુ ઉપર બહારવટિયાઓને આશ્રય આપવાનું, બહારવટિયાઓ પકડવામાં મહેન ન કરવાનું આજ અઢારી, વધારાની પેશીસ મૂકી તેના અર્થ માટે રૂ. ૪૦,૦૦૦ને દંડ નાખવામાં આવ્યા હતા. આમાંને એકે આપેલ સાચી નથી એમ હતી જ્યારે વલ્લભભાઈ સરકાર ઉપર ગભીરતા અજીર આરોપે મૂક્યા આ આશીષો તેમણે દિવસને રાત એક બાદિતા લુધી આમરે આગે બાપજી દરીને મૂક્યા સરકારી રીપોર્ટરને આપવા તેલ અછને એમના સખે રાખતા રીપોર્ટર કયા વલ્લભભાઈ આજે પકડારો, કાલે પકડારો, એમ સો માનવ હતું ત્યા તેા સવા બાદિતાની જાદર, સરકારે પોતાના 'હોમ મિનિસ્ટર' (મુલ સચિવ)ને લપાસને માટે મોકલ્યા અને દંડ માર કાઢે એ લડતની અસર એવી બધી સરસ થઈ કે આણંદ તાલુકાના ફેલકા માગે કપર નાજોસા એને જ કસ સરકારે કેવળ એક આરટ કપરથી જ રદ કર્યો.

માધીજી મુક્યા પછી લડતો કરવાનું વલ્લભભાઈને રજૂ નહિ, કોટલે તેજો પોતાને મનમથલા રચનાત્મક કાર્યમાં પડયા એ કાર્ય તે શહેરમુધરાઈ અમદાવાદ રજુનિસિયાવિગ્રીમાના પોતાના એ કાર્યને વલ્લભાઈ તે કહે છે, 'પાલ્ય રજૂ અમદાવાદમાં ગટર પાણીમાં પડેલું હતા' એ શખેમાં તેમની ને કાર્ય વિષેની મગતા અને અ વિગમન આવી નહ છે પણ તેમના રચનાત્મક કાર્યને ઉપચ નમ્મો તેા તેમનું પ્રલભનિવારણું કાર્ય ન્યારે સરકાર માથે ઢાલ દેને બેઠી હતી, ત્યારે વલ્લભભાઈએ મોકલેલા રત્નસેવરો પ્રલવવાજા બાગેમાં પહેાણી બંધ્યા હતા તેમની દેખરેખ નીચે છે કાર્ય થવ તેની વ્યવસ્થા, સરકારને કે કાર્યદલ્લ જોશને સરકાર પળ હેરાત આપી વલ્લભભાઈએ દુક્ષળ કડગાપી માગેના કોરડ પ્રિધા પશુ સરકારને કાઢવા પડયા એ પણ એક લડત હતી એ કોરડની સાગણી સ્વીકારવા જ સરકારે વલ્લભભાઈની સત્તા અને અને શક્તિનું પુરુષારથ કહ્યું હતું અને સરકારના અર્થસંચિતે ગાપીલી ગાવી વલ્લભભાઈએ સચી દી એમ જગતની આગળ કમળ કહ્યું હતું તે પછી બોરસદની નુકસાતથી તેા સરકારનું રાજ્ય બારોડાનીમાં ગયું હોય અને વલ્લભભાઈનું રાજ્ય થયું હોય એમ જ લાગ્યું એ વડતે તેમને ગુજરાતના સરકાર બનાવ્યા અને એ બિરુદ તેમણે એજા સાર્ય કમી બતાવ્યું કે દેસ આખાએ તે સ્વીકાર્યું અને તે સંવાના સરકાર બનાવ્યા.

નાજપુરમાં તેા વલ્લભભાઈએ તખ્તના પેડી, લડતના અનુદાધીને કોઈ સરકાર લડત છતે તેમ છતી માથે જ એકે બાપજી તેમને કરવું પડયું હશે બોરસદની લડત એવી દ્રષ્ટી હતી કે વલ્લભભાઈના બાપજીના અણકારા પણ ગુજરાતમાં પહેાળ્યા નહોતા ત્યારે તેા વિજય મળ્યા પશુ બારોડાનીને જ વલ્લભભાઈના આત્મા અને આણીને

સરકાર સાંજના શિખરે

ગુજરાતને પરિચય કરાવે. જેમણે તેમને પ્રત્યક્ષ બોલતા બોયા છે તેમણે તેમની આખા અલોકિત તેજ લાગ્યું છે જેમનીને શીખ તેમને કહી હતો નહિ, એને કહી તેમણે આગળથી ચિચારી રાજેલા બાપજી ક્યા નથી અને કોટલે જ તેમની માણીમાં અજબ રવાના બિંમ્લા લાગે એ બાપજીમાં રહેલી નીરતા અને શૂરતા તો મુજબીતના બેકતોને વર્ધાના વર્ધો મુખી ચેતન આપની રહેશે 'બારોડાલી' પછીનું એમણે છવન એટલું જમનદેર છે કે તેની વિગતોના હલેબેબની જરૂર નથી.

સરકાર અને માધીજી ગિવન એક રાજકારી કોયડો છે એક બીજાની કથી શક્તિઓએ એકબીજા તરફ આકર્ષણ કરું હશે? એક રચણે એમણે ધેરતે એ સમજાવતા હજી છે કે 'મને પણ માધીજીના નાથજો બજાં હશે છે પણ હું તો સામાન્ય હુદિને કાલો કરનારો છું મારામાં સમજાશક્તિ પડેલી છે મેં જગત પણ ડીકડીકે જોયું છે, કોટલે સમજ્યા ક્યા વિના એક હાથની પાલકી પહેરીને ફરનાર ની પાછળ મારો વધને રૂક એવો છું નથી મારી પાસે ધણાને ડગીને ધનવાન થાઈ એવા ધણેા હતા, પણ તે છાડયો, કારણ એ માણસ પાસે હું શીખ્યો કે સોશીલ કલ્યાણ એ ધણેા કરીને ન થાય 'માધીજીના અદારેવભાઈ' હમે છે 'મે પ્રેમથી બાપુને માટે એ ફજ સમારે છે, મે હાલજી કચરાવાનું બની ગયા હોય તેા, યાદ આવતાં હાલજી હેવા રોડે છે, એ બધું એમની અપાર ભક્તિ સુધય છે અને એ ભક્તિ સાખજાને માટે પણ એમના પગ આગળ લેસવાને ધીર છે' પણ એ જ ભક્તિના અધિહારથી તેજા માધીજીને કપડો પણ આપી સુ છે હુઓ, એ કાચરીના (અનુમદાન આગળ પૂ કરાવે)

મારી પાછળ
કાશીવાસી ને
લવાસ કરેતા
દેહધ્યા કર્યો.

રામસ્વામીનું રત્ન

વિશ્વમાં કેટલીક એવી વિચિત્ર ઘટનાઓ થયે
છે, જેનો ઉકેલ કોઈકને ભલે સહજ લાગે,
છતાં તેનો પાર પામી શકાય નહિ. એવી
એક અદ્ભુત કથાનું અહીં બ્રિટિશ વ્યાપારી,
કાફલાના એકજહાજના ભૂતપૂર્વ રેડિયો-અફ-
સર શ્રી ટી. કેપ્ટન. કેસર આલેખન કરે છે.

★

અનુવાદક

શ્રીતારામ જે. શર્મા

ભરદિવાનીનો કાઠીની પહેલી સફરે હું ગયો એ માત્રે આજ
પચીસ વરસનાં વઢાણાં વાઘ ગયાં છે. ત્યારે ઊભી જી-
વાની અને તેનું લેખણું એમ, એટલે કોઈ પણ પ્રકારની અસીધિક
કે ગઢન તરતેની અદ્ભુત વાતો વિષે મારા દિલમાં જાડી અનારવા
ન હતી. એ વખતે મને રામસ્વામી નામના એક ઈંગ્લીશ દિલ્હી અને
રીનો પરિચય થયો અને અમે મિત્રો બન્યા. ઉદરતનું કરવું કે
આજ રામસ્વામી ગઢન તરત તરફના મારા એ ઉપલાસને
ભયમાં ફેરવી નાખ્યામાં કાણુ ભૂત બન્યા, અને મને ખાતરી કરાવી
આવી કે જગતમાં કશુંક એવું એક તરત છે, જેનો પાર માનવી
પામી શકતો નથી; તે શૂદ્ર છે, અગમ્ય છે, અગોચર છે.

એ રામસ્વામી સાથે પચીસ વર્ષ પૂર્વે મારો એ આખરી મેળાપ
અચ્છે તે પ્રસંગનું અત્યારે સ્મરણ કરતા લાગે છે કે તે વખતે અગમ્ય
લાગેલી એ વસ્તુનું કંઈક તફાવત રપાડીકરણ બંધે કરી શકાય; પણ
છતાં એ કોણે તે નહીં કે એ વખતે હું કેવળ અનુભૂમાં સામાન્ય કાળા
માથાના માનવીની સમજ જવારના એક એવા પ્રદેશમાં ગળગી
પડેલો કે આજે પણ રજોને એ રામસ્વામીનો કે એના પડછાવાનો
ચે ફરી ભેટો થઈ નાંચ, એવા ભયમાંથી હું છૂટી શકતો નથી.

રામસ્વામી સાથેની મારી પહેલી મુલાકાત તે સાવ સામાન્ય
હતી. એલરમેન-વિદરન કંપનીના જહાજ 'આથેલો' ઉપર મારી
નેહરી હતી ત્યારે રામસ્વામી એના ધંધા અંગે એમ જાણે જહાજમાં
જતો તેમ તેમાં આવી ચડ્યો હતો. મુંબઈ બંદરે દુનિયાના સાતે
સમુદ્રનાં જહાજો આવી નાંગરતાં. તેના ખાસતી એને કિસમકિસમ-
ની કલા-કારીગરીની અને નવાહની વસ્તુઓ તથા મેંકુંસોંકું ક્રેસાત
લેચનાને એના ધંધેા હતો. મુંબઈના બારગમાં આવીને લંચનાજતાં
દેશદેશવેરનાં એ અગમ્યિત જહાજોમાં કોઈક જ એવું હતી કે જેના
કાગમરો, જહાજોનાં ભાગે જેનાં કપડાંવાળા ને કાળા ચળકતા વાળના
ઈંગ્લીશ રામસ્વામીને ને આજગતા હોય.

સવારના સાદા ફરસો શુભાર હતા. હું વિરાગસનમાં લાંબો થઈને
જાસ્યો નવલકથા વાંચતો હતો. જહાજોમાં માનવી ચડીતર કરતા
જેટલાંયેમોના અવાજો ને માલગોઠવતા મનુશીની વાતો તથા પગલાં-
ના કાલાહલથી બહારનું વાતાવરણ જાનવું હતું. નિરંજ આકાશમાં

તપતો મુંબઈનો ઉનાળાનો રાજ, થોભી તુલકો તેની સીડીનાં
પગથિયાં તથા ટેકળીઓને, ને જે તેની દરબારમાં આનું છે સુને
જાડી કે એવાં ધીકવા રહ્યો હતો. બારગમાં જીડની ધૂળમાં અરંજ્ય
ઝીલી છવાત એ પ્રમત તાપમાં રજાજો સાથે બળીને ઠંડતી હતી.
એ મે મારી રેગિનના બારણે ધીમા દેશના પડયા; અને મેં બંદર
આવવાનું કહતાં બેઠી રહીને એક હિંદીવાન બંદર આજો. એના
હાથમાં પડામાં પીટાએલી કેટલીક વસ્તુઓનાં પડીકાં હતાં જેલે-
નમાં પ્રવેશી તે જરા થોભ્યા અને મારી સામે નેહ સન્નિધત બોલ્યા:
'ગુડ મોર્નિંગ સર, આપને મારો માલ જરા બતાવું.'

અને હું કાંઈ બાહુલે તે પહેલાં તો તેણે થોડુંક ઊભીને બંદરનો
માત્ર મારી સમજ મોઢવવા મોઢયો: પરચરનાં વારો, અનુનસના
હાથી, તાંબા-પિત્તળની હિંદવી કારીગરીની થીલો અને બીજા અનેક
વસ્તુઓ તેમાં હતી. આજે તો હું એ બધીને ભંભાર નેવી ગણું, પણ
ત્યારે તો હું નેરાસેવા હિંદ આજેલો, તેથી ત્યાંની કલાકારીગરીની
વસ્તુઓમાં મને રસ હતો. એટલે મેં થોડી ખરીદી કરી, થોડીક રકમ
હરીને કિમત કરાવી, અને પછી તો જહાજો અને બીજા બાળતોની
પાતેખાં અમે તણાયા. થોડી વારે ક્રેસી પોતાનો સરસામાન સમેટી
લઇ, આંગમાં હાસ્ય ચમકાવતો મારો આશ્ચર્ય માની રવાના થયો.

એના બહિષ્કારથી હું આશ્ચર્યિત હતો. જરા બપોડ પિતાનો પણ
ઝોરપણુ; સીધો સીધો વાત કરનારો; જરા નેહથી ચે પુત્રાશ્રય
નહિ કે આજ ખરીદાવવા કાને સહેજ પણ વધારાપડતો આશ્રય
નહિ. આવા એના વિવેકભર્યાં છતાં રત્નત મિલનથી જ હું એના
તરફ આકર્ષાયો હતો. મને તે કારણ હોય, પણ ત્યારથી માર
દિલમાં રામસ્વામી મારે 'સારા ગાણુસ' તરીકેની છાપ પડી.

બારગર સાત દિવસ પછી, તે જ વારે, એણે ફરીથી મારે બારો
દેશો માર્યા અને બંદર આજો. એ મે કાળુ પૂર્વે એજેલા ચમકારો
વાળ, જરા પેણુ ડાપ પિતાનાં જીવળાં દુધ જેવાં કપડાં, બજલમ
ગાળનું થોડુંક, અને આંખમાં એ જ તેજનો ચમકારો.

'ગુડ મોર્નિંગ સાહેબ,' કહીને એણે મારું અભિવાદન કર્યું
'સર'ને જાણે એ હિંદી 'સાહેબ' શબ્દ મારી પ્રસંસામાં એને
વાપર્યો હતો; અને મને એ ગમ્યા પણ ખરો. (અનુ. પૃ. ૩૨૫)

પારીસ

મેં જ્યારે
છેલ્લું
જોયું

વેળાકે ડૉ. કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી

જેને અમેરિકામાં હોઈ લાવીશકસ સાથે ગાત કરતાં આ બાલના ફોટોમાં ફોટા જણાય છે

પારીસનું મેં છેલ્લુ દેશન હતું પાનખરમાં ત્યારે ‘આનંદ બુલેવાઈ’, એની આસપાસની ચોરીઓ ‘સીન’ અને ‘બના દ જુલોન-ય’ પારીસના તરુવૈએ લાલ પીળા અને જુવાળી રમને શાખુઆર ધપાઈ દેતાં. પારીસની પાનખરમાં પ્રકૃતિ એની આપને રમતીલા રમી રહે છે, -કેતાર અમેરિકા અને કારખાતરમાં રમે છે તેમ પારીસમાં રમોની મસત પાનખરમાં વિલસી રહે છે. પારીસને મેં સદાય જમતલુ મુન્દરતમ નગર માન્યું છે અને પારીસના માસા છેલ્લા ફરીને જો માન્યતા વધુ દટ બની છે નિરાશ ‘બુલેવાઈ’ (શાખાખો) રમણેરમી કપવને અને અવિરાગ કુવાસની જલધાસાઓ, -આખા આખને આછુ દેનાર રસોળા પી પારીસ અર્ધસર્પુ છે એની રમતા માતવીને બદલે અમતની મુક્તિનો પરિચય કમને છે આકસરને આવતી યેતા સીવા સીધા જેવા સીમેન્ટ લોખંડના તોતિંગ મકાનોની પાસે ન્યૂ યૉર્કમાં માનવી પાળાણી લાગે છે, જ્યારે પારીસના આકસરને આવુ કોઈ જ આવરજી નથી પરિણમે પારીસ એ મુક્ત વિદારતુ રમણ જાન્યુ છે ન્યૂ યૉર્કમાં વાગવુ જોટુ આનંદ જનક નથી લાગવુ -અભિચાર માનવસમુદાય અને કોઈસરના અઢા તથાને કારણે લડનમાં ગાગવુ જોટુ આનંદજનક નથી લાગવુ, -એની કા તો ધુમ્મસની પુષ્પળી નહિ ને વર્ષની કરમને મારણે ન્યૂ ટ્રિસ્ટીમાં ચાલવુ જોટુ આનંદજનક નથી લાગવુ, -એની પૂજની કમરીઓ અને રસ્તે રખડતાં આખલાઓના પતરાયને ધરણે ત્યારે પારીસમાં વાગવુ અત્યવ આનંદજનક લાગે છે, -આની અગવડોને બદલે બલકાતના દરેયોના દેરાન દેવાની અને મેકાના કમ્પા નહાવવા દેવાની એની કદારતાને મરણે

નગરવાસીઓ જેમે પારીસના લોકો અનન્ય છે ‘દુરા અભિચારી છે એપી પારીસને પાનખરમેળો અને કરચી લાગે છે જુએમેળો પહેર-તેરા ન્યૂ યૉર્ક’ અને કલનની જેમ નિશ્ચિત નથી જ્યારે મુન્દરીઓની સમવટ તો ગામ મટકરચી ને નહિ, પણ કમ્પનારમી પશુ દેવ છે અધિશા જેવા વચ્ચા અને વિજાએવા વાળવાલો પ્રુકય અર્થા ફૂંશને બલ હોટરેસ’માં પણ અવડો નથી લાગતો, પણ જલધાસો મન કે કળાકાર જેવા લાગી રહે છે નગરની વચ્ચેવાવચ્ચ પણ મામદરેયો નગરે થો છે ‘પાસેપી બસ’ અને ‘મોટર’માં કોઓના પ્રવાહ સવડ

વહી રહી દેવ ત્યારે પણ ‘સીન’ને કાઢે લોકો ક્યારે માછલુ પડાય છે એની સાદ એવા લીલેલા એવા ગણે છે

દેન્ય સમૃદ્ધિ પ્રાવીન આર્થ સમૃદ્ધિ અને નવાહિત ગમચિતી સમૃદ્ધિનું અનેક રીતે શિક્ષનરયાન છે અમરિતી ટપન વેગીલું છે, -લોકો એક દિવસમાં જો દિવસનું ટપન છાપી કાઢે છે જ્યારે આર્થ ટપન પીયુ છે, -લોકો એક દિવસનું કાર્ય કરવાને જો દિવસ બગાડે છે પણ પારીસનું ટપન સગતોલ છે, લોકો એક દિવસ બસાબર એક દિવસ જોટુ ને છવે છે, જરીય વધુકાણુ નહિ લોકો અધરા કે આગસ્ટુ નહિ પણ આરાખરિય છે એકસેકે તેઓ કેમ છળકુ મે નલે છે ટપનની નછપી ને નાનીનાની માતો પણ તેઓ માણે છે, અને મદતવની સો વરતુઓ માટે એમની પાસે પ્રવેશ સમય દેવ છે ખોટ રીતે પણ પારીસ ન્યૂ યૉર્ક અને ન્યૂ ટ્રિસ્ટીથી અર્થ રતે

જોટુ છે અમરિતી સમૃદ્ધિ અલગુજ છે ત્યા કુદરત એમની તો કુદર છે કે સારો જે સમય ચાર લીલાઓના આશ્રયમાં રહેવુ પડે છે તમે બહાર નહોતે તે પણ એકમાથી ખીલ મકાનમાં જવા માટે ન આવે સરેરુતિ બદિર્મુજ છે, -એકસેકે લગી કે આપણા મકાને પણ અધરા કમ્પાર, અનેક બારીઓમાં, પહેળી પરશોળ અને ખુદની અગરડી પાળા દેવ છે જ્યારે પારીસ અર્ધ-ગતર્મુજ ને અર્ધ બદિર્મુજ છે

પારીસના જમતલુ સોપી આહુવાઈક અગ એના રાજમાગોની પાર પદના ‘કાઈ’ છે ત્યા તમે અસમ્ય માનવોએની આખનનખનની વચ્ચે કલાકોના કળાકે લગી નિરાતે ‘કાઈ’ પીલા કે ‘કાંઆક’ કાઢે આરવાદના બેસી રહી શકો તમે કોણુ ખરચોને વધુ સમયની મોજ માણો છે એવુ માનીને મોજ વેઈટર’ તમને કહ્યું થ સૂચન નહિ કરે, પણ હંદરતો તમને નખલકયાકાર માનીને કદાચને કોઈ અભુધારી ફણે તમને મેરણુ થઈ આવે તો એમને પ્રકરણુ લગી નાખી શકો ને માટે કવચ અને કાગળ તમારી ખરણુ ધરણી (ધળીવાર કવિઓ અને કલાકારો આ ‘મધે’માં એમની કૃતિઓ રમે છે ‘મોન્ટ પારનાસ’ મા ‘હોમ’ ને ‘કુશોર’ જેવા ‘કાઈ’ છે, જ્યા કલાકારો, લેખકો અને ફિલસૂફો મહેરિયુ જમાગીને પડયા ન રહે છે

પારીસ જ એક માત્ર એવુ નગર છે જ્યા ગરીબો પણ ગૌરવથી વહી રહે છે એપું ને છતા થ ખાસ તીવડુ જ્યા સાકે દેવ જોટુ

(નવેમ્બર 1946) 322

જ નહિ પણ એ ફક્ત પણ હોય એવાં અનેક 'રિપોર્ટર્સ' ત્યાં છે. તે પહેરવેશનું તો ફક્ત પૂછવું જ નથી. તેમાં જે ભેતે કલાકાર હો તે તો પૂછવું જ શું! પારીસ કલાકારોનું તીવ્રસ્થાન છે, એનાં સંખ્યાબંધ - અને એ સંખ્યા જ સાચાં-એનાં કારણ છે. પણ કલાની આવી કલાકારી એ એનું મુખ્ય કારણ છે. ભોલિકા કહેવાતા પારીસ કરતાં આધ્યાત્મિક કહેવાતા હિન્દમાં પેસે! પેસા તરીકે વધુ યુગલ છે! રાત્રે રોશનીમાં ભગત્તે અને દિવસે જીવનના આનન્દમાં ફળવું એ મોહનું શરેર છે. હોદા મિલનસાર અને મરકા છે. દિવસ ભિન્નતાં લગી જીવન ભગત્તે હોય છે, અને તમને આનન્દ અથવા ભાષ આપવાને ફળવું કંઈ તમારી પ્રતીક્ષા કરવું જીવું જ હોય છે.

પારીસને મેં ઉલટું જેવું ૧૯૪૮ના ઓક્ટોબર, નવેમ્બર અને ડિસેમ્બરમાં, 'સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના ફંમેલન' સમયે. જેકે હું પારીસ અનેકવાર ગયો છું. આ પહેલાં એને મેં 'જેએલ્' ૧૯૪૧ના જુલાઈ, ઓગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમાં 'શાંતિ પરિષદ' સમયે, આમ, ભ્રમભ્રમ જે વરસના વચગાળામાં મેં પારીસમાં અનેક પરિવર્તનો થયેલાં જોયાં, પણ એના પ્રધાન જીવનપ્રવાદ તો એવા ને એવા જ એકધારે વહી રહ્યો છે. છેલ્લી વાર મેં જેવું તો રાજકારણના પ્રવાદ આપતે તેમણે જોયાં હતાં. પણ એમ તો ૧૯૪૬માં પણ એવા જ હતાં, અને યુદ્ધ પૂર્વે પણ એવા જ હતાં. કાન્સને રાજકારણમાં ઓરકે નેટલા પહોં છે! એથી યહુજનકે એની સંસ્કાર સંયુક્ત ને અલ્પવચની હોય છે. હું જ્યારે પારીસમાં હતા ત્યારે જ નવી સરકાર રચાઈ હતી ને ત્યારે જ એની અનુયાયી નવી સરકાર નગ્નવામાં હતી! એક ટેકરી 'વરસાદોની મારી નાત મને યાદ આવે છે, મેં એને પૂછ્યું, 'કયા તુ સત્તા પર આવે એમ ઇચ્છો છો?' એણે મને કહ્યું, 'કયા પક્ષ પર આવે એની અમને પડી જ નથી! અમે તો માત્ર એટલું જ ઠાનું છે જીએ કે કોઈ સત્તા પર આવશે એ અલ્પવચની દશે.'

અનેક કાન્સવાસીઓ માને છે કે માત્ર જનરલ ચાર્લ્સ ડે ઓલ જ કાન્સને સ્થિર કરી શકશે. માત્ર શારીરિક બળમાં જ નહિ, રાજસભ્યમાં પણ આને એ કાન્સનો મોખરાનો માણસ છે. બહુ બળિયો છે. સામ્યવાદીઓને જીવીય નમ્રાઈ નહિ આપે ને દડતાલો એને તો આશ્ચર્યપૂર્ણ હંકારશે. આ કારણે જ એના અનુયાયીઓને માનમાં આશ્ચર્ય છે તે આ જ કારણે એના વિરોધીઓ એ કાન્સમાં અમનને બદલે આંધી ફેલાવશે એમ માને છે. એની દલીલ આપ છે: કોઈ પણ એક પક્ષ વચ્ચેની નથી. સામ્યવાદીઓમાં વિરોધ પૂરતું બળ છે, પણ એ સત્તા પર આવવાને પૂરતું નથી. આ પરિસ્થિતિમાં કોઈ એક બળવાન પ્રકૃતિ તો આંતરવિષદને જ નોતરી બેસે. માત્ર મધ્યમમાર્ગ પક્ષ જ સફળ નીવડે. પ્રગતિ અવરથ થશે. પણ પા પા બચતીની!

મેં પારીસના બહુમતના વિષે બહુ સાંમન્યું હતું. પરદેશમાં પારીસનું ચિત્ર એટલે બુખ્યા માનવીનું ચિત્ર. ને તો વ અહીં બુખ્યા માનવી બાળ્યે જ મળે છે. કાળાં બલરમાંથી તમે ગમે તે મેળવી શકો છો. કાળાં બલર કલામાં ફેન્સોને માત્ર એનાએ અને દિહીઓ જ દરખા શકે! અને ફેન્સો એમનાં દુઃખ હોય છે એથી ગાય છે વધુ. એમાં એમના સંસ્કાર કારણભૂત છે. ફેન્સોની જીવન-રચનામાં ભોગને મહત્ત્વનું સ્થાન છે. ખોરાકને આતર એ ગમે તેના ભોગ આપશે. ખોરાકને જ તો કરતાં પહેલાં એ રનાન, પરિધાન અને એવી બીજી અનેક જરૂરી સામગ્રી જીવી કરશે. જમવામાં એ બહુ નિયંત્રિત હોય છે. એની પાછળ એ કલાકારના કલાક માણે છે. જમવાને સમયે એક સામાન્ય 'ટેકરી ટ્રાઇવર' ને પણ તમે સાસ

યે ઘીન દેશની મહાવી-લક્ષ્યાવી ન રાશે. એ જમી ભણે છે એવું જ પક્ષથી ભણે છે. ફેન્સો જમવાના સર્વોત્તમ રસોઈશાસ્ત્રીઓ છે - એનાઓથી પણ ચડી નથી!

૧૯૪૬માં હું જ્યારે પારીસ ગયો ત્યારે હોટોનાં એક પર મેલિન વસો જેવા મળ્યાં હતાં. યુદ્ધમયમાં એમણે ધણું સદન કર્યું હતું. પણ આ વખતે હું એમની ચકતી જેવેને તો ચકિત થઈ ગયો! આ વખતે એ જ ફેન્સ નરનારીઓ અને ફક્ત વેરામાં જેવા મળ્યાં 'શાંતિ પરિષદ' સમયે કાન્સને કલોગ સાંગો ગયેલાં હતાં; 'સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન' સમયે એ પુનઃજીવિત થયેલાં હતાં, -માર્શલ મદદને કારણે. કાન્સની 'મિનિટ્રી ઓવ ટુરીઝમ' તરફથી મને એમનું 'દાઈડ્રી ઇલેક્ટ્રિક વર્કસ'ને 'શિપયાર્ડસ' જેવાને લઈ જવામાં આવ્યું હતું. આ બન્ને હોટોમાં ઉત્પાદન યુદ્ધ પૂર્વેના ધોરણથી પણ ભર્યું હતું છે. આજીવન સરકાર એ હોટોમાં ફેન્સ સંસ્થાઓના સાથ મેળવે રહી છે એ બહુમને મને આનંદ થયો છે.

૧૯૪૬માં હે પોલ સાત્રેની સાહિત્ય જગતમાં આજીવનું રહ્યું હતી. એણે કેટલીક ચમકાવનારી નવલો રચી હતી અને 'પ્રતિહાર યુદ્ધ'માં પણ ભાગ લીધો હતો. અને સૌથી આશ્ચર્યજનક તો એકે 'એક્ઝિસ્ટેન્સીઆલીઝમ' નામની આખરી જીવન-ફિલસૂફી ઉપભવ હતી, એના વિદ્યાર્થીઓમાં કેટ્રેક બ્યાપી ગયો હતો. સાત્રેની સાં પારીસમાં ફરવાનું સહઆશ્રય મળે છે એ સમયે પ્રાપ્ત થયું હતું. આવવું પણ મેં જેવું તો સાહિત્યજગતમાં એની એવી જ આજીવન વર્તી રહ્યું છે, ને એના ઉત્સાહી અનુયાયીઓ એક્ઝિસ્ટેન્સીઆલિસ્ટ કલ્પસ કાઢે અને ફેમિલેટમાં બિચારાતા વાદ્યા છે. એમનામાં પારીસનું ચિત્ર અંચલ ધ્રુવિત્તી જીવન જેવા મળે છે.

પારીસના કલા-જગતમાં ૧૯૪૬ની જેમ ૧૯૪૮માં પણ પાઈલ્ટ પિદાસેની આજીવન વર્તી રહી હતી. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછી પિદાસે 'સર્ગીઆલીઝમ'નો પિતાગઢ રહ્યો છે. ત્યાર પછી એણે એકે નવે કીધો પાડ્યો નથી. પણ એના વ્યક્તિયના વાદનમાં નવા વળીકે લીધા છે. મારી ઉલટી મુલાકાતમાં હું જ્યારે એને મળ્યો ત્યારે એ એના માદીશાનું પદરોન બરી રહ્યો હતો. એ હવે માદીકામ બહુ વળ્યો છે એ સિદ્ધિ કલાકારે ફોની જેમ માદી પર પડ્યો એના જ હાથ અજમાવ્યો છે.

'શાંતિ-પરિષદ' અને 'સંયુક્ત-રાષ્ટ્ર-સંમેલન' પછી મને હાટ્ટે છે કે સ્વન કાન્સરેકે સિવાય પરિષદો અને સંમેલનો માટે પારીસ એક આદર્શ સ્થળ છે. એ શહેર હિંદસ પડ્યોએ પાળી ભણે છે અને આજકાલના પડ્યોએ જંગલમાંથી નહિ પણ રાજકારણના ફેર ભોગમાંથી વધુ જીવી આવે છે! હું માનું છું કે હવેના જગતમાં યુદ્ધ નહિ હોય, એટલે પારીસનું માર્ગ આ ઉલટું ફરતે છે ઉલટું નહિ હોય

(અનુવાક: નિર્જન ભગત)

અથાણું

રમણ સુરેશને ઘેર રમવા ગયો હતો. ઘેર પાછા ફરવાના વખત થયો ત્યાં વરસાદ પડવા માંડ્યો. તેથી સુરેશની બાજે કંઈ, 'એ આ સુરેશની છત્રો લઈ નં.'

'એટલી બધી તકલિફ લેવાની શી જરૂર છે?' રમણે નમ્રતાથી કહ્યું 'અને કોમાં શું? તારી બાજે પણ મારા સુરેશ માટે એમ જ કંઈ હોત ને?'

'મારી બાજે તો તેથી વે વધારે કંઈ હોત.' રમણ બાજે તેણે તો સુરેશને સાંજના વાણ માટે રહેવાનો આમદ કર્યો હોત.

અર્ધો અક્ષર દર્શાવવા માટે અક્ષર કાપવા સાકે બનને
ધ્વજની છાતી પર ચોકડી દર્શાવવી.

સંદેશ પૂરો થયો એમ દર્શાવવા માટે બનને બનને
માથા મુખી કાચા કરી તેને બનને પથ પાસે
લાવવા. વળી, 'નગરતે', 'છટા પટે' વગેરે સંજ્ઞા-
ઓ પણ આ સંજ્ઞાથી જ દર્શાવાય છે.

અક્ષર ખોટા હોય તેને રદ કરવા માટે જમણા હાથે
વાવટો ઢાળા-જમણા હવાથી ના પાડતા હોહએ
તેથી સંજ્ઞા કરવી.

અક્ષર પૂરો થયો, એમ દર્શાવવા માટે પથ આગળ
બનને ધ્વજની ચોકડી પાડવી.

સંદેશ પૂરો થયો, એમ દર્શાવવા માટે પથ પાછળ
બનને ધ્વજની ચોકડી પાડવી.

'જમણા બંધો', એમ દર્શાવવા માટે બને હાથના બંધને ડાબી તરફ
થી જમણી તરફ લઈ જવા. એ જ રીતે 'ડાબા બંધો', એમ દર્શાવવા
બંને હાથના બંધને જમણી તરફથી ડાબી તરફ લઈ જવા. 'પાછળ
બંધો' દર્શાવવા પથ નીચેથી આગળના ભાગમાં લાંબા 'હાથે માથા
તરફ ધ્વજ લઈ જવા. અને 'આગળ આવે' દર્શાવવા સાકે માથા
ઉપરથી બને જમણે તરફ લાવવા.

રાત્રે સંદેશ આપવા માટે ડાબા હાથમાં હાથ ફાનસ તથા
જમણા હાથમાં લીલું ફાનસ રાખી ઉપરની જ સંજ્ઞાઓ વાપરીને
સમાચાર આપી શકાય. જ્યારે સંદેશ આપતી વખતે માણસ આપણી
સામે ઊભો રહી સમાચાર આપે છે તેથી તેના ડાબા હાથ આપણી
જમણી બાજુએ ને તેનો જમણો હાથ આપણી ડાબી બાજુએ રહે છે
એ 'ધ્વજનાં રાખતું બેઠેલે વળી ધ્વજમાં પણ ફાનસે માથાથી જમણી
તરફ પથ મુખી, 'જી જમણી નીચે, જમણી તરફથી ડાબી
તરફ, એક માત્રા ને બે માત્રા ડાબી તરફ બેથેથી નીચે તથા અનુરવાર
વાપરાતું બિંદુ માથા પર મૂકીને આપવાની રીત પણ છે. (ચાહ)

કરકસર અને સગવડની એક વાત

જિજ્ઞાસુ આપવા સિવાય મોટા ભાગના આહવાન લવાજમ આવતા અંક સાથે પૂરાં થાય છે. એ વિષે
એક કરકસરની વાત કહેવાની છે. 'કુમાર'નું લવાજમ સેલ્સ ટેક્સ સાથે હવે રૂપિયા ૭૨-૨૦ થાય છે.
તે મની ઓફિસની મોકલતાં બે જ આના તેના વધુ થાય; પણ બે વી. પી. થી મંગાવવામાં આવે તો ૭ આના થાય;
એટલે કે ચાર આના વધારે ભરવા પડે. ધણીખરા આહવાને મની ઓફિસ કરતાં વી. પી. ને આશરે જનું પસંદ કરે છે.
કેમકે એથી 'ટપાલીને ઘેર બેઠાં' પૈસા વસૂલ આપી શકાય છે ને પાંચટાં ઓફિસે મની ઓફિસ કરવા જવાનો ધક્કો
બચે છે. ચાર આના કરતાં ધક્કો એમને કદાચ વધુ કિંમતી હશે. પણ એ તો અંગત સગવડનો સવાલ છે.

પરંતુ એથી એક બીજી અગવડ બની થાય છે. બધા જ આહવાને એકસાથે અમારે વી. પી. કરવાનાં
હોવાથી તેની સંખ્યા ધણી મોટી-અચૂક હજારની થવા જાય છે. ચોરટ ઓફિસ એટલાં વી. પી. એકસાથે નથી
લેતી, — રોજ ગણત્રીનાં જ લે છે. આથી તેમના વી. પી.નો કમ આવતાં દિવસો વીતી જાય છે. પરિણામે આહવા
અધીરા થઈ અમને કાગળો લખે છે ને પુછાવે છે કે અમારું વી. પી. હજુ કેમ ન આવ્યું. એટલે સરવાળે બંને પક્ષે
પત્રવ્યવહારનું વધારાનું ટપાલખર્ચ થાય છે. જોકે 'કુમાર' તો કમાનુસાર ટપાલ ઓફિસ વી. પી. રવીકારે ત્યારે
જ લાંબા ગાળે એમને મળવાનું. આમાં સરવાળે લાભ થયો કે નેરલાભ ?

એક બીજી વાત કરવાની છે. પોતે આહક તરીકે ચાલુ રહેવા છડે છે, પણ પોતે મની ઓફિસે નહિ કરે, મારે
અમારે વી. પી. થી મોકલવું, એવા બગર પણ ધણીખરા નથી આવતા. અસખત, અમે વી. પી. કરીએ તે રવીકારી
લે છે ખરા. આથી જેમના કાંધ ખચર ન આવ્યા હોય તે સીને અમારે તો વી. પી. કરતાં જ પડે છે. પણ જેમને
આહક તરીકે ચાલુ નથી રહેવું હોતું એ લોકો વી. પી. પાછાં વાળે છે. પરિણામે એવા દર વી. પી. દીઠ અમારા સવા-
ચાર આના એળે જાય છે, અને આવ-જામાં અંક ચુંદામને મળે છે તે નશામાં! અને આવાં પાછા વી. પી.ની મંખ્યા
પણ જોછી નથી હોતી. એટલે આમ અમને નાહકના દંડવા કરતાં આપ અગાઉથી ખબર આપવાની કૃપા કરો તો!

આ બે વાત ઉપર આપ કાળજીથી વિચાર કરો તો જણાશે કે આહક તરીકે ચાલુ રહેવું હોય તો ૭-૧૨-૦૦ નો
મની ઓફિસ કરી દેવો એ જ સારું છે. અને... ચાલુ ન રહેવું હોય તો કૃપા કરીને તેમ વેળાસર જણાવો.

યૌરપંચાશિકા

આ અંકનું મુખચિત્ર જેના પરથી આલેખાયું છે તે કવિ બિલ્હણનું રસભર્યું લોકપ્રિય કાવ્ય

રપંચાશિકા (એવંચિત્તરના પચાસશ્લોકો)એ

વિરલ-સમાર્પન પદ્યકાવ્ય છે. ૧૦૨૦ થી ૧૧૦૦ના આગામી વર્ષ ગચ્છલો અને કર્તા પદિત કવિ બિલ્હણ કાચરેશ્વરના પ્રવરપુર શહેર પાસેના સૌમ્યપ્ર આમના વિદ્વાન પદિત નેપથ્યકવરના પુત્ર દત્તેન્દ્ર, વ્યાકરણ ને કાવ્ય, આલોકાર ગૌરે શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કર્યા બાદ એ પ્રવાસે નીકળ્યો. 'પચાસિમ' કાવ્યના રચના પ્રસંગને જાણે એ આદેશ વાતાંત્રિ પ્રચલિત છે તે સર્વમા મૂળ ખરી દૃષ્ટીકતરીકે આપ આ વિદ્વાન સરોધાધક રવ દી બે દેશવસાહ દ્ય એમ જણાવે છે કે પ્રવાસમા તે કંપેયક વખત પાળનારા હોયે ક્ષિતિપાત્રે કે સિતિ પાત્રને ત્યાં રહેશે, તે દરમ્યાન તેની પુત્રી સાથે અને રમેલ બધારે પાછળથી તે ભૂંદરે મતા કવિને દેસત્યાગ કરવા પડયો, ને એનેદને સમાવીને ચૌદબજ બિલ્હણે સ્કૃતભાષા 'બિલ્હણપચાસિમ' લખી, ન્આજ મુખી ખૂબ લોકપ્રિય કાવ્ય બનાવ્ય છે જેમા રાજકુમારી સાથે ભોગવેલા ભોગનુ કન્માદક ચિત્ર છે

પાળખી મધુસ, પ્રધામ કાશી વગેરે સ્ત્રીને તેમજુરાતમા આવેલો અને જાણુદિવસુર પાછળમા નામગરતી રાખવરને ત્યાં થેરો સમય રહેલો. એ કાળે સિદ્ધરાજ જયસિદ્ધનો પિતા કંપેયર ત્યાં સમય કરતો હતો. આદો તેણે 'કંપેયુદની' નામની નાદિશ રચી, જેમાની નાવિશ તે પ્રતિદાસપ્રસિદ્ધ રાખી મીનજાદરી શુન્સરાતમાથી કાર્ક કારલે તે અત્યત અપ્રસન્ન થઈ ચાલ્યો ગયો અને સૌમ્યપ્ર ગઈ દિશિજમા છેક શામેલ્લ 'સુધાની' યાત્રાએ કરી ત્યાંથી પાછા ફરતા તે દિશિજના ચાલુધ્ય મહાકોની રાજમાની કલાલુજમા આખી અને ત્યાંના રાજ વિક્રમાદેવે તેને જોતાનો વિદ્યાપતિ બતાવ્યો. કવિ ત્યાં રહેયો થયો અને રાજની પ્રશરિતમા તેનુ વિખ્યાત કાવ્ય 'વિક્રમાકથરિત' લખ્યુ જેની ૧૮મા સર્ગમા તેણે જોતાનો આત્મજાણત જણ્યો છે

શુન્સરાતમા તે નારાજ થઈને ગયો એ માત તાણ હતી અને પાળખાની માતવિસાર પડી હતી, તેથી પાળખી કાંઈ બીજા કવિને હાથે એ કાવ્યકવિ રૂપાન્તર પામી અને તેમા ક્ષિતિપાત્રને બદલે જુગ રાતના રાજ વીરસિદ્ધ અને તેની પુત્રી શરિશકાના નામે રચવાવા ગય દી બે દેશવસાહકાર્ક જણાવે છે એ રૂપાન્તરની કથા એની છેક રાજપુત્રી ગણિકાને કવિ જણાવતો હતો, તેમા તેમની નન્ન પ્રોતિ થઈ અને તે દાપલવવવહારમા પરિભ્રમી રાજને આની જાણુ યતા તેણે કવિને શૂળીએ ચઢાવવાની સભ કરી ને તેને વધરેળે લઈ ગયા વધરયાન જુથે હતુ અને તેને ગવાસ પગવિધ્યા દેતા વધ ત્યાંને ચઢતા પહેલા રાજ એ તેને જોતાના ઇષ્ટદેવને રેગરી લેવા કહ્યુ

૧૫૨ કવિએ તો શરિશકાને ન જોતાની ઇષ્ટદેવતા જણાવી તેનુ રેમરજુ કવીકીને વધરયાનનુ એકેક પગચિત્ર ચડતો મથો તેમ તેમ એક એક સ્થાક વચકારતો મથો તેગાં જોણે ને રસમધુર વર્ણન કર્યુ તેમાંની કવિત્વપ્રતિષ્ઠા તથા તેના યોગની નિમલતાથી પ્રસન્ન થઈ રાજ એ જો ગાદી બાંધી ને શૂળીને બદલે જોતાની સુતા આપી

આ કથામા પછુ ધણુ દક્ષીકતરે છે કે એક રેયળે જેનુ છેકે શરિશકાના રેનેદનુ વર્ણન કરી રહ્યા બાદ કવિને વધરેળે લઈ જતા દેતા ત્યાં શરિશકાની નજરે તે પડયા, અને 'કવિને ખારસો તો

હું પણ મરીશ' એવા પુત્રીએ આ કદ કરતા પ્રધાને રાજને સમજાવ્યો અને બનેડ લગન થયુ, કહાડકમા વળી આ કાવ્યની પ્રતર્ગા રાજનુ નામ ગદનાશિરામ અને પુત્રીનુ નામ યાગિની પૂર્ણતિલક છે, અને તેમને પચાલ દેશના હદગીર્ધર નગરના વર્ણુન લાં છે, તો કેહ વળી શ્રીપુર પાટણુ આ પૂરથીય રાજ જણાવે છે

'લાઈટ એવંચિત્તર' નામના સુદર અગ્રેષ્ઠ માન્યમા જુજની જીવનકથા હવારનાર વિખ્યાત અગ્રેજ કવિ સર જોડવિને આનોઈટે અગ્રેષ્ઠ પદ્યમા એના મુક્ત અનુવાદ કર્યો છે એ તેના પદ્ય એટલા મુગ્ય દેતા છે જોતાને એ અનુવાદને જોતાના હરતાહરમા એમણે ક પાળ્યો છે એ લખે છે કે પ્રથમ ક્રેતારંબવ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના સાવબેરીમા તેની હાતપ્રત ઈ ૧૭૮૮મા હારોન નામના વિદ્વાનને લાય આવી તેણે જોતાની ટીક સાથે, કેહાં જી પીઠાને આપી, તેણે રેવનાગરી મેકો સાથે લેડિન ભાષાતર સાથે એ પ્રકટ કરી ત્યારથી વિલાયતમા એની કીર્તિ પ્રસરી સર એકવિન વળી એની કથા એમ જણાવે છે કે કાચીપુરાના મહાશાનુ સુદાનાની કુમારી વિદ્યા સાથે, રાજકવિ ચોર પ્રેમમાં પડેલો, અને તેની જાણુ મતા રાજ એ એને દેહાનની સભ કરમાપી કેળા પૂરેલો, ત્યાં એણે આ મેકોના રચના ન્પારે એક માન્યતા એવી છે કે શરિશકા સાથે યાગિની લગ્ન કર વાથી બિલ્હણની ખ્યાતિ થોર કદ તરીકે ફેલાહ હતો અને તેથી ન્ એ બિલ્હણપચાસિમ' કરતા 'ગૌરપચાસિકા' નામે જુધુ અપ્રત થઈ

એ તેમ, પણ આ કાવ્ય આજ સુધી એમાંની રસમરતોને કારણે અતિ લોકપ્રિય થયુ છે અને તેના દિલ્હી જુજશાદી, ગરહી વગેરે ભાષાઓમા અનુવાદો થયા છે. જુજરાતમા તો છેક ઈ ૧૯૨૬ મા જેન કવિ જ્ઞાનાચાર્ય એને અપજ્ઞ સરસ્વતમા હવારેલી, ત્યારથી જુજરાતીકા એના રસથી મોહ પામ્યા છે. મી નાગરદાસ પોરેસ અને શ્રી વતનમીરાજ રાવે તેના કહેવા અનુવાદો તો તાજ છે

'આલપિતા' એ રાખેલી રાજકવિના પચ્ચાસે વસતતિર કાના મેકોના મુક્ત મુગરના માધુર્યથી ભરેલા છે. આ જાકનુ મુખચિત્ર દર્શાવે છે તેમ, તેમ જ્ઞાન સચિત્ર પોથીઓ પછુ આલેખાઈ છે એ ન્ એની લેખાસિત્તાને પુરાવે છે એ આજુ કાવ્ય તો અર્ધ હતાઈ જાય તેમ નથી, પણ મુખગિતમાનો ૧૮મે મેકો આ મુખજ છે

આલપિ તા ધવલવેશ્મિનિ રત્નલીપલાલમયૂલ પલલેદિગિતાન્ધકારે પ્રાત્નોચમે રહસિ સમુલ્લસર્ગીર્ણ લજાભયતનયનામ્રનુચિન્નયાદિ અદાપિ તે વચન રત્નલીપ પ્રસંગે

આધાર નાગ થઈ દેવનાચાર્યોસોદ્ધ, ત્યાં સુધેમ દર્શન યતુ કરવા હુ તેના, લજા ખરે નયન લાગી, તે રાગ હુ (રત્નના કગલગવાદીવાથી જેના અધકારને નાશ થયો છે એવા મારા કવચ વીજળા ભગનમા, તેના મુગના સમુખ દર્શનને ગારેડુ રાખતો હતો ત્યારે વચ્ચા અને લયથી પીકાએના જેના નયને દગી પડયા હતા એ કી છે (મિયતમા)નુ હું હૈલ યે ચિત્તન કહું હું) એ અન્યથો છે/હા પંચમે મેકો તો સુખામિત તરીકે પછુ બહુ જણીતો છે તેને વિષે એમ કહેવાય છે કે વધરયાને ચડતા ૪૯ પમ-
(નવેમ્બર ૧૯૨૬)

ધિયાં પૂરાં થયાં ત્યારે સામ્યે કવિને દરીને પૂછ્યું કે હવે જે તમે સંસારનાં ખ્યાલ છોડી સકતા નથી ત્યારે કવિએ આ ઉદ્દેશ નિશ્ચયાત્મક સ્વીકૃત કર્યો:

ભવાવિ નોડગતિ દુઃકિલ કાલનૂત કૂર્મો નિદર્શિ ધરણી સહુજીવભો ભગ્નોનિર્ધિવદ્ધિ દુઃસહવાડવાગિનિમંચીકૃત સુકૃતિનઃ પરિપાલચિત્

આદિપિ સંકર ત્યજે નન કાલકટ,

ધારે હજી ધરણી પીઠ પરે ન કૂચે,

સિદ્ધિ હજી નિભ દરે વડવાગિનિ ધારે,

પાણી રહે ત્યજે ન સર્જન ને રવીકાંધે,

(હજી પશુ(ભગવાન)સંકરલગાડવગતિ ત્યાગ કરતા નથી,(ધરણી-પર) કૂર્મ હજી પશુ પૂજનને પોતાની પીઠ પર ધારી રહ્યો એ સાચર હજી જે પોતાના અંતરમાં વડવાગિનિ સાચી રહ્યો છે;(તેમ) કલાસ-ત્યાગ એક મનત પોતે ભેરે રવીકાંધે તેને વળગી રહે છે.)

નાટ્યપદ્યસર (અનુ ૫૦ ૩૨૧ થી ૩૨૬)

કેવા પ્રકારનાં પાત્રો નૃત્યમાં અસાધ્ય છે તે પશુ દર્શાવેલું છે. જેમકે પુષ્પાશી(જેની આંખમાં સફેદ ફૂલ હોય), રસહીતા(જેના વાળ ભવરી બનેલા હોય), રમ્યેશ્વરી(જેના હોઠ બડા હોય), હાંખિત તબી(જેનું શરીર અતિ લાંબુ હોય), અતિરૂપા(જેનું શરીર અતિ બેડું હોય), અતિરૂપા(જેનું શરીર અતિ કુર્બંજ હોય), અતિ હન્ય કે અતિ વામ(અતિ ઊંચું કે નીચું શરીર હોય), કુબ્જ(કબૂક કે ખૂંચુ શરીર હોય), રસરહીતા(જેનો હંઠ બસુરો હોય), અથ દસ પ્રકારની કૃતિઓવાળાં પાત્રો નર્તન માટે નિર્મિત ભૂતવ.

૨૨૦ આનંદકુમારનામી 'અભિનય-કૌશલ'ના તેમના અંગેષ્ટ નામ 'Mirror of Gesture'માં 'પુષ્પાશી'ના અર્થ 'જેની આંખો પુષ્પ જેવી છે તે' એવો દર્શાવે છે. પરંતુ પુષ્પ જેવી આંખો તે શુદ્ધ રૂપ મળ્યા. તે હોય રૂપ કે વર્ણના જેવી કેવી રીતે મળ્યા? આથી પુષ્પાશીને અર્થ 'જેની આંખમાં ફૂલ પડ્યું હોય તે' એવો ન દોરો ભેદ્યો, કારણકે તેવી આંખો સૌંદર્યમાં હાનિ રૂપ છે.

નવાં પુસ્તકો

ઉપચયદેહલું તત્ત્વજ્ઞાન : સર સર્વપલ્લી સમ્યાજીનના તાત્ત્વિક આલોચનાપૂર્ણ ગ્રંથ Indian Philosophy-Vol. I ના પ્રકરણ ૪ થયેલે અનુવાદ-કરનાર : ચંદ્રસેન પ્રા. શુક્લ, પ્રકાશક : વૉસ બેન્ડ હ. લિ.-મુંબાઈ, ૩ ૮-૦, પૈરિસિટાન : પ્રા. નિમ્ણપ્રસાદ ૨. ત્રિવેદીના વિવેચનાત્મક નિબંધોનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : પ્રા. નિમ્ણપ્રસાદ ૨. ત્રિવેદી સન્માન સમિતિ જી નંદર મુ. વીમાળાજી, સુરત, ૪૦-૦; ગૌડાક્ષત : અનંદરાય ધ. સાળના વિવેચનલેખોનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : પરમસુખ પંડ્યા, એત એમ. ત્રિપાઠી લિ., મુંબાઈ-૨, ૪-૦-૦. ઇતિહાસ-સંમેલન નિબંધ સંગ્રહ : ગુપ્તરાત સાહિત્ય સભાના ઉપક્રમે ચોલએટ ઇતિહાસ સંગ્રહન પ્રસંગે રવીકારાએલા ઇતિહાસવિષયક નિબંધોનો સંગ્રહ, ૪-૮-૦; ગુપ્તરાત સાહિત્યસભા અમદાવાદની કાર્યવાહી સનેર ૧૯૪૬-૪૭, ૩-૮-૦; ક્રિદેર-દારે: વિષ્ણવત લેખક ખલીલ નિજામની કૃતિનો અનુવાદ-કરનાર કંતિ કપાધ્યાય, પ્રકાશક : કૃષ્ણપ્રસાદ લ. બહે-અમદાવાદ, ૧-૮-૦; રઅડતા સમઃ નિજામના The Wanderer નો અનુવાદ-કરનાર : પદાર્થ, ૨-૦-૦; કિશુકે : નિજામનાં ચૈત્રાદ્યાનકોનો 'અનુવાદ-કરનાર કિશવ કુંજરજી', ૦-૧ ૨-૦; પામલ:

કર્ણવન (અનુસંધાન સત્યેના પલ્તા પરથી) વીળળ-કેવેમાં આ બેઠીઓમાં થાય છે. આ ગુપ્ત મળનની બીજી નતોમાં નથી દોતો. કોલ જેસ અને બીન પદાર્થો કાઢી લીધા પછી જે લાકચેલ કોલસા રહે છે તેને કારવાળી કોલ અને છે. કોલની સખત નત(દારીકો) પાત્રો આળવા માટે વપરાય છે. આ પશુ દર્શામાં કોલસો તેની ખાણમાંથી કાઢીને એમને એમ વાપરવામાં આવે છે. આ પ્રસ ગુપ્તસામકારક છે. તેથી કોલસામાંથી મળતા ઉપચારો પદાર્થો રે-કાંકી નય છે. પરંતુ કોલિમ દરીને વાપરવાથી આ ઉપચારો પદાર્થો એવળી સાકાવ. કોલસો દેરાનું સામ્યીય ધન છે. તેને ઉપચાર બસ-બર ચોમ્પ રીતે પથો ભેદ્યો. કાંકેક, અમેરિકા અને બીન દેશોમાં કોલસામાંથી ખુણ કિમની રસાયનો કાંકવામાં આવે છે. કોલસાને હાઇડ્રોજન સાથે સખત કણાણમાં સંયોજને ગેસીકરણ બનાવવામાં આવે છે. આનું કારખાનું કાંકવાનો વિચાર હિંદી સરકાર કરી રહી છે.

નર્તક તથા નર્તકી વગેરે નૃત્યારંભમાં રંમખમિ પર કેવી રીતે ગોઠવાયેલાં હોવાં ભેદ્યો તેનું વિવરણ પશુ ચાલ્યો છે. હેલું છે. તે અનુસાર રંમખમિના મધ્ય ભાગમાં નર્તકી તથા તેની ખાણમાં નર્તક, તેની નજીક તરફ કરતાલ-ધારી તથા બન્ને તરફ પાછળ બે મુરંજી; વળી કરતાલધારી તથા મુરંજીઓની વચ્ચે આયક તથા કૃતિકાર બેસેલા હોવા ભેદ્યો. અર્વાચીન લાનપુરા કે તંજૂરની ભય્યાએ પ્રાચીન કાળમાં વપરાતા વાદ્યવિશેષના પાકને કૃતિકાર કહે છે.

પ્રથમકાર રંમખમિ પર કાર મુખ્યભગ ગોઠવાઈ બાક અઠ નૃત્ય-નો આરંભ કરવો એમ હેલું છે. આ નૃત્ય, ગીત તથા અભિનયમાં તેમજ ભાષ તથા તાલપથ હોય ભેદ્યો. હેલું છે કે—

ભાર્યેવાલમ્પેવદ મીતમ હર્તિનાથે પ્રદર્શવેદ ।
વશુમ્પ્ત્ય્ વર્ણવદ મારમ્ પ્રાદામ્પેદ લાલમ્પેદિસેલ ॥
અર્વાત મુખ દારા ગીત, હરતદારા (ગીતનો) અર્થ, નેત્ર દારા (નર્તનને અનુરૂપ) ભાષ, તથા પથ દારા(ભાષને અનુરૂપ) તાલ દર્શાવેલો. (ચાંદ)

નિજામના The Mad Man નો અનુવાદ-કરનાર ગોકુળભાઈ પટેલ, ૧-૮-૦; ત્રમે પુસ્તકોના પ્રકાશક : નવનીતનાલ મદારી-અમદાવાદ; આંધી કથા ગીતેઃ બધા ગેર્લો લોરોને ૨૨૪૦ રોકે એવી શ્રી નિગમનાલ પ્રા. બંદની કુમારકલ કવિતાઓની પ્રા કોપ્ર સાહેબની પ્રસ્તરવના સાથેનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : નગીનભાઈ. સાહે-અમદાવાદ-૧-૮-૦; આંધી ગીતોઃ આંધીજી અને બીન હેમ્પેલ-એના પથમય સંવાદરે ગ્રાંધીવાદનું તત્ત્વજ્ઞાન સમલબની પુસ્તિકા, પ્રયોજક : ચેડુનાલ બહેવાચાલ પટેલ, પ્રકાશક : શ્રી સચિત્રીચંદ્ર-લાલ પટેલ, ગોંડલ; ગીતવર્ણ : કવિ 'પંચમ'ના કાન્યસંહ, પ્રકાશક : નટરવ નોરા-મુંબાઈ-૭, ૨-૮-૦; વિદ્યાર્થી માંદેદરીન વિ-ભાગ ૧ : આમળ અલ્પાસ કરવા હેમ્પતા વિનીત વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન કરાવતી શિક્ષણ સંસ્થાઓની યાદી, સપાક અને પ્રકાશક : કાંતિભાઈકલ્હાણી દેસાઈ-વોરાદ, ૧-૮-૦; લખુકેસરેખાસોનો હરતેદારાસાજીમાં પ્રવેશ કરવા હમ્પતાસાએને ઉપચારો મુદ પડે તેવું અલ્પાસકુજા સચિત્ર પુસ્તક : શે ૦૨ નોરશી, ૪૦ ૫૫૬ ફે. સારી, વાગરવાડી, ગાંધીનૈય (સાહિત્યકો), મુખ્ય વિરેતા-અંબ કુમારની, અશ્વિજીવન, ગોપામળી, અમદાવાદ-૬, ૧-૮-૦.

કાબેન

જો કોયલા હેલો' એ આપણામાં જનતાની એક પ્રચલિત ઉપમા છે. આંખને આગ્રિય એ કોયલાનું તરત જ કાળેન આપણી ધરની પર અસ્તિત્વ ધરાવતાં મૂળ તત્વોમાં અદ્યુત એ તરત છે. એક બાનુ કાળેન આપણા શરીરની રચનામાં આવડત અંચળત તરત છે—આપણા પ્રાણનો આધાર છે;નો બીજા બાનુ એ તરત જાણે કાલસે, આપણા આધુનિક જીવનમાં યુગધોળા યુગપર થયેલા અનેક પ્રકારના પદાર્થો માટે જરૂરી કાયા પદાર્થો પૂરા પાડનાર એક અતિ ગતિશીલ ઉપકરણ થીજ છે: કોઈજ ન નહિ પણ સક્રિય પેદા કરવાનું એક આદિ સાધન છે. આપણે કાલસે બાળીએ ખીચે તે આ કાર્ય માટે છે, તે કિયાદાર પેદા થતી સક્રિય બાળીએ બેરકક રમિ છે. આપણને કયા આપે છે ને આધુનિક ધંધેને ચલાવે છે.

કાર્બન દુરવતારાં સ્વતંત્ર આપરમાર્ગાં તેજાનું સંયુક્ત દર્શામાં જડી આવે છે. હીરો અને ક્રીસ્ટાલ ટેના સ્ફટિકભવ પાસ્તાદાર ર્પાતંદરે છે. ગેલસી તેનો આસ્ફટિકમય બીનપાસ્તાદાર પ્રકાર છે. અત્રતા તારા-ગોમાં તેજાનું સ્વયં અને તારાગોમાં પણ સ્વતંત્ર કાર્બનનું અસ્તિત્વ પામ્તારા પડે છે. અનીત્ર તેજા થા ઘોરોજિમય કોષ્ટે કાર્બન અને હાઈડ્રોકાર્બન સંયોજનત્પત્તિ થા થયેલ હાલુડે. કાર્બનનું આપલી મિ-અણુ આપણા વાતાવરણમાં કાર્બન ડાયોક્સાઈડ વાયુ બદ્દલ પ્રમા-ણમાં સ્વતંત્રતરી હોય છે. તેનાં સંયોજનો કોષ્ટે કાબ્બિનિટા, સેનાં કે મુના-પરચર, આસ્ફટાણુ પુષ્કળ ગળી આવે છે. ફેલસિયમ અને મેગ્નેસિયમનો સંયુક્ત કાર્બનિટ ડાસીયમીદાર તરીકે જાણખાય છે અને કેસીયમ પર્વતાણગણી તેની બનેલી હોય છે.

વનરપતિ તેમજ પ્રાણીને નિશ્ચયતા અવનરસમા કાર્યનનાં સ-
યોજનનો D. આયુરિક રસાને પ્રાણુ તેમજ વનરપતિને કાર્યન-
પદાર્થો મુજબ સંખ્યામાં પ્રયોગશાળામાં બનાવી જનતાને મુજબ
બનવી રીધા D. આ રસાયન કાર્યનિક રસાયન (Organic Chem-
istry) તરીકે યોજાય છે. કાર્યનિક રસાયન કાર્યનના રસાય-
નનો એક ભાગ છે-એક પ્રદર્શન છે. પરંતુ તેમાં આવતા પદાર્થોની
સંખ્યા અતિશય ઘેટી ઢીલાવી સગવડ આપતે તે અભ્યાસક સામ-
ગ્રીમાં આને D. બાકી તે છે. જે રસાયનના સિદ્ધિતો બીજા પદાર્થોને
ભાગ પડે છે તે બધા કાર્યનિક પદાર્થો પણ ભાગ પડે છે.

કાર્બનિક પદાર્થોને ગરમ કરવાથી ધાતુ પડી જાય છે, અને જેને તેમાંથી ધાતુ કોલસા રહે છે. લાકડાને બાળવાથી તેમાં રંગ બદલાય જાય છે અને તેમાંથી કોલસા પડે છે. કોલસાને વિદ્યેય ગરમી આપવાથી તે સળગે છે અને જેને જેનેથી શેકી શકાય રહે છે. આ ક્રિયામાં કોલસાનો કાર્બન દ્વારાના ઓક્સિજન સાથે સંયોજન કાર્બન ડાયોક્સાઇડ બને છે અને તે વાયુ હોઈ દૂધવામાં મળી જાય છે. કોલસામાં આનેથી બીજી અણુક્રિયા તાજે રંગ પાછળ રહે છે. આ ક્રિયામાંથી મળતી ગરમી માનવી દ્વારા કાર્બનિક પ્રક્રિયામાં હોતો આવી શકે છે.

કાળંતની અસંદ્ધિક વસ્તોમાં આપણા દૈનિકા જીવનમાં ઉપ-
યોગી પ્રકારે નીચે પ્રમાણે છે : (૧) કાયસે : લાકડામાંથી બનાવેલો
(વૃંદ ચારોલ) ; ખાંડમાંથી ચા કેવા ખીબ પદાર્થોમાંથી બનાવેલો
(રૂચર ચારોલ) ; (૨) મેસ (લેખ બ્લૉક) : મેકેપણ બળતા કાર્બનિક
પદાર્થની જગ્યાત વપરાય છે ; (૩) વાલણ ખરતાથી બેગ : યેતા કાળો પદાર્થ ;

(૩) પ્રાણિન મેલસો (અંગીમત્વ આરક્ષા) : દાદાદા બાળીને જન્મલે-
હો મેલસો, આપણી પ્રેક્ષક થવે; (૪) શેક : આજમાંથી નીકળી
જીવી જીવી જતો; (૫) નેસ કાર્યન : અને (૬) ધસિકટ્ટો કાર્યન : જો
પરિવેશ આગળ આવે છે. આ બધાય કાળા ને અપારદશક હોય છે.

શુદ્ધ અ-રૂઢિકામ કાર્બન, ઍન્થ્રેસિયમ માત્રને કાર્બન હાઇ-
આક્સાઈડ વાયુના પાતાનરણના આગવાપી બને છે.

ગુજરાતમાં કોયલો ખૂબ બનાવાય છે. પરંતુ તે રીતપ્રચલિત છે તે આર્થિક દ્રષ્ટિએ ખામી ભરેલી છે. ખાદ્યાના લાકડાંની ગંજાદારીને બાળવાથી તેમાંની નીકળતા કંપોથી પદાર્થો દવામાં ચાલુ નાવશે. તેમાંથી બળતણ માટે કપથોથી ગેસ, એસેટિક એસિડ, એસીટોન અને અિયાઈલ, બેન્ઝીન, વુડરિપરિટ એવા પદાર્થો મેળવી શકાય. એકલા કદાચ બેંધ બંધાનારો સાં લાકડાંને બાળી કોયલો બનાવાય છે. આ કોયલા વધારે કમળ હોય છે. આ રીતે શાકસાધનોમાં બદાવતીમાં કામ ચાલે છે. કોયલામાં વાસુનો સંચદવાની સમિતિ છે, કારણ કે તે ઢિંદાણુ છે. એટલે તેને કમપોઝ પાણી છુલ્લ કરવા માટે પણ ચાલુ છે, ગંદકીવાળી ગમ્યામાં કોયલાની ભૂરી નાખવાની જગ્યાએ ગાડી ભરે છે. નામિયેરની છાદમાંથી બનાવેલી કોયલો વિશેષ કિંમતીય હોય છે.

મેસા અનાવના ગટિ તેલ, મીણ ને ટપ્પેન્ડાઇન જેવા પદાર્થોને
અ-પુરતી હવામાં બાળવામાં આવેછે. એસ્ટીલીશીનનાથી આ પદ્ધતિ
પૂરક તરીકે અનાવાય છે. આને ૭૫ થી ૮૦ ડિગ્રી સેલ્સિયસની અનાવટમાં
થાય છે. થોડોક આગ ફેરોગ્રાફમાં પણ વપરાય છે.

દાઠકાંચેને નિર્જાતરી તે આસપાથી તેમાંથી ઝેરા નિધા અને
ગીળ પદાર્થો, વાસુઓ અને દાઠકાંજુ તેલ (ટીપેલ ડાઈલ) નીકળે છે,
અને જેને એ કાઠો પદાર્થ રહે છે તે ઝેનિમલ મારેકાલ કહેવાય
છે. તેને વિશેષ શુદ્ધ કરવાથી આઈર્ષી બ્લેક ગણે છે. ઝેનિમલ મારે
કાલ ખાંડને રાજી કરવાથી આઈર્ષી બ્લેક ગણે છે. ઝેનિમલ મારે
કાલ ખાંડને રાજી રાફેલ કરવા માટે વપરાય છે. ગળાના કાવજીને
ઝેનિમલ મારેકાલના પારીક ભુક્કા સાથે ઉઠાવે; પછી તેને ગાળ-
વાથી રેખવિહીન રાફેલ કાવજી નીકળે છે. સુખાના હેરી વાસુએને
રેકાલા વપરાતા ઝેલ-મારેકામાં પણ તેને સહિષ અનાવાને વાપર-
વામાં આવે છે.

આભાંમાંથી નીકળતો કાલસો એટલે શરતરીય કાળમાં આપણી પૂરતપર થયેલ લક્ષણપાતો અને જવાબામુખીય પ્રશ્નતિઓમાં દર્શાવે એકોટી વનદર્શિતાના અસ્પીશૂત અપરોધો. આપણા દેશમાં કરીયા અને શાહીજમ્મી આભોમાંથી ખૂબ કાલસો કાઢવામાં આવે છે. પ્રમાણમાં પણ કાલસા નીકળે છે, પરંતુ એ કાલસામાં બેંધકનું જગ્યાલ વિશેષ છે. આ કાલસો વાજપાત્રાવાક જ્ઞાનાવધા સંતોષન નાલે છે. દિલ્લી સરકારે ક્યુમેલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ આવા કામ માટે કાલસું છે. કાલસાને બેંધ વાકપાત્રો (retoris)માં આસપાસથી તેમાંથી કાલ જૅસ, એસિનિયા અને તારાવ જેવા ઉપયોગી પદાર્થો કાઢે છે. આ કિલા દરિયાના બંધપાત્રોના ઉપરના કાળમાં સખત કાળે પડે બેંધપાત્ર છે. તે જોયે કાળેનું કહેવાય છે. આ જૅસ-કાળેનું વિદ્યુતપાદક છે એટલે તેનો ઉપયોગ (અનુ) સમીને પાના ઉપર)

ટિકિટ-સંગ્રહ આ યુગનો એ સંસારવ્યાપી શૌખ

કેમ કેળવવો તેની તથા બીજી ઉપયોગી માહિતી આપતો વિશાળ

ભારત સરકારના ઉપયોગ માટે ૧૯૫૦ ના બન્યુઆરીથી નીકળનારી નવી 'સર્વિસ-રેકર્ડ' નો નમૂનો, જેમાં હાલ આપતી રાત્ર બચાવવાની છાપને બદલે અરોહકરતાબનું ચિત્ર આવશે. એક પૈસાથી માંડી દસ રૂપિયા સુધીની ૧૩ કિંમતની ટિકિટો એવા છે.

Requested

1874-1949

Received by the authority of
THE
BRITISH PHILATELIC ASSOCIATION
AND THE
PHILATELIC TRADERS SOCIETY

To: G. D. SHROFF, Secretary,
71/3, Sakar Bazar,
AHMEDABAD-2
INDIA

‘લીમ કોલ નેશનની ચે પહેલા રચવામાં, ભરત-પ્રભુભાના પ્રથમ સમ ‘યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન’ (વિશ્વ દ્વાર સંઘ)ને મળે મહિને ચોળી સરી પરી થઈ, તે નિમિત્તે વિવિધ દેશોએ માટેલી ટિકિટો પૈકી ઇંગ્લેન્ડ અને આફ્રિકાના નમૂના સામેના પાને આગેલા છે. ટિકિટો તે પ્રસંગી ટિકિટો સાથે તેના કપડે-કપરનો એક નમૂનો અમે મળ આપ્યા આવેલા હતા. આ ઉપર એવું બીજું કવર આવ્યું છે, જે બ્રિટિશ ફિલેટેલિક એસોસિએશન તથા ફિલેટેલિક ટ્રેડર્સ સોસાયેટીના અધિકારથી માટેલું છે. એ પ્રસંગે ટિકિટોને રફ કરવા માટે ને ખાસ પોસ્ટમાર્ક ચોલવેલી રે પછી આ ઉપરના કવર પર દેખાય છે. હિંદે માટેલા એવા ચોલ ફરેલે-કવરનું ચિત્ર સામેના પાને આવ્યું છે.

ગ

આ અંકમાં આપણે ટિકિટોને કાગળકપરથી સલામત કેમ ઉપેક્ષવી, તેમજ નવી ટિકિટો ઉપરનો ચેલ થા પાછળ ચોટલા કાગળ કેમ સાફ કરવા તેની વિગતો જોઈ, તેમાં એકજે બાળતો કમેરવા જેવી છે. ખગર વપરાયેલી યુરપાણા ટિકિટો ચોમાસામાં નંગ બેજને લીધે એકબીજાને ચોંટી જાય છે, તેમ સુકી ઝટકામાં એવી ટિકિટો કોકડું વળી જાય છે. એના પર આપણે ખાસ યોગ્યથી નાખીને તેના નરમ બેજથી તેને નરમ પાટી સીધી કરી રાકાય છે. એ ન ફાવે તો એક ટેબલના ખાનામાં પાણી ભરેલી રાખીને પડખે એક ડબ્બામાં તેને થોડો સમય મૂકી ધોંકવી; એથી પછી એ લીલી થઈ જશે. પછી તેને કાસા કાઢના એ ડુકડા વચ્ચે મૂકી થોડો થોડો દળાવીને સીધી કરી લેવી. એથી જલદ, બેજથી ચોટીલી ટિકિટોને અથા એકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપેક્ષા બાદ તેને જતાવળે સુકવવાના લોકો ગરબી આગળ ન રાખવી. નહિતર એ કોકડું વળી જશે.

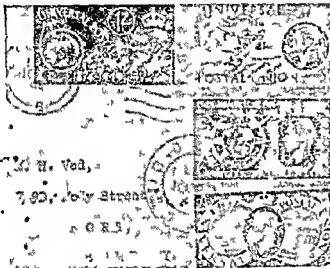
ટિકિટો નેમ લેસમાન પછી અંદિત, મેલી, થેરી પોસ્ટમાર્કવાળી, લેકરકાગળી, કાગળ કળેલીને ‘ચિન’ થઈ ગયેલી, અંદિત પરફેરેસન-

વાળી કે કરચલીવાળી બિલકુલ ન હોવી જોઈએ, તેમ તેના પર પોસ્ટમાર્ક સિવાય બીજા કોઈ પ્રકારનો સાદી કે પેન્સિલનો રાખ ન હોવો જોઈએ તેના અંદિત પરફેરેસનને હાથથી સુધારવાનો, કે કપાઈ ગયેલા ખુલ્લા ફરી જોડવાનો, થા જાંબી પડી ગયેલી તેના પરની આકૃતિને હાથ વડે ચોતરીને સુધારવાનો પ્રયત્ન પણ હારથી જન કરવો જોઈએ. નહિતર એવી ટિકિટો કિમત ઠોકીની થઈ જશે.

અથા એકમાં જણાવ્યું છે કે ટિકિટ પરના ચિત્રકાગળા રાખ, બેન્ડોઈનમાં જમાવવાથી નીકળી જશે. આ સંબંધમાં અમારા મિત્ર ડૉ. નરસિંહ શાહ જણાવે છે, કે તે બેન્ડોઈન નહિ પણ બેન્ડોઈલ થા બેન્ડોઈન જોઈએ. બેન્ડોઈન તો યન દોષ છે અને યુનિવર્સલમાં લોખાનના ફૂલ તરીકે ને વરતુ પ્રચલિત છે તેમાં રહેલા તે પદાર્થ છે બેન્ડોઈન ન સહેલાઈથી સળગી બેઠે એવું પ્રવાહી છે. બેન્ડોઈનમાં જલિશ્ચરવાળા રાખ કાઢી નાખવાનો શુભ છે અને ફાઈકલીનિયમાં તે વખરાય છે. ટિકિટ-સંગ્રહકોને એ વરતુ મેળવતાં મુશ્કેલી ન પડે એ માટે એમણે આ ખુલાસો માફકથી ને.

‘યુ યુ’ની પોલી શતાબ્દી ઉપર આફ્રિકાએ કાઢેલી ટિકિટો

મધ્યા આફ્રિકા જેની માલિકી આપણે હવે તે સમયે જીતવા દેશેના ટપાલખાતાના સ્વયં 'યુનિયનસ્ટેટ્સ ઓફ યુનિયન' ને સ્વયં જયે મલિને જોલિસે વર્ષે કયા વધારેની જીવનથી નિમિત્ત દુનિયાના અનેક દેશોએ ખાસ ટિકિટ તથા કાર્ડ કે કવર કાઢ્યા છે કેમકે ટપાલખાતા જેની સાર્વજિક સેવા આપનાર ખાલ સમ્બંધરૂપી અપિત દોષ સો દેશ તેવા એક માફ થઈ શકે નેમા નમતબરના દેશો સંધ કરે એકત્રિત થયા હોય જેથી એ દુનિયાની સર્વ પ્રથમ સરખા છે લીજ નેત્ર નેશનલ પછ ત્યાર પછી સ્વપાલ આગ દોવાથી ઘણા દેશોએ અ પ્રથમ ટિકિટ દોષ તેની ટિકિટો વાચનમિત્રો ત્રાસારા ઉપર ગોઠવે છે આફ્રિકાની એટી ટિકિટો કે રૂડે રૂડે કે કાર બોમ્બ હિવ ઉપર ફોટોસિયા (આફ્રિકા)ની લાઈ કોરેક્ટાએ મોહિત આ સામે છ પુત્રે જેમા ચારેમા વિવિધ આલેખનો છે પહેલી ટિકિટમા અવગમ્યમા પૂર્ણીમા જે વાની આસપાસ તેના પાચ ખડો પાચ રૂપ પાચ પાચેને લાખની સામ્ય રસો સસ સેવા આલેખ્યા છે બીજી ૧૫૨ પીના ગોળા ઉપર યુરોપનો પ્રસાજીમસિ દેવ મકનુરી (વ્યાપાર અને વ્યવહારના દેવતા) બેઠો ત્રીજી પીના છે ચોથી ટિકિટમા પછ તેના ન આનેખન સાથે અરકાર મા મેટ પરમોડિયુ અલકેખેડ કે અને ત્રીજી ટિકિટમા પૂર્ણીમા જે મોજાખેતા નકસો સાથે ઉપર નિખાન તથા નીચે રસીખર છે ટિકિટ આફ્રિકાના વિવિધ પ્રદેશોની ટિકિટો ઉપર આ ન આલખો છે

કવરે મટેની આ પ્રકારની ચાર ટિકિટો ચોટી પોલ પર આલેખુ યુનાઈટેડ કીંગડમ ને મ યે રે કોલેન કાર

ટિકિટ એક વધુ કાર્ડ કે કવર

યુનિયનસ્ટેટ્સ ઓફ યુનિયન ને પી અલીની ટિકિટની નિમિત્ત ટિકિટો કાર્ડ કે કવર તથા વધુ ટિકિટો કવરે નવો જેના ને પૂર્ણીમા ગો વાની જે વાલુએ આપનાર ૧૮૭૪ તથા ૧૮૯૪ એ ન વર્ષો અને તેના ઉપરના ભાગમા એક તરફ પાચ મિક દવાય તરફ તરફ હા રો અને બીજી બાજુ આલે વિમાની ને પ્રસાર કરે નત ગોરેખન એમ પોષિતો વર્ષે દેવાની તથા આખની સ્થિતિ આ ન પ્રગતિ દર્શાવી છે મધ્યમે કારતવ્ય સમયિક ગણકાવવા છે કાર ની કવરે લગવા અનુપમી વખાલ છે આ વધા સાથેના પાનાનુ કે અને કવરો નિર્માસીયાવ આ કોર મા ૭

Postage by Collectors
10 OCT 1949

આફ્રિકાના દેશો કે યુ પી ટિકિટો આલેખી નવની પ્રથમની ટિકિટો

Our Friends Abroad

[જગતસંપર્ક સાધતો પત્રચિત્ર-વિભાગ]

Jan Sebestik

Hradistka 210 Uhersky Brod (Moravia-Czechoslovakia)ને

આ પત્ર મેળવનાર: ચંપકલાલ શાહ, ૬૩૪, પાંચવાની ઘોળ, કાઠીપુર, અમદાવાદ

પ્રિય શાહ ચંપકલાલ

૨૨મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૯

આને તમારો કાળજી મારા દેખણ પર જોતાં મને ઘણું જ આનંદ થયું થયું મારા મોઢા જ્યાંથી મારે કૃપા કરી મને જણાવ્યો. અહીં જ્યાં મને ઑગસ્ટ માસમાં વનમાં પડે છે તેથી તે દરરોજ મારા મિત્રોને જોતો મારા કાળજીમાં કામમાં મદદ કરવા હું કોમ્પેક્ષ. આથી તમારો કાળજી મને આને જ ધણી મોઢા પાંચવા.

હું એ નજીબે ધણી જ ખુશ થયો કે તમને પણ મારા જેવા જ જાણ છે. હું પિયાની વગાડી જાઉં છું. શું તમારે ત્યાં પણ સંગીતમાં પાશ્ચાત્ય સંગીતનાં સ્વર ડિઝી હોય છે? મુસાફરીના પત્ર મને જાણ છે. પણ મારો પ્રિય જાણ તે સાદિય તથા ફિલસૂફીનું વાચન છે. સ્વીન્ટનના કાકુર ફ્રેટ 'સાધના' મેં વાંચી અને હવે હું કવિનિધી વાંચી. પરદેશી બાબાઓમાં હું જ્યોન, રેન્ય, રસિયન ને હોલિન શીખું છું, ને મને આશા છે કે આપણે જાને એકબીજાને સારી રીતે સમજી શકીશું.

હોહો મારા દેશ વિષે : મોરેનિયા, બોહીમિયા અને સ્લોવાકિયા એ પ્રમુખ વિભાગો મળીને, યુદ્ધ પના હાલમાંથી આવેલું અમારું આ મોરેનિયા વિભાગ નાનકડું પ્રલસનારું રાજ્ય બનેલું છે. મારું કુટુંબ રહે છે તે યુદ્ધ-પરિણામ મોરેનિયાના પાટનગર બ્રુક્લીન પાસે ૬૦ ફીટ દુર પસેલું છે. વિખ્યાત બ્રેડા બનાવનાર ટોમસ બ્રાથના બ્રેડેનની ગાલ ગામ બાર માઇલ જ દુર છે. ગામ અમારું ગામ અહીં મોઢું નથી : ૭૦૦૦ ની ઘાઘલ છે. . . હું આપને અમારા શહેરની માધ્યમિક શાળામાં અવધાસનકે Nardar, My Dear Friend તમારા પત્રની રાહ જોતાં, સહૃદય તમારો યાન રોગેરિક.

પ્રિય મિત્ર ચંપકલાલ તા. ૨૪, સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૯ તમે કદાચ કહ્યું પાણી પાણી કરી રહો કે તમારો આરોગ્ય સુધર જાય જાણતાં મને કેટલી આનંદ થયો હતો. પરદેશનાં યુવક-યુવતીઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરવાની આગરે હું કેટલું સમજી નથી. આમાર મોરેનિયા વિભાગમાં તમારે ત્યાંના જેવા અંગી સમગ્ર આપણાં માસિકો નથી, તેથી આંતરરાષ્ટ્રીય મેટ્રોપોલિટન બાંધવાની તરફથી મોરેનિયા-વાર્કોની બેળના આકૃષ્ટ રહે છે. અમે અહીં પછી ગયા છીએ. અમે ફ્રેટ રસિયા, પોલેન્ડ, બેલ્ગારિયા, હંગેરી અને ડાનિયા સાથે જ પત્રવ્યવહાર કરી શકીએ; પણ અમે તેમની ગામ નથી આવડી. અટલે તમારા સિવાય મારે બીજી કોઈ પત્રગતિ નથી.

મારી જાંઘાઈ પાંચ ફીટ અને ૬ ઇંચ છે. મારી માતા અહીંથી ચાર માઈલ દુર એક શાળામાં બહુલે છે, જ્યારે મારા પિતા અમારા ગામથી ૭૦ માઈલ દુર એક શાળામાં શિક્ષક છે. હું મારી માતા તથા મારી પત્ની બંને સાથે અહીં રહું છું. પિતા બલિનામાં એકાદ બે વાર અમારી પાસે આવી જાય છે. . . આ વર્ષે મેં ફ્રેડ્રિક યુદ્ધના પરીણ પછી શાળા ડાહીને કુલ કરવું તે પછી શરૂ થયું છે. તમારી માફ અને પણ સંમતિમાં રસ છે, પણ હું બહુ સાફ ગાઈજાનવી રહ્યો નથી. વળી મારા અવધાસન તેમજ માતાને ધરજામમાં મદદ કરવામાં ધણી

સમય જાય છે. એકે મારા શહેરમાં થયેા સંગીતને કોઈ પણ કાર્યમાં હું ચૂકતો નથી. વાચનમાં મને ઓલિવિયાસ તેમજ વેલ્ડાનું પુસ્તકો ગમે છે, પણ મારો મુખ્ય જાણ તે તત્ત્વજ્ઞાન છે. હાલમાં હું મારા એકાદ કવિનિધી માટે 'પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાન'ના દેશ ઉલિવિયાસનું તારણ કરી રહ્યો છું. હું ડિસ્કોનરીની મદદથી જ્યોન, રસિયન, એલિટ, રેન્ય તથા હોલિન વાંચી રહ્યો છું, પણ અમારે ત્યાં રસિયન સિવાય પરદેશનાં બીજાં કોઈ પુસ્તકો કોતા નથી. તમે મને 'ઓતા'ની એલિટ આપીને મોઢીકી તે માટે હું તમારો કૃતજ્ઞ પાડ માનું. કારણ કે મને બોશિયાની સંસ્કૃતિમાં ખુબ રસ છે. મારી પાસે જ્યોન, બેલ્ગારિયા અને ધરાનની સંસ્કૃતિને લગતાં પુસ્તકો તે છે, પણ ડિસ્કોનરી વિષે અમારે ત્યાં એ પુસ્તક નથી. એકે સોશિયોલોજીસ્ટ (સમાજશાસ્ત્ર-ને લગતાં) સામયિકોમાંથી મેં મોઢીકી માહિતી મેળવી છે; ને હવે તે તમારા તરફથી રીડું જ. ડિસ્કોનરી સંસ્કૃતિ વિષે જાણવા હું આદુર રહીશ. તમને યુરોપની અને ખાસ કરીને મોરેનિયા વિભાગની સંસ્કૃતિ તથા જીવન વિષે માહિતી મેળવી હું આપીશ.

અમારી પ્રભુનું જીવન તમે અમારા સમજ રહો તે માટે હું અમારા ઉલિવિયાસના વિભાગ કેમ થયો તે દેશમાં સમજાવીશ. અમારા દેશનો ઉલિવિયાસ હજુ યુવાવસ્થામાં જ છે. ફ્રેટ હવે સહીમાં બેસે રહ્યો છે. બ્રિટની ધર્મને અંગીકાર, લગવાની જગ્યાનું શિક્ષણ અને જાન તેમજ જાનની જગ્યા સંસ્કૃતિને સંપર્ક, એ તમારું વૈરતોની ગ્રેસમાંથી અમારો દેશ યુરોપના તમારા પર આજીવી. ધ. સ. ડી. ૧૯૪૯ સુધી સંત વેનેસિયસ, આઈસ્ટ યહો (અમારી બાબામાં Israel IV) અને પવિત્ર રોમન મહારાજાના રાહનશાહ વગેરે રાજ્યની બેળો અગત્ય એ જ મુખ્ય યુગના અમારા ઉલિવિયાસ તથા સંસ્કૃતિનું ચક્રતત્ત્વ છે. પણ સોજમી સહીને અંતે બ્રિટની ધર્મશાહી અને શાહીવાદ સાથે એક પોશાનનાર યાન કુસ્સ (જેને શાહાનશાહ વધરતેલ પર જીવે) બાળી મુક્યો ને શહીદ થયો તેના કવેરેશી નવી કુરસી સમીની હીલચાલ અમારે ત્યાં થઈ. સમસ્ત મોરેનિયાના પ્રભુ તથા દેશ જીવે તે બાળી મુક્યો અને નીસ વર્ષ સુધી અમારો દેશ ધાર્મિક યુદ્ધમાં સંડોવાયો રહ્યો. તે પછીના સમયમાં રાજાશાહી સાથેના બજારમાં ગયા અને ૩૭૦ વરસ પર એક પ્રભુને સ્વાતંત્ર્ય આપ્યું. આઈસ્ટિયાના રાહનશાહ અમારા પર રાજ્ય કરવા લાગ્યા. પણ પ્રથમ મહા યુદ્ધ સંઘર્ષો કેટલા આગેવાનોએ અમારા સ્વાતંત્ર્યની લડત કાઢી; તેઓ દેશનિકાલ થયા; પણ મહા યુદ્ધના અંતે તેમનું કાર્ય સુખી રીતે પાર જીત્યું, અને ૧૯૪૮ના ઓક્ટોબરની ૨૮મી તારીખે મોરેનિયાના વિભાગનું પ્રલસનારું રાજ્ય રચવામાં. સ્લોવાક પ્રભુ તે ૧૦૦૦ વરસથી હંગેરિયાના જીવન નીચે કચડાઈ હતી. (ઈ. ૧૯૨૦ પહેલાં તે એકે સોફીસ્ટ વેન્ટરના ન્યુવર્ક; પણ સ્લોવાક લોકો તે મૂળે લાંબા કાળથી હંગેરિયાના અગત્ય નીચે હતા.) અંતે એકે લોકોએ (બેનેન) સ્વાતંત્ર્ય મેળવ્યું. અમારા દેશના પહેલા પ્રમુખ વતીકે, અમારા સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધના મહાન યોદ્ધા તેમજ એક મહાન એક ફિલસૂફ ટોમસ મોરેનિયા મોરેનિયા. ૧૯૩૭માં તેમના અવસાન બાદ તેના પત્ર મિત્ર મોરેનિયા

કચ્છારણ કરી શકે (ગીતના અર્થને અંગ બગોથી દર્શાવી શકે) અથવા એ ગીતપત્રનિમે શરીરબેગાથી અંગ દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી શકે તેને જ્ઞાન નર્તક કે નર્તકી નમ્મણાં.

નર્તક-લક્ષણ: 'અભિનય-દર્પણ'માં નર્તકનાં લક્ષણો આ પ્રમાણે ન્મણાવેલાં છે. સુરૂપ, સુંદર, વાદ્યનિપુણ, ગીતશિલ્પ, નર્તન-પરદર્શી, વિદ્વાન, દક્ષ, વાગ્મી, કલા-વિજ્ઞાનસાચિવિદ્, અધુરવાક, આગમિર્નરેશીલ (આગમિશ્યાસવાળો), પરિહાસપ્રિય હત્યાદિ. 'સંગીત-રતનાકર'માં નર્તકનું લક્ષણ જેવું કર્યું તથા એકદાસત્વક (જે આપણે આગળના દ્રવ્યતાઓમાં જોઈ ગયા છીએ) માં નૃત્યને અભ્યાસ કરી છે તે, એનું આપણે છે તેને આંગિક, વાચિક, આદાર્ય તથા સાત્ત્વિક અભિનયનો તથા દસ રૂપ (જે પણ આપણે જોઈ ગયા છીએ)નો નમ્મણાર પણ ન્મણાવે છે.

નર્તકી-લક્ષણ: 'પાત્ર' થા 'નર્તકી'નાં લક્ષણો 'અભિનય-દર્પણ'માં આ પ્રમાણે આપ્યા છે: તન્વી (નાનુંકે અંબવાણી), રૂપવતી, રચમા, કલત પયોધારા (કલત રતનવાળી), પ્રસાદા (આભાશદ્ધિ-વાળી), સ રસા, (સુરૂચિ તથા સુદરભ્યવદારવાળી), કાન્તા (કાન્તિ-આનુસવાળી), કમનીયા (સુદર), મનોદક્ષ, (મોદક), કુસલા, નિપુણા, સુગર્ધા, ગીત-વાદ્ય-તાલશિલ્પા, પ્રસન્ન મુખ્યકલ (કમળ જેવા પ્રફુલિત મુખવાળી) તથા સુદર વેપભવા વાળી.

'રચમા'નો અર્થ રચામખર્જી—દાળારંગની એવો કચવાનો નથી, કારણ કે તેનો સુંબસ સારીરના વર્ણ સાથે નહિ પરંતુ વય સાથે હોવાનું ન્મણાય છે. 'ઉત્પલગાદા' નાના નામકે કોપમાં 'રચમા'ની દોષાખ્યા 'યોવન ગમ્પરયા' જેવી કહેલી છે. 'શીતલાલે મુખે-ખ્યુ તથા ક્રીમકાકો સુખશીતલા' જેવી નવયોવના નારીનું નામ રચમા' કોમ પણ એક રચણે કહેલું છે. બીજા ગત અનુસાર જેના રતન-યુગલ કહ્યું હોય, નિતળ વિશાળ હોય તથા કચર પાતળી હોય તેમાં ત્રણ લક્ષણોવાળી સ્ત્રી રચમા કહે છે. પરંતુ પ્રચલિત અર્થમાં તે સોળ વર્ષથી રચામખર્જી સુધી તે રચમા. અર્ધાં કોપાલમાં રાખવાનું છે કે રચામ વર્ણ એ પાત્રનો શુભ છે, પણ અર્ધત દખ્ખ વર્ણ એ દોષ રૂપ છે.

નર્તકીનાં અન્ય લક્ષણો આ મુજબ કહ્યાં છે: બિજલદુષ્ય અપર, ન્યોત્તના જેવું મુખમંદલ, કંઠકાદર કુચકન્ટ (કચ્છી જેવે પ્રાચીન સગયમાં વપરાતી રતનકંડિત ચોળી) તેનાથી ટંકાએકા રતન. વળી, ચિત્ર-વિચિત્ર રતનામૂલ્ય તથા મણિમોહિતકદાર પારણ કરવાથી સહજ દર્શકમણ (પ્રેક્ષકો)માં ચિત્તનિશ્ચય વચ્ચની રાજય છે એમ પણ કહ્યું છે. વળી કહ્યું છે કે સુલક્ષણુકા શરીર, પદ્મદુષ્ય રક્ત કોમલ હરેત-ચરણ-તલ (કમળના જેવી કાલીવાની દશેળી તથા પાનીઓ), કુસુમરોશિદ્ મુદ્દક વેણીરચના (ચોટ્ટો), સતન્ન મુદ્દ વાણી, મુગતુદય સન્લીસ ગતિ, લાસ્યગદ્ગલ તલુભંગિયા (કોમલ મધુર શરીરબેગી) તથા ઢાવખામ વગેરેનું ગતિદાહિત્ય વગેરે શુભોપી દંબા, વિશેષાત્તમા, મેનકા, જર્વશી આદિ દેવાંગનાઓ તુલ્ય ખ્યાતિ મેળવી શકાય છે.

અલંકરણ: નર્તકીનાં અલંકરણ તથા વસ્ત્રપરિધાનનું જર્જન આ પ્રમાણે આપ્યું છે: મરતકે રૂપપતી માળા, મુકતાનલથી ચોમતી વિદ્ભિત સરસા વેણી, લલાટમાં કરતુરી-ચ્ચેદન, માલમાં મન્નલેખા, રતનીય મુરોશિત અલકાગુરુક (રતનીય શુભ્ર), જેતમાં સુંદર અંબનરવાળા, કહ્યુંમાં સમુન્નવલ વલયકુંડળ અથવા તાલપત્ર, કંઠમાં તારાદાર, મુક્તાદાર-મંડિત રતન-યુગલ, હાંમાં રતનકંડિત મવર્લકકણ તથા આંગળીઓમાં માણિક અને નીલગથી ચોમતી

દીરક મુદ્દિકાઓ (ચારીઓ) હત્યાદિ.
યોવન-ભેદ: નર્તકીના, તેના યોવન અનુસાર મુખ્ય, મધ્ય તથા પ્રજ્ઞક એના ત્રણ ભેદ પાડેલા છે. ત્રણ પ્રકારનાં યોવન તથા તેનાં લક્ષણો તે આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ. 'મુખ્યા' નર્તકી પ્રથમ-યોવનમાં હોય છે, 'મધ્યા' નર્તકી દ્વિતીય-યોવનમાં હોય છે તથા 'પ્રજ્ઞક' નર્તકી તૃતીય-યોવનમાં હોય છે.

વયની આ રીતની ન્યુનાપિન્તા અનુસાર નર્તકીના 'બાવા', (દિરોશી), 'તરણી' તથા 'યોવના' એવા પણ ત્રણ ભેદ છે. કેટલાકા મત અનુસાર આ તથા ઉપરના ભેદો એજ છે, માત્ર નામોના ફેરફાર છે.

પાત્ર-પ્રાણ: નર્તક તથા નર્તકીના ઉપર એવાં તે સિવાયનાં કેટલાક ખાસ શુભ પણ શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલા છે. તે 'પાત્ર' અર્ધાં 'નર્તક થા નર્તકી'ના પ્રાણ રૂપ હોવાથી તેને 'પાત્ર-પ્રાણ' નામ આપેલું છે. આ શુભે જે પ્રકારના છે: અન્તા:પ્રાણ તથા બદિર્પાણ એત:પ્રાણ: એતરંગ કે આંતરિક સ્થિતિરોપને અન્તા:પ્રાણ કહે છે. તે આટલા છે: વેગ, રિધરતા, રેખા, ક્રમરી, રિધિ, શ્રમખાત્ર, મેધા, અજ્ઞા, વાક્ય તથા ગીત. તેની સમન્નજ આ પ્રમાણે છે:

વેગ જેટલે ત્વરા કે હડપ. કેટલાંક શાસ્ત્રોમાં, આની નજાયે 'નવ' નામનો શુભ પણ ન્મણાવેલો છે. પરંતુ વરતુત: આ ન શુભો એમ કે એક સમાન છે, કારણ કે 'નવ'માં પણ ચપ્પ વગેરે શુભોના ન સમાવેશ થાય છે.

રિધરતા—અ-પષ્પાટપણું.
રેખા-રેખા એવોદ કુમારરવાગીએ તેનો અર્થ 'અંતરસીધર' Semmetry કર્યો છે, પરંતુ શાસ્ત્રમાં તેનો અર્થ બીજો કર્યો. તે મુજબ 'પરતક નેય તથા હરેતની મિલાવટથી ઉપચ થતી ન' મનોદાર સંરિધતિ'ને રેખા કહે છે.

ક્રમગી-ગંડલ આકારે (ચોળાકારે) અંત્ર-પરિજમણ કરે. અશ્રમ-યાક ન લાગવો ને.
દિર-રસ કે ભાવજનન નમર.
મેધા-રચ્ચુતિ કે શુદ્ધિની પારણ શક્તિ.
અજ્ઞા-રાજમાં કહેલી વિદિ, શુક તથા પોતા પ્રત્યેનો દહવિશ્યા વાક્ય-પરિજ્ઞાન તથા રૂપક વાક્યોઆચારણ.
ગીત-અસાધ્ય રમ્મ ગાનશક્તિ.

આ શુભો સિવાય પાત્રપદ્મજનથી રાખનું શાસ્ત્રમાં મુરતકેકહ્યું બદિર્પાણ: નર્તને અનુપમી નર્તકનાં બાહ્ય શુભ-સાધને બદિર્પાણ કહે છે: જેમકે તાલ, સ્વર, વાદ્યકાર, માયક તથા કિરિષ વાદ્યકાર-પટક, શુતિ, બીના વગેરે વાદ્યો વગાડનાર. કિરિષી-નપુરે કે પુષ્કરને કિરિષી કહે છે. તેનાં લક્ષણો ન્મણાય કહેલું છે કે તે સુવરવ (મુરશીકામધુર રણકારવાળો), સુરૂપ (વાદીકા સુદમાકૃતિ (નાના કદમાં) તથા હાસ્યનિર્મિત (હાસની બનાવટ હોવાં જોઈએ. બીજા તેની સંખ્યા તથા તે બાંધવાની રીત નેવી સુદર તિસુદમ વિચરે પણ શાસ્ત્રમાં ન્મણાવેલી છે. તે એક એક આંત્ર્ય અંતરે, નીલ સૂત્ર (બ્રા હોરા)થી, સો સોની સંખ્યામાં, બાંધપુ ન્મણાયું છે. વળી શાસ્ત્રમાં નક્ષત્રસમૂહ (તારકર-દ)ને આ પિ છુએના દેવતા તરીકે ન્મણાવેલા છે. તે શા કારણથી તે રૂપક ન પરંતુ કિરિષીઓ તથા નક્ષત્રસમૂહમાં અમુક સામ્ય રણકુંળી સાક્ષરકોથી આવેા ચોગ સાધ્યો હોય એમ ન્મણાય છે. તેની પાઠ તેના આકારનો તથા કદાય કિરિષીએ નક્ષત્રોના જેવી સમુન્નવ તથા ચમ્રકારવાળી હોવી જોઈએ તેવા સંકેત પણ હોય.

વર્તનીય પાત્ર: 'અભિનય-દર્પણ' ક્ષેપમાં (અનુ. પ. ૩૩૩)

પરશીર વર્ષ પહેલાં

અંક ૧૧-કારતક ૧૯૮૧ (નવેમ્બર ૧૯૮૪)

નવા જન્મે તારા કેડ પરા થયો. તારી છુલ્હીમાં નવતા, તારાછાણમાં વિવેક, વિદ્યામાં હઠાપણ અને કર્મમાં કટવાણ થયો હોયડતા, પન્થોડા વરસ પહેલાંના, 'કુમાર'ના ૧૧મા અંકમાં તેની નિયમિત રેરરયાવાધી રાખેતા મુજબનાં અંગે કલાક પડે છે. એ પછી રવ. નવલરામ જગન્નાથ ત્રિવેદીએ લખેલાં કવિ જોશદાકરના સંસ્મરણોમાંથી જોશદા કો તારવેલો :

“સંવત ૧૯૪૭ના કાળમાં મારાગિર અશ્રુતવાલ દાણીના લગ્ન પ્રસંગે હું જોટાઈ ગયો હતો. ‘કલ્હાસિની’ આ પહેલાં મેં વાંચેલી તેના લેખક કવિ ‘જોશદાકર શાં’ બાઈ દાણીનાં પત્નીના મામલ માથા ઉપે વાત બહુતાં તેમની સાથે હું કવિને મળવા ગયો. લાકડાની અધિક જાગેનાં ઈંદામાં મારેલાં, લૂકલૂક થતાં ક્યાડાવાળી નીચી ખડકીમાં થઈ, અમે ટેલી વપરાતો પેરે ચડયા. મેંટર લાકડાને જાંબેયા હોઈ નૂચેયા અને જાનંરિત મળજીવારો હતો. ન્હાં સંટોલા ગોદ-દાનું ડામથેયા પાસે કવિ જોશદા હતો. કવિનું વય તે સમયે ૪૭ વર્ષનું હતું. તેમના મોં પર ધડપણની કચચી દેખાતી હતી, વાળ ઝેરેલેલા હતા તથા આંખો ધુમ્મસાવાર નેચી અને પાણી ઝરતી હતી. સરીર, સુકવચી, કાયાં મેંટરી ગમેલા, ને અવાજ જોખરા-જોખા એ કવિનું પ્રથમ દર્શન મારી યાદગારવળા સમજાઈ ચોડી ગયું છે. બાઈદાણી નેરે કેટલીક કુટુંબકા દુઃખ રેવરે અને પ્રત્યેક પાસે દર્શનિત થઈને ક્યાં પછી ગારી જોખખાણુ જાણી તક મને જણ્યું, ‘કેમ જાણ્યા છો’ મેં કહ્યું, ‘કલ્હાસિની લેખક.’ એક કાચેલા ક્યાડા જેવું કાંઈક પડયું હતું તેમાંથી ‘કલ્હાસિની’ની એક નકલ તેમણે મને કાઢી આપી. મેં પેસા આપવા માંડયા તો કહે, ‘જે ન જને. તમે અશ્રુતવાલની સાથે જાણ્યા, ગારી સાથે જોખખાણુ કરી, હવે પેસા લેવાય જ નહિ. લાંબા નામ કબી આપ્યું.’ એમ કહી પાતાન નામ લખી મને પુરતક કોટ દીધું.

સંવત ૧૯૪૫ના કાળમાં કવિ સાથે જાનનગરના રસી મેળાપ થયો. આ વેળા જોટાદની પાસેના સમઢીઆજા નાગના નાના અગમ-માં બારેક રૂપિયાના પગારથી એ સિસક હતો. આથી ફેડેડી આમિક વિશિષ્ઠમાં જરા સહત મેળવવા માટે કોઈ કલાપ રોધપાનું કવિને સૂચ્યું. તે સમયે જાનનગરમાં મોટી વધની જૈન સીંગળ માટે એક કાઢવામાં આવી હતી. તેના સિસક તરીકે કલાકા વિગેની અઢીઆણુ પરથી તે રજા હતો. અહીં કવિની આગે વરવાળા આવવા થઈ, તમિયત પછુ સારી ન હતી, તેવા જ તેમને મળેલ કામ પણ અશ્રુતવાલનું હતું. ધણીખરી બાળકો મોટી ગરબી—જુદા અશ્રુતવાલ તેવડી હતી. જેવું કામ હતું તેવું જ તેમનું જાનનગરનું રહેઠાણ હતું. એક મેંટા લતામાં તદૈન અંધારિયા મેડા પર તે રહેતા હતા. અહીં થોડા સમય રહી તે સમઢીઆજે પાછા ફર્યા.

કવિના જાનનગર જવાને વપડેલા પ્રસંગ લખતાં, તેમણે અજ-રોનું સાંપનું મેળવવા માટે કોટા અને પડાના નવા મેળવવાનો

અગમીન વાદ આવે છે. વેદનું, વેળુજ મહાસંભાના મોંચી તરીકેનું વચા એકતવનું જનન પણ તેમણે જુદેવુંદે સમયે અનુભવ્યું હતું પણ એકમાં તે કૃષ્ણભૂત થયા ન હતા.

સવત ૧૯૬૬માં તેમની બદલી લાંબેલી ગામે થઈ. અહીં તેમણે એક થોડી મોટ જાંધી, અને તેમાં વિષવિષ પગ-પગ મંધા કેમ, કયા કલાં સાધવેલી, કઈ મોટી પેટી સાથે થઈ ગમે તેની ધખાનારને પ મુંદર અસરે કરી. એ મોટાના પડા કપર નામ લખ્યું છે ‘હલોય મલ્લ’. તેમાં થજા મંધામાં નામ છે, જેવા કે તમાકુનો વેપાર, જાપડાનાં પાન, સરસીલું તેલ, વસાણાની મોટી દુકાન, ધીની દુકાન, જ્યાસ-લેલની એન-સી, તૈયાર રૂનો વેપાર, રાણપુરમાં કાઢી, ર, કપા-રીઆ વગેરેના વાયાડાનો વેપાર વગેરે. આ બધી ડીપ માથે છે તેમાં વળી એક પાનું આવે છે કે ‘કલ્હાસિની’ ટીટો-જુલુકલેરોને મોકલવું; અમુક ખાતામાં અરુદ કરી કાંઈક નાથવેરીની મળડી માટે મોકલવી. વળી પાણુ કોઈનું જોખન આદિથી ‘કલ્હોગાવા’ સહ વાચ છે. ‘લોશી અને હોંટલ’ કામ કરવી તેની માલિકી પણ ડીપમાં છે. સામજીકની આડત પણ વિચારથી રહી મળી નથી.”

પાંજીથી જેના વિકાસ રૂપે ‘સરજનદારની સુદિ’ અને ‘વન-વનદાના વાસી’ની લોકશિષ લેખખાણાએ પ્રક્ટી તે જનજંગલની જનસુદિને પરિચય આપવાની પાતાની જોખના પછુ ‘કલ્હો’પહેલા જ વધેથી અગતવા મૂડી હતી. એરી તે આ અંકમાં વનરાજ સિંદનેા સાડા છ પાના બરીને જે પરિચય આપનામાં જાણેા છે તેને અંતે કલારેશી એક સાથેા વિરેશો કલારી :

રોડા ઈન્દર તાગની એક ચિત્રકાર જાણેને મંગડી પ્રાણીજો પાળવાને બહુ સૌખ હતો. એક વખત તેણે ‘નીરે’ નામે વિકરાળ સિંહ ખરીલો. વિશેઃ કલારી કે તે સિંહ બહુ દૂર અને ન હજી શકે તેવો છે. પણ રોડાએ પ્રેમ, મયાજીપણુ ને તત્પ્રત્યાથી તેને કેળવેા.

રોડાં મુસાફરીએ જવા નીકળી ત્યારે તેણે તે સિંહ પાંડરીતમા જોડિન વાગતા માણસને વેચ્યો. એ વર્ષ પછી તે પાછી આવી ત્યારે તેને માણસ પડયું કે નોકરોના જુલમ અને કૂટરાથી તે સિંહ આંધળો થઈ ગયો હતો. રોડા તે સિંહના પાનવા પાસે ગઈ અને ‘નીરે’ કલાને કાઢ મારી. આ સમુદ સામજીતાવેત જ તે જીવાર વનરાજ પીંજરાના સળિયા વરડે કોંઢલા નેરેથી પ્રેમપૂર્વક ધરેલો કે તેને ધકાં લાગવાથી તે અચકાઈને પાછો પડયો, અને એક વિચિત્ર અવાજ કાઢી અપખૂએ થઈ પડયો. અપારલયને રોડા વધારથી જાનની ત્યારે તેને જાણકાર આપવા તે આવેા અવાજ કાઢેતો.

સિંદની આ દશા જોઈ રોડાને ઝેરથી બધી લાગ્યી થઈ આવી કે તેણે તે પાછો ખરીડી લીધો. તે જોને થે જ ન મરણ પડયો. મરનીવેળા તેણે જોખનાવેલ પોતાની રોકાણીના જોખમાં મૂકવા કલાડાં જાણે ડીનતથી આજીવ કલેતો ન હોય, કે ગારો કવિ ત્યાગ ન કરેતો.

રોડા કલારી કે વિશુષ નિર્મોગ પ્રેમ મને તેના અવંક નંચલી પ્રાણીને પગ વડા કરી શકે છે.

શ્રી પુણ્યેન્દ્રની હિતદાસદર્શનની ગાથામાંથી પણ એક કહે છે
કૃષ્ણલીલે કલારવા જેવા છે :

સરદેની હોદેન્સ, એ 'પડના બજવામાં લગ્નનોમાં' ખૂબી ગયા,
નેલે 'ધ ગાર્ડ' કરીને ચુંદા સિંચાકોની એક ખાસ પદાર્થ બનાવી
દીધી. એમ યુદ્ધપગાને પોર્ણાવન લેનાપારે, 'ફ્રેન્ચ ગાર્ડ' નામે અ-
સલ્લ મૂકી કાઢેલાનાશીન લડવેયાઓની એક દુકડી, અલ્લીલા વખતે
કાગ્ર આવે ને મારે રાખતો નેમ. આ 'ગાર્ડ' ઓળ કોઈ નહિ પણ
શીખો, પકાણે ને રબરુતો દતા. હિતદાસ પાસથી સિદ્ધ થયું છે કે
માત્ર દિવરતાનના જ નહિ પણ ન્યાં ન્યાં બ્રિટિશ સરવનત પો-
તાનો કામ બજવી રહી છે ત્યાં ત્યાં સર્વેકેલે, નેનો પાશી બાંધ-
વામાં આવ્યા ક્યેવા જેવા ચુંદા શીખો, સાચા યુદ્ધગાનો ને
ખાખીશુદ્ધ રબરુતો ને શોગલ્ડ ચવા છે । એ સાચાનથી તમુ મે
તમુ જીવન આ સેનિકોના લોહીમાંથી જ પેશ થઈ છે.

અધાન લડાઈ શરૂ થઈ ને પહેલા એક વેળા ખજાપાટમાંથી,
'ગાર્ડ' પસાર થવાના દતા. વાચન પ્રાંત ઉડવા પછી એ પદાર્થ
મુલક આવે છે તેમા યુદ્ધ, આફરીદી વચે પદાર્થ બતો થતો છે.
આ 'ગાર્ડ' આ એક આફરીદી સિપાઈ પણ હતો આ સિપાઈનું
નામ લફરના રહેતા જ આપણ દર્શાવે અને કહાય તે પોતાના
જ માથે પર-કે કહાય પોતાના પર પર પખ-કુમરો કરવાનું આવે
તેમ દર્શાવે બે વિચારથી, આ જીવાન ચિતાવર રહેતો હતો.

એક વેળા આજળ જઈને ઘોડી રાખવાને નેનો પાશી આવેલા.
તેની સાથે એક યુરગા સિપાઈ પણ હતો. બંને જણા રાજના બવ-
કર અધકારના એકલા કીમાએના કુશાએની વાસવા વચ્ચે, પાકું
ખજું તેની પણ લોકોની કરતા કુશા. યુરખા સિપાઈએ પોતાની
બંદુક આ જીવાનને આપીને કહ્યું કે તું જરા તંજમાં જઈ આવું.

માનુસ કોઈ કંઈક દર્શાવે નહિ. રાત્રિ અંધારી પાર હતી. અચાનક
જાનની નજર આજળ તેનું ધર, નેનો દેશ, નેનો લાઈબાઈ તરી
આપ્યા; તેની માતા કહેલા ખાસથી તેને ફરીફરી નીરખશે એ ચાહ
આપ્યું; તેના હૃદયે ભલે બાદે બંદ કાઠાય; અને અંતે તે બંને બંદકો
સાથે પલાયન કરી ગયાં ।

તે વખતે 'ગાર્ડ' ને સાદાર બેઠેન્સ હતો. નેને આ વાતની
ખબર પડી કે તરત જ ને ચિપાઈની ભતના એ સરખ અડા આફ-
રીદી જીવાને પોતાની દુકડીમા દતા ને લખાને લેવાની અંગણના.
નેમનાં દિવાલો એક લીધા; તેમના શરીર પર માથે લલ્લ દાઢા
પરનો કપડાનો એક કુટોરો રહેલા દીધો; ને પછી તેમને કહ્યું, 'તમે
ન્યાં સુધી પેલો બે બંદકો લાવી ન રાજો જ્યા સુધી તમને રાત છે ।
બંદકો, ત્યાં લઈ જાને તમારે એ ફરીને જાનલોઈ નહિ' ।

પણ આ પદાર્થ બજવા ને ખરા વફાઈ દતા. લોહીનું ધીપે-
દીપું આપીને જલકામાં અનાબો એક મેકે દાણે લેવા દતા.
ખસ, ને નો ગયા ને ગયા. એ વાતને વાસ-એ વરસ થીતી ગયાં.

વેલા સિપાઈએની અચાનક પણ પુરાઈ ગઈ, ને એ વાત પણ
બુઝાઈ ગઈ. બે વર્ષ પછી, અચાનક એક દિવસે, આ સમને જલદાર
પુકરી દાખર થયા; નેમનાં મોં પરથી, જંગલેઅંજલ ને પદાર્થ પેલા
રખડનાં નૂર જીતી ગયું હતું; અંજલેદાહ દશમાં નેમેકે દતા; ને
વપના રાત્રિવિવસના પરિશ્રમ બીને સંદેખની મેકે બંદકો તેમજ મે-
લવી કાચો દતા । એ સમને જીવાનેના ચરેશ પર ભલે એકદંધરી
કેરેશ કોશાલ રહ્યો હતો; 'સાદેખ' આ તમારી બે બંદકો; અને

અમારી માની કૃષ્ણ જાણી છે તેનું આ રેશંત' ।

અને આ સત્તર જીવાને ફરી ને ફરીમાં રહ્યા. આવા આવા હિંદી
જીવાને એ જ રબરુતો બતવો ને ચિપાઈનું મુલ, આપણ લડા;
ને શીખ લડાઈ, એ લખામાં બ્રિટિશ સરકારની આજળ બજવી દત્તી ।

સૌરાષ્ટ્ર મુજરાતથી કદિ અલગ ન હતું. પણ વચગાળાના એક-
કલ સુરખમાં 'કાઠિયાવાડ' નામાંથી તેનું એ વિભિન્ન વર્ણિત અલગ.
આંદરનું તેની ચાલજની વિશિષ્ટ 'સૌરાષ્ટ્રી સંસ્કૃતિ'ની અસલી સાર-
ણીનું એ અધિબન આ એની 'મામુદારી'માં, એ મળે નરા નીલેલા
તેમની વૈમાસિક 'ભીમદી'માંથી કલાયું છે, તે પરજેમેલા લેખક
કોમુ દશે નેની આને તો સદેને કદપના થઈ શો મેલો છે :

'સૌરાષ્ટ્ર નામનેદારાપુ એક અપતદિનેદીરે તરતો દત્તો. સદુ-
દનાં આશાની ચોલે કોને દાષવેમે મેમન રનાલકોરો સભવં
દત્તો. કુદરત એના દેવા પર બેસીને પાંચકુશ રમતી હતી.

એક દિવસ કુદરતે સૌરાષ્ટ્ર ને યુજરાત વચ્ચે સેતુ બાંધી દીધો.
સમુદ્ર ચોળીને સિંધ કબજે સૌરાષ્ટ્રની સદેલકાદે અવાના મારો
ખુલ્લા કરી દીધા. દરો દિશામાંથી અદો પણ વિદેતામા આવે-
આવીને તલવારે આ બુખિને મારે પરી દીધી. મુખ્ય બનીને અદો
કેમ. પોતાપોતાની સંસ્કૃતિની એક અદો પરી દીધી. એ નોખનેદો
લી-રોડીએને મૂંઝીને સૌરાષ્ટ્ર પોતાની એક નવીન સંસ્કૃતિ રખું.

ચોરાએ કાઠિયાવાડમાં સુધ્યાની આવીને કાઠ રાખીએને
કોરા; પ્રેમામાંથી વિવેકમાં પલટીને પણ સદખન રહેલી સૌરાષ્ટ્રી મ-
દેખાનદારી અખમને પાદર કબજી બના; ધુમકામાં આંખુ રાખી
'ખચારી લાઈ'નું પુમરીઆયું લેલું; પોલે મેલે કીરેકીરિનાખની અંજ-
કાઓ, 'વર કાલો' શરમુદાના શોરા; બંજારા લેવાનીઆ અને
કેડાંની નાવરખતો; ને અમારી બની સંસ્કૃતિના સંકેતો છે. એમાં
સાદિય અગરું છે. કાઠી-રબરુત દરખાતોની માનસરુદી રેલીએ
કપેરી દોડાએ; કમુંબાની મેલી ખચારીએ; બજ રીને મેરખાના
ચિખાએ; મૂંઝાના દોઆ અને રાત્રીમાલ આંખે; રડખાંખાં અંજી
પેડાં ને રડખાખડા જલદારવિખાની પચિત્ર નીતિરિતિ; અને બંને
પાખી ચડાવના રડખાખડા આરખે; ને લખામાં એક અપત અમારી
અગરુતિના આજળ રદકો દત્તો. યુદ્ધમાં ખમસાણો, લંખરો, અપ-
દરજો અને લોહીની ખાસાએમાં એમું દિખાનું તત્ત્વ હતું. લોહીની
વાલથી પિપાસા અને દત્તચારી ડેખ દત્તો, નેથી કાલમખાં વીરલાતા
એક રખાના કોડ, નીરખ પ્રમે બળિ, માલ ને પ્રકોશ દત્તો.

કાઠી રબરુત એને ખારખ, અચર રવારી અને ખાવાડ, મેનાં
કાંચિય વર્ણો આ સરુતિનાં સરખતદાર દત્તો. શિષ્ વર્ણોની નિમે-
તાઓ ને ફરિસતાએ લેખનામાં નદેલો. જલે રસિલાલ, દાંડિ-
નિશ્વ ને બિરદેલપિપાલન કમ્મ દત્તો. રોઈ વિના એક નદોને;

રેનેદલી ભુદી અજિન સંખલની. દુલાખના ખેતમાં પણ બળિ રહેતી.

કદખાથી પેશાતો એ માનનીએનાં લેખન દત્તો. વીરખન ને
સોઈવખન, રેનેદખન ને અતિવિખન, સવખન ને રેકવખ, કમ્મ
એમની પુલમેકે દત્તી. રાતવિખ એ લખાં એક જ સંસ્કારનાં-એ
જીવીનાં જીવંજીવં પાશાં દત્તો; એક જ રસ ભુદીભુદી આરખેમાંથી
રખાને, નોખનાં રખ વદાવને ને સમખખનાં નોખનેમાં
ચિલ્લો જે વખાને નોખનેમાં રેશો ખારખ કરતો. એ સરકાર મે
લોહી, એ રસ ક્યો । સત્રિવદ. એ એક જ સંસ્કૃતિના મેનમાં,
અજો, વીરો, દાતાએ ને પ્રિતિ કમ્મવા."

લાય હોય છે. પણ મેં કહેલું કે 'બા, એ તો બધા મિથ્યા વદેમ છે, જેવી વાતમાં ફોરા માલ નથી.' અને બાને તેથી કંટાળ થયો. 'પણ બે જ દિવસ પછી બાનાં વેળુ યાદ કરવાને વખત આવ્યો.' રામરવાખીને તાર આવ્યો: 'શહેરને સળકુવાન વિનંતિ કે માણુ કો-પલ વળની જ ટપાલે પાછું મોકલશે; નહિતર તમારા પર આપણે લીતરો.' નીચે 'કે. રામરવાખી'ની સહી અને એનું સરનામું હતું.

સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં મને એના તારની અણુપટ આપાથી હસડું જ આવ્યું હોત. પણ ખરી વસ્તુરિતિનું હું નહોતો હોવાથી એ વાંચતાં જ હું બધાથી છુટા થઈશ. એ નંચ મેં જ ચોટું હતું એ તેણે કેમ નહયું? એકે મારા દિલમાં ખાતરી હતી કે તેણે કેવળ આટલો જ ફરી દોષી નેહ્યો, કેમકે મને એ નંચ ચોરતાં એ જુએ તે તો તે વખતે મારા જ ન હતું. મને તેમ, પણ હવે હું તેને એ પાછું યે કેમ ફરીને મોકલી શકું? આ બધી વાતને ખુલાસો બા સમઘડી હતી કે પછી એ વિચારમાત્રી જ હું બધાથી કંપી રહ્યો. મારી ચંચલબુને પાર ન રહ્યો. અને એમાંથી થતો કાઠરા જેમ જેમ હું મથતો ગયો તેમતેમ એ જ નિર્ણય થતો ગયો: હવે એ નંચ પાછું વાળવાનું તો બની જ રહે તેમ નહોતું રહ્યું; હવે તો 'સરસે કે તિન પાડ' ફરીને નવની જ પકડી રાખેલાં મુનાસબ હતું. એકે મને થયું યે થયું કે એ કમળખત યીજ મારી નહરે જ ન પડી હોત તો સારું હતું. હવે શું થાય? ધનુષમાથી બાણ છૂટી ગયું હતું. વળી રાખેલાં બધા વિચારને એને જે રામરવાખીને તારથી જવાબ મોકલ્યો: 'દિલગીર. હાંથ સમજી શકાવું નથી એપલ મારી પાસે નથી. તમારી ગલીની ચાચ થાય છે.' એની વળી પડખુ હાંથ આવી નહિ, તેથી મારા છત્રને બારે નીરાંત ગયો.

ત્યાર બાદ થોડા સમય પછી વળી પાછું અમરે ગિસર, સુંબઈ ને ફર પૂર્વની સફરે જવાનું થયું. પણ આ વખતે એ રમઝીની સફરમાં મને બહુ જ એણે ઊગાળો રહ્યો. આને કુનાદિત દિવ નહીં રહ્યું ને ફરી એ અવેરીને મળવાનું આવશે એ વિચારે છત્ર બળ્યા 'રતો દત્તો; સિંચાય કે હું એને નહિ જ મળવાની હાંકલ દિકાવત શોધી. કાઠું. પણ તો તો હલકું એનું નંચ ચોરનાર હું જ છું એ શંકા પાડી થાય. આમ, ચિંતાથી હું બહુ બ્યસ થઈ ગયો. મારા એ દત્તો-સ્થાનેને ખેળી નાખવા અને તેટલા ક્ષમામાં મં થઈ, પણ બ્યચ. આ મારી સફર અગાડની ગદા અંત્રિક્ષા-દ્રુષ્ય, ઘોટે દેવદ, કુ-એજ, એકાં અને પછી હિંદી જગાસાગર થઈ સુંબઈ એમ બંદરે હતી રહી. પૂર્વના ફેરીનાં ને વિધિવિધ રંગો ચિત્તદર દરકો નેતાં અગાડ માણુ રોમરોગ પુલકિત બની હોઈને જ દરવાખી આ વખતે મારા મનને કશો મોહ થયો નહિ. આખી સફર દરમિયાન મને રામરવાખીના જ વિચાર સંવેત આવ્યા હતાં: એને મારો શેઠા-શેઠા મળ્યું પડશે, એના બધા અંતરને ક્ષમાએને સંબળીને સાંખી થેલા પડશે, એ સિવાય બીજા કશા વિચાર જ હેવામાં લીજતા નહોતા.

આખરે અમારા જગાડે સુંબઈના કિનારે હંગર નાખ્યું, ત્યારે બુનેનો હવાળો વાતવરણને અડગાની રહ્યો હતો. કૃમિનની અંદર કઠકારથી હું ચંચળાઈ રહ્યો હતો, છતાં, જગાડ બારમાં ગોઠવાઈ ગયા પછી યે ક્ષમા સુધી હું બહારની કંબળાની હાથ લીટી રાખે નહિ! રખે પેલા સ્વચ્છ ઈજાલા અવેરીનો શેઠા થઈ નય એ બધ મને ગમરાવી રહ્યો હતો! પણ મારાથી હાંકલ એણું જ અવેત કાજ સુધી કૃમિનમાં પત્ર બાંધીને રહી રાકાય? રામરવાખી મારી પહેલી તવારા તો મારી કૃમિનમાં જ કરેને? આથી હાથ લીટીને હું એવે બહાર નીકળી વૃત્તક પર ગયો. સુભાગ્યે થીં અવેરીનું નાગનિશાન

જાણ્યું નહિ. બાણીને દિવસ મેં આનંદમાં ગુલવે. સંજના પાંચ વાગ્યે તો રામરવાખી કાઠકાર બંધ કરી દે છે એ હું બહુને બહુ, એથી ત્યાર પછી તો એની પ્રતાકાતને ભય ભાવી ગયો હતો.

પણ બીજો દિવસે સવારના પહેરામાં તો એ આવી પહેાંચી! મારે બારણે દરકાર પડતાં તે કોના હોવા એણે એ હું સમજી ગયો. મને યાદ છે કે 'અંદર આવો' કહેતાં પછી મારો અવાજ જરા શયસ્યો. તે અંદર આવ્યો. એને નેહનું હું અવંબાથી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એ છેક જ બંદારાઈ ગયો હતો. અગત્યસર વેપારમેઠા વાજ, મેઠાંદાટ કપડાં, અને નાણે મુલ્યને હાથ ફરી ગયો હાથ તેવ ફિક્કા ચહેરામાં તગતગની, અર્ધ દીવાના જેવી શ્રી ટેટરી અચેકો આંખો! એવો વિલક્ષણ દેખાવ એણે હું એવો તો અમરાઈ ગયો કે સ્પષ્ટર મારી વિનંતિને હું વિચરી ગયો ને હું બોલી હાથાં: 'અરે રામરવાખી! તમને આ શું થઈ ગયું છે?'

મારા પછીની કોણેશા ફરીને એ મારી સામે ફટકે તાકી જ રહ્યો. કદાચ એ બોલ્યો: 'સાહેબ! કૃપા કરીને મારું કોણ મને પાછું આપો. એ મારી વારસાગત સૂઝા છે. એના વિના મારાથી નહિ જ રહેવાય. એને. એવો પ્રભાવ છે કે ને એ મંચ બોઈ બેઠું તો મારા કુટુંબ ઉપર મહાન આફત વૂટી પડે. અને ને એને બોલી રીતે કબાવી રાખે તેનું ય બેદાનમહાન થઈ નય તેનું છે. એણે, સાહેબ, હું તમારે પગે પડીને કહું છું કે, મને એ પાછું આપો!'

એના આ કાલાવાજોએ મારા હેવામાં રણ મેકલ્યું. મને તે કાંઈ કમતરી ધાધ કે એ મને ચોરવાની ખુબીમાં ફીડે ને આપારે તે મારી પાસે હોત તો એ જ પગે મેં એને તે આપી દીધું હોત ને રોડ અપરાધ ગણે કાગા યાચી હોત. પણ દુર્ભાગ્યે હવે તો એ નંચ બલશે આઠ દર હલકામાં પડ્યું હતું, એટલે એ પછી શક્ય નહોતું. મેં કહ્યું: 'રામરવાખી, ને શક્ય હોત તો મેં ખુશીથી તે વખતે આપી દીધું હોત; પણ મારી પાસે તે છે જ નહિ.' આ લીટી બો-લાતાં જ મને લાગી ગયું કે મારા એ સખેનોના બાનાવેમાં, અબલ, પછે પણ, મેં ચોટું હોવાની નિઃશંક કમલત આવી ગઈ હતી!

એ સખેનો સાંભળતાં વેત જ રામરવાખી મારો થઈ ગયો હોય તેનું લાગ્યું. એના મેગમાંથી પછે તેલકુ બાપમાં રાખેનો અરખ-લિત ઘોષ વહેવા લાગ્યો, દરેક વાક્યને અંતે એના ઘાટક ઉઠેલ થઈ નેતો ને સાથે તેના હાથ પછી જોવાની યા જીજતા હતા ને સર્વેમ કમળું હતું. એના 'સાહેબ' વધુ વખત સદન કરવા એટલી વાલત મારામાં રહી નહિ, એટલે મેં બારણું કપાડી નાખ્યું, બહાર નીકળ્યો ને પાછળના વૃત્તક પર થયેને સદન વૃત્તક રોડી ગયો. રામરવાખી મારી પાછળ જ કાલાવાજા, રાડારાડ ને લવારા કરતાં રોડમાં ફેરી. સદકાએ આ લવારા એના દેશમાં પડે નહોતું.

સદકાને પછેને મેં બારણું વાસી દીધાં. તે પછી રામરવાખીને અવાજ ધીરેધીરે વિલુપ્ત થઈ ગયો. છતાં થોડી મિનિટ સુધી તો હું અંદર બેસી રહ્યો. તે પછી ધીરેધીરે બારણું થોડુંક કપાડી વૃત્તક પર નહર નાખી. થોડા પર આવી પડેકો આપણે અનિવાર્ય છે. તે સ્વીકારી લીધા વિના છૂટકો નથી, એવું મન વાળીને રામરવાખી પાછો ફરતો જાણ્યો. ખિત અને હતાશ બનીને ધીમેધીમે એ કાગ માંડતો હતો. એ કેવો મેસોથેસો, લાલી વિનાનો! ને ફિક્કો પૂણી જેવો લાગતો હતો! એનાં દિલ ને દિગામને કંગાર બની ગયો હતો! એની આ કશા એણે મારા દેખા મોહકો સત્-પુરુષ મને કાગ છ રહ્યો: 'બૂંડ વારા જ કાગા કામને મારણે આ બા પડા લવા આઘગીની આવી ફરેશ થયેને!' પણ હવે, આટલે સુધી બગેરહી બાહ કેવી રીતે

સુધારી સમાજ તેની અને કરી ગતાગમ જ રહી ન હતી
હું મારી કંઠિનમાં આગ્રી પણ એ દુઃખની આઘાતની આ
ભીષણ સુવાકાતે મૃતની માફક મારી પાંચ પક્ષી મને કોણે તો ટપ્પા
કર્તા કે દુલ્હાનો જે નિર્ધાર કરી નાખ્યો 'અભયપ્રીતિ જે જીવ બંધ અને
કો અંતરિને શોધી કાઢુ મારી વરની કારવાઈની રહેરો વાત દિર
ખોલીને એની પાસે કરી નાખુ મને હારી પાછડે હાથ કરવા
માટે કરીક પણ બચકાર મારો શોધી કાઢુ તરત નાખેલા પલા
દીને હું સમસ્તમામીની દુકાન સોંપવા નીકળ્યો ત્યારે મારા ખજ
રેખા બોલ્યા મને શાતા વળી હતી

સમસ્તમામીના રથાનની સાથે મેળવી ત્યાર પહોંચતા મને રોક
રીખનાંદીની લઠને કાઢીયો મળ્યા સુખઈ એવા મીઠા વસતિવાળા
રહેરોમાં તો આવા ક્ષેત્રા અનેક વખત જોવા મળે છે પણ પાછળ
થતા રોગોના કાલ્પણિક રૂઢનના કચુલ આવાને સમસ્તમામીવાળા
મકાનમાથી જ સમજાતા જોઈને કદાચ ને ત્યાં જ રોકાવું ચાલુ થયું
હોવાનો વિચાર મને આવ્યો, અને તેની સાથે જ દિવને અજીવિ
ઓ કારણે આપાત થયો કદાચ એના રોગથી વિકળ હોવાથી જ
સમસ્તમામી હમણાં મારી સાથે આ રીતિનિય સદાસત કરી ગયો

૧૫ તો પણ નપાશ નહિ આવા સંયોગોમાં મારા જેવાંને એની
વહુનોવરી સુવામાંત ભેરી તે જગર વિવેકવિદોહાણુ ગણાય

આથી શી ધરના બની છે તેની માગ કાંઈવા હું સમસ્તમામીની
ખાલુથી ફરજની દુકાનમાં પેઠો તમારા પાંચોસી સમસ્તમામીને રેર
આ બધી શેઠકળ શી છે? મેં પૂછ્યું

તમાજ્ઞ આશ્ચર્યથી મારી સાથે તાજી રહો 'સાહેબ એ
શેઠકળ સમસ્તમામીની જ પાછળ થઈ રહી છે' ફરજીએ કહ્યું

મારે માથે ભણી લીજાની તૂટી પડી 'બહારના નહાલેઆ
કે સમસ્તમામી માગ લેવા આ બે તેની તમે વાત કરો છો? મેં
પૂછ્યું ફરજીએ હંસર સ્વભવ માણુ ઢવાંચુ

'પણ-પણ એ બને જ કમ?' હું ખમ પાંદી ડાક્યો 'દહ

નવાં પુસ્તકો

નવજીવન કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

સાપ્તહાવાને ખવાલ પતિ નહેરના નિબંધનો અનુવાદ-
કેરનાર નગીનદાસ પારિજ ૦૭૦, ગાંધીજીની આધનાં દક્ષિણ
આફ્રિકામાં આપીછે કરેલી ૧૨૦૦ સામનાના સમગ્રલેખ, લેખ-
સાવળખાઈ પટેલ, ૨૪૦, પ્રેમપાન-થ-૪ ગાંધીજીની આત્મકથાનો
સરળ ભાસર થોળક દેસાઈવાલજીએવિદ્ય ૦૪૦, જાતેતે મલ્લુરી
કંનારાશિખોને ટ્રાંસફોર્મના નિબંધનો અનુવાદ-કેરનાર નરહરિ
પરીજ, ૦૪૦, ત્યારે કરીશુશુ ૪૦૬૦૪૦ના એ પુસ્તકની સુધા
રેલી ખીજ અપ્રતિ અનુવાદકો નરહરિ પરીજ ને પાનુરતમ મેથો, ૨
૦૦, અનાનુક્રિયલેખ ગાંધીજીએ અનુસારીમાં કલારેલી
નૃપીગદ્ બચવજીના, ૦૦૮, આમસેવનાદનકાર્યકર્મો પાછીજ
ત્યાં આરેશાનુસારચનાતમકાર્ય કરતાસાચોને કપથિયો માર્ગદશાન
લેખક જીવતરામ દેવે, ૧-૦૦-૦, અચલોચતન રવીન્દ્રનાથ
કાકર પ્રજીત પ્રખાત ૩૫૬ના અનુવાદની ખીજ અપ્રતિ-અનુ
વાદક ગિરિધારી કૃપાલાની, ૦૦૨, આધ્યાત્મીઆ ગાડુ જીવતરામ
દેવેનુ અપીત નાટક ૦૪૦

ગુજરાત વિવાસલાંનાં પ્રકાશનો

ગુજરાતનો ઇતિહાસ-નર આરેશાનુસારમનથી વર્ણ
સાત દિલ્હીની સત્તા નીચે આગુ ત્યા સુધીન પ્રોગ મીવીન સેવક

કાશક કપર તે મેં એ સી સાથે મારા નહાન પરવાત કરી છે

આ સામળીને આલો બનેરો ફરજ તો મને નિરખી જ રહ્યો પછી
મને વપાનમ આપતો હોય તેમ મને કહેવા લાગ્યો 'મારા સાહેબ
તમે તો આમી પાતો છો છો સમસ્તમામીનુ મુકક તો મધરાતનુ
એના મરમા પડયુ હવે'

હવે કશું બોલવા જેવું મારે મારે રહું ન હવે તેથી હું ત્યાથી
ત્વરિતવેગે આલીની નીચે મારું મન ભેરથી ધુમરીઓ લઈ રહું હવે'

તે પછી મોકા જ વખતમાં અમે સિંચાપુર જવા નહાન હકાચુ
વેર પહેલાંના વચ્ચે કેટલાય માર્ગના લીટી ગયા એ વચગાનાના
સમયમાં મારા શેઠકળ રવારમ થે પાછુ મેળચુ અને જીવનમાં
પહેલાની માફક રસ લેતો થવા લાગ્યો

એવેરો એ લીવરપૂનાના બહરમાં હમર નાખ્યુ ત્યારે નવેમ્બર
માવતે હતો રમીગર કપનીમાં મારી નોકરીના ખતપતે ગાંધીને
સાથેલા જી ધેર પહોંચ્યો અગાડની માફક જ આવે તથા બહેનો
એ ખીસ ડોગમખીથી નેવકાલી દીએ પલ ભેચુ કે આના કાનમાં
પેલા નમવાળુ જેરિય ન હવે શતે વાલુ વખતે કોણે એ કુડળની વાત
કહી એક દિવસ સને સુતી નેળા હમેશા મારફ મેં એને મરેજાની
ચેટીયા સાચવીને જ નુકચુ હવે, પણ ખીજ સવારે જોઈ તો એમાં
એ મળે જ નહિ! મેં મેને માટે આપુ ધર તણેકાર કરી નાખ્યુ
પણ એનો કયાંય પતો ન લાગ્યો નહિ તે આજની ધડી સુધી
મારી તો બુદ્ધિ અબદેર મારી ચઈ છે કે મેં આજ આવાનકશુમ કેમ
થયુ હવે એ જઈ રહેરવથી તથા એવુ સુદર કિચરી નમચુમાવવા
ને કારણે મારુ મન આ બધા દિવસ અચર્ય જ હતું છે

એ કયે દિવસે બન્યુ તેની ચાકસ તારીખ વાદ આવી રાકે
ખરી? એમ મેં પૂછતા જે તારીખ તેણે કહી તે સામળતા હું ચમગી
થયો! જે સવારે હું સમસ્તમામીને તેના આગુ વાદ મળ્યો હતો બધા
ખર તે જ તારીખે એ કુડળ શુમ થયુ હવે

અણુ ગર નહીત તત્ત્વ નવા જ દરિયોજી સમાગોને ઇતિહાસનુ
બાપાનવર કરનાર ડૉ. ડો.દુર્ગાશર્મા નામક ૩૮૦ ઉચ્ચ પ્રચલિત
અનુસાસ સેવક સુવેચના નહનીના અજ્ઞાત અજ્ઞાતપત્રો ને ગુનાર-
કરનાર અખ્યાસ સુલતાનખરમી ૨૦૦ કવાચોએઅનેરોગો
દરેક ધરમાં સામના થોળક ધરમથુ દયાગોનો પરિચય ને તેનાકપ
થોળ સમજાવતી મુનિદકા-નેમક ડૉ. હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ ૦૬૦
સૂર્યવદ્ય વર્ણિતને આલેખપદ્ધતિદાર સરખરીતે સમજાવક સચિત્ર
પુસ્તક લેખક હરિહર પ્રા બદ અને ડો.દુર્ગાશર્મા ગુનાર ૨૮૦,
સાતકરી વ્યાખ્યાનપ્રકાશના-વિલાસનાના સાતપી મહેલત્વ
પ્રસયે થોળિત વ્યાખ્યાનમાળાના વ્યાખ્યાનો ૧૦૦, વાર્ષિક
વ્યાખ્યાનોના વિકાસલાંના વાર્ષિક વ્યાખ્યાનમાળાના સ હરિ-
સરોખનના અપરચનીય વ્યાખ્યાનો ૧૦૦

ભારતી સાહિત્યસંઘે દિ. ના પ્રકાશનો

અસીધાને મારો ગુજરાતી સાહિત્યના આરમ્ભાળથી પ્રકાશ
કે આજ સુધીના તેના વિકાસની કેટલીક વાત્સલ્યોને રાસોનો
લેખ સમક લેખક કેસરરામ મ શાસ્ત્રી ૩૦૦, જ્ઞાનગોષ્ઠી
જીવિજીવી પ્રખાત પાતેને સરકારીને ફોતસમક લેખક ધરમેવુ
૧૦૦, મેધવિદ્ય કપરની નવેરો એતિકાસિક પાતોનો સમ
લેખક રા ર મુળા ૩૦૦

ની જે વાન? હા. આપુ: "વારુ ત્યારે એ વાત મઠી તેમના કહે તે વાચ ૨"

મેગની અણનમ મુકમતાથી હિંદી રાજકારણ તો કેટકેક બળે રંગાયેલું છે. મહાદેવભાઈ યાસીના એકરણે લખે છે: "અણનમ કલ્યાણ આજાદનો તાર આજોડે કે તેર મુદ્દા હિંદુઓને કબ્જે હોય તો સુલુક મતદારોમાંથી કપર એકય યશ રાજે એમ છે. તથે ગદ્દાર નથી એટલે અડચણ આવે છે. તમે આશીર્વાદ આપો, બાપુડ આપણે એકમને માટે કંબોળી છોડે તે વાલે આવે; બાપુ રાજતા વિષે ખરી રીતિતિ નવધા નિના અહીં બેઠાં મારાથી કાંઈ કરી શકાય નહિ." વલ્લભભાઈ આ રીતિતિ મુરદેવ છે એમ જણાવે છે. એ વાકો તેર તેરને વખતી રહેલા હોય તો ચોઈમું (૧) શા માટે ન આપવું ૨ તેર કોઈ દિંદુ ન આપે ૩

સરદારની અવધરશાસ્ત્રિ મેગને માટે વિનયવિદ્ધ સમાન છે અને એમના પ્રતિરૂપથી માટે મહાન ભય છે. બિદિસ બ્યુરોક્રાસી પણ મેગની સંપૂર્ણતાથી ત્રાસી હતી. એ બધે ને તેમણે અણેને હંકાર્યા, અને એમના એ વલ્લભી સુણે એ ૪૦ મેગને સ્વતંત્ર સરૂંગ મંડનકાર્ય કર્યું. અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખપદથી ગોડીને પાલિકાની જોડેના ચેરમેન મુખીના અને આને સુદસનિય તથા નાંચળ વડા પ્રધાનના હોદ્દાએ એમણે એ અણન સંપૂર્ણતાથી પાર પાડ્યા છે તેને માટે તો કોઈ પાસે પ્રશંસા નિના બીજે રાજ નથી. વૃત્તન દિંદેના તે સાચવેલ શાખા છે. ૩૫૬ને ને પગથે તે હથોડો મારી વધારે છે કે ક્યા માટી કમળ છે ને ક્યા પોથી. લરકરનું કૈયય નાળવવામાં, સિવિલ સર્વિસનું ફિલ છટી લઈ કાન્યક રાજવાળા ને પીકળળ દસવી રાજવાળા તેમની એ મંડનરાક્તિનો ન વિનય છે. ભાગ્યજીથી સિલે નેહરું ગુલામું છે, તેરું ન જ વર્ષના દેશ ગાના- અંગે મેગણે અણન કુનેહ અને અધ્યામ મહેનવતી રજવાડાઓને લોક- સાક્ષનમાં મૂખી પ્રાપ્ત કર્યું છે. દિંદેના દેવ વડાં એ મુદ્દા સાચી જોડેથી નામક કરી રાજાશે એનું કોઈક નહિ પ્રાર્થુ હોય. નહું બખા- રણ અમકમ્યા આવે તે પહેલાં દિંદે એક રાષ્ટ્ર જનનું નેહરું એ કોઈએનું સ્વપ્ન એમણે સિલે કરી જતાયું છે.

મેગની સિદ્ધિઓને કારણે કોઈ એમણે કયવતી કયરોક સાથે સરખાવે છે, કોઈ બિચારાં સાથે તો કોઈ હિંદુઓ કે હેનિન સાથે સરખાવે છે. પણ એટલું તો એકસ કે પોતાની કંઠથી કયેરાતિ ને અસાધારણ નિયયયળને કારણે દિંદેનામાં સર્વત્ર એમને માક છે, તેમ સાથેસાથ મેગને માટે સહાર પણ છે. લોકો ઉપરનો તે- મનો આ અસાધારણ કાળ એમના તણ એમને લીધે છે: એમની કલક શિરત, પરિસ્થિતિનો ને માણસોના ગુણ લેવાની એમની કુનેહ- ભરી નજર, રૂપદ નિશ્ચયિક લુહિને ને ત્વરિત અગત-જન્યભળી. એક હેખક લખે છે કે રવતંત્ર દિંદેના પ્રથમ ગવર્નર જનરલ તરીકે હોઈ

સરદાર વલ્લભભાઈનાં કારણે

મેગની આ ઉપથી અજાન્યતીને રાંછિલ નવજન વકાસન અદિરે સારા કારણે પોતાનાં દમદાર શ્રેયમાં, ૧૮ એપ્રિલ ૧૯૨૮થી ૧૯૩૧ી આગર ૧૯૪૭ સુધીની સમગ્ર વચ્ચે કાલક દરવાજા સરદારશ્રીએ કરેલા ૧૫૦ નેહરોં વિમુક્ત બાણોને સમક બહાર પાડ્યો છે, એમાંનાં ચોડાં હિંદી તથા અંગ્રેજી ઉપરથી પણ છે. (ફિ. ડા. ૫-૦-૦૦) એને પરિચય આપતાં પ્રકારકે એ લખ્યું છે તે અમને સર્વથા વધાર્યે લાગેલું હોવા- ની એમનું ન હકમ આ નીચે કલારીએ છીએ, એ ઈંગ્લેન્ડને માઈલેલોક નીવડશે: "સરદાર પટેલના અક્રિતવના અને નાનાંરેડા યુગેને પરિચય એવળવાનું એકમાત્ર સાધન એમના કાલણે છે. એમનું તેજ, એમની નિયંત્રતા, એમનું રૂપ, એમની અજુ-કાજુ-રજ, અન્યાય થિં જાણી મૂકે એવી થીડાં અને ગુણસાનાં મેહરત વર્તે રહાર કરવાની ને તેમરેની જવાબદારી એમની લાગણી—એ બધાં, ને એવાં ન જાણે એમના આક્રિયતાં લક્ષણે એમનાં બાણોમાં ગરાબર પ્રતિબિંબિત થાય છે. એમની બાણી દ્વારા ગુજરાતી ગોશીનું છે તેમ અને ને સામર્થ્ય પ્રગટ થયું છે તેવું બીજે કામ્યે ન થયું હશે. હવેમાં સોસલ ઊતરી બળ એવા ૩૬ પ્રેરણાવાળી જુદસાદાર તળપટી ભાષા અને શૈલીનો એક નવો ન પ્રકાર આ પુરત દોશ સંચલિત રજૂવામાં રજૂ થાય છે અને તે આપણા સાહિત્યમાં એક નવી ન લાગ પાડે છે... સરદાર પટેલનો ઊગરની તેમજ લાનિ પૈડીને સમ્યા પરિચય કરાવવાને માટે, તેમનાં અક્રિતવના ગુણે પ્રગટ કરવાને માટે, પાછલાં ત્રીસ વરસ કરમિતના ગુજરાતમાં થયેલી અમ્ય સંચલિતના ઇતિહાસના કલ્પાનેક લરીકે એ એક રૂપરૂપી, સમર્થ તેમજ તેમરેની પડકારની બાણીમાં ગુજરાતી જોડી કેવી સમર્થ જની રાજ છે તે એવા માટે સરદાર પટેલનાં આ બાણે એક કીમતી સાધન વડ પડશે."

માક-હેનરને ન રાજવાનો નિશ્ચય, ટેલિફોન પરની પાંચ ન ગિ- નિટની એમની ટેલિફોન-વાતચિતમાં થયેા હતો. ૧૯૨૮થી ૧૯૩૧- રાજેમ્બરની ગધરાતે, આકારમાંથી એકાએક લીધાની પટે તેમ હેલ- સાળા પર "ચોલી-સ-પગી"ની રાજઆત એમણે અણન સાક્ષ સા- બ્ધથી કરાવી. અને દુધમાં સાકર એમણી નમ તેમ રેશી રાજોને સ્વતંત્ર દિંદેમાં એમણી એકરસ કરી નાખવાની એમની કુનેહ, કોસલ અને ત્વરાથી તે એમની સિદ્ધિઓ પર કબજા ચડાવી છે.

પોતાના કાચ નીચેનાં માણસે પાસેથી કમ લેવામાં તે એ નેટવા કલક તેટલા ન તેમનાં દિલ છવી લેવામાં કળ ને એ તેમને પછે ભલે રહેવામાં નિશ્ચલ છે, એ અંતે પાસીમાં તે લાંબા સમય- થી બળે છે, પણ પ્રત્યે, હિંદી સિવિલ સર્વિસના મેગના અઢય બચાર વેળા નહેરરીતે નર્યું. અંધારણ-સભામાં સિવિલ સર્વિસની વફાદારી લયા દેરાતકિ સામે થયેલા આશ્રિય વેળા મેગણે ખેરતી એમના આ સામિતી છે: "મે માણસો તે એમના ભારેભાર સોના નેટવા મૂલ્યવાન છે. અને ૧૯૨૬-૨૭ની કલકીના સમયમાં એમને આપેલા કાલ અદા કરવાને ને આ સભા તેવાર ન હોય તો એને વચનલય કરવા કરતા હું પણ મેગની સાથે ન બહારની કળી નરડા." પાર્લમેન્ટમાંની ચર્ચાએ વેળા વિરોધાઓને હસાર આપ્યા છે જે ઉઠે છે ત્યારે એના સત્તાપીરે એવા ને જડવાને જડવામાં આવે છે કે સો મળવાશીલ નિશાળીઓએ પોરે શાનત થઈ નય છે.

૧૯૨૪માં મહાત્મા ગાંધીજીના અવસાન પછી તો, (મી. ક. ૧૬. યુનચીના રાજેમાં) "એક નવર ન સરદારનો હક્કલ થયેા. ઘોડા દિવસ તે શાનત, ખિન ને પોતાના કાર્યોમાં રસ ગુલાવતા દેવાયા. પણ ઘોડા ન સપ્તાહમાં એ દુખી મીન વરૂડ અને ગાંધીજીના લાજ- શિલ્પ એવર રૂપ તે દેખાયા. હવે તે એના કમજુદારી અણત લોકેવા નથી રહ્યા, પણ બધાને ફરજ પાડી રાજે તેવી જાણી રાક્તિના શિખરે જોડેલા છે. બોલવાનું તેમણે હવે બહુ બોલુ કરી નાખ્યું છે, પણ એવે છે ત્યારે સર્પણ સત્તાપીરે આવનાર થોડે છે. તે એા માત્ર નાળય પણ પ્રધાન ન થયો, પણ દેશ-સમગ્રને રજેવાળી ચકીર નજર ધરાવતા વાલી છે. પંડિત નહેરૂ સધે હવે તેમને પ્રત્યેકે પડતા નથી, પણ પોતાના એ જીવાન સાથીનાં લેણ અને અધીર પગલ પર જારીક નજર રાખી રહેલા પીડ રાજાગુરુ તે જાની રહ્યા છે. આપણા વેદિક દેનોમા નેરથાન વજ્રાણું છે તે આપણે ત્યાં એમનું છે—"રાજ્યના રક્ષક", રેરેર નીલકથાત પર પહેરેા રાખતી નેપક એમની નજર છે; જનને રિથર કરતી બવરચર રથાપતા એમના બાહુ છે; ને સૌના એ એવા પ્રેરજારથાન છે કે એવાથી રાજ્ય લાકલવાન અને છે."

અનુભાઈ સગનભાઈ પટેલ

માધુકરી

જેની વહે સરસ્વતી સુપ્રસન્ન બેસા,
બંને તરે સખાર, ઝવેરી, નિરતરંગા,
જેની સમૃદ્ધ જગ્યા પુરુષાર્થધારા,
બહેને બરી ઇવનભક્તીના કિનારા.
અગી પ્રભ દેહ, બલિષ્ઠ, પ્રકૃષ્ઠ ચૌવને
દેગમાનહે યુનિત આરતના તથાવને. —નાથલાલ કવિ

આસમાસનાં પંખી-પ્ર
થરથરો

કવ. ડૉ. બાલકૃષ્ણ અમરજી પાઠક

પરપ્રાંતમા જળને પોતાની સંકિતએ વડે ગુજરાતનું નામ જીભેથી કરનાર વ્યક્તિ-
જોની નામાવલિમાં પોતાનું નામ શોધાવી જનાર ડૉ. પાઠકને ગુજરાત ક્યું નથી મોજ-
ખર્ત. પણ બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં કુવપતિ તરીકે રત. આચાર્યશ્રી આદેશકાર મુખ જે
લોકાદાર ને પૂજ્યભાવ મેળવી ગુજરાતને જળથી ગયા તે જ રીતે ડૉ. પાઠકે ત્યાંની આયુ-
વેદિક કૌલેજના આચાર્ય તરીકે, કેવળ એ યુનિવર્સિટીમાં જ નહિ, પણ સમગ્ર સંયુક્ત
પ્રાંતના શિક્ષણમંત્રતા પોતાની શક્તિ ને સંસ્કારિતા વડે પ્રેમ-સંગાન મેળવેલાં. આયુરવેદ
તેમજ પશ્ચિમી વહતિના (અર્થેશ) પછી વેદક બંનેના કલા તરીકે જેના શરીરવિજ્ઞાનના
તેવા જ માનસરોવરના વિજ્ઞાનના પણ તે જ્ઞાનાર દ્વારા ને એ શેવમાંનાં એમાં પુરતો
ભળીતાં છે. આયુરવેદિક કૌલેજના આચાર્યપદના વ્યવસાયથી એ યુનિવર્સિટીના કુવપતિ
ને વિષયાત તરવજ ડૉ. સર્વપક્ષી રાધાકૃષ્ણનના તે પ્રેમનું બાળન કમેલા, ને પોતાના એ
અંગત પરિચયના કુશરવગ પ એમણે 'કુમાર' માટે રાધાકૃષ્ણનનું ચરિત્ર લખી આપેલું તે તો
સીને યાદ હતો. ગુજરાતના એ શક્તિશાળી પુત્ર અને અમારા મિત્રના, મહંતા. ડૉ. આર. ડૉ.
... રોન યમેલા અવસાનની કુખબચે હવે એને મોંઘ લાઈએ છીએ, અને 'પ્રભભૂ'માં
નાલેશે એમને સવિશેષ પરિચય તારવી આ નીચે આપીએ છીએ:

“ડૉ. બાલકૃષ્ણ અમરજી પાઠકનું નામ ગુજરાતના સહિત્યસંસ્થાથી અભરજૂ નથી.
કવિશાળ ગજુનાથ સેનના 'પ્રત્યક્ષ શરીર'ના ચલુ ભાષીને તેમણે કરેલા અનુવાદ અને
માનસરોવર-વિજ્ઞાન જેવાં તેમનાં પુસ્તકો તે તે વિષયમાં અનુદેહ છે. ગુજરાતમાં ડૉ. પાઠકો
તો યજ્ઞ છે, પણ ચિકિત્સા સાથે લેખનકર્મ કરનારા અને સમાજ તથા રાષ્ટ્રના વિવિધ
પ્રવાદોથી પરિચિત રહેનારા થોડા જ હશે. ડૉ. પાઠક અગ્ર વેળના ઇવનમાં આરંભી ને
કુશળતા ને અભ્યતા બેઠેછે તેને અપનાવનાર તો તેજી થ થોડા મળી આવે છે. એ થોડા-
ઓમાં ડૉ. પાઠકને મૂકી શકાય એમ તેમના થોડા થે પરિચયમાં આવનારા પણ કહી શકે.

મરીબાઈમાં જીવેલા અને મરીબાઈ છતાં ડૉ. પાઠકની અંકુષાસ કરેલો, એટલે ઇવનમાં
જ એક પ્રકારની મીકસાઈ અને કરકસર કરાશે તે તેમનામાં 'દતાં. જેનિક સંસ્કારના
વાસ્તવદતાના વારસો તે એવા મળેલો કે ઇશ્વરી ભીષ્મકીમાં પણ મહે તેને તેમો ઓલા જ
ભતાવતા. ઇવનમાં સરવની ડપાસના કરવી અચી છે, છતાં તેમણે એ વપાસનામાં પાછી
પાની નથી કરી. અને પચારીએ પડયા છતાં કદ સચો સંભાળવા ત્યારે એમ લાગતું કે
આ વ્યક્તિને પોતાના ઇવન છતાં પણ સચ વખતે નવાઈ છે.

ગુજરાતના એ રાતને આચાર્ય મૂને પારજીય અને તેમને બનારસ યુનિવર્સિટીમાં
લઈ આવ્યા. ત્યારથી તેમણે આયુરવેદ કૌલેજની કવતિ કેમ યાચ તેની, તેના અભ્યાસને
શોભે તે રીતે, રાત અને દિવસ વિનિ શી. અને પરિણામે સંયુક્ત પ્રાંતમાં જ નહિ પણ
કેક મદ્રાસ પ્રાંત સુધી એ કૌલેજની અને તેના અભ્યાસની મુલાકા પ્રસરી. દેશ આઝાદ
થતાં આયુરવેદની કવતિ માટે બધી પ્રાનીય સરકારોએ હાથક કરવા થાણે ત્યારે તેમની
નજર બનારસ આયુરવેદિક કૌલેજ અને તેના અભ્યાસ તરફ જ ગઈ. આટલાં માન ને પ્રતિ-
કાને બળે બનારસ કરનાં સરો પચાર આપનારા તેમને મળી આવ્યા; પણ તેમની નિષ્ઠાએ

સિયાળાની અભ્યાસ રાતે ભગી ભનાર
પણીવાર આશામાં પંખીએ કીડી આવત
જેમાં દરો. એ હોય છે છેક દિગ્ભાસની
પેલી પારની દૂર ઉત્તરની ભૂમિમાં વસાહતી
એ. સિયાળે ભવારે આપણાં ધણીમાં પંખી
રાહથી પોતાની કાયા લપાવી એમાં હોય
ત્યારે આપણાં ઉત્તરદિની નરી-લગાવવાના
વનરથલીની મોન માંજુલા આ ચાપાવાર
પંખી-મદેમાને પરદેશથી અર્ધકીડી આવે
માટે સાંચિવાળો અબુ કરોડી ભાગ્યે જ
અર્ધનો સિયાળો એમને શાક આવીદે છે
અર્ધે જાળો વિસતાં પાછાં ચાપાં ભય છે

તેમાં કીડી પડેલો આવે છે થરથરો. ડૉ.
જાનથી ભણી આપણાં કાઠીભણીયાં જે
રમાં અમતા આ પંખીનું કદ મુલુલત એવું
આકાર દેવચક્રી કે એમને એવા છાતી, પી
અને ચાપાને વળું આપણે; પછે ને પેંછી તાલ
(કપાડા) રંગનાં; ને ચાંચ પાલળ તથા પડ
કાના. પણ તેની બરી નિશિરતા તો ને
રીતે તેની પેંછી દબે છે તેમાં છે. રેવડ-
રીવાળા થોડા ભેત ને પેંછીને જાણીતી ન
દલાવતાં આણે રાત્રી જ છડીને તેટલા જેરથી
રાત્રીનખળી-આડી દલાયે છે, ને આપી ન
તેને ચિરચિત્રતા કહે છે. વહેલી સવારથી છે
થોડી સાંજ સુધી વિર...વિર...વિર કરડ
પેંછી દલાવતું ને એકથી બીજા ઢાળે જાડા
કરતું તે આખો દહાડો પ્રવર્તિત થઈ રહે છે

ખેડેરા તથા વનરપતિ પરથી મળી આવત
ધણ કે કીડી-મોગિયા જેવી છવાત અને
કવચિત પાંખામાં ભૂંટીએ એ તેનો આદાર
પ્રશનથી મંજોરિયા સુધીની ભૂમિ પર તે
મિથી આગરેદ દરખાસ પ્રબળ કરે છે. આ
લાકોમાં ખેડેરામાં પાલકામાં માંડે
ખાંધી તેમાં નીવવળું સફેદ રંગનાં તલ લી
છનારદિત ચારથી છ દર્શો તે મૂકે છે. અને

તેમને બનારસમાં જ બાંધી રાખ્યા. બનારસમાં તેઓ સેવાશ્રવણી આપેલા ને એ બાબતે તેમણે અંતિમ સૂચુ સુધી ઠકાની રાખ્યો. ઉઠેલી બીમારી હૃદયરોગની હતી. ડૉક્ટરોએ અને વાર્ડસ ગ્રાન્ડલરે તેમને સેવણ આરામ લેવાનું કહેલું. વાર્ડસ ગ્રાન્ડલરે તો તેમને કહેલું હતું મારું કંઈ કમિટિને જોઈ પી ઇથ જેને સીને પૂરે પણ સાલ ન થાય ત્યાં સુધી પૂરો પગાર લેતા જ્યાંનું કહેલું. યુનિવર્સિટીમાં માત્ર એમને જ માટે એ બન્યું. છતાં ડૉ. પાકેએ અંતિમ દિવસો સુધી કહેલું—

જોઈફિસનું કાર્ય જ્યાં સુધી કમ્પ ચાલી ત્યાં સુધી જોડાયું નહિ. મહાત્માના ગાલનીચનો રચનાસ થયા ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ કહેતા હતાં ભારતનો દેવતા આલ્યો ગયો. આને જ્યારે ડૉક્ટર પાકેનું મૃત્યુ થયું ત્યારે તેમના પ્રિય છાત્રોના મોઢે સાંબળવા મળ્યું કે આસુવેંદનો દેવતા આલ્યો ગયો. ડૉક્ટર છતાં આસુવેંદ માટે તેમણે ને હતું તેને આશી વિરોધ બંજલિ શી હોઈ રહેતો વેલોને ડૉક્ટરો નેટલી જ માન્યતા આપવાની વપાસ મદિની આપડા-કમિટીનું કાર્ય અલગ હતું ત્યારે તો કારણવંત આસુવેંદને પણ પ્રસ્થાપિત કરવા થયેલા ને તેમાં ભલભલા ડૉક્ટરો સાથે ટકર ઝીઠી તેમનું જ્ઞાન પુલ્યું પાડી દેવા.

કોમની બ્રિજાસ્ટનિ બહુ થોડામાં દેખાય છે. ત્યાં સુધી પોતાની વાંચવાની શક્તિ રહી હતી સુધી નહતુંનું પોતાના વિષયનું બીજું ગતિયા વિના રહી શક્યા નથી. આ બધા જ્ઞાનને બેઠાર બાંધે છતાં થયો તેથી દેશને ને હાલિનું હવે છે તેવર પુરાની મુશ્કેલ છે. નુનમાં મેં તેમને અમમવાણી સખ્યું કે ડૉક્ટરોની સલાહ જુ. જ્યારે તેમણે બનારસ છોડી હવાફેર મદિ અન્યત્ર જવું. એ જગના જ્યાંબામાં તેમનો આસાવાસ ને આદરી બને પ્રતિબિંબિત થયા. તેમણે સખ્યું કે હવે તો હું તદન સારો છું. અને માત્ર કેરીઓ લઈ જઈ મારો દેશ નાથક થઈ જાયો. અને એ મરવાનું જ હશે ને પછી કશીયું મૃત્યુ થું જોડું છે ત્યાં રોતાંકલતા સર્વાવલાબી હોયે યઠયા કરતાં બંધીના મારા પ્રિય છાત્રો અને સાચીબોની કાંધે થાનને કાર્યકર્તા થઈ નહું એ તો યાહુનો એક વલદો છે. તેમની એ આસા સંકળ થઈ હવેતેમણી રાજુમરિલા તેમના રાજને તેમના

સાથી ડૉક્ટરો ને વેલોએ તથા તેમના પ્રિય છાત્રોએ વધુ અને તેમના અંતિમ સંસ્કારો તેમના પ્રિય સંબંધીઓને હાથે યાત તેથી સચિરોષ ને સાંભિપૂર્ણ થયા. પ્રથમ તેમના આત્માને શાંતિ આપે અને તેઓ પોતાની પાછળ મૂકી મરવા બે પુત્રો ને એક પુત્રીને આ સકટ સહન કરવાની શક્તિ આપે.

—દેવદાસ મહાવલિયા

ઝેરી વાયુથી ઝગારા ભારતી દેશોદેસન્ટ ટયુન ચાંદનીના તેજ અંબાર નેહું શુભ તેજ વલાવની દેશોદેસન્ટ ટયુન કેટલી મનોહર દેખાય છે તેના પ્રકાશમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું સોનવું પલ્લ ખીલી જાય છે. તેની વિશિષ્ટતા એ છે કે બહુ જોઈ. વિષુત-પ્રવાહ વાપરી તે વધુ પ્રકાશ આપે છે. સામાન્ય વપરાશમાં પણ તે બીજા 'બલ્બ' કરતા સસ્તી પડે છે. તેનું આયુષ્ય વધુ હોય છે. પણ તે ફટ અથવા અથડાવને કારણે તો અત્યંત ધારા નેજા તેના પ્રકાશના રચાને ઝેરી વાયુ જ વાતાવરણમાં પ્રસરી જાય છે. આ ઝેરી વાયુથી ખૂબ ભેદના નેહું છે. બેક્ટેરિયોને પરિણામે પ્રાણધાતક નીપડે છે.

એક વખત એક બાર વર્ષના ઇરાકને ફ્લોરેસન્ટ ટયુનના કાચ વાળા દલા. ડૉક્ટરે કાચની કરચો કાઢી મા તો કમળાયા, પણ થોડા સમયમાં ત્યાં મોઢો આક્રમવા માડી ફ્લોરી રાસકિયા કરવામાં આવી, તો થોડા વખત પછી ફરી મોઢો દેખાઈ.

કાચ ફ્લોરેસન્ટ ટયુન બોલાએક દુડી પડે, અને તેના કાચની કરચો આજુબાજુ જમીન પર વેરાય, તો કોઈએ તે પેલાડી થીવા કે જમીન સાફ કરવા કમી નહું જોઈએ નહિ. ટયુન ફૂટે કે તરત જ તે કોરકાગળી બહાર નીકળી નહું. થોડા વખત પછી ટયુનમાંથી વાતાવરણમાં પ્રસરીને કોરકાગળી ઝેરી વાયુ બહાર નીકળી જાય તે પછી જ કોરકાગળી આવડું. જમીન પર પાણી છાંડી કાચની કરચો ઢાંચ વડે નહિ પણ જરા વડે ભેગી કરી બહાર ફેંકી દેવી. આ કપરાસ નખી જમીન કંતાન થડે લૂગી તે કાતા નાખી દેવું જોઈએ.

આ ટયુન બહારજનો પ્રકાર પાથરી શકે તે માટે તેમાં કોરકાગળી રસ વરવામાં આવે છે અને એ સાથે બીરોહિયમ નામનો ઝેરી વાયુ પણ કારામ છે. તાત્કાલમાં ભારતગકારક, ભરતક હોલિદિક ને

ચંપાવધી

મહાન સુદ પડવાથી ઇડ સુધી ધણું ચિત્રવચીમાં તથા વિરોધે દેવા. મહિરાગા કોમળવ વાલી છે, જેના ઉડેલા વિરસ-ધરડી વિરોધ મહત્વનો હોય છે. કેટલેક રચેએ એ ચંપાવધી નામે જાણખાય છે. સાધારણરીતે આમેય ઇડની વિધિ દેવાનીયથે પાળવામાં આવે છે, જેમાં માથ માસની શીતલના-ધરડી, ચેત્ર માસની મોહા-ધરડી અને કેડ માસની મારવ-ધરડી વધુ પ્રસિદ્ધ છે.

ચંપાવધીનો આ તહેવાર વિરોધે કરીને મહારાષ્ટ્રમાં ધણી મામ-ધૂમથી અને ભાવપૂર્વક જાનવવા મા આવે છે. સંસ્કરણવાને ખંડોખાને અજતાર લઈ મહિરાગલ નાગના દેવને સહાર કરેલા એવી કથા ત્યાં કલિત દોળાથી ખંડોખા ત્યાં મકરના અવરત ગતાય છે. જેહુરી. ગાંધી, મંગલુખી કંવાદિ કેટલાં ખંડોખાના ધણ મુપ્રસિદ્ધ મોદિને ત્યાં આવેલા છે તે ત્યાં ચંપાવધીના કલસ ધણ પ્રસિદ્ધ પ્રમાણમાં આવ્યે ભક્તિથી જાનવાય છે. ખંડોખાની સૌ 'મહાજસ્ટ'ના નામે પ્રખ્યાત દોળાથી ખંડોખા 'મહારી મહાલસાકાત' કે 'મહારાની માતંડ'ને નામે પણ જાણખાય છે. 'મહારી-માતંડ' ધણ મરકા નેજા સન્નિય ખનાસોમાં કુવદેવત તરીકે પુલ્કય છે. ભેડે વેદ અને પ્રસિદ્ધોમાં શિવ વિશે એ ગાંધી આ પેલી છે તેમાં પ્રમાણ વિશે

કેવં જલેખ નહિ દોળાથી કેટલાંકેનું એમ માનવું કે દેવેખાના નામનો કોઈ અસાધારણ ચક્રિવાળો મનુષ્ય થઈ મરેા દોલો જોઈએ, ને વખત નતા લોકોમાં દેવનો અજતાર ચનાયો હશે.

માનસર સુદ પડવાથી જાનનાતા આ તહેવારમાં કોઈ સાસોડા નહિ નથી. પડ રવાપતા, સુવાસિની-જોખન, દંતવાદિ વિધિ હોય છે. ખાસ કરીને સમાજના નીચલા લોકોમાં આ તહેવાર વિરોધ પ્રચલિત દોળાથી કેટલીક ખરાજ વિધિમાં આ તહેવારમાં પેરી જઈ છે મહારાષ્ટ્રમાં ખંડોખાને 'વાંધા-ધુવલી' (લેવદાડી) અર્થે જાણના તથા 'બગાડ કાંદવાનો' વિખાનું પેરી ગયા હતા. નેખાની 'બગાડ કાંદવાનો' અજાયુવ વિખાનું તો બધ કશવખામાં આવ્યો છે. 'બગાડ કાંદવા' એટલે એ જગાની વચ્ચોવચ્ચ એક યોગિથો જોશે તેમાં એક આડે ખીલો 'કાંકવામાં આવતો. ને ખાણી માનતા માની દોષ તેની પીડમાં એ ખીસી થોયોને તેને જટકાવખામાં અજવનો. પછી હલ્લો માણુશો કોમા થઈ 'લેવદાડી' (ખાંડેલી હાજર) વડાડી, દંતીર દેખાડે જોઈ તે ગાડે અજાવતા.

ચંપાવધી કેટલેક કેટલાંકે વેવધી (વેડ-કાંતિકેય) તરીકે પણ જાણખાય છે.

સીદ્ધાન્તવાદીના એ ત્રણ ક્ષેત્રોએ સંસ્કૃત ટીપ્પણ બનાવનારી કંપનીઓના એન્જનીયરોએ સંસ્કૃત ગ્રંથોના કરી બેરીલિયમને બદલે હેલિ-કેરફેર નામનો નવો સાસાયક્લિક પદાર્થ વાપરવા વિચાર્યું છે.

આમ છતાં પણ ક્ષેત્રોએ સંસ્કૃત ટીપ્પણના ઉપયોગ અંગે સાવચેતીનાં પગલાં લેવાં જરૂરી છે. થોડાંકે સામાન્ય રીતે નકામી યંત્રોની ટીપ્પણોને જાડાં પૂઠામાં લપેટી, તેના પર 'ક્ષેત્રોએ સંસ્કૃત ટીપ્પણ' એવું લખી કચરાની પેટીમાં નાખતાં જુદી મુદતી ભેઈંએ, જેથી કચરા ભોગો કરનાર તેની હિચત બચત કરી શકે.

(નવસોસપ્ત)

ગોકર્ણ પીછી

ગઈ બીજા આઠાજરે, ગાંધીજીની ૮૫મી જન્મતિથિએ, વલ-સાડમાં રમાયેલ ચિત્રકાર અમૃત ભટ્ટે એક ચિત્રપ્રદર્શન યોજ્યું હતું. તેના કુદાપાટનમાં તાજું કુદાડવા કે પટ્ટી ચા દોરી કાપવાને બદલે તાજાંનું એક ચિત્ર ણનાવી તેના ઉપર ચિત્રકારે બને જ બનાવેલી 'ગોકર્ણ પીછી' વડે કુદાપાટન કરનાર સન્મન પાસે છે. મરાઠી

હતો; તથા ચિત્ર નીચે તેગની સહી લીધી હતી. ગોકર્ણ પીછી એવા કાનના વાળમાંથી બનાવેલી પીછી. 'વિપ્લવ'થી તર પુરાજામાં પ્રાચીન ચિત્રકલા વિષે આવતા કહેલોમાં જુલુઆ મુળ એ કાળમાં ગાયના વાહરડાના કાનના વાળની પીછીઓ બનાવવામાં આવતી. એ ઉપરથી કાદા અમૃત ભટ્ટે એવી પીછીઓ બનાવી. તેને હલેલો કરતાં એકે લખે છે કે 'વચ્ચે પરદેશી પીછીઓ ધણી મોંઘી હતી ત્યારે એ એવી પીછીએ ગારી જરૂરિયાત પૂરી બને બન. લેવાની સાથી. તેને માટે વાંસની હોત બનાવું છું. તેલ તથા રીંગના પીછીઓ કરતાં એ વાળ કાયમ સીધા રહે છે અને યંત્રાથી રેખાં, ધણી જ સુંદર બને છે. એ વાળ ધણી યોગ્ય પ્રમાણમાં બને છે તેથી એ બકરીના વાળનો અખતરો થયો. તેમાં એના શરીરના બીજા ભાગના વાળ કરતાં મરદનના વાળની પીછી ધણી સારી બને છે. ગાયના કાનના વાળની પીછીનું નામ, ગાયની મદતના વધારામાં 'ગોકર્ણ પીછી' રાખ્યું છે.'

આ માસ (નવેમ્બર) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ હિંદની પ્રથમ સામાજીક તરીકે વિદ્યાર્થિયાને ઢંઢેરો, ૧૮૫૮.
- તા. ૨ હિંદના સમગ્ર વિજ્ઞાની મહેન્દ્રલાલ સરકારનો જન્મ, ૧૮૭૩.
- તા. ૩ બ્રિટિશ લશ્કરે અગાધાર સહેર છત્તી કબજે લીધું, ૧૮૭૫.
- તા. ૮ અધ્યાપનીરતનાના અમીર નાલીરાયનનું ખૂન, ૧૮૭૩.
- તા. ૯ મત મહાધ્યાપના બંને વિલિયમ કેસરે ગાદીત્યાગ કર્યો, ૧૯૧૮.
- તા. ૧૨ બેંગાલની કબા ક્ષેત્રોફોર્મ પ્રથમ વપરાયું, ૧૮૪૩.
- તા. ૧૬ ઝાસીની વીરાંગના રાણી લક્ષ્મીબાઈનો જન્મ, ૧૮૩૫.
- તા. ૨૦ મદ્રાસ રાજ્યના ચિત્રકાર ડાઉલ્ટોયનું અવસાન, ૧૯૧૦.
- તા. ૨૬ બેંગાલની બોસલોને હરાવી ગાલિયર છડ્યું, ૧૮૭૩.
- તા. ૩૦ હંદનના કિરેટલ પેલેસ આગથી તારાજ થયો, ૧૯૩૧.

આ માસની વ્યક્તિવિશેષ : માદામ ક્યુરી

અકસ્માતને વરેલી પ્રતિભાવાન દેસામજા, મેરેડિયમની શોધથી જાણિયાત થયેલી આ વૈજ્ઞાનિક વિદ્વાનીનો જન્મ ઘોસો (પોલાન્ડ)ના ૧૮૬૭ની ૭મી નવેમ્બરે, બાલીસ્ટાલ વડેલોરોવિચી નામના એક ગ્રામપાલકે ત્યાં થયેલો. નાનપણમાં જ પોતાની પ્રતિભાથી મુગધું બેન્ડર મેળવી તે ૧૮૮૩માં પારીસની સોબી વિદ્યાપીઠમાંથી પહેલે નંબરે એમ.એ. થઇ અને ત્યાં પ્રી. ડી. ગરી ક્યુરી સાથેના વિજ્ઞાનસહકારમાં પ-રિચય વધતા ૧૮૮૫માં તેની સાથે લગ્ન કર્યાં.

યુરેનિયમમાં ફિરલો ફેલ્ડવાને જે ગુણ છે, તેનો અભ્યાસ કરતાં મેરીને યોરિજનમાં પણ એવંત જાણ્યું, અને તે પરથી બીજાં પણ કેટલાંક પ્રબળ વસ્તુ અણાત કરી જ એમ માની, અવિચાર પ્રયોગો પણ એ ફેલ્ડનીએ રેડિયમની શોધ કરી. તેને માટે ઓગ્રિફન સરકારે એ આપેલા પદ ગણ 'પીચ બ્લેન્ડ'નું સતત અન્વેષણ કરી કરીને પોલોનિયમ વડે, ૧૯૦૨માં, મેરીએ એક રેડીયમના ભાર શુદ્ધ રેડિયમ તૈયાર કર્યું, જેની, દેશમાંનાં કોષોનો નાશ કરવાની શક્તિને કારણે સાડાં સાત લાખ સોનાના ફાંકની કિંમત બેઠી. પણ તેનો આર્થિક લાભ

ન લેતાં તેણે તેને જનહિતાર્યે બંદરે કર્યું. સાથેસાથ આપા કિલો-કુમરી પદાર્થો વિષે મદાનિબંધ લખી 'ડાક્ટર'ની ઉપાધિ મેળવી. ૧૯૦૩માં પ્રી. ક્યુરીનું માસીના બરફાના અકસ્માત થયું; પણ મેરીએ તે પશ્વિનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. તેની આ જનહિતાર્યે અને અ-ભિનવ શોધને લીધે ૧૯૦૩ તથા ૧૯૧૧માં તેને વિજ્ઞાનનાં નોબેલ પારિતોષિકમળ્યાં અને ૧૯૧૧માં વિશ્વવિદ્યાલયમાં પારીસ વિદ્યાપીઠ તથા પારિસ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ૮૦,૦૦,૦૦૦ ફાંકને ખર્ચે તૈયાર કરાવી. પેલ, રેડિયમ ઇન્સ્ટિટ્યુટમાં એકસરેનાં સાજ તથા રેડિયોસાઈનિંગ. ફેરી તૈયાર ૬૦ લાખ હપરાત ફેરિનાની તેણે સંચાર કરી.

પોતે પ્રથમ તૈયાર કરેલું રેડિયમ તેણે તે દેશહિતાય પ્રયોગ-શાળાને લેટ આપી દેવાની પ્રયોગો માટે પોતાનું અંશત એવું કરાવે રેડિયમ મેરી પારો નથી એમ જાણતાં, મિસિસ મેસોની નામની એક અમેરિકન બાઈએ લાખ ડોલરનું ફંડ એણે કરી મેરીને અર્પિત. બોલાવી અને આગભાર રેડિયમને લેટ આપ્યું, જેણે તેણે પોતાના પેલ બાઈ પોતાની પ્રયોગશાળાને જ ગણે એવી સરતે સ્વીકાર્યું.

૧૯૨૩માં રેડિયમની રચનાનું બીજી વૈજ્ઞાનિક સરકારે તેને ૪૦,૦૦ ફાંકનું વપાસન આપ્યું. ૧૯૩૪ના જુલાઈની ૬મી તારીખે તેણે દેહાન્ત થયો.

આ માસનો પ્રસંગ-વિશેષ : અઠકીનું યુદ્ધ—મોહોદાદેવ અઠકીમાં યરાવંતરાવ હોલકરે ૬. ૧૮૦૨માં પેશ્વા બાહરાવ બીખને હરાવ્યોને પુત્રા સર કર્યું ત્યારે પેશ્વાએ પોતાનું પેશ્વાપણ ટકાવી રા-ખવા અંગેજોને સારણે જઈ તેમની મદદ લેવા વસહતી સંધિ કરી. એથી અંગેજોની મદદ તેા મળી, પણ પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય જોઈ અંગે-જોની સર્વોપરિતા તેને રીકારીવી પડી. પારતંત્ર્યનો એ પાશામીક્ર-ક્રુતા પોણે આખળી પ્રથમ ૬. ૧૮૧૮ની ૧લી નવેમ્બરે કર્યો. તેને ખડકી તૈયાર રહેતા અંગેજ રેડિયન્ટ એફિન્ટરન પર લશ્કર સાથે અભ્યાસ હલ્યો કર્યો. પ્રસિદ્ધ મરાઠા સરદાર બાપુ ગોખલેએ પેશ્વાના લશ્કરની સરદારી લીધી હતી. અંગેજ-મરાઠા વચ્ચે જાળે ખીંગાણું અમર્યું. પણ અંગેજોને સિતારો ચડતો હતો. પેશ્વા ધાર્મી અને નાહો. આ કારણી મરાઠા સામ્રાજ્યનો મુશુલેલ લગાઈ ગયો.

આહાર કરે અપાર, લેખનમાં લાજ બલી,
આણે મન આહાર, કહવાં યે અર કિસનિયા

અરહારે વલ્લભસહનને નાનપણમાં યામ
લાઈ થયેલી, તેથી માગડી ઉપચાર પ્રમાણે
હનગાપારે ડામ દેવદાવવા ગયા હનગે
અગિયો તેા ધગાઓ, પણ આટલી કમળી
પ્રેમના છેડકારને તે સાપવાની તેની કિમત ન
માથે વલ્લભલાઈએ તેને કહ્યું 'આમ જોયા
શુકે ઉગલાવ તારાથી નવ રાધ તોડુ ચાપુ'
કાને એમ કહી જે ચણ વપકા મૂખી હીધા'

•સરસરતે આંધે હિંદમાં સુરોપીય પગ
દેડા જમાવવા માટેથી સત્તાએએ સિકા
પણ પાડવા માટેલા તેવા, ત્રણ પ્રલભ્યોના
(પાણેગ્રી, રૂચ અને હિંદરાના) સિકા આ
અગાઉ આ પાના પર આવી ગયા છે આ
કપરદે અપ્રત્યેક સરસાતમા પડેલા હિંદી
દેવના' સિકા આપેલા છે

અહિત સમગર ૪૫માથી ૪૮ બાદ કરતા
પણ ૪૮ બાદી રહે છે એ બહોળા છે' અહિં

$$6+4+3+9+4+4+3+2+1 = 44$$

$$1+2+3+4+5+6+7+8+9 = 44$$

$$4+5+6+7+8+9+3+3+3 = 44$$

સુગરોપવાળા હોમય અને ઉપધામલો
૩ હનર વધેથી કરે છે

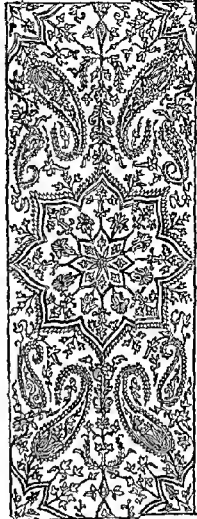
'કુમાર' પ્રેમી વાચકો તેના નામકરેલા ને
વિવિધ ખૂબીથી આગને આલેખી મોકલે છે
તે પેશી નીચેના નમુના ગોડવધી સરિધાન
શનિજાલ અન્યરે આલેખી મોકલેલા છે

ત્રણ વ્યક્તિઓ નીચે મુજબ વાત કરે છે
કુસુમ અલવા માણુ! કદિ લેસલ કરે છે
કે રમણ રખડતો હોતે ?

મયા હુ રમા હરે રમવા રમેયે
રમા પણ અમે તો હેસલ કરીને રમેયે
કેવડા મિત્રમાં આ ત્રણે વ્યક્તિઓ પાત
પાતાના નામના પહેલા અક્ષરથી જ બનેલી
છે અને એ ત્રણે મહી 'કુમાર' ૪૪ થાય છે

અમેરિકામાં કેવડા દત્તમાં ભરવા માટે
જા કરેડ કપિયાનું સોનુ અને ૧૫ મોડ
રૂપિયાની આદી વસાય છે મૂર ભત્તિના
ટોકામાં ફોને પેલાની કમર ખાતર ન હોય
એમાંના હોંડવડ સખજો પત્તિયાને વાવ
ને ધોળા ૬ ગુડ મણુ આકમણુ હોતો છે મ
નલના સોથી મોડા રહેવે વડવાના સરિધા
કારકાક ૪૪ ૦૦૦ પોડ ૧ છે

કેલાકાલિકાના મર્યાદાના કાવ્યકલાના
આલીયા નમદા પોસાકો, લાકડાનું કોતર
કામ વાસજોગને પેપીઅર મારો (કામગ
ના ગણનાના વિવિધ સાધનો) આદિ ઉપરની
ચેવણુદીની ની સીક તથા અરત્ક લીયા તે
બનીલી છે તેવા અરતકમાંનો સિક નમુનો

વાકડાના વહેરે ગરના નામીગા ૧
ચાળી તેમા ગરમ કીલુ ચીલુ ફેડનુ ગો
ત્યાર વ્યાદ તેમા સમાય તેટલુ મળીનમાંથી
નીકળેડુ નમડુ કૂડ જોડાય કમરેડુ ગાંડે
કુમારની માગીના જેવા ઉપમા પોતે બની
જરો પછી તેને વાસજુયા ઢાંચી ફેડુ અને
કપિયાવાર વચ્ચેના ચોસવા પામી હેવા
સમડી સળગાવવા માટે એક જોસવાને કા
લસતા મધ્યભાગમાં મૂખી હીવાસથી તેને
સળગાવવાથી તબદ્યોસનુ સળગવા માડરો
અને તે કાવસાને સળગાવશે — અનુ રાવજ

ગોધરાની કોઠામાં એક વખત તે કેસચવા-
વતા હતા એવામાં તેમને કોમતાર આંચો
તે ફોડીવાયો, સાતથી અલવામાં મૂખી ફોડી
ને કરી પાછી પાતુના કેસની દીપ્તો મેળવ
અલાવને કેસ પૂરો કર્યો મુળશ્યા એમના
પત્નીને કપરને આપરેનાન કરેલુ તેમા તે
અવસાન પામી ગયાનો એ તાર હતો !

અનેમણી રાહ, ધા=પ્રહાર, જખમ,
દાપ, રોડા હુ ખની લોડી અસર, યોગ્ય વ-
ખતે ભરે કષ્ટ તે, લામ, દાપ (પા આંચે
રોખાથી મારલી), આહત આવી પડે તે, યા
જોડે કામળને જરૂરો દર્શાવતુ પરિણાલુ

કહેવતોનાં અર્થ 'સરસે કે લીન પાઈ'—
પોતે ફરેલી ચારી કે શુના માટે કોઈ છટે ચોક
નસુકાઈ જાવાની નફરુદાઈ દેખાડે (અને શ્વે-
તાર કુપરથી બળતી જ વાત ઉપલબ્ધી કાઢી
પોતાનો બચાવ કરે) તે માટે વપરાતી આ
કહેવત, માટે એવી વાત છે કે સરસે પીકલેલા
જે મુરિકમ મિત્રોને કહીને બેળ વાજવા
તેમણે જમણમાં સસવાળો સિકાર કર્યો, અને
તેની પાલ કતારી સારસુર કરી સળગાવતુ
એકને રોપી બીને મિત્ર તેને પકાવવા માટે
છાકા લાકડા વીણવા ગયો પણ પાછળ રહે
વાને જોઈથી કહીને બેળ લાગેલી કેસિપરને
સારસુર કરતા કરતા જ તેનો એક પગ કાપી
હોયે ને કાચે ખાઈ ગયો! બીલ મિત્રે આ
પોતે લાકડા સળગાવી તે પકાવવા લેતા તેના
પોંડે જ પગ જોયા, તેથી મુગાધુ આ યાદ,
જાણી લેવડા ચારી માટે મિત્રને ધમકાવવા
વાપેરી, ત્યારે પેલાં નિરર્થક લાવે જાણીતદન
વાપુકાજાને કવટારામાં પાઈકહેવા લાગ્યા
કે 'દૂ થયે પર જાયુયા છુડા હુરમાના રખ
લા દય- થે સરસે કે લીન હી પાઈ થે, બનકો
પોયા પાઈ હી ન યા' પોતાની ચારી કપર
નહોડી જમણે આડાની તેની આવી છટે ચોક
વધકડાજા પેલાં મિત્રને કાઢી દેવા ગયો !

“કહેતાં ખુશી ઉપજે છે કે”

છેલ્લાં બે વર્ષથી, કેમ્પલુ ખાસ કારણ વિના, મારી પુત્રીના વાળનાં ઝૂમખાં ને ઝૂમખાં ખરતાં હતાં. આ આકેતથી જાણાવવા મારી પુત્રી માટે મેં ઘણાં મેડીકેટ્સ હેર ઓઇલોની દ્રાવણો લીધી; પરંતુ ખરતા વાળ ન અટક્યા તે ન જ અટક્યા. મારા મિત્રે સમતીર્થ યોગાશ્રમ, મુંબઈ ૪ નું ‘સમતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ’ (સ્પેશીયલ નં. ૧) વાપરવાની સલાહ આપી અને કહેતાં ખુશી ઉપજે છે કે જ્યારથી ‘સમતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ’ વાપરતું શરૂ કર્યું ત્યારથી મારી પુત્રીના ખરતા વાળ અટકી ગયા છે, એટલું જ નહિ બલકે નવા વાળ પણ ઉગવા માંડ્યા છે.

માથાના ખોડાના કિરસામાં પણ મને આ તેલ ઘણું જ અસરકારક માલૂમ પડ્યું છે. જેઓના વાળ દગલાબંધ ખરતા હોય, ચાદશક્તિ ઓછી હોય, ગાદ નિદ્રા આવતી ન હોય, દિટ લાંબી ન હોય તેઓને તો આ તેલ વાપરવા હું ભારપૂર્વક સલામણું કરું છું.

(મહી) કે. યુ. જયરામારાવ
સિવિલ આસિસ્ટન્ટ સર્જન - મેંગલોર

સરકાર-માન્ય

પાંચ ગિનિટમાં
આરામ

માથાનો દુઃખાવો
સધીવા, શરદી
પર અકસીર

કિ. ૦-૧૨-૦

કીર્તિ પેઇન બામ

તમારે એ જાણવું જરૂરી છે કે

કીર્તિગ્રીન

સરસ્વતી કેમીકલ વર્ક્સ
અમદાવાદ

ફી
ઓઇન્ટમેન્ટ
ની હરેક
ખાટલી સાથે
જંતુનાશક
સાથુ
કિ. ૦-૮-૦

શ્રી રામ નિવાસ
કે. રામ નિવાસ એડીટર અને પ્રકાશક
અમદાવાદ

સ્થાપના ૧૯૧૯

ન્યુપિટર જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

હેડ ઓફિસ : બેંક સ્ટ્રીટ, કોટ-મુંબાઈ

ખાહોશ, ખંતીસા, શક્તિશાળી અને લાભવમ ધરાવનારા-
ઓને કામકાજ કરવા માટે સારી તક આપવામાં આવશે

લગ્નો અથવા રૂણરૂ મળે :

જિંદગી, આગ, અકસ્માત, મોટર, મરીન નેમજ વીમાના
કોઈપણ કામકાજ માટે સદ્ગર અને આગેવાન વીમા કંપની

પ્રાન્ય મેનેજર : જી. આર. દેસાઈ

ખાડિયા ચાર રસ્તા, અમદાવાદ • ટેલીફોન નં ૨૩૭૯

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

મંડુનું પોષ્ટિક આદળ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં. નબળાં-સખળાં, ઓ-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

અસિદ્ધર, અબક, કમર, કમ્પ્રી અને ખીખ ટીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઓપવ મેળવી લીના અમદાર આમળાગાથી યત્નાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક આદળ

કિમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧૦ રવલના પેલના રૂ ૧૦૦ લાંબુ આદુપ્થ તથા મારી રમરલુશક્તિ
૧૦ " " રૂ ૩૦ આથી શરીરમા બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.
૧ " " રૂ ૧૦

કારખાનું :
સયાનીરોડ
મુળાઈ-૨૪

મંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ • ભોગીલાલ અપ્પસ માંધારી

ડુકાન
ગ્રાની મહાજનવાડી
મુળાઈ-૨

IMPORTANT

- Q Press Publicity & Printing.
- Q Stationery, Q Rubber Stamps,
- Q Designs,
- Q Blocks,
- Q Cinema Slides.

S. P. GANDHI & Co.

1060, Near Kothari Pole, Gandhi Road, Ahmedabad

રજીસ્ટર્ડ :

બી. કે. ફાર્માસ્યુટિકલ ઍન્ડ કૅમિકલ વર્ક્સ

(ભાવનગર-હુંબઝ)

ની ગણદુર બનાવટો એવી કે :-

1. ઍકરદા રટ્ટોગ કૃષ્ણાંજન પેઇન બાગ
(શરદી, સળેખમ અને માયાના દુખાવા માટે)

2. જર્મી ઍનિમી (ખસ, ખુજલી તથા ચામડીનાં
દોષો માટે) દિન બાય દિન પેકિંગમા મલશે.

કચો ચા મળે :-

એસ. પી. ગાંધી ઍન્ડ કું.

1૦૬૦, કાકારીપોળ પાસે, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ

એક નવું કલાપ્રકાશન

નવચિત્ર

શ્રી અરવિંદ આશ્રમના કલાકારોની કલાકૃતિઓને

સમૃદ્ધ ચિત્રસંયુત

શ્રી માતાજીએ દોરેલાં બે ચિત્રો

આ ચિત્રપુસ્તકની અભિનવ સમૃદ્ધિ છે

ગુજરાતના જાણીતા ચિત્રકાર

શ્રી કૃષ્ણલાલ ભટ્ટ તથા બીજા બે

ચિત્રકારોનાં આ નવ ચિત્રો પ્રથમ

વાર સંગ્રહરૂપે હવે ઉપલબ્ધ બને છે.

કિંમત રૂપિયા ૬

રજિ. પોસ્ટલ નં. ૧

મળવાનાં સ્થળ

શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય - આણંદ

શ્રી અરવિંદ આશ્રમ - પાંડીચરી

તથા બીજા જાણીતા બુકસેલર્સ

ચિત્રકાર કનુ દેસાઈ ચિત્રિત

ચિત્રાવલિઓ

સાં રાજાઅલિ હાયામી સંસ્કાર સોન્દર્ય

દેવાચલીઓ અને હાયાચિત્રો, લખચિત્રો તે વ્રતચિત્રો,
સાં રાજાઅલિ હાયામી ચિત્રસંપ્રદાઈ સુચિપત્ર મેળાવે

કુમારના વાંચકોને

“એકનમિત્તિ”, “રાજસંધ્યા”, “માયામૃગ” વગેરે વાંચકો
તો યાદ દરો ન. રાજદેવદુખાણની બે બાધી અને બીજી થોડી
નવી રસપ્રદ વાંચકોને શ્રીરામચિત્ર મેળાણી અનુવાદિતકાં

“મરૂભૂમિમાં” — નાગથી હવે પ્રકટ થયે છે. ૬
કિ. ૩-૮-૦૦ પોસ્ટલ નંદું. ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ

શ્રી રામ નિવાસ

કે રામ નિવાસ કોલોનિયલ રોડ પર રામનગર બાજુમાં
ચાલુ દરેકને પાસેથી તેવા રાજવાડાં આવ્યા છે.

સ્વાસ્થ્ય સમ્બન્ધી
શ્રેષ્ઠ માસિક

આરોગ્ય
વાર્ષિક
મૂલ્ય
નમૂના ૪) મુક્ત

પતા: 'આરોગ્ય' ગોરક્ષપુર

ધી ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ.

આગ, અકસ્માત, જિંદગી, મોટર, દરિયાઈ, વર્કમેન્સ કોમ્પેન્સેશન
વગેરે સર્વ પ્રકારનું વીમાનું કામકાજ સરળ શરતોથી કરવામાં આવે છે.

વીમા-કામ માટે

લાગવગ ધરાવતા ઉત્સાહી કાર્યકરોને સંતોષકારક ગહેનતાણું પોતાની લાયકાત દર્શાવતાં મળી શકે છે.

એજન્સી-કામ માટે

પ્રતિનિધિત્વ અથવા જરૂરી સાહિત્ય માટે

લખો યા મળે:

ધી ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિમિટેડ

હોદ્દા ઓફિસ : ૩૨૫-૩૨૧, પ્રોટેક્ટેડ ચેમ્બર્સ, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ-૧

દેશની બધી કોમોને
બધા વર્ગોને
પસંદ પડે તેવું કાપડ
તૈયાર કરવાનો
અમારો મુદ્દાલેખ છે

અમારી ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ
દેશપરદેશમાં વપરાય છે

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ વાપરો

જહાંગીર મિલ અમદાવાદ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ ભાવનગર

રેસ્તમ મિલ અમદાવાદ

નવજીવન મિલ કલોલ

અભિપ્રાય ઘણો ઊંચો છે

હું છ મહિનાથી (રામતીર્થ યોગાશ્રમ, મુંબઈ-૪ નું) 'રામતીર્થ ગ્રાહી તેલ' (રેપેશિયલ નં. ૧) વાપરું છું. તેલ માટે લગવાપણું જ નથી. પ્રશંસા કરતો નથી પરંતુ યોગ્ય વસ્તુની યોગ્ય પ્રશંસા કરતાં અચકાવું ન જોઈએ.

આજ સુધીમાં આવું એક પણ ગ્રાહી તેલ વાપરું નથી. ભવિષ્યમાં તેનાથી ચડીઆતુ મળે તો કહેવાય નહીં. રામતીર્થ ગ્રાહી તેલને બહેરાતની જરૂર નથી. વાપરનારાઓ એક વાપર્યો પછી ફરી બીજું તેલ વાપરવાના જ નથી. કારણ કે તે મગજને હંકક ચાલુ રીતે આપે છે. ગાઢ નિદ્રા આવે છે. આંખ તેમજ કાનની ફરિયાદોમાં પણ એટલો જ ફાયદો કરે છે. મારો જાતિ અનુભવ અને અભિપ્રાય "રામતીર્થ ગ્રાહી તેલ" (રેપેશિયલ નં. ૧) માટે ઘણો ઊંચો છે.

ગોવિંદભાઈ રામભાઈ દેશાઈ (નડીઆદવાળો)
પ્રો. મહેસાણા આર્ટ્સ એન્ડ પદ્મ મિલ્સ, મહેસાણા

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

મંડુનું પોષ્ટિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રંસાયન

રસસિદ્ધર, અખટ, કેસરી, કરતૂરી અને જીવન દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઓષધ મેળવી લીધાં રસદાર આંખમાંથી બનાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧૦ રતલના પોટના રૂ ૧૫૫
૫૫ " " રૂ ૩૫
૧ " " રૂ ૬૫

લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરાડ
મુંબઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિ કલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - બોગીલાલ શ્રવર્સ, ગાંધીરાડ

ફુકાન:
જૂની મદાજનવાડી
મુંબઈ-૨

ઉપાલંબ ઉરનાં દ્વાર

પર્વ રકમું - અક્ષરરંગી

કુમાર

ઉપાલંબ કી. ૧૯૪૬

મારાં ઉપાલંબ ઉરનાં દ્વાર,
મહી મળ્યો માનવનો મેળો,
હું જ રહ્યો રે બહાર!

લખ આવે, લખ આવે,
માય શી બીડ્યા ફેલેલ;
મને જ ના કહે 'આપ'!
અવરને રસની રેલકેલ;
માલીખોયે બહાર લિખે હું,
અંદર રમની ધાર!
જગને દીધું કામ
અર, ત્યાં મારો તે શો ભાર
આ તે કેવો કામ,
દીધો તે પોતાને ભાર!
દગલે પડ્યું: દેશ, તારો
હું જ ન પાસ પાર!
મામ બપડ્યાં ઉગ્યાં દ્વાર!
નિર્જન ભગત

ઉપાલંબ

હે મન! આપ: ન દાલશે કય.
મક * દેશળી પાપલો મોટી
પોલી જવાના તરંગ,
સ્વાય સરો કેમ કોમળ હોયકે
જૂવતા મનું મંગ - હે
સાલમ કાલ ના ગાલ માલીએ
આલોટવાન અન્નમ,
પાનળા હેઠની પામરી આડેથી
હેખવા વીજલ દેગ - હે
કપિપત્રી! અગરને ઝીંગળ
દેખ ગા એક જ રંગ,
જૂલ મા, લીલચ, બાવળટામહી
આળવી કાળની મગ - હે
મજલાલ દલે

મુગાનું સ્વપ્ન

દિને ખીલ્યો ફૂલ મોઢે રંગલરી ચાલી:
'હતમાની એક છે આ મુગી રાતરાળી'
રાતે મંથવાયા સદૃશ ફૂલે દેડાએ,
કાણ સુણે કયા પોદેલા ને ધરાખોયે!
સંપદા ને મળી તેનું મુખ નધિ ઉરે,
જેથા આપું વન ભરી નિશિંગેશા શર
મકરનદ દલે

પવન પંથે

પૃથ્વી સુરે -

આહોં બડ જગીન મગ આમને જડયા, આમને
દિધા નિમિત્તઅંચલો, હૃદયને દિધા કામના-
વિચર વિપયામિ, પાંખ ફરતી આમને બધે
રચી અદશ ઇન્દ્રગણ, અદ દાવ ખાસો પડયો!
વિદારી મહુ આ હવે મગન મેર આરોહનું -
કમલ પડાર આ; પગમ તારુ આમંચ
ઓહો કયમ અદાપ આ અજ જગીનની નિન્દગી!
ઉઠે ફક્કી પાખ, આખ મગીની પાત્રા મધે.
અનન અવકાશના પટ કમન તુ મોહરે
ખરી છે અમ ગામ જ ખસ, એટલી વાર કે
તથ ધગી મોહરે નિભરીઓ, ત્યારો તાદરો
ખરો પવનપંથો રથ ગોશનો પાલખો.
કરી રણગણી નહી મધુર ચઢતી ધૂરી!
મરાન તવ મતિ મંગ આખ પ્રીત છે આટરી.
સુન્દરમ

કયામય મુથેવ પુષ્પ ધરી શોભતો કુન્તપ,
ગુલાબ સમ ખીવતા મુદ્દલ ગાલ, માથે તલ,
અચ્ચુળિત દગી રંગા અધરમંપુટ પ્રેમસ;
મુલોચન લમે, તારો મરતું શોભતું કામલ;
એક સમ પાતળી મલખની ગ્રીવા તાદરી,
બધે ય મુગ દલિ આ ફરી ફરી અને ત્યાં ફરી
સુડોળ તવ વક્ષ પે મિથર ચર્મ; બન્ધો લીન હુ-
મળીરિ! તુજ આરુતામ્બરે મર્વે આંગામમાં
હીલી અલ્પ મહુરી; તરપિ ચિત આ અંચલ
વિમુગ્ધ નવ એ મયુ; ન જરી કોપતુ મગા
પગનું મુગ આંખડી અન છુપાવતા અંચલ
પરે ખરી અને કિહી મનમદો તરંગાવનિ.
ભવિષ્ય સુખ ભાગલો; હમનું પાવલે કે કનિ
સમુ મુદ્દલ ગાલ કૃષ્ણ-સરવાળીને ઝીલનું.
દેજનમ

ફલિતા

પવન મોહર

આ

જના ગદાસંપ્રદાનના છવનમાં સાને ગુરુજી તરીકે જોવાળાતા શ્રી પાંડુરમ સદાસિવ સાનેનું રચના બહુ જ શ્રદ્ધ છે. સાને ગુરુજીએ છવનમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં એટલું બહુ કાર્ય કર્યું છે કે તેનાથી તેમણે ગદાસાધ્દર્શમાં અદ્યતનમાં આજે દેશને જ ગણતી રીતે અને યોગ્યપ્રમાણ મેળવે શક્તા છે. સાહિત્યના બધા વિભાગોમાં એમણે સંચાર મેં ભઃ નવકથા, નવલિખા, નાટક, નિબંધ, કવિતા, ચરિત્ર—જેમાં એમનાં આશરે એકેક નાનપોતાં પુસ્તકો આજ સુધી બહાર પડ્યાં છે. સાંપ્રત્તરમા પછુ એમણે અમલ્યનો આગ બન્યો છે. દરિજનોને હાકાર કરવામાટે એમણે મોટી હુમેશ કરાવી હતી. આનથી છવનમાં તેમણે એકથી નિર્ગમતા બહુવચનો પ્રયાસ કરે છે કે તેઓ આજે જ ગદાસાધ્દર્શ સંવપુરુષે મા ગણાવા માંડ્યા છે. એક સમાજવાદી તોવા તરીકે પછુ ભારત એમને એળખે છે; તોપછુ મહારાષ્ટ્રમાં તેમણે વા વનળીતા થયા છે તેટલા જીવન પ્રતિભામાં હોય એવું લાગ્યું છે. એમનાં કૌશલ્ય પુસ્તકોના ગુજરાતી અનુવાદ બહાર પડ્યા પછા, પછુ એ પુસ્તકો પાછળનું વ્યવસ્થિત હાલ લોકોને પ્રતીત થું નથી. અંતરે એમનો હૂંફા પરિચય અહીં અરથાને નહિ ગણાય પેસાદાર ગણાતા એક ચિત્તાવન કુટુંબમાં સાને ગુરુજી રજમી દિસેગર ૧૮૯૯ને દિવસે જન્મ્યા હતા. એમની જિંદગીનાં સરુઆતનાં વર્ષે મુળમાં વીત્યાં. પછુ કુટુંબનાં અમલ થવાથી એમનાં ધરનાં બામલા પડ્યાં. એમનાં પિતાને બાએ દોડી જાતીન સિવાય કંઈ આમનું નહિ એ સરદાર કુટુંબનાં જન્મકા એકલેતોતારી કરવા જવાય નહિ, ને વળી ગુદ્દમ એટલે બિદુક પછુ થઈ ન સં. કુળની પ્રતિક્રિયા અને એનું અભિમાન સાચવતાં પિતાને માથે ને વીલી તેમજ ખ્યાલ ગુરુજીએ પોતાના એક પુસ્તકમાં આપે છે. મોઝા નવજવા જતાં પુરુષ જેવું થયું. પારસામાં ધર તો ખમ્યું ને હવું, એટલે કુંપરી જેવું માગ્યત્રાક માકાન કરાવી એમાં સાને કુટુંબ રહેલું. વ્યાજની રકમ આપવા નેટલા યે પેસા મળે નહિ એટલે વ્યાજ થઈડ જ નહય અને દેવાની રકમ વધતી જ નહય. આંગાંથી માગ્ કેમ નીકળે એ બિદક પ્રશ્ન હતો. સસરા થામમાં જ રહેતા. એમનાંથી વીકરીની પરિચયિત જોવાય નહિ, એટલે જમાને અગવજવા આન્યા. જમાનું અભિમાન કેમ જેવું તેવું ને દત્ત. બંને હડયા, લાકેડવાનું દોલ તે થાય, હું હવે આ ઘર આવવાને નથી એમ કહી સસરા થયા. પાલિયાનો મુનીમ વ્યાજ ઉધરાવવા આંગેય ત્યારે ધરમાં પેસા ને હતા.

કદા પછુ માન-સંમનની અપેક્ષા વગર રાજકારણ, ધર્મ, સાહિત્ય સમાજ-સેવા આદિ અનેક ક્ષેત્રોમાં કેવળ લોકસંપ્રકાશ્યં કાર્ય કરનાર સાને ગુરુજીનું એમનું આરિચ્ય પછુ એટલું નિર્મય છે કે આજે જ તે સંતપુરુષોમાં ગણાય છે.

લેખક: ઓવસન્ત જોષી એમ.એ.

‘હાકરાએને પેસા ખરજી બધાની સહો છે, પછુ વ્યાજ નથી ખરી સહવા એમ કહેતાં તમને સારમ પછુ નથી આપતી ? બેરીને વેચો ને વ્યાજ આપો દો.’ માગલો વીકરો. કોઈકેવીકો થઈ. પરંપરે જમી જાવી. જમીની હાલકાનું તો પુછવું જ શું ? ધરમાં કોઈ દિવસ તેહ દોષ તો મીડું નહિ એવો સમય આન્યા. ગુરુજનાં માલ ‘પ્રાચીન કાળની સતીએ જેવા દલો. ખવાય તેવાં પાણીમાં રહ્યે, બાલ બનાવે અને આમ ગુજરાન કાઢે. આવક કંઈ નહિ, અંતરે આમમાં રહેવા આવેલા એક પેન્ડારને ત્યાં કાપ કરે: કપડાં ધોવાં, મોકારને નવકાચનાં, ફળખું ફળખું અને એને માટે માસિક પચાર જે પ્રિપયા : આ કુટુંબની પરિચયિત.

માતાના કેવળવળ ચારિત્ર્યની છાપ સાને ગુરુજના છવનમાં રચ્યે ને પમત્રે દેખાય છે. તેઓ લખે છે, “મિત્રો ! મારામાં એટલું કંઈ સાર છે તે મારી માતાનું છે. મા મારી શુક, મા માકું કહવતક. એજી અને શું શું આપે છે તે કથી રીતે કહું ? બધું જ આપું છે. પ્રેમદષ્ટિથી જોતાં, પ્રેમથી જોઈતાં એજી જ મને મળખું. માય માલસે પ્રત્યે નહિ પછુ દોરડાંખર, પતેમીયાં, ફેલ અને કાડ પ્રત્યે મેલ સમયે જ જ રીખખ્યું. સરીને સરીને મમી તેડ્યાં કંઈ થાય પછુ ચૂંકે થાં ક્યાં વિના પોતાનું કામ કાઢી રીને કરતાં એજી જ રીખખ્યું. દરિદ્ર અવરથામાં પછુ રવત અને સત્તર યુવાન્યા વખર કેમ છવનું એ એજી જ બતાબું. મારી માએ મારા છવનમાં જતાર રેડયું. મારા છવનનો રંજ, સુખંબ બધું એનું જ, ખરેખર, હું તો નહાયો છું. બધું એનું, એ પવિત્ર માનું.” ગુરુજ માને યાદ રે છે ત્યારે એમની આંખોમાં આંસુ ભોતાં નથી. એમનો રચનાવ એટલો ભાવનાવરા છે કે તેમણે લાગણીએ મુનાની સહવા નથી.

પુરુષ દુઃખને આપણે વેરી એમનાં માતા થયુ પામ્યાં ત્યારે ગુરુજ ફરતા એક સહેરમાં ભણતા હતા એજી મને એમને રજનામાં આ દેખાવાયે ‘કેમ, મેહા, મને મળવા નથી આવતા.’ ગુરુજ કહયા. મનમાં આસંકા પુરુષ હતા. પાસે પેસો ન હતા. એક વિત પાસેથી પેસા કંઈના ત્રણ આગ આન્યા ત્યાં ખબર પડી કે માનું અપસાન થયું છે. આખરે માને મળી સહવા નહિ. એનું પાલિંગ સરીર ખાજ થયું હતાં. અરિયકેચન માટે રમણનામાં જઈ માની અરમણ મૂલિતા દરીન કવો. “ચામુચી હાઈ” માખનું પુસ્તક એ ગુરુજીએ કંઈ માનું રમારક. દિંદિ એનું પાલિંગ. પાલિત્રલ અને સદિધ્યુના એવા મુજો જનાં મુધી આપણે ત્યાં છે ત્યાંમુધી સોહો આ પુસ્તક બધી નહિ સાર. ગદાસાધ્દર્શ એજી લાખો સોમને રહાબ્યા છે, પવિત્ર બનાબ્યા છે. એ પુસ્તકની ગુરુજી દસ નેટલી આલિખો થઈ ચુકી છે. મેંજુનાની આટલે તીવ્ર રંગ હતા. એમનાં માગમાં નિરાજ હતા, પછુ ફીનાં સંસાં હતા. મોહા ધરનો હોયો, એટલે માટીની માગલી કરી સહાય નહિ, અને કરે તો મારતો દમી મંદે, એજી

બિચિર્મ રિશ્તિના તેઓ મુશ્કાવ ત્યાં જોગને ખજર પડે જ ઔષધના
મગીલ વિદ્યાધિશિખા ખાવાનુ મદત આપવામા આવે છે અને ત્યાં
સાબામા માછી પશુ મળે છે પિતાએ મળે 'હું બળે કોમ હું હેંજુ છું
દિવાળીરુદ્ધ છે શાખાવી નથી રાકતો. ભતમહેનતેજુ જાવે તો જુલુ દોલ
ત્યાં નહ મારા આશરવાંદ છે તમે ' ૧૯૧૬માં ઔષધ ગયા ત્યારે યુકેટ
અગેષ્ટ પછી પોરખમા દલ્તા ત્યાં ગયા ત્યારે ખજર પડી છે માત્ર
ઔષધ શાખાના ઉકારાગોને જ ખાવાનુ મળવુ હતુ ખીલગોને નહિ
પાછો થોડા પેટાં દલ્તા આંક આના ગામિક કાલાપાળી એક કોરડી
રાખી જોગા રહ્યા રહ્યા રહ્યા કપડા પુષે અને અજાસ નરે જોગ
થોડા દિવસ ચલાવેનુ આજરે પેસા ખુદ્યા એક વાકીમા મેકરી
કરતા આપુસ જોરે પરિચય થકોડી કો આગને થોડા સોટ આપે
થોડા દિવસ કો થોડાની શાખરી બનાવી ખાવનો પ્રબધ રાખે
પશુ મધુ છે આમા અપ્રમાદિશ્વર છે આ પેસા આપ્યા પિના લકેકુ
તે તો આની કહેવામ કેમપે બિહારને આમકે છતાં સોટ લેવાનુ બધું હતું
અને આજરે શાખામુને મુખ્ય ધર્મ—બિશ્વા પોતે વમે છે

જો રવિવાર ૯ કોઈ દિવસ જુલોના નહિ માત્ર અષાઢિયુ
માળા અને એક રંગાલ લકુ ૯ ગોમિનાને રેર ગયો ત્યાં અ
ગોદિયુ પહેરી લીધુ 'જામા પર રાક બીનુ કપલુ લીધુ ધામમા જોખા
લીધી આરાથી જોરડાની બાદર નીધાણુ નહિ મારા દાંધ રજ
થરથરતા દલ્તા આજોમા પાણી બરાશા દલ્તા

‘શ્યામ ! આમ ક્યે રેમ આસરો જ ગોપિત્રા મોઢયો
ગોપિત્રા કુખ્ય થાય છે’ એ કહ્યું

‘પશુ જી ન કહેતો હતો ને છે આગાડુ ખ થવા જેવુ કંઈ જ
નથી’ ત્યારે આલે આમ કેમ ?

હું આજની રીજમે. ગોપિત્રા અને હું ‘કેડ મનસિ મિર્મત દહિ
‘જોસતા થેર રેર મથા’

ઔષધમા પેશ મર્યા જોડે છે ગાંઠિનામા જોગને ત્યાંથી નીક
ળવુ પડયુ પછી તેઓ પુનાના ભગીતા મચડી પિણાવયમા મેડાયા
અંકે ત્યાંથી જ ૧૯૧૮માં મૈદિક થયા ૧૯૨૧ના અસદકારમા
જોગલે કોલેભ ઠોડી પશુ પિતાની કંઈકાને વસ થઈ ની મિલેભતા
મેડાયા અને ૧૯૨૩માં બી કથા અને કોલે નિમાયા ૧૯૨૩માં
તેઓ આગળનેરમા તરવજાનમકરિમા પિણાઈ તરીકે આગા અને
૧૯૨૪માં જોમ એ. થયા તરત વિચસન કોલેભમા મેડાવી માટે
આરંભ કરી ‘પશુ ત્યાંથી જાજામ આરે તે પહેલાં તો અમળનેરની
દાણરુદ્ધે તાર કરી જોગને મેલાવી લીધા ત્યાં હો વિરેવે મેડાવાના
દલ્તાને જ વિરેવે મિલસન કોલેભમા પલ નિમાયાને દાજગ આંખે
પલ તેઓ ગયા નહિ ૧૯૩૦ સુધી તેઓ સિયકે તરીકે ત્યાં રહ્યા

સાહિ થરવજાની સંભાળ ગરુએ આજપશુમા જ કરી લીધી
પછી તેઓ અમીલ પહેલાં મોરણમા ભળ્યાં દલ્તા ત્યારેની પાવ
પાને થેર કોલે શારી ઊવયા દલ્તા વિપ્લસદબ નાંખેના પાક દલ્તા
દલ્તા ત્યાં જોગને કોલે એ જોક થરણુ વાદ આને નહિ પ રરર
પાસે જ કોલે દલ્તા કોલે વરત જ કોલે કોલે કોલે આપ્યા શારીએ
આશીર્વાદ આપ્યા પડવિ, આજગ નવા વુ કવિ થયો ‘કે વખતે
પુરાત્રેમાં નાંધેલા આખ્યાનો સાચી જમના તેના રખણ અમેષ
ગીતુ મારણુ ભજવા દલ્તા ત્યારે અક મિત્રે કહ્યું સને વુ કવિતા
વખ તે ૧ ગુરુકેએ દા પા બીજે જ ૧૯૨૬ને નહિ કવિતા લખી
કરી જોગા જોગના પ્રિય વિષય રામની બનિ જ કરી જેમને
સ્વ વખતે પોતાની કાંર રાત્રિ વિષેનુ બા. પહેલીપર મધુ પ થી
તો જોગલે યજ્ઞા મંચી લખ્યા કોલે જ નહિ પશુ મારીવિવાને

કેલે પાસા કાંબો કપાવ પછી મુઠો જેકે મેરેતેજા રેમખ મળશે
મિત્રેને વિતાવ્યા જ પાવે લખતા વિદ્યાવેન માટે ઔષધ ગયા ત્યાં
પરુદ્ધમા અમરવતી રાકે કરી પુનાના અંક ૧૮૨૫ને તે તના
ઉકારાગોને અખાવવા મારેતરની ૧૯૨૨ છે ખી ખજર મ પે રમા
એમલે સમુદતા લખિયા દાજગમાની આ ત્યાં જ મેલા નરી જ
અત્યવધિય શિષા પ્રબધ વિનમ્રરુદ્ધમા રાડુ પ્રમીયડામુ
શકિતનોડેદુ યુદ્ધમા સુધી પરવુ વિગાંર્નવસામસામી ॥
લદાર વિચિત્ર કિયતા મદ્ય મવરુદ્ધમાનુ વિતલમિ વિશા
કુલરુદ્ધેગોમિતદા કવિય અવા વરુદ્ધવર્યત પ્રગમ ॥

જોગવાર ઔષધમા પડતોયુડાનુ પડામ દલુ યુગલે રુદન
ખજરમાય આવદતા ન દલ્તા એવેને ગોગલે અંક મળિતા તી પ્રવર્તન
માટે મેકરી પ જ મેનો રેડીકાર યેરા દિદે ધાપી યાર અંક ૧૪
નતા પોતાના કાંબો એમને કૃત્રિમ બાસવ મા પા અગેરે જોમ
અધા જ નથી વાખ્યા પછી કોલેભમા ક લઈલે કુલિ બા રર
ગીટસ રોલી મારાનિય કોલેભ રેનિગા રેને વર્તનની રી
વાચી ગયા એમની પ્રિય કિલિ દિગા. આ જ વર્તમામા મોમ
નરુદ્ધે પોતાના મંડવમમલેને મળેલે વજા નામ આપુલુ જ ર અ
કવિતુ Leaves of Grass મોમા મનપા રમવુ જ દલુ
રમાકારલમા તો યુકેટમા આમળ રડેના બામ કીમે ત્યાં તી
બીજી જલ્પગોમા ગોમલે યુગલ દામ કહ્યું ૧૯ કી મે ૧૯૩૦
તેઓ કોલેભમા પડદાયા અને ૧૯૨ મદિનાની સમન ને ૧૯૨૩
આ સમ ગાયલે જુલિયા અને ત્રિમિ ૧૧૧૬ની કાંમા બોમ તી
૧૯૩૧ની રકડીમા મે તેમા કાંમા ૧૯૩૧માં ૧૯૩૧ ની પુનાની
૧૨ી પકડાયાને ધનિયાનાનાશિક ભલોમા થયા એ કોલેભ ૧૯૩૩
મા છૂટ્યા અને લનુપુઆરી ૧૯૩૪માં ૧૨ી પકડા. ૧૯૩૧ ૧૯૩૧ના
સાચમદમા પકડાયા અને એ વખતી સખન કેદ ૧૯૩૧ ૧૯૩૨ની
૧૦મી કોમ ૨૯ ૧૯૩૪માને બુમિત ૧૯૩૪ ગોમનો આ લેવાની નીકે
મદારાપદમા ભગદો તી મનવજ સાગી રીતે આની ખાતેરસામા
આકેએ પાઠા પરથી કલ્યાની ૧૧૫૧મા કો ને ભગળેરમા આ
લાશી, સતારમા મારાશાન્ધ થાયુડાને ને કલ્તા કોલેભ નરુદ્ધે
સરાલ જલ્પમા પ્રયાસી થયા કો બાપુ મોમની પ્રેમખને જ જામ રી
દલુ ગિવાળના પખતમા રામદારી ક્યુ દલુ તેમ કોમલે ૪ મા
આજો મદારાપદ સજામાં કો વખતે કાવ કરવાશમ્લે કૃત્રિ
યુકેટ તરણી ને મળતી દની તે કાલેકરેને માટે મેકરવુ કરવાની
એ મેમના થાયખતી નરુદ્ધવારી અમલે માય લીધી ત્યાં ૧૫
રીતે ૫ તેમને મન મરતા મદારાપદ ગોમને આલેસા અંક વાખ
રૂપિયા એમલે અ કાંધેમા જ ખજરની નાખ્યા તેમજ લખખમા તી
યતી આવક થમુ મેમલે જ તી ૧૧૫૧ લીધી કોલેભ મરુદ્ધમા મળા
કેલે રીતે આખેને જે બતાવવા અખાલુ કાંમરમા મામોર નામ
પુગલ લ મધુ ૧૯૩૫યુ નથી પ મ અની સાવતર દલાવ નરુદ્ધ
વેચાની મળતી દની

૧૯૩૦ની લખખા મુકેલે મદાર પુમા મચાર કરી માય જ
૧૨ી તેઓ મેલમા ૧૬ મેકેડી ખજર મળ્યા જલસરુ પદર ૧૯૨
ખજર મોલસ મામા ૧૮મા નમને સામખમા એવુ મધુ એ માં
વરુદ્ધે સારી રવા રવા અને અખખા ૧૫૧ તેરક રેર
પુગીથી આપી દેતા નમલે થયા નવ રેવેર ૧૫ મેમળમા ૧૯૩૦
મારેમલે કાંમરમા અકમની રવ ત્યાં કરી આગળેને ૧૯૩૨ની
નિજામ રૂપી અખખ ૧૯૩૨થી ૨ લખખારે મુનરુદ્ધમા નમામા પશુ
કેમરુર મદારસ ના અપિરેન પખને ૧૫ અમલે આરે પ્રવ ૧

[અભયપાલ નદિ કે કાંઠે નદિ, પશુ પાવના દરવાજા-નામ સાંભળ્યું એને મેડું આ રમ-કે. સમયનું સ્વક નસા વિનંતાયું છે. એ ગો-મદી દરમિયાન મને એથી આપામાં પણ ગુસ્સાનો વિચાર બીન પવાના અંગેનું મને છે, તે માટે પણ સમજાવા નીચે...]

૧

એક આવાજ: પુરવીને પાટલે બાંધ્ય, માનદંડ દિમાચક;
સોરાખે આજ કોડેતો, ગિરિનાર મહાગણ.
કાલખનિ: કાલોડરિમ મહાકાલ.
એક આવાજ: સોરાખે ગિરિમાળ:
કાલખનિ: (ચો. ૮) અધિયો ગદ ગિરનાર, બાદકસે બઝિયાં કરે,
સોરાક ડી રસધાર, યુગયુગસે હી રહી ગયો.
સંધ્યખનિ: શ્રી કૃષ્ણચન્દ્ર કી જ્યાં ભગવાન સોમનાથ કી જ્યાં
ગિરનાર: હું ગિરનાર છું, યુગયુગથી અર્ધો જોશો છું, જે આ-
ક્રિસને જોશિયાથી અલગ થતો નિહાળ્યો છે. વૃત્તપરજેળ્યા મદા-
સાગર પૂષવનો હતો ત્યાં અચાનક કમાર દિમાચકનો કદબદલ થતો
મેં બાળ્યો છે. ભારતવર્ષ દિમાચકે પ્રયાપેલી સંસ્કૃતિનાં બેલુ
પથસાતાં અને વિરતરતાં મેં ન્યાળ્યાં છે, જોમાં નમાધિરાજ...
કાલખનિ: કાલોડરિમ મહાકાલ.

ગિરનાર: કાલખનિના અનેક પ્રશ્નાતો અને પ્રલમ્બતાદેવો એ
કરનાં છે. એકલા નમાધિરાજ દિમાચકે એક બાંધ્ય અને કુલ્લવવ
કાલ અમને કહ્યું: એ હતી વૈદિક સરિતા સરસ્વતી, ગોતમ, કળ્યાદ
ને પરાશરાદિ ગદાકુનિઓના જ્ઞાનતેજે રસોન્નવલ, યુગરતીયે
સર્માં વિવિધ થયેલા રસળી, તે રસભરીયે સમીપે શાયરસંગમ
સાધવા થઈ આવી. પણ....

કીર્તિ પવનિ: અનાયાસ ધરાકંપ, અકલ્પ્ય દેવની ગતિ,
નિર્ગળા કીર્તિ બુધિમ, અત હુપતા સરસ્વતી,
ગિરનાર: એક સરસ્વતી લોપ પામી, અને અમે કીર્તિ પમી,
ભારતવર્ષે સંચાલિત થઈ કીર્તિપદકંપ અન્યા, કાળનો એ અનન્ધ પ્રકાર
કહો એનો, અમે...

ગોતખનિ: ગોકુલ સે આયે ગિરધારી,
ગાધવયુર શ્રી ગઠબુધિ પર, ગિરિનમર મેં ગિરધારી,
આ કર વરોઅ, રતિગાન રસિયા, નવા નમરકો બલિદારી.
અયે દારિદ્રા, મરે દારિદ્રા, બની નમરિયાં ઠગિયારી,
કૃષ્ણચન્દ્ર કે દરોન કર કે પ્રત્ય દુષ્ટે સળ નરનારી.
એક ગોપી: દેં કી સાથે ન એવું બન્યું?

ગોપી ગોપી: નદિ તો? ભગવાને ન પ્રિય મિત્ર સુદામાને નાથે
નગી નમરી વસાવી અને નાથ પાડ્યું સુદામાપુરી. અને પણ ત્યાં
સમીપમાં ગાધવયુરમાં વિદ્યેશુકાની રક્ષિણી સાથે લગ્ન પણ કહ્યું.
પહેલી ગોપી: ભગવાન છે. કંઈ પણ કહે.

ગોપી ગોપી: તા...આ...દેં ભગવાનની પણ ભગવાન તો
બની રક્ષામ્ણિ તે કહે, વેદકંપી પણ સળ વદાનું હવે દેદોશો તો
નદિ સાથે. મને વર્ષો છે, તો હવે રહો પણ અર્ધો નર.
પહેલી ગોપી: હે, દેં કોઈએ વસાવ્યું દારિદ્રા! કહે છે કે

ત્યા તો કનકકંઠ વગડાસા કરે,
મહિમય રતન મટયાં કંપરે.
ગોપી ગોપી: અને પછી, સાંભળ તો ખરી.—રક્ષિણીનવનંદન
તો વધે; પણ નહિ છે ભગવાન અર્ધો ન રહ્યા, એટલે ભગવાન,
સુદામા, ભગવાન, બધા નિદાર કરવા નીકળ્યા. બધાએ ગિરિનારને
સાથે આરોહણ આરંભ્યું.
પહેલી ગોપી: વાદ:
ગોપી ગોપી: સાથે વળી દરિતાપુરથી જાતિધિ પધારિલા,
જોમાં ભગવાનનો પ્રિય મિત્ર અનુભવ પણ દેતો,
પહેલી ગોપી: ગોપીવનના, કોતેય, પાધં...

ગોપી ગોપી: દા, દા! એણે વળી વળી મુખકાંડવરીને ન્યાળ્ય,
પ્રેમયોગ થયો, અને પીકપને છાંટે એકી રીતે એણે સુમદાનું દરમુ
કહ્યું: અને આજા સોરાખની નારીઓએ તે માયા કહ્યું:
સંધ્યખનિ: જાઓ! તો દરિતાપુરનો ચોર,
તે સાંભળી લાડી લઈ ગયો કે.
એ તો હોરા કુંડીને નહાર
તે જોતરામેંડ બઈ વસી કે.

ગિરનાર: દારિદ્રા શ્રીકૃષ્ણે વસાવી રમની વયે. આજથી પાદ
વર્ષ પહેલા એણે ગોતા વિચારી, તે અર્ધો આ સોરાખે, આ ન
ઐતિહાસિક લોગમાં. સારીપણિ મુનિને પ્રચલકમાના કરતાં મેં તો
બહુ વાર નિહાળ્યા છે, ને ભગવદ્વાદે એ મેં મેંમું પણ છે. માહિની-
તટપાદી ગદયે કદર સોમતીયની વાચાએ પધારેના તેમનાં પણ
મેં દર્શન કર્યા છે. હવે કુલ્લવવક દારિદ્રાનો એ આદેશનું?

પ્રચારા અને દારિદ્રા, માધવયુર, ગિરિનમર અને સુદામા-
પુરીની નમરીઓ, ભારતવર્ષનું 'ભારતમેંડ' નામ પડ્યું તે પહેલાં
અમુદ થઈ પડાવયામ છે.

કાલખનિ: શ્રીકૃષ્ણનોમી વ બુદ્ધા, કુકપાંડવથી રે પ્રાન્ન,
મોગનાથ, ગિરિનમર, દારિદ્રા, યુગયુગના પાનવિલોન,
શીલીને કાલખનિયે તીર,
બનને બેસતી અંબ સુધીર.

• (મનિ નાનાસાથ)

ગિરનાર : શ્રીકૃષ્ણે તપમે વર્ષ મંદાસારત અદ્યુ. અને અદ્ય
પણ પ્રભાસમાં જોવાઈ યાદવારણ્યી. કોરવેને છતી, અહીં યાજ
ફરી, સૌરાષ્ટ્રને કીર્તિવંતો, ફરી પ્રભાસનીયે, સોમદેવની નિકટ
વિદરાતે પિતાનાથી યાદવારણ્યીના રક્તપ્રપાત ન સહન થઈ સમ્યા,
ત્યારે 'ચિત્રામંદ'ના શ્લોક રહતા હતા...

કાલ્પવનિ :

પિતામહસ્ય જગતો, માતા ધાતા પિતામહ.

વેળે પવિત્ર ઓઠાર કસામ ચુરુવે ચ,

ગિરનાર : શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર એ શ્લોક રહતા હતા ત્યારે અધ્યાનક-
અનાયાસ એક પારધિએ અભ્યુત્પાતે તીરે માર્યું, અને પ્રભુએ સંસાર-
લીલા સંકેલી લીધી. અહીં જ, મારી દહિ સંપૂર્ણ એમણે ચિત્રા-
રનાન કીધું. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે હરિજીતે સોમદેવ પ્રતિ સીટ માંડી.
એની નિકટમાં દેહ ત્યજતાં બોલ્યા હે સોમનાથ! નય દો સોમનાથ :
અને સોમગીદંથી સોમદેવે પ્રતિધ્વનિ પુકાર્યા.

સંપ્રધનિ : શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર શ્રી નય :

[ગીત સંપીત કંઈક તાર રહે; પણ
સિદ્ધમંદના; પણ મન્દ સંપીત.]

૨

ગિરનાર : એ યુગ અને એની સંસ્કૃતિ કાળના ઓઠારમાં ક્યાંક
કોમળી ગયા. અતાર્કિક અનત ને આગ્રહ એવા અમર્ય કાળની કો
કોર ખોખ ફરી વાર પીગાળી.

સંપ્રધનિ : ધર્મન વર । સત્યન વદ ।

ગિરનાર : એક માનવે-ત્રે મારી ચોદમાથી એક દહ અને નકર
શિવા કૈતરી કાઢી. એ ઉપર એ અરોહરવે જોધપાડ કૈતરાળ્યા
અને કાળદેવને વિનતી કરી કે શોકકલ્યાણ્યમે એને કાળની તલક્રી-
છાંચડીથી અલિપ્ત રાખજે, એનું જ્વન કરી નળવનિ. કાળે ઉત્તમાયુઃ

કાલ્પવનિ : તમારેતુ । મદાસાન અરોહરવે । સંજ્ઞાપતોથી મુક્ત
ને આગર રહેશે તારો આ શિવલિખ. સદગ્રસદસ વર્ષો પણ

જનરુદ્ધાન પામશે વાર્ક સમ્યક્ષ, ને સંજ્ઞવન થશે તારો મહેમન.

ગિરનાર : મારે મસ્તકે લગવાન દતાવેન પધારી પીતાની
પવિત્ર પાદુકા મુકતા ગયા હતા. પછે મારા નાના બાઈ રાજ-
ન્યને શિરે ભગવાન લિખ પગલીઓ માંડી એને સિદ્ધાચળનાની
ગયા. અહીં, અમારી આંખ આગળ જ, હસાઈસીતક તલ્લીપી સાતની
વચ્ચે વલ્લભીપુર મોહ્યું. જેન ધર્મનાં સુત્રે પ્રથમ અર્ધે જ અન્ય
રૂપે લખાયાં. ફરતા ફરતા પ્રખર પ્રવાસી લુચ્છીનચંચ યોન દેશથી
અહીં પધાર્યા, અને આ ભૂમિનાં યુગ્મજાન મતા ગયા.

એક ધ્વનિ : એરો નમર ન મેને દેખ્યો

દર્શદેહ શ્રી માતી પી.

એસો દાન ન મેને પેખ્યો,

કીર્તિભગ્નનવ કરતી થી.

ગિરનાર : પણ તે વલ્લભીપુર લાંબું અને ઘડર રમ્યાયું.
ઘડરના અગ્રશેષમાંથી પણ ચિત્તોડ સરભડ્યું, અને એ ચિત્તોડના
વંસલે હિમાદ્રિ-સિંહાદ્રિ સુધી ફેલાય.

અહિંસા પરમેશ્વરનાં અરોહરવંતેને લેખ મારા હૃદય પર
કૌતરાએલો છતાં કાળ કાળની રણ્યંધી તારંત્રે ચડી. ભયંકરે નાજતો
મુનુનાં ડંકા બળવળા માંડી.

કાલ્પવનિ : યાવકુલથી બ્રહ્મ-યાં, વિવિધ કુલઅભિમાન,

પ્રભાસ કુલનવના સર્ગા, કલતવરના
અમનગ્રાણ પ્રમદી ગઈ, ને કુલનો વળી એદ.
અદ્ય-નર, વર્ષાક્રી, વહી રૂધિરની ધાર
વતિ ભેતિ ભગ્ની અતિ, કુલનવ મોઝર.

ગિરનાર : ગપુર વંશ અને સુવંશ; એના લોપ પણ કુતરેલો,
અને પછી પાકો આંતરપછેડો... એમાં ક્યાંક ક્યાંક માવડા ને
સોલંક્રાએ, મોહીએ ને એકવાએએ પીતાની મશાલો ફેરવી. યદુ-
વંશના વારસોએ પંચે વલ્લભીપુર, અહીં વંચથી-ન્યાં ધૂમશી, એમ
કાળની કલારોમાં અધર્મો વિધર્મો અને પરધર્મોએના લોહીના કંઠ-
કાંચેમાં ટાપી તલવારો રેતી.

સંપ્રધનિ : નય અંબે ! નય અંબે !

નય અંબે ! નય અંબે !

[સંપ્રધનિ ધોમધોમિ વધે છે. એમાં ગોંઝ,

કરાલ, શબ, શંભુદી વગેરે સંતભળાય છે.]

ગિરનાર : એ છે સૌરાષ્ટ્રની ત્રણ સગીઓનો ચિત્રાવેશ. ગિર-
નારને ક્યાણે કૃદકારાએલા સાધના સાદા પડેશે સાપસોનશાળીનો,
સોન! એને ધૂમલીના રાણાએ છેતરી અને દસગમજીને ખરણવા ના
લીધી. સોરઠની એ અવિનિ કહી. એણે ત્રિશાપ લગાડ્યો

સોન : (એ...) લાગે આ રાણુગર, હવાગણુ તારા વિના !

ઘ મારો બરધાર, આજ અગનાશ્યા સદ્યે.

(એ...) મીઠળ છૂટે રંગશાન, છૂટે દોરી હુલામણુ !

સાથે રવબેધવાણુ, ધૂળકે વારો, ધૂમશી.

ગિરનાર : સોનક, ધૂમલીનો વિનાશ થયો, અને અલ્પથી મતિ
બધે સામંદળીક. એની સામે કૃદકારાએલા ચારણિયાંની નામબાંધોને
બીજાણુ રાણ :

નામગાઈ : તારા મરવા અદ, મું સંતાપે મંડળીકી !
ધૂમમાં ધમરી ધડ, વશનિર્દેન તાલકે !

ગિરનાર : પણ આપણે હિંદીકાંસને ક્યા જરા ફેરવ્યો. પરંતુ,
મદાકાલના અનેત આગ્રહ સાગરમાં ભૂત રું, બાવિશી ! એ જ
મંડળીક વંશમાં જરાબર દોઢ સેકા પડેલો, અહીં સોરઠની ભગિષ
સિદ્ધરાજ નયસિંહે મારેશે કાપો; શાનીપણની મૃત્યુસંધ્યા રા-
ખેજારની પ્રતિજ્ઞા; એની ગદાતે ભરેની શબરવી સતી રાણી રાણક;
એના છે લાકડાના પુત્રોની કારમી અને રૂંદ હત્યા; આખરે રાણક
ના અખર સતીરવે રંગાંચક બડો...

આવાજે : નય અંબે ! નય અંબે !

નય અંબે ! નય અંબે !

[કાલાદલ ધોમધોમિ શમે છે.]

રાણક : સાન્નુ રા ખેજાર ! સુરેલો સીમાવિયા;
મરવા મદગિરનાર, કોણુ હવે સયધના આ ?

સિદ્ધરાજ : આરો ! આ તે રું ક્યું ? ક્યાં છે રાણક અને ક્યાં છે
એના કુવરો? આઘીર દેવવતના ખેજારના કુવરોને બહલે તે આ
તારા કુવરોની મારી પારો દબા કરાવી રૂબરૂ છે તારી સાન્નમિ.
ને ! પણ સિદ્ધરાજને અત્યારે એવી ચર્ચા કરવાનો ખખત નથી. ક્યાં
છે રાણક અને ક્યાં છે એના કુવરો... આ... આ... તો લો, જેલ તારા
એ ભેગા આ પળુ બધ...

[રોસ અને કાલાદલ]

રાણક : માણેરા ત મ દાય, મા ફર રાત્રી આંખડી.

પતિ વિજેયજી નાર, યુવ વિદોળી માવડી

સધરા ! આમી આગ ! અતર આગ ન જનવીએ,
પછી એ ધકીને લાય; ચુકતાં રાણ ને ચુકરી

સિ... છાંડો સતિયા વેદ, નગણી રાજકહેવડી.
ચલો અગરે દેશ, પટરાણી પાટણ કરે.
રાજકઃ તાક સધરા' કળઃ સધગો પાટણનો પદ.
રજદોગારો ધૂળ, રાથે રાજકહેવડી.
જય ગણે ! જય ગણે !

લોકોના અવાજોઃ જય ગણે ! જય ગણે !

[ગાંધી, કરતાવ, દોલ વગેરેના અવાજો]

ગિરનારઃ એક ગિરનારને એકે મારકની સગીએ સુજની
ચિતા પર ચઢી, ત્યારે અહીંના બહાદરિયા કથિતાસો અરબી
સંમુદર વાગી, ચીન-આફ્રિકાના દરિયા હોળી ડુગમને કારતા ને
મુશર-ઝીલર પર હો બલવતા આખરે જિંદગીને આરે જળસમાધિ
લેતા. એવા હોતો એક પ્રભાત વાવડો, સામરનો રાફરી, દરિયાને
મેઠ. એણે સોગમીયને કિનારેથી જલદી ઉપડાયું. સાથે લીધા મલખી-
કા ચુનકા માણસો, આ મારી નજર સાથે જળસમાધિ સાધવા...

અવાજોઃ વહાણ ખેતો તોડી નાખો
સુકાન ઝીને ફગાવો દો,
જલદીને તરફ મૂકી દો,
આવજેલ ! આવજેલ !

રામરામ તુજને ગિરનાર,
સોમનાથસામર રખવાળ,
માથે અલ્લા લેલી,
લેયા માથે અલ્લા લેલી.

પ્રભાતઃ અને અગાસા જુદાર છે! સોને છે જુદાર! રાજાએ
નયમ લુચવતા, તેમ અમે સામરના રાજાએ હવે જળસમાધિ
સાધીએ છીએ. જોશું આઠમી આદી કરતે લેયા

પેશ અવાજોઃ માથે અલ્લા લેલી
લેયા, માથે અલ્લા લેલી!
પ્રભાત ગવડાવે છે: માથે અલ્લા લેલી,
લેયા, માથે અલ્લા લેલી,
નિદમી બહુ છે ખેડી
લેયા માથે અલ્લા લેલી,
હે ચલો આજ આંકેડી,
લેયા રાફી નાન આંકેડી,
માથે અલ્લા લેલી,
લેયા માથે અલ્લા લેલી,
ચલો છવનની હેલી
લેયા, ચલો છવનની હેલી
માથે અલ્લા લેલી
લેયા માથે અલ્લા લેલી.

[પવન, તોફાન, સુસપાટા, ધીમળીના કડકડક
પણ સંયસગીત, પછી આખરે સિંહની મર્નના.]

૭

ગિરનારઃ હા, હજુ છે જો ગિરનાર લેજો મું થલું મેઝુઃ કયા-
ભિગન, રતપિયાસા ને લોકલોકપત્તમાં યાવતરેખળીના અલેખ
પુનરાવર્તનો, —એ સી થઈ ગોતરનો વિનાશ.

પણ કાનને ચેલાય-પડવાના હોય છે. કયાકરકાક પછીથી લીરડી,
અનોખી દોર, હોવાદાર મધુરપ ધુલકને અલધાની તપ છે અહીં
જ મારી ગોઠમાં જલનાથને ત્રણસીપાદે ..

કાલ-ગનિ:

વેખુવનના તો તેને લીધે છે પીડ પરાઈ જાણે દે,
પરદુનિ ઉપચાર કરેતો યે ગન આભિમાન ન જાણે દે.
નરને મહેતા, બલક હરિના, દરિજનના નિત સદ્વાસી,
કરી તપ પરમેશ્વર પામ્યા, સિવગિરિમાં અપવાસી
ગિરા સુન્દરી યદુજનમાળી, નરસિંહથી દિગ્વિયાં પરમાત,
વેખુવનના નિત્ય ભજનથી, દેગ થયો આકેર રમિયાત

ગિરનારઃ જોર થકા પરા આઠ મીરા, ચેવાકી મલ્લ રાખી,
મીરા કે બિન હુલ મલ્લપરી, કાકર કી કકરાની;
દારકેશ કી દરોગીવાસી, દરિ બિન રહી ઉઠાસી.
મીરા કાસી, જનમજનમ થી, કરે વિશય ને આકાસી,
ચલી દારિકા, રસ સારિકા, મન્ય ભયે સોરકાસી.

એક સી. મીરાં કે પ્રજા ગિરધર નાગર,
મીરાં હલે પ્રજા ગિરધરના ઝુન.
એક ધુરુપઃ નરસિંયા આ રવામી સાથા,
નરસિંયા આ રવામી સાથા
બને સાથેઃ હમ જનમજનમ કે સાથી,
પ્રજા જનમજનમ કે પચાસી!

એક સી. મીરાં કાસી...
ધુરુપઃ રવામી સાથે
બનેઃ તુલ બીન સદા ઉઠાસી,
પ્રજા જનમજનમ કે પચાસી!

ગિરનારઃ જે નરસિંહ-મીરાંએ સાથે, એમું જ લોકોએ ભજન-
કવિત-ચારણીમાં ફેલાયું. બહાદુર, અસલ જનકવનની આખ્યાતા
ગિરમારી લાગા, સાથે લાગ્યાતા રાસ મીત રસાળા, નરસિંહે માથ
રાસનાવા, ગોવિંદના શુજની દારમણા.

[અકલના અવાજો]

એ જે લીરસના દક્ષ નિગાનઃ અહીં મારી ફૂંકે કહી બદાર-
પટિયા આવી બસ્યા છે. ફુંકેરે ફુંકેરે મંદુ ગમરાણી અને બાવા
બાબો, ચોર સંપત્તી અને લીમી નવના રાજા નરમ્યાં છે. પણ
એ સોમા અનન્ય એવા બદારવડીએ, સતવાદી અને નીતિમાન,
એ તો જોશીદાસ યુમાળ.

કાલ-ગનિઃ કાવનમર બદારકા છે. બની સાથે એના યુમાળના
બદારવડા છે રાજ સાથે કોટીકોટ નેર છે. છતાં કાવનમરના મલ્લ-
સામનો હવર મુજબ છે ત્યારે યુમાળિયા આજીવ ચીડી જોશીદાસ
પણ બરખરે કરવા ઇનામપના આવી ચડયા છે ચિવાળમાં સિંહ
છરો નરે. બદારકાને કોળપયા અને દણુઃ 'ભયે અન્યા જોશીદાસ;
પણ હવે અધ્યા' તલવારો તલપી રહી. રાજ ભોલયા, 'બરખરે
આવેલ છે. એને આઠ પદોરની છૂટ છે. કોઈ માથ વાંકો ન કરે
અને જોશીદાસ તર બાવડે ચાલવા તથા.

ગિરનારઃ આ દહીકત છે હવે કાવનમરને જ્યારે નાવકવાડ સાથે

કલાકાર શ્યાવક્ષ્યાવડા

પ્રાણીચિત્રણ

અહીં તથા સામેના પાના ઉપર આપેલાં રોને છુટનાં બે પાનામાં હરબુદે રીંછની નિમિષ દીક્ષાઓ, છઠાએ એકમરોડો વગેરેનાં આલેખનો આપ્યાં છે, આ એકના પૃષ્ઠ ઉપરનું ચિત્ર આમાંના નંબર ૧૨૧ પરથી થોડાંકુ છે એ તેને શોધી કાઢ્યું હશે.

કલાકાર રથાવડા શ્યાવડાનાં માનવપાત્રો તથા અંધવિદ્યાગ્રાંથી નિશિષ્ટ ચિત્રણનો પરિચય 'કુમાર'ના વાચકોએ આજ સુધી અનેક વાર કર્યો છે. તેમની વિદ્યાસ પામતી પ્રયોગશક્તિ પર જ રથાવડાના અતિનવ પ્રકારોથી આજે તે મુન્નરાતના સર્વ વિચારોમાં તેો મોખરે છે ન, પણ તે સાથે મુંબાઈ અને હિંદુસ્તાનીન પ્રાંતોના પ્રમુખ કલાકારોની દારમાં પણ તેમણે રચાત મેળવ્યું છે. રથા દ્વારા અનુબંધનાં અને પ્રાણીઓનાં લક્ષણો તથા હોરોનાં પદ્ધતિનાં પૃથ્વીનાં લુહીલુહી રોશોમાં અવનવી પ્રભુલિંગો સરખાં છે. અનંતાની એકધારી રથાઓમાં આપણે દાખીઓ, હંસો અને અકો નિષા છે; સીન-અપાનની અઠીપાતળી થી સાવાનુંકી પોળીનો વેગીલો મહાર નેથો છે; અને હુરોપની રચનાબદ્ધ, પિંડધન આદિત્તો પણ નેહ છે-સાદીશી ચાવડાએ આ બધાં તત્ત્વોને અવ-

પરિચય કરાવનાર શ્રી રવિશંકર રાવળ

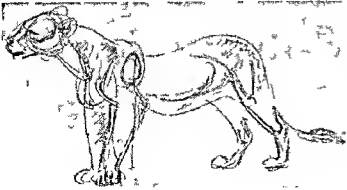
આ અને આડા
પાનામ્મ સેપીઆ
જુકનગેનથી ક
રેવા રોકેય છે,ન્યારિ
આનીચે સામસા-
મા આપેલાં ઊભા
ચિત્રોમાના પખી
યાથી કેમનાથી આ
રખેલા છે હેરા
માત્ર રખર વાપચ્યા
વિનાના એ રહેશે
માત્ર સમીપ આ
વેગ કલાકારના હા-
થની તાકાત બતાવે
છે

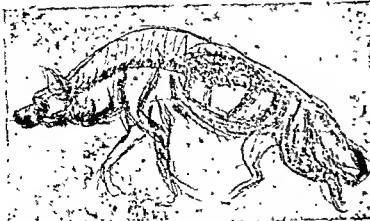
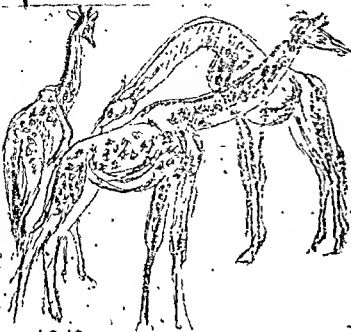

★

તૈવની પોતાની અનોખી સૌન્દર્ય પ્રાણીમાના એથી ઉપશત ચિત્રો
તેમાર કચ્છ, ખુબાઈની લાજબદાસ હોટલમા એક વ્યક્તિયત પ્રદર્શન
રમ્ય કચ્છ ત્યારે એ કૃતિઓ ભોળે મુખાર્ આશ્ચર્યમ્મ બની અધુ
હવે પ્રાણીચિત્રોમા બહુ જ યોગ્ય હિંગી કવાકરિ રસ મશવે છે
અને તે પશુ કેઈ પ્રસન્ન કે અનિદ્રપશુ સ્વનાર ચિત્રો ન હોય છે,
પરંતુ આઈ આવડાએ તેો વિનિષ્ઠ પ્રાણીમાના અવગતિ, આવેગ
સુવેગ અને રવમાત્રના સકૃત હાખવતા ચિત્રોને રેખાખડ કરવામા
અનોખી સફળતા બતાવી છે

આઈશ્રી આવડા કરી ચિત્રચુદ્ધમા ભરાઈ રહેવાનું કે ધધાનું જ
કાગ કર્યા કરવામા સદૃશ બની બેસવાનું પસંદ કરતા નથી જરાકે
અવસર મળે એટલે શાકય તોટલા દૂરના પ્રદેશમા જઈ લોકલખન,
ન્યુછન કે પ્રાણીજનનો સપર્ક પામવા, કે કેઈ પ્રાચીન સિલ્પ-

મહોલય ગેવા બપડયા ન હોય; અત્રે ત્યાં : અભિ-
નવદિલિદુ તથા તામગીબરી આદિતિઓના આશ્રેષ્ઠ,
અવતારણા કે ત્વરિત રેખાદોનો એક બે નવી મોધ-
પોથીઓ(રેચણા)નો વધારો કર્યો ન હોય. નહર
પ્રભ તેમ જોમાંથી કેવળ યોગ્ય ચુનંદી થીને ઈલા
સંધેભનાપૂર્વક તેવાર ફરેતાં ચિત્રો ન જોવા પામે છે;
પણ કલાકારે એ નહરમાં મુકાતા આકારોની સિદ્ધિ
અર્થે ફેરફાર રેખાપ્રયોગો, અવકાશો અને વિદી-
સંયોગોની નૃતિ મેળવી હોય છે એ સમજવાને તો
જોવી એ અસલ મોધપોથીઓ ન જોવી નહીં છે.
સમારેણો તેવાર ચિત્રોમાં રેચની બમક, ઓકિત્તી
સમઘ વગેરે ગુણ સામાન્ય જનને રોચક બને એ મા
નવાઈ નથી, પણ ચિત્રકાર, પ્રાણીને નેતાં પેલ ન તેની
દીવચાલ અને જાતને આપતરી એક શારદાર રેખા ફેરી
કડપથી ખેંચી કાઢે છે તેનું ફરોન તો અસલ ચિત્ર-
પોથીમાં ન થાય છે, ને તે વખતે પ્રાણીના રચનાવ
ને સંકેતમાં તેણે ફેરી વખચલા પ્રાપ્ત કરી દીધી તેનો
ખ્યાલ મળે છે. ચિત્રકારના જીવનની ધન્યતા ને પરિ-
શ્રમનો બદલો એ કુદરતનું રહસ્ય પામવામાં મળી રહે
છે, ને એ પોતાના પ્રસાદ રૂપ ફેરફેચણોને તે પોથી
સમૃદ્ધિ સમાપ્ત છે.

તમે એમાં તેવાર ચિત્રોના થોડા નમૂના જુઓ.
અને પછી આ મૂળ બહારમાં નજર કરો! તો તરત
સમજાશે! કે તમને એક ચિત્ર આપવાને ચિત્રકારે
તેના પાત્રને ફેરફારી સમજાવવા પિછાન્યું છે અને તેનું
પ્રાણિક જીવનનો ફેરફાર શાક પરિચય મેળવી છે
જેના એ ચિત્રાંકનોમાં માત્ર પ્રાણીની શારીરિક કા
લગિયતા અને રૂપવિમાનને ન પ્રથમ નથી, પણ
પ્રત્યેક પ્રાણી ઉપર પ્રાણીત રચકર્મા પછી ફેરફારના
રોચ્ય રેખાફરોન અને પિચસંધેભન પ્રમાણે છે તે
સંપૂર્ણ સંરોધન કરવામાં આવ્યું છે. કાઠીથી જુવો

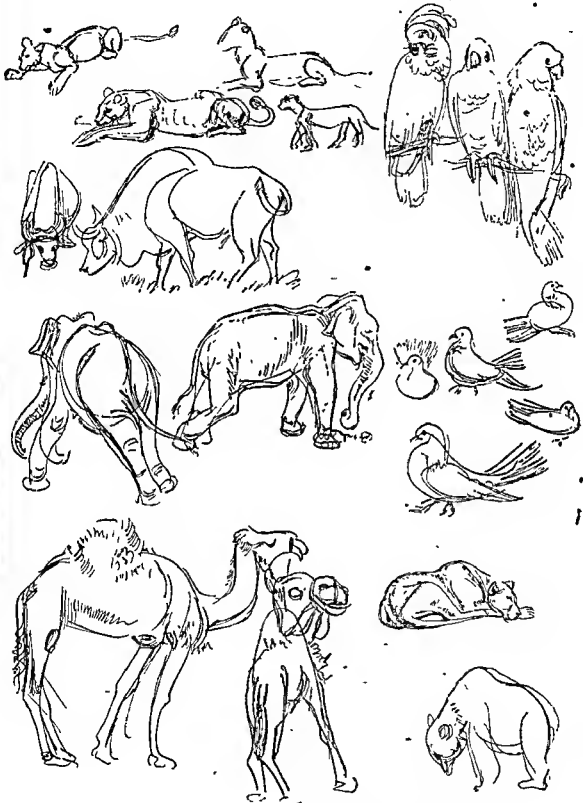

લીસિદ, વાધ, મચર, બિરાફ, કાંતક, જરજર. સીંઠ
દાણુ, દાથી, મોથા-એથ મિત્રાવચિત્ર પ્રાણીયુષિ
પર જોવાની કલ્પ થાલી હોવા છતાં એ જોએ
જનવરની લાસુક્ષ્મતાએ કાળવની રેખાકાંત અને
અંતરિયાસી એમણે ફેરફારી કાવિલિયવથી કડખાં છે!

પ્રાણીઓના મિત્રના પકડવાને એક ગેલી જોઈ-
 દાર રખાનો ઉપયોગ કરે છે તેને કોઈ કરતાં
 અવેશના એક તાનમા રાગનો વચક તારવાના
 સામર્થ્ય બરોબર અભી રાકાય, અથવા તે કોઈ
 કાળે જીન કાર એક જ ગિડમા રાખતું સ્વરૂપ
 ખડું કરી દે છે, તેના પ્રકાર ક્લી રાગય એમના
 એ રોકેચોમા વાધ દુરુર, ગયાકે રીંછ એવા
 જુદાં જુદાં વસ્ત્રોવાળા પ્રાણીઓના અંતર પતી
 એક જ રેખા, તેની નાસિમથી લઈ પૂંડીના
 ઉઠા સુધી એક જ સપાટે પૂરી થાય છે, અને
 એક જ તે તે પ્રાણીના અતિવેશ કે મિત્રના અંક પાછ
 નાય છે પછી જીન અવસ્થા ચીતરાય ન
 ચીતરાય તોપણ એ એક જ રેખા તેની થાત
 પૂરી કરી દે છે

૮ એ જ્યાંમા રાખવાનું છે કે આ બધા
 આસિખનોમા પેનિસલ કે રબરનું નામનિશાન
 નથી રોકેય છુક પર સીધી કાઢીને પેન ન
 ચાલી છે વચ્ચે હાથનેલી ડાયાંગો પણ પેનના
 લીધા પર આશળી મારીને રૂપવળી છે

શ્રી ચાવડાની રોય ભુકમાંથી ખસુ-પંખીઓની વિવિધ શીશાઓના ફેરવાક નમૂના

٥٩٤

पोलीस

આત્માનું

ગુનાંશોધક

विज्ञान

અને

तेना विख्यात

हिंदी निष्ठात

शिवभासाभ्या

અગ્રિમને! અમય હતો ત્યાં સુધી આપણા હેરાના અમુક ખાનાઓના આપણને પ્રવેશ સુલભ ન હતો, ને અમુક ખાનાઓ પ્રવે આપણને ઉપેક્ષા હતી પરિણામે આજે સરકાર, ની-સેના, હવાઈદળ, રહેર-પોલીસ અને છૂપી ગોપીય જેના ખાતાઓમાં, તેમજ આઈ સી એસ જેવા ઊંચા અને પ્રતિભાશુભ વહીવટી સહિત મમતા ખાનાઓમાં આમ કરીને આપણા ગુજરાતીઓની મધ્યા વણી એટલી ઠે, -મદક અરો સ્વભાવે સલામતી શોધક ને સુખવસ્ત્ર હોવાને લીધે તથા થોડે અરો એ દિશાની માહિતીઓને આપાને હજી આજે પછી અને ત્યાં સુધી વેપાર ન મરકની શોધતા ગુજરાતીઓ એમાં પડવાનો રિવાજ બહુ ઓઠો કરતા હોય છે પણ એ જીત પોતાના તેમજ દેશના હિતમાં ઉચિત નથી એ વાત સમજવાનો અમર હને આવી વાળો છે અને મવેળા એ દિશામાં હિંમત નહિ થઈએ તો પરતાવનો થે વખત આવે તો નવાઈ નહિ 'કુમાર'નું હમેશા એ હર્ષિનિંદુ રહ્યું છે અને દને પછી તે વિભાગોની ઉપશુભ માહિતી આપતા સેના તથા માળાઓ પુષ્કળ ચિત્રો માથે પ્રકટ કરવાની યોજના છે એવા એક વિભાગ છૂપી પોલીસના સુનાગોધમ વૈતાનિક સામનોની સેખમાળા શરુ કરતા આ સેખમા, એ દિશામાં તેમજ સ્ત્રી બુદ્ધિ ધરાવતા એક પ્રતિભાવાન હિંદીની સામના અને મિલિની કયા માથે એ પદ્ધતિઓને પ્રાથમિક પરિચય આપ્યો છે

२०१५ ५३८

ਜੀਗ ਨਾਥਕ ੨੨ ਰੁਤੁ ਸਾਂ. ਨਾਥ

भी

આઈ ઈ કેડેડેડિય, અરોહા આજના વિજ્ઞાનનુય
મા હવે જાળવવાનું મણાય વિજ્ઞાનની સર્વશાષી સત્ય
અસરોમાંની એક થોડી અસર જુઓરોમાંનની કલા
અને વિજ્ઞાને કેડેડેડે એવી રોપો અપષી છે કે
આચરત વપરાયે ને થોડી તકરુરે તથા અચરણીતે તેને
એક, એકદુ નહીં નહીં વિજ્ઞાનની કેડેડે અરોહા
જનવમાં હોય તે પહેલાં જ એની નજી કરી કેડેડે

વિનાશની આવી શોધમાં ૪૦૪૬ અને અમેરિકાએ ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે. આથી ત્યાં જમીને એ સજાતન પદ્ધતિઓથી પાકેલાં ઘઉં, ચણા, શેરડી, તથા અન્ય પાકો વગેરેની આકાશપાથી ગ્રસ્ત થવાની જોડાણ થઈ ગઈ છે. આથી આપણાં જમીનનાં પાકો, જે આપણી જીવન માટે અત્યંત જરૂરી છે, તેને આપણે જાણી જાણીને જાળવવાની જરૂર છે. આથી આપણે આપણાં જમીનનાં પાકો, જે આપણી જીવન માટે અત્યંત જરૂરી છે, તેને આપણે જાણી જાણીને જાળવવાની જરૂર છે.

એ સિદ્ધિ મુલક તે મી પુરુષના શિવાભાસરૂપા રહ્યુંરૂપા એ
 મરીજ કુણના યોગને નન્ય થયેલો નાનપણના ન પિતાની
 ગયા યોગે મેળે મુલાવની પદેરી સાવા નેમતેમ કહી એમનુ બને
 એનામણી મોઢા એ શાલેયોનુ ગુજરાત ચાલવાની નાનપણની ન
 પુરુષનાને ડિટેક્ટિવ વાતેજોવા પણ રસ પડેતો અને એ વાચતા
 વાચતા મોટપણે એ કિટ્ટેક્ટિવ બની રીસોન-ટોમ્સ નેવા સાદરી
 રવાની એમણે અહવાલના પાસાથી

પરંતુ અમરેલી જીલ્લાના બે બે કુમારજીના હાથથી જીલ્લામાં
ન હતા એમનો એ નિશ્ચય હતો તો પણ સરકારે એ માટે અભ્યાસ
ની દિશી તો એલવની બેઠકે જ એટલે એગણે યાચાયાથી સાચાના
આરમ્ભી પ્રથમ તો અભ્યાસને હોશિયારની બતાવી દી મારું કરવા
પ્રયત્નો કર્યા, અને બીજા બાજુથી મદદો એલવના બેઠકે એક
તરફ સખત અભ્યાસ, બીજી ચિંતા ને વધારામાં કરી જ ન કરવા
ને સાર્થકો અને માતાના ગુસ્સાના સાથ આપવાની ચિંતા હતા
છતાં એ એગણે નિશ્ચયને વગરની રહી આગળ પધ્ધતી કરીકરી
એવા મધ્યસ દિશસે પણ પસાર થતા કે એમને થઈ જાય કે માતા
કરતા આપણાં કરી છતાં બી એ આજનો સારો છતાં અતરસ

એટલી પૈલી મહત્વાકાંક્ષા એ હતાશાને હાંલી હતી અને એ જન
પુર સુર પરિશ્રમથી તે ધરે જતા પોતાના ભાવિ સર્થપ્રદેશ મા
તેમણે વિવિધ ધણુ વિચારપૂર્વકપસદ કરેલ પ્રાયોગિક જ્ઞાનસરસા
અતે એ વિષય સાથે તેઓ બી એ મા જ્ઞાનરૂપાસ થયા અને દ
પૈલી મહત્વાકાંક્ષાને ભણે કે શાસ્ત્ર મંજવાના દ્વાર ખુલ્લા થયા

એમણે નિવાર કર્યા કેટલું અગ્યાસામાજના મુશ્કડાં લેવાં સોંપી
અતોડા અપરિચિત રહેતો એમ ને તે હવે જે રહીશો તે માર્ગ ગાના
બાદ પચ્છશે નહિ ને આગળ વધી રાહોશ નહિ આથી એમણે
દિશાના યોજનાપૂર્વક પરિચયો મેળવવાના પ્રયત્નો રાકે કયાં અ
પરિણામો એમને સી આઈ ડી ખાતાગા ને નોંધી મળી ગઈ

એમને મન પ્રિય સ્વસ્થ જીવનની યોગેવી દિવસ હતો. એમ
ત્યારથી જ નિયમ કરી લીધો કે ક્યારે જ નેત્રે મને મારા પાનખરો
આતામ અને તે થ યાદની ત્યારથી નોકરી આ તરી રી તે એમ
હેતોને દરે તો જ અપાવી જ નવપડ અને એક નિશ્ચય મ્યાં પા
નજોની જે એને યોગી જેવાની જે તોરીની પહે કાવને વેષવાને
પુરુષાર્થે તો એમ માયા મુજથી હતો જ વળી ગિવનસારેખાં પુ
કેળવ્યુ જ હતુ એટલે મહેસુસીયા હીવાન કી નો પુલવા રનીની મેમન
પર હાથ કીટરી અને એમને નોકરીના સારા સામ મળતા મ્યા યો
વર્ષ સુધી તો એમને ત્યાની મોપાસદેવામી આ મર સેમીટેરીમ
વેસનિક અઅતર જ કયાં કયાં કેપાસતી પ્રક્રિયા લક્ષની મે
દરિયાના એમના મેમના મેમના પ્રક્રિયા લક્ષની મે

ગેનામાં આપી ખૂત દેવના શકારીય અદોષિઓની તપાસમાં
એકને પકડી પાડાવવામાં આવ્યા અને ત્યાં અમલો માનસ
સાથે તપાસ વિજ્ઞાનનો એક એકની એ કસબતા બતાવી અને પછી
સારી કદર થઈ આમ એકેકર સહારને એકની શકિતોનો અભિ
પરજો મળેલો, એકેકર અને એકેકર ૧૯૪૮માં વધુ અગવ્યાર
આદે શાંતરને ખરેખરે એકેકરમાં આવ્યા તથા એકેકર
‘લીઓન’ કોસ્ટર સંબંધિતરી માં તે દાખવે થઈ ત્યાં પશ્ચિમમાં
ખીલ વિનિષ્ઠ દેશોના પછી વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા પચ્ચ દિરી તે તેકે

એકલા નહીં હતા. તેમણે તરત
બેઠ લીધું કે બીજા દેશોના
વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકાએ લહેરી
હતા અને તેમની સરકારોના
મોહવા ન હતાં શરૂઆત
આવેલા; રવેન્ના અને ધન-
શાથી કોઇ આવેલા નહિ.
નવારે પોતાને તો છવનજર-
ની એ દિશા માટેની જીરી
તમત્તા હતી. તેમણે પોતાને
માર્ગ નક્કી કરી લીધો, કે આ
દેશની કોઇપણ બિન-માનવત્યા
વિના નહર અભ્યાસ પાછળ
જ મથી પડતું. વળી જો આ
બતાવેલા સો અધિકારીઓના

શ્રી શિવાભાસપ્પા અમેરિકામાં
બધા લહેરીઓમાં હું હંમેશાં આવડ
બતાવેલા સો અધિકારીઓના
દેશમાં જલદીથી વસી શકાય.

આથી તેમણે પોતાની તીવ્ર જ્ઞાનતુષાની સાથેસાથ જૂન જીવર
અને સખત પરિશ્રમથી અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. પરિણામે, એ
સંસ્થાના પદા ડૉ. કિલરની પ્રશંસા એમને મળી. એ સિદ્ધિ જેવી
તેવી નથી. એ ડૉ. કિલર, ત્રીસ હજાર ડૉલર જેટલી માસિક આવક
રળી આ હોલોદરેશના નિર્માતા તેમજ અમેરિકન સરકારના સીક્રેટ-
'સી-મેન'ના મુખ્ય છે. એક વખત એમણે હોલોદરેશની વડે લેવા
પાછાએ શાખી, આ જીવરથી બહુતા હિંદીની ફરમાઈ કરવા હજી,
'Well, officers! Hear is an announcement for you.
Before our new Hindoo Cop learns something from
us, we have to learn so many things from him, about
which I request him to speak.' આમ હીને એમણે શિવા-
ભાસપ્પાને જ વર્ણ દેવાનું આ મંત્રણ આપ્યું અને પોતાની સર્જિતોમાં
નહતા ડૉ. કિલરના એ વિશ્વાસને શિવાભાસપ્પાએ સંપૂર્ણ પુરવાર
કરી આપ્યો. એમણે એ એક જ નહિ પણ બીજા 'સમય' પણ આપ્યો
વર્ગ અસાધ્ય, અને એ પૂરો થયો ત્યારે એમની શક્તિથી મુખ્ય થયેલા
દેશપરદેશના સી.આર્.સી. અફસરોની પ્રશંસાવરી ચાલુ તાળીઓના
ગડગડાટથી હોલોદરેશી ગાજ રહી.

બીજા જ દિવસે અમેરિકન પત્રોમાં એમની આ કુશળતાને પહેલો
પરચો પ્રકટ થયો અને ત્યાંના 'ફિગર પ્રિન્ટ' મેગેઝીનમાં એમના
ફોટોગ્રાફ સાથે એમને પરિચય હપાયા. અમેરિકાના પોલીસ મેજે-
ટમાં એક હિંદી અગત્યસરને મળેલું આ માન પ્રથમ જ હતું.

શરૂઆતમાં તેમણે લાઇ-ડિટેક્ટર (અસત્ય પકડી પાડનારા) યંત્ર
વિશે અભ્યાસ આરંભ્યો હતો, અને તે, કેટલીક વાર તેો રાજના
વીસ વીસ કલાક જેટલા સખત પરિશ્રમે પરિણામે, માત્ર છ જ
અડવાડિયામાં પૂરો કર્યો. તેમને આ ખંત અને પુરુષાર્થ જોઇને ડૉ.
કિલરે એમને બીજાં યંત્રોની તાલીમ લેવા સલાહ આપી અને તેમાં
પણ એવી જ કુશળતાથી તેઓ આગળ વધ્યા. અભ્યાસ સંપૂર્ણ થતાં
એમની ઉપદેશીઓને કદરવરી કે ત્યાં એમને 'અંકલ સેમ' યંત્રક એના-
યત કરવામાં આવ્યો, અને આમ, વિશ્વભરમાં અમેરિકન સિવાય
બીજા કોઇ દેશવાસીને ન મળતું એવું બહુમાન એમણે મેળવ્યું.

અમેરિકામાં એમણે કેટલાક કેસોમાં પણ જરો રસ લીધેલો.

ક્યાં એક ફરિયા એવા આવેલા કે અકબજત એક આરો
પતિના મિત્રના પ્રેમમાં પડી પતિનું ખૂન કરેલું. જેરેડેલેતા એ મિત્રે
આવી પદોષથી ગમરાટમાં સ્ત્રીના હાથમાંની તિર્કાદંતર લઈ લીધેલી,
આથી આંગળાંની છાપના આધારે એ મિત્ર જ ગુનેગાર પુરવાર થયે-
લો. પણ એ કેસની તપાસ ચાલતી હતી તે દરમ્યાન પાસે એકેલા
શિવાભાસપ્પાને પોતાના માનસસાક્ષના જ્ઞાનથી એ માલુસ નિર્દોષ
લાગ્યો. એટલે એમણે પોતે એ તપાસ હાથમાં લીધી. 'અસત્ય-
શોધક વિજ્ઞાન'માં એક એવું અદ્વિત્યત રાસ્યન શોખનામાં આવ્યું છે
કે જે ગુનેગારના શરીર પર લગાડીને તેની મદદથી માલુસના મનમાં
રહેલા કૃત્યના આધારો ૨૫૬૭ કપસાથી રાશય શિવાભાસપ્પાએ
માનસસાક્ષીય ચાતુર્યથી અને કપ્રમી પૂજાને પેલી સ્ત્રીની ઉલટત્ત્વાસ
કરી, અને પછી, તેના હાથ કપર પેલું તાસાયનિક દ્રાવણ તાપી
રિવોલ્વર ફેંકતાં થયેલા તેના આધાતની નિશાનીએ કપસાનો આપી.
એવો સીધો ગુનો કબૂલ કર્યો. આમ, એક ગુંચવાયેલા કેસમાં સાચો
ગુનેગાર શોધી આપી અમેરિકામાં પોતાની કુશળતા દર્શાવેલી.

આ પછી થોડો વખત તેમણે ટેલેન્ટની પોલીસ-સ્કૂલમાં અતુલક
લીધો અને પછી ટેલેન્ટના જગન્નિખાત રજૉલેન્ડ યાર્ડની તાલીમના
સંપર્ક માટે લંડન ગયા. લંડનમાં તેમણે રજૉલેન્ડ યાર્ડનાં યંત્રોને
અભ્યાસ કર્યો. અહીં પણ તેમની કાર્યદક્ષતાની કદર થઈ અને તેમના
અમેરિકાના શિશુજ્ઞાનના પ્રભાવે તેમને સારું માન મળ્યું. અભ્યાસ
પૂરો થતાંવગ્ન સી પહેલા એમને દેશ સંભર્યો, અને પ્રશંસાનાં
સંદિર્શનો સાથે તેઓ હિંદ આવવા રીમરમાં બેઠા.

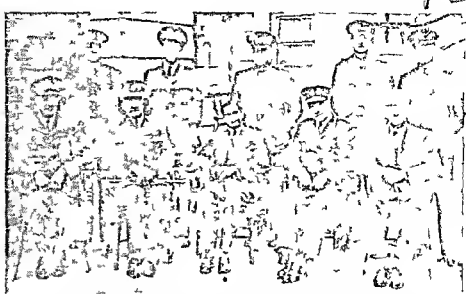
ત્યાં જ તેમને કામળ મળ્યો કે પોતાને આપણી મોટી સિદ્ધિ
મેળવવામાં મૂળ પ્રેરણાબૂત એવી પોતાની. માતાનું અવસાન થયું
છે! એમને જીવરો આધાત થયો. પણ કેટલાક અંગ્રેજ ફિરોએ એ
માટે સિલસોહ બતાવવા માંડી ત્યારે એમણે રિલ કાઢ્ય કરીને કહ્યું,
'શરીરને જીવ દેનારી મારી માતા મરી ગઈ; પણ આત્મા કદર
પ્રમાવ સાચનારી મારી હિંદ માતા તો કદ્ય છેવે છેને? એ મારી
વાટ જુઓ કે. એમાં યે મને તો માતાનું જ વાતસલ્ય મળશે.'

હિંદ આની તેઓ દોમડિપાર્ટમેન્ટના સેક્રેટરી, ડિરેક્ટર જનરલ
ઑવ ફોટેન્સિસ, સી. સંછપી, મુંબઈના આર્. ઇ. પી. (ઇન્ફોર્-
મર જનરલ ઑવ પોલીસ) વગેરેને મળ્યા અને હિંદમાં એક અલતન
ગુનાશોધક હોલોદરેશી રચાવવાની હીલચાલ કરી. અમેરિકન સબુ-
એક લાઇ-ડિટેક્ટર (અસત્ય શોધક) યંત્ર તેમણે પોતે જ બનાવ્યું
હતું, અને તેના સફળ પ્રયોગો પણ તેમણે અહીંના અધિકારીના
આગળ કરી બતાવ્યા. આથી આખરે તેમને ડેલેસુરમાં એક ગુના-
શોધન પ્રયોગશાળા એલવાનું કહેવામાં આવ્યું છે અને ટૂંક સમયમાં
જ એની શરૂઆત તેઓ કરી દેવાના છે.

તેમની વધ માત્ર સાડત્રીસ વર્ષની જ છે. રચનાવે તે હસમુખા
અને શરીરે સરાસત છે. હિંદમાં અમેરિકા જેવી પ્રયોગશાળા રચાવી
હિંદમાં ગુનાશોધન વિજ્ઞાનને આગળ ધપાવવાના તેમને મેડ છે.
તેમને લાઇ-ડિટેક્ટર, ટ્રાંસપાર, હેલિકોપ્ટર એનફોર્સમેન્ટ, ફિગર
પ્રિન્ટ વગેરેનું સારું જ્ઞાન છે અને સાધકથી તથા મોળાઇલ એન્જિનો
ઉપરથી થસી નાખેલા અફરોને પણ કપસાથી આપીને ગુના શોધ-
વાની શક્તિ ધરાવે છે. એમણે શીખેલી અને પશ્ચિમમાં પ્રખ્યાત
એવી એ પૈશાનિક પદ્ધતિઓનું જ્ઞાન આપણે પણ જાલજીવ જરૂરી
છે. એટલે હવે તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

હવે ગુના શોધન-વિજ્ઞાન પગીનાં પગેરાં, જાડી ને તાળાં, કે બધાં

પર સુવર્ણાભીષમ કરીને કમલ
કશવવાની પદ્મવતી પૂજા
આમજ નથી ગયું છે હુંમ
લેટ પણ છવતો હોત ને
આ વિજ્ઞાનનો વાજ પાછો
શક્યો હોત તો 'સાધર' ને
એવા બધા રાષ્ટ્રો વેદાનિક
યુગોથી સાબલી એની ગુચ
વલગે નહીં હોત ત્યાં
રાષ્ટ્રો હોત હવે તો પતિ
જીવનની તરફ કે પત્ની પતિ
તરફ વફાદાર છે નહિ મોર
શેઠ પ્રત્યે પ્રામાણિક છે નહિ,
માણસીનશો કરી અમુક
કામ કરે છે નહિ એ બધું
ચત્રો દારા ન બની શકાય
છે ઉદાગોષ્ઠા અને સામા
જિક મેલોના પથ્થ આ વચ્ચે
આશ્ચર્યકારક પ્રગટિ કરી છે

શ્રી સિનાનાસરખા ૧૯૧૧ના રૉલૉન્ડનાંચાર્ટના આ સરો વચ્ચે

આપણે એકાદ ટિગિનલ સાયન્સફિક લૉર્ગાઈટરીયા નહ આવા
ચને નેમીએ તો પ્રખ્યાતે આપણને આરતા વિશાગો એવા મળશે
(૧) ફૅટાગ્રાફી, (૨) ફિગર પ્રિન્ટ અને ફૂટ પ્રિન્ટ (દાખના આપના
તથા પગની છાપ) પારખવાર ખાત્ર, (૩) બેલારિટિક અથવા કાચર
આઈસ—કાર્બોનાઈડી ફૂટપા દર્શિયારાન ખાત્ર, (૪) લાઇ ડિટેક્શન
—અસમ્પ્ટોપાન, (૫) ઈમિક્સ લૉર્ગાઈટરી કે ન્યા સોડી પરીક્ષા,
પીનેલાપહાની પરીક્ષા, અને ચોરીની તપાસ વેદાનિક રીતે થાય
છે, (૬) હૉન્ડ રાઈટિંગ—હસ્તાક્ષર પારખવાન ખાત્ર
ફૅટાગ્રાફી અને પુરવાર કરવાયા ફૅટાગ્રાફીએ પ્લો અમ
ત્વથી લાગ અનુભવ છે અકસ્માત પ્રસંગની તરતીરે કોઈના શુ
નાની મદત્વની સામિતી પરી પાડે છે પછી સાક્ષીઓની જરૂર
રહેશે નહી તેમા થે ખાસ કરીને આકાશચોરિત ને છન્ડા રેડ
ફૅટાગ્રાફી, સાઇકો ફૅટાગ્રાફી અને એકસ રે તો મધુર ઉપયોગી છે
દગમુલ તાલેતરમા ન પોતાની શુદ્ધાસોદુ છપાવી પાવેલા અને
મુળમમા આ ફૅટાગ્રાફીની વ્યાપી ન સપકાયા દમ

ફિગર-પ્રિન્ટ- કદરતની એક અદ્ભુત અનુભવી એ છે કે દુનિ
સાવરમા કોઈપણ જે માણસના આંગળાની અથ મોઢસરખા મળી
આવતી નથી, એને બાળવણીથી માડી તે જહાવરયાગા પ્રવેશી સુલુને
આધીન મવા મુખીયા આ છાપી કરી બદલતી નથી આથી
આવી છાપોને સધરવામા ચાલે છે અને બન્ને દોષ તે રચતી
દીવાલે અથવા વસ્ત્રમે ઉપર શાસવણિક દ્રાવણ છાંદીને આ છાપ
ઉપસાવીને તેમા ફૅટાગ્રાફી લેવાય છે ને પછી એ છાપોને યુનેચારોના
છાપોને સામ્યદ દોષ ત્યાંની છાપો સાથે સરખાવવામા આવે
છે/એ સરખામણીમા એ સરખતા ન મળે તો તેમા ની છાપ સમ-
દમા ન દોષ તેવા સમ્યદ માણસોની આગળીઓની છાપ લઘ
તેની સાથે સરખાવીને યુને કોણે ક્યાં જે સોથી રાકાય છે યુના
સોધકર્મોરેટરીમા તે એક ખાસ વિશામમા રેકમરના યુનેચારોના
આંગળાની આવી છાપી રીતસર સધરવામા ચાલે છે
ફૂટ પ્રિન્ટ એટલે કે પગેા ઉપરથી પણ આવી પગની છાપ લઘ
રાકાય છે બતની પણ આવી છાપા લઘે યુનેચારને પદ્ધી રાકાય છે

બેલારિટિક અથવા 'લાય અ ડ્રૅન્ડ નુ ડા' આ પદ્ધતિમા
યુનેચારોએ ઊંડી રીંગીઓ કછ ફિટાગ્રાપી છાપી કાઢી દાખવી
છાપી, કઈ બન્ડગ્રાપી છાપી વગેરે બાબતે ફૅટાગ્રાફી આ ચોરીના
આપના આપારે તેમા ચોરીની બતાવત તથા બતાવતી કરતી ન
આપારે પારખીને યુને ૧૬૬૧ રાકાય છે અમેરિકાને ઉપર તેમુ તેમ
કોડ એડ રસાયણુ સોલુ છે કે જેને આપારે પખાલકિમા મુખીમા
ચોળી ઉડેવા માણસના દાખ ઉપર એ દ્રાવણુ ડાંડીને રીંગી કાઢતા
ચલેલા પ્રત્યાપાતરી નિરાનીમ્તે ઉપસા ડીને પદ્ધી અમય છે

લાઈ-ડિટેક્ટર એનુ પદ સાક્ષીવતમા' રિ (મો) જોનાનુમા
સાચમે લેવેનોમા ફોટોકે અલ્ટ્રાપીધક યત્ર-આ લવની મ
દાવથી યુનેચારને ગારપીટ કર્વી સિવાય અના સત્વાસવને તારવી
રાકાય છે હોલીનામળનાર, ચાંગીમ્પ્રાસ અને માનસિક ફેરનરો ન
આપાર તેમા માનસશાસ્ત્રના માન વડે આ યુગ રોશ્નવામા અનુક
છે ટિપ્પી નજવતમા તેા યોગીયોગી રીતીમા ને ડન્ડો પણ નોક
રોની વગરથી માવના આ વચ્ચે બંદોરો કે રાકાય કરી લય છે

ઈમિક્સ લૉર્ગાઈટરી એમા લાહીની પરીમા કરવામા ન
વે છે ઉપરાંત મોખીટર અને ઈલેક્ટ્રો ગાલક્રાંતમાઠર નામના
ચનેથી માણસે દાકે દર્શા છે કે નહિ અને તે કેટલાયી ન છે વળ
મોક્સ માપ વ્દાય છે આ ઉપરાંત તેમા સાક કરી તેમા ચોળા
ઈવ અન્નિનોના યલમ મળેલા અમોઝ અલશમિા સિદ્ધાંતના
આપારે અનુ સાસાવનિક વ્યક્તિને અમુક રીતે વચીને પરીકાગી
કરી કપસા રી રાકાય છે આવી ભતની અને તારો આ હૉન્ડ
ટરીમા કરવામા આવે છે

હૉન્ડ રાઈટિંગ—હસ્તાક્ષર માનસશાસ્ત્રના આપારે હસ્તાક્ષરો
ઉપરથી યુનેચારને રચવાય તપાસી ગમવ છે વધી બતાવતી સ
દીકા પણ નિખળુતો અન્યાસને આપારે પદ્ધી કાઢે છે પ્રુબક
ઈલાકાના હસ્તાક્ષર તમ્મ શ્રી કોરેક્ટાસ લેખનદાસ નમ્મને અમા
મારી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે
આમા તેા અદા આ પદ્ધતિમા આપણે દગમુલ એક અથ તે
સખી નિવ્તાર હેક દવે પછીના લેખામા આપણે મેઈક્રી (ખાલ)

ગોપાલ ભાંડ

હાજરજવાબી ને સહજશુદ્ધિવાળી એક વ્યક્તિને પરિચય

બંગાળમાં નવાબી શાસનનો એ સંધ્યાકાળ હતો. અંગ્રેજો-
ના પગદોડો હજુ પૂરો નહોતો ન હતો. એ વખતમાં નરિયા
નિહાંગો કૃષ્ણનગરમાં કૃષ્ણચંદ્ર નામે રાજ રાજ્ય કરતા હતા.
એકે એ બહુ મોટા રાજા તો નહોતા, પણ તેમના દરબારમાં શાની,
ગુળી, પંડિતો અને દલાલ-તોનો તો ખારસો એવો જમાવ રહેતો.
એ સમાના જ ભજ્જ રામપ્રસાદે પોતાનાં મલિપૂણે ગીતો રચ્યાં,
બારતચંદ્રે પોતાનું 'વિદ્યાસુન્દર' કાવ્ય સખ્યું અને અમર વિદ્યુષક
ગોપાલ ભાંડે રસબર વિનોદની રમઝડ બોલાવી હતી.

'વિદ્યાસુન્દર' વાંચતાં એ યુગની સ્ત્રિઓ જ્યાંથી આવે છે.
પણ ગોપાલ ભાંડે તો સાક્ષાત્ આંદોની પ્રતિમૃતિ હતો. એ ભલે
પંડિત ન હતો, પણ નરિયાના સંસ્કૃતિસંપન્ન સમાજમાં એ જ-રૂપે
હતો. એની અદ્વૈત પ્રતિભા સર્વ પ્રકારના સામ્રાજ્યની યુક્ત હતી.
ગોપાલ નામ સારોના 'ભાંડ' વિશેષજ્ઞ રિપાય તેના અંગત
જીવન વિષે બીજું કંઈ પણ માહિતી નથી મળી શકતી. માત્ર રાજ
કૃષ્ણચંદ્રનો તે સગાકલીન દોષાથી કૃષ્ણચંદ્રના જીવનકાળ (૧૭૭૦-
૧૮૨૫) દરમ્યાન તે યશ મેળે બોલ્યું નહીં. કેટલાક લોકો ગોપાલને
કાચર્ય ગણાવે છે, પણ વસ્તુતઃ તેનો જન્મ નાઈ (વાર્ન) કામમાં
થયોલો. નાઈ લોકો તો પોતાની શુદ્ધિગતાને લીધે સર્વ પ્રસિદ્ધ છે.
આજી શિક્ષણ પામ્યા દોષા છતાં તેઓના સંગ સારા માણસો સાથે
રહેતા હોય છે. દારૂવિનોદ માટે પણ નાપિતો સંવેર વિખ્યાત છે.
કેટલાક કહે છે કે કૃષ્ણનગરની ઉત્તરે પૂણી માટે આમમાં તેનો
જન્મ થયોલો; પણ હજાબજીરૂં મનડું બેઠું છે કે ખરીરીતે તે તો
નિતપુરમાં જન્મ્યોલો. બહુ નાની ઉમરે જ તેના પિતાનો રવનવાસ
મામા ગરીબ દોષાથી ગોપાલને હળતાં-નાંચતાં કંઈ ન થીજ-
નાયું. તથાપિ બાળપણથી જ તેનામાં દારૂચની અદ્વૈત પ્રતિભા
હતી. એને લીધે જ તે રાજ કૃષ્ણચંદ્રની નજરે પડેલો ને પછી તેનું
સમજ જીવન તેના આશ્રયે જ વીત્યું.

'વિદ્યાસુન્દર'ના યુગ સુરેચ્છ માટે બહુ લખીતો તો નથી જ;
અને તેમાં જે ગોપાલ તો બીચારો અશિક્ષિત ભાંડ જ હતો. એટલે
તેની પાસેથી શિક્ષ વિનોદની આશા તો ન જ રાખી શકાય. તેના
વિનોદની બધી વાતો આજ તો બુદ્ધ સમાજમાં ચાલી થે ન શકે.
તોપણ પોતાના જમાનાની એ બધી તુટીઓ છતાં જે ગોપાલમાં
એક એવી સહજશુદ્ધિ ને સહૃદયતા એવામાં આવે છે કે જે સાંભળ-
નારને અચ્ચરજમાં ગરહાવ કરી દે છે.

નવાબોના અત્યાચારોથી હોય કે પછી બીજા કોઈ કારણે, પણ
એ વખતે અમુક લોકો નવાબ સિરાજુદ્દીલાને ખસેડી તેને રજાને
શાસક તરીકે અંગ્રેજોને લાવવા માગતા હતા, અને અંગ્રેજોએ પણ
મેકો લેઢને માર લફરને રિખંડી બનાવી ને જુદા જુદાં એ તો
જન્મલહેર છે. કૃષ્ણચંદ્રના રૂપે તો આ માવિ દુર્ગતિનું અનુમાન પણ
નહોતું હતું, પણ જ્યારે જે લોકો નવાબી અત્યાચારોથી બચવા
અંગ્રેજોને મોકાવવાનું કાવતરું રચી રહ્યા હતા ત્યારે ગોપાલે હેઠલું,
'મદારાજ', નવાબી બીમારીની ફિરંગીઓ ભલે રવા કરી રહ્યા છે,
ને કદાચ એ બીમારી મટી થે લય; પણ આપે એ વિચાર્યું છે અર્ક
કે દવાની તાસીર કેવીકે જલદ છે.'

ગોપાલની એ સહજ શુદ્ધિ એ એ વખતના શિક્ષિતોમાં હોત

તો કદાચ દેશની કેટલી થે દુર્ધરનાઓ વનના ન પામી હોત. આ
સદજ શુદ્ધિના બળે જ ગોપાલ ભલભલા પંડિતોને પણ દરાવતો.
એક વાર કોઈ મોટા પંડિતે તેને પછડ્યું, 'મન, ભાઈ ગોપાલ! અમે
આટઆટી સાક્ષની વાતો બતાવીએ છીએ છતાં જોનાં કોઈ સાંભ-
ળતું નથી, અને તારી વાત લોકો આટલા ધ્યાનથી સાંભળે છે તેનું
કારણ શું?' ગોપાલે કહ્યું, 'પંડિતજી મદારાજ, આપ જ્ઞાતિપુરાણી
સંકેલી વાતો કહ્યા કરો છો, ને હું, હું છું નિનવવીન અજબ રસમી
વાતો; એથી લોકો તે પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે.' પંડિતજીએનિશ્ચય થયો
કે દરજામાં પોતે પણ હવે કંઈક નવાની નવીન વિચિત્ર વાત સંભળવાના.

બીજે દિવસે સમાજમાં ગોપાલ હજુ આજે નહોતો. પંડિતજીએ-
તક સાધીને કહ્યું, 'મદારાજ, કાલે સંધ્યા સમયે હું ઘાટ પર બેસી
સંધ્યા કરતો હતો, એવામાં અચાનક મેંયું તો એક બિલાડી મ્યાઈ
મ્યાઈ કરતી આકારમાં બેઠી જઈ રહી હતી.' આ સાંભળીનેત
તો કોઈ બોલી બેઠયું કે, 'પંડિતજીનું આજ ખસી મળ્યું છે કે શું?'
અમ્મનારાયજીએ તેલની બચરા કરી. પોતાની વિચિત્ર વાત સંભ-
ળાતાં તો સંભળાવી, પણ પંડિતજી હવે બેસીને યથા ગયા. સારે
નસીએ એ જ સમયે ગોપાલ ભાંડનું આગમન થયું. તેને સમજતાં
વાર ન લાગી કે પંડિતજી પોતાનો તુરમો આજમાવવા ગયા છે, પણ
તેમ કરતાં બની ગયા છે. તેણે તરત મામથો સંભાળી લીધી. કહ્યું,
'મદારાજ, કાલે તો મેંયું બન્યું કે મારા ઘર પાસેથી એક સમી
એક બિલાડીના બચ્ચાને આપડે મારી દેવાડી ગયા. પછું બન્યું તે
બિચારું તેના પંભમાં એવું ક્યાએવું કે જોશાચીસ દરી રાઈ હતું.
ગોપાલની વાત સાંભળી સોમી કહ્યું, 'ઠીક ત્યારે; આમ શાત છે!
ત્યારે તો પંડિતજી બરાબર જ કહેતા હતા, પણ બીચારા સંધ્યા
કરતા હશે, એટલે એમણે આંખ જ લીધી કરવાની તરત નહિ લીધીતી.
સમજ્યા હશે કે બિલાડી જ બીરી રહી છે.' આમ, ગોપાલની હાજર-
જવાબીથી પંડિતજીની આજરૂ રહી ગઈ.

રાજસભામાં એક વિદેશી પંડિત આવેલો. બધી ભાષાઓ જો-
લવામાં તે એવો તો પારંગત હતો, કે કોઈ કળા નહોતું શબ્દ કે તેની
મૂળ માનુષા કઈ છે. જ્યારે બધા પંડિતો નિષ્ફળ ગયા ત્યારે એ
જાર ગોપાલ ભાંડે પર આવી પડયો. રાજસભા મેડા ઉપર બસી
હતી. સભા પૂરી થયે એ પરદેશી પંડિતજી નીચે બેઠતા હતા. સીધી
પર અજનાણુ કંઈ એમણું હતું. અચાનક ગોપાલ ભાંડીએતે ડોકર-
ખાઈ પંડિત મદારાજ ઉપર જ નજરે પડયો! આથી પંડિતજી શરૂસે
ચઈ બમડી કહ્યા: 'સદા અંધા!' અર્થાત્ 'સારો આંધળો છે!'
આપતિકારી નીકળેલી એ રવાનાબિંક ભાષા પરથી ગોપાલે તુરત
નિશ્ચય જલદેર કરીદીધો કે 'આ મદારાજ તો ઉડિયા-ઓરિસાના છે.'

રાજ કૃષ્ણચંદ્રે નવાબી દરબારમાં મુરસીદાબાદ ગયા. સાથે
ગોપાલ પણ હોતો. રાજે જોરથી ધારીકંધ થયો. સવારે નવાબે કૃષ્ણ-
ચંદ્રને કહ્યું, 'તમારા વિદ્વાન પંડિતો જગ પ્રસિદ્ધા, અમાનારાય,
મદલુ આદિ બરાબર ગણતરી કરીને અગાકથી બતાવી દે છે, તેમ
હવે તમારે જુદાપ દર્શાવતું વંચામ પણ તૈયાર કરી આપડું પડશે.'
કૃષ્ણચંદ્રે જગરાયો અને રો જમાબ આપવા તે ન સૂચાવી ગોપા-
લને ક્ષમા પછમો. ગોપાલે હાથ મેલી નવાબને કહ્યું, 'મદાપનાદ,
દિનું મરે છે ત્યારે તેને બાળવામાં ગોપાલ જ, (અનુસંધાન ૫. ૩૭૦ એ)

કાર્બન

અને તેનાં વિવિધ રૂપ

લેખક - ડૉ. નરસિંહ મૂળજીભાઈ શાહ
એમ. એસસી. પીએચ. ડી.

કાર્બન અનુક્રિયાશીલ પદાર્થો વિષે ગયા દાયકામાં આપણે જાણી ગયા. હવે આપણે સ્ફટિકીય પ્રકારી લઘુએ. એમાંથી હીરા વિષે આ લેખમાળામાં અગત્ય લખાઈ ચૂકું છે (જુઓ 'કુમાર', ફેબ્રુ-માર્ચ ૧૯૪૯). બીજે સ્ફટિકીય પ્રકાર તે ગ્રેફાઈટ. ગ્રેફાઈટ ક્રોક રાખે 'ગ્રેફા' એટલે લખડું, એ પરથી આવેલો છે. લખવાની પેન્સિલો તથા ચીતરવાના કેરોનોની બનાવટમાં તે પશુ લાભી કાળથી વપરાઈ આવ્યું છે. બીજા વખતમાં ગ્રેફાઈટને સીસા લરીકે લેખવામાં આવડે એટલે તે 'લેટાગ્રેફા' અને 'હાલુ સીસું' પણ કહેવાય છે. લખવાની પેન્સિલ માટે 'સેડ પેન્સિલ' રાખે પ્રચલિત છે જે પણ આ ઉપરથી ન.

ગ્રેફાઈટ મુખ્યત્વે પરિવર્તિત શિલાઓમાં મળી આવે છે. એ વિષે એવું જાણવાનું કરવામાં આવે છે કે પૃથ્વીનાં પંડે જ્યારે બેધાર્તા હતાં તે વ્યવસ્થિત કાળમાં અતિશય ગરમી અને દબાવણા ચૂના-અશ્વરૂપે નિષ્કાસન થતાં તેમાંથી પેદા થયેલા કાર્બન ડાયઑક્સાઈડના કાર્બનદાંથી તેની હાલિ થઈ હતી; શા તે એ પરિવર્તિત કાર્બનિક દ્રવ્યોમાં ગ્રેફાઈટમાં ઉપત્તર થયું હતું. ગ્રેફાઈટના જોડાથી શિલાઓ મુખ્યત્વે સિલેન ને એકસિસમાં મળી આવે છે. સિલેનમાંનાં અગવડના બચાવે શિલાની લોખંડોમાં નીકળી મેડીને એકાએક આવેલાં છે. એકસિસમાંથી આવ્યેલું કાર્બન ગ્રેફાઈટની રીતે પેદા થઈ આવેલું છે. તેનું યાત્રિક નામ 'અનુક્રિયાશીલ ગ્રેફાઈટ' છે. એકે ખરીતે એ અનુક્રિયાશીલ નથી, પરંતુ તેની બારીકતા દર્શાવવા એ નામ ને પારખાં રૂઢ થઈ ગયું છે.

ઈ. ૧૯૩૫માં દુનિયાની ગ્રેફાઈટની વાર્ષિક પેદાશ ૨૧૦ હજાર ટન હતી. તે પછીના આંકડા મળતા નથી; પરંતુ તેમાં વધારો થયો છે એવો પુરાવો છે. આમાં રશિયાને દિરસો ૩૯ ટકા, ચોસેનને ૨૧, જર્મનીને ૧૦, આસ્ટ્રેલિયાને ૬, સીસાને ૭, ગાડાગારર-પ્રાંત, અને ગ્રેફાઈટને ૭ ટકા હતા. પણ તે પેંડે સિલેન અને ગાડાગારરનું જ ગ્રેફાઈટ બનતી વખતે પેંડે મુખી પ્રકૃત્ય ધરાવતું રહ્યું હતું, અને હજી પણ હાલો ભંડો ગ્રેફાઈટ તે તે દેશો ન પેંડે પાડે છે. એકસિસ અને કોસેનમાંથી મુખ્યત્વે અનુક્રિયાશીલ નીકળે છે.

ગ્રેફાઈટ એ તદ્દન શાંતો, કાળો અને અપારદર્શક ખનીજ છે. હીરાને તે વજનમાં ન સંબધી છે, છતાં ગુણમાં એ બંને વચ્ચે કેટલો બધો ફરક છે! હીરા સખતમાં સખત ખનીજ છે અને ગ્રેફાઈટ શોષાઈ જાતી રાસાયણિક ક્રિયાએ બંને એક જ છે એમના આ પર-

સ્પર વિરોધી ગુણો એમની જુદીજુદી સ્ફટિકીય રચનાને લીધે છે. દુનિયાની પેદાશનો લગભગ ૧૨ ટકા એટલો ગ્રેફાઈટ લખવાની પેન્સિલો અને કેરોનોની બનાવટમાં ખપે છે. પેન્સિલ બનાવવા માટે ગ્રેફાઈટમાં કાર્બન-નેટી વિનાની સાફ કદેશી બારીક ગાદી બનાવવા મેળવીને, તેને ૮૫૫-૧૧૦૦ ડિગ્રીએ સિલેન મિશ્રણ તૈયાર કરવામાં આવે છે. ગ્રેફાઈટ કપર તેલના, રસાયનો અને કાર્બોની ટર્ફ પણ અસર થતી નથી, અને સખતમાં સખત ગરમી સામે પણ તે ટકી શકે છે! આથી ગ્રેફાઈટનો મોટો ભથ્થો-લગભગ ૬૦ ટકા તે પાટુ ગાળવાના કામમાં વપરાતા મુખી (crucibles) બનાવવામાં વપરાય છે એકે વીજનિક કમીની ખાસલથી તેમાં થકારો થઈ હતો; પણ હવે થક પાછું ફર્યું છે અને તેનો ઉપયોગ વધવા માંડ્યો છે. એ ઉપરાંત કાચલુમાં, રંગરોમાંનાં, ઇલેક્ટ્રોડની બનાવટમાં, કાચનેનો અને મોટરના બ્રોસની બનાવટમાં, બેટરી-ઓમાં અને એક આપવા માટેના બારીક પાકડારીની બનાવટમાં ગ્રેફાઈટનો ઉપયોગ સારીરીતે થાય છે.

આ વિજ્ઞાનમુખીમાં હવે કુદરતી ગ્રેફાઈટની નજીક બનાવડી ગ્રેફાઈટ-પણ શોધાઈ ગઈ છે. અમેરિકામાં નાયાગરા પાણના પાણીનો પેદા કરેલી સસ્તી વીજળીનો લાભ લઈ આના પાંચ ગાણેથી ૧૯૬૨માં ગ્રેફાઈટ બનાવવાની રીત શોધી શકી. જેની અને તેના મિશ્રણને ૨૪૫૦૦ કલાક ગુપ્તી વીજળીની બહીમાં સખત ગરમ કરવામાં આવે છે. એથી પ્રથમ કાર્બોન-ડાય-તૈયાર થાય છે. કાર્બોન-ડાય-એટલે સિલેન કારબાઈડ, એવું સખત ગરમીને લીધે વિવર્તન થાય છે અને ગ્રેફાઈટ બને છે. આ બનાવડી ગ્રેફાઈટ ગાન પેન્સિલોની બનાવટ સિવાય બારીક બધાં જ કામમાં આવે છે.

કાર્બનની સાથે થાટુએટું સંયોજન થવાથી કારબાઈડ બને છે. જાતે એક કંઠસ્થ કારબાઈડ, ચૂના ને કોલસાની વીજળીની બંધી માં ગરમ કરવાથી બને છે. એ કારબાઈડ કપર પાણીની અસર થતાં તેમાંથી એકાકીયીન નામનો વાયુ છૂટે છે, જે સળગતી સમયે લોહ જલો માટે વપરાય છે. તેને ઓક્સિજન સાથે મેળવીને સળગાવવાથી પુષ્કળ ગરમી પેદા થાય છે; આથી લોહના પાટા કાપવા માટે તેની ગરમીની રોડનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

એકલુખીય કારબાઈડ પર પાણીની દિવા થતાં બીથેઈન વાયુ નીકળે છે. કોલસાની આણેમાં આ વાયુ ધણીવાર નીકળે છે. એ આણેમાં થતા થકાકા આ વાયુ સળગી કોલસાથી ન થાય છે.

મોનોક્રમીયમી. આપણને જાણવાપડે પદાવાય છે એક તો કાળના મોનોક્રમીયમી. બહુ જ અર્થદિત—એથી હવામાં ફાલસો બાળવાથી આ વાયુ થેદા માય છે. એ આયંત હેરી હોય છે. અમ પાણીને બંગો રહેતો હોય તેથી બાયરમમાં બંગો સમજાવે રાખીને બંધ બારણે નહાવા બેસવાથી આ વાયુને કારણે ચંચળાઈ અથવા ધણુ ફાખલા જાન્યા છે. મોટરના ધુગાડામાં પણ આ જ વાયુ નીકળે છે. પશ્ચિમમાં તે એવા દાખલા પણ મોનાએણા છે કે બંધબારણે મોટર ભરી રાખી, તેનું એનિનન વાદ્ય કરી, તેનો ધુમાડો અંદર એકરો થવા છંદે, ધણુએ આપધાત ફેલા છે. આ વાયુ નીકલ ધાતુ શુદ્ધ કરવામાં વપરાય છે. તે બળે છે ત્યારે વાળી નીચેત નીકળે છે. આપણી સમગ્રએમાં ધણી વાર એ રંગ નજરે પડે છે તે તેજા જ.

બીજો વાયુ તે કાર્બન ડાઇ-ઑક્સાઇડ. આ વાયુ આપણા શ્વાસોચ્છ્વાસમાંથી નીકળે છે. તેજ પણ કાર્બનવાળી ચીજને બાળવાથી આ વાયુ થેદા માય છે. ફારની બનાવે માટે સાકરવાળા પદાર્થોને જ્યારે આથવામાં આવે છે ત્યારે તેમાંથી પણ આ વાયુ પુષ્કળ પ્રમાણમાં નીકળે છે. તે સોડાબૉક્સર અને એવાં પીણાં (એરેટેડ ડૉંબેસ) બનાવવા માટે, તેમજ આજ કુટાવવા મટિનું સાધનો ('ફાયર એક્સ્ટિંગ્વિશન')માં વાયુ છે. આ વાયુને બેળાચૂંકાં દોડા પાડવાથી ધીમેધીમે તે પ્રવાહી બને છે તે છેવટે બન બરફ જેવો થઈ જાય છે. એને 'સફો બરફ' કહે છે, કારણકે તે એકબજાથી પાણી થઈ નથી. આ શુદ્ધ બરફને અવધાથી દુઃખદાયક ફેલા પડે છે. આથી પાણીના બરફની દરીફાર્દમાં આ બરફ ટકો રાકવો નથી. બીજી વનસ્પતિના પાંદડાં સૂર્યના તાપમાં આ વાયુમાંથી જ

કાળના હજન તેમાંથી પોતાને ઉપધેથી બેરસાઈ જતાવે છે, અને આ રીતે છૂટા પડેલાં ઑક્સિજનન દવામાં મળી જાય છે. આ ક્રિયાને 'ટેન્-સાઈકરણ' કહે છે. આ રીતે સુષિમા વનસ્પતિ ધણેા ઉપધેથી ભાજ જાતે છે તે હવામાં ઑક્સિજન અને કાર્બનડાઈઑક્સાઈડનું પ્રમાણ સમતોલ રાખે છે. સામાન્યરીતે હવામાં દર ૧૦,૦૦૦ ભાગે લગભગ ૩ ભાગ કાર્બન ડાઇ-ઑક્સાઈડ હોય છે. ગીચ વસતિવાળાં શહેરોમાં અને નગરો છૂટથી હવાની આવજન ન થઈ શકતી હોય એવી જગ્યાઓમાં આ પ્રમાણ વધી જાય છે. ત્યારે શ્વાસોચ્છ્વાસમ શરૂકરી પડવા માટે છે અને આકળવિષય થઈ જાય છે.

લીલાશીખ પ્રમથમતા કેસલા પર વરાળ ઊડાવાથી કાર્બન ડાઈ-ઑક્સાઈડ, કાર્બન ડાઈ-ઑક્સાઈડ અને હાઈડ્રોજન વાયુઓનું મિશ્રણ થેદા માય છે. આ વાયુ 'બૉટર-ગેસ' કહેવાય છે. એમાં બે વાળે બદલે હવા વાપરવામાં આવે તો 'પ્રેડાસુસર ગેસ' બને છે. આ ગેસો દબોડોમાં વરમી માટે વપરાય છે. પેટ્રોલની તંગીના દિવસોમાં મોટરો પણ આ ગેસ વડે જ ચલાવવામાં આવતી હતી.

આ થઈ કાર્બનના રસાયનની એક બાજુ. બીજી બાજુએ કાર્બનિક પદાર્થો તે એકત્રા વિષુદ્ધ છેકે અગાઉ નિર્દેશ કર્યા અનુસાર તે માટે તો એક આશુ કાર્બનિક રસાયન આક્રિતવામાં આવ્યું છે, તે કે બધી હવે પ્રયોગશાળાની પેદાશ થઈ મળે છે. આપણી બેરસાઈ થીએ, આપણાં કપડાંકાતો, આપણા આરોગ્ય માટેની આવશ્યક દવાઓ, પશિએ, રંગો તે બીજી અનેક ચીજોના સમાવેશ તેમાં વાયુ છે. આ બધી ચીજોને આંખને વળગતી થીએ કાર્બનની જ કારણત છે. એ સંબંધી વિગતવાર માહિતી હવે પછી 'કુમાર'માં આવવાની છે.

આપનું લવાજમ આ અંક સાથે પૂરું થતું હશે.

જીવજનન અપવર્ગ સિવાય જે મોટા ભાગના માદકોનાં લવાજમ આ અંક સાથે પૂરાં થાય છે તેવાના માદક નંબરની આસપાસ આ એકની કોથળી પર કુડાણી કરેલું છે. તે મધા અંકમાં/એને વિરતારથી કહેવી 'કરકસરની વાત' તરફ આપનું ધ્યાન ખેંચીને બીએ: (૧) મની ક્રોડરથી લવાજમ મોકલતાં આપને માત્ર બે આનાને અર્થ થશે; એવાં લી. પી.થી મંથાવતાં ૩ આના થશે; (૨) પોપ્ટે ઑક્સિ એકસામાં લી. પી. રેલીકાર્ટી નહિ હોવાથી, સેક્ટો લી. પી. કરવામાં આપને કમ આવતાં દિવસો લીધી જશે. આ બે વાત ઉપર વિચાર કરી આપ શ. ૭-૧૨-૦૦નાં કાં તે મનીઆંદર કરી દેશો; અથર લી. પી.થી મોકલવા અમને લખી જણાવો? આખરે એક જગદ પડતાં મુશ્કેલીમાં જતર નહિ મળે તો આપ આજ રહેવા ઇચ્છો છો એમ સમજી આપને કપાતુસાર લી. પી. મોકલશો અને આજ ન રહેવું હોય તો કપા કરી અમને વેળાસર જણાવશો, જેથી અમને સલાચાર આનાના પોસ્ટેજનું અને એક ચોળામને પાઠે આપવાનું નાહકનું નુકસાન ન થાય સાથે આપને માદકનેજર અવશ્ય લખી જણાવશો: આ એકની કોથળી પર તે છે.

ગોપાલ ભાંડ (અનુ-૩૬૮થી વાદ્ય)

એટલે એવી રૂઢ (આત્મા) ધુમાડા સાથે આકારમાં ચાલી જાય છે. એ લોકો ત્યાંના અહોનું વહરય પોતાનાં સંતાનોને સમજાવે દે છે. આથી હિન્દુએ આકારનાં તારાની બધી બાબતનાં પંચાંગ જવાબી રાકે છે. પણ જમીન નીચે તેા મુસલમાનોને મૂલ્યુ બાદ ફક્તાવાય છે. એટલે બૂકરની બજાર તેા તેઓ જ પોતાનાં સંતાનોને જતાવતા હશે. માટેધરતીકંપની આગાહી કરતાં પંચાંગ તો મુસ્લિમ પંડિતોએ જ બનાવતાં એધએ. ગોપાલની ભુદિધી કૂબુચન્દ બચી ગયો.

હારેયરસનો પ્રાણ સહદમતા છે. ગોપાલ અર્થત સહદમ હતો. અત્રિના, નખમાં અને અસહાય પ્રતિ તેના અંતરમાં ભરે સમવેદના હતી. એ વાર એક ચક્રરથે કોઈ મોટા જમીનદાર પસિથી કંઈક અહેનતે એક તળાવ અને તેના કાંઠાની થોડી જમીન ખરીદી, તે ત્યાં એક નાનીશી સૂંપની બનાવી તે રહેવા લાગ્યો. જમીનદાર પૂરો નીચ હતો. મેલા બીચારને તળાવમાંથી પાણી જ ન લેવા દે! કહેતો કે

મે તળાવ વેચ્યું છે, તળાવનું પાણી નથી વેચ્યું! આજરે મામડો કૂબુચન્દના દરજાર સુધી પહોંચ્યો. કારણના કાળજ-નવ નેહી રાખ પણ વિચારમાં પડ્યો. એવમાં ગોપાલને તેનાં વિવેકાવાવેા પડ્યાં- ગોપાલે કહ્યું, "વાત તદન બરાબર જ છે. કારણમાં ચોખ્ખું જણાનું છે પણ એવરે પાણી ટકી ખરીદ્યું. આથી, બેરસા, તળાવનું બધું પાણી જમીનદારનું જ મળાય. જણુ તે પારકાના તળાવમાં પોતાનું પાણી કેમ રાખી શકે? તળાવ તેા તેણે વેચી નાખ્યું છે. એટલે તે હવે પોતાનું પાણી બીજે શાઈ કાઢણે હઈ જાય; યા તેા આ ચક્રરથને એના તળાવમાં પોતાનું પાણી રાખના બંદક માં સિક ભાડુ આપે." આ રૂસેા સાંમજતા વેગ જમીનદારે પોતાનો કુલ કઠાપી લીધો. ગોપાલની આની દાનવેદનાં, સહનુસુદિ ને સહદમતાની વાતો તેા સદા સો સંકથાં કરશે. આચાર્ય ક્ષિતિમેહન સેન (એક હન્ડિવા રેડિયો કમ્પનીથી કરેલું પ્રવચન: 'આનંદક'માંથી)

បុគ្គលិក ក្នុង ប្រទេស

આંક ૧૨ માગશર ૧૯૮૧ (દિસેમ્બર ૧૯૨૪)

આ સામાન્ય પ્રકારના અગેજ નથી તે બધું વિદ્વાન છે વચસ
કરૂણા ॥ ચુરુચર છે ફરિ ને ધર્મશાસ્ત્રી તેમણે ધર્મજી
હતોતો પોતે મોટા મુખા ની પદવી કોમત્રી શકત તેમણે ધર્મજી
તો મોટી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ થઈ ગઈત ને તેમણે માથું હાંત
તો પાઠવી તરીકે કચ્ચ પદવી કોમત્રી શકત પણ તેમણે લક્ષ્યાને
નથી કરી છે હોહાને મળુકારો નથી અને આજ નિષ્પરિચયી રહી
હિંદને આય ભ્રમણ કર્યા કરે છે જ્યાં સુધી ગોરજ પ્રતભા એવો
તેક પણ બજેજી શોધે ત્યાં સુધી તેમને ખાતર પણ અગેજ પ્રતિ
વિરૂધ્ધ નર ન કરી શકાય મે'

આ શબ્દોના માધ્યમથી જોગના પ્રશસ્તિ કરેની તે મીનજી
એ-સૂત્રની શ્રી બનારસીદાસ ચતુરેદીએ વર્ણવેલ 'કુમાર'ના
કેસા વર્ણના ઉપરના અધ્યાય આવેલ આને તે જો ને ભેજે શીમજ
માગરિલ સાધનાના સંક્રમણથી સંજોડા મીનજીના નિવૃત્ત ચરિત્ર
જે અભાર પાયા છે જે પશ્ચી ની પ્રતિતિ થશે કે જે ભ્રમમારે
પણ કુમારે પોતાના સાંકેતવંદની માટણી દેશી વિસાળ દેવી હતી
એ ચરિત્રનો કથાલ કરતા શ્રી દેશજી પરામારે સમજી કે 'કલિવર
પ્રતીક્રિયાયા'એ જે પશ્ચિર ને આધી છતાં જે પ્રિયસંલગ્ન શાસ્ત્રાચ
વિશાસ્ત્રોએ માંએ અલેલા ધર્મદેશ પાઠવી નથી પણ ઇશ્વર અમ
વાનને પ્યાલો પીએને ગરો પ્રિયતી દીકરે કે કંપના અને કવિતા
દેખીને જીવ કાઢેને વેરોએ જે ભોગો છે આમને મનની પાર લેતા
રોમો જે અવધત કે જે પ્રજ્ઞને માણસ કે ગરીબો વાલી છે,
દેખિયાનો મેલો છે પ્રિયિશ સંલગ્નનાં કેગાથી મોજેલ અમુત છે'

એ કાકા જન્મ પાતંગિ હતા એક દસબરી સોકયા એક નફારાર
કતારની એકળધીની કથા અને રીજી કિરીટ દાધીની આજી વર્ણા
જેવા પાથતો મિઠાસર ને કળલયા ખૂચે ગમેના કાધી ખરડી ગમેની
પાતની કથાનો જે દોઝાચક પ્રસાદો એ અકામી હતા એ કળજૂની
અકરણાનો ખગાલ આપતો એક કુરોતો કૃતારવા જેવા છે

પગ નાકારીંગી અગમે અંદેખર કુસાવ્યા ન જાતાં અમે એક કળણ
- ભુવા મા આવી પડયા હતા ને કિનીટ અદર ગરતો નતો દ્રવો
કળણ એટલે જમીનના ઘસાડ નીચે ઢાળ રહેલ પોલાણ નહીં
જોમા પૂર આવવાથી અથવા ભારતીયોદ મનાથી તાળીનો પડ થયો
એટલે જાણી કાઢાં રૂર નવા નવા પાણી ની વગળ પગલાં ઢોલે છે ત્યાં
પાણી ધુમકાં ધુમકાંને જોડા આઠા પડી નય છે નવારે જોડા આવે
છે કે પાણી ભેટી નય છે ત્યારે ત્યાં આઠાજોમા કીચક એકઠા થાય
છે સ ધારભગીતે મઠા પરનો કીચાં સુકાઈ નય છે ત્યારે તેના પર
ચઢને માણસો આવનાં હશે છે, પણ આવા વગળ ની નવારે પડેલાં
જોડા આઠાની આરનો શોષાં સુકાતો નથી માગ તેવું પછુ ચઢ
સુકાંજેલુ હોય છે આથી માણસ તેના પર રહેથી ચાલતા અદર
અંધી નય છે આવાં રહેલોં ભવાં કે જોડાં પછુ હશે છે નજરે

માણસ તે માયી બહાર નીકળવાનો પ્રયાસ કરે છે તેમતેમ તે બહાર
 ચરક થતો જાય છે આને વખતે માણસે કાંઈ પણ બળ ના વાપરતા
 વાત યત્ના સુધી જાય સાથે કાંઈ માણસ કોય તે તેને દૂર રહી કપડું
 કે દોરડું ના પાવાનું કહેવું, અને તે પછી રાખી એવા માણસને બેચી
 લેવાનું કહેવું માણસે કાંઈ ન કોય તે બાકી સુધીને પછી આગોટવા
 આગોટવા પછી તે ખાંડો ત્રીજીથી ત્રણથી બચી જવાય છે

દિરીઠ બહાર નીકળવાને બળ કરતો હતો તેમ તે બહાર વધારે
મરડ થતો જતો હતો આથી તે એટલો ગભરાયો કે કોઈપણ હાથ
ચોપવા માટે કાશ માથા લાગ્યો તેનો આગલો ભાગ છાની છુપી
બહાર ખૂંચી ચલેો હતો પણ પાછલો ભાગ જરા વધારે બહાર હતો,
કોઈએ તે એની નાસી રીતે ખૂંચેો હતો કે પોતાની બતને બચતા
તેને વધારે પ્રસંગી પડતી હતી.

એ વરસે કહાવના બેળમાગરા કાંચેસ મળેલી અને ગાપી છ તેના પ્રમુખ વચચે હતા કુમાર ના ચિરપરિચિત શ્રી પ્રજ્ઞાંસ આધી બેળમામના સુદર ચિત્રો મોકલીને તેનો પરિચય આપતો. પત્ર લખેલો તેમાત્ર એક વર્ષન આકર્ષક છે જ્યાંની માડી ચોપડી સાલસલ છે તે માનુસ જરાક બેઠકાર રહી છે જે વિવસના સન્ધ્યાસી થયે જ નવાને જે આસપાસના કુમરા, ડાકી, આમરાના વાદળો, બપુ થેપુ માંયયગેરનાય છે તે માટે સુદર નદનવન છેડીને કાઠાસાદેળ (કાસેકકર) શુભરાતમા કેમ માળ્યા તેત્ર જ આશ્ચર્ય પાપ છે

“આમિ દિકા એવો હતાજામી ખડકે કે તે જુદીજુદી પ્રલમોનો ભોગ
 થઈ પડયો છે અરથ નસીન, ફેંચ અયોજ, પોરૂંબીક હાઈલીઅન
 સોએ આ મહાકાથ ખડને પીળી પાધી છે ત્યાની મૂળ વત્તો એસલી
 મજાત અને લોણે છે કે એમનો કાલ લેવા લેવા કોએક પ્રલમ ખૂની નથી
 મોરસીન આઈ આન્થા તે અગ્રાજ શિકાએ પહેલા દિદમાથી
 મધ્ય લેષ રી લોડ આઈ આની મસોજા તેઓએ નેપાર મલાયો,
 મૂળ મદનીસો જોડે સમ્રથ કેળો, ધરના ખાન ધા ધા ને નમીનો
 ખરીલી અરોજ ન નજવાજા એવા પ્રતોગી પથ તેઓએ નસનાઈ
 ઈએ ને વેપારને મલુકુજ સાધનો વપળવો.”

૧૯૬૬માં અર્ધો દિવસો પ્રબલો દિવસો મન્દિરો ખરે દેવલે ગાથાથી શરૂ કરી જમણે બે વેરાન વચ્ચે યાદને દેવલે કાટની કેટલી મુશ્કેલ છે તેનો ખ્યાલ આપણને યાદી બેઠાન આવે દિવસોમાં પરસોના અને વેસો નાખીને માણસોનો પણ ભાગ આપીને જાગ્રાસાથી કેડા છુપાવડા છુપી લગભગ ૬૦૦ માણસો દેવલે સહુ કાળથી એ સ્વામી સાથે પણ કહીએ તેમ દિવસોએ જ નિર્માણ કર્યું છે કંઈ જમણે અને સળધે વોલાના કેડા પુરતકમાં વધુ છે 'રાષ્ટ્ર નિર્માણ કરવાના અને દેવલે આપવાના સામાના દિવસોએ હાડની કાચરો કરી નાખી છે લગાડ કાંટી નીકળી ત્યારે પણ એ જ બહાદુર દિવસો જમણે સાથે સરવાળામાં રહી અટક્યા હતા દિવસો દેવલે અને દેવલેના માણસો

તેઓ સહકર્મીઓ રાખી હતી. નર્મન પૂર્વ આક્રિષ્ટતા નજીકમાં પ્રાણ પાચરનાર પંજળી રીંછો સિવાય કોણ હતું? પણ આજ રિયલિટી હતી છે. હવે હિંદીઓ તેમને ખૂંચે છે, ને ત્યાંથી હિંદીઓને તેઓ કાઢવા મથે છે.” આજ કહીને એ પૂર્વ આક્રિષ્ટતા “નીચા” નામના પ્રાંતનો પરિચય એ અંકમાં ચિત્રો સાથે આપ્યો છે.

આ અંકની ‘આધુનિકી’માં એક એવા આપકર્મી માણસના કપરી યુરોલીના પણ પ્રેક્ષક મારાકાળતા રમરજીનો ફરો હતો, કે ને નેતે કહાડે કંઈકેડોને વડો પ્રધાન થયો. આજે પણ એના સહોદરે એના ન અસરકારક નીવડે એના છે:

‘રેકૉર્ડેડના એક ગામમાં તે જન્મ્યો હતો, નિરાણેથી બહુ જીવતાં બાદ એને ખેતરને આશ્રય લેવા પડ્યો, અને ત્યાં સાધીતરી કે કચારા વાળવા, પંખી ટાવવાં વગેરે કામ કરતાંકરતાં તે ખેતીમાં પારંગત થવા લાગ્યો. પણ બાળપણથી જ તે રાજનીતિનો રસિયો હતો; અને ખેતીમાં કંઈ બરોબર ગુજરાન ન ચાલતું લાગવાથી એને કુદરતની મીઠી ગંધે મૂકીને રાજેશમાં વસવાનો અવસર આવ્યો. ૧૬ વરસની નાની વયે તે હોસીરાથ પ્રમુખ અંગળનો સરનદીન ગામમાં. તરત જ તેને ચિરંતનમાં તક મળી, અને આખરે લંડનની સુવલ્લેખ્ય શેરીઓની તેની લાંબા વખતની કપવાના નર્મોદનને નિદાનવાનો અવસર આવી લાગ્યો. પરંતુ લંડનમાં તેનાં સુવલ્લેખો રેખાં સરી પડતાં જીણાં. તે કહે છે કે, “હું લંડનમાં આવેશ ત્યારે એક પણ આદમી એવા ન હતો કે જેને હું પિછાનતો હોત અથવા ને મારી પચા કરે. કોચા રોથવા મટિ જે કોઈમાંય આદવાડિયોં સુધી પહોંચી દેખિશાઈની નહરેખજની કારો વાચ્યા કરી. અદવાડિયાં સુધી હું એકાગ્રી અને બહાનિયુક્તિવરો માળતો લંડનની શેરીઓમાં ભગવા કર્યો. છાપાં વેચનારા છોકરાઓની પણ મને ઈર્ષ્યા થવા લાગી. છવર “બસ-ગાડી”ના પાસવાનની પણ જગ્યા મળે તો તેની પણ હું તપાસ કરતો રહ્યો. પણ એવામાં સારે નસીબે અદવાડિયે પંદરસિલિયના રે મને એક કામ મળ્યું અરે.

“પેણ મારા ધરનું ભાડું આપવામાં મારી સખળ મૂકી ખૂટી મઠ, અને ભલેકે મારે જેવું થયું. એટલે એક કાર્પેસવાળાની કુકોને, અઠ-વાડિયે દસ સિલિંગને પચારે પચળીડિયાં પર સરનામો કરવાનાં હંધામી કામે રહી ગયો અને બાર માસ સુધી ત્યાં જ નજવાની કીધું. ત્યાર પછી મારી પચાર બધેને પાઠક થયો. એ વર્ષેરચવાન બેંચારમાં ચાલતી રેલવેની આક્રિષ્ટતાં અરતિયાં કરવાના કામે મને રોકવામાં આવ્યો હતો. હું તો બેઠો જીક્યો: પાઠક આ તો જળરી ફેલેલ જીણાં મારી વાત મારો ન મારો; પણ મારે દિસાને તો એ વર્ષ મને સારે વિજય અને પરાક્રમનું નીવડ્યું. એ વર્ષેર સિલિંગ

માંતો મેં ખાધુ, પીધુંને સજ કહું. રાસની રેજ. કાચબરી ઈન્ડીયન તથા સિટી ઓવ લંડન કોલેજમાં અખતો. કેટલીક ફી પણ હું આ પચારમાંથી જ ભર્યો; એટલું જ નહિ, રબરેમાં વતન જવાની વાંટખચો પણ એમાંથી જ ફાળવ પ સકતો. કિંગ્ડમ અને એંગલ વચ્ચેના બાહુતા ભાગની મઝીએ. હું સોધામાંનું સીધુંસામન્ય અચીતે લેતો. મારા ખેરાકમાં જન્મેલા હોલ મુખ્ય હતો; પણ લંડનમાં તો એ જાણે મેં, એટલે તેનું માર વતન રેકૉર્ડેડની ગચારી વાપરતો. આમ માર્કેટનું ગુજરાન સાત આનામાં પની રહેવું: ચા કોઈ જેવા વિલાસનાં તો મને કાંઈ જ હતો; એટલે એને બલેકે સદા મરમ પાળ્યોથી ચલાવી લેતો. ફે પણ ચા નેવા જ ખેરાક છે, અને ગદાવરે પડ્યા પછી તો કે જેટલું રાઈસ પછી લામે છે એમ મને જીણાં આંખોં બપોરનું જીણું પીઅઈ અને પછીની કોંપી નાશીઓમાં ખાઈ આવતો. મરે ચાઉ છે તે ખાણ પાછળ મેં રોજના બે કે ત્રણ આનાપી નધુ ખરું નધી. એ ખાણું તો મારા આખા દિવસનું મુખ્ય લોભન હતું. સવા રના આપી સારવાના છ સુધી મારે મોકરી ભરવી પડતી. તોજ પરાઈયે ચારને રકોરે હું પચારી છોડી જીએ. થઈ જતો, અને વિલાનતણ અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતો. તેને નાઈટ કોલેજમાં જીએ જિલ્લે ૧૧ વાચ્યા પહેલાં સવા પામતો નહિ. એવામાં એ વખતની નંસાલ સિલવલ કલબના ચિટનીસના રહરયમની બનવાની મને તક મળી, અને તે દિવસથી મારે સિલારે ચલાવા લાગ્યો.”

આખાપકમાં જેલંડના પંતપ્રધાન થમિસારાજે મેંકોલેનકદની. **આ** બધી પચોસ વરસ પર ગુજરાતી સાહિત્યમાં જેના પ્રમાણે વાચકોને આકર્ષ્યા હતા અને કવિની નાનાતા જેના પર મુખ થવા હતો તે ૨૫. પુદ્ગાળ શુકલની ‘દુલપાંદઈ’ના ફરો સૌ પહેલાં ‘કુમાર’ના આ જ અંકમાં પ્રકટ થયેલા. તેની એક વાંચની: ‘હું કોરી’ આજળ અલક જીએ રહું છું એનો અર્થ એમ નથી કે હું અવિષ્ક કું; પણ જે હું તને મળીને પ્રણામ કરવા બઝે તો તારું મુખમળ આવી ફરિમયાઈમાંથી ખસી બધ. કોણ કહે છે કે હવે હું ફેલું તો માર તરી માર મને ને દાહરડાં ગાય છે તેનું અનુભવ છે.

અંગ્રેજોમાં કોઈને ઘેર જતાં કે કોઈને મળીને નેજા ટાપી જતાવાનાં વિવાલ રાષ્ટ્રી પડ્યો તે કહી તો આ ફરો પચમ થઈ: એ વિવાલ નહી વખતથી ચાલતી એ ફરી કપારી પડ્યો છે. પહેલાંજ વખતમાં કોઈ અંગ્રેજ સરદાર કોઈને ત્યાં મહેમાન થઈને જતો, ત્યારે આજ પચી ટાપી જતાવતો. આપી તે એમ જીણવતો કે હું મારીતવ વારને બળે નહિ, પણ થજાનનાં ખરોસા ઉપર છું. ત્યારથી એ સોશામાં-ખાસ કરીને એ એકામન-ટોપી જતાવવાનો આજ પડ્યો છે.

કોથળી સુખારક!

કુમાર ઉપર આવતી કોથળી મટિના કાચોળાની લંગીને કારણે વચ્ચે અમારે એ લંધ કરી નાના કાચોળામાં બીંદીને કુમાર નોકલને પોંકે ત્યારે, કોહોહો, કેટલા બધા વિરોધના કાચોળા આવેલાં ને આક્રોશની વાત પણ સાચી હતી: કોથળી વિના તેનું મુખ આકર્ષ્ય અને મોઢું ધન ને ચિત્રો, તેના ચોલાઈના ચૂંચો થઈ જતો હતો. કેટલોકે તો અમને ત્યાં સુધી લખેલું કે લગભગમાં થોડો વખતો કરીને પચોળા અમારે કોથળી તો ચાલુ રાખવી જ આવજત, એવું કહી ક્યાં વિવા જ અમે પહેલાંમાં વહેલો તરે ફરી કોથળી આઈ કરી દીધી. પણ અમારી એક નવાઈના કારણની આજળથી અમને ખમાર પડી હતી: ને કોથળી મારી સૌ આટલા આટર લેવા (કુમારનાં સંરક્ષણ) ક્યાં જળજ્યા પછી મળે એ બીજા અનેક કથોળામાં આવતી હોઈ લેકા એને કાળજીપૂર્વક સાચવી રાખે છે.) એ જ કોથળી ઉપર, નાગ-સાનામાને બેસાવેર મથાળે, પાતાનો આક્ર કંળર લજોલો દોષ છે, એ ચાક રાખવાની અને ફરેક પચગથવદાર વખતે તે અમને લખી જીણવાની જરા સરખી તકલિફ પણ લેકા કેમ નહિ લેતા દોષ? એટલી નાની સરખી આપની તરફી તો અમારી મોટી નહેમત બનવાની છે: જલજીના સમુદાયમાંથી આપનું નામ રોષી કાઢવાની. તો ક્યા કરીને. આ વાંચીને તરત, પેલી કાંચે મૂકી રાખેલી કોથળી પચોળ પચોળ લગભગ બાળતતા આપના નિર્ણય સાથે જળી જીણવતો? આમાર-ખજો આમાર. અને હવે અમની કોથળી આપને મુખારક!

પ્રમંશીલતાની પરાકાષ્ઠા સમી રમત મૅરથોનની રફ માઈલ દોડ

જરા વિચાર તો કરી જુઓ: એક-બે નહિ પણ ઇન્વીસ માઈલની દોડ!

આનંદ આપતી કોઈ ફિટ્નેસ જેવા માટે પણ સતત એન્ઝી કલાક બેસી રહેતાં વખાને પાક લાગતાં હશે, ત્યારે આ તો સવા ત્રણ કલાક સુધી સતત દોડવું જ રાજવાની વાત થઈ! કેટલાકને તો એ જગે પણ નહિ ગતરે, પણ એ 'દક્રીફ્ટ' છે કે આ દુનિયામાં, અને આપણા યુજ્જરાતમાં, એકીસાથે ઇન્વીસ-ઇન્વીસ માઈલ દોડનારા પડ્યા છે!

સમગ્ર દુનિયાનો મોટામાં મોટો ખેલરૂઢ-કસપ તે વિશ્વ-ઑલિમ્પિક-કસપ. એ કસપમાં જેનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે તે આ લાંબી દોડ (મૅરથોન)નું પૂર્વ અંતર ૪૨.૧૯૫ મીટર એટલેકે ૨૬ માઈલ તે કસપ વાર હોય છે. એ અંતર દોડવા માટે ત્યાં તો થોડાંક યુવાનો મેરાને પડે છે. ઑલિમ્પિક-કસપમાં એ જવાં મેરાને દોડતા જેવા એ એક લડાવો ગણાય છે.

આ તો સગરત દુનિયાના આઠની વાત થઈ! પણ જુદા યુજ્જરાત અને અગાધાવાઈમાં પણ એ ૨૬ માઈલ દોડનારા પડ્યા છે એની સાબિતી તાલેતરમાં જ ગળી.

ગઈ તા. ૨૭મી નવેમ્બરે પરાદિથે હ વાગ્યે અગાધાવાઈના વિખ્યાત કંકરિયા તળાવને કાંઠે કેટલાક યુવાનોનું ટોળું જમા થયું હતું. સવારના સાડા હ વાગતાં મુખીમાં તો એક ઍમ્બ્યુલન્સ કાર, એક મોટર, એક મોટર-સાઇકલ અને આઠ-દસ સાઈકલો એ જમા એ હાજર થઈ ગયાં. સાદ પડ્યો: 'ઇન્વીસ માઈલ દોડના હરીફો તૈયાર થઈ નહય'! વારાફરતી ત્રણ યુવાનો બહાર આવ્યા. તેમને ઍમ્બ્યુલન્સ કારમાં બેસાડી એક ટાંકડે તેમની ચારીરિક પરીક્ષા કરી અને એ ત્રણેને દોડવા માટે લાયક કરાવ્યા. પોણા સાત વાગ્યે ફરી સાદ

લેખક
વામુદેવ
ભટ્ટ

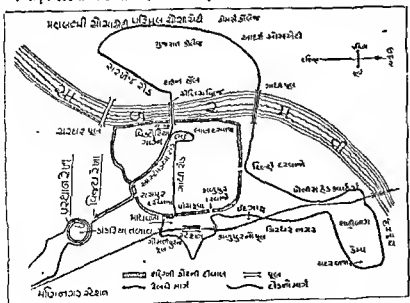

એ કલાકમાં સતત ૨૬ માઈલ દોડી પહેલા આવનાર અરવિંદભાઈ લલિતભાઈ મોહાડ

પડ્યો: 'દોડનારા હરીફ બાદ એ પ્રધાન-રેખા ઉપર આવી નહય.' ત્રણે યુવાનો પ્રધાન-રેખાએ આવી પહોંચ્યા. પ્રધાનકારે (સાદ સર કરાવનાર પંચે) દોડવાની સંજ્ઞા આપી, સમય મોંઘનાર અધિકારીએ એક-પડી (સ્ટોપ-વાય) બાંધી કરી અને દોડ શરૂ થઈ. આગળ, લાલ વાડા સાથે એક મોટર 'પાયલટ-કાર' તરીકે નીકળી. તેની પાછળ ત્રણ દોડનારા અને તેમની સાથે બખ્ખે સાઇકલિસ્ટો મિસ્ટીની પેલીઓ સાથે રહેતે પડ્યા.

કંકરિયા તળાવનાં બે ચક્કર પૂરાં થયાં, સવારમાં ફરવા આવેલ થોડાંક પોણા લોકો આદર્ય સાથે આ ખેલ જોઈ રહ્યા હતા. હરીફોને સંજ્ઞાકોને ખાતરી હતી કે બહુ લોકો જેવા આવવાના જ નથી અને તેથી લોકો જે દોડનારા પાસે ના આવે તો દોડનારાને જોઈ પાસે લઈ જવાનું નહોતું હતું. આથી કંકરિયાના બે ચક્કર લખાંચા બાદ દોડનારાનો માર્ગ ગાંધી નગર તરફ ઓંકેલો. મુખ્ય માર્ગે ગણિતનગર રોડના પર પહોંચી બાજુના રસ્તેથી પાછા કંકરિયા પોંચી રાયપુર દરવાજે થઈ આરતોડિયા માર્ગે વિઠોડારિયા ગાઉને આગળથી લાલ દરવાજા અને બદ્ર આવી, સીધા નહેરુ રાજમાર્ગે ગાંધીરોડ પર. તે પૂરી કરી પાંચકૂવા દરવાજાની બહાર માધવભાગ પાસે થઈ, ગોમતીપુરના પૂલ પરથી સરસપુર ગતીતી, ત્યાંના દરવાજે હાય ર્બ, કાળુ-પુરનો પૂલ બીતરીને ગ્રેમદરવાજા, હંદવા મોટી અને ગિરધરનગરને માર્ગે સાહીભાગ ત્યાંથી છેક ઈમ્પ, માં સદરબલર પાર કરી પાછા બીમનથ અને ત્યાંથી સાળરમતીના રેલવે પૂલ પાસે બેરોડેના બેગલા આગળ થઈ પોલીસ હેડ ક્વાર્ટર્સ.

ત્યાંથી સીધા રિઠ્ઠી દરવાજે થઈ સાદપુર દરવાજાને માર્ગે ગાંધી પૂલ વડાવી સ્વરિકત સેસા-એટી પહોંચ્યા ત્યાં તો રિવસ થકી બંધા હતા. પણ પેલા ત્રણ જમા હજી લેસમય થાકતા જવાતા

અગાધાવાઈ-મૅરથોન શરતની દોડનો નકશો: એની ૨૬ માઈલ દોડમાં અગાધાવાઈનાં બધાં જ અગત્યના સ્થળો આપરી લેખામાં આવ્યાં છે.

नै हित आदर्श सोसायिटी सीधा परिभूत सोसायिटीने हस्ते
भवावस्थीने पावली आगण यर्ष सरणेनै रोड हजुर मजून ह्वा
त्वाथी केविस स्थिर जेतरी, चिष्टोदिया गाउन आम्बळथी पाश
आस्तोडिया रोड अने रायपुर हजुराये यर्ष कामचिन्ने हस्ते

આપણે વાળતા કહીએ તોગેને સાક યાગે હોય તે બને પણ
પેલા હોનારા સાકી નય તેમ નહોતા પારસી અધિકારી પાસે
કોરેલી વિચલ રેખા તેમની જ સાક ભેટી હતી અને આ લીરોગે
ભેને વડાવી ત્યારેજ પરરપરને સ્તોત્ર થયે

જાનની ૨૬ ગાઈલ દોડમાં બેઠે છે તો ધણા પછુ બેઠે તેટલા ધંધા ન હોઈ દોડ પૂરી કરી શકતા નથી તે સ્થેએ પૂરી કરે છે તેમાંથી મુશ્કેલી તો તરલ ન તબીબી સારવાર આપી પડે છે પણ આ લોકો કોઈપણ સેવા સેવી વાત તો એ છે કે અમદાવાદના આ ત્રણ દોડવીરોને હાથ પછુ સારવારની જરૂર નથી પડી દોડ પૂરી થઈ પછી રમવા બાકી અથવા બાકી બાદ કરતા તેઓ મૃત્યુ મુશ્કેલી દોડ સેન્ડ નહોતો એ મુશ્કેલનસ ડ્રિગેડ તરફથી સારવાર માટે ને સારી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી તે પછુ તેમણે બીન કુપયોગી ટ્રાવી મરબજા આશરોથી દોડ દરમિયાન તેમને પોસાક પાળાની જરૂર પડે ન અને તેથી રમકીડો આસિપિક્ક ગરજા તરફથી કરવામાં આવેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે તેમણે દોડ દરમિયાન મોડમી અને ડોડી સીધા હવા

પ્રથમ આવનારે હોડ વીર દત્તા બાઈ આરવિંદબાઈ લઈ જાય છે. બાઈ
રોડેડાં ગિવના સાચા ચલાવનાર છે. કારીગરનું શરીર તેમની વીર
તાને પુરાણો બરાબર આપી શકે તેટલું નથી. તમને તે રસ્તામાં
મળે તો તમે રજાને ધણુ જ્યાં ન કરી શકો કે તે સતત સવાં તણુ
હોડાં સુધી હોડી રવુ માર્ગસિત્તુ અતાર પાર કરી શક્યાં હશે

બીજા વાણ છે એક ડોહરો તેમજ નાગ છે ડાં બી એલિયસ
૨૪૨૨ પર્વતા એ ડોહરોને બહુ નાનપણથી જ દોહરતા નાંદ લાગેતા
છે તથા એલેક્સાન્ડર એમ બહાન તેમ તથા એક સામાન્ય માલુમ
આશી પછુ લગ્યાં છતાં યતનગતી મજબુતા એ સુવાન ૧૮૬૩
માંથી કદી અમ્ન સુધીમા ૨૬ માસ દોહતી રહેતી ૨૨
દોહરો છે એનાની વાણ તો અખિલ હિંદ એપિધિપ્ત લેતપતના
આરાધા નીચે દોહાએથી છે સામાન્યરોતે જનવામાં દોહ પછુ
૧૮૬૨-૬૩ વારપાથથી વધારે વાર આ શરત રોહી રાંતોની પછી
પછી આ સુવાન ૧૧ વાર દોહવા છતાં આરાધા રોહી છે તેને ૪૦૦
રેવની રહેતી ૪૦ વારાંતની દોહ હોતી બતાવેતો!

[illegible][illegible]

અમદાવાદના આડિયા જતાગાથી
મર્દોના હોડતા વપરના અને હરીફા

[illegible]

પણ આપણા દુઃખિય યે છે કે તેમની શક્તિ તેમજ તથા પ્રદ
શિત કરે છે તે સમતપ્રભવના મેદાન તરફ આપણી નજર જ ની
ઘીયતી આ સ્થાને જનસમુદાયના અને એ જનસમુદાયને દોર ને
આપણા અસ્થિતિ મેદાનો અને અખલાદોશો આ નજર નહીં
આને તેવી આશા જોડી તેો નહિ જ પડે ને !

અગ્રેણ લાખાનું માસાન્ય

અગ્રેષ્ઠ કાપાનું સામાન્ય જો
મારા નાનકડા જ્ઞાનભંડારમાંથી અગ્રેષ્ઠને બાંધકાર કહી શકે નથી જો આપા જાવવા માગતો નથી અથવા ભારતીય જો
એને હોડે અથવા રાત્રે કોઈ પણ હું ઉઠતો નથી માત્ર મારે આશરો જોઈએ જો હું એ જોઈ શકાય હોય તેના કરતાં બધારે સ્થાન મેં મારે
અથવા એને આપણી ફેજગીરું માન્ય થવું બનાવવામાં ન આવે એને કેળવણીનું માન્ય થવું બનાવી આપણે આપણી બાજાગીરને કયા
બનાવી આપણી બિલાઈ(ઓ) પર આપણે મારે લોભે નામથી મારી સમજ પ્રમાણે દિલ્લી બંધાર આપણ કહે ન શકે કયા પ લેવા ન
મને આપણની આ યુવાગીરી આપણ કહેતા હોયો વરડો સુધી જાનવી વચિત રહ્યો એ આપણની આ જુલુને નથી સરખ લામરી
પરવાની થતો આ કઈ નાની વાત છે કે આ બધું ભણવું છતાં જો અગ્રેષ્ઠ કાપાના બાંધકારની વાત સદી માન્ય નથી એમ તામિલ
નગર પ્રાતિક સાધા છે તે કિન્દુરતાની રાષ્ટ્રવાદી છે તેવી જો અગ્રેષ્ઠ વિશ્વભાષા છે નમતની બાષા છે એ માન્યો રાષ્ટ્રીય મંદાર વર્ધ
સકે તેમ નથી અગ્રેષ્ઠને રાષ્ટ્રવાદી કહી શકાય હવે તેની જાણ થેકું પણ અગ્રેષ્ઠ કાપાનું સામાન્ય કહી નારા પામવાનું નથી — મેં

જનતાનાં પ્રાણીમાત્ર-અર્થાત્ ગનુષ્ઠ, પશુ, પંખી વગેરે જીવો નર તથા નારી એવા બે ભાગમાં વહેંચાયાં છે. ગનુષ્ઠ જાતના આ બે ભેદોને સ્ત્રી તથા પુરુષ કહે છે. એ તો આપણે જાણીએ છીએ. સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચેનો ભેદ પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્રમાં તેમના આટલા પ્રાકૃતિક ગુણો દ્વારા દર્શાવેલો છે.

સ્ત્રી-પુરુષ : કમળતા, ગાદેવ, સુંદરતા વગેરે સ્ત્રીઓનો ગુણ છે. વળી સદન-શીલતા તથા રસપ્રેમ (આત્મ-સમર્પણ) સ્ત્રીઓના મુખ્ય ગુણ ગણાવા છે.

પુરુષ-ગુણ : વીરત્વ, બળ, સાહસિકતા, રૂપધર્મ, ઔદાર્ય, અહંકાર તથા નીરવ વગેરે પુરુષોના ગુણ કહા છે. દેહમાં સર્વ પ્રકારની સુકુમારતાને સ્ત્રીઓના ગુણ અને સર્વ પ્રકારની ખડતલતાને પુરુષોના ગુણ કહા છે. બીજી રીતે કહેતાં તો રૂપ તથા શીલને સ્ત્રીઓનું બુદ્ધિ કહ્યું છે તથા વીરત્વ અને રૂપધર્મને પુરુષોનું બુદ્ધિ કહ્યું છે.

જનતાનાં પ્રાણીમાત્ર એમ બે વિભાગમાં વહેંચાયેલાં છે તેમ જનતાની વસ્તુમાત્ર જનતા, મધ્યમ તથા અધમ એવા ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે. આ વિભાગો કારણ સત્ત્વ, રજસ તથા તમસ નામનાં ત્રણ તત્ત્વોને અનુષ્ઠાનીને ધમ્યે છે. આ ત્રણ તત્ત્વો સુધિમાં સર્વે પ્રકારનાં ગુણો આવી જાય છે. સત્ત્વ, રજસ તથા તમસ એવા ત્રણ તત્ત્વોમાંથી બનેલી કહેવાય છે.

આથી દરેક વસ્તુની એમ મનુષ્યપ્રકૃતિના પાંચ સાત્ત્વિક, રાજસિક તથા તામસિક એવા ત્રણ ભેદ કરેલા છે. (૧) શાંતરસપ્રધાન કાનુ-ભયમય અને રિચમર્મિને સાત્ત્વિક કે સત્ત્વગુણી જાણાવે છે; (૨) વીરરસપ્રધાન, અનુરાગમય ગૌરવમૂર્તિને રાજસિક કે રમેશ્વરી જાણે છે; અને (૩) રોદરસપ્રધાન, કંટકરજાળી અક્રમિતને તામસિક કે તમેશ્વરી જાણાવે છે.

જનતાના સર્વ, પાત્રક તથા સંદારક તરીકે ગણાતા ધક્કા, વિરણ અને મહેશની ત્રિપુટી વસ્તુતા આ ત્રણ તત્ત્વોના આધારે પાંચ પ્રકારનાં છે. આ સાત્ત્વિક, રાજસિક તથા તામસિક પ્રકૃતિવાળાને સામાન્ય વ્યવહારમાં આપણે ઉત્તમ, મધ્યમ તથા અધમ માણસો તરીકે ઓળખીએ છીએ. અર્થાત્ ઉપર કહ્યું તેમ આ ઉત્તમ, મધ્યમ ને અધમના બેદો ઉપરના આ ગુણોને આધારે જ પાડવામાં આવેલા છે. સાક્ષમાં તેમનાં લક્ષણો પણ આપ્યાં છે.

ઉત્તમ પુરુષ : ઔદાર્ય, ધૈર્ય, કારણ, ઔદાર્ય, દાસિય, ત્યાગ વગેરે ગુણોવાળા અને નિર્દય પુરુષ. વળી નાના શાસ્ત્રસંપન્ન (વિવિધ શાસ્ત્રો ભણેલા), વિવિધ કલાઓ તથા ધર્મધર્મ સમજનારો તિલકાશુ, તેમજ સ્વભાવ તથા આચરણમાં શ્રેષ્ઠ હોય તે.

મધ્યમ પુરુષ : મધુર, જ્ઞાનસંપન્ન, લેહાચારને નજીકનાર તથા મધ્યમ પ્રકૃતિના ગુણોવાળો.

અધમ પુરુષ : દુઃશીલ (જરાળ સ્વભાવવાળો), દુઃશ્ચારી (જરાળ આચરણવાળો), કુસત્વા (બાયકો) અપ્રમુદિ, કોપી, કૃતંત્રી, ધાતકી, રૂપ-વચની, કંઈત, અભિમાની, સીંચાલા (સંપદ), બ્યસની, કંઈકપ્રિય (અભિયાગી), આદિયા, પાપકર્મી, અન્યથા

પડાવી લેવાની દાનતાવાળો વિગેરે સર્વ દુર્ગુણસંપન્ન.

એ જ રીતે સ્ત્રીની ત્રણ પ્રકૃતિ નીચે મુજબ છે :

ઉત્તમા : ઉત્તમ ગુણ, શીલ તથા કુળવણી સ્ત્રી, જે મૃદુ-સ્વભાવી, સરિમતા, ચપલા (ચતુર), પરિમિતતા (મર્યાદાવાળી), દક્ષા (હાલી), સત્ત્વજ્ઞ (સત્ત્વપ્રજ્ઞ), વિનયાનિતા (વિનયશીલ), ઝંખીસ, ધૈર્યા (ધીરજવાળી) તથા રૂપમાધુર્યા હોય તે. ઉપરાંત નીચેના ગુણોવાળી સ્ત્રીને પણ ઉત્તમા કહી છે. શાંત સ્વભાવ (અપ્રિય થવા છતાં બે શાંત રહે કે રૂપમાં પણ મીઠા રહે - કોષ પામે નહિ તેવી સ્ત્રી), કાર્ય-કાલ-વિરોધતા (કાર્યને સમજનારી તથા સમય અનુસાર ચાલનારી), કક્ષાશિલ્પનવિચારક (કલા-વિષયોમાં પ્રવીણ) તથા ઉત્તમ કુળ તેમજ ધનવાળા પણ એની કામના કરે તેવી સ્ત્રી.

મધ્યમા : બહુ ઉદ્વેગ નહિ કે બહુ નિર્વેગ નહિ તેવા મધ્યમ પ્રકારના સ્વભાવ તથા ગુણોવાળી સ્ત્રી વળી પુત્રપત્ની કામના કરનાર તથા પુત્ર પેળેની કામના કે, કામોપચારકુશલ સ્ત્રીને પણ મધ્યમા કહી છે. તેને પ્રતિપક્ષની ઈર્ષ્યા કરનારી તેમજ પક્ષમાં ઠોપાયમાન તથા ધક્કામાં પ્રસન્ન થનારી (કાણેકોપાશ્વપ્રસાદ) પણ જાણવી છે.

અધમા : રક્ષા (વાણી વર્તન તથા રેખાખર્મમાં કંઈક), અસ્થાનમાં ઢસનારી, ઉતાવળે ચાલનારી, કંઈત, કોપી, કૂર સ્વભાવવાળી તથા અધમ પુત્રોનાં અન્ય સર્વ લક્ષણોવાળી સ્ત્રીને અધમા કહી છે. આ ઉપરાંત તેમાં અન્ય લક્ષણો પણ કહા છે : જેમકે અતિ માનિની (અતિ માનવાળી), પતુષા (દુરવચનો બોલનારી), રીધેરોષા (લેખિ સ્વામ્ય રીધ રાખનારી) તથા કારણવગર કોષ કરનારી વગેરે.

આવતા હપતોમાં આપણે સ્ત્રીસ્વભાવ અનુસાર સ્ત્રીઓના નિવિધ પ્રકારો જોઈશું.

ઉનાળા ઉત્તર શિયાળામાં ટાંઢ વધારે શાધી પડે છે.

પણ હોમો એમ માને છે કે ઉનાળા ઉત્તર શિયાળામાં સર્વ પૃથ્વીથી દૂર જવાથી શિયાળામાં ટાંઢ પડે છે. પણ આ માનવલ ખોટી છે એવી જોડેક શિયાળામાં તો સર્વ ઉનાળાના કરતાં પૃથ્વીની થી પડે છે. આમ છતાં તેમ થવાનું કારણ એ છે કે પૃથ્વીની થી સીધી ન હોઈ સૂર્યની થી દોષાથી જુદાજુદા સમયે પૃથ્વીની ઉપરથી કામ સૂર્યની તરફ જુદીશો હોય છે. ઉનાળા અને શિયાળામાં ઉપરતાગતમાં ફેરફાર થવાનું મુખ્ય કારણ છે જ્યાં સૂર્યનાં ત્રિરેખા ત્રાંસો પડે છે ત્યાં અમતિ ખાલી હોય છે અને જ્યાં સીધાં પડે છે ત્યાં વધારે હોય છે. પૃથ્વીની થી થી દોષાને કારણે વરસાદે અરધો ભાગ ઉત્તર ગોળાર્ધનો ભાગ સૂર્ય તરફ જુદો હોવાથી ત્યાં સૂર્યનાં ત્રિરેખા સીધાં પડે છે એથી ત્યાં ઉનાળો હોય છે અને તે જ વખતે દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ત્રિરેખા ત્રાંસો પડતાં હોવાથી ત્યાં શિવ. એ હોય છે. વરસના બીજ અરધા ભાગમાં આથી ઉલટી સ્થિતિ હોય છે. જો પૃથ્વીની થી સીધી અને તેની ગાંધેરમાને કારણે હોય તે આ પ્રમાણે ન થતાં, રૂંદા ત્રિપુલ્લત આગળ કાચક થવાથી રહેત અને બંને મુખ આગળ કાચક શિયાળો હોય.

રિપબ્લિક ઓફ ઇન્ડિયા

જેવું જરૂર નીકળે તેની ટિકિટો
સાથે આપી છે તે સાચા
પુરાવાઓની સિલક જાણુ
નિની ટિકિટો પૈકીની એક

INAUGURATION JAN 26 1950

REPUBLIC OF INDIA

INAUGURATION JAN 26 1950

આ યુગનો એ સંસારવ્યાપી શોખ

REPUBLIC OF INDIA

INAUGURATION JAN 26 1950

ભારત-પ્રજાસત્તાકેની
નવી ટિકિટો

૧. આપણી ત્રી રમ્મી નવજુલારી ૧૦૫૦ના રોજ ભારત પબ્લિક
સાનની પોષ્ટમણી થઈને નવું બધારણુ આગમના આરંભે તે પ્રગટ
રમણમણિ કરવા દિવસ દેખાવામાં તરફથી એ નવી ટિકિટો
બહાર પડનારી છે તેવું દર્શન ઉપર આપ્યું છે મોખા જે આનાની
ટિકિટ ઉપર લોકોના આનંદોસવના ઉપે આનાવાણી કે રાજીન
અને સરકારપ્રધારની કે આનાવાણી ટિકિટ ઉપર દેખાવામાં આવેલો
૧૨ આનાવાણી ટિકિટ ઉપર મુલકલગના પ્રતીક રૂપ આપેલો છે

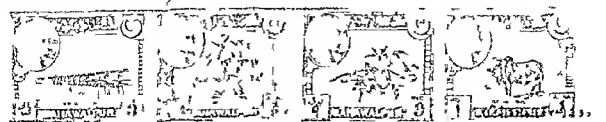

INAUGURATION JAN 26 1950

૨. આપણી અહીં સુધી ગાપણે ટિકિટો કમિટવાની,
તેને સાક કરવાની તથા તેની અપરિવર્તિત અને હરનીપણુ નળની
પીપાવાની વાત જરી પાલ પલોક ટિકિટોને કમિટવા વિના તેના
અસર કામળ ઉપર રહેવા દેવામાં ન તેમનું મુલ્ય દોષ છે હાલ તા
તરીકે મેઠ ખાસ પ્રસંગને મારેની પોષ્ટમાર્ગે (જેવી ૩૧૦ નાકાની)
અપુટની ટિકિટો ઉપર, તથા તેનાપહેલાના કામળાની રવાતપ
દિનની ટિકિટો ઉપર આપી હતી તેવી) એ ટિકિટો ઉપર અપાઈ
હોયુ તે તે પોષ્ટમાર્ગની સારૂ કામળા સાથે તેને મો કામળ ઉપર ન
રહેવા દેવા જોઈએ, કેમકે મોખા નિશિષ્ટતા રહેવી છે એ નીસે
નરૂટે હવર ઉપર માલેલી ટિકિટો પાણુ કોઈ ન તેવા તેને હવર
ઉપર ન રહેવા દેવી એ વધારે સાક છે કેવા નિશિષ્ટતા મોટું
હવર સધરવાની કલારૂટથી બચવા માટે એ પેરેલય પોષ્ટમાર્ગે એટલા
આગ સાથે મોખા કે કમળાજા આ વિનિયમિત વાટમાં ટિકિટો ઉપર
ઉપરથી કાટરી લે છે એ પાલ બેઠુ છે અને ત્યાં સુધી વરો ન
આપ્યું સાચરુ, બધો એ સમાહકને અલગ પુરાણા ને કીમતી ન

લાતા કે નિરવ પાકોટો કે દોહરદોહાવાયલાજે તેલે તે ૧૧ પરથી પાલ કે
અનુભવી ટિકિટ સમાહકને પુરખા વિના ટિકિટો ન જોવી તેવી જોઈ
છે, કેમકે જેવી પુરાણી વોજેમાથી તે પોષ્ટાઈ અતિ વિરલ ને અલ્પવાન
વપત્ર ગણી આવે મોટાં જેવી નીસે પાલ અનુભવ રાખી ને સારી
ટિકિટોની પાલજા જોડતા કામળ કમિટીને સાક કરવા માટે
તેને પાકીમા કાપી નાખતા પહેલાં કમિટી તાલીમી ને મોખાના
કાઈ કામળ ઉપર કોઈપણ પેનિસતથી સંખાણુ લીટો કરવો નહોતો
જોઈએ નહિવર એમ પાકીમા પગલાંવેત પ્રસરીને બધી ન મિકિ
ટોને ખરાબ મની ખૂશો જે નીસે રહેલી ટિકિટો આમનો પુર
કેટલા કે નિશિષ્ટતાના કામળો ઉપર કાપેલી આવે છે (પોષ્ટમાર્ગ
અને રમ્મી ઉપર હરનીકની તેમજ ખીલ પાલ કેટલાક મુલકોની ટિકિ
ટોના કામળ જેવો દોષ છે) મો કામળ આવેત લીટો અને ચપકદાર
સમાધી જેવો દોષ છે, એવે તરત રખાઈ આવે છે (મો પડ તે
મોખાજાણીને છતાં જોની અપર હરદમગા તેની આકીની આવેલી
દોષ છે તે જોઈલેલો) એ પ્રકારના કામળ પર નીરેલી ટિકિટો

૩. હિંદના દેશી રાજ્યોમાં આવતપુર રાજ્ય ટિકિટોમાં દવાય મોખી વધુ રસ લેતુ નળુકે ૩ આપરમે તેના નવાબને યાદીવચીન
યવે પચીસ વર્ષ થયા તેની રવાતપરની ટિકિટો ટિકિટો ટીકાર નીકે આપી છે જેના ઉપર રાજ્ય ને સમુદ્ધિ કે રોગોનો
(પડ, કપાસ નહોર યોજના, કામળ પડ્યો)ના આલેખોના સાથે નવાબની છબિ અને સિલક નીચેની ૧૦૦૦ રૂબાઈ લગાવુ છે

હિંદુ ધર્મની જેમ ખ્રિસ્તી ધર્મમાં પણ એ કેટલાં તહેવારો છે તેમાં બ્યાપકતા, લોકપ્રિયતા તે કદાચતમની દૃષ્ટિએ સૌથી મહત્વનો અને મોટો તહેવાર તે નાતાલ (Christmas) સ્થાન ને દયાનો સરેશ જગતને આ દનાર પ્રેમનું નિર્મિત ઇશુ ખ્રિસ્તના જન્મોત્સવ તરીકે પળાતો આ તહેવાર દરેક ખ્રિસ્તી શાવપૂર્વક ભાગે છે. ઈસુ પૂર્વે ૬મી સાવમા કુમારી મરિયમ (Mary) ને જેટલે જેનું લેહેમ મામની એક ગભાણમાં ઇશુ ખ્રિસ્તનો જન્મ થયો તેના જન્મની વિશ્વવિખ્યાત કરતા એ પુરુષને વહેલી ઉગરથી જ પેતાના જન્મના નાના જાનીઓ ને સામુપરુષોને અનેક પ્રશ્નો પૂછી અત્યંત રીતે ધાર્મિક બાળપણ મળ્યું અને શરૂ થયું એને પવિત્રાને એ કોઈ છતાં જ તેમને લાખી તેનો પ્રચાર તેમણે શરૂ કર્યો પૃથ્વી પર જઈ નિર્માણ કરવાની આરંભી તેમણે શાંતિ, કૃપા અને પ્રેમનો સરેશ લોકને આપ્યો પણ તેમની જી હૃદયતા તે વળતરો ઉદિસુરત સખાજી છતાં ન શકવાથી ઇશુને દુઃખ પર ચડ્યું રહ્યું એ કાલજીવનના મૃત્યુ પછી તેમના ને હપરેશી સપ્તશતીયા હતા તેનો નામે એક વર્તો ધર્મોત્સવ શરૂ થયો એ આજનો ખ્રિસ્તી ધર્મ.

આજે ખ્રિસ્તીઓ તેમજે વપમી દિનેમરે ઇશુ ખ્રિસ્તનો જન્મોત્સવ ઠાવે છે, પણ ઇશુના જન્મદિવસની ચોક્કસ તારીખ ગણવી નથી એ કોમ આશ્ચર્ય છે. ઇશુના મૃત્યુ પછી એક ૪૫મી સદીમાં તેમના જન્મદિવસનો ઉત્સવ ઠાવવાને શરૂ થયો હોય એમ લાગે છે એકે તે વખતે પશુ મધ્યકાલસ તારીખ તે ઠાવવાને તે બાળત એકમત નહોતો કેટલુંકા ફક્ત જનપ્રચારીઓ ભાવતા, કેટલોકા સ્થાનો દિસે ગરીબ, તે વળી બીજા સ્થળો માર્ગે ભાવતા પશુ પછી ૨ મી દિસે સ્થળ જ આ તહેવાર માટે નિર્મિત તારીખ ગણવા લાગી તેના ને કારણે હતા તે કામે સૌથી આગમપડતા શમન લોકો મિથેલ અંગ દાખના ધર્મના ઉપાસક હતા અને તે ૨ મી દિસેમરે સૂર્ય દેવનો જન્મોત્સવ ઠાવતા પણ પાશ્વળી જગ્યાએ મિથેલ અંગ વપ મામી ખ્રિસ્તી ધર્મ પ્રચલિત થવાને વ્યવરે ખ્રિસ્તીઓએ વપમી દિનેમરે જન્મ ઇશુના જન્મોત્સવ તરીકે પસંદ કરી વળી ઇજીપ્તમાં તે ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રાદુર્ભાવ પહેલાં પશુ તેમણે નહુ પર્વ ૨ મી દિસેમરે જન્મ શરૂ હોવાથી ત્યાં મોટો ઉત્સવ તો કરતા જ હતા તેથી ત્યાંના લોકોએ પશુ એ જ દિવસ આ તહેવાર પસંદ કર્યો આમ, ધાર્મિકોએ વપમી દિસેમરે તેને માટે નિર્મિત થઈ.

પ્રારંભમાં આ તહેવાર રોમની આસપાસના પ્રદેશમાં ઉજવાયો શરૂ થઈ પોમોપોરો રજાનું સમુદ્રના કાઠાનો પ્રદેશ અને રોમની રજા, એકસરેમ ગેંગ બાસીના ખ્રિસ્તી ધર્મના ચિત્રાતેમના પ્રતારમાં લાગે શરૂઆતમાં તે આ તહેવાર ખ્રિસ્તી દેવળોમાં ભાગવાને નહોતો, કેવલ કેટલાક ધર્મિકાદીઓએ તે ઇશુનો જન્મોત્સવ ભાવના વિધે માટે પશુ હકાલેલો કે ઇશુ કોઈ શાળ મહાશાળ નથી કે ગમળો જન્મોત્સવ ભાગી લોકો આનંદપ્રેમોદાયા ગુપ્તતાન મળે નહય પશુ પાશ્વળી એ વિરોધ દૂર થઈ એ સર્વત્ર ભાગવા લાગે.

આ તહેવારને દિવસે ખ્રિસ્તીઓ ને વિધિ કરે છે કે કઈક અંશે આપણી દીવાળી અને હેસતા વર્ષના તહેવારના વિધિને મળવી છે વર શાશ્વતરુષ ખ્રિસ્ત જન્મના ગીતો ગાવા દેવળમાં પ્રાર્થના કરવા જનુ, નવા કપડા પહેલીને એકબીજાને હવ્વજનજનુ અને નાતાલના અસિદ્ધન આપવા, ગિતગાન સહિત મેનજાની કરે.

[બાળમાં બેઠેલા બાળક ઇશુ માથેના માતૃમૂર્તિ મેરી' ને શ્રદ્ધા અનેક ચિત્રનંદોનો ચિત્રવિષય બનીને ધણી નામી કલાકૃતિ આ તેના પર ધ્યાન છે આ કવર આ ૧૯૨૦ સમયનું છાયાચિત્ર આ જન્મ કલાકારે કાળા મળગમાંથી રેડી કલાકૃતિ છે એમાં ગાળામાં બાવ ઇશુ સાથે માતા મેરી વસાઈ નીચે બેઠા છે, અને બાને આ ચહેરાની આસપાસ આમમજન છે પામે બરવા ૧૯૨૦ છે.]

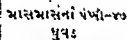
નાતાલના અસિદ્ધન આપતા સુધર ૨૨ દેખનેવાળા પત્રો સ આનોલીએ ને મિત્રો પર મોનવા અમીયાદો આ ૪ મી દિવસે વિધિ તેમનામાં હોય છે પશુ બાળકો માટે તે આ તહેવાર રોકે ૨૨મી આદર્શ દિવસો પશુ ખ્રિસ્તી કુટુંબમાં નાતાલને માટે ને કરે આ કાલે તેને ધરમાં રાખે છે, એ 'નાતાલનુ શ્રાદ' (Christmas tree) કહેવાય છે આ શ્રાદ પર દીવાઓ તથા ૨૪ મેરીની ચળકતી વસ્તુઓ લગાડી તેને બને ને ને આકર્ષકરીને શાન આરે છે પછી તેના પર બાળકોને ને વસ્તુઓ ભેગ આવાની હોય છે તે કાંઈક છે અને નાતાલને દિવસે તે તમને ભેટ આપે છે વળી થવી મદનત કરીને સુધર દિગાંબની બનાવેલી કેક (કી ને) પાઠશે બળા ભુ મિત્રોને આપણુ આપ્યું છે.

બાળકોને માટે શીશુ આનંદની વસ્તુ તે શાન્તા કોનર (Santa Claus)ની મોહકરી રૂપના આ કલાકારે ગેંગિયા માદનેરામાં થય ગયેલા બાળકો, મુસા રો આદિના રંગબેરંગા મેક સત નિકાવમ પરથી આવી છે નાતાલના દિવસે લોખી લાવી દાદી ને લ વાગતા પહેલાં એ સત નિકાવસ (શાન્તા કોનર) આવીને બાળકોને નવતરતી કેટલોની ભેગ આપે છે એમ ખ્રિસ્તી આજે માને છે આ અનુભવ મને કેમ હોય તે આલે વગ પાશ્વળી કરી 'શાન્તા કોનર' પશુ ઘણા બને છે.

નાતાલ દિવસે આગામી ૬૨ મુજબ વિધિ છે, હતા કે આ દેગ પરને આગ વિધિ શરૂ હોય છે (ગાનું આપેના પાને)

આચાર્યશ્રીના વિષયીત શાસ્ત્ર અનુસરે એ જોઈએ, મુજબ તે:
 એકો સ્વામીજીને સંસ્કાર પાળતા, સામાન્ય તે બલુવા;
 તે એકો સ્વામીજીને ન મુખરે, તે મુખ સાચા બંધે;
 થાય 'જાત' છતાં જોઈ 'જાત' જોઈ, તે જોઈ ન બલુવો!
 ('નવભારત') સ. આ. દોષાચેના પદ્ધતિ મુજબના અનુસર:

પર્વપરામત બા-મતને કાણે બેઠો નીત
 કે ઈસને ભલભલાના અનખાં પખુ અર્ચવરના
 આરોમણે બનાવે છે એ પુરક પશિમખ
 તેા મેઠે 'ટલાપખુ'નું પ્રતીક મનાયું છે; પખુ
 સામાન્ય પરીસમાજથી નંદો પડી આવેલે
 તેના મદદારને હોલ જ ભવખલક લામે છે.
 દિનિવાસમાં જાણક કાવેળીની આપણે
 ત્યાં સમય પામ ભલે માલ છે,
 કહેવે પાંડોળી દુઃખમેઠે માંસાના બેલા

[illegible]

કવચ એવી ચિત્ર આપી છે તે પાણી નહીં
રહેતી બલજી છે. તેની વિગિજના મેના માથા
પરનાં શીંગડાં એથ કાઢ્યાં નાં. તે આશરેની
ગોપમાં પાણી થઈ જુકી કાઢે તે પાવનની
પાશ થઈ એવા કાંઈ એટલી વાણીની સગવડ
નહીં આપી તે આશરેની થઈ નહીં સગવડ છે
નહીં આપી તે આશરેની થઈ નહીં સગવડ છે
જેવાથી તે નાના રૂપી થઈ ગયો છે.

ચીની હોક-રાજ્યનો પ્રમુખ માઓ તોરુંમ

શીનનો મોટા ભાગ કબજે રાખીને, પોતાના પક્ષની આગળ પાછી ફરી જાને શીનના સામ્યવાદી પક્ષે, એટલે. ૧૯૧૧-૧૨ની આંદોલનને શીનના પુરાણ પાટનખર પેલિનમાંથી શીની દોશાના પક્ષની બદલાત ફરીને તેમાં અમલી આપ્યા રોજીનું ને પોતાના પ્રથમ પ્રમુખ તરીકે પૂરવામાં ગે. તેને યમુને એવી કસપના મેન આપેને કે મેના એવા વિદાન અને રંજશો અભાસીને માથે નવી આવી સારપુરનારી સલામત મુકુદે પદપાશોને. પંડિત મુખર્જી ને તેની સામ્યવાદી પક્ષની પાછળના સામાજિક અને ભૂમિ કે રૂપ રહેતો આપ્યો.

આનંદા કુલાન પ્રાણના અંતરાણના એક માત્રમાં એનો વિચાર કેસ કોઈતર વિરત દાનો. તેને દોંસણી યોગના આ ઘોષાને પ્રાણને સાદિવ, અધેરાથ અને સમ્બારીજવા અન્ધારા માટે ધૃષ્ટિત મોહકયા. આ મોહનો અને તિલાંજી આપીને અને હજી પરિપ્રગ્વહીરીને મેં પેરિત યુનિવર્સિટીની લાયબ્રેરિનો નાથલ લાયબ્રેરિયન થયો. અહીં આ તે 'મીનના હેલિન' તરીકે વિખ્યાતને માને રચુના સંપૂર્ણ આગ્યો અને તેને બીની સામગ્રવારી પસંદગણવામાં ગઈ હશેલી આશરે બે પાનાં સ્થાપકો અન્નતરીકે તે રહેતો આગ્યો છે.

આને પંચાતનની એની કથાર છે, છતાં ત્રીસ વાગ્યેનો દોષ એમ લાગે. એ દેવની સાત
તે નિશાંતની અવાજો સીધાં સાંભળી છે, અને દલ્લે સાધારણ બાળિકા જેવો
તો ખુલિયા રત્નો યુદ્ધે છે સામાન્ય વાગ્યાર પહેલે છે. સમ્બારી વિષયો ૧૫૧ તો, અલ-
ખત, એકે પછી પુરતા-પરિણામો લખ્યા છે, પણ પછાને ખજૂર નહિ દોષ છે એ એક

સિદ્ધદત્ત જિ.ઉ. ચીનમાં તાબેના
મુલ તેમાંના શાબ્દવત્ ૭૫માં
બંધના વસ્ત્રાસેની પુરૂષતા ૭૫માં
જમુ અંશય છે; અને માંમાંના તા-
બેની સુખ્યતા તેમાંની દત્તમ લગ-
ન ૬૫૫૪૪૫૫૫૫ સોઈ સેસિલિટુડે
લગાવવાના દત્તમાંથી માટે જમ
૫૫૫૫ છે. ચીનામાંના પ્રમાણમાં
પોથી કમ્પાવ તેની આખા, કામ
સુખના વાળ, વિશાળ જામ અને
દત્તમાંના કામિલા રેતના નિમ્નમાં
દર્શવા દોષાએ ચીનને આ જ-
મ્ની આખની દુનિયામાં સોઈ સે-
સિલિટુડે રાજાની સરમુખવાર
છે. ચીનને શાબ્દવાના પ્રથમ પાટ
જમ્પનારા ત્થાના ૫૫૫ માનની જ-
નેલા ડા. સુન-થાઈ ચીનના મામ-
દાર તરીકે તે શીવાને આખવાને છે.

જાણી શકે એવા લોકસાચના સુચકોવા હ ઉપ-પ્રખ્યા પેઠી
ગાદામ સુત્ર-પાઠ-સેન પણ છે; પણ એ આજે 'ચીનવાસી'
રેખે કે 'સામયવાદી' એ તેો અમય વાદાવે છે.
પરંતુ એટલું તો નહીં છે કે ચીન લેગ્યાન સુધી જનતાં આનું છે
તેમ 'ચીનવાસી'ના માથે ઘડતરમાં અત્યંતે બામ ભજવવાનું જ.

રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ : લંડનના પોલીસ ઇન્ડનું વડું મથક
જૂની પોલીસનાં મુનાસીધક પૈશાનિકાધનોને પરિચયગ્રાપતો
ને લેખ આ અંકમાં અન્યત્ર પ્રકટ થયો છે તેને અનુસંધાને લંડનના
પરિચયગ્રાપ પોલીસના વડા મથકને આ દેકો પરિચય પણ સાથે
જાણાયક થઈ પડશે.

જૂની પોલીસના વડા મથકને માટે વળી 'રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' જેવું
વિચિત્ર નામ કેમ આપાનું હશે એ નવાહ પચાડનાકું છે. અઠાધાઠના
વડા પોલીસ મથકને માટે 'ગાયડવાડની હવેલી' સખ્ત ને રીતે
પ્રચલિત થયો છે તેથી જ એની કથા છે. આજથી ૧૦૦ વર્ષ પહેલાં
લંડનના રાજાએના હુદા રાજમહેલ બહારે હોલના વાદે 'રેકૉર્ડ-
લેન્ડ યાર્ડ' તરીકે ઓળખાતો હતો. ૧૮૨૨માં જ્યારે લંડન સહેના
પોલીસ કમે પહેલપહેલુ ક્રમચરખાટ પાસુ ત્યારે તેનું મથક એ
જગ્યાએ રાખવામાં આવ્યુ હતુ, તે પરથી પોલીસ મથકને માટે એ
રમાનનું નામ પ્રચલિત બન્યું. પછી તે એ એટલું પ્રચલિત થયુ કે
કે. ૧૮૬૦માં પોલીસ કમને તે જગ્યાએથી વેરડમિનસ્ટર પસ પારેના
એક વિશાળ મકાનમાં ખસેડવામાં આવ્યું ત્યારે તે એકેયે તે મકાનને
પણ બહુ જ જગ્યાએ નામ આપી યુ યાને માતે તેને લંડનના લોકોના
મનમાં એ વિચાર એટલે સુધી રહ ગયો કે 'પોલીસ કમ' એટલે
'રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' એવા એ પર્થાય રાખે બની ગયો છે.

એ 'ન્યુ રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' હવે, ૧૮૮૦, ૧૯૦૫ અને ૧૯૪૦માં
બેધવામાં આવેલાં ત્રણ મોટા મકાનોને બનેલા છે. તેના મંચવર્તી
કેન્દ્ર રૂપ ટુપ્પ કમીરી ક્રેખાધાબંધ ખાસ ખંડોની બનેલી છે. આ
લંડનનાં ૧૭૫ વાલુશી સાથે પોલીસે ક્લાક સંદેશાએની આપલે
થયા જ કરે છે. ૭૦૦ ચોરસ માઇલના બનેલા એ વિશાલ લંડન
સહેનામાં એટલું કમ જ જનવડું નથી જેની રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડને થોડી
સેકન્ડ જગ્યાવા થોડી મિનિટમાં ખજન પડે. તરત જ આ ખજો-
માંના કાગલકારી તરફથી લંડનજરમાં બજીનો માફક બિઝનેસી
પુલીસ કોલેને તે સંબંધમાં વિશ્વ પચાડના હુકમે છે.

કમીરીના ચીથી મોટા ખંડ 'માડિની ખંડ' તરીકે ઓળખાય છે.
સંદેશાએ ઘણું ખર્ચે ટીલીફોન અથવા ટીલીગ્રાફ દ્વારા મળ્યા કરે છે.
આખા 'લંડન સહેરની સખરત પ્રબંધે છે ટીલીફોન બેનરે પણ જ
ખતભૂતા છે. એક ૬૯૯ અને બીજે બહારે હોલના ૧૨૧૨ કમી પણ
સહેરની જલદીથી પોલીસની તારત્કલિક મદદની બજી પડે કે તરત
તે ૯૯૯ નંબર પર ફોન કરે છે. એ જ આંકડા પસંદ કરવાનું કારણ
એ કે અંધારામાં ઘણું તે બંબર સહેલાઈથી ધાયલ ફેરવેને બેઠી સકાય.
તરત જ તેનું બેઠાણ 'માડિની-ખંડ' સાથે થઈ બસ છે.

માડિની-ખંડનું વારણ કથાકતાં જ મકાનના નકશા રેખાર
કેરનાર ટ્રાફિકસેમેનનું ટેળજ નેમાં થોડાં ટેળજી પર સેલેટેન્સ
પહાઈએ મોકલેલા વિશાળ નકશાએ બનરે પડે છે. આ ફરક નકશો
લંડનના એકએક વિભાગને દોષ છે, અને તે પરના પહાઈએ તે એ
વિભાગમાંની પોલીસની મોટી દ્રશ્ય છે. એને યુનિફોર્મ પહેરેલા
પોલીસે દોષતા દોષ તેવી મોટરને નાની ઓળખાઈ કાઢી દોરા
દર્શાવેલી દોષ છે, અને જે મોટરને સાફ કપડાંવાળી જૂની પો-
લીસ ઢાંકતી દોષ તે તેથી તે સહેરની સામાન્ય મોટર કે સોરી જેની

ટેમ્પરી દોષ તેને મોટર આકારનાં ચક્રાપી કમિસરી દોષ છે.
આ ઉપરાંત ટેમ્સ નદીમાં પણ પોલીસની હોડીએ રાખેલી દોષ છે,
તેને હોડીએ જવા આકાર દોરા દર્શાવેલી દોષ છે આ ફરક મોટર
તેમ હોડીને રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડમાંથી રેડિયો દોરા સીધા સંદેશાએ
મોકલી શકાય છે. તે ઉપરાંત તરક વિશાળોના મથકમાં ટીલીમિનસ્ટરથી
સંદેશા મોકલી શકાય છે.

આ ઉપરાંત આખા જે લંડન સહેરના પોલીસ કમના ઉપયોગ
માટે જ ખાસ ટીલીફોન બેઠાએ રાખવામાં બની છે તે તેને ટપાલ-
ખાતાની ટીલીફોનની લાઘુ મોડીમાંથી જુદી પાડવા બંધુ રેડિયો
છે. તે બેઠાકસનું જારણ પણ કથાકતા સિવાય કોઈ પણ સહેરની માત્ર
કિચી પર ઉપર છે તરત જ તેનું પાસેમાં પાસેના પોલીસ યાણ સાથે
બેઠાણ થાય છે. પોલીસે પોતે પોતાના વિચારમાં ફરતાં ફરતાં
કંઈ કામ દોષ તે આ ટીલીફોનને ઉપયોગ કરે છે. વળી આની ફરક
બેઠાકસને મથાએ બતી દોષ છે અને પોલીસ યાણને પોતાના
વિવેચકમાંના ફરજ પરના પોલીસનું કંઈ કામ દોષ તે તેને ટીલીફોન
પર બેઠાવવા માટે તે બતી કરીને તેનું તે તરફ ખાન ખેંચે છે.
માડિની-ખંડમાંના આ ભવિત સાધનો તથા યુક્તિએ બે તેમજ
હુદાહુદા વિવેચકમાં ફરતી પોલીસ કમની મોટરની મદદથી મથા
૫૫૨૨મિયાન બજામ ૭,૦૦૦ માણસોની ઘણી જ જલદીથી ધરપકડ
કરી શકાય હતી.

યુનેબારેના આગળની ડાપલેવા માટેનું બાર્ડનું ખાતું રેલવેની
એકાએકી ટિપ્ટ બેડિંગ એમ મોકલવામાં આવેલું છે. રેકૉર્ડ-
લેન્ડ યાર્ડ પોતાના આ વિચારને માટે અભિમાન લઈ રાખે એવા
તેના બખણ રૂપ છે. આના આગળના કમિસરનું, સર એટલું દેલીએ
એ ડાપોમાં ફૂડાણ, કમાનો, રોકુએ વગેરેના ચિહ્ન પ્રમાણે તેનું જ
વર્ગીકરણ કર્યું છે તે પદ્ધતિને આજે હુનિયાના ફરક દેશનાં પોલીસ-
કમે ઉપયોગ કરી રહ્યા છે.

—વિન્ડહામ માટે

રી અભ્યારી જુલિ !

આજથી ૨૫ વરસ પર એટલેની સીક્રેન નાગની કીટ-વિજા-
નની અભ્યારી એક એજેન્સી બાઈકેસિય પાસિફિક પ્રદેશનાં કીટરોને
સમઢ કરવા ત્યા મળેલી. તેણે ત્યાથી ગદા મુકેદોએ એકમાં કરી-
કરીને લંડનના સાલ્થે કન્સિસ્ટન મ્યુનિસિપલ મેયરેકી વિનિધ કીટ-
કોને સરખાવેલા હાજુ ૧૦૦,૦૦૦ (એકસામીની સખ્યાએ પહેરેલા
છે) આ પહેલાં એ બાઈકેનું ન્યૂ ગ્રીની, પાણુઆ અને માસ્ટિકમાં આપી
કીટકોટી કરેલી. અને હવે તે પાસિફિકમાં બેઠાલા માપની થયા
વિતાના પ્રદેશમાં જવાની છે.

સાપનું ઝેર

'કુમાર'ના કાગળા એકના ૨૨૦ પાના પર 'સાપનું ઝેર' નીએ
જે હાઈડ્રાલ લખાવેલી છે, તે બાબતર છે પણ અધૂરી છે.

સાપનું ઝેર સાપના પેટમાં નાવ તે એને અસર નથી થતી
સાપનું ઝેર માણસના પેટમાં નાવ તે એ અસર નથી થતી.
એમ વેનીસીટી અને કોલેમીન જેવા પદાર્થો પેટમાં બંધારી અસર
વચરના થઈ બસ છે તેમ. પેટમાંના હાઈડ્રોક્સાઈડ એસિડની અસર
નીચે આ બધા પદાર્થો પોતાનાં શુભ મુખમાં છે કે. સાપનું ઝેર અસર-
કારક થયા સીધું લોહીમાં જ જવું એટલે એ જરૂરી સરત છે. મોટલે
સાપને સર્પ-દંસ થયા દોષ તેને ગૂસ્તીને મૂકી નાખવાનું કામ તદ્દન
કઠિન છે. પણ ગૂસ્તારનું મો સાફ—આટી વચરનું કે આણું થયેલું
ન હોવું એટલે.

—જરાભાઈ જ. પટેલ

અરિ સમરે પાતક ઘટે મિત્ર દરે નિજ પીસ
અરિ સમરેમ્ તીન ગુણ છુડિ, પરાક્રમ ધીર.

વિદ્યાસત્તામાં વલ્લભભાઈ બેરિસ્ટરીનું અ-
ણુતા દત્તા ત્યાં એમને પહેલાં નીકળ્યા.
તેનું આપરેશન કરતી વખતે સર્જી એને ઈ-
ટિક (જિઆન કરનારી રવા) વાપરવા માંડતાં
વલ્લભભાઈએ આમદ કર્યો કે મને તેટલું
દુઃખ થશે તે સદન કરીશ, પણ કંઈકોફેમે
ન આપો. અલબત્ત, ડાક્ટરોએ એ માન્યું
નહિ પણ તાત્કાલિક યજ્ઞ ગયા કે આવે
દરદી અમને પહેલી જ વાર મળ્યા છે !

એને પાછો સજ્જ : સ્વયંનારા, પ્રલય;
એવાના, વર્ષ જુલુ તે, લીનતા; સંગીતમાં
સેવાતો વિરામ; તુલ્ય, ગીત તથા વાદ્યની
સંગીતમાં સમતા; કોઈપર કાદવામાં કાચતો
લગીને કે દશે મમય : કૃત, મધ્યમ કે વિવં-
જિત; માયાનો કે પવર કાદવાને દંભ.

કહેવતો કેમ પડી ? 'હંમ એબ્દન પર
કોઈક વિલક' મધુરાની શાખાએ જ્યેષ્ઠતા
એક શીબેન મારવાનીએ બલ્લભભાઈને કસન-
વા માટે કોઈક મિત્રિજ આકાશને શીખી લાવવા
પોતાના નાકને માફ પર મોડ્યો. માસે
ગુલર રીકને ત્યાં શાશ્વતીદા આપની આ-
શામાં એ ગોળાકામે પોતાની ખામિયાને
પર્યાં જાળવવા અજમાયશ સાજ સમયે
અને નવામાં ભારે જાનનાં તિલાને
કાઢે કર્યો પણ જ્યાં પાટલે બેઠા ત્યાં મા-
ણીમાં રાજ રોટલી જ આવી. આપી ઉઘાડ
પડી બેધાલ ભણી ઘોળા : 'હસ એબ્દન
પર કોઈક તિલક' ત્યારથી, વધુ અપેક્ષા-
ને મેને વળુવિત નવન આમુદી નીકળી
પડે એ સામેનામાં બાદી પડેલી ખારખા
માટે આ હલવત વપરાય છે બેનક એવી બી-
જા મોવતોમાં 'ખોલો કુખરને કાદવો કુદર'
વગેરે અણુની ગણાય.

'વનટપતિ'ના એગેસેજવાળા આ અજા-
નામાં અલગથી શુદ્ધ છે કે મેને વેપરવા
એક કાચના વાસણમાં કાઢું વર્ષ, તેમાં
શુદ્ધ નાઈટ્રિક એસિડનાં નેચાર રીતો ના-
ખીને જરા ગરમ કરાવું. એ બેજવાણુ દરી
તો તેનો રેશ જ રી જશે.

● દરિયું રમરજુ કરવાથી પાપ કષાય,
મિત્રને વાદ કરતાંવિત તે આવીને આપણું
સોર કાપે, પણ અધિદુરમનનું રમરજુ
કરતાં તો છુડિ, પરાક્રમ અને ધીરજ એ
તેને નેચારે છે.

અલિત ગમત
૧ ધી રજ મુખીના આંકડાને નીચે પ્રમાણે
અનુક્રમમાં ચાર દારમાં કાઢવાથી પ્રત્યેક
દરેકી દારમાં સરખાવે ૫૦ જ આવે છે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૨૪	૨૩	૨૨	૨૧	૨૦	૧૯
૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦

જિલ્લન(જીજ્ઞાસુ)ને જાનનાશ રોમનો તેને
'જિલ્લાનિવા' કહેતા. આંતે તો જો જિલ્લના
પ્રતીક-૪૫ સીમ્બોલિને જ આટે એ રાજ વપ-
રાય છે, અને કેટલાક જિલ્લાનિવા કપર
તેમજ જાનકે, પ્રતીક આદિ બીજા સહાયો
કપર તે આજેઆય છે. ઉમેરના આખતા
સિકામે કપર જિલ્લાનિવાનું એ ચિત્ર આવે
છે તે તો ચાલે જીલ્લના વખતમાં આજ-
ખામિનું અને 'ક્રમિક એજ વિષમન્ડ'ને
પાંચ વરીકે લેસાદને કલાકારને વખલનેવું.
પણ તેમેજ રચના તો અસલ રોમનોએ જ
કેલી. એવી જિલ્લાનિવાની ડાખવાયો ઉમેર-
અરખા જે નવ્તામાંલેસા સિકાં પાળી આજે
છે તે આ કપર આપી છે.

શિવાજીમાં જાણીનું વખન ઉઘાડા કર-
તાં વધુ વધે છે; જ્યારે કલાકારમાં આજો
શિવાજી કરતાં કલાકારમાં વધુ વધે છે.

કલાકારીકેકા માનવીએ કલા જે કાળે પણ વધુમાં વધુ નવાઓ દોષ ને. કેવ-
અંતિથી માંડી નેની પૂલનાં આમુદી સાધને સુધીમાં એ પ્રિય અને અંતિયુરક આન દિ-
મેને વધારી એકલો કરી જે તેને કલાકારક દમિય દિલ્લીની આ વાનીકરણી આદરે છે.

૮. જે વરજુ સાચવી
સાધવાને સૌરોષ
એ છે, અને છતાં
એનો સૌ કોઈમાં
બોલી રમર કહે છે
તે છે— 'વિરમી.'

અવચરિયતરીતે માંડવાને પોદાકામાં
લમાં માનવચરેલાની આદિ.

લદાએકો કાઠલન-વેન સાંધવા ખાતે
નિશ્ચીનની કોટી કર્યા પર તેજ નેસરિ
એસિડનાં કાંઈ રીપાં નાખીને કાળે ના
દલાવો (આગ મિશ્રણની વચ્ચેની કોટી
વાની એવી અસલ મેટલું બસ છે.) નિર્મીતી
નરખાળનીને કૃષ્ણે મેટલે પ્રવાહી કાઢી નાખી-
ને તદન ધીમા લાપ વર મરી નિર્મિતને
માખાણી નાખી, અને પછી ગરમગરમ કાઠ
નંદનવેનની કાઠ પર લખાઈ બેરપીદબની
કોટી વાપી રે. કુદાઈ અથે કોટી કમેટી કો.

કપમાં 'કુદર' નામે કાઠાની ખંડવાય
છે તે કીકાંદોષ તો પણ કરી મુકી કીકી વિના
શુધં કાઠમાં પડે બને છે. (ઉ.દા. વધારા)
'તમારા ઉકારે મારો વર વધારે કેમયો'
'મામ્યા કે તમને કે'
'ના, કોદામાં વધી ગયા.'
'તો આગ્રી તો કોદારો મારો નહિ દોષ'

નાઈટ્રિક એસિડનાં
નાખનાં વધુ પ્રાસ
માં જતાં માણસનાં
ખમેલેકવામાં બેરે.

સમગ્ર (મલમલ રાવર) ૧૬૨
 સર્વનાદારને દોષ (પાલીક) ૨૮૬
 સુનંદુખી (સુનંદુખ) ૩૨૦
 દરમુ (નિરંજન લખત) ૨૨૪
 દાર માનીની એ બુ ઝુ માટે બપ દેરી
 (સાનંદ સાદ) ૧૬૧
 ડું (સુગોષ મદેતા) ૨૮૬
 દે મુખ 'સાનંદગણિ' (સાનંદ સાદ) ૩૪

છવનચરિત્રો ચરિત્રચેખા
 અનંતલક્ષ્મીનાદે (૨૫૫. સહીસી-૧૩) ૪
 અખુલ કાશિ આજાદ ૩૫, ૩૭
 આચાર્ય નવચંદ્ર (અરોહ દર્પ) ૧૬૨
 અષ્ટ (નિરંજન ભત) ૨૫૩
 બ્યકુલુ વડલ (સામસિદ્ધ સોહા) ૨૬૧
 તેજલદાદા સમુ. સાર ૬૫
 રૂયોશયન્દ્ર કન (રેસનલ પરાગાર) ૨૨૮
 રોજન કેશસનેન્દ (અરોહ દર્પ) ૧૬૩
 વિશ્વમાનવી મુએ ૨૧૬
 વલ્લભભાઈ પટેલ

(મનુભાઈ મનભાઈ પટેલ) ૩૨૧
 સામે કુલક (વલ્લભ મોરી) ૩૫૪
 દરિનારાયણ આચાર્ય ૩૦૨૪
ભાષાભાસની વ્યભિચરિય
 આનંદસોર મુખ ૩૧
 કૈલિપ્રાણેષ આર્ચનમ ૬૦
 કાલે માર્કસ ૧૫૩
 અષ્ટ ૨૫૪
 ગોપાલરાવ દરિ દેશમુખ ૧૩
 નટનાય સરકાર ૩૮૩
 નેન એવરેડ ગિસે ૧૬૦
 ભારતેન્દ્ર દરિશંદ્ર ૨૮૬
 ગાદાગ કપરી ૩૫૧
 રયાગલ કૃષ્ણ વર્મા ૩૧૭
 સી. વાઈ. ચિતાગણિ ૧૨૧
 સંગુમલ દાનેમાન ૧૨૨

પરિચયચેખા
 હસા મદા (ર. મ. રા.) ૧૩૮
 સંપેન્દ્રનાથ બીસી (ર. મ. રા.) ૧૭૨
 ગોપાલ બાંડ (કિલિમેઈન સેન) ૩૬૮
વાર્તા ને નાટિકા વાર્તાઓ
 અસંભવ સિદ્ધાર ('નિષાદચંદ્ર') ૬૭
 આધારી રાને (કેતન મુનશી) ૨૬૪
 આકાશવાણી (રમણિક મેધાળી) ૨૬૫
 કાષ્ઠો મોડા (ર. મ. રા.) ૧૦
 હોસેરાના બંટુ (સામલ વ. આલગિયા) ૭૮
 ફડી વીરલા ૬
 બક અને રિપલ (મનનભાઈ પડિયા) ૧૭૫
 બેરી લટ ૨૩૧
 બેરીના જાન (ગીતારામ એ. રામી) ૩૨૭

કંપિ-વિશ્વ (રમણિક મેધાળી) ૬૭
 નાટિકાઓ
 ત્રિરમુક મિરનાર (ચંદ્રવાન મદેતા) ૩૫૩
 તેજલદા (રમણીમન્ત માંતી) ૧૬૬
 વિશેષન (નિરંજન ત્રિપાઠી) ૧૬૪

લેખો ઇતિહાસ-શ્રુતોગ-પુરાતત્વ
 કૃષ્ણચંદ્રની પ્રાચીન વ્યતિયો
 (યશોધર મદેતા) ૧૦૭
 ગુજરાતનું સર્વન (અમૃતલાલ વ. પંડ્યા) ૧૧, ૪૧, ૭૩, ૧૩૮, ૧૭૬, ૧૬૬
 ગુજરાતમાં પેટ્રોલિયમ (સામસિદ્ધ) ૬૬
 રાહડા ૬૬
 તાંપાનેર (રતનમણિરાવ બીજરાવ) ૧૪
 તુલસીરાવણ (મનનભાઈ ત્રિવેરી) ૭૫
 ધીજીપર (સામસિદ્ધ સોહા) ૧૩૬
 નાટ્યમંત્ર (યોગેન્દ્ર ત્રિવેદી) ૫૨
 અંબરંબ (૩૦)
 નલેન્-નલેન્-લક્ષ્મી (૩૬) ૩૪૦
 નાય-એદ (૩૫) ૨૦૬
 નાય-નાયિકા-વ્યવહાર (૩૭) ૧૭૨
 નાયના બાલ-અવંતર મુખ (૩૮) ૩૦૩
 નાયિકા-એદ (૩૬) ૧૩૬
 નૃત્યનાં વિશેષ રચનાઓ (૨૬) ૨૦
 પાવનરામ (૩૪) ૧૮૧
 પર્વ-રંમ (૩૨) ૧૧૨
 રેમ્બેલના પૂજન (૩૧) ૮૪
 સમ્પા લક્ષ્મી (૩૩) ૧૫૨
 સુપ્રસન્ન-પ્રકૃતિ (૪૦) ૩૭૧
 દામપત્તી (સામસાદ) ૨૦૧, ૨૩૩, ૨૧૭
 હિંદની ભવ્ય દલાવારેસો ૭૮

વનરૂપતિ
 આપલુ વનરૂપતિ (અવંતીલાલ ર. જોશી)
 આરુસી (૧૫) ૮૩
 કંઈન (૨૮) ૧૭૪
 ગળા (અયુષ્કાંટ-દ્રશ્ય) ૨૬૪
 ચિત્રો (૨૪) (અવંતીલાલ ર. જોશી) ૪૭
 બીલી (૨૭) ૧૫૧
 સિરીય (૨૬) ૧૧૧
 સંખેશ્વર (૨૩) ૨૫
વિજ્ઞાન
 શાંતિદા છવનમાં વિજ્ઞાન (નરસિંહ મુ. સાહ) ૨૩
 અગરમ (૨૧) ૨૩
 કાચ (૨૫) ૧૩૬
 કાળન (૩૧) ૩૩૪
 કાળન અને તેનાં વિવિધ રૂપો (૩૨) ૩૬૬
 એક (૨૭) ૨૦૪
 એકના બીજા રૂપોની પદાર્થો (૨૮) ૨૩૮
 ગ્રીસીની (૨૬) ૨૭૧
 ફેરફાર (૩૦) ૩૦૨

મારી (૨૬)
 રેરી (૨૪)
 રસેક
 હીરા (૨૨ અને ૨૩)
 અમેરિકામાં અભ્યાસ ૧૭૭, ૨૦૩,
 પ્રાચી ધાર્મિકનું આધારપત્ર નિશાન ૧
 (ગીતા નામ-૧૭૫ નાંક)
 ટિફિન-સેમ્સ ૨૪૫, ૨૭૩, ૩૦૮, ૩૩૫,
 પરીક્ષા અને અભ્યાસની કળા,
 (ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી)
 પત્રિકા રૂઢ
 પારીક (કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાળી)
 પોલ રિશાર (કિશનસિંહ ગાવડા)
 મેરેયોન (વાસુદેવ કાંક)
 રસમંત (દરિપ્રસાદ મ. રેસાક)
 સામસિદ્ધિ કાંક રસમંતોમાં (ક. મા. ગાંક)
 લક્ષ્મી લાલીમના તખ્ત માંસ
 (કુબીકેશ નાનુભાઈ પાંક)
 લોહી (ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી)
 રવાનુ આપકાની પ્રાણીચિત્રમુ
 (વિશ્વકેશ રાવળ)
 સંકેત-શિલ્પિઓ (કરુણસિંહ મુ. સામ) ૨૬૭, ૩૩૦,
 નાના
 આંકડા મત વધેનો લાગે મેળવે છે
 કૃષ્ણ (પુ. સંધવી) ૧૨૮, ૧૬૩, ૨૧૮
 દલામય વ્યાસપીઠ
 ઓરપંચાશિહ
 વ્યામ (બ. રા.)
 લાગે મેળવવાની સહેલી રીત
 સિદ્ધપતાર કરમપતાર અમેરિકામાં
વિશ્વાગ્રી લેખો ચિત્રાં
 આપલુ લોહીમાં ચાલતું મદાન યુદ્ધ
 ગુજરાતી ભાષાના સીમાડા
 પ્રાચીન દશામાં હોતિયો દશા આપુ
 ફજાદ માટે રક્ષણાત્મક રસાયણો
 રાષ્ટ્રધર્મ (ધર્મદેશી)
 રસાભ્યાસનાં યે વર્ણે અંતે (વ. શુભ)
 સાર્વભૌમિક યુવર્ણેલતા (ક. મા. મુનશી)
 હું ને મારી' સરકાર
 આસ્થાસનાં પંખી
 અગન (૪૧)
 ઉમેરનામો (૪૫)
 કંસારો (૩૬)
 કોંકરાળી (૪૨)
 ગીધ (૩૭)
 યુવક (૪૭)

૩૪૬	૬૬ એન્ડ્રેય વિન્ડોચર્વ (અગિયવતપ્રવાચ) ૧૮૪	આપણી સમૃદ્ધિ	૧૫૭
૨૫૧	જીવનપરિચય	એમ કેમ?	૮૫, ૧૭૬, ૩૭૬
૨૮૪	કેમનવાલ દેસાઈ ૨૫ (૬ આચાર્ય) ૨૮	એકામિયાળી કાંદા-મરિયાળ	૧૫૫
૧૫૪	ચિત્રલેખા રાણી મેલા	કાર્તિકેય	૨૮૬
૮૬	જગદાપ આદિવાસી	અક્ષિતચમતની ચોક આની	૬૧
૨૮	મ્યુસિક રે	ચોકલું પીણી	૩૫૧
	પાણકૃષ્ણ અચરજ પાઠક, ૨૫, ડૉ.	ચોળનું મદત્ત	૩૮૨
	મર્યાદા લેન્ડમ	જગતનાગરિકતાના પ્રયોગો	૧૫૬
	ચારિત્ર મેટરલિક	નિરાક	૨૨૨
	ચારીલાલ સિવરામ નાગક	તાચો કપરથી વખત લણવાની રીત ૩૦	
	સુખદાસચંદ્ર બારતી	તાચીય ચરથી લિયે બાણવાની રીત ૩૧	
	સિદ્ધ અંબુલા બેલવી	દુનિયામાં આપમા ચાળી સ્ત્રીથી સ્ત્રી ૩૧	
	દેવરત મદગદ પચમ્બર સાહેબ	ગોળિય પ્રાદ્ય	૨૨૧
	દરિનારાયણ આચાર્ય-પ્રકાશિતવર્ણિક ૩૧૪	ધનગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષ સમગ્રણ	૯૧
	ઇતિહાસ-ભૂગોળ-પુસ્તકત્વ	ફોરેસ્ટર ટ્યુબ	૩૫૦
	ન્યૂ ઓર્લેન્ડ	જુદ્ધ હિંદ	૧૮૬
	બાલી બેટ-આરતીય સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર	બાકડાં દુધ	૩૧૬
	મહાનગરી	ભારતીય આકાશ	૩૧૬
	જોરાક-આવેગ્ય-ઓપદ	મણિપુરી નૃત્ય સાથેના વાલો	૩૧૫
	અતિથિ (સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી)	માલેટનું મરિય	૨૭૮
	અનાબને કસવાળી કરવાનો પ્રયત્નો	માતાકાર અને થોની કહેવતો	૮
	જનમ જોરાક	મુળાક દેહાકાગા	૧૮૬
	જોરાકમાં એજરેય	જૂનીની જુનીની બતો	૯૨
	ગોળી	સામકૃષ્ણ આશય	૩૦
	દાજવા પર તાત્કાલિક કપાય	જાળ-જુગારી	૩૧૫
	દાતને સરો	શ્રી આદ્યાસી શક્તિ	૩૮૧
	દાદા	રેડોરેન્ડ થાંદે	૩૮૧
	રેદાસ	રવાધીન હિંદોના વિજ્ઞાનવિકાસ	૩૨૧
	વર્ણીના ડુંબ પર	હોશ	૨૨૨
	સળેખમ વિષે વધુ		૫૨૨જીણ
	સળેખમ		
	સાંપનું ડેર		
		૨૨૦, ૩૮૧	
		વિજ્ઞાન	
	કાલગિયમ: 'વિદ્યાગિન' માતૃ		
	અધ્યાય		
	ગુજરાતમાં વૈજ્ઞાનિક સંસ્થાન		
	વર્ણિતજીવન: એક અદ્ભુત ખનિજ		
	વિકસક વિજ્ઞાન		
	અગ્રીય લેખો		
	અમેરિકનનું સોનું		
		૬૨	

